

יהודה לפידות

ה"סלון" ציד אחים

מהדורה מחודשת

יהודה לפידות

"הסזוק"
עיד אהים

מהדורה מחודשת

Yehuda Lapidot
"THE SEASON"

עיצוב העטיפה: אפי ריבקינד

©
כל הזכויות שמורות למכון ז'בוטינסקי בישראל
תשע"ה – 2015

המהדורה המודפסת, מכון ז'בוטינסקי 1994

תוכן עניינים

6	..... פתח דבר
9	..... רשימת קיצורים
	שער ראשון: ראשית האצ"ל
13	..... ראשית ההגנה
19	..... יסוד האצ"ל
32	..... "הסזון הראשון"
49	..... העלייה הבלתי לגאלית בשנות השלושים
59	..... ההתנדבות לצבא הבריטי
	שער שני: "הסזון השני" – ההגנה מתנכלת ללח"י
68	..... פילוג באצ"ל וייסוד לח"י
74	..... "הסזון השני" (ההגנה פועלת לחיסול לח"י)
	שער שלישי: האצ"ל מכריז על המרד.
99	..... "עם לוחם"
106	..... האצ"ל מכריז על המרד
111	..... פרשת חילביץ
121	..... תחילת ההלשנות
133	..... מגעים בין אצ"ל ולח"י
137	..... מגעים בין לח"י וההגנה ערב הסזון
141	..... לח"י מתחייב להפוגה
146	..... פגישות בין נציגי ההגנה לבין נציגי האצ"ל
164	..... ההתנגשות בחיי הלורד מוין וההכרזה הרשמית של הסזון
178	..... העיתוי
	שער רביעי: "הסזון הגדול"
181	..... הכנות
189	..... הלשנות לבולשת הבריטית
192	..... חטיפות
244	..... פיטורים ממקומות עבודה
248	..... גירוש מבתי-הספר
253	..... הסזון דועך
262	..... האצ"ל מתאושש מן הסזון
	שער חמישי: "תנועת המרי העברי"
268	..... ההגנה מצטרפת זמנית למרד

286	.....	"השבת השחורה"
289	.....	פיצוץ מלון המלך דוד
		שער שישי: פירוק "תנועת המרי העברי"
296	.....	אצ"ל ולח"י ממשיכים את מלחמתם בבריטים
300	.....	משפטו של דב גרונר
302	...	פינוי הנתינים הבריטים מארץ-ישראל ומדיניות "היד החזקה"
306	.....	ההתקפה על מועדון הקצינים הבריטים בירושלים
316	.....	שער שביעי: גרדומים
		שער שמיני: "הסזון הקטן"
337	.....	ההגנה חוזרת לסזון
355	.....	שיתוף פעולה של הש"י עם הבולשת הבריטית
364	.....	תגובת האצ"ל ל"סזון הקטן"
367	.....	ההגנה מסכלת מבצעים של האצ"ל
373	.....	דיוני הוועד הפועל הציוני בציריך
382	.....	"מחול השדים" בירושלים
397	.....	ההגנה ממתנת את פעולותיה
401	.....	"הסזון" באירופה
405	.....	משא ומתן להסכם בין האצ"ל וההגנה
414	.....	קורבנות הסזון
421	.....	נספחים

פתח דבר

המהדורה הראשונה המודפסת של הספר "הסזון, צייד אחים", יצאה לאור בשנת 1994 בהוצאת מכון ז'בוטינסקי. מאז נחשפו מסמכים חדשים, השופכים אור חדש על גורמי "הסזון" ובעיית "המרות הלאומית", ואשר מצאו את ביטויים במהדורה מחודשת זו.

"הסזון" היה שם הקוד לרדיפות שרדפה ההגנה את האצ"ל בשנת 1944-1945 כדי לחסל את האצ"ל כארגון לוחם. אולם מסתבר כי "הסזון" לא היה אירוע חד-פעמי, אלא שיטה בה נקטה ההגנה באלימות כנגד האצ"ל או לח"י, בכל פעם שארגונים אלה פעלו נגד הערבים או נגד הבריטים ללא הסכמת ראשי היישוב המאורגן (הסוכנות היהודית והוועד הלאומי).

הסזון הראשון היה בשנת 1938. אותה עת פרעו הערבים ביהודים והמוסדות הלאומיים הכריזו על מדיניות "ההבלגה". האצ"ל התנגד למדיניות זו ופתח בפעולות תגובה נגד הערבים. ראשי היישוב ראו בזאת הפרת המרות הלאומית והפעילו את יחידות ההגנה נגד האצ"ל.

הסזון השני התקיים בשנת 1942 נגד ארגון לח"י. היה זה בתקופת מלחמת העולם השנייה, כאשר הסוכנות היהודית (וכן האצ"ל), שתפו פעולה עם הבריטים במלחמתם בגרמנים. ארגון לח"י, שראה בבריטים אויב, פתח באותה תקופה בפעולות אלימות נגד השלטון הבריטי בארץ. בתגובה נשלחו יחידות של הפלמ"ח לפעול נגד אנשי לח"י, שנחטפו ונחקרו, תוך שימוש בעינויים, והוסגרו לבריטים.

הסזון השלישי, הידוע גם בשם "הסזון הגדול", נערך כאמור בשנים 1944-1945. היה זה לאחר הכרזת המרד שהכריז האצ"ל על השלטון הבריטי בארץ-ישראל ותחילתן של ההתקפות על מוסדות השלטון. ראשי "המוסדות הלאומיים" דרשו מן האצ"ל להפסיק את פעולות נגד הבריטים, ולאחר שהאצ"ל לא נענה לדרישה זו, פתחה ההגנה בפעולות אלימות נגד האצ"ל כדי לחסלו כארגון לוחם.

כדי לממש את מטרת "הסזון הגדול", השתמשה ההגנה כמעט בכול האמצעים שעמדו לרשותה, ואשר כללו: חטיפות וחקירות ממושכות, שלוו לעיתים בעינויים קשים; גירוש ממקומות עבודה ומבתי-ספר; גירוש ממקום מגורים ועוד. אולם הצעד החמור ביותר, שעורר ויכוחים סוערים ביישוב, היה: הסגרת חשודים בהשתייכות לאצ"ל לבולשת הבריטית.

התסיסה בקרב אנשי האצ"ל הייתה גדולה ורבים סברו שיש להחזיר להגנה כגמולה. אולם מנחם בגין (מפקד האצ"ל) הטיל את מלוא כובד

משקלו, כדי למנוע מלחמת אחים. הוא שכנע את חבריו לנשק להבליג וטבע את הסיסמה "לא תהיה מלחמת אחים".

מדיניותו של בגין הוכחה כנכונה, ולאחר עשרה חודשים של "סזון" קשה, נוסדה "תנועת המרי העברי" ושלושת הארגונים: ההגנה האצ"ל ולח"י, לחמו יחדיו נגד השלטון הבריטי בארץ.

הסזון הרביעי, שכונה "הסזון הקטן" (ולא היה קטן כלל ועיקר), הופעל נגד האצ"ל בשנים 1947-1948. היה זה לאחר פירוקה של "תנועת המרי העברי", כאשר ההגנה חדלה מהמאבק המזוין נגד הבריטים ודרשה שגם האצ"ל יעשה זאת. לאחר סירובו של האצ"ל לקבל על עצמו את המרות הלאומית, שוב הופעל ארגון ההגנה נגד האצ"ל. אלא שהפעם נמנעה ההגנה מלהסגיר את אנשי האצ"ל לבריטים (שיתוף הפעולה עם הבולשת הבריטית היה מוגבל והופעל רק לגבי מקרים מיוחדים). הפעם לא הבליג האצ"ל והחזיר על כל פגיעה באנשיו.

בן-גוריון ראה באצ"ל יריב פוליטי שיש לחסלו לפני שישתלט על היישוב: "הטרור גם יונק, ולא במעט, מיצר השתלטות בכוח הזרוע על היישוב ועל התנועה הציונית... יש כאלה התומכים בטרור אך ורק מתוך שיקולים פנימיים..." (מתוך דברי בן-גוריון בפני מליאת הוועד הלאומי).

לא היה זה המקרה הראשון בו השתמשו ראשי הממסד הציוני בכוח הזרוע כנגד יריבים פוליטיים. עוד בתקופת מלחת-העולם הראשונה, כאשר הטורקים שלטו בארץ, ניסו אנשי "השומר" לשתק את ארגון "נילי" שעזר לאנגלים לסלק את השלטון הטורקי מארץ-ישראל. הגיעו הדברים עד כדי ניסיון התנקשות של אנשי "השומר" בחייו של יוסף לישנסקי, ממנהיגי "נילי". לישנסקי הוסגר לבסוף לשלטונות הטורקיים והוצא להורג בתלייה בדמשק, יחד עם חברו לנשק נעמן בלקינד. ולבסוף, זכורה היטב פרשת האונייה "אלטלנה", בה הואשם מנחם בגין בניסיון, שלא היה ולא נברא, למרוד בממשלת ישראל.

בספר זה מתוארים "הסזונים" למיניהם, בהם פעלו ראשי ההגנה נגד האצ"ל ולח"י, שסירבו לקבל על עצמם את מרות ההנהגה הציונית. הרקע לפעולות ותיעוד מפורט של מהלך העניינים, מבוססים על מסמכים וראיונות הרואים בזה אור לראשונה.

לצורך כתיבת הספר, השתמשתי בחומר הרב שעמד לרשותי בארכיון צה"ל, ארכיון תולדות ההגנה, ארכיון ציוני מרכזי, מכון ז'בוטינסקי ותעודות של הבולשת הבריטית המצויות בארכיון משרד המושבות בלונדון. כן נעזרתי במספר רב של ראיונות, אשר השלימו את התמונה. לעזר רב הייתה לי

עבודתו של יעקב יוניש "סוגיות בנושא הסזון הגדול", שעותק ממנה מצוי במכון ז'בוטינסקי (כ8 - 129).

יקצר המצע מלהודות לכל אלה שעזרו לי בעבודתי זו, ולא נותר לי אלא לציין רק שמות מספר. יעמדו על הברכה: ארכיון צה"ל; ארכיון תולדות ההגנה; ארכיון ציוני מרכזי, אמירה שטרן וחבר העובדים במכון ז'בוטינסקי.

תודה לשלמה נקדימון על שהעמיד לרשותי את ארכיונו הפרטי ולידידי הפרופ' דב לוין שדרבן אותי, קרא את כתב-היד והעיר הערות חשובות.

ולבסוף נתונה תודתי לרחל רעייתי, אשר עודדה אותי והייתה שותפה פעילה לכל התלבטויותי.

כולם יעמדו על התודה והברכה.

רשימת קיצורים

א"פ – ארכיון הפלמ"ח
א"צ – ארכיון צה"ל
אצ"ל – ארגון צבאי לאומי
אצ"מ – ארכיון ציוני מרכזי
את"ה – ארכיון תולדות ההגנה
הפורשים – כינוי גנאי לאנשי האצ"ל ולח"י
לח"י – לוחמי חרות ישראל
מ"ז – מכון ז'בוטינסקי
מי"ז – מכון יהדות זמננו, האוניברסיטה העברית
סת"ה – ספר תולדות ההגנה

שער ראשון

ראשית האצ"ל

המנדט הבריטי על ארץ-ישראל

בוועידת חבר הלאומים שהתכנסה בסן-רמו ב-24 ביולי 1920, הוחלט להטיל על ממשלת בריטניה את המנדט על ארץ-ישראל, לביצוע הצהרת ממשלת בריטניה מיום 2 בנובמבר 1917 [הידוע כ"הצהרת בלפור"], לפיה יש להקים בארץ-ישראל בית לאומי ליהודים. החלטה זו הייתה מבוססת על ההכרה בקשר ההיסטורי של היהודים לארץ-ישראל ועל זכותם לבניית הבית הלאומי בארץ זו:¹

סעיף 2. ממשלת המנדט תהיה אחראית להכנת התשתית הפוליטית, האדמיניסטרטיבית והכלכלית כדי להבטיח את הקמתו של הבית הלאומי היהודי [...]

סעיף 3. ממשלת המנדט תעודד אוטונומיה ליישוב היהודי בארץ.

סעיף 4. סוכנות יהודית מתאימה תוכר כגוף ציבורי לשם ייעוץ ושיתוף פעולה עם האדמיניסטרציה של ארץ-ישראל בנושאים כלכליים, חברתיים ואחרים הקשורים להקמתו של הבית הלאומי ולאינטרסים של היישוב היהודי בארץ-ישראל, בכפיפות קבועה לממשלת המנדט הבריטי

סעיף 6. שלטון המנדט יעודד עלייה יהודית לארץ-ישראל וכן יעודד הקמת ישובים כל הקרקע, כולל על אדמות מדינה שאינן דרושות למטרות ציבוריות.

בשנת 1926 התקין הנציב העליון, פילדמרשל פלומר, את התקנות לייסודה של "כנסת ישראל".² "כנסת ישראל" כללה את כל היהודים אשר מלאו להם 18 שנה והביעו את רצונם להיות חברים בה. אחת לשלוש שנים התקיימו בחירות ל"אסיפת הנבחרים" וזו בחרה את "הוועד הלאומי" שהיווה את הגוף המבצע של החלטות "אסיפת הנבחרים". "הוועד הלאומי" שימש כבא כוח "כנסת ישראל" ביחסיה עם הממשלה והיה אחראי להנהלת אותם עניינים ופעולות שהממשלה מסרה לידיה. "הוועד הלאומי" הוסמך לטפל בענייני

¹ The Avalon Project at Yale Law School, The Palestine Mandate

² פורסם בעיתון הרשמי, גיליון 202, מיום 1 בינואר 1928.

חינוך, בריאות, סעד ודת והוא שמינה את הרבנות הראשית. בתקנות נאמר כי התקציב וכן יתר הפעולות של "הוועד הלאומי" יעמדו תחת פיקוח מלא של ממשלת המנדט. התקנות של "כנסת ישראל" חלו אך ורק על היהודים שהסכימו להיות חברים בה מרצונם החופשי. חברי "אגודת ישראל", למשל, לא היו חברים ב"כנסת ישראל" ולא הכירו ברבנות הראשית. הם דרשו ואף קיבלו היתר להקים ועד קהילה עצמאי, שטיפל בכל הבעיות הדתיות (דיני אישות, קבורה, שחיטה וכו').

ראשית ההגנה

עם סיום מלחמת העולם הראשונה, החלו הדיונים המדיניים בדבר עתיד ארץ-ישראל והאזור כולו. בעוד נמשכים הדיונים, נקטו הערבים פעולות טרור ומהומות, כדי לחבל בהגשמתה של הצהרת בלפור. בחול המועד פסח תר"פ (אפריל 1920) ערכו הערבים לראשונה פרעות בירושלים. התקפת הערבים לא באה במפתיע, והיהודים נערכו לה בעוד מועד. בירושלים כיהן אותה עת "ועד הצירים", שנתמנה על ידי ההסתדרות הציונית כדי לנהל את ענייני היהודים בארץ-ישראל (מאוחר יותר הוחלף "ועד הצירים" ב"ועד הלאומי", שייצג את יהודי ארץ-ישראל). "ועד הצירים" הטיל על זאב ז'בוטינסקי³ (שהסיר לא מכבר את מדי הצבא הבריטי) לארגן את היהודים להגנה עצמית. בחסות "ועד הצירים" הקים ז'בוטינסקי בירושלים את ארגון ההגנה, אשר הצליח להדוף את התקפת הערבים.

בפרעות תר"פ נהרגו בירושלים שישה יהודים וכמאתיים נפצעו. אין ספק, כי לולא ההתארגנות המוקדמת, היה מספר הקורבנות גדול הרבה יותר. שלושה ימים לאחר הפרעות ערכו הבריטים מעצרים נרחבים בקרב הערבים וגם על היהודים לא פסחו. בחיפוש שנערך באחת מעמדות ההגנה בעיר העתיקה, נמצאו 3 רובים, 2 אקדחים ו-250 כדורים. 19 גברים שנמצאו במקום נאסרו. ז'בוטינסקי שמע על המאסרים רק למחרת היום. מיד יצא ל"קישלה" (בית-המעצר שבמשטרת העיר העתיקה) יחד עם עורך-דין ד"ר מרדכי עליאש, כדי למחות על המאסר. הוא טען בפני הקצין האחראי כי ההגנה אינה ארגון בלתי חוקי וכי הממשל ידע על קיומו ועל-כן דרש לשחרר מיד את האסירים. אולם אם השלטונות סבורים שהם אשמים, הרי הוא, כמנהיגם, אשם גם כן ויש לאסור גם אותו. הקצין הכיר בהיגיון שבדברי ז'בוטינסקי ואסר אותו ללא שהיות.

המאסר עורר זעם רב בקרב היישוב היהודי בארץ-ישראל, שהתקומם נגד עמדת הממשלה שאינה מבחינה בין תוקף לנתקף.

ב-12 באפריל נערך משפטם של עשרים חברי ההגנה. אותו יום נערכו הבחירות לאסיפת הנבחרים של היישוב, ולאות הזדהות עם הנאשמים, הציבה מפלגת "אחדות העבודה" (לימים מפא"י) את ז'בוטינסקי כמועמד ראשון ברשימתה.

³ מקים הגדודים העבריים שלחמו במסגרת הצבא הבריטי לכיבוש ארץ-ישראל מידי התורכים.

זאב ז'בוטינסקי

ז'בוטינסקי וחבריו הואשמו ב"החזקת נשק בלתי חוקי וארגון קנוניה להביא לידי מעשי אלימות ורצח". ז'בוטינסקי כפר באשמה וטען כי השלטונות ידעו על קיומו של ארגון ההגנה והוא, יחד עם רוטנברג, אף ביקשו מהשלטונות לצייד את הארגון בנשק.

המשפט היה קצר ובסיומו נידון ז'בוטינסקי ל-15 שנות מאסר עם עבודת פרך וגירוש מן הארץ לאחר ריצוי העונש, בעוד חבריו נידונו כל אחד ל-3 שנות מאסר עם עבודת פרך. כדי לשמור על איזון, הועמדו שני ערבים למשפט באשמת אונס ונשפטו ל-15 שנות מאסר. גם שני מנהיגים ערביים, חאג' אמין אל-חוסייני ועראף אל עראף, שנאשמו בהסתה, נשפטו שלא בפניהם ונידונו ל-10 שנות מאסר כל אחד (השניים ברחו לירדן ומשם לסוריה השכנה).

עם היוודע פסק הדין, ערך "ועד הצירים" פעולות מחאה רבות, כללו הפגנות המוניות וצום כללי. אלא, שכאמור, החליטה בינתיים ועידת סן-רמו למסור את השלטון על ארץ-ישראל לבריטניה כמעצמה מנדטורית. השמחה

שפשטה ביישוב היהודי האפילה על הרצון למחות נגד פסק-הדין הקשה שהוטל על ז'בוטינסקי וחבריו.

ביולי 1920 פסק השלטון הצבאי בארץ עם בואו של הנציב העליון הראשון, הלורד הרברט סמואל, לירושלים. כמחווה כלפי האוכלוסייה האזרחית, הכריז הנציב העליון על חנינה כללית לכל מי שהיה מעורב בפרעות של חול המועד פסח תר"ף – יהודים וערבים כאחד. ז'בוטינסקי וחבריו שוחררו מתא המאסר ונתקבלו בהתלהבות רבה על-ידי היישוב היהודי בארץ, אולם ז'בוטינסקי לא הסתפק בחנינה ודרש בתוקף את ביטול פסק-הדין נגדו ונגד חבריו בטענה שאין דין מגן כדין תוקף. לאחר מאבק שנמשך חודשים רבים, הורה לבסוף מיניסטרוין המלחמה הבריטי על ביטול פסק-הדין שניתנו נגד ז'בוטינסקי וחבריו.

התקפות הערבים הגבירו את תודעת ההגנה העצמית, ובוועידת היסוד של הסתדרות העובדים הכללית, שהתקיימה בחיפה בדצמבר 1920 הוחלט, בין השאר, להקים ארגון הגנה ארצי "לדאוג לענייני ההגנה, לארגון השתתפותם של העובדים במפעל ההגנה ולהבטחת תוכנה הלאומי והסוציאלי של הגנה עממית בארץ" (מתוך כנס היסוד של ההגנה). ארגון ההגנה היה נתון למרות ההסתדרות הכללית וכפוף למוסדותיה.

מנהיגי המפלגות הציוניות הסוציאליסטיות ראו בארגון ההגנה מיליציה שתפקידה להגן על נפשם ורכושם של היהודים בארץ-ישראל, והתנגדו להנהגת סדר ומשמעת צבאיים בתוכו. הצבאיות סימלה בעיניהם את הארגונים הפשיסטיים שצמחו באירופה באותה תקופה. בחוקת ההגנה משנת 1925 נאמר, בין היתר, שהמטרה היא "הגנה על היישוב והתכונות למיליציה עממית [...]"⁴.

זאת ועוד, כהצדקה להכפפת ארגון ההגנה להסתדרות, נשמעה הטענה כי ההנהלה הציונית, בתור גוף רשמי המייצג את היישוב בפני ממשלת המנדט הבריטי, אינה יכולה לתמוך באופן רשמי בפעולות ההגנה שהיו בלתי לגאליות.⁵

בפגישות שקיימה הסוכנות עם מזכיר הממשלה, ונדהאם דיס, הוצע שהממשלה תיתן רשיון חוקי לאימונים ולארגון השמירה בכפרים ובערים ובתמורה תמסור ההגנה את הנשק שברשותה, שיופקד לשמירה בידי

⁴ סת"ה, ב, עמוד 250.

⁵ שם, עמוד 160.

אנשים נאמנים ובשעת הצורך ישמש להגנה על היישוב המותקף. בכך תהפוך ההגנה לארגון חוקי.⁶

בישיבת הנהלת ההסתדרות הציונית, שהתקיימה בלונדון ב-5 בנובמבר 1922, ושהוקדשה לענייני ההגנה, הוחלט לקבל את תנאיו של ד"ר. ההנהלה הציונית תבעה בתוקף מארגון ההגנה למסור את הנשק לממשלה בהתאם להסכם עם ד"ר, אולם ראשי ההגנה דחו את תביעת ההנהלה הציונית וסירבו למסור את הנשק לפיקוח ממשלתי.⁷ החלטה זו של ראשי ארגון ההגנה היוותה הפרה של המרות הלאומית.

בשנת 1921 הייתה יפו העיר המעורבת השנייה בגודלה בארץ והיהודים מנו בה כ-40% מכלל התושבים (16 אלף יהודים לעומת 26 אלף ערבים). ההרגשה שהממשלה הבריטית אכן מתכוונת להגשים את הצהרת בלפור, הייתה הסיבה להתפרצות האלימה נגד היהודים. בדרך זו חשבו הערבים לעצור את העלייה ולמנוע את הקמת הבית הלאומי ליהודים בארץ-ישראל.

ב-1 במאי 1921 הסתער המון ערבי על יהודי יפו. הותקפו עוברים ושבים ונבזזו חנויות, אולם היעד העיקרי היה "בית החלוץ", שבו שכנו 100 יהודים שזה עתה עלו ארצה. העולים ניסו להתגונן בעזרת מוטות ברזל שעקרו מהגדר, וכאשר הצליחו להדוף את ההמון הופיעו שוטרים ערבים ופתחו באש על המגינים. ההמון הסתער בעקבות השוטרים אל תוך הבית, הרג 13 עולים ופצע 24.

למחרת היום התפשטה התקפת הערבים ליתר חלקי הארץ. בשני ימי הפרעות נרצחו 43 יהודים ו-146 נפצעו.

פרעות תרפ"ט⁸

לאחר פרעות 1921, באו על הארץ שבע שנים שקטות. הייתה זו תקופה של בנייה והתפתחות, בה הוכפל היישוב היהודי בארץ-ישראל (מכ-88,000 יהודים בשנת 1922 ל-150,000 בשנת 1927). שנים אלה נוצלו על-ידי ההגנה להתארגנות, לאימונים ולרכישת נשק. השקט בארץ גרם לשאננות רבה, וחלק מן המנהיגים החלו לפקפק בצורך בארגון הגנה ארצי, שתבע תקציבים לא מעטים. אותם מנהיגים השלו את עצמם כי ניתן לסמוך על ממשלת המנדט הבריטית שתגן על היישוב היהודי בשעת הצורך. אולם

⁶ שם, עמוד 162.

⁷ שם, עמוד 163.

⁸ פרטים אצל יהודה לפידות, לידתה של מחתרת.

האירועים של שנת 1929 טפחו על פניהם. לאחר שבוע של הסתה פתחו הערבים ביום שישי, 23 באוגוסט 1929, בפרעות מאורגנות בירושלים. המוני הערבים שבאו להתפלל בהר-הבית התפרצו לכיוון ירושלים היהודית, פגעו בסכינים ובאלות בכל יהודי שנקרה בדרכם והרסו את בתי-המסחר. הכפרים הסמוכים לירושלים לקחו חלק פעיל בפרעות, ותפקיד מרכזי מילא הכפר דיר-יאסין שחלש על השכונות המערביות של העיר והיה סמוך לשכונת גבעת-שאול. גם השכונות בדרום העיר הותקפו בידי ערביי הסביבה – קיבוץ רמת-רחל נהרס כליל לאחר שתושביו נטשוהו וכן נהרס חלק משכונת תלפיות, ובין היתר נהרס גם ביתו של הסופר ש"י עגנון. השתוללות האספסוף המוסת נמשכה בירושלים מספר ימים והותירה אחריה 23 יהודים הרוגים ועשרות פצועים.

אולם הנורא מכול קרה בחברון. היהודים ישבו בחברון מאות בשנים וחיו בשלום עם שכניהם הערבים. אלא שכל זה לא מנע מן הערבים מלהסתער בשבת בבוקר, ה-24 באוגוסט 1929 על בתי היהודים ולהרוג את יושביהם. הרצח היה אכזרי וההתעללות בנשים הייתה נוראה.

מתוך יישוב שמנה 600 יהודים, נרצחו אותו בוקר בדם קר 67 גברים, נשים וטף (שמנו 11% מכלל היישוב היהודי בעיר!) ועשרות רבות נפצעו. הפרעות התפשטו בכל הארץ וגם לצפון הגיעו. יישובים רבים הותקפו, והשיא היה בצפת.

ב-29 באוגוסט 1929, חמישה ימים לאחר הטבח בחברון, הסתערו פורעים ערבים אל הרובע היהודי בצפת, הרגו יהודים ללא רחם והציתו את הרובע. תוך מחצית השעה נמנו 18 הרוגים ו-80 פצועים, רובם נשים וילדים.

במשך השבוע של פרעות תרפ"ט נהרגו ברחבי הארץ 133 יהודים ונפצעו 230 גברים, נשים וטף.

פרעות תרפ"ט (1929) באו על היישוב היהודי בארץ בהפתעה גמורה;⁹ ארגון ההגנה לא חזה אותם מראש ולכן גם לא היה מוכן להם. רוב רובם של המנהיגים נעדרו אותה עת מן הארץ (הם השתתפו בקונגרס הציוני ה-ט"ז שנערך בציריך), והיישוב היהודי נשאר בשעתו הקשה ללא הנהגה.

⁹ שם, שם.

בעקבות הפרעות, ניתכה ביקורת קשה על ארגון ההגנה והתעוררו מחדש הוויכוחים הקשורים לדרכה ולהנהגתה. מפקדים רבים בהגנה ביקשו לתת לארגון צביון צבאי, לעומת הגישה האנטי מיליטריסטית של ראשי ההסתדרות. הם טענו, כי בלי סדר ומשמעת לא תוכל ההגנה למלא את תפקידה. בנוסף לזאת גברה הדרישה להעביר את ההגנה ממרות הסתדרות העובדים הכללית לידי הוועד הלאומי, שייצג את היישוב כולו. שתי הבעיות, עניין המרות הלאומית והצבאיות, וכן בעיות אישיות שהיו קשורות עם מפקד ההגנה במחוז ירושלים, אברהם תהומי, גרמו לתסיסה רבה בקרב חברי ההגנה והיו בייסוד הפילוג בארגון, שהתרחש בשנת 1931 והביא לייסודו של האצ"ל.

ייסוד האצ"ל

אברהם תהומי נולד בשנת 1903 באודסה שבקיסרות הרוסית, השתתף בארגון ההגנה העצמית בדרום רוסיה ובשנת 1923 עלה ארצה. תהומי היה חבר הסתדרות נאמן ונמנה עם מפלגת "הפועל הצעיר". לאחר פרעות תרפ"ט נתמנה למפקד ההגנה בירושלים. תהומי היה אקטיביסט ודרש לתת לארגון ההגנה צביון צבאי. הוא הנהיג בירושלים סדר ומשמעת צבאיים והואשם על-ידי ראשי ההסתדרות ב"מיליטריזם" ובהנהגת "שיטות פאשיסטיות". הוא גם נחשד בקשרים עם המפלגה הרביזיוניסטית ובכוונות להשתלט על ארגון ההגנה. בנוסף לבעיית הצבאיות, גברה, כאמור, הדרישה להעביר את ארגון ההגנה ממרות ההסתדרות הכללית למרותו של הוועד הלאומי. אברהם תהומי זכה ליוקרה רבה בקרב מפקדי ההגנה בירושלים ולכן לא היה קל לראשי ההסתדרות הכללית להחליפו.

אברהם תהומי

באביב 1931 נטל תהומי חופשה ממפקדת ההגנה, כדי לנסוע לארצות-הברית לביקור משפחתי. בהגיעו לפיראוס (יוון), שהייתה תחנתו הראשונה, ביטל הקונסול האמריקאי את האשרה שהייתה בידיו (משלחת רפואית

שעלתה על סיפון האנייה, הבחינה בידו שהייתה פצועה כתוצאה מתאונת דרכים, ופסלה אותו מסיבות בריאות).

תהומי חזר לירושלים וביקש לחזור לתפקידו כמפקד המחוז, אולם הוא נתקל בסירוב בטענה שבשעת העדרו נתמנה מפקד חדש (אברהם איכר). הסירוב להחזיר את תהומי לתפקידו גרם לתסיסה גדולה בקרב מפקדי המחוז. רוב המפקדים שמרו לו אמונים, וכאשר עמדה הנהגת ההגנה בסירובה למנות את תהומי מחדש כמפקד מחוז ירושלים, פרשו יחד אתו והקימו, באפריל 1931, ארגון מחתרת חדש. בין המצטרפים אל תהומי היה גם אורי נדב, קצין בצבא האוסטרי לפני עלייתו ארצה ומראשוני ההגנה. נדב שימש יושב ראש תנועת "מכבי", שרבים מחבריו הצטרפו לארגונו של תהומי.¹⁰

הארגון החדש אימץ לעצמו את השם "ארגון צבאי לאומי" (אצ"ל), אולם מטעמי חשאיות לא הרבו חבריו להשתמש בשם זה. השם הנפוץ יותר היה "ארגון ב" או "ההגנה הלאומית". הארגון החדש היה נתון במצוקה כלכלית קשה ולא היה די כסף אף לפעולות שוטפות. נוסף לזאת, הטילו מוסדות ההסתדרות הכללית חרם על חברי הארגון, שעבדו בבניין ובכביש, ולא אפשרו להם לקבל עבודה (באותם ימים הייתה לשכת העבודה חלק בלתי נפרד מן ההסתדרות הכללית).

לאחר שפרש, ניסה תהומי לגייס תמיכה ציבורית ליוזמתו החדשה, וכעבור זמן הצליח להקים ועד ציבורי שהיה אמור לפעול כוועד פוליטי עליון לאצ"ל. גוף זה היה מורכב מנציגי הציונים הכלליים, המזרחי והמפלגה הרביזיוניסטית בראשותו של זאב ז'בוטינסקי. הצטרפותו של ז'בוטינסקי יזרה את הצטרפותם של חברי בית"ר לאצ"ל וגרמה להרחבה רבה של השורות.

לאחר ייסודו של האצ"ל, הסכימה ההסתדרות לשתף גם את החוגים האזרחיים בהנהלת ההגנה. הוועד המרכזי של הארגון הוחלף בגוף חדש – מפקדה ארצית, ששלושה מחבריה היו נציגי ההסתדרות ושלושת האחרים ייצגו את החוגים האזרחיים. מפקדה זו, שנקרה "פריטטית" (שוויינית), סרה למרות הוועד הלאומי, אולם רוב רובם של המפקדים הבכירים בהגנה היו חברי ההסתדרות הכללית והשתייכו למפלגות הפועלים. ההסתדרות הוסיפה להשפיע באופן מכריע על דרכו ופעולתו של ארגון ההגנה.

¹⁰ ניב, א, עמוד 137 וכן סת"ה, ב, עמוד 426.

הסכם מלצ'ט

הנרי לודויג, לורד מלצ'ט, נצר למשפחת מונד היהודית, התחנך כנוצרי, אך בשנת 1933 חזר ליהדות במחאה לעליית היטלר לשלטון. היה חבר הפרלמנט ומעשירי אנגליה.¹¹ מלצ'ט הצטרף למנהיגות הציונית והגיע לביקור בארץ באביב 1933, זמן קצר לאחר שנבחר לנשיאה של אגודת "מכבי" העולמית. הוא נפגש עם אורי נדב, יושב-ראש "מכבי" בארץ, והשיחה שנסבה על ענייני "מכבי", גלשה גם לבעיות הביטחון של היישוב. לפי בקשתו של מלצ'ט, הביאו נדב לביקור בקורס סגנים (מפקדי כיתה) של האצ"ל, שם נפגש עם תהומי. בין השניים התפתחה שיחה עירה, שבסיומה שאל האורח אם תהומי יהיה מוכן לדון באיחוד עם ההגנה. התנאי של תהומי היה שהארגון המאוחד לא יהיה כפוף למפלגה כלשהי ושההגנה תאמץ את השיטה הצבאית במקום רעיון המיליציה העממית. ואכן בפגישות שקיים תהומי עם גולומב, סיפר גולומב על ההתקדמות שחלה בהגנה בשיטת האימונים וכן על תחילתו של ייצור נשק בארץ. כאשר הביא תהומי את רעיון האיחוד בפני החברים, נתקל בהתנגדות בקרב אנשי הצה"ר ובית"ר וכן בקרב קבוצת המפקדים הצעירים ובראשם אברהם שטרן, דוד רזיאל וח.ש. הלוי. אולם הרצון לאיחוד גבר ולאחר קבלת תשובה חיובית מתהומי, פנה מלצ'ט אל ראשי ההגנה. כדי להקל על החלטתם, הבטיח מלצ'ט להושיט עזרה כספית לארגון החדש ואף לגייס לשם כך תומכים מידידיו באנגליה. בחוגי ההגנה נמצאו מתנגדים רבים לאיחוד ובעיקר לצירופו של תהומי למפקדה. בסופו של דבר נתרצו ראשי ההגנה והמשא ומתן לאיחודם של שני הארגונים עמד בפני סיום. תהומי הביא את פרטי ההסכם לפני ועדי הסניפים ואלה אישרו אותו ברוב קולות; אולם תהומי השהה את הסכמתו הסופית כדי לקבל את הסכמת ראשי המפלגה הרביזיוניסטית בארץ.

עם קבלת הסכמתם של כל הצדדים הוחל בביצועה המעשי של התוכנית. הוקמו מפקדה ראשית ומרכז לארגון המאוחד, ובראשית ניסן תרצ"ג (1933) נכנס האיחוד לתוקפו. בהסכם נקבע כי המיזוג המלא של החברים ומחסני הנשק יתבצע כעבור שישה חודשים. ואכן, כאשר הגיע החג המוסלמי נבי מוסא המועד לפורענות, עסקה המפקדה המאוחדת בגיוס החברים והיא שקבעה גם את אזורי ההגנה ליחידות השונות של שני הארגונים. ואז בא אירוע השביעי של פסח וטרף את כל הקלפים.

¹¹ האינצקלופדיה העברית, כרך כב, עמ' 468.

אירועי השביעי של פסח

בחול המועד פסח תרצ"ג (17.4.1933) נערך בתל-אביב כינוס ארצי של בית"ר. בשביעי של פסח יצאו פלוגות בית"ר בשורות מסודרות אל מגרש "המכבי" לשם קיום תחרויות ספורט שונות. עם סיום התחרויות, התארגנו הבית"רים לקראת תהלוכה מסודרת ברחובות תל-אביב. אלא שלקראת התהלוכה זומנו לרחובות המוני אדם, חברי קיבוצים, תנועות הנוער הסוציאליסטיות וכן פועלי תל-אביב ובראשם "פלוגות הפועל" שהוקמו זה לא מכבר לשם ביצוע "תפקידים מיוחדים" (ראה להלן). המטרה המוצהרת של הבאים הייתה להפגין את הבוז שהם רוחשים לבית"רים. את אשר אירע לאחר-מכן, מתאר עיתון "הארץ":¹²

לפנות ערב – כשעמדו הבית"רים לחזור ממגרש הספורט בתהלוכה פומבית ומסודרת אל קברו של מכס נורדאו, התאספו לאורך רחוב אלנבי אלפי אנשים, שהצטופפו משני עברי הרחוב. למקום באו גם משמרות גדולים של שוטרים יהודים ובריטים בהנהלת קציני משטרה גבוהים מתל-אביב ומיפו... בשעה 5:30 בערך נראתה הפלוגה הראשונה של בית"ר מלווה משמרת חברים ושוטרים. את פני הבאים קיבל חלק מן הקהל במחיאות כפיים וחלק בקריאות – "בוז", "בני היטלר", "ארורים יהיו מפירי השביתה הגוזלים את לחם אחיהם" – שהדן נשמע למרחוק. פה ושם פוזרו פתקאות מודפסות וכרוזים בגנות התנועה הרביזיוניסטית. אנשים בלתי אחראיים ניצלו את הצפיפות הגדולה ברחוב כדי להכות על ימין ועל שמאל... יש לציין כי חלק מן הלוחמים השתמשו במכשירים כהים ואפילו בכלי ברזל. מן ההמון נשמעו קריאות "הצילו"... על ראשי הבית"רים נזרקו גם אבנים.

נוצרה מהומה גדולה שבסופה הועברו לבית-החולים לטיפול רפואי 24 ממשתתפי התהלוכה, רובם ילדים וילדות בני 12-14. יש לציין שההתנפלות על הבית"רים נעשתה ללא כל פרובוקציה מצדם. את ההתקפה ארגנה מועצת פועלי תל-אביב, בראשותם של דב הוז וזלמן אהרונוביץ-ארן. כשנודע לברל כצנלסון דבר ההכנות, ניסה להניא אותם מלבצע את זממם, אבל ללא הועיל.

¹² עיתון "הארץ" מיום 18.4.1933.

ההתקפה של השביעי בפסח גרמה לזעזוע עמוק לא רק בקרב הרביזיוניסטים אלא גם בקרב יריביהם הפוליטיים. כל העיתונות, מלבד "דבר" (ביטאונה של ההסתדרות), גינו בחריפות את המעשה, ועיריית תל-אביב פרסמה גילוי דעת המביע: "רגש של צער עמוק ועלבון לאומי" ומוקיע אותם "נימוסי אגרוף ואלימות שאינם לפי רוח עמנו". במאמר מערכת כותב עיתון "הארץ" מיום 19 באפריל 1933:

על השערורייה

... התהלכה לא פגעה באיש, וקנאים פגעו בה, התנפלו עליה, זרקו עליה אבנים והתוצאה – מוכים ופצועים. סכנת שפיכות-דמים, התערבות המשטרה כדי להציל יהודים מידי יהודים... והתוצאה השנייה – התעוררות של סימפאטיה לנערי התהלכה. והמעציב והמדאיג ביותר שלא הייתה כאן התפרצות ספונטנית, שאי אפשר היה לראותה מראש ואיש לא חיכה לה. פתקאות וכרוזים הוכנו מראש ותוקפי התהלכה כאילו היו מוכנים ל"מלחמה". זהו הדבר המדאיג ביותר.

למרות כל הגינויים והמחאות, לא הביעו מבצעי ההתקפה כל דברי חרטה. בין יתר הטענות של השמאל נגד בית"ר, היו המדים החומים והטענה שהם חיקוי למדים של הנאצים – וזו הוכחה נוספת לנטיות הפאשיסטיות של בית"ר. האמת היא שהצבע החום למדי בית"ר נקבע בלטביה עוד בשנת 1927, והסיבה לכך הייתה שזה היה הבד הזול ביותר שניתן היה לקנות בכמויות גדולות. רק מאוחר יותר, כאשר היה צורך להצדיק את צבע המדים מול הלחצים וההתקפות של השמאל, נאמר שזהו צבע האדמה של ארץ-ישראל. ובאשר לדמיון למדים של הנאצים, אמר ז'בוטינסקי: "התנועה הסוציאליסטית לא תמיר את דגלה משום שהיטלר קבע לעצמו דגל אדום (הדגל הנאצי היה אדום עם צלב קרס), וכך גם אנחנו לא נמיר את המדים שלנו משום שהתברר שלתנועה הנאצית יש מדים דומים. אגב, הגוון של בית"ר היה שונה לגמרי מהצבע החום-שחור של הנאצים".¹³

¹³ בנימין אליאב, זיכרונות מן הימין, עמ' 51.

באותם ימים הקים בן-גוריון את "פלוגות הפועל", כדי להעמיד כוח מיומן בהתכתשויות בין ההסתדרות ורביזיוניסטים. תפקיד "פלוגות הפועל" היה לעמוד לרשות ההנהגה למילוי תפקידים מיוחדים מעשיים יום-יומיים. בכינוס הארצי של אגודת הספורט "הפועל" בתל-אביב אמר בן-גוריון: "הספורט עם כל חשיבותו... אינו מטרה לעצמה אלא אמצעי... ועל 'הפועל' לשמש "מגן העבודה".¹⁴

רצח ארלוזורוב

ד"ר חיים ארלוזורוב נמנה עם מנהיגי מפא"י ובשנת 1931 נבחר לחבר בהנהלת הסוכנות היהודית ולראש המחלקה המדינית של הסוכנות. בליל ה-14 ביוני 1933 טייל עם סימה אשתו לאורך חוף ימה של תל-אביב. לפתע נתקלו בשני אנשים, כאשר אחד מהם שלף אקדח וירה בארלוזורוב. שני המתנקשים הסתלקו מן המקום, וכעבור זמן הועבר ארלוזורוב לבית החולים, אולם עוד באותו לילה מת מפצעיו.

הרצח היכה בתדהמה את היישוב היהודי בארץ ובתפוצות והחלה הסתה פרועה נגד הרביזיוניסטים, ששלושה מהם הואשמו ברצח: אברהם סטבסקי, אבא אחימאיר וצבי רוזנבלט. בסופו של דבר זוכו השלושה מאשמת רצח, ובבוקר יום השבת ה-21 ביולי 1934 השתתף אברהם סטבסקי בתפילה שנערכה בבית-הכנסת הגדול בתל-אביב. "כשעלה סטבסקי לתורה ופתח בברכת 'הגומל', נשמעו באולם צעקות 'בוז לרוצח' ומיציע הנשים הומטרו אבני על סטבסקי ועל הבמה. בן-רגע עפו מגבעות וכובעים, סידורים וחומשים וקטטת-אגרופים פשטה לארבע פינות בית-הכנסת. סערת-הרוחות והמהלומות עברו מבית-הכנסת לרחבה, ומהרחבה לרחוב, ומהרחוב לסביבה כולה."¹⁵ הקטטה אורגנה על-ידי "פלוגות הפועל" והיא הייתה המשך ישיר לאירועי "השביעי של פסח" (ראה לעיל).

הבלגה ותגובה¹⁶

ב-1936 שבו הערבים ופתחו במתקפה נרחבת על היישוב היהודי בארץ-ישראל (כפי שעשו זאת קודם לכן בשנים 1920-1921 וכן בקיץ 1929). הפרעות נמשכו בהפוגות לאורך שלוש שנים, והפילו חללים רבים בקרב

¹⁴ שבתאי טבת, קנאת דוד, ג, עמ' 37.

¹⁵ שם, עמוד 87.

¹⁶ פרטים אצל לפידות, לידתה של מחתרת.

היהודים – כ-500 איש ואישה, מתוך יישוב שמנה חצי מיליון נפש בלבד. בתקופה הראשונה נקטה ההגנה מדיניות של הבלגה, שעיקרה התגוננות בפני המתקיפים, מבלי ליזום התקפות על האויב. הוויכוח סביב מדיניות זו העמיק את ההבדלים בין ההגנה והאצ"ל, שטען כי הבלגה היא הרת-אסון, וכי ההתקפה היא ההגנה הטובה ביותר. בהתאם לכך יצאו יחידות אצ"ל לפעולות יזומות נגד הערבים במקומות שונים בארץ. דוד רזיאל ראה בפעולות אלה את המעבר מהגנה פסיבית להגנה אקטיבית. וכך הסביר את ההבדל בין שתי השיטות:¹⁷

[...] פעולות הגנה בלבד לא תוכתרנה בניצחון לעולם. אם תכלית המלחמה היא שבירת רצונו של האויב – ואת זאת אין להשיג מבלי לשבור את כוחו – ברור שאי-אפשר להסתפק בפעולות הגנה גרידא. טקטיקה הגנתית טהורה לא תשבור את כוחות האויב בשום פנים ... שיטת הגנה כזאת, המאפשרת לאויב לתקוף כרצונו ולסגת כרצונו, להתארגן מחדש ולחזור ולתקוף – הגנה כזאת נקראת הגנה פסיבית וסופה מפלה וחורבן ... כל החישובים האלה מובילים למסקנה אחת: מי שאינו רוצה להיות מנוצח אין לו אלא לתקוף. גם אותו הצד הלוחם, שאינו בא לדכא אחרים אלא להציל את חירותו ואת כבודו, גם לפניו פתוחה רק דרך אחת – דרך ההתקפה. הוא צריך להסתער על אויבו ולשבור את כוחו ואת רצונו ...

עלייתו של שלמה בן-יוסף לגרדום (ראה להלן) היוותה נקודת מפנה אצל ז'בוטינסקי. לאחר התלבטות ממושכת הוא הגיע למסקנה כי הכרח הוא לנטוש לחלוטין את מדיניות הבלגה ולהכות באויב במלוא הכוח. באחד ממאמריו כתב ז'בוטינסקי, בין היתר:¹⁸

"אל תעיזו להעניש חפים מפשע" ... פטפט שטחי וצבוע. במלחמה, כל מלחמה ומלחמה, הלוא כל צד וצד הוא חף מפשע. מה פשע נגדי חייל האויב היוצא כנגדי – אביון כמוני, עיוור כמוני, עבד כמוני, שגייסוהו באונס? אם תפרוץ מלחמה, פה אחד נדרוש כלנו הסגר-ים והסגר יבשה על [אדמת] השונא, להרעיב את תושביו עם נשים וטף

¹⁷ ניב, ב, עמ' 41.

¹⁸ ניב, ב, עמ' 72.

החפים מפשע. ואחרי התקפת-המטוסים הראשונה על לונדון ופאריז נצפה לתגובת אווירונים על שטוטגרט ומילאן, אשר בהן רבו נשים וטף. אין מלחמה אלא בחפים מפשע כמו שאין מלחמה אלא מלחמת אחים באחים. לכן ארורה היא כל מלחמה על כל צורותיה, תגר ומגן גם יחד, ואם אינך רוצה לנגוע בחף מפשע – גווע. ואם אינך רוצה לגווע – ירה ואל תפטפט.

בסתיו 1937 הגיעו התקפות הערבים לשיאים חדשים ובאצ"ל הוחלט לבצע פעולת ראווה נגד הערבים. ב-14 בנובמבר יצאו חוליות האצ"ל ופגעו בערבים שנמצאו בירושלים החדשה והעתיקה. יום זה נתקדש באצ"ל כיום שבירת ההבלגה וסימל את המעבר מהגנה להתקפה.

פעולות האצ"ל עוררו גינויים חריפים של מנהיגי היישוב המאורגן וכן של ראשי ההגנה, שדיברו על "מעשי נקמה ממדרגה ירודה ביותר". דוברי הסוכנות היהודית הכריזו על ביטחונם "שכל החוגים המאורגנים והאחראיים של הישוב יתקוממו נגד פעולות נפסדות ופסולות ויעקרו בכל האמצעים העומדים ברשותם את הנגע המסוכן שנתגלה בתוכנו – כי בנפשנו הדבר". אליהו גולומב, קברניטה של ההגנה, אף הגיע למסקנה כי יש צורך ב"פעולות ברזל נגד הטרור [של האצ"ל]".¹⁹ אנשי האצ"ל, מצדם, לא טענו כי פעולותיהם בערבים פוגעות באשמים בלבד. פגיעה בלעדית כזאת נראתה להם כמשימה בלתי אפשרית. האצ"ל לא התכוון אלא להפגין בפעולות אלה את האמת הפשוטה: על טרור יש להשיב בטרור. המטרה הייתה להרתיע את הערבים ולא להענישם, והערבים אכן הוכו בהלם – לראשונה נוכחו לדעת כי רצח יהודים עלול להמיט אסון גם על הערבים עצמם.

הגינזיים הרשמיים לא בלמו את האהדה הרבה לפעולות האצ"ל בקרב היישוב היהודי, שמאס בחוסר המעש של ארגון ההגנה. "ביישוב השתרר דיכאון" נכתב בספר תולדות ההגנה:²⁰

לאחר שנאסרו מעשי-תגובה ושום דבר אחר לא בא במקומו, ירדה על היישוב רוח של אדישות ורפיון-ידיים ... ההתמרמרות תקפה חלקים רבים ביישוב לא על הממשלה בלבד, אלא גם על המוסדות היישוביים

¹⁹ ניב, מערכות האצ"ל, ב', עמוד 27.

²⁰ סת"ה, ב', עמוד 838.

והציוניים ועל ההגנה הכללית ... עד המאורעות – כתב אחד מחברי ההגנה בתל-אביב – היה היישוב סומך עלינו ובטוח שיש כוח עברי עצמאי, שביכולתו לדכא כל ניסיון של התנפלות עלינו. והנה כעת איבדנו את האמון של היישוב בנו, והיהודי הפשוט, זה היהודי הגר על הגבול, שהוא דווקא זקוק לנו, מזלזל בנו [...]

בנוסף לכך גברה ההכרה כי הערבים וגם הבריטים רואים את ההבלגה כאקט של חולשה, כאישור לדעה הקדומה כי היהודים הם גזע שאינו מסוגל להילחם. עקב הלחץ של אנשי השורה בארגון ההגנה, נאלצה המפקדה להרשות פעולות תגמול נגד ריכוזי ערבים, שלא היו שונים במהותם ממעשי התגובה של האצ"ל. במרס 1937, למשל, זרקו אנשי ההגנה פצצות לתוך בית קפה ערבי בירושלים. דוברי ההגנה מיהרו להודיע כי בבית קפה זה "היה השבאב הערבי מתאסף להתייעץ על דרכיו ולהתהלל במעשי 'גבורתו' כלפי היהודים". כך היה אמור להיווצר הרושם כאילו הנפגעים נשאו באשמתם והיו קשורים בצורה זו או אחרת לפעולות נגד היהודים. לאחר אותו מקרה אמר שאול מאירוב (אביגור) בישיבה של מרכז מפא"י כי:²¹

מחוסר ברירה אנו נדחפים למעשי-תגובה ואני מחייב את המעשים האלה. יש לעשות אותם יותר טוב משנעשו ... עדיין מוקדם להסיק מסקנות על תוצאות השיטה הזאת, אך אני רוצה קודם כל שהערבים יתחילו לפחד, שיתחילו לשמור על יישוביהם ...

גולומב הוסיף וטען כי:²²

אילו יכולנו להעניש עונש קיבוצי כפר פושע, היה בזה משום מעשה המגלה כוח וגם מגדל כוח בתוכנו ....

עוד נאמר באותה ישיבה כי "יש מסיבות שבהן תגובה היא לא רק מותרת אלא גם חובה". כעבור זמן-מה אף נכתב בעיתון ההגנה בתל-אביב:

²¹ שם, ב', 844 – 845.

²² שם, שם.

...יש לנקוט בשיטת ההגנה מתוך התאמצות להרבות חללים באויב. הסיסמה שלנו צריכה להיות: הפוגע בנו לא יינקה ואל נתחסד ונחשוש פן תפגע הפצצה בערבי שלא השתתף בהתנפלות, כי כזאת תאכל חרב ...

עכשיו החלו יחידות ההגנה לצאת לפעולות עונשין שבהן נהרגו גם חפים מפשע, כולל נשים וילדים. חסידי מדיניות ההבלגה טענו כי אין הבדל בין מעשי האצ"ל לבין אלו של ההגנה. "כל מעשה תגובה, אפילו במקרה שידוע מקור ההתנקשות בנו, כרוך בפגיעה בנשים וילדים, ולא נוכל לשאת זאת מבחינה מוסרית, מלבד מה שתאבד כל אפשרות להבחין בין מעשים המכוונים להעניש קני-מרצחים לבין מעשי-תגובה סתם", טען משה שרתוק (שרת). ואכן, נתנו הוראות חדשות לפיהן "המפקדה הראשית אוסרת רציחת נשים וילדים, עוברי-אורח ובכלל ערבים חפים. כן אוסרת המפקדה הארצית יריות או הטלת פצצות למקומות כינוס ערבים (שווקים, מסגדים). הפעולות הנ"ל אסורות באופן שאינו משתמע לכאן ולכאן [...]".²³

השאלה המוסרית, כך הסתבר, לא הטרידה יתר על המידה את מנהיגי היישוב. שאלת המרות הלאומית והשלטון על היישוב היהודי בארץ-ישראל נראתה להם חשובה בהרבה. ראשי הסוכנות היהודית לא היו מוכנים להשלים עם קיומו של ארגון הפועל באופן עצמאי ואינו סר למרותם. כך או כך, מעבר לכל הדברים האלה, ניצבה העובדה שהאצ"ל היה בן-חסותה של המפלגה הרביזיוניסטית, יריבתם ושנואת נפשם של מנהיגי המפלגות הסוציאליסטיות.

מייסדו ומנהיגו של האגף הרביזיוניסטי בציונות היה ז'בוטינסקי, מי שנשא את דגלה של "הציונות ההרצלאית", ותבע, ברוחה, למקד את המאמץ הלאומי ביצירת התנאים המדיניים שיביאו להגשמת הציונות, לאו דווקא בהתיישבות על בסיס מעמדי-סלקטיבי. מגישתו זו התחייבה דרישתו הנמרצת לקבוע באופן ברור, כי המטרה המדינית של הציונות היא הקמתה לאלתר של מדינה יהודית עצמאית בארץ-ישראל, משני עברי הירדן.

הקשר הבלתי-אמצעי בין ז'בוטינסקי והנהגת היישוב נוצר באפריל 1920, עם ההיערכות לקראת הפרעות של הערבים ביהודי ירושלים. כאמור, נעצר ז'בוטינסקי בידי הבריטים ונידון ל-15 שנות מאסר עם עבודת פרך. לאחר

שחרורו פרש מחברותו בהנהלה הציונית ויצא בקריאה נחרצת לרביזיה מקיפה בציונות. מכאן גם שמה של המפלגה החדשה שהקים. זאב ז'בוטינסקי ייסד את המפלגה הרביזיוניסטית ב-1925, שנתיים לאחר שהקים את תנועת הנוער בית"ר – ברית יוסף טרומפלדור – בריגה שבלטביה.

היחסים בין המפלגות הסוציאליסטיות לבין הרביזיוניסטים היו מתוחים מאוד, לא רק מפני שמפלגות אלו תמכו במסד הציוני שז'בוטינסקי חלק עליו. לכך נוספו גם יריבות אידיאולוגית.

מנהיגי הזרם הסוציאליסטי בציונות טענו, כי פתרון הבעיה המדינית של העם היהודי צריך להיעשות בשילוב עם פתרון חברתי:²⁴

"הציונות" אמרו מנהיגים אלה, "היא העברת המוני יהודים, תלושים, עקורים, פרזיטים, לעבודה פורה ... את העם כולו, בלי יוצא מן הכלל ... אנו רוצים להפוך לעובדים בארץ. זוהי תמצית תנועתנו. אין אנו בונים בארץ-ישראל רק כלים לאומיים, אלא בונים את האדם, החברה ... אנו מתקנים את עצמנו ואין זה אמצעי אלא מטרה עליונה".

בהתאם לכך, קרא דוד בן-גוריון, מנהיגה המובהק של תנועת הפועלים הציונית, לשים את הדגש בהטלת מרותה של הסתדרות העובדים העברים בארץ-ישראל על חברה ועל היישוב. בנאום בנובמבר 1922, אמר בעניין זה, בין השאר:²⁵

עד עכשיו חשבנו שהצינור שדרכו תתגשם הציונות היא ההסתדרות הציונית. ולפי זה כיוונו את כל פעולתנו. רעיון זה התבדה. לי הדבר ברור בהחלט. עלינו למצוא כלי אחר. הכלי היחיד שיכול לעשות זאת – זוהי הסתדרות הפועלים בארץ ... ההסתדרות הציונית היא עכשיו רק מחיצה מיותרת ומפרעת בין העם ובין מגשימי הציונות [קרי, ההסתדרות].

בנאום אחר, ב-1924, אמר בן-גוריון:²⁶

²⁴ שבתאי טבת, קנאת דוד, ג', עמוד 12-17.

²⁵ שם, שם.

²⁶ שם, שם.

הציונות הקודמת מתה ... היא גם לא תשוב לתחייה ... ועלינו לראות אם בכוחנו להעמיד ציונות חדשה ... תנועה ציונית סוציאליסטית שתבוא לרשת את מקומה של הציונות הבעל-ביתית". עוד אמר: "הגיעה העת ליצור את ההסתדרות הציונית הסוציאליסטית הגדולה אשר תתרכז סביב [מפלגת] אחדות העבודה וההסתדרות.

ז'בוטינסקי שלל את השלטת הגוון הסוציאליסטי על ההתיישבות בארץ-ישראל ותמך ביצירת חברה הטרוגנית, שיש בה מקום גם ליוזמה החופשית. שינוי אופיו של היהודי הגלותי, הוסיף וטען, מצריך הכנסת סדר ומשמעת ושמירה על ה"הדר", לאו דווקא הפיכתו של כל יהודי לעובד אדמה. גישה זו הייתה לנגד עיניו גם כאשר לחם, בתקופת מלחמת העולם הראשונה, למען הקמתם של גדודים עבריים במסגרת הצבא הבריטי, כדי שישתתפו בכיבוש הארץ מידי הטורקים.

כמנהיג בית"ר, הקפיד ז'בוטינסקי על הצורה החיצונית של הלבוש וההתנהגות, ובכך כמו סיפק דלק למפלגות הסוציאליסטיות, שהציגוהו כמיליטריסט ופאשיסט, "אויב הפועלים", רחמנא ליצלן. הצגה זו עמדה בניגוד גמור לעובדות; ז'בוטינסקי היה ליברל מובהק, ובשום אופן לא היה "אויב הפועלים". היפוכו של דבר, ביוזמתו ובהנחייתו הוטל על כל בית"ר שעלה ארצה לשרת שנתיים ימים ב"פלוגות בית"ר", שהיו פזורות במושבות השונות וחבריהן עסקו בעבודות-כפיים והיו פועלים לכל דבר.

בקונגרס הציוני ה-17, שהתכנס בבאזל בשנת 1931, נדחתה דרישתו של ז'בוטינסקי להגדיר את מטרת הציונות כהקמת מדינת היהודים וכתוצאה מכך החריפו היחסים בינו לבין ההנהגה הציונית. כעבור ארבע שנים, כאשר הוועד הפועל הציוני החליט על "סעיף המשמעת", שאסר "פעולות פוליטיות עצמאיות" של המפלגות הציוניות, פרש ז'בוטינסקי מן ההסתדרות הציונית וייסד את "ההסתדרות הציונית החדשה" (הצ"ח). הפופולריות הרבה שלו בקרב יהודי אירופה ובקהילות היהודיות בארצות-הברית ובדרום-אפריקה, מצאה ביטוי בהיענות ליוזמתו. לקראת כינוס היסוד של ההסתדרות הציונית החדשה (בשנת 1935), התפקדו בה כ-700,000 חברים (לעומת כמיליון איש שרכשו את השקל לקראת הבחירות לקונגרס הציוני ב-1939).

עם הקמת הצ"ח, פרשו חברי התנועה הרביזיוניסטית בארץ מן ההסתדרות הכללית וייסדו את "הסתדרות העובדים הלאומית". הם ייסדו גם קופת חולים חדשה והיריבות בין שני המחנות הלכה וגברה.

הקמתה של הצ"ח השפיעה גם על היחסים בתוך האצ"ל. תהומי, שהקים את האצ"ל בשנת 1931, ראה את קיומו של הארגון החדש כדבר זמני, עד אשר תאמץ ההגנה את החשיבה הצבאית ותקבל עליה את מרות המוסדות הלאומיים. הניסיון הראשון להסכם בין תהומי לבין ההגנה נעשה, כזכור, ביוזמת הלורד מלצ'ט בשנת 1933. עם פרוץ הפרעות באפריל 1936, גברה התחושה שיש לאחד את שני הארגונים הצבאיים כדי שהיישוב היהודי יוכל להדוף ביתר יעילות את התקפות הערבים. המגעים בין תהומי לבין גולומב הלכו ותכפו ובסופו של דבר נשאו פרי, ונכתבה טיוטה של הסכם לפיו יתאחד האצ"ל עם ההגנה. בסוף אפריל 1937 התכנסה המועצה הארצית של האצ"ל כדי לדון בהסכם. האגף הרביזיוניסטי באצ"ל התנגד לאיחוד, בעוד נציגי יתר המפלגות תמכו בו. בסופו של דבר נטשו תהומי ותומכיו (שָׁמְנו כמחצית מחברי הארגון) את האצ"ל וחברו לארגון ההגנה. האצ"ל הפך להיות ארגון הומוגני יותר ולאחר פיזור "הוועד המפקח", הפך ז'בוטינסקי לסמכות העליונה של הארגון.

מנהיגי המפלגות הסוציאליסטיות בארץ ראו באצ"ל את הזרוע הצבאית של הרביזיוניסטים, כפי שההגנה הייתה מהרבה בחינות, הזרוע הצבאית של ההסתדרות והמפלגות הציוניות-סוציאליסטיות.

התוצאה הייתה שביישוב היהודי הקטן בארץ-ישראל פעלו שתי קבוצות מחתרת, שהיו קשורות לשתי תנועות אידיאולוגיות שונות: התנועה הציונית-סוציאליסטית והתנועה הרביזיוניסטית. היריבות הפוליטית בין שתי התנועות, שהגיעה לעתים לכדי שנאה, הייתה הגורם העיקרי של הסזונים למיניהם.

הסזון הראשון

שלמה בן-יוסף

ב-28 במרס 1938 הותקפה בכביש עכו-צפת מכונית נוסעים שעשתה דרכה מחיפה לצפת. מן היריות נהרגו ארבעה יהודים, ביניהם ילד ושתי נשים. הנהג ואחת הנוסעות הצליחו לברוח, אולם גופותיהם נמצאו מאוחר יותר לא רחוק ממקום ההתקפה. ביום ה-16 באפריל אותה שנה יצאו חמישה חברי ההגנה לסיור בשבי-ציון ובחניתה, שני יישובים שסבלו מהתקפות קשות של ערבים. אל החמישה נלווה גם דוד בן-גאון. בדרכם חזרה לביתם בקריית-חיים, הותקפה מכוניתם באש עזה בעוברה ליד הכפר הערבי באסה. מן האש נהרגו שלושה מבין נוסעי המכונית: דוד בן-גאון, אברהם דניאלי ויוסף רוטבלאט. שאר הנוסעים ניצלו מאש התוקפים.

דוד בן-גאון (קורט מנגן), מראשוני הבית"רים בברלין, עלה ארצה מגרמניה בשנת 1932. בארץ שירת שנתיים בפלוגות העבודה של בית"ר, בתוכן גם בפלוגה בראש-פינה, שם גם הצטרף לשורות האצ"ל. לאחר גמר שירותו בפלוגות התיישב בנהרייה והמשיך את פעילותו באצ"ל ובבית"ר.

מקרי הרצח גרמו לסערת רוחות בקרב חברי פלוגת העבודה של בית"ר בראש-פינה. שלושה מחברי הפלוגה, אברהם שיין, שלום ז'ורבין ושלמה בן-יוסף (טבצ'ניק), החליטו שאין לעבור בשתיקה על מעשים אלה. מבלי לקבל אישור ממפקדם, וללא ידיעת המחסנאי, הוציאו ממחסן הנשק שני אקדחים ומספר רימונים. ב-21 באפריל יצאו השלושה בשעה חמש בבוקר לכביש המקשר את צפת עם ראש-פינה. על-פי התכנית אמורים היו שיין וז'ורבין לירות על אוטובוס ערבי, שנהג להגיע בסביבת השעה 7:30 לעיקול הדרך בדרכו מטבריה לצפת. על בן-יוסף היה להטיל על המנוע רימון יד ולשתקו. בשעה היעודה הגיע האוטובוס אולם לפתע התקרבה מונית יהודית שחצצה בין התוקפים לבין האוטובוס. ברגע האחרון הספיק בן-יוסף לעכב את הצתת הפתיל והרימון נשאר בידו. הם חיכו במקום ובשעה אחת וחצי, כשהאוטובוס חזר מצפת בדרכו לטבריה, ירו השניים עליו ובן-יוסף זרק את הרימון. הרימון לא התפוצץ והאוטובוס המשיך בדרכו כשמתוכו בוקעות צעקות הנוסעים. השלושה עזבו מיד את המקום והסתתרו בחורבה עזובה באזור. לרוע מזלם, הבחין בהם השוטר מזרחי במנוסתם, ולאחר זמן קצר באה המשטרה ואסרה את השלושה.

אברהם שיין, שלום ז'ורבין ושלמה בן-יוסף הועמדו ב-24 במאי 1938 לדין בפני בית-הדין הצבאי בחיפה והואשמו בנשיאת נשק שלא כחוק וכן "בכוונה

לגרום למוות או נזק אחר לאנשים רבים". לפי התקנות לשעת חירום, כל אחד מסעיפי ההאשמה נחשב עברה שדינה עונש מוות. ראשי ברית הצה"ר ניסו להציל את חיי השלושה ולשם כך שכרו את עורכי-הדין פיליפ ג'וזף ואהרון חוטר-ישי, שהציעו להכריז על ז'ורבין כמי שנתערער שיווי משקלו הנפשי ולהמציא עבור שיין תעודות המאשרות שעדיין לא הגיע לגיל שמונה-עשרה. לבן-יוסף הוחלט למצוא אליבי ולהוכיח כי בשעת המקרה היה עסוק בעבודה חקלאית אצל אחד מאיכרי המושבה. השלושה דחו את קו ההגנה הזה, והודיעו כי בדעתם להפוך את המשפט לבמה פוליטית, ומעליה יכריזו בגלוי על השקפותיהם. הסניגורים הפעילו לחץ על הנאשמים לקבל את עמדתם, אולם ללא הועיל. לבסוף נמסר לשלושה מברק מז'בוטינסקי ובו פקודה להישמע לעורכי-הדין. בכך הסתיים המאבק; השלושה הסכימו לשתף פעולה והדין בבית-המשפט הצטמצם בחקירת עדים והעלאת נימוקים משפטיים יבשים.

ב-5 ביוני ניתן פסק-הדין: ז'ורבין הוכרז בלתי שפוי בדעתו ונידון לכליאה בבית-חולים לחולי-רוח "עד שהנציב העליון יחליט לשחררו". שיין ובן-יוסף נידונו "למוות בתלייה עד שתצא נשמתם". השניים קיבלו את גזר הדין בשלווה נפשית בלתי רגילה, ובתום דברי השופט הכריזו: "תחי מלכות ישראל משתי גדות הירדן".

ביום 24 ביוני 1938 אישר מפקד הצבא בארץ את גזר-הדין נגד שלמה בן-יוסף, והמתיק את דינו של אברהם שיין למאסר עולם בשל גילו הצעיר. כל המאמצים של ז'בוטינסקי ומנהיגים יהודים ולא יהודים להציל את חייו של בן-יוסף עלו בתוהו. כעבור חמישה ימים, בשעות בוקר מוקדמת, נטל בן-יוסף את ידיו, צחצח את שיניו, שתה כוס תה וחיכה לקריאה. כשהגיעה השעה שמונה צעד בקומה זקופה, ובקול חזק שר את שיר בית"ר מראשיתו ועד סופו. כאשר צעד את צעדו האחרון לפני הגרדום, אמר: "יחי ז'בוטינסקי". אבל כבד ירד על היישוב היהודי בארץ-ישראל. בתל-אביב נסגרו כל החנויות והמסעדות והקהל זרם לרחובות. בלחץ הקהל נפסקה כל התחבורה העירונית ובערב נערכה הפגנה מאורגנת, אשר פוזרה על-ידי המשטרה.

עיריית תל-אביב ערכה ישיבת אבל מיוחדת בהשתתפות רבה הראשי של העיר רב עוזיאל, אשר אמר, בין היתר:²⁷

²⁷ עיתון "הארץ" מיום 30 ביוני 1938.

ביום אבל זה אנחנו כולנו תפילה לאלוהינו שבשמים: יכניס את הקורבן הקדוש לחיים של מעלה, וייתן לנו כוח להמשיך בעבודתנו הקדושה בבניין ארצנו. ולאם השכולה ולמשפחה – אין נחמה בפינו, רק נחמה אחת, והיא ההכרה שלמען העם והמולדת הקריב את חייו.

שלמה בן-יוסף

אחריו קרא ראש העיר, ישראל רוקח, הודעה בשם כל חברי המועצה: "יחד עם כל עם-ישראל ועם היישוב העברי בארץ, אני מביע בשם עיריית תל-אביב את צערנו ואת מחאתנו על אשר כל האמצעים של היישוב לחנינת הנידון שלמה בן-יוסף לא נשאו פרי – רגשי הרחמים שותקו – והאסון קרה." לאחר ישיבת מועצת העיר, נפסקה העבודה במשרדי העירייה ובמקומות עבודה רבים. דוד רמז, מזכיר ההסתדרות, הורה להניף דגל שחור על בניין הוועד הפועל כביטוי לזעם נגד הבריטים. כשנודע הדבר לבן-גוריון הורה להסיר את הדגל השחור, ולאות מחאה על תגובת ההסתדרות – התפטר מהוועד הפועל.

האהדה העצומה ברחבי הארץ לה זכה עולה הגרדום, היו לצנינים בעיני ראשי המפלגות הסוציאליסטיות. בערב התקיימה ישיבה של מרכז מפא"י, בה אמר **בן-גוריון**, בין היתר:²⁸

תלייתו של בן-יוסף תכניס מבוכה בתוך מחננו ותגביר את ידי המיעוט המתנגד לעמדתנו... משהציעו הרביזיוניסטים "הפגנה" כדי להציל את בן-יוסף מן הגרדום, סירבנו, כי הם לא היו מעוניינים בהצלתו. להם הייתה דרושה תלייה, והם השיגו את שלהם. **ובכן, מהו יום זה: יום אבל? היום הזה הוא יום אסון וקלון. אינני מזועזע מתליית יהודי בארץ-ישראל. אני מתבייש במעשה שהביא לתלייה... הניסיון להפוך את בן-יוסף לקדוש בעיני הוא אסון. לא הממשלה, אלא הרביזיוניסטים העלו אדם לגרדום: בחינוכם, בתעלוליהם, בתכסיסיהם. עד היום לא יכולתי להגיד זאת, כי הדבר היה עלול להזיק לבן-יוסף. לא רציתי שהוא יישא בעונשם של הרביזיוניסטים. הוא אינו אשם שקיבל חינוך מושחת זה. אולי יש גם לנו יד בזה שהנוער נמצא תחת השפעת הרביזיוניסטים.**

דוד רמז בקריאת ביניים: הודיעו לי שהורידו את הדגל [העוטה שחור שהונף מעל בניין הוועד הפועל]. מי הוריד הדגל? אני עוזב את הבית הזה...

בן-גוריון: אני דרשתי להסיר הדגל, ועזבתי את הוועד הפועל כשרמז סירב להסיר את הדגל. אני דרשתי ממזכירות הוועד הפועל (ההדגשות שלי, י.ל.).

על אשר אירע בתל-אביב לאחר עלייתו לגרדום של בן-יוסף, כותב משה שרת ביומנו:²⁹

מתל-אביב הגיעו דוחות שהעיר כולה נסחפה בגל גואה של תגובה אלימה נגד ההוצאה להורג. כל החנויות היו סגורות, הונפו דגלים ציוניים עם סרטים שחורים. ההסתדרות הניפה דגל שחור. העבודה הופסקה, ההסתדרות ויתרה כדי למנוע התנגשויות-דמים עם הרביזיוניסטים, שעברו מבית לבית ומחנות לחנות, כשהם תובעים

²⁸ בן-גוריון, זיכרונות, ה, עמ' 220-223.

²⁹ שרת, יומן מדיני, ג, 29.6.38.

להפסיק את העבודה, וגם מפני שבאופן פסיכולוגי היא נסחפה בזרם. הנהגת ההסתדרות שהחליטה להניף את הדגל השחור לא הבינה כנראה שבכך הצטרפה ההסתדרות להערצת בן-יוסף כמרטיר [קדוש מעונה]. אי אפשר היה להימנע מהרושם שחזותה של העיר הביעה לא רק צערו של היישוב על יהודי שנתלה, אלא גם הזדהות עם המעשה שבגללו נתלה. השפעות מאוחרות אלה של ההפגנה, שנתבררו לאחר-מכן, לא עלו כנראה על דעתה של מזכירות ההסתדרות שעה שהחליטה להניף דגל שחור. הם עשו זאת בלי להתייעץ עם בן-גוריון שהיה בתל-אביב אותו בוקר, או ב'.

תגובת האצ"ל לא איחרה לבוא. ב-4 ביולי פתח האצ"ל במתקפה רבת עוצמה במקומות שונים בארץ. בערים המעורבות (ירושלים, חיפה ויפו) הוחרדו השכונות הערביות מרעם יריות והתפוצצויות והערבים תושבי הספר הוכו בתדהמה. בעיר העתיקה בירושלים, ברחוב דוד, הוטלה פצצה פרימיטיבית ובשוק הערבי בחיפה התפוצצו כדי חלב ממולכדים; עשרות ערבים נהרגו ונפצעו. ההתקפות התפשטו גם לאזורים כפריים ומוקשים הונחו בדרכים ובשבילים שהובילו אל הכפרים הערביים.

ב-15 ביולי שוב התפוצץ מוקש בעיר העתיקה בירושלים וב-27 בחודש הופעל מוקש חשמלי בשוק הערבי בחיפה. לפי ההודעה הרשמית של הממשלה נהרגו 35 ערבים ו-70 נפצעו.

תגובת המוסדות הלאומיים

ב-8 ביולי פורסם בעיתונות העברית כרוז של הוועד הלאומי המגנה את הטרור היהודי:³⁰

ימי דמים ובלהות היו הימים האחרונים לארצנו. נקפד פתיל חייהם של עשרות אנשים, יהודים וערבים, חפים מפשע, ועשרות פצועים המתהפכים במכאוביהם על ערש דווי... מעשים אלה, אם גם הם מעשי יחידים מחוסרי אחריות ציבורית, מטילים אחריות כבדה על היישוב ומעמידים בסכנה את שלום הארץ כולה... לפיכך מגנה היישוב מעשים כאלה ומתקומם נגדם.

³⁰ עיתון "הארץ" מיום 8.7.1938

בשעה קשה וחמורה זו הננו רואים צורך לפנות אל כל בני הציבור העברי בארץ, לכל זרמיו ומפלגותיו, לתת את ידם למוסדות היישוב למניעת מעשי איבה ונקם...

גם הרבנות הראשית פרסמה כרוז ברוח דומה. אולם חריף במיוחד היה הכרוז שהתפרסם מטעם מפא"י:³¹

אל פועלי ארץ-ישראל

[...] קומץ של אנשי הפקר חדלי מעשה בשטח היצירה וההגנה, שלא עלה בידם לבצע את מזימת ה"שבירה" בחזית הציונות הפנימית, מנסים שוב כוחם בחזית החיצונית ומחקים את מעשי הכנופיות הערביות. כאן תקוותם ל"הצלחה" גדולה יותר... כאן הם נשענים על רפויי-הרוח שבקרב היישוב, על אלה אשר סבל הימים ערער את שכלם הישר והיכה אותם בסנוורים למצוא תנחומים במעשי-נקם אוויליים, שאינם פוגעים לגמרי בטורריסטים הערבים, אבל הם מעטים קלון ושואה על היישוב היהודי [...]

ומאת עצמנו נדרוש:
חיזוק וביצור כושר ההגנה העצמית של היישוב ומלחמה בהפקרות דמים ונקם.

אותו יום, ה-10 ביולי, כונסה מליאת הוועד הלאומי לישיבה סגורה, בהשתתפות חברי הנהלת הסוכנות היהודית, באי כוח הרבנות הראשית, העיריות ומועצות המקומיות.³²

יצחק בן-צבי (יו"ר הוועד הלאומי) פתח את הישיבה:
[...] דרושה התנגדות גמורה מצד כל באי היישוב לפעולתם ולא רק על-ידי פרוקלמציה, אלא שיאחזו כל האמצעים כנגד הפעולה הזו, ואם היא נעשית על-ידי תלמידים בבתי-ספר, צריכים לאחוז בכל האמצעים בבתי-הספר. ואם הם מחוץ לבתי-הספר, באיזה ארגונים שהם, צריך ליצור אטמוספירה כזו שתחסן אותם ותקצץ את יכולת הפעולה שלהם [...]

³¹ עיתון "דבר" מיום 10.7.1938

³² אצ"מ, J 1/7238

משה שרתוק-שרת (ראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית):
 [...] הייתה זעקה גדולה של היישוב מעומק לבו נגד התלייה הזאת [של בן-יוסף]. אבל לא היו מאמצים כגודל הזעקה הזאת, שבאה לאחר המעשה, כדי למנוע את התלייה. מאמצים אלה לא היו. אם התלייה זהו אסון – ואני חושב שזה אסון – אז צריך לעשות הכול כדי למנוע אותה, וזה לא נעשה [...] אבל עלינו לגייס את כל העצבים שלנו ולהשליט על עצמנו את השכל. אם אומרים "קדוש", אם מורה אומר לתלמידיו שהוא [בן-יוסף] מצטרף לרשימת הקדושים, הוא מעמיד בפני הילדים את האיש ואת המעשה כמטרה, לא רק כדבר שאינו אסור, אלא שמי שעושה אותו זוכה לאיצטלה, זוכה לזרי גפנים או לזרי קוצים וגם בזה יש תהילה רבה [...] הבעת האבל של היישוב הייתה הזדהות עם המעשה שבגללו נגרם לנו האסון הזה. הזדהות עם המעשה פירושה עידוד אחרים לחיקוי [...]

דניאל סירקיס (חבר הוועד הלאומי מטעם "המזרחי"):

[...] האם אתם חושבים שהיום הוא הזמן לעשיית החשבון של מלחמת אחים? אני חושב שזו טעות, לא טעות – חטא שאין דוגמתו. חשבתי שהיום אשמע פה כרוז לליכוד השורות... בן-צבי אמר שצריך להסיק מסקנות, להוציא ילדים מבת-הספר. אני חושב שזה רק יגרום למלחמה פנימית [...] כל אחד מאתנו מעוניין שיהיה שקט, שיהיה שלום, שתהייה ברית אחת פנימית. אני מציע ראשית כל, כדי למנוע פירוד הלבבות, לגנות את הכרוז של מפא"י, כי זה מביא לידי מלחמה.

יהושע סופרסקי (יו"ר ברית הציונים הכלליים):

לא אוכל בשום אופן לקבל את הערכתו של מר שרתוק על אופן הגבת היישוב לתלייתו של בן-יוסף, הרצח שנעשה על-ידי ממשלת הארץ... זה עניין של רגש עלבון, של סתירת לחי לכל העם העברי בארץ ובחו"ל, שקיבלנו מהממשלה פה ומן הממשלה המרכזית בלונדון. היו מקרים בבת-הדין הצבאיים שרוצחים קיבלו חנניה. פה הלא לא היה רצח, היה אולי ניסיון לרצח, היה שיגעון, אבל הלא דם לא נשפך והיישוב היהודי צעק מתוך גרונו. כשדיברו בבית-המשפט שבמשך אלפיים שנה לא תלו יהודי בארץ – אולי הוא טעה הטוען – אבל דבר זה עשה רושם [...] עלי להזכיר כרוז שקיבלתי בהיכנסי לאולם זה. כתוב שם: "קצצו את אצבעות הרביזיוניסטים". זה גם-כן קריאה לרצח [...]

דוד בן-גוריון (יו"ר הנהלת הסוכנות היהודית):

רבתי, ודאי היה נעים לכל אחד מאתנו לשמוע את דברי השלום והקריאות הלבביות ולהתפעל מהן, כמובן אם דברים אלה יהיו מלווים קצת מעשים – אז מובטח שיהיה שלום ביישוב אולם צר לי להגיד שלא התאספנו למען בירור שאלה זו, אלא שאלה הרבה יותר איומה, זו שעמד עליה סופרסקי שאמר את האמת שמשום מה אחרים לא רוצים לראות אותה ומתכוונים משום מה להעלים אותה... הסכנה היא שיש חוגים רחבים ביישוב, אולי בכל המפלגות, שחושבים שאין דרך אחרת אלא ללכת בדרך הערבים. הם רוצחים אותנו ואנחנו נרצח אותם. זוהי הסכנה, בכל אופן זוהי השאלה שעליה צריכים לתת תשובה. לדעתי לא חשוב מי עושה את המעשה, כי מי שיהיה החוטא, הנענש יהיה עם ישראל... אני תומך באלה שחושבים שלא על-ידי כרוזים יעקר הדבר הזה אם הוא מסוכן... כל אחד מאתנו נתבע לענות תשובה ישרה, אם הוא חושב ללכת בדרך הערבים או לא. אני תמים דעים עם הרב הראשי שזוהי קודם כל שאלה מוסרית. אבל אנו חיים בעולם שמוסר טוב למטיפים. לא חיים על-פי זה. לא נוכיח ליישוב בדברי מוסר בלבד, אלא אם נוכיח לו שיש בזה אסון פוליטי [...]. אתם מטיפים לשלום, ואני רוצה להאמין בכנות דרישותיכם, אין אתם יודעים איזו חרב אתם מכניסים לתוך היישוב. לא ניתן יד לרוצחים, לא נזדהה אתם בשום אופן, לא נכסה על הדם... מה נעשה אם כשהיישוב יכסה על הרוצחים יפרקו את הנשק שקיבלנו מן הממשלה? ונאבד את מעט הסימפטיה שיש לנו בעולם? [...]
מה שקרה בשבועיים האחרונים יכול להיות חורבן לנו [...]. אין לנו צבא, אין לנו משטרה, לא נוכל להשתלט אם פה ושם תהיה כנופיה יהודית שתעשה מה שתעשה. אבל אין לראות בזה סכנה. הסכנה היא זו שהצביע עליה מר סופרסקי – סימפטיה לרוצחים... בכרוזים לא ניוושע... אנו צריכים הכרה זו לעשות לנחלת רבים. ואנו יכולים לעשות אותה לנחלת היישוב כולו על-ידי אי הרכנת ראש בפני דמגוגיה פטריוטית מזויפת, על-ידי מלחמה בלתי פוסקת שלא יתלו בחור כזה, אבל מבלי להזדהות עם מעשיו של בחור כזה אף פעם. (הדגשה שלי, י.ל.).

מסתבר כי פעולות התגובה הגדילו את האהדה של הנוער לאצ"ל ועל-כך מיצר שפרינצק, שטען כי יש "להכריז מלחמה על אהדת הנוער לתגובה".

אליהו אלישר (חבר נשיאות ועד הקהילה בירושלים), שהיה אחרון הדוברים, יצא בחריפות נגד ההצעות של נציגי השמאל: "למלחמת אחים לא ניתן יד. אנו נגד רוצחים.. להבלגה כולנו נלך. אבל אני רואה שמובילים אותנו

למלחמה פנימית ויגיעו הדברים לידי כך שאנו נירה איש ברעהו. כל הדברים ששמענו כאן מפי באי-כוחם הרשמיים של חוגים ידועים מעידים על-כך. אני אומר לכם שהסכנה היא גדולה".

בסיכום ניתן לומר כי תוצאות הכינוס היו כישלון ניסיונה של מפא"י ללכד חזית נגד הרביזיוניסטים. בן-גוריון אף לא נקב בדרכים קונקרטיות שיש לנקוט בהן כדי להילחם בטרור היהודי – כמו שיתוף פעולה עם הבריטים והפעלת כוח כדי למנוע את פעולות הטרור (ראה להלן). הוא הבין כי לא יוכל להשיג רוב להצעות כאלה, מאחר שרוב הנואמים באספה הביעו התנגדות לכך בחששם שהפעלת כוח נגד האצ"ל והרביזיוניסטים עלולה להביא לידי מלחמת אחים, ואת זאת רצו למנוע בכל מחיר. אולם בן-גוריון לא אמר נואש, והחליט לפעול נגד האצ"ל והרביזיוניסטים גם ללא הסכמת המוסדות הלאומיים. אמנם באופן פורמלי היה ארגון ההגנה כפוף למוסדות הלאומיים, אולם מאחר שרוב המפקדים הבכירים היו חברי מפלגת הפועלים, לא היה כל קושי להפעילם גם ללא הסכמת הוועד הלאומי או הסוכנות היהודית. למחרת הכינוס היישובי נפגשו דוד בן-גוריון ומשה שרתוק (שרת) עם הנציב העליון. בפגישה דובר על שיתוף הפעולה בין הסוכנות היהודית לבין ממשלת המנדט במלחמתם נגד הטרור היהודי. וכך כותב שרת ביומנו:³³

בן-גוריון פתח בדברים על ההתפרצות שהייתה אמש בחיפה [הפצצה בשוק הערבי]. הוא אמר שהיה זה דבר נורא. אין לסוכנות שום ידיעות בדבר מקור הפצצה. אנו רוצים מאוד לעזור לממשלה ככול יכולתנו בגילוי האמת. אם נשפוט על-פי אופייה המסובך של הפצצה והמומחיות הרבה בייצורה, אין היא נראית מוצר מקומי ואפשר שיובאה מחוץ-לארץ. מכאן הגיע למסקנה כי ייתכן שלסוכנים נאציים הייתה יד בדבר. הנציב אמר שהעניין עוד לוט באפלה. הוא מצידו אינו שולל את האפשרות שהזכיר בן-גוריון. מצד שני, ייתכן מאוד שההתפרצות בוצעה על-ידי רביזיוניסטים. נראה כבלתי מתקבל על הדעת לחלוטין שהערבים עצמם עשו זאת. הפצצות שהם השתמשו בהם היו בדרך כלל פרימיטיביות. הוא יודע מה עמדת הסוכנות בעניין ועד כמה הייתה לעזר בעבר בעשותה ככול יכולתה כדי לרסן את היהודים שלא ינקטו פעולות נקם. אין הנושא דורש נאומים רבים... העיקר הוא למצוא היכן מייצרים פצצות כאלה. ייתכן שמייבאים אותם מחוץ לארץ, אולם אין הוכחות

לכך. הבולשת עושה כמיטב יכולתה לגלות את האמת. הוא יודע שמחלקת המודיעין של הסוכנות טובה לא פחות מזו של הממשלה אם לא יותר. אולי יהיה באפשרותה לעזור לממשלה באיתור מרכזי-ייצור כאלה.

אמרתי שעשינו מאמצים בכיוון זה והם יימשכו, אולם לרוע המזל התברר שהתפקיד הוא קשה מאוד...

לפני שנפרדנו דיבר הנציב על בעיית החימוש [של הנוטרים] ואמר, שפעולות התגמול אינן מקילות על הממשלה להמשיך ולחמש את היהודים להגנה עצמית... הוא חושש שהציבור הערבי יטען: הריגת ערבים מצד אחד וחימוש יהודים מצד שני. (הדגשות שלי – י.ל.)

בערב ה-31 ביולי 1938 נערכה בביתו של שרת פגישה עם הוועדה הפוליטית של מפא"י, לדיון בפעולות התגמול היהודיות. השאלה שנדונה הייתה האם יש להתנגד להן באמצעים שישנם בידי היישוב המאורגן או גם לשתף פעולה עם המשטרה.³⁴

בדיון מפורט יותר "על הטרור היהודי הרביזיוניסטי ועל דרכי המלחמה בו", שנערך באותם ימים במסגרת כנס פעילים לענייני ביטחון של הקיבוץ המאוחד, חשף בן-גוריון את כוונותיו.³⁵ יצחק טבנקין, אשר כרך את המלחמה בטרור עם המאבק ברביזיוניסטים, שלגביו הם אויבי תנועת הפועלים:

[...] וקיימת השאלה של צורת מלחמתנו בתופעות אלו של טרור יהודי, הקשורה בשאלת מלחמתנו ברביזיוניסטים בכלל, שהיא בשבילנו מלחמה בפאשיזם, מלחמה על עצם קיומה של תנועת הפועלים... אין לדחות את המלחמה הפעילה ברביזיוניסטים... יש אומרים שחובתנו לעשות את המלחמה הזאת יחד עם הממשלה, אחרת – זה חיפוי על הרביזיוניסטים... יש לנו מלחמת פועלים ברביזיוניסטים, ויש לנו גם מלחמה בהם שהיא כללית-לאומית, שאותה עלינו לעשות עם כל היהודים. תנאי לה: איזולציה [בידוד] של הרביזיוניסטים. לא איזולציה

³⁴ שם, 31.7.1938.

³⁵ אורי ברנר, הקיבוץ בהגנה 1923-1939, עמ' 241. ראה גם אצל שביט, הבלגה ותגובה, עמ'

שלנו, הפועלים, אלא חזית יהודית רחבה. עלינו להביא את רוב העם היהודי למען שלא תהיה רק מלחמה בין הפועלים והרביזיוניסטים. אם נשר יחידים – ננוצח בה. המלחמה היא על הרחוב היהודי, הרואה שכל מעשי הטרור הערבי שנעשו בשבועות האחרונים נשאר ללא עונש מצד הממשלה. השתתפותנו במלחמת הממשלה נגד הטרור היהודי, תכניס אותנו על רקע זה, לתוך איזולציה יהודית. הדבר הנורא ביותר שיכול לקרות לנו הוא מלחמת דמים בין יהודים.

בסיכום: אני רואה את עצמנו נתונים בחזית הגנה: יסוד ההגנה – הגנתנו העצמית. הפיכת התנועה הזאת לתנועה בעלת הכרה, שאחד מתפקידיה הגדולים: מלחמה ברביזיוניסטים בחזית יהודית עצמאית ורחבה, שאינה מזדהה עם הממשלה.

דוד בן-גוריון ביקש באותו דיון להפריד בין המלחמה בטרור לבין המאבק בתנועה הרביזיוניסטית. הוא חשש שללא הפרדה כזו, לא יוכל לקבל את תמיכת היישוב היהודי למלחמה בטרור ובמיוחד בתכניתו להלשין לבולשת על חשודים בהשתייכות לאצ"ל:

מלחמתנו רק על-ידי חזית יהודית גדולה, אחרת ננחל תבוסה... מלחמתנו כפועלים ברביזיוניזם היא שאלה פנימית, כמוה בכל העמים. אך את שאלת הטרור הרביזיוניסטי נגד הערבים אי אפשר להעמיד כחלק משאלת מלחמתנו ברביזיוניסטים. זה אינו קובע את ההגמוניה ביישוב, את אופי היישוב ובניין הארץ. זה קובע את יחסי העם היהודי עם שני כוחות חיצוניים הקובעים את גורלנו, ערבים ואנגלים... בעניין הטרור הרביזיוניסטי אין "פועל" ו"לא פועל". אין זו פרובלימה מעמדית. הטרור הערבי אינו מבחין בין פועל יהודי ללא פועל. זהו עניין לאומי טהור וכל דבר מעמדי אינו חל עליו. כך עניין הטרור שכנגד הוא עניין יהודי [ולא מעמדי]. ואם יהודי בא למסקנה שטרור נגד הערבים מזיק לנו הרי זה מזיק ליהודים ולא רק כפועלים יהודים...אף אילו ידעתי שכל העם היהודי הוא נגד הדעה אשר אביע, אומר שאילו ראיתי בחור יהודי יורה בערבי העובר ברחוב, הייתי קורא לשוטר, בין יהודי, בין אנגלי, בין ערבי, ומוסר אותו. לדעתי כך צריך לעשות יהודי...

במלחמה נגד הטרור הערבי אנו זקוקים לעזרת האנגלים, והעזרה ניתנת. אני חולק על תיאור העובדות של טבנקין, איני סבור שהממשלה האנגלית מחפה. נכון שלא מצאו את רוצחי זייד וקריית-חרושת. להסיק מזה מסקנה שהממשלה אינה נלחמת בטרור הערבי – לא יהיה נכון...

וגם אם אגיד שיש יותר חטאים לממשלה משאני מונה, אך אני שואל: אנו מעוניינים לסייע לממשלה להילחם בטרור או לא? – אנו מעוניינים! טרור יהודי גוזל חלק מכוחות הממשלה למלחמה בטרור הערבי...

אפשר להילחם בטרור [היהודי] רק בעזרת הממשלה, איני רואה בזה פסול מוסרי. מהי מלחמה נגד הטרור – השמדת הטרוריסטים. אם נעשה דין לעצמנו – לא בעזרת הממשלה – יביא הדבר לטרור פנימי ונאכל איש את רעהו...

אני רואה סכנה איומה בחיפוי, שכן החיפוי הוא הזדהות. איני יכול ואסור לי להזדהות עם רוצח. **ולטרוריסטים היהודים יש לי יחס כמו לטרוריסטים הערבים. אסורה ההזדהות עם בן-יוסף, מבחינה ממלכתית היה צריך שייתלה. אילו הייתה מדינה יהודית הייתה משמידה בן-יוסף וחבריו.**

איני יכול להבין מדוע פסולה עזרת הממשלה נגד הטרור היהודי המסכן אותנו יותר מאשר הטרור הערבי; אני אומר: בעזרת הממשלה! (הדגשות שלי, י.ל.)

בני מהרשק (גבעת-השלושה מזכירות הקיבוץ):

הוויכוח עם בן-גוריון התחיל עוד מבן-יוסף. בשבילי היה אבל. נתלה יהודי. אינני יודע – היה פושע. לי היה יום אבל – כי הממשלה דיכאה את הרגש הלאומי שלי...

התנהגות הרביזיוניסטים ממיטה עלינו אסון. איך נילחם נגדה? כבכנופיה מקרב היהודים?! אבל מה זה "בעזרת הממשלה" בזמן שהממשלה לא עוזרת לנו?...

שורה אושרוביץ (גבעת ברנר):

[...] אנו מוכרחים להילחם ברביזיוניסטים בלי עזרת הממשלה, ויש לנו די כוח לזה. אומרים שזה יביא למלחמת אזרחים. זו תבוא ממילא. מלחמת אזרחים כבר החלה לפני חמש שנים ונחוץ ללכד את כל היישוב מסביבנו במלחמה זו.

דוד בן-גוריון:

הערות אחדות למהרשק... באבל שהיישוב היהודי התאבל [על מותו של בן-יוסף] גידלנו טרוריסטים. האם אפשר להגיד לממשלה האנגלית שתעקור את הטרור הערבי וביחד עם זאת להסתיר ולחפות על הטרור היהודי? אין ממשלה שתעשה זאת. (הדגשות שלי, י.ל.)

דבריו הברורים של בן-גוריון לא הותירו שום מקום לספק; הוא לא הסתפק "במלחמה יישובית", דהיינו הפעלת ההגנה נגד האצ"ל, אלא דרש במפגיע

גם שיתוף פעולה עם השלטונות הבריטיים, דהיינו – הלשנות. לצורך זה הוקמה במחלקה המדינית של הסוכנות היהודית בירושלים יחידה חשאית מיוחדת בראשותו של ראובן זסלני (שילוח). זסלני היה קשור ישירות עם ראש הבולשת הבריטית והיה מעביר אליו רשימות של חשודים בהשתייכות לאצ"ל. את הרשימות קיבל זסלני מדוד שאלתיאל, שעמד בראש הש"י (שירות הידיעות של ההגנה). אותו זמן הוקמה בש"י מחלקה מיוחדת ("המחלקה היהודית") שעסקה באיסוף מידע על אנשי האצ"ל, בעיבוד החומר והעברתו לבריטים.

עשרות חשודים נעצרו בידי הבריטים כתוצאה מן ההלשנות של ההגנה, רובם פעילים במפלגה הרביזיוניסטית.

במרס 1944, בשעת הדיון על ה"סזון הגדול" (ראה להלן), התייחסה גולדה מאירסון (מאיר) לפעילות ההגנה נגד האצ"ל בשנת 1938. באותה ישיבה אמרה גולדה מאירסון (מאיר), בין היתר:³⁶

פעם נתקיימה מועצת ההסתדרות באותו היום שנזרקה פצצה בחיפה [יולי 1938], ונפגעו ערבים רבים. אני זוכרת שבן-גוריון דיבר במועצה ההיא. לא היה כל ספק אצל בן-גוריון שאנחנו צריכים לעזור לחסל כל אפשרות של פעולה כזאת להבא... לי אין מעצור מוסרי בנוגע לקבוצה זו, ואני עדיין חושבת כך. בן-גוריון לא צריך לשאול איך לחסל, אם יש לעשות משהו [כדי שהם] לא יעשו דברים כאלה, יש לחסל גם על-ידי חיסול כמה בחורים (בן-גוריון: והם ישתקו?) אני לא שאלתי גם אז איך לחסל שהרביזיוניסטים לא יזרקו פצצות גם בנו, הייתי בעד זה ולא שאלתי פרטים [...] (הדגשה שלי, י.ל.)

³⁶ ארכיון מפא"י (בית ברל), ישיבת הוועד הפוליטית של מפא"י, 27 במרס 1944.

חטיפות ראשונות

חטיפתו של אליהו רפופרט

ב-25 ביולי 1938, יצאו שני לוחמי אצ"ל למארב בשכונת הרצליה שליד הדר-הכרמל בחיפה, וירו באדם שחבש תרבוש לראשו, כי חשבוהו לערבי. כשנמלטו מן המקום לאחר מעשה, נפל אליהו רפופרט תוך כדי ריצה ונפגע. עוברים ושבים התנפלו עליו, והחזיקו בו עד לבואם של אחדים מפעילי ההגנה. אלה הכניסו את רפופרט למכוניתם, העבירו אותו למקום מעצר, ולאחר שערכו חיפוש בביתו, חקרו אותו למעשיו באותו בוקר וכן להשתייכותו המפלגתית. החוקרים סיפרו לרפופרט כי הוא וחברו ירו ביהודי וביקשו לדעת מי היו מפקדיו וחבריו. הם אף איימו עליו שאם לא ישתף אתם פעולה – ימסרוהו לבולשת הבריטית.³⁷

כשנודע דבר חטיפתו של רפופרט, החליטה המפקדה הראשית של האצ"ל לעצור אחד ממפקדי ההגנה ולהחזיק בו כבן-ערובה עד לשחרורו של אליהו רפופרט. ואכן ב-1 באוגוסט נחטף בתל-אביב זכריה קיקיון, ממפקדי ההגנה בעיר, ובהמשך לחטיפה נמסרה הודעה להגנה, כי שחרורו מותנה בשחרור אליהו רפופרט. מכיוון שההגנה הסגירה בינתיים את רפופרט לבולשת הבריטית, לא נותר לאצ"ל אלא לשחרר את קיקיון. רפופרט נחקר על-ידי הבולשת תוך שימוש בעינויים קשים. מאחר ולא היו נגדו כל הוכחות, אי אפשר היה להעמידו למשפט ולהאשימו ברצח או בהחזקת נשק חם. הוא נידון למעצר אדמיניסטרטיבי והיה בין 251 עצירים שנשלחו באוקטובר 1944 לגלות אפריקה. כעבור שנתיים, כאשר מצב בריאותו התדרדר, שוחרר והוחזר ארצה. הוא נפטר בשנת 1947 בחיפה.

אליהו רפופרט היה איש האצ"ל הראשון שנחטף על-ידי ההגנה.

לאחר החטיפה של רפופרט, פירסם האצ"ל כרוז, בו נאמר, בין היתר:³⁸

[...] מפא"י מנסה, על-ידי שורה של פרובוקציות, להכניס את היישוב לתוך האסון האיום של מלחמת אזרחים בין יהודים.
[...] המחנה הלאומי לא ייתן את ידו ולא יענה לפרובוקציה זו. שום יד של צעיר לאומי לא תתרומם נגד יהודי, יהיה אשר יהיה. כל מאמצינו קודש למלחמה באויבים החיצוניים [...]

³⁷ ניב, חלק שני, עמוד 84.

³⁸ מ"ז, כ 1/13/4

חטיפתו של נתן (ניקו) גרמנט

בשנת 1935 עלתה ארצה מחרבין שבסין קבוצה של בית"רים, וביניהם נתן-ניקו גרמנט. עם עלייתו הצטרף לפלוגות הגיוס של בית"ר בגליל ושם גם הצטרף לאצ"ל. כעבור שנה הועבר לפלוגת הכותל בירושלים. הוא לקח חלק בפעולות התגמול נגד ערבים בירושלים ובאחת מהן נתפס על-ידי חברי ההגנה כאשר ברשותו אקדח. הוא הוכנס למכונת, שם נקשרו עיניו והוא הובל לאחד הקיבוצים בסביבת ירושלים. בחקירתו נשאל בדבר שמות מפקדיו וכאשר לא שיתף פעולה, בוים נגדו משפט שבסופו ניתן פסק-דין מוות. בינתיים נודע דבר החטיפה למפקדת האצ"ל, אשר שלחה אזהרה חמורה למפקדת ההגנה לשחררו מיד, ולא – ייחטפו גם אנשי הגנה. האיום עשה את שלו וכעבור שלושה ימי מעצר, הובא גרמנט במכונת לאחד היישובים הערביים בסביבת ירושלים ושם שוחרר, בלי פרוטה בכיסו ומבלי שידע היכן הוא נמצא. בסכנת נפשות הצליח להגיע לירושלים.³⁹

חטיפת שמואל פלסר ורצח אליהו שלומי

שנתיים לאחר חטיפתו של רפפורט, חזרה ההגנה לשיטה זו כדי לחקור את אנשי האצ"ל.

תחילתה של הפרשה הייתה בקיץ 1939, כאשר האצ"ל גילה בהרצליה שני מחסני נשק של ההגנה בפרדסי המושבה. חברי האצ"ל פתחו את המחסנים הללו, החרימו את תכולתם והעבירום במשאית למקומות אחרים. אנשי ההגנה עמדו על כך רק כעבור שנה לערך, בקיץ 1940, כאשר ערכו ביקורת במחסנים. הם פתחו מיד בחיפושים יסודיים בפרדסי הרצליה, חטפו את מחסנאי האצ"ל המקומי וחילצו מפיו, במכות ובעינויים, פרטים על המחסנים של ארגונו. מאחר שכמות הנשק שנמצאה בהרצליה הייתה קטנה מדי, חטפו אנשי ההגנה את האחראי על מחסני הנשק של האצ"ל בכפר-סבא ולאחר חקירה מאומצת, שלוותה אף היא בעינויים, גילו את המחסנים והחרימו נשק בהיקף גדול בהרבה מזה שהוחרם על-ידי האצ"ל ממחסן ההגנה בהרצליה. בדיווחים של ההגנה על שתי החטיפות הללו נאמר:⁴⁰

³⁹ ראיון המחבר עם נתן (ניקו) גרמנט.

⁴⁰ את"ה, 112/1050.

...כשהגיעו לפרדס של פלסר נתקלו בהתנגדות. הבן סירב לתת להם לחפש בפרדסו. נכנסו לפרדס למרות רצונו ... פלסר [שמואל] עמד בסירובו והתחיל לאיים על מ.ה., שהכיר אותו מקודם, שימסור אותו למשטרה. מ.ה. סטר לו על הלחי ולקח אותו בכוח ... קשרנו את עיניו והחילונו לחקור אותו. הובלנו אותו יחף בין עצי הפרדס והודענו לו שאם לא יספר לנו כל מה שידוע לו על הגניבה בהרצליה, לא ישוב לראות את בני משפחתו. אחרי ששוב סירב, בדק אחד החברים את הדופק שלו והגשנו לאפו 'טיפות מרדימות' (ה'טיפות' היו רק אגרוף שהוגש לאף וזה השפיע בצורה הטובה ביותר, כפי שקיווינו). אחרי זה הוספנו לו שתי מלקות על כפות רגליו ...

על החטוף השני נאמר בדו"ח, בין היתר:

...באחד משני הפרדסים נחקר בעל הפרדס ואשתו, שסירבו למסור דבר. לאחר שהאישה הוצאה מן הבית, נלקח הבעל ... נהגנו בו כמו בחברו מכפר-סבא, אבל הוא סירב למסור כל ידיעה. הכינו אותו 5-6 מלקות על כפות רגליו [כדרכם של הטורקים בעינויי עצירים] ולאחר שעמד בסירובו, הוספנו עוד 20-25 על כפות הרגלים". בסיכום של הדו"ח נקבע כי :

א. בכל מקרה היה השימוש בכוח יעיל בהחלט.
 ב. יש להניח כי בנוסף לשימוש בכוח, השפיעה על הנחקר בהרצליה העובדה שהיה עצור במשך ימים ולכן חשב שחבריו הפקירו אותו ...

אולם פיקוד ההגנה לא אמר די בכך והחליט לנצל את המקרה כדי להעניש את אנשי האצ"ל בהרצליה. תחילה נעשה ניסיון לחפש את הנשק האבוד בצריף של פלוגת בית"ר במקום. יעקב לנקין, מפקד הפלוגה, הניח להם לערוך את החיפוש באין מפריע, אבל לא היה יכול לסייע להם מעבר לכך. לא זו בלבד שבצריף לא נמצא דבר, אנשי האצ"ל בהרצליה לא ידעו כלל היכן מצוי הנשק שנלקח בזמנו מן ההגנה, ולו רק מפני שההחרמה אירעה בעיצומו של הפילוג (ראה להלן) והפלג שהלך עם אברהם שטרן ("יאיר") תפס את מרבית הנשק. אולם ההגנה לא הרפתה. ב-18.8.1940 התנפלו כמאתיים מאנשיה, מזוינים בידיות של טוריות, על פלוגת בית"ר בהרצליה, ניתקו את המים למקום ומנעו כל קשר עם הסביבה. בתגרה שהתפתחה, היכו אנשי ההגנה (שעלו במספרם על הבית"רים עשרת מונים) את חברי בית"ר מכות נמרצות. רבים מהנתקפים נפצעו והבית"רי אליהו שלומי

שהובהל לבית-החולים במצב אנוש , מת מפצעיו. הצריף, על כל מה שהיה בו, נהרס כליל.
אנשי ההגנה היו עתידים להודות כי לא באו לחפש שום נשק ולא רצו אלא "להטיל סנקציות נגד הפורשים".⁴¹
אליהו שלומי היה הקורבן הראשון של הסזון.

---

⁴¹ סת"ה, ג', עמוד 474.

העלייה הבלתי לגאלית

בקבלה את המנדט על ארץ-ישראל, התחייבה הממשלה הבריטית לעודד עליית יהודים והתיישבותם הצפופה בארץ וזאת כחלק בלתי נפרד והכרחי מהקמת בית-לאומי לעם היהודי בארץ-ישראל.⁴² אולם כבר ב-1922 פורסם הספר הלבן של צ'רצ'יל, שקבע, בין היתר, הגבלות לעלייה: "אין ממדי העלייה יכולים להיות כה גדולים, עד שיעברו את גבול יכולתה הכלכלית של הארץ באותה שעה לקלוט עולים חדשים. חיוני הדבר להבטיח, שהעולים לא יפלו למעמסה על תושבי ארץ-ישראל בכללם ולא ישללו מכל חלק של האוכלוסייה הקיימת את עבודתו."⁴³

ממשלת המנדט יצרה קריטריונים לעלייה – כניסה חופשית תינתן לבעלי מעמד כלכלי מובטח, כמו לבעלי הון (שברשותם לפחות אלף ל"ש) וכן לסטודנטים שנתקבלו למוסדות אקדמיים ושהחזקתם מובטחת עד שיהיו עצמאיים. באשר לעובדים, תינתן אחת לחצי שנה מכסה מיוחדת ("שדיול" Schedule) בהתאם לכושר הקליטה הכלכלי של הארץ. רשיונות העלייה (הסרטיפיקטים) שניתנו לפי קריטריון זה, נמסרו לסוכנות היהודית לחלוקה בהתאם לשיקוליה. יש לציין שמדי חצי שנה היו ויכוחים מרים בין הסוכנות היהודית לממשלה באשר ליכולת הקליטה של הארץ וככלל היו ההערכות של הסוכנות גבוהות בהרבה מהאישורים שניתנו בסופו של דבר על-ידי הממשלה.

עם עליית היטלר לשלטון ב-1933, גברו רדיפות היהודים בגרמניה. חנויות היהודים הוחרמו ועל בתיהם הושם הכתם הצהוב. הוחל במאסרים המוניים ובהקמת מחנות ריכוז. בספטמבר 1935 פורסמו חוקי נירנברג, לפיהם נשלל מהיהודים אזרחותם והם הפכו להיות "נתיני המדינה".

גם בפולין השכנה התעוררה האנטישמיות לאחר מותו של פילסודסקי.⁴⁴ הפולנים הכריזו חרם על סוחרים יהודים ומהומות דמים פרצו ברחבי המדינה. גל הפרעות הגיע לשיאו בשנים 1936-1937. במרס 1936

⁴² דב יוסף, השלטונות הבריטים בארץ-ישראל, עמוד 107 וכן The Avalon Project at Yale Law School, The Palestine Mandate

⁴³ שם, השלטונות הבריטים בארץ-ישראל, עמוד 127.

⁴⁴ בשנת 1935 נפטר פילסודסקי, שתפס ב-10 במאי 1926 את השלטון בפולין, נבחר לנשיא ושלט במדינה עד סוף ימיו. בניגוד לרבים מעמיתיו, לא היה פילסודסקי אנטישמי מובהק והיהודים קידמו בשמחה את הפיכת 1926 ששמה קץ לשלטון מפלגות הימין האנטישמיות.

התרחשו פרעות ביהודי פשיטין – 3 יהודים נהרגו ו-60 נפצעו, חנויות נשדדו ורכוש היהודים נפגע. הפרעות בעיירה פשיטיק, ש-87% מתושביה היו יהודים, הפכו לשם דבר ולסמל ברחבי העולם היהודי.⁴⁵ בשנת 1937 גברו המהומות בעיירות שבהן התגוררו יהודים ואף אל וורשה הבירה הגיעו. במאי 1937 נערך פוגרום בעיר בריסק, שתואר בעיתון "הארץ" מיום 21 במאי 1937:

חורבן והרס בהיקף כזה לא חשבנו לאפשרי", אלה הדברים שאמרו חברי וועדת החקירה הממשלתית שבאו לבריסק לאחר הפוגרום... כ-800 משפחות יהודיות בבריסק היו קורבנות ההרס הנורא בעיר.

הלחץ לעלייה הלך וגבר, אולם במקביל הקטינה הממשלה הבריטית את מספר רשיונות העלייה בעקבות "המרד הערבי" שפרץ ב-1936 ונמשך שלוש שנים.

זאב ז'בוטינסקי טבע את סיסמת "האבוקואציה" של היהודים מאירופה והטיף להגברת העלייה, לגאלית והבלתי לגאלית כאחד.⁴⁶

הספורט הלאומי שאני ממליץ עליו בכל לב לפני הנוער היהודי, שמו העלייה החופשית. ללא ספק זהו הספורט האציל ביותר בעולם... הספורט הלאומי עוזר לפרוץ שער, שלפניו ניצבים מיליונים של מזי-רעב: הוא עוזר לרכוש מולדת להמון חסרי-בית והופך המון זה לעם. שאר סוגי הספורט אינם, בסופו של דבר, אלא משחקים: הספורט שלנו הוא רצינות קדושה.

התנועה הרביזיוניסטית פתחה בארגון עלייה בלתי לגאלית שהלכה וגברה והגיעה לשיאה בשנת 1939. בתחילה התנגדה הסוכנות היהודית, בראשותם של דוד בן-גוריון ומשה שרת, לכל צורה של עלייה בלתי לגאלית. ב-19 בנובמבר 1934 דנה הסוכנות היהודית בדרישת הממשלה לפעול להפסקת העלייה הבלתי לגאלית ולהצהיר בפומבי שהיא שוללת אותה.

⁴⁵ על הפרעות ביהודי פולין, ראה: מלצר, מאבק מדיני במלכודת יהודי פולין 1935-1939.

⁴⁶ פורסם בוורשה בעיתון "דער מאמענט" באפריל 1939, ובתרגום עברי – בעיתון המשקיף ב-5 במאי 1939.

באותה ישיבה הביעו שרת ובן-גוריון עמדה ברורה נגד העלייה הבלתי לגאלית:⁴⁷

שרתוק: [...] ממלא מקום הנציב העליון אמר דברים ברורים, שהסוכנות צריכה לעשות דבר-מה כדי לעקור את החששות בנוגע ליחסה לעלייה הבלתי לגאלית. ועוד אמר שמצדנו אין רואים פעולה... הממשלה רוצה להיות בטוחה שאנו נלחמים נגד העלייה הבלתי לגאלית...
מציע להביע עמדה גלויה נגד העלייה הבלתי לגאלית.
סנטור: ... עלינו להילחם בכל תוקף בעלייה בלתי חוקית באמצעים שלנו.

בן-גוריון: מסכים לעמדת שרת. (הדגשה שלי, י.ל.)

בשנים 1937-1938 בן-גוריון קיווה כי בעקבות המלצותיה של ועדת פיל (שנשלחה ארצה על-ידי ממשלת בריטניה כדי לחקור את הבעיה הערבית-יהודית בארץ-ישראל ולהמליץ על פתרונה) תביא לחלוקתה של ארץ-ישראל לשתי מדינות: ערבית ויהודית. המדינה היהודית, קטנה ככל שתהיה, תהווה את הבסיס לקליטת המוני עולים מאירופה, ולכן אין צורך בעלייה בלתי לגאלית.

בשנת 1938 דן הקיבוץ המאוחד במצבה של תנועת החלוץ והחליט להטיל על יהודה בראגינסקי לצאת לאירופה ולחדש את ארגון עלייה ב'. לפני צאתו קיים בראגינסקי סדרה של פגישות עם מנהיגי התנועה הציונית. לאחר שקיבל את ברכתו של ברל כצנלסון, פנה אל משה שרתוק (שרת), ראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, שהיה ממתנגדי העלייה הבלתי לגאלית.⁴⁸

אך פתחתי ואמרתי: "באתי להודיעך ש"החלוץ" בפולין החליט לפתוח במפעל של עלייה ב"... שרתוק הפסיקני ואמר: "הדבר איננו בא בחשבון. במציאות זו של מאורעות-דמים בארץ, כשתלותנו באנגלים גדולה, לא יתואר כי יעשה כדבר הזה. הנהלת הסוכנות לא תסכים לזה בשום פנים". אמרתי לו: "הרביזיוניסטים התחילו בפעולה. הם מביאים אנשים ומעלים אותם לחופי הארץ. "הרי הנהלת-הסוכנות, כגוף המייצג

⁴⁷ אצ"מ, פרוטוקול ישיבת הנה"ס מיום 19.11.1934.

⁴⁸ בראגינסקי, עם חותר אל חוף, עמ' 55.

את כל היהודים, אחראית גם לפעולות אלו [של הרביזיוניסטים]. מה תגיד לאנגלים כשישאלוך על-כך?". הוא ענה: "לכך אל תדאג. נסביר לאנגלים מי הם. אבל מחננו צריך להיות טהור ממעשים אלה". בכך נסתיימה הפגישה. כאשר ליווני אל הדלת הוסיף: "זכור, הזהרתך! הדבר אינו בא בחשבון. לא נתמוך בכם". (הדגשה שלי – י"ל)

בדיונים שנערכו בוועד הפועל של ההסתדרות התברר, שלא חל שינוי לטובה ועדיין מספר המתנגדים להמשך העלייה הבלתי לגאלית היה רב. אפילו אליהו גולומב, שצייד כל הזמן בפעולה זו, שינה את דעתו בהשפעת בן-גוריון ועבר למחנה המתנגדים. מספר על-כך יוסף בן-פורת, מפעילי עלייה ב':⁴⁹

באחת הפגישות של אליהו גולומב עם המפקדים, הביע אליהו את דעתו כי אין ערך לעלייה ב' ולממדיה המצומצמים וכן להוצאות המרובות הכרוכות בכך. בקרוב [בעקבות החלטת ועדת פיל] תזרום העלייה בדרך גלויה, בהיקף רחב ובהוצאות רגילות, תוך בחירת החומר האנושי המועמד לעלייה.

הנושא לא ירד מסדר היום והמתנגדים דרשו להשיג החלטה מפורשת לפיה ייאסר על חברי ההסתדרות לעסוק בעלייה ב'.
ב-10 ביולי 1938 כתב דובקין (הממונה על מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית) לכל המשרדים באירופה את המכתב הבא:⁵⁰

לכבוד
המשרד הארץ-ישראלי
וורשה, לבוב, בוקרשט, סלוניקי, ווינה, ברלין
א.נ.

הננו פונים אליכם במיוחד בשאלת העלייה הבלתי חוקית לארץ-ישראל.

⁴⁹ עדות יוסף בן-פורת, את"ה 9.28.

⁵⁰ אצ"מ, S 25/2651.

קיבלנו הודעה מאת מחלקת העלייה של ממשלת ארץ-ישראל כי לפי הידיעות אשר נתקבלו אצלה, הגיעו בזמן האחרון ארצה עולים באופן בלתי חוקי.

ברור, שתופעה זו, באם תימשך עלולה להתנקם קשה באפשרויות העלייה החוקית לארץ.

עמדתנו השלילית לעלייה בלתי חוקית ידועה לכם למדי מתוך מכתבינו וחוזרינו הקודמים והננו מבקשים מכם לאחוז בכל האמצעים הנמצאים ברשותכם כדי למנוע בעד תופעה בלתי רצויה זאת. (הדגשה שלי, י.ל.)

דובקין, מחלקת העלייה

הנושא לא ירד מסדר היום והמתנגדים דרשו להשיג החלטה מפורשת לפיה ייאסר על חברי ההסתדרות לעסוק בעלייה ב'.

האצ"ל, שלא קיבל את מרות הסוכנות היהודית, היווה את עמוד השידרה של העלייה הבלתי. שליחיו שמשו מפקדי הספינות ואנשיו בארץ היו אחראים להורדת המעפילים מן הספינות לחוף.

ובינתיים בערה האדמה באירופה:

13.3.1938	סיפוח אוסטריה לגרמניה (האנשלוס).
30.9.1938	הסכם מינכן הידוע לשימחה ובעקבותיו פלישת גרמניה לצ'כסלובקיה.
9.11.1938	ליל הבדולח.

המפנה במדיניות הסוכנות היהודית כל הקשור בעלייה הבלתי לגאלית החל בסוף 1938, כאשר התברר שממשלת בריטניה החליטה להיכנע למדינות ערב ולהפסיק את העלייה.

בישיבת הנהלת הסוכנות היהודית שהתקיימה ביום 11 בדצמבר 1938 מכריז בן-גוריון:⁵¹

⁵¹ אצ"מ, פרוטוקול של ישיבת הנה"ס מיום 11.12.1938.

[...] אנו תובעים עכשיו עליית ילדים... והממשלה מסרבת אפילו את עליית הילדים, שמא יהפכו מלכי ערב לשונאיה. אם החששות אלו יתקיימו [הכוונה להפסקת העלייה] – עלינו לנקוט בפוליטיקה חדשה ובדרכי פעולה חדשים. נצטרך להודיע לממשלה שלא נוכל להמשיך בקואופורציה. כלפי חוץ תצטרך ההנהלה להתפטר, נכנס כינוס יהודי עולמי באמריקה ונכריז על מלחמת העלייה. נסדר עלייה לארץ-ישראל ונעמיד את אנגליה בפני הכרח להילחם נגד העלייה בכוח...
לא מלחמה על עלייה, אלא מלחמה על-ידי מרד העלייה.

בתחילת 1939 נשלח שאול מאירוב (אביגור) לעמוד בראש ארגון העלייה הבלתי לגאלית ובכך ניתנה הכרה של המוסדות הלאומיים בפעולה שהתנהלה עד אז ביזמת תנועת החלוץ בפולין ובתמיכת הקיבוץ המאוחד בארץ. אולם רק ב-3 ביולי 1939, חודשיים לפני פרוץ מלחמת-העולם השנייה, הכירה המפקדה הארצית של ההגנה הכרה רשמית בהעפלה, בהוציאה הוראה לכל חברי ההגנה לפיה "הועמד הארגון לשירות עלייה ב'". על מפקדי הגופים הוטל "להיענות לכל דרישה שתבוא מאת המפקדה הארצית או מאת אנשים שהמפקדה הארצית תייפה את כוחם".⁵² הוקם "המוסד לעלייה ב'" שעסק ברכישת ספינות ובארגון העלייה הבלתי לגאלית. בכך הצטרפה הסוכנות היהודית וארגון ההגנה לפעילות של התנועה הרביזיוניסטית, שעסקה באופן רציף בעלייה בלתי לגאלית. יש לציין כי על אף האיסור של הסוכנות היהודית וההסתדרות, הצליח ארגון החלוץ להביא ארצה במהלך שנת 1938 מספר ספינות עם מעפילים. בשנת 1939 כתב ברל כצנלסון: "לא הביננו את עניין העלייה. טובי המנהיגים לא חשו בדחיפות הדבר, בכוחו המכריע. מגמת העלייה אנוסה הייתה תמיד להילחם לזכותה גם במפנים ההסתדרות הציונית".⁵³ ובמקום אחר:⁵⁴

שנים על שנים התנגדו לעלייה הבלתי לגאלית, מחשש פן תזיק לעלייה הרשמית, שבה ראו לא רק עניין חשוב לעצמו, אלא גם אקט פוליטי בעל

⁵² סת"ה, כרך ג', עמוד 79.

⁵³ עם חזיון ההגנה, עמ' 138.

⁵⁴ סת"ה, כרך שלישי, עמ' 78.

ערך... אבל עם הודעת הממשלה על ביטול זכות היהודים לעלות לביתם הלאומי... הפכה דווקא ההעפלה ה"בלתי לגאלית" להפגנה האדירה ביותר על זכותם זו של היהודים ולנשק מדיני תכליתי חד, שהדו נשמע בכל קצווי-תבל.

פלישת הצבא הגרמני לפולין ב-1 בספטמבר 1939 ופרוץ מלחמת-העולם השנייה, היוו מכה קשה לארגון העלייה הבלתי לגאלית. עם פרוץ המלחמה, התהדקו הקשרים של הסוכנות היהודית עם הצבא הבריטי, אולם ההמשלה הבריטית דרשה את הפסקתה המוחלטת של העלייה הבלתי לגאלית כתנאי לשיתוף הפעולה. כניעתה של הסוכנות לדרישה הבריטית, היא שהביאה ל"פרשת האנייה "דאריאן 2" והעמידה למבחן את שאלת "המרות הלאומית".

פרשת האנייה "דאריאן 2"

בסתיו 1939 יצאו מברטיסלאבה (סלובקיה) כ-1,100 עולים בספינת נהר, כדי להסיעם בדנובה עד לסולינה (רומניה). שם אמורה הייתה להמתין להכין להם אניית-ים להסעתם לארץ-ישראל. אולם בגלל פרוץ מלחמת-העולם השנייה, נשתבשו סדרי העבודה של המוסד, ואניית-הים לא הגיעה לסולינה בזמן. העולים הפליגו בדנובה עד לגבול יוגוסלביה ושם עלו על שלוש ספינות נהר יוגוסלביות. בדצמבר 1939 הקדים נהר הדנובה לקפוא והספינות הפסיקו את מסען ונכנסו לחנייה בקלדובו, נמל קטן ביוגוסלביה. מאחר ושלטונות יוגוסלביה לא התירו את הורדת העולים לחוף, הם נשארו בתוך הספינות עד להפשרת הנהר באביב.

ביוני 1940 רכשה ההגנה ביוון את האנייה "דאריאן", שנקראה על-שם מפרץ דאריאן בפנמה. משנתברר כי כבר קיימת אנייה בשם זה, הוסב שמה ל"דאריאן 2". בעלות הספינה נרשמה על-שם שמריה צמרת, מפעילי המוסד לעלייה ב' (שהיה בעל נתינות אמריקאית) והניפה את דגל פנמה. האנייה נקנתה במטרה לחלץ את קבוצת העולים שחיכו בנמל קלדובו. אולם בינתיים החליטה הסוכנות היהודית לשתף פעולה עם הבריטים במלחמתם בגרמניה הנאצית. בעקבות כך הוחלט בארץ לעכב את כל הפעולות של המוסד לעלייה ב', ובמסגרת החלטה זו, נמכרה "דאריאן 2" לממשלת בריטניה. בהסכם עם הבריטים נאמר מפורשות שהאנייה תהיה מנועה מלעסוק בענייני עלייה, והיא הועברה בספטמבר 1940 לקושטא (איסטנבול). יש לציין כי לצורך הסוואה לא שינו הבריטים את רישום הבעלות על האנייה, שנשארה על-שם שמריה צמרת.

אנשי המוסד לעלייה ב' בקושטא, בראשותו של יהודה בראגינסקי, קיבלו לידם את האנייה והחליטו להשתמש בה לחילוץ העולים שחיכו בקלדובו שביוגוסלביה. לצורך כך הועברה בנובמבר 1940 ה"דאריאן 2" לנמל קונסטנצה שברומניה כדי להתקינה לביצוע המשימה, שם פלשו לספינה 160 פליטים ששהו בעיר. מקונסטנציה עשתה דאריאן את דרכת לסולינה, לשם אמורה הייתה להגיע, בכוחות עצמה הקבוצה ששהתה בקלדובו. ה"דאריאן" חיכתה בסולינה עד 29 בדצמבר 1940 ומאחר ואנשי קלדובו לא הגיעו, קיבלה האנייה הוראה לחזור לקונסטנציה, כדי לאפשר להעלות על סיפונה פליטים יהודים שציפו לעלייה לארץ-ישראל.

בין לבין, גילו אנשי הביון הבריטית שהוצבו בתורכיה את תנועותיה של "דאריאן", וראשי המודיעין הצבאי פנו לסוכנות היהודית בדרישה להעביר לרשותם את האנייה ללא דיחוי ולהפסיק לאלתר את השימוש שנעשה בה לצורך הבאת עולים בלתי לגאליים. אי מסירת האנייה לבריטים תהווה הפרה בוטה של ההסכם שנעשה עם הסוכנות היהודית בשעת רכישה האנייה. לאחר התייעצות בירושלים בהשתתפות משה שרת, ראש המחלקה המדינית של הסוכנות (דוד בן-גוריון היה באותה עת בארצות-הברית), אליהו גולומב (מראשי ארגון ההגנה ומפא"י) ודוד הכהן (ראש הזרוע המיוחדת של ה"הגנה" לתיאום פעולה עם הצבא הבריטי), שלח גלומב ב-27 בדצמבר 1940 את המברק הבא לבראגינסקי:⁵⁵

דאריאן 2 נמכרה לחלוטין. כל עיכוב במסירתה לקונה [הכוונה לבריטים], לא רק שהוא בלתי הוגן, אלא מסכן את שמנו הטוב ומעמדנו.

כותב על כך יהודה בראגינסקי:⁵⁶

הודענו לאנשי "המוסד" בארץ, שאין אנו רואים כל אפשרות למסור את האנייה לאנגלים, ומנוי וגמור עמנו להמשיך בפעולות עלייה ב' ולהעלות יהודים מרומניה... בתשובה להודעתנו זו באה מן הארץ דרישה נוספת להפסיק מיד את הטיפול בענייני עלייה ב' ולהחזיר את האנייה. שלחנו מברק נוסף והודענו שעל האנייה כבר נמצאים 160 איש ואין לנו לאן להוריד אותם. גם נימוק זה לא שיכנע. לבסוף הודיעו לנו שישלחו שליח

⁵⁵ את"ה, 14/209.

⁵⁶ ברגינסקי, עם חותר אל חוף, עמוד 276.

נוסף, שיעמיד אותנו על חומרת המצב ואף יעזור לנו למצוא פתרון לבעיית העולים.

מוסיף וכותב יהודה בראגינסקי:⁵⁷

באחד מימי ינואר 1941 הגיע יהודה ארזי במגמה לסנגר על החלטת המוסדות המרכזיים ולנסות לקבל מידינו את האנייה. הוא הסביר לנו שמתוך סיבות כבודות-משקל אין ה"הגנה" יכולה בשום-פנים ואופן להפר את התחייבותה כלפי הבריטים להחזיר להם את האנייה כאשר הם דורשים זאת... נקודת הראות שלנו, שלי ושל ארזי, היו כה שונות, עד שמן הנמנע היה שנגיע למסקנה משותפת. אני ראיתי לנגד עיני את הפליטים המייחלים להצלתם ואילו ארזי טען שאין לסכן משימה פוליטית ראשונה במעלה בגלל העלאת כמה מאות יהודים.

לאחר כישלוננו של יהודה ארזי, הגיע לקושטא דוד הכהן, שהודיע כי החלטת המוסדות לגבי החזרת האנייה לידי הבריטים שרירה וקיימת ובשום פנים אין להביא בחשבון הפלגה של האנייה "דאריאן" עם עולים. הוא הוסיף ואמר שהסירוב להחזיר את האנייה לבריטים, עלול לחבל באורח חמור בכל מערכת הקשרים אתם ולגרור אחריו תוצאות פוליטיות עגומות ביותר. הכהן הודיע שיש להוריד את העולים שכבר עלו על סיפון האנייה ולמצוא להם סידור אחר. הוא חזר ואמר שיעשה כל אשר לאל ידו כדי למנוע את הפלגת האנייה מקושטא, אם יימצאו עליה הפליטים. על מאמציו של הכהן כותב בראגינסקי:⁵⁸

דוד הכהן לא שקט ועשה כל מאמץ כדי לעכב את הפלגת האנייה. נודע לי שהגה תוכנית, לפיה יובאו מעפילי "דאריאן" לאי תורכי ויורדו שם. תוכנית זו, לפיה נחרץ גורלם של המעפילים להיעזב לאנחות על אי שומם, הייתה ממילא נטולת ממשות, כיון שתורכיה התנגדה כל ימי המלחמה להכנסת פליטים לתחומיה.

⁵⁷ שם עמוד 278.

⁵⁸ שם, עמוד 287.

לחיזוק טענותיו, הראה דוד הכהן את מכתבו של חיים וייצמן (נשיא ההסתדרות הציונית) אל משה שרתוק (שרת) שנשלח ביום 3 בינואר 1941, בו נאמר, בין היתר:⁵⁹

[...] למען המשך שיתוף הפעולה עם המודיעין הבריטי, יש להקפיד על כך ש"על אנייה זו לא יועבר אף עולה בלתי לגאלי אחד" (דברי בכיר בממשלה הבריטית). אי ציות להוראה זו עלול לפגוע אנושות ביחסים שלנו עם הבריטים [...] (הדגשה שלי, י.ל.)

כאשר כל זה לא עזר, שלף הכהן את שאלת המרות הלאומית. מי קובע את מדיניות המוסד לעלייה ב', יהודה בראגינסקי היושב בקושטא או המוסדות הלאומיים בראשותם של משה שרתוק (שרת) ואליהו גולומב? אלא שאל מול המרות של המוסדות הלאומיים עומדים 160 פליטים יהודים המצויים על האנייה והורדתם פירושו לגזור עליהם דין מוות.

בסופו של דבר הפר בראגינסקי את החלטת המרכז בארץ, והשתמש באנייה "דאריאן 2" להבאת עולים. בקונסטצה נתווספו עוד פליטים לאנייה, וב-10 במרס 1941 היא הפליגה מרומניה לארץ-ישראל כשעל סיפונה 786 פליטים יהודים. כעבור תשעה ימים נתפסה האנייה בידי הבריטים והובאה לחיפה. העולים הועברו למחנה המעצר בעתלית, ושוחררו כעבור שנה וחצי, בעוד האנייה הוחרמה על-ידי הבריטים ובכך חזרה לבעליה החדשים. בפרשת דאריאן 2 העדיפה הסוכנות היהודית את שיתוף הפעולה עם הבריטים על הצלת יהודים, אולם המצפון ניצח את "המרות הלאומית" – וכך נצלו חייהם של 786 יהודים.

מן הראוי לציין כי לאחר מלחמת העולם, נשאה ההגנה בארגון העלייה הבלתי לגאלית, בעוד האצ"ל התרכז במאבק המזוין בשלטון במנדט הבריטי.

ההתנדבות לצבא הבריטי

עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה (1 בספטמבר 1939) הוחלט בהנהלת הסוכנות שעל היישוב היהודי בארץ-ישראל לתרום את חלקו במאמץ המלחמתי נגד הנאצים על-ידי גיוס הצעירים לצבא הבריטי. הם פנו לממשלת המנדט והציעו שזו תוציא צו גיוס חובה, אולם כאשר הממשלה סירבה לעשות זאת, פנו ראשי היישוב בקריאה לנוער היהודי להתנדב לשירות הצבא הבריטי. כאשר מספר המתנדבים לא תאם את הציפיות, הוחלט להגביר את לחץ הגיוס. ביוני 1942 התפרסמה בעיתונות מודעה גדולה מטעם הסוכנות היהודית והוועד הלאומי שכותרתה: "התגייסות כללית של היישוב".⁶⁰ כותרת המשנה הייתה "צו לגיוס חובה לצבא". כהסבר להוצאת הצו נאמר במודעה, בין היתר:

כשם שמוצדק משטר של שירות חובה, המבוצע בכוח השלטון, בכל המדינות הנלחמות נגד הרשע הנאצי, כך מוצדקים האמצעים שינקוט היישוב כדי להשליט בתוכו משמעת לאומית פנימית ולהבטיח את היענות הכלל כולו לצו השעה.

ההסבר להוצאת הצו אומר דרשיני; יש לזכור כי המדינות שלחמו בגרמניה והכריזו על גיוס חובה, היו ריבוניות והיה בכוחן לכפות את החלטתן, בעוד היישוב היהודי בארץ-ישראל לא היה ריבון ולכן לא היו בידי אמצעים חוקיים כדי לכפות את הגיוס לצבא הבריטי. זאת ועוד, ממשלת המנדט הבריטי (שהייתה הריבון בארץ-ישראל) סירבה להכריז על גיוס חובה ולכן התנהל הגיוס בארץ על בסיס התנדבותי בלבד.

כך או כך, בעקבות החלטת המוסדות הלאומיים, הוקם "מרכז להתגייסות היישוב" (בראשותו של ברנרד-דב יוסף) והוצאו תקנות מיוחדות לטיפול במשתמטים. להלן דוגמאות מן התקנות הללו.⁶¹

⁶⁰ עיתון "הארץ" מיום 21.6.1942

⁶¹ ארכיון העבודה, חטיבה חל 7.16.

תקנות הוועדה להטלת משמעת בקשר לשירותים וחובות אישיות

א. סידורים כלליים

1. כל מתגייס מקבל סמל עם תעודת מילוי חובה. את הסמל, בצורת סיכה, מחויב המתגייס לשאת תמיד על בגדו או על חולצתו במקום בולט ונראה לעין.
2. אדם ששוחרר מסיבות בריאות וכדומה, מקבל אף הוא סמל.
3. על כל גבר מגיל 17 עד 35 לדאוג לכך, שירכוש את הסמל ואת התעודה לא יאוחר מיום י"ח באלול ש.ז. (31.8.42). כל מי שביום י"ח באלול (31.8.42) ואילך יראה בחוצות ובאיזה מקום פומבי אחר בלי הסמל הנ"ל – ייחשב כמשתמט. בנוגע לאנשים למעלה מגיל 35 תבוא הודעה מיוחדת.

ב. האמצעים שבהם יאחזו נגד המשתמטים

1. ... בנקים ומוסדות כספיים אחרים, עיריות, מועצות מקומיות וועדי עובדים, מפסיקים אתו לחלוטין כל קשרים חברתיים, מקצועיים וכלכליים.
2. הוא יפוט ממוקם עבודתו ויוצא מתוך ההסתדרות, מפלגה, אגודה, מועדון, קבוצת ספורט וכו', שבה הוא חבר.
3. חנויות לא תמכורנה לו סחורה.
4. בתי-קפה לא ישרתוהו.
5. בבתי-קולנוע וקונצרטים ובהצגות אחרות לא יימכר לו כרטיס ותיאסר עליו הכניסה.
7. באוטובוסים עירוניים ובין-עירוניים ובמכוניות טכסי לא יימכר לו כרטיס ותיאסר עליו הכניסה.
8. מלונות ופנסיונים לא יקבלוהו, ובעל בית או דייר לא ישכירו לו דירה או חדר.
11. עיריות ומועצות מקומיות לא יתנו לו כל הקלה ולהיפך יכבידו עליו ככל האפשר על-יד הפסקת מים, חשמל, אי מתן רישיונות וכו'.
12. רשימות המשתמטים תפרסמנה מדי פעם על-ידי ועדות המשמעת המקומיות או המרכזיות...

ג. ארגון הפעולה

1. בתי-קולנוע ואולמות ציבוריים

א. יש להדביק מודעה גדולה על-יד הכניסה וגם בתוך האולם: "הכניסה רק לאנשים הממלאים את חובתם לפי צו ההתגייסות".

ב. [...] משמרות מיוחדות תבדוקנה לפני הכניסה לקולנוע ועל-יד הקופה, אם כל כנכנסים מילאו את חובתם לפי צו ההתגייסות וימנעו את כניסת המשתמטים.

[...] משמרות מיוחדות תבדוקנה לפני בתי קולנוע וכו' לא יחזירו דמי הכרטיס למשתמטים שלא יורשו להיכנס על-ידי המשמרות, או יוצאו מן האולם.

3. ארגוני בתי-קפה, מסעדות, מועדונים, בעלי חנויות וכו' א. בפנים יהיו שלטים: "אין משרתים כאן משתמטים".

6. פעולות לדוגמה.

[...] כדי שהקהל בכללו, ואלה הנוטים להשתמט, ירגישו מה צפוי למשתמט, יש לבחור בכל מקום יחידים מחוגים שונים (פקידים, עובדי תעשייה, בעלי מלאכה, סוחרים, בעלי מקצועות חופשיים) ולהתחיל מיד בפעולות נגדם.

ברנרד יוסף
יו"ר מרכז ההתגייסות היישוב

ירושלים, כ"ג באב תש"ג
6.6.1942

אולם מסתבר כי בנוסף לתקנות שהתפרסמו על-ידי הנהגת היישוב, בוצעו גם פעולות אלימות על-ידי חברי ההגנה ו"פלוגות הפועל", שלא פורטו ב"תקנות הוועד להטלת משמעת".

חטיפות

בעיתונות היומית פורסמו מספר לא מבוטל של חטיפות משתמטים במטרה לאלצם להתגייס לצבא הבריטית. להלן מספר דוגמאות:⁶²

הקורבן הראשון היה גבריאל שטרן "מזכיר הליגה להתקרבות יהודית-ערבית". השקו אותו בכוח שמן קיק וכן לכלכו את פניו. כעבור יום הופיעו

⁶² עיתון "המשקיף" ו"הארץ" מיום 3.1.1943

בחוצות ירושלים מודעות עם תמונתו שבהן נאמר: "אני גבריאלי שטרן משתמט מובהק מזהיר בזה את כל המשתמטים לבל ילכו ברכי, כי צפוי להם אותו גורל".

מודעות בנוסח דומה עם תמונה הופיעו בחתימת צבי וויספיש. הקורבן השלישי היה יהושע רוזנצווייג. אור ליום ד' באו שני צעירים לדירתו של יהושע רוזנצווייג בשכונת אחווה בירושלים, מול בית-הכנסת הגדול שם. רוזנצווייג נקרא לצאת, ואך יצא לרחוב הוסע במכונית קטנה למקום בלתי ידוע. אתמול בשעות הצהרים הופצו בעיר כרוזים בלי חתימה כי "הבוגד" יהושע רוזנצווייג בא על עונשו והוא מונח בתוך ארגז ברחוב בן-יהודה מול קפה "עטרה". ואכן נמצא ארגז גדול מול קפה "עטרה" ובתוכו נמצא יהושע רוזנצווייג. במשך היום פוזרו במקומות שונים בעיר פתקאות הנושאות כאילו וידוי של רוזנצווייג על החלטתו והסכמתו להתגייס ובקשה מכל המשתמטים להתגייס. גם בטבריה אירע מקרה נוסף. צעיר אחד נתפס ואלמונים קשרו את ידיו ורגליו והובילו אותו עד לכנרת, שם קשרו לידי ורגליו גם אבנים ואיימו עליו שישאירוהו במים.

אולם הגדיל לעשות דוד שאלתיאל, שבאותה עת כיהן כמפקד ההגנה באזור חיפה:⁶³

שאלתיאל החליט להתמודד עם ה"השתמטות" בדרך מקורית. אשתו, יהודית שאלתיאל, מתארת: "באחת השבתות בהן שהיתי אצל דוד בחיפה, אמר לי: 'לכי בשעה חמש אחר הצהריים לרחוב הרצל ותראי איזו הצגה הכנתי' [...]"

הוא חטף שני בחורים שנודעו כמשתמטים עקשנים, לקח אותם לפרדס, הפשיט אותם, השאירם בתחתונים בלבד וכיסה אותם בזפת ובנוצות. השניים הוסעו במכונית של חברה קדישא למקום ההומה ביותר בחיפה, רחוב הרצל, ושם שוחררו. הקהל שהיה ברחוב עצר והביט – המום לגמרי.

אחד החטופים היה יהודה (לוציוס) אייזברג, ממפקדי האצ"ל בחיפה. בתגובה לחטיפתו, נחטף מנהל לשכת הגיוס של הסוכנות היהודית. הוא

⁶³ אלי צור, שומר ישראל, עמוד 110.

נלקח לואדי בכרמל, שם הופשט מבגדיו וכוסה בזפת. מקום הושארה הודעה כי הדבר נעשה כתגמול על פגיעת אנשי ההגנה במפקד אצ"ל.

64 פצצות הפחדה

פצצה פרימיטיבית התפוצצה אור ליום ו' לפני דלת ביתו של מר מאיר בבית מר-חיים שברחוב המלך ג'ורג' בירושלים. הד הנפץ נשמע בכל הסביבה וגרם ברגע הראשון לבהלה, אולם עד מהרה התברר כי הפצצה מסוג פרימיטיבי ביותר גרמה רק לניפוץ השמשות בדירת מר מאיר ולשבירת הדלת החיצונית. בעל הדירה הוא בעל בית-מרקחת ברחוב יפו ובנו קיבל מודעות אחדות עם אזהרות שיתגייסו. זוהי הפצצה השנייה בשבוע האחרון בירושלים על רקע זה. הפצצה הראשונה תפוצצה כפי שנמסר כבר בעיתוננו, במכון למסחר ושפות של מר נפחא ברחוב בן-יהודה וגרמה לנזק של למעלה מ-40 לא"י. פצצה נוספת הונחה על-ידי אלמונים בירושלים באחד הבתים שבמרתף המלון מול גן רחביה. דלת הדירה ניזוקה ונופצו החלונות. הדבר אירע בחצות אור ליום ה 14.1.1943. מוסרים כאילו האלמונים טעו והניחו את הפצצה לא בדירה שדיירה הוזהרו מקודם.

הכאות

על אחד המקרים, כותב חיים גורי ששירת באותם הימים בפלמ"ח:⁶⁵

בהיותי בעמק הירדן, הוטל על זלמן ועלי להכות משתמט אחד, בן טבריה. את המשימה הטיל עלינו סרג'נט אחד מ"פלוגות-הפועל", לשעבר, שעסק בגיוס לצבא הבריטי. אינני יודע מדוע בחר דווקא בבחור ההוא. "לאלה", אמר לנו, "צריך לשבור את העצמות..." אני זוכר שעקבנו אחרי הבחור ההוא כיומיים... מצאנוהו סוף סוף בחנות למכשירי חשמל. היינו חייבים לומר לא משהו, שאם לא כן לא היה יודע על מה ולמה הוא חוטף. זלמן קרב אליו וטפח על גבו. זה הפנה את פניו. אז אמר לו זלמן משהו מעין: "אינך מתבייש? משתמט שכמוך!" והרים את ידו. הבחור לא הבין במה המדובר, ושמא לא קלט את

⁶⁴ עיתון "המשקיף" מיום 10.1.1943 וכן מיום 15.1.1943.

⁶⁵ חיים גורי, רשימות מבית-היין, עמוד 36.

המלים, ושאל נדהם: "מה קרה!? מה עשיתי?" אז חבט בו חברנו זלמן חבטה אחת בפניו המחווירות, בעוד זה צועק: "הצילו! משוגעים!" זכורות לי כמה חבטות נוספות, ואיש זר המסוכך על פניו בידו כמו ילד מוכה, ואישה הקרובה להתעלפות (בעלת החנות, כנראה), הצועקת: "משטרה! משטרה!" ואינה יודעת, כי בשם האומה עושים אנו את מעשינו.

הסבר למעשי האלימות והפעלת הטרור נגד המשתמטים אנו מוצאים בספר תולדות ההגנה:⁶⁶

לרשות מוסדות-היישוב לא עמדו אמצעים ממלכתיים לגיוסם של אנשים אלה וחוליות שנשלחו מטעם "המרכז להתגייסות" לנהל תעמולה בין חייבי-הגיוס, נתקלו לעתים קרובות ביחס של בוז ציני ופניה לעזרת השלטונות הזרים. אין פלא אפוא שהתפרצויות חמורות אירעו פה ושם. תגרות פרצו בבתי-קפה בעת שנתבעו המתמטים לעזבם, ולאחר-מכן הוכו משתמטים, הושקו שמן-קיק, פצצות-הפחדה נזרקו לבתיהם. בחיפה לקחו אנשים, פשטו מהם את בגדיהם והוליכו אותם עירומים.

מעניין להביא כאן את תגובתו של י. ל. מגנס (נשיא האוניברסיטה העברית) בדברים שנשא בפני תלמידיו:⁶⁷

אין גיוס חובה בארץ ואני מצטער על זאת. לפי דעתי גיוס חובה על-ידי הממשלה היא הדרך הצודקת והדמוקרטית, ואולם כל זמן שאין גיוס חובה מטעם הממשלה, אני רוצה לקוות שלא ינסו אחרים להשתמש באמצעי-כפייה בלתי ממשלתיים נגד הנוער.

ובדבריו בפני חברי הוועד הפועל של האוניברסיטה העברית אמר מגנס:⁶⁸

רק ממשלה יכולה לבצע גיוס ומאחר שהסוכנות אינה ממשלה, ויש חוגים חשובים ביישוב שאינם מכירים במרותה ואינם בוטחים לא בכוחה

⁶⁶ סת"ה, כרך ג', עמוד 694.

⁶⁷ שם, עמוד 682.

⁶⁸ שם, שם.

הממשי ולא בכוחה המוסרי, הרי אינה רשאית להכריז מלחמה ואין בכוחה להכריז על גיוס.

הממשלה לא עמדה מנגד, וביום 25.1.1943 פרסמה את ההודעה הרשמית הבאה:⁶⁹

בשבועות האחרונים נתקבלו ידיעות מחלקים שונים בארץ על מעשי טרור וחוליגאניות שבוצעו על-ידי אנשים המציגים את עצמם קשורים בקידום ההתגייסות לכוחות ה.מ.

השיטות שהשתמשו בהן כללו גם הנחת פצצות בבתים, חטיפה, מאסר, לכלוך בזפת, תקיעת נוצות, שימוש בשמן קיק ושיטות אחרות כגון איומים, שאמנם הן יותר קלות אבל ראויות לא פחות לנזיפה.

מעשים מגונים אלה לוו על-ידי קמפניה אחרת של שליחת מכתבים, חוזרים וכרוזים עם שמות האנשים אשר כביכול אינם ממלאים את חובתם וכן צורות שונות של חרם.

יהא זה ברור מעל לכל ספק, שמעשי איום ואלימות בכל צורה שנעשים באמתלה של קידום הגיוס לצבא, הם בניגוד לחוקים שהוצאו על-ידי הממשלה בקשר לגיוס כוחות האדם בשביל השימוש היעיל ביותר למאמץ המלחמה. דבר זה עומד בסתירה לעקרונות הכלליים של החוק הקיים בארץ זו. ולא השלטונות הצבאיים ולא האזרחיים יישאו פנים לשיטות אלה ולא ייקחו אותן תחת חסותם.

מעשים שנזכרו לעיל מביאים רק נזק לכל הקמפניה ויש להפסיקם בכל האמצעים האפשריים, שהרי זה גם באינטרס של המאמץ המלחמתי ולא פחות מזה כדי לשמור על השם הטוב של העדה שנתנה כל כך הרבה אלפים מגויסים לכוחות המזוינים.

כדי לשים קץ לזה, פורסם הסעיף החדש והוא של חוקי ההגנה והסעיף 23ב' מתקנת ההגנה כדי איזה בן-אדם מכלל חובת השירות המלחמתי. למנוע מכל אדם, פרט לשלטון המיופה כוח לכך על-ידי החוק, לחלק כל אישור המוציא

בתוספת לאותה הודעה באותו עיתון רשמי נמסרות בחתימתו של המזכיר הראשי מר מק-פרסון התקנות החדשות בעיתון זה והן:

⁶⁹ עיתון "הארץ" מיום 25.1.1943 וכן בעיתון רשמי מיוחד.

כל אדם (בין אם הוא מתכוון לקידום המאמץ המלחמתי או לדבר אחר) הרוצה להכריח אדם אחר לעשות איזה פעולה שהיא בלתי חוקית או מונע בעדו מלעשות דבר שהרשות בידו לעשות: א) משתמש באלימות או מאיים על אשתו, ילדיו, אביו; ב) גורם נזק לרכושו; ג) מציק לאדם בדירתו, במקום עבודתו ובכל מקום אחר; ד) הרודף אחריו במקום עבודתו, בביתו, ברחוב – יובא לדין וצפוי לעונש בתור עבריין של החוק הזה.

יוצאים מן הכלל מחוק זה אנשים הפועלים בשמם או בשם הסתדרות כדי לקיים שביתה או השבתה שלא נאסרה על-ידי החוק למניעת סכסוכי עבודה. אבל גם לאלה ניתנת רשות למשמרות שקטות בלבד.

סעיף 23ב' קובע, ששום איש, מלבד המיופה כוח לכך בכתב על-ידי מושל המחוז, לא יחלק לשום אדם אישור, סמל או סימן או חפץ אחר אשר יוכיח או שעשוי להוכיח שאדם המחזיק אותו פטור או אינו מוכשר למלא חובה פרטית או ציבורית (מוסדית או סוציאלית בכוונה לקידום המאמץ המלחמתי או דבר אחר) שלא הוטלה עליו על-ידי החוק.

וכן אסור לכל איש לשאת במקום פומבי כל סימן או סמל בעניין הנ"ל, אלא אם כן יש לו רשיון על כך ממושל המחוז. (כל ההדגשות במקור)

מאוחר יותר פשטה המשטרה במשרדי הגיוס של הסוכנות היהודית והחרימה מסמכים רבים.⁷⁰

האמצעים בהם נקטו המוסדות הלאומיים כדי לכפות את ה"התנדבות" לצבא הבריטי, לא היו בבחינת הטלת "מרות לאומית", אלא הטלת טרור בקרב היישוב היהודי בארץ. בפעולות אלה חרגה מנהיגות היישוב מסמכותה החוקית והמוסרית והציבה סימן שאלה גדול בכל הקשור למהות "המרות הלאומית".

⁷⁰ סת"ה, כרך ג', עמוד 696.

שער שני

הסזון השני:
ההגנה מתנכלת ללח"י

פילוג באצ"ל וייסוד לח"י

ב-17 במאי 1939, פרסמה הממשלה הבריטית "מסמך פרלמנטרי 6019",
 חוברת בת 12 עמודים שכותרתה Palestine - Statement of Policy,
 שנכנסה לתולדות הציונות בשם "הספר הלבן". במסמך זה הוגדרו היעדים
 המדיניים של בריטניה לגבי ארץ-ישראל, לפיו:⁷¹

שאיפת ממשלת הוד מלכותו היא הקמת מדינה פלשתינית עצמאית תוך
 עשר שנים, שתעמוד בקשרי אמנה עם הממלכה המאוחדת, שיהא בהם
 כדי לספק באופן המניח את הדעת את הצרכים המסחריים
 והאסטרטגיים של שתי הארצות בעתיד.

כדי להבטיח את אופייה הערבי של המדינה הפלשתינית, הגביל "הספר
 הלבן" את העלייה באופן שמספר היהודים בארץ-ישראל נועד שלא לעלות
 על שליש מכלל האוכלוסייה. בהתאם לכך דובר בו על התרת עלייתם של
 75,000 יהודים, תוך חמש שנים, "אם ירשה זאת כושר הקליטה הכלכלי".
 עם תום תקופה זו, הוסיף וקבע המסמך, "לא תורשה כל עלייה נוספת, אלא
 אם כן יהיו ערביי ארץ-ישראל נכונים להשלים עמה". להגבלות אלו נוספו גם
 גזרות באשר לזכותם של יהודים לרכוש קרקעות ברוב חלקי הארץ. "אין
 עתה באזורים מסוימים מקום להעברות נוספות של קרקע ערבית, ואילו
 באזורים אחרים יש הכרח להגביל העברות קרקע כאלה, כדי שעובדי-
 האדמה הערבים יוכלו לקיים בידיהם את רמת חייהם הנוכחית וכדי שלא
 תיווצר אוכלוסייה ערבית גדולה של מחוסרי-קרקע".⁷²

הנציב העליון הוסמך לאסור מכירת קרקע ערבית ליהודים באזורים
 מסוימים ולהגבילה באזורים אחרים. ואכן, ב-22 בפברואר 1940 פורסם חוק
 הקרקעות, שחילק את ארץ-ישראל לשלושה אזורים: השומרון וחלקים
 נרחבים של מחוזות עזה ובאר-שבע, שבהם נאסרה לחלוטין מכירת קרקע
 ליהודים. עמק יזרעאל והגליל וכן קטע ממישור החוף והנגב הדרומי, שבהם
 הותרה רכישת קרקע על-ידי יהודים אך ורק באישור הנציב העליון. אזור
 החוף, שבו הורשו היהודים לרכוש קרקע כאוות נפשם.

⁷¹ British White Paper of 1939, The Avalon Project at Yale Law School

⁷² שם, שם.

הערבים דחו את "הספר הלבן" ופתחו במסע נרחב של אלימות נגד היישוב היהודי בארץ. בעקבות מעשי הערבים, התכנסה מפקדת האצ"ל והחליטה על שורה של פעולות צבאיות נגד הערבים.

ב-19 במאי 1939 יצא מפקד האצ"ל, דוד רזיאל, מתל-אביב לחיפה, כדי להיפגש עם פנחס רוטנברג (לפי בקשתו של האחרון). באותו יום הציבו הבריטים מחסומים בדרכים ולכן בחר רזיאל להגיע לחיפה במטוס. רזיאל עלה למטוס בשדה התעופה הקטן שליד תל-אביב (היום שדה דב) בלוויית אפרים אילין, לטיסה ישירה לחיפה. אולם המטוס סטה מדרכו ונסע לשדה התעופה לוד לחניית ביניים. כל הנוסעים ירדו מן המטוס והוכנסו לאולם ההמתנה, שם נתבקשו, כרגיל, להציג תעודה מזהה. כעבור כמה דקות, הופיעו שוטרים ועצרו את רזיאל. את מקומו של רזיאל כמפקד האצ"ל תפס חנוך קלעי, ובישיבת המפקדה בראשותו הוחלט, לראשונה, לפעול בשתי חזיתות; האחת – המשך פעולות

דוד רזיאל

התגובה על מעשי הטרור הערביים, והשנייה – פגיעה במוסדות ממשלת המנדט הבריטי בארץ-ישראל. החלטה זו היוותה מפנה במדיניות האצ"ל, ומצאה את ביטויה בפעולות כמו פיצוץ צמתים של קווי טלפון והריסת

שנאים (טרנספורמטורים) של חברת החשמל הבריטית בירושלים (4.6.1939) ובחיפה (21.6.1939), פגיעה בבניין הדואר הראשי בירושלים ופיצוץ תאי-טלפון בתל-אביב (21.6.1939), וכן פגיעה באולפן של תחנת השידור הממשלתית בירושלים (2.8.1939). בנוסף לזאת התנקש האצ"ל בחייו של מפקח המשטרה הקצין ראלף קרנס (26.8.1939), שהואשם בעינוי לוחמי האצ"ל.

פעולות האצ"ל נגד השלטון הבריטי בארץ לא ארכו זמן רב. ביום 31 באוגוסט 1939, ארבעה ימים לאחר ההתנקשות בחייו של קרנס, התכנסה מפקדת האצ"ל לישיבה מיוחדת בתל-אביב. בעיצומה של הישיבה נשמעו דפיקות בדלת ולתוך החדר פרצו בלשים ושוטרים. כל חברי המפקדה נעצרו (חנוך קלעי, אברהם שטרן ואהרון חייכמן. בין העצורים נכלל גם יעקב אליאב, שהגיע למקום כדי לדווח על ההתנקשות בקצין קרנס וכן חיים לובינסקי). העצורים הועברו תחילה לתחנת המשטרה ביפו, ולאחר מכן – לבית הסוהר המרכזי בירושלים. לבסוף הועברו למחנה המעצר בצריפין, שם פגשו את דוד רזיאל. בימים הראשונים הם היו מנותקים מן העולם החיצון ולא ידעו כי למחרת מאסרם פרצה מלחמת העולם השנייה, עם פלישת צבאות גרמניה לפולין.

דוד רזיאל, מפקד האצ"ל, ראה בגרמנים את האויב מספר אחת של עם ישראל והכריז על הפוגה במאבק נגד שלטון המנדט הבריטי בארץ. יתר-על-כן, רזיאל טען כי מן הראוי לשתף פעולה עם הבריטים במלחמתם באויב הנאצי המשותף, וב-11 בספטמבר 1939 פרסם האצ"ל כרוז וזה לשונו:⁷³

[...] כדי לא להפריע למהלך המלחמה נגד גרמניה וכדי להקדיש מקסימום של כוחות לעזרת אנגליה ובעלי בריתה, מחליט הארגון הצבאי הלאומי על הפסקת פעולותיו התוקפניות בארץ-ישראל, העלולות לפגוע בממשלה האנגלית ולסייע במידה כלשהי בידי אויבו הגדול ביותר של העם העברי בעולם – הנאציזם הגרמני [...]

באמצע אוקטובר 1939, הובא רזיאל לירושלים לפגישה, בה השתתפו ראש הבולשת הבריטית (ג'יילס), סגן מזכיר הממשלה וכן פנחס רוטנברג (ששימש אותה עת כיושב ראש הוועד הלאומי). רזיאל חזר על הצהרתו, שעקב מצב החירום החליט הארגון להפסיק את כל הפעילות המלחמתית

⁷³ אלפסי, האצ"ל אוסף מקורות ומסמכים, א', עמוד 355.

והעלה את הצעותיו לשיתוף פעולה עם הבריטים במלחמתם נגד הגרמנים. כן דרש לשחרר את כל חברי הארגון שהיו עצורים בידי הבריטים. למחרת היום שוחרר רזיאל מן המעצר והוטל עליו להתייצב אחת לשבוע במשרדו של ג'יילס בירושלים. עברו כשמונה חודשים מיום שחרורו של רזיאל, וב-18.6.1940 שוחררו גם חבריו מן המעצר. מיד לאחר השחרור התקיימה בתל-אביב ישיבה של המפקדה, שהייתה סוערת מאוד. עיקר הוויכוח התנהל בין אברהם שטרן ("יאיר") לבין דוד רזיאל. המחלוקת ביניהם נסבה סביב שתי סוגיות עיקריות: האחת – שאלת הפסקת המלחמה בבריטים. שטרן טען, כי אין להפסיק את המלחמה בבריטים, אפילו הם נמצאים במצב מלחמה עם גרמניה. לדעתו, כל עוד הבריטים שולטים בארצנו, הם האויב מספר אחת שלנו ויש להילחם בהם עד לסילוקם מן הארץ. רזיאל טען לעומתו, כי הגרמנים הם האויב מספר אחת של עם ישראל, ואין להקשות על הבריטים כל עוד הם נלחמים בהיטלר. בעניין זה היה רזיאל תמים דעים עם ז'בוטינסקי, אשר למרות מדיניות ה"ספר הלבן", ראה בבריטים בני-ברית במלחמה בגרמניה.

הסוגיה השנייה הייתה – שאלת מרות המפלגה. שטרן וחבריו טענו כי על הארגון להשתחרר מתלותו במפלגה הרביזיוניסטית ולהחליט בעצמו על דרכו המדינית. לדעתם, ראשי התנועה הרביזיוניסטית, בהיותם לגאליים וגלויים לשלטונות, מערערים את הקונספירציה (הסודיות) ומונעים את התפתחות המלחמה בשלטון הבריטי מתוך דאגתם לקיום המפלגה. לעומתם טען רזיאל כי המפלגה היא העורף הציבורי, ממנו שואבת המחתרת תמיכה מוסרית וכספית והיא משמשת מאגר לגיוס לוחמים להרחבת השורות. לדעת רזיאל, מנהיגי התנועה ובראשם ז'בוטינסקי, מתווים את הדרך הפוליטית ועל האצ"ל לקבל את מרותם.

לשתי בעיות אלה יש להוסיף גם בעיות אישיות של אופי וסגנון, המוסיפות במקרים כאלה שמן על המדורה. הפילוג היה בלתי נמנע, וב-17 ביולי 1940 פרש אברהם שטרן וייסד את ארגונו שנקרא בתחילה "הארגון הצבאי הלאומי בישראל" (לעומת "הארגון הצבאי הלאומי בארץ-ישראל" שבראשו עמד דוד רזיאל). מאוחר יותר הפך ארגונו של שטרן ל"לוחמי חירות ישראל" (לח"י). הפילוג השחית כל חלקה טובה בארגון והיה מלווה בהאשמות הדדיות. מפקדים וטוראים רבים פרשו מכל פעילות והמחתרת נחשפה לעיני ההגנה והבולשת הבריטית, שיכלה להשלים בנקל את רשימת השמות, הכתובות והתפקידים של פעילים רבים. גם מחסני הנשק עברו מיד ליד וחלקם אף נפלו לידי ההגנה.

בזמן הפילוג שהה ז'בוטינסקי בארצות-הברית, שם ניסה לארגן גדודים עבריים שילחמו בגרמנים במסגרת הצבא הבריטי. ז'בוטינסקי, שסבל שנים ממחלת לב, לא חסך מאמצים כדי להציל את יהדות אירופה מהקטסטרופה הממששת ובאה.

כיבוש פולין בידי הגרמנים והרס הקהילה היהודית באירופה, שברו את ליבו וב-4 באוגוסט 1940 נפטר ז'בוטינסקע מהתקף לב בזמן שהותו במחנה בית"ר ליד ניו-יורק.

אבל כבוד ירד על המחנה הלאומי, שהתייתם ממנהיגו.

אברהם שטרן ("יאיר")

בינתיים נענו הבריטים להצעתו של רזיאל לשיתוף פעולה, ובמאי 1941 התבקשה מפקדת האצ"ל לשלוח יחידה קטנה לעיראק כדי לעזור לצבא הבריטי לדכא את המרד הפרו-נאצי של ראשיד עלי אל-כילאני. יחידה זו הייתה אמורה למנות ארבעה לוחמים ולבצע פעולות מודיעיניות וכן פעולות חבלה נגד המורדים. בראשה עמד דוד רזיאל בעצמו. הם הגיעו לעיראק במטוס של חיל האוויר הבריטי, ובשעה שיצאו לפעולה המודיעינית

הראשונה, הופיעו מעליהם מטוסים גרמניים שפתחו בהפצצה. דוד רזיאל ומלווהו הבריטי נהרגו בו במקום.⁷⁴ מותו של רזיאל היכה בהלם את חברי האצ"ל והותירם במבוכה רבה. הוויכוחים הפנימיים בדבר דרכו של הארגון הלכו והחריפו, ופעילותו שותקה כמעט לשנה תמימה. רק בחורף 1942, החל האצ"ל להתאושש מן המכות שספג. באותם ימים התחוללה תפנית בשדות הקרב של מלחמת-העולם וניצחונן של בעלות-הברית על גרמניה החל להסתמן. לכך נצטרפו הידיעות על השואה שירדה על יהדות אירופה, ודבקותה של ממשלת בריטניה במדיניות הספר הלבן, הגבירו את הלחץ לחדש את המלחמה בשלטון הבריטי בארץ-ישראל. ואכן, מפקדת הארגון, שבראשה עמד עתה יעקב מרידור, הגיעה למסקנה שיש לשקול מחדש את שיתוף-הפעולה עם הצבא הבריטי.

---

⁷⁴ בדבר פרטים, ראה אצל לפידות "לידתה של מחתרת", עמוד 256.

"הסזון השני": ההגנה מתנכלת ללח"י

"הסכם ירושלים"

זמן קצר לאחר שחרורו של רזיאל מהמעצר (באוקטובר 1939), הגיש לו ישראל פריצקר (מראשי מחלקת המודיעין של הארגון) יזמה איטלקית להסכם בין הארגון לבין ממשלת איטליה. לפי ההצעה, יעזרו האיטלקים לארגון להקים בארץ מדינה עברית ובתמורה יהיה שיתוף פעולה עם איטליה. רזיאל העביר את ההצעה לידיעת אנשי המפקדה היושבים במעצר, בתוספת הערה כי אינו מוכן להיכנס למשא-ומתן עם האיטלקים. "אני מוכן לקבל נשק מן השד עצמו" אמר רזיאל, "אבל על מסמך כזה איני מוכן לחתום". בקרב המפקדה התנהל ויכוח בנושא, כאשר שטרן צידד בקיומו של המשא והמתן.

את ההצעה בשם האיטלקים, כביכול, קיבל פריצקר ממשה רוטשטיין. משה רוטשטיין עלה ארצה בשנת 1920 מרוסיה והתיישב עם הוריו בעין-זיתון שבגליל. כעבור מספר שנים הצטרף לארגון ההגנה ועסק בעיקר במודיעין וברכישת נשק עבור ההגנה מערביי הסביבה. בשנת 1935 עבר לחיפה והמשיך בפעילותו במסגרת שירות הידיעות של ההגנה. תוך כדי עבודתו יצר קשר עם יוסף דוידסקו, שעבד כסוכן של הבולשת הבריטית. לימים סיפר רוטשטיין כי החליט לעזוב את ארגון ההגנה והצטרף לאצ"ל. הוא צורף למחלקת שירות הידיעות (המש"י) והיה כפוף לישראל פריצקר, שהיה ממונה על המש"י בחיפה. רוטשטיין המשיך בקשריו עם דוידסקו ובמשך הזמן הפך להיות סוכן כפול (תקופה מסוימת עבד רוטשטיין, במקביל לחברותו באצ"ל, גם עבור ארגון ההגנה, וכך היה לסוכן משולש). כאמור, העביר רוטשטיין לפריצקר את ההצעה בדבר ההסכם עם האיטלקים וזאת מבלי לציין את מקורה המדויק.⁷⁵

לאחר הפילוג נשארו רוב אנשי שירות הידיעות עם רזיאל, ושטרן ביקש ממשה סבוראי להקים מחלקת מודיעין חדשה ולעבור מחיפה לתל-אביב. רוטשטיין נפגש עם סבוראי (השניים הכירו היטב מהתקופה שבה שירת סבוראי בחיפה) והציע לו את "הסכם ירושלים" שנדחה על-ידי רזיאל. שטרן הביא את הצעת ההסכם לדיון במפקדה שלו, שכללה גם את קלעי וזרעוני. על-פי ההצעה, תסייע איטליה לחסל את הגולה על-ידי העברה

⁷⁵ את"ה, 112/1034; ברמן, בימי סער, עמ' 131; וכן Ben Yehuda, p.147.

מסיבית של יהודים מתחום השפעת מעצמות "הציר" לארץ-ישראל וכן תעזור בהקמת מדינה עברית ריבונית. המדינה העברית שתקום תאפשר לאיטלקים להשתמש בנמל חיפה וכן תינתן לוותיקן ריבונות במקומות הקדושים לנצרות בעיר העתיקה של ירושלים.

קלעי העלה את האפשרות שההסכם נכתב על-ידי הבולשת וכל כוונתו להפליל את לח"י. שטרן ענה כי גם אם ההסכם מפוברק, יש חשיבות להמשיך במשא-ומתן כדי לאותת לבריטים שלח"י מוכן לבוא בברית גם עם גורם זר שנמצא בעימות עם בריטניה.

שטרן הכניס מספר תיקונים לנוסח ההסכם וביניהם מודגש כי ירושלים תשמש בירתה של המדינה העברית שתקום. המסמך המתוקן הועבר לידי רוטשטיין באמצעות סבוראי כדי לקבל את הערותיהם של האיטלקים. בתשובה, נמסרה למפקדה טיוטה חדשה, אשר גם בה הוכנסו תיקונים. לאחר שלוש או ארבע טיוטות, נחתם ההסכם הסופי שהודפס בשלושה עותקים, והיה חתום בשעווה אדומה וקשור בסרט אדום. על ההסכם חתמו סבוראי, בשם "בן צבי" (כיניו של זרעוני) ונפתלי לובינצ'יק אף הוא בשם בדוי. ההסכם הועבר אל רוטשטיין ומאז לא שמעו ממנו דבר.

מסתבר כי היו אלה הבריטים שהגו את רעיון המשא-ומתן בין האיטלקים, כביכול, לבין לח"י, ובאחד ממסמכי הבולשת אנו מוצאים את הסיבה ל"בישול" "הסכם ירושלים". באותו מסמך נאמר כי כדי לפתוח במלחמה חזיתית נגד אנשי שטרן, זקוקה הייתה הבולשת לעזרת היישוב היהודי בארץ. עזרה זו ניתנה היה לקבל רק לאחר הצגת קבוצת שטרן כקוויזלינגים ובוגדים, המשתפים פעולה עם האויב ועל-כן הם מסוכנים לא רק לשלטון הבריטי אלא גם ליישוב היהודי בארץ.⁷⁶

לאחר החתימה על המסמך, מסר רוטשטיין (באמצעות דוידסקו) עותק אחד מן ההסכם לידי הבולשת הבריטית, שדאגה להעביר את דבר המשא-ומתן לידיעתו של אליהו גולומב.⁷⁷

השוד בבנק אפ"ק⁷⁸

לאחר הפילוג, נותר ארגונו של שטרן ללא עורף ציבורי ומצבו הכספי היה כה חמור, עד כי היה חשש לשיתוקו המוחלט. לא היה כסף לפעילות שוטפת

⁷⁶ תיק הבולשת 57/1809/2/68, ראה את"ה 47/3.

⁷⁷ את"ה, 11.116.

⁷⁸ שם, שם.

ולתמיכה בחברים שנאלצו להסתתר מן המשטרה. לכן הוחלט באחת מישיבות המפקדה לבצע מספר פעולות שוד כדי להציל את הארגון מפשיטת רגל. לפי עדותו של יעקב אליאב, אמר לו שטרן: "אנשי רזיאל השתלטו על הקופה ואבדו לנו כל המקורות הכספיים... הגענו ממש עד פת-לחם, ואין לנו אמצעים לניהול הארגון, על כל המתחייב מזה".⁷⁹

הוחלט לבצע שוד בסניף בנק אנגלו פלשתינה (אפ"ק) שברחוב בן-יהודה בתל-אביב. בנימין זרעוני היה אחראי לתכנון (היה זה לפני שפרש מכל פעילות) ויהושע זטלר התמנה להיות מפקד הפעולה. ב-16 בספטמבר 1940, בשעה 12:25 (מספר דקות לפני סגירת הדלתות) נכנסו לבנק 4 צעירים שנראו כלקוחות לכל דבר. מיד עם כניסתם כיסו את פניהם במסכות; אחד מהם, משה מולדבסקי, נשאר ליד הדלת כדי לא לאפשר ללקוחות נוספים להיכנס. זטלר שלף אקדח והכריז: "כאן נערכת החרמת כספים עבור המחתרת העברית, בשביל לחימה לשחרור לאומי. עליכם להרים ידיים, להסתובב אל הקיר ולהתנהג לפי פקודותיי. כל אדם שיפריע לפעולת המחתרת העברית דמו בראשו".

בעוד הלקוחות מסתדרים ליד הקיר, זינק אליאב אל הקופאי (שהיה עסוק בספירת הכסף לקראת סגירת הסניף להפסקת הצוהריים) והחל בהעברת שטרות הכסף (4,400 לירות ארצישראליות) מן הקופה אל שק שהביא אתו. כל הפעולה נמשכה מספר דקות, ועם סיומה יצאו הארבעה דרך דלת צדדית אל החצר ומשם הגיעו אל מכונית המרצדס שהוחרמה יום קודם לכן. הנהג, שמואל קפלן, פתח בנסיעה מהירה במסלול הנסיגה. יש לציין כי עם תחילת הפעולה התפוצצו רימוני רעש בסמוך למקום והרחוב התרוקן מאדם (ימים מועטים קודם לכן הפציצו מטוסים איטלקיים את תל-אביב והקהל שהיה במקום חשב שההפצצה מתחדשת. אולם מאחר שלא נשמעה צפירת אזעקה, הבינו האנשים כי אין מדובר בהפצצה). נהג של חברת "טכסי גורדון", שחנה בקרבת הבנק, החל לדלוק אחרי מכונית המרצדס. תוך כדי נסיעה נורו מספר יריות אל עבר המונית, שהאטה את נסיעתה ואפשרה למכונית המרצדס להתחמק. באחת הפניות קפץ אליאב עם הכסף אל עבר אופנוע שחיכה לו והסתלק מן המקום. במעבר מן המכונית אל האופנוע נפלו כמה שטרות כסף על הכביש, עובדה שאפשרה לאתר את מקום המפגש בין המכונית לאופנוע וכן לחקור עדים שהיו בסביבה. האופנוע נסע בכיוון הפוך

⁷⁹ אליאב, מבוקש, עמ' 174.

לנסיעתה של המכונית, אשר חנתה לזמן קצר ברחוב ביל"ו כדי לאפשר לנוסעים לרדת.

הכסף שהוחרם בבנק אפ"ק חילץ לזמן מה את הארגון ממצוקתו הכספית ואפשר את המשך פעילותו.

חקירת המשטרה הייתה מהירה ויעילה, ובמהלכה נחקרו כמאה עדים. ניהל אותה הקצין היהודי סופר ועל-ידו עזר הקצין גולדמן. ממסמך הבולשת בעניין השוד ניתן ללמוד על מהלך החקירה. נקודת המוצא בחקירה היה החדר ברחוב ביל"ו 36, אותו שכר שמואל קפלן עוד לפני הפילוג ואשר שימש מקום מפגש ומחבוא לאנשי הארגון. החדר היה במעקב המשטרה במשך זמן רב וזאת ללא ידיעת אנשי הארגון. להלן קטעים ממסמך הבולשת:⁸⁰

התברר כי קפלן שילם את שכר הדירה, אולם הדיירים התחלפו כל הזמן... קפלן [שנעצר על-ידי המשטרה] מסרב למסור את שמות האנשים שהשתמשו בחדר. לדבריו, הוא מוכן להישאר במעצר שנים רבות ולא למסור את שמות חבריו. באופן בלתי רשמי הוא מודה כי לא לקח חלק פעיל בשוד, אבל הוא מכיר את האנשים שהשתתפו בשוד וכי הפעולה בוצעה מחדרו...

מן התמונות שהוצגו לפניהם זיהו השכנים את יהושע זטלר וחנוך קלעי כדיירי החדר. שניהם נראו שם ביום השוד. גם חברתו של זטלר, פוצי (בלה) שכטר, הייתה בחדר.

משה מולדבסקי זוהה כאדם שנראה בחדר בבוקר השוד וכן מיד לאחריו...

ישנן הוכחות כי לאחר השוד קפץ אחד הנוסעים מהמכונית אל אופנוע שחיכה לו ובשעת מעשה נפלו על הכביש 13 שטרות של חצי לירה כל אחד. לזטלר יש אופנוע B.S.A. מספר M 69 G שלא נמצא ליד חדרו (מקום שם הוא נמצא תמיד) בשעה שזטלר עזב את החדר יחד עם חברתו. האופנוע נמצא בערב אותו יום, ללא מספר, ברחוב צדדי כשני קילומטר מחדרו של זטלר. זטלר לא התלונן על העלמות האופנוע.

⁸⁰ את"ה, A.I.G. C.I.D. 47/46

כן מספר הקצין סופר בדו"ח שלו כי ב-25 בספטמבר קיבל מכתב איום, ובו הוא מתבקש להפסיק את החקירה הזו מאחר והשוד בוצע למטרות לאומיות. אם לא יישמע, יופעלו נגדו אמצעים חמורים.

בעקבות חקירת השוד, ניתנה הוראה לכל משרדי הבולשת לאסור את האנשים הבאים: יהושע זטלר; מרדכי או משה מולדבסקי; בנימין זרעוני (בן-צבי); חנוך סטרליץ; פוצי שכטר (בילה נירנברגר) מנתניה.

היו עוד מספר ניסיונות להחרמת כספים, שהחמור בהם הסתיים בנפגעים יהודיים. ב-9 בינואר 1942, יצא פקיד "המשביר המרכזי" מבנק הפועלים ובידו תיק שהכיל אלף לא"י שהוציא מן הבנק. הפקיד הותקף על-ידי שלושה אנשים, שהוציאו מידיו את התיק והחלו במנוסה. לקול צעקותיו של הנשדד, פתח הקהל, שהיה במקום, במרדף אחר השודדים. אל הקהל הצטרפו עד מהרה שוטרים והחלו חילופי יריות בין השוטרים לבין הבורחים. מן היריות נהרגו שני יהודים. שניים מן הבורחים, יהושע בקר ונסים ראובן, נתפסו. בחיפוש שנערך בחדרו של ראובן, נמצאו שני אקדחים טעונים וכן ארבע פצצות. השניים הועמדו למשפט: לראובן נפסקו 14 שנות מאסר, ובקר נידון למוות. כעבור זמן המיר הנציב העליון את פסק הדין של בקר למאסר עולם.

המצוד אחר חברי לח"י

בעקבות מעשי השוד והניסיונות ליצור קשר עם מדינות ה"ציר", פתחה הממשלה, בעזרת המוסדות הלאומיים, במתקפת תעמולה נגד לח"י. הארגון תואר כגיס חמישי המחבל במאמץ המלחמתי של בריטניה, הלוחמת בשארית כוחותיה בנאצים – האויב הגדול ביותר שקם לאנושות ולעם ישראל. בנוסף לזאת הצטייר ארגונו של שטרן כחבורת שודדים ורוצחים ולא כפטריוטים, כפי שהם מנסים להציג את עצמם. המשטרה פנתה אל הציבור בבקשה לדווח לה על כל תנועה חשודה, ובראשית נובמבר 1940 היא פתחה במצוד נרחב אחר חשודים בהשתייכות לארגונו של שטרן. עשרות רבות נעצרו ברחבי הארץ ולפי עדותו של מקס גולדמן, איש לח"י, ידעה המפקדה כי בידי הבריטים רשימה מלאה ואף תמונות של אנשי יאיר שפרשו מהאצ"ל. ראשי לח"י לא הבינו מניין השיגה המשטרה ידיעות מדויקות כל-כך על אנשיהם. רווחה ההשערה שבגלל יחסי העוינות עם האצ"ל, הבולשת קיבלה את השמות והכתובות מידי ישראל פריצקר, שעמד אותה עת בראש מש"י (ראה להלן). הם לא ידעו על קיומו של פרובוקטור מתוך שורות לח"י, שכבר באוקטובר 1940 העביר לידי הבולשת רשימה של ראשי הארגון עם

פרטים על תפקידיהם וכן כתובות של כמה מהם. בגלל חשיבות המסמך, שפורסם לאחרונה ונכתב בעברית, הנני מביא אותו במלואו:⁸¹

יפו, 4 באוקטובר 1940

פרטי וסודי

למר מסגרייב הנכבד!
הנני מעביר לתשומת לבך את רשימת האנשים הבאים, המשמשים קן לתעמולה ופעולה לטובת האויב.

המפקדה הראשית:

1. אברהם שטרן – מפקד ראשי ומיניסטר החוץ. נמצא בתל-אביב
2. חנוך סטרליץ – סגנו.
3. בנימין זרעוני (בן-צבי) – חבר.
4. מרדכי סטרליץ – כפר סבא. נמצא גם בתל-אביב.

יועצים:

1. נפתלי לובינצ'יק (בן-ישראל) – תל-אביב, שד' נורדוי 26.
  2. משה סבוראי – חיפה, מורה בקרית-מוצקין.
  3. עקיבא ברון – רמת-גן או תל-אביב.
  4. עו"ד פורטר – תל-אביב.
  5. אורי צבי גרינברג – ירושלים.
- מזכיר ראשי בא"י: אהרון צוקרמן – תל-אביב, רחוב חיסין 5, אצל אלנבוגן.

ענייני אינטליג'נס:

1. מקס גולדמן (מנהל ראשי) – תל-אביב, רחוב הרב קוק 8. נמצא גם אצל גב' מ. רובוביץ, תל-אביב, רחוב הרצל 98.
- משה סבוראי – מנהל מחוז הצפון והגליל.
- שמואל צדיק – סגנו, פקיד בברקליס בנק בחיפה.
- פנחס אורבוק, עוזר ראשי ויועץ. בעל משרד לידיעות בחיפה.
- גזבר ומנהל כספים: נפתלי לובינצ'יק (בן-ישראל).

⁸¹ ארכיון הבולשת, את"ה, 47/46.

כרוזים ותעמולה: אבנר ארליך – תל-אביב, פקיד במס החירום.

מפקדי גושים: הגליל ונהריה: יוסף הגלילי (הורוביץ), נמצא בראש-פינה.

הדרום: יהושע זטלר. שלמה בן-שלמה – סגנו, נמצא

ברמת-גן אצל מרים טוכמן.

תל-אביב: חנוך סטרליץ. יצחק שניאורסון – עוזרו, פקיד המעמד

הבינוני בתל-אביב.

חיפה: בנימין זרעוני. עוזי ילין – עוזרו, ממשפחת ילין בירושלים.

ירושלים: יעקב לבשטין.

משרדים בתל-אביב ומקום פגישות:

1. רחוב דיזנגוף 89, אצל מסרי.

2. רחוב העבודה 11, אצל טילמן.

3. רחוב מרכז מסחרי 85.

קבוצה מיוחדת למעשי שוד וחבלה:

1. יהושע זטלר – מנהל ראשי

2. שלמה בן-שלמה – סגנו.

3. עוזי ילין.

4. יצחק ליבוביץ, תל-אביב, רחוב ביאליק.

5. שמואל קפלן – נהג.

6. וילנצ'יק – הרצליה.

7. אבנר ארליך

8. מקס גולדמן.

הנני מקווה כי כב' ידע לשמור על סודיות אינפורמציה זו, לבל תימסר למקומות בלתי-מתאימים, היות ולאנשים האלה ישנה רשת ריגול. כן, לשם ביטחון עצמי, נמצא גם שמי בתוך כל הרשימה הגדולה הזו, ועל-כן, בכל מקרה ואי-אסר – אבקש להודיע לכב' כי ... מבקש לראותו, ואז יהיה על כב' לשחררני מיד.

ברשימה מופיע גם שמו של אברהם וילנצ'יק (מהרצליה), שהיה מראשוני לח"י. הוא נעצר יחד עם עשרות מחבריו בפשיטה שערכה המשטרה בנובמבר 1940 בכל רחבי הארץ. וילנצ'יק היה עצור במחנה המעצר במזרע

ובלטרון במשך 26 חודשים ושחרר בפברואר 1943. הוא הואשם על-ידי ארגונו בבגידה בכך שבזמן המעצר שיתף פעולה עם השלטונות, וב-25 בפברואר (מספר ימים לאחר שחרורו) נורה ונהרג ליד ביתו בהרצליה. השאיר אחריו אישה ובת.⁸²

מתתיהו שמואלביץ מספר כי בשנת 1969 פגש באיש הבולשת דָּאי וזה סיפר לו כי וילנצ'יק מסר להם אינפורמציה חשובה ובתמורה החליטו לשחררו.⁸³

מסמך נוסף של הבולשת מאשר את גירסתו של שמואלביץ. מן המסמך עולה כי וילנצ'יק לא זו בלבד ששיתף פעולה עם הבריטים בזמן מעצרו, אלא שהוא היה האיש שהלשין באוקטובר 1940 על צמרת לח"י במכתב שהעביר לקצין הבולשת מסגרייב (ראה לעיל). במסמך הנוסף הזה ישנה רשימה ארוכה של חברי לח"י ובסיומה מופיעים הדברים הבאים:⁸⁴

[...] בסיכום: אסור שמסמך זה ייפול לידי ידדים יהודיות. אם הדברים ייודעו, יוציאוני להורג.

אני מוכן לעזור לתפיסתם של אנשי שטרן בתל-אביב, והתנאים חייבים להיעשות בעל-פה. בכל מקרה, ברצוני להבטיח שלא איאסר בידי המשטרה. בזמנו, כשנתתי אינפורמציה על קבוצת שטרן לאחר הפילוג, מסרתי אותה למר פריצ'ארד, שבא לתל-אביב בשמו של מר מסגרייב, ובכך עשיתי שירות חשוב (אותו זמן ניתן היה לחסל את קבוצת שטרן). אולם לאחר מכן נעצרתי ונשלחתי למזרע, ובמשך שנתיים ימים דיווחתי פעמיים ביום למשטרה.

ממסמכי הבולשת הבריטית הנוגעים לוילנצ'יק לא ברורה סיבת בגידתו (רדיפת בצע, אידאולוגיה או אולי שתי הסיבות גם יחד). מקור נוסף לאינפורמציה היה שמות שנמסרו לבולשת על-ידי חברי לח"י שנתפסו ונשברו בחקירה. אחד המקרים הוא חקירתו של עימנואל מ., שלאחר חקירה מאומצת מסר שמות של אנשים שנשארו באצ"ל בראשותו של רזיאל וכן כאלה שפרשו עם שטרן.⁸⁵ ברשימה מופיע, למשל, שמו של

⁸² ניב, ג, עמ' 196, וכן Ben Yehuda, p. 177.

⁸³ Ben Yehuda, p.178.

⁸⁴ מסמך הבולשת, את"ה, 47/6.

⁸⁵ מסמך הבולשת SQ/1809/GS, את"ה 47/1.

יעקב אליאב כמי שייסד את הסניף הירושלמי של הארגון החדש, ושלמה טרכטמן ששימש סגנו. שמות נוספים המופיעים במסמך זה: יעקב אורנשטיין וחברתו נעמי גלזר, עוזי ילין, יהודית שניאורסון, אברהם דואק ועוד. באותו מסמך מה-8 בנובמבר 1940 מצוין גם כי נציגי הסוכנות היהודית, הנמצאים במגע עם הבולשת הבריטית, מפצירים בבולשת לפתוח במעצרים נרחבים אחר חברי לח"י.

ב-22 במאי 1941 ערכה המשטרה פשיטה על דירה בשדרות קרן קימת מספר 48 בתל-אביב. בפשיטה נעצרו משה סבוראי, יעקב אורנשטיין ואשתו, מאיר בר-גיורא ואמו וכן יעקב פוליאקוב. הפשיטה נערכה על סמך מידע שמסר אחד מחברי הארגון מנתניה במהלך חקירתו. אפשטיין ופוליאקוב הצליחו לברוח מהמעצר.⁸⁶ פוליאקוב נחטף מאוחר יותר בידי אנשי ההגנה והוסגר לבולשת הבריטית (ראה להלן).

המשבר היה גדול, וחלק מחברי לח"י שהחליטו לשתף פעולה עם המשטרה, עשו זאת מסיבות אידאולוגיות. כזה היה המקרה של אריה מנחם, איש נתניה, שנעצר ב-8 באוגוסט 1941 והצהיר כי החליט לשתף פעולה עם המשטרה. בחקירתו אמר:⁸⁷

בזמן הפילוג באצ"ל הצטרפתי לקבוצת שטרן. לאחר זמן התברר לי כי קבוצת שטרן משמשת כגייס חמישי. הייתי חייל פשוט והמפקד שלי היה אליהו גלעדי. הוא נהג לבדוק את האינפורמציה שאספנו ואחר כך דאג להעביר אותה לאויב.

מנחם מסר שמות של חברים בנתניה ואחר-כך המשיך את עבודתו עם המשטרה גם בתל-אביב. בהמשך אותו מסמך נאמר כי אריה מנחם הואשם בבגידה והוצא להורג בידי אנשי לח"י.

ההתנקשות ברחוב יעל 8

עם התגברות המעצרים של אנשי לח"י, החליטה המפקדה לבצע פעולה נגד ראשי הבולשת. המטרה הייתה לחסל את הקצין מורטון, שהיה פעיל ביותר נגד אנשי שטרן. התכנית הייתה לטמון לקציני הבולשת מלכודת בחדר בקומת הגג ברחוב יעל 8: תחילה יפעיל אחד הבחורים חומר נפץ בכמות

⁸⁶ מסמך הבולשת, את"ה 47/11.

⁸⁷ מסמך הבולשת 23A-DNS/2937/P, את"ה, 47/11.

קטנה, שיגרום לרעש בלבד. לאחר מכן יפזר דם בחדר ועל המדרגות, כדי שייווצר הרושם כאילו הייתה התפוצצות-נפל ואחד המפעילים נפצע. ההנחה הייתה כי השכנים, שישמעו את ההתפוצצות, יזעיקו את המשטרה. מאחר שבעבר הועברו ידיעות מסוג זה ישירות אל הקצין מורטון במרכז הבולשת בתל-אביב, אפשר היה לצפות כי הוא יבוא מיד למקום כדי לברר מה קרה. סביר היה להניח שמורטון יבוא יחד עם עוזריו, וביניהם הקצין וילקין שהיה פעיל אף הוא נגד אנשי המחתרת. ברגע שקציני המשטרה ייכנסו לחדר שבקומת הגג, יפעיל איש מחתרת נוסף, שיתמקם על גג בית סמוך, את מלכודת התופת שתתפוצץ ותהרוג את כל החבורה שתהיה בחדר.

ב-20 בינואר 1942, בשעה 9:20 בבוקר, נשמעה ההתפוצצות הראשונה. השכנים הודיעו על כך למשטרה והידיעה הועברה למורטון אשר היה עסוק אותה שעה בישיבה חשובה ועל-כן ביקש מהקצין שיף, מפקד משטרת מחוז תל-אביב, לצאת למקום. כאשר נכנס שיף בלוויית מספר קצינים לחדר שעל הגג, הפעיל המתנקש, שעמד על גג הבית הסמוך, את המוקש הגדול. שיף נהרג במקום, והקצינים גולדמן וטורטון מתו מפצעייהם למחרת היום. כן נפצע עוד קצין יהודי (זאב ריכטר) ושני שוטרים.⁸⁸ כך נהרגו שני קצינים יהודים במקום האנגלים.

הפעולה ברחוב יעל 8 גרמה לזעזוע נורא בקרב היישוב היהודי בארץ, והרחוב היהודי היה כמרקחה – "הורגים יהודים!" העיתונות העברית הוקיעה את הרצח והמוסדות הלאומיים (הוועד הלאומי והסוכנות היהודית), קראו ליישוב למסור למשטרה את הטרוריסטים, שבנוסף להיותם "שודדים" ו"גייס חמישי" הם גם רוצחים קצינים יהודים. למחרת היום כתב משה שרתוק ביומנו:⁸⁹

בנוגע לקבוצה ממנה יצאו רוצחי הקצינים... ההשערה שהמשלה אינה מעונינת בחיסול הקבוצה הטרוריסטית מחוסרת כל שחר... בשום מקום בעולם לא תצליח המשטרה בלי עזרה חשובה מהציבור... במשטרה יש יהודים רביזיוניסטים, וגם בין האנגלים יש נאמנים לאצ"ל. אם יהודי מוסר עדות כלשהי, הרי מיד נמסר הדבר לאצ"ל והעד חדל לדבר...

⁸⁸ אליאב, מבוקש, עמ' 197, וכן ניב, ג, עמ' 184.

⁸⁹ משה שרתוק, יומן מדיני, כרך ה', עמוד 287.

בנוסף לעיתונות שגינתה את מעשה הרצח ברחוב יעל, הכריזה המשטרה מצידה על פרס של אלפיים לירות לכל מי שיגלה את האנשים שהטמינו את המוקשים. ואכן המשטרה הייתה מוצפת בהודעות טלפוניות בדבר חשודים במעשי טרור. רוב ההודעות היו חסרות בסיס, אולם חלקן הביא לידי מעצר חברי ארגונו של שטרן ולרצח ברחוב דיזנגוף (ראה להלן).

האצ"ל בארץ-ישראל בראשותו של רזיאל פרסם שני כרוזים בהם הוא מסתייג ממעשי לח"י בראשותו של אברהם שטרן. הראשון פורסם ב-24 בינואר 1942: "הארגון הצבאי הלאומי בארץ-ישראל מוצא לנחוץ לפנות אל הציבור בדברי הסברה אלה: לארגון הצבאי הלאומי בארץ-ישראל אין כל קשר עם מעשי השוד והרצח האחרונים שאירעו בארץ..."⁹⁰ למחרת היום פורסם כרוז שני, בו נאמר:⁹¹

הארגון הצבאי הלאומי בא"י מפנה את תשומת לב הציבור לעובדה שקבוצה ללא כל עורף ציבורי ומוסרי מכנה את עצמה בשם דומה לשם ארגונו: "ארגון צבאי לאומי בישראל" או "אצ"ל בישראל" – ומטעה את הציבור הרחב.

הננו לקבוע אפוא, כי אין כל קשר שהוא בין הודעותיה, פרסומיה, מעשיה ושידוריה של הקבוצה הנ"ל ובין הארגון הצבאי הלאומי בארץ-ישראל.

המשטרה מצדה חיפשה דרכים לנקום באנשיו של שטרן שדמם הותר. ואכן שבוע לאחר ההתפוצצות ברחוב יעל ניתנה להם ההזדמנות הראשונה לכך.

הרצח ברחוב דיזנגוף

ב-27 בינואר 1942 הגיע יעקב אליאב מירושלים לתל-אביב כדי להעביר קורס מזורז בהכנת מוקשים למספר מצומצם של מפקדים. הקורס נערך בדירה ברחוב דיזנגוף 30 והשתתפו בו שלושה אנשים: משה סבוראי, שנתמנה מפקד מחוז תל-אביב, אברהם אמפר, מפקד החטיבה הלוחמת בעיר וזליג ז'ק שגם שכר את החדר. לחדר הייתה כניסה נפרדת מחדר המדרגות וכן, כמובן, כניסה לדירה עצמה, בה היו שירותים משותפים למשפחת מסר (בעלת הדירה) ולחדר המושכר. זליג נהג להישאר בחדר

⁹⁰ אלפסי, ב, עמ' 101.

⁹¹ שם, עמוד 99.

במשך כל שעות היום ולא היה יוצא אלא בשעות הערב וחוזר בשעת לילה מאוחרת. נוהג זה שנהג ז'ק מטעמי קונספירציה היה לו לרועץ ועורר את חשדם של משפחת מסר ושל השכנים. ז'ק הניח כי משפחת מסר לא ידעה מאומה אודותיו ולא העלה בדעתו כי אחד מבני המשפחה מסר למשטרה כי דייר חשוד שכר חדר אצלם. באינפורמציה שהגיעה לבולשת נאמר כי: "אדם שכר חדר בקומה השלישית ברחוב דיזנגוף 30 ביום בו נרצח הקצין שיף ומאז לא עזב את החדר".⁹² כמו כן נמסר לבולשת כי בחדר נוהגים לבקר אורחים חשודים.

יום הלימודים הראשון הסתיים בשעה ארבע אחר-הצהריים והבחורים שכבו לנוח על המיטות ועסקו בקריאה. לפתע נפתחה הדלת המובילה לדירה, ולחדר התפרצו באקדחים שלופים הקצין מורטון ושניים מעוזריו.

"על המיטה הראשונה ממולי זיהיתי מיד את זליג ז'ק, שברח זה לא מכבר ממעצר. על המיטה השנייה שכבו שני אנשים אחרים. כל השלושה לא היו מזוינים" כותב מורטון בדו"ח הבולשת. מאחר שמורטון ידע שזליג הוא זה ששכר את החדר, יכול היה לזהות אותו מיד עם כניסתו. "פקדתי עליהם בעברית לא לקום מהמיטה וכאשר היה נדמה לי שאחד מהם מנסה להגיע אל המעיל שהיה לידו, פתחתי באש לעבר השלושה".⁹³

עוזריו של מורטון הצטרפו לירי וכל השלושה נפגעו – ז'ק ואמפר נפצעו קשה בעוד סבוראי נפצע באורח בינוני. יעקב אליאב היה אותו זמן בבית-השימוש וכאשר שמע את היריות, זחל דרך החלון וניסה להימלט באמצעות צינור הביוב לקומה השנייה ושם להסתתר. אולם השוטרים שהיו בחצר ראו אותו וירו לעברו מספר יריות. אליאב שנפצע, צנח למטה ושכב פצוע קרוב לשעתיים מבלי שמישהו טרח להגיש לו עזרה רפואית כלשהי. עם בוא צוות של מגן-דוד-אדום, הועברו הפצועים למחלקת האסירים של בית-החולים הממשלתי ביפו. ז'ק ואמפר מתו מפצעייהם לאחר ארבעה ימים, ואליאב וסבוראי, שפצעייהם היו קלים יותר, הועברו כעבור זמן לבית-הסוהר.⁹⁴

⁹² את"ה, 47/9. דו"ח הבולשת 59/1809/2/GS,

⁹³ שם, שם.

⁹⁴ אליאב, מבוקש, עמ' 208. התיאור של אליאב תואם לדו"ח הבולשת שהגיש מורטון.

אין ספק שמורטון וחבריו ירו באנשים לא חמושים ששכבו במיטה, במטרה להרגם. בהודעה הרשמית של הממשלה המתארת את אשר קרה ברחוב דיזנגוף מספר 30 נאמר, בין היתר:⁹⁵

[...] בפרוץ המשטרה לתוך החדר, מצאה בו שלושה צעירים מזוינים באקדחים, אשר פתחו באש בראותם את אנשי השלטון. חילופי היריות שנורו ממרחק קצר, גרמו לפציעתם של השלושה, וכן נפצע גם צעיר רביעי אשר התחמק דרך חלון השרות בהשתמשו בירידתו למטה בצינור מי הגשם.

כל הארבעה קיבלו עזרה ראשונה על-ידי מגן-דוד-אדום ונלקחו אחרי-כן באמבולנס הצלב האדום, בלוויית מכונית משורינת של המשטרה, לבית החולים הממשלתי ביפו.

איש מאנשי המשטרה לא נפגע.

מעניין לציין כי לפי הודעת המשטרה, אנשי לח"י הם שפתחו באש לעבר השוטרים, וזאת כאשר כל ארבעת אנשי לח"י נפגעו, בעוד אף אחד מן השוטרים לא נפגע.

כשבוע לאחר הרצח ברחוב דיזנגוף מספר 30, התקיימה ישיבה של הנהלת הסוכנות היהודית, בא סיפר משה שרת כי "הנתפסים לא עמדו בראש הכנופיה, אבל לא היו גם אנשי השורה, הם מלאו תפקידים אחראיים. ברור שהמשטרה תפסה קן של אצ"ל פורש". בהמשך דבריו אמר:⁹⁶

אנו עדים להתפתחות פוליטית מדאיגה מאוד. בא-כוח ה"טיימס" היה הראשון שהודיע ששטרן הוא קוויזלינג ארצישראלי, העומד בקשר עם האויב. הממשלה נקטה בקו לתת פרסום רב לדבר זה, והשבוע ניתן גם לאחד העיתונים נוסח מוכן מלשכת העיתונות הממשלתית. העיתון לא פרסם את הדבר. כוונת הממשלה היא כנראה להוכיח שגם ביישוב היהודי יש קבוצה שהיא קשורה עם האויב, זאת אומרת שיש נאמנים בין הערבים וגם בין היהודים, אבל יש אויבים בין הערבים וגם בין היהודים ואין היהודים "טלית שכולה תכלת".

⁹⁵ עיתון "הארץ" מיום 28.1.1942.

⁹⁶ אצ"מ, פרוטוקול ישיבת הנה"ס מיום 1.2.1942.

בהודעות אלה של הממשלה יש משום הכנת דעת הקהל לרציחתו של אברהם שטרן (ראה להלן).

ההגנה פועלת לחיסול לח"י

ב-25 בינואר 1942, חמישה ימים לאחר האירוע ברחוב יעל, התקיימה ישיבתה השבועית של הנהלת הסוכנות היהודית. את הישיבה ניהל שרתוק, בשל היעדרו של בן-גוריון מן הארץ.⁹⁷

ד"ר שמורק: היש למחלקה המדינית ידיעות על רצח הקצינים בתל-אביב, ומה הוא הקשר בין הרצח וחוגים ידועים בארץ? לדעתו רצוי מאוד שהנהלת הסוכנות תפרסם הודעה בעיתונות ותגנה את מעשי הרצח. אומנם מר שרתוק פירסם את מכתבו אל סנדירס [מפקד המשטרה], אבל יש צורך בתגובת הנהלה כולה.

מר שרתוק: מוסר ידיעות בנוגע לקבוצה שממנה יצאו רוצחי הקצינים. הוא אינו משוכנע שגילוי-דעת נוסף יביא תועלת. הוא מצא לנכון לפרסם את מכתבו למפקד המשטרה וגם יעץ על-כך עם מר גרינבוים. אין כל טעם לפרסם גילוי-דעת ולדרוש פעולה נמרצת מצד הממשלה אם בעצמנו לא נפנה לציבור היהודי בדרישה לעזור למשטרה בביעור הרע. מתוודה שאין ביכולתו להיכנס בוויכוח שהחל כאן. אין לתלות את הקולר במישהו אחר, אלא באותם גורמים [המפלגה הרביזיוניסטית] שגידלו את הנחשים. אומנם גורמים אלה גילו עכשיו חרטה, והוא מקווה שהיא תחיה לאורך ימים. בשום מקום בעולם לא הצליחה המשטרה בלי עזרה חשובה מהציבור. במקום שהציבור עוזר ממילא למשטרה אין השאלה כה חשובה, אבל לא כן המצב אצלנו: יש יהודים רביזיוניסטים במשטרה, ויש בין האנגלים נאמנים לאצ"ל. אם יהודי מוסר עדות כל שהיא, הרי מיד נמסר הדבר לאצ"ל והעד חדל לדבר. בענף הבריטי של המשטרה יש שיתוק מתוך פחד וגם מתוך פוליטיקה, המבוססת על שנאה לסוכנות היהודית וכו'.

ד"ר סנטור: מצטער שאין לו הצעה מעשית. הצעתו של ד"ר שמורק על גילוי דעת אין בה מן התועלת. עלינו להתעמק בדבר ולא לתלות את הקולר בממשלה. שום ממשלה אינה יכולה לעשות פעולה נגד מעשים כאלה, אם

⁹⁷ שם, ישיבת הנה"ס מיום 25.1.1945, מס' 22, כרך 34.

הציבור אינו עוזר לה. ברור שאין הציבור שלנו מזדהה עם הטרוריסטים, אבל הוא גם אינו עוזר לממשלה בגלל הפחד שתקף אותו וגם בגלל השיטה היהודית שאין למסור יהודי לידי המשטרה. במקום להאשים את הממשלה, נחשוב קודם כל על עצמנו.

מר גרינבוים: מתפלא לדבריו של ד"ר סנטור. פה מדובר איך לרסן את התפתחות הטרור בארץ וריסון זה יכול לבוא רק על-ידי השלטון. לנו אין שלטון ולכן עלינו להפנות את תשומת לב הממשלה – כאן ובלונדון – למצב הפרוע השורר בארץ.

הרב פישמן: יש חוגים בארץ המאשימים בכול את הציונות. הוא למשל סבור שהאשמה היא בממשלה, אבל יחד עם זאת מחובתנו להגביר את ההסברה ואת החינוך בתוך שורותינו.

שרתוק, שלא הצליח לקבל את הסכמתה של הנהלת הסוכנות היהודית למלחמה בלח"י, הביא את העניין בפני מרכז מפא"י, וגוף זה החליט כי קבוצת שטרן טעונה עקירה גמורה.⁹⁸ משימת החיסול של לח"י הוטלה על הש"י (שירות הידיעות של ההגנה), שנעזר לשם כך גם באנשי הפלמ"ח. על שיתוף פעולה זה מספר יגאל אלון:⁹⁹

חודשים אחדים לאחר הקמת הפלמ"ח, הוטל עלינו להעמיד לרשות הש"י חוליות אחדות לפעולה נגד הפורשים [כינוי גנאי לאנשי האצ"ל ולח"י]. פעולה זו לא ארכה הרבה זמן ונסתיימה בשיתוקם של הארגונים הללו.

אנשי ההגנה חטפו חשודים בהשתייכות ללח"י, והעבירו לחדרי מעצר מיוחדים. חקרו אותם, לעתים בעינויים קשים, ואספו מידע רב על הארגון. המידע שהצטבר על אנשי לח"י הועבר לידי הבולשת הבריטית. בספר תולדות ההגנה אנו מוצאים את התיאור הבא:¹⁰⁰

⁹⁸ פרוטוקול ישיבת מפא"י מיום 18.1.42, ארכיון מפלגת העבודה, בית-ברל 23/42.

⁹⁹ ספר הפלמ"ח, עמ' 808.

¹⁰⁰ סת"ה, ג, עמ' 505.

שירות הידיעות של ההגנה פעל נגדם והוטל על מספר חוליות של בחורים מוכשרים לכך במיוחד בקרב יחידות הפלמ"ח לחפש אחריהם ולתופסם. הם הובאו לחקירה קשה [הכוונה לעינויים], במטרה להוציא מפיהם את שמות חבריהם ואת מקום מחסני הנשק שלהם. רובם לא החזיקו מעמד ומסרו את הידוע להם לחוקריהם במסגרת "שירות הידיעות".

אחד מראשוני החטופים היה אפרים זטלר; הוא נחטף בחודש פברואר 1942 בשעה שהלך ברחוב בכפר-סבא. לאחר שחרורו, סיפר שקשרו את כפות ידיו אחורנית ותלו אותו בהן. כשהיה מתעלף, היו מורידים אותו לשעה קלה, ושוב תולים אותו כשידיו מסובבות לאחור וממש נקרעות מהכתפיים, וגופו המתהפך פועל כמנוף כדי לעקרן ממקומן. כך עינו אותו שלושה ימים ושלושה לילות ללא הפוגה.¹⁰¹

אפרים זטלר

בעיתון האצ"ל "חרות" מ-1 במאי 1942, הופיעה הכתבה הבאה: ¹⁰²

¹⁰¹ יעקב גלבוע, בלכתך בשדות אימה.

¹⁰² מ"ז, "המצודה" ו"חרות".

במרתפי הגסטאפו השמאלית בארץ פרטים על עינויי הנחטפים

לפני שבועות מספר אירעו ביישוב כמה חטיפות בזו אחר זו. אנשים נעלמים פתאום מבתיהם, ואחר זמן קצר היו בני ביתם מקבלים פתקה קצרה חתומה בידיהם, ש"ש"לום להם". כדי לתת לקוראינו מושג מה משיטות החקירה, שעוזרי משטרת פלשתינה משתמשים בהן, הרינו מפרסמים הפעם שני קטעים. ראשון – עדותו של אחד הנחטפים, יהודי חיפאי בשנות העמידה; והשני – תיאור קצר של עינויי נער צעיר מהרצליה. וכך מספר הנחטף הראשון: "כבר בלילה הראשון של החטיפה, קיבלתי מכות רצח בפנים וביתר חלקי הגוף, ולאחר שתיקה מוחלטת מצדי, הכניסו אותי ל'בית-מלון', כדברי החוקר. זהו בור של 70-80 ס"מ ורוחב של 60-70 ס"מ. הוא מכוסה למעלה בדלת של ברזל. יכולתי רק לשבת בגוף כפוף. הוציאו אותי משם למחרת היום. אז בא החוקר והתחילה פרשת העינויים. תלייה על וו, כשידי קשורות בכבלים מאחורי הגב וכשרגלי אינן יכולות להגיע לרצפה. כך נמשכו ה'חקירות' במשך שלושה ימים, 3-4 שעות בכל יום. עם גמר החקירה, היו מחזירים אותנו ל'בית המלון' למשך הלילה... ביום הרביעי שאל אותי החוקר אם החלטתי לדבר. עניתי לו, שאין לי מה להוסיף. מכיוון שהייתה לי התקפת קדחת, הביא לי אחד הבחורים כוסית קוניאק והודיע לי, כי מפני מצב בריאותי, הוחלט להשאיר אותי בחדר ולא להחזירני ל'בית-המלון'. נרדמתי אז בפעם הראשונה, לאחר שלא ישנתי שלושה לילות".

הרדיפות, החטיפות וההלשנות גרמו לחלק מאנשי לח"י לפרוש מכל פעילות. אחד מאלה היה יעקב גלבוע (פולני), אשר ביקש להצטרף לקיבוץ מעלה-החמישה ולהתחיל בחיים חדשים. הוא נתקבל לקיבוץ לאחר שניתק את קשריו עם המחתרת. אבל איתרע מזלו וכעבור מספר חודשים התפרסמה בכל העיתונים מודעת "מבוקשים" מטעם המשטרה עם תמונתם של אנשי לח"י, ונקבעו פרסים כספיים למי שיביא להסגרתם. המודעה כללה גם את שמו ואת תמונתו של גלבוע, והדבר היה לשיחת היום בקיבוץ.

"יום אחד כשיצאתי לעבודה", מספר יעקב גלבוע, "חיכו לי שלושה חבר'ה מההגנה עם אקדחים שלופים, קשרו לי את העיניים ונלקחתי לחקירה. עד היום איני יודע היכן הייתי. הסברתי להם שעזבתי את לח"י על רקע אידיאולוגי, אולם הם כנראה לא השתכנעו. אחרי כמה ימים של חקירה, הביאו אותי למגרש הרוסים בירושלים והסגירו אותי לבולשת הבריטית".¹⁰³

יעקב גלבוע

גלבוע נחקר ארוכות וב-20 במרס 1942 מסר מרצונו הודעה המשתרעת על 19 עמודים ובה סיפר את הקורות אותו מאז הצטרף לאצ"ל. הוא פירט את הקורסים שעבר בארגון, החל מקורס סגנים בשנת 1935 וכלה בקורס הקצינים שהתקיים בפולין בראשית 1939 בחסות הצבא הפולני. בנוסף לשמות משתתפי הקורסים, סיפר גלבוע שהיה בין ארבעת בוגרי הקורס שנשארו בפולין כדי לאמן את חברי התאים החשאיים של בית"ר. בשובו ארצה נתמנה מפקד סניף הארגון בהרצליה ובשעת הפילוג הלך עם מחנהו של אברהם שטרן. בהמשך סיפר גלבוע את הקורות אותו בלח"י, כולל שמות המפקדים הבכירים של הארגון, עד אשר ניתק מגע עם לח"י ועבר לגור בקיבוץ.¹⁰⁴

¹⁰³ יעקב גלבוע, מ"ז, כ 8 – 129 וכן גלבוע, בלכתך בשדות אימה.

¹⁰⁴ את"ה, 47/7.

בנוסף לחטיפתו של גלבוע, חטפה ההגנה גם את יעקב הרשמן, אליהו לוי, פנחס רוזין, יצחק רזניצקי ואנשים נוספים. את כולם עינו בשעת החקירה ולאחר מכן הם הוסגרו לבולשת הבריטית.¹⁰⁵
140 אנשי לח"י נעצרו על-ידי המשטרה עד ל-17 ביוני 1942.¹⁰⁶

ההתנקשות בחייו של ישראל פריצקר

אנשי לח"י האשימו את האצ"ל בהסגרת חבריהם לבולשת הבריטית. הם חשדו במיוחד בישראל פריצקר, אשר שימש בשנת 1941 מפקד שירות הידיעות של האצ"ל ועמד אז בקשר עם המודיעין הבריטי. דינו נגזר למוות והוא נורה ונהרג בליל שבת, 3 בספטמבר 1943, לא הרחק מביתו שברחוב פרץ חיות בתל-אביב. פריצקר, יליד רוסיה, בן שלושים היה במותו.

לפני היותו ראש המחלקה, היה פריצקר ממונה על המש"י במחוז חיפה, והתגלה כאיש מודיעין מוכשר. הוא יצר קשר עם הבולשת הבריטית, באמצעות משה רוטשטיין, שעמד בקשר עם סוכן הבולשת יוסף דוידסקו. המש"י היה מעביר לבולשת ידיעות על אודות קומוניסטים, שארגונם הוצא אל מחוץ לחוק (הם שיתפו פעולה בשנות השלושים עם הכנופיות הערביות שפעלו נגד היהודים ונגד הבריטים כאחד) וכן על סוכנים גרמנים ואיטלקים. בתמורה היה מביא רוטשטיין ידיעות שונות שהיו חשובות לארגון. במשך הזמן הרחיב פריצקר את תחום פעולתו ועסק גם בהשגת חומר מודיעיני על ארגון ההגנה ומאוחר יותר גם על לח"י. פריצקר היה מעורב באופן פעיל במשא ומתן שהתנהל, כביכול, בין שטרן לבין סוכנים איטלקים ושהסתיים בחתימה על "הסכם ירושלים" (ראה לעיל).¹⁰⁷

גם את צמרת ארגון ההגנה ניסה פריצקר להביך. באביב 1941 נשלח לחברי הפיקוד העליון של ההגנה מסמך סודי ביותר בשם "תוכנית א'". תצלום ממסמך זה הגיע לידי פריצקר וזה הטיל על רוטשטיין ליצור קשר עם ההגנה ולהציע להם את תצלומי המסמך, שהיה שייך להגנה, תמורת תשלום. לפי ספר תולדות ההגנה, הכוונה הייתה "להטיל חשד על אחד מראשי ההגנה שמן הצד האזרחי, כדי ללבות מחדש

¹⁰⁵ עדות יהושע כהן, את"ה, 112/147.2

¹⁰⁶ מסמך הבולשת, את"ה, 47/13.

¹⁰⁷ ניב, ב, עמ' 261-260 וכן ג, עמ' 41-40.

נחמן בן-יהודה, עמ' 189-185

את הריב בין השמאל לבין הימין".¹⁰⁸ איש ההגנה שאל את רוטשטיין למקור המסמך וכשזה סירב לענות, נחטף רוטשטיין ב-7 באוקטובר 1941 על-ידי ההגנה והושם במעצר. בחקירה (שלזותה בעינויים) הסתבך רוטשטיין בשקרים רבים ולבסוף סיפר כי המסמך נמסר על-ידי אברהם תהומי (שהצטרף למפקדת ההגנה לאחר הפילוג של 1937). בעקבות הודאתו של רוטשטיין בחקירתו, הועמד תהומי למשפט, אולם התביעה לא הצליחה להוכיח את חלקו במסירת המסמך לפריצקר. בגלל פרשה זו עזב תהומי את ארגון ההגנה וחזר לפעילות חלקית במחלקת הידיעות של האצ"ל.

לאחר פרוץ מלחמת העולם, התרחבו מאוד הקשרים של פריצקר עם הבולשת הבריטית. לאחר מותו של רזיאל, קיבל יעקב מרידור את הפיקוד על הארגון ועד מהרה התברר לו כי פריצקר נעשה עצמאי מדי בפעילותו. מרידור מספר בעדותו¹⁰⁹ על המקרה של השוטר דויטש, שפריצקר ניסה לגייס לשירות הארגון. "הנה דויטש נמצא במשטרה ואני דרשתי ממנו שישתף פעולה עם האצ"ל ואמרתי לו שאם הוא לא יסכים, יבוא על עונשו", דברי פריצקר. ואכן דויטש סירב לשתף פעולה ולאחר מספר ימים נעצר על-ידי המשטרה כחשוד בהשתייכות לאצ"ל. למרידור היה ברור כי פריצקר הוא שהלשין על דויטש והחליט לסלקו מהארגון, יחד עם האנשים שעבדו אתו (ביניהם משה רוטשטיין, אריה פוסק ויצחק ברמן). פריצקר עבר לעבוד ישירות עם המפלגה הרביזיוניסטית, במחלקת מודיעין מיוחדת שעמדה בקשרים עם המודיעין הבריטי. לפי עדותו של מרידור, לא היה כל קשר בין המחלקה הזו לבין שירותי המודיעין של האצ"ל. מוסיף ומספר מרידור בעדותו:¹¹⁰

כשאנשי שטרן החליטו להעמיד את פריצקר למשפט, הם פנו אלי ושאלו אם אני מוכן לתת לו את חסותי. הודעתי להם שפריצקר אינו חבר באצ"ל ועל-כן איני מוכן לתת לו חסות. זה לא ענייני בכלל; לנו אין שום דבר נגד פריצקר ואם להם יש משהו נגדו ויש להם הוכחות – שיעמידו אותו למשפט ויבררו איתו את הכול. אנחנו לא יכולנו להגיד להם שפריצקר הוא צדיק ויש לנו הוכחות שהוא צדיק...

¹⁰⁸ סת"ה, ג, עמ' 245 וכן עדות רוטשטיין, את"ה, 112/1009.

¹⁰⁹ מי"ז, עדות יעקב מרידור.

¹¹⁰ שם, שם.

אפשר להגיד שלו הייתי אומר לאיש לח"י: אדוני, אל תיגע בפריצקר, ברור שלא היו נוגעים בו. אבל איך יכולתי להגיד זאת לאחר שפריצקר לא היה חבר באצ"ל? ולנו לא היה שום דבר נגדו, אבל גם לא בעדו... לאחר הקמת המדינה פנתה אלי אלמנתו של פריצקר וביקשה ממני שאתן איזה הודעה לזיכוי של פריצקר. אני סירבתי, כי לא הייתי משוכנע שאשרת את האמת עם אעשה זאת... אני חושב שבמקרה של פריצקר הייתה הסתבכות, אולי לא באשמתו, ועד היום לא ידוע במאה אחוז אם היה אשם או לא. אני מניח שכן.

מניתוח העובדות ניתן להסיק כי לפריצקר לא היו עכבות (אינהיביציות) למסור שמות של אנשי לח"י לבולשת הבריטית, אבל גם אם עשה כן, הרי עשה זאת על דעת עצמו ולא כהחלטה של מפקדת האצ"ל בראשותו של רזיאל או מרידור. כאמור, גורשו פריצקר וחבריו מן האצ"ל ועבדו כמחלקה נפרדת במסגרת המפלגה הרביזיוניסטית. זו הסיבה שבהלווייתו, ספד לו שמשון יוניצ'מן ממנהיגי המפלגה. ואכן מדיניות המפלגה הרביזיוניסטית לגבי חברי לח"י הייתה שונה מזו של מפקדת האצ"ל בראשותו של רזיאל. ממסמכי הבולשת עולה כי הרביזיוניסטים היו בקשר הדוק עם ראשי הבולשת. בפגישה שהתקיימה בספטמבר 1940 הודיעו מנהיגי המפלגה הרביזיוניסטית שהם עושים כל מאמץ כדי לדכא את פעילות לח"י (לא ברור כיצד חשבו לעשות זאת). הם ביקשו מן הבולשת שלא לעצור את חברי ארגונו של שטרן, כי מעצרים כאלה עלולים להוביל למעשים בלתי צפויים ולהחליש את מנהיגי המפלגה, ואכן דחתה הבולשת את המעצר של אותם חברי הארגון שהיו ידועים לה. אולם בעקבות השוד של בנק אפ"ק בתל-אביב וכן כאשר התברר בוודאות כי שטרן מחפש קשרים עם האיטלקים, החליטו בבולשת שאין לחכות יותר ובנובמבר 1940 בוצעו מעצרים של אנשי שטרן בתל-אביב, חיפה וירושלים.¹¹¹ ובמסמך אחר מיום 10 באוקטובר 1940, אנו מוצאים את הדברים הבאים:¹¹²

במכתבנו למזכיר הכללי של הממשלה מה-3 בחודש, יעצנו שלא לעצור בשלב זה את מנהיגי הקבוצה של שטרן. אולם מעשי השוד

¹¹¹ את"ה, 47/11.

¹¹² את"ה 47/46, מסמך הבולשת 59/1809/GS.

האחרונים, בנוסף לעובדה שהמפלגה הרביזיוניסטית נכשלה בפירוק הקבוצה, הביאונו להעריך מחדש את המצב וכיום אנו ממליצים לעצור את כל חברי ארגונו של שטרן שיש נגדם חשדות מבוססים...

אין לנו כל ספק שמנהיגי המפלגה הרביזיוניסטית עושים כל מאמץ כדי לדכא את ארגונו של שטרן...

אלא שבמסמך אחר מ-31 במאי 1941 אנו מוצאים כי הבולשת ניסתה, ללא הצלחה, להפעיל את הרביזיוניסטים נגד אנשי לח"י:¹¹³

נראה כי לאחרונה נעלמו מספר חברים של קבוצת שטרן, וממידע שהגיע מהרביזיוניסטים מסתבר כי חלק מהם נראו בארצות-הברית וחלק אחר נראה בארצות אחרות. כדי לאשר מידע זה, אנו מציעים כי השוטרים בביקורת הדרכונים יהיו מצוידים בתמונות, כדי שניתן יהיה לזהות את חברי לח"י היוצאים את הארץ (רצוי שעל-יד משטרת הגבולות ימצאו נציגים של הרביזיוניסטים, שיוכלו לזהות את האנשים ביתר קלות). בצורה זו נדע מי מבין חברי ארגונו של שטרן רוצה לעזוב את הארץ ולאיזה יעד...

כאמור, לא נענו הרביזיוניסטים ליוזמה זו של הבולשת הבריטית.

רצח אברהם שטרן ("יאיר")

לאחר הרצח ברחוב יעל 8, גברה פעילות המשטרה נגד אנשי לח"י והאיש הנרדף ביותר בארץ היה יאיר, מפקד הקבוצה. מצב לח"י היה ללא נשוא; ללא עורף ציבורי וללא אמצעים כספיים היה קשה למצוא מקומות מחסה לאנשים שנרדפו על-ידי המשטרה. על מצבו של יאיר מספרת טובה, אשתו של משה סבוראי:¹¹⁴

בלילה השלישי בדירה החדשה [ברחוב מזרחי 8] שמעתי שוב את הסריטה המיוחלת בסביבות השעה 12. פתחתי. משה עמד שם ועימו אדם נוסף. אני ומשה נכנסנו לחדר והאורח נשאר עומד בפרוזדור. משה לחש לי: "טובה, הבאתי לכאן את יאיר. היינו בפגישת הסברה של המחתרת ואין לו איפה לישון. אין לו דירה והוא מסתובב ממקום למקום, נושא בידיו מיטה מתקפלת בתוך מזוודה".

"ביתנו – ביתו, וביתם של כל אנשי המחתרת הזקוקים לבית" – השבתי.

יאיר נשאר בדירת הגג של משפחת סבוראי ומשם ניהל את פעילות המחתרת, שהלכה והצטמקה. בלילה היה יוצא לפגישות ובמשך היום היה עסוק בכתיבה. היה ברור שלא יוכל להישאר שם לאורך זמן וחבריו חיפשו עבורו דירה מתאימה. ב-27 בינואר 1942 נפצע משה סבוראי ונעצר בפשיטה שערכה המשטרה בדירה ברחוב דיזנגוף 30 (ראה לעיל) והשהות של יאיר בדירה נעשתה מסוכנת יותר. לבסוף נמצאה דירה בטוחה עבור יאיר, אולם לפני שהספיק לעבור אליה, התפרסמה תמונתו, יחד עם תמונות צמרת הארגון, ומתחתה נקבה המשטרה בסכום של 1,000 לא"י לכל מי שיביא לתפיסתו. התמונות, שפורסמו ב-30 בינואר בעיתונות היומית, על לוחות המודעות ועל קירות הבתים, מנעו את העברתו של יאיר לדירתו החדשה מחשש כי כל מי שיראה אותו עלול להסגירו למשטרה. כך נשאר יאיר בדירת הגג ברחוב מזרחי 8.

החגורה סביב שטרן הלכה ונתהדקה. שמשון יוניצ'מן, מראשי הרביזיוניסטים, הציע לו מחסה מפני המשטרה "עד יעבור זעם". גם מארגון ההגנה קיבל יאיר הצעה דומה, אולם הוא דחה את שתי ההצעות, כי ראה בהן נטישת המערכה והפקרת חבריו לנשק.

¹¹⁴ סבוראי, מאצ"ל ללח"י, עמ' 245.

ביום חמישי, 12 בפברואר 1942, בשעה תשע בבוקר, נשמעה נקישה בדלת. יאיר נכנס מיד לארון, כמנהגו מיום שנתפרסמה תמונתו, וטובה ניגשה לפתוח את הדלת. מולה עמד קצין הבולשת וילקינס ומאחוריו – שני בלשים בריטיים.

"מה שלומך, טובה?" – שאל במתק שפתיים. "מדוע אינך באה לבקר את משה הפצוע?"

לאחר דברי נימוסים נוספים, ציווה וילקינס לערוך חיפוש בדירה ועד מהרה נתגלה יאיר שהתחבא בארון הבגדים. לחדר נכנסו שוטרים נוספים ואחד מהם שם אזיקים על ידיו של יאיר, שישב על המיטה וממולו וילקינס. בין השוטרים הייתה גם שוטרת, שערכה חיפוש מדוקדק על גופה של טובה. לאחר החיפוש הועברה טובה אל מכונית שחנתה בחזית הבניין. גם השוטרים ירדו יחד עם וילקינס, ובדירה נשארו הקצין מורטון, שהגיע בינתיים, ואתו הבלש טֶרְנָנט ויאיר. מורטון דחף את יאיר אל החלון וירה בגבו ובראשו מספר יריות. יאיר נהרג במקום. למחרת פרסמה המשטרה הודעה לעיתונות לפיה יאיר "נורה ונהרג על-ידי המשטרה בניסיון-בריחה". בכרוז שפורסם על-ידי לח"י, שכותרתו "רצח", נאמר כי המפקד הראשי נרצח בדם קר כאשר היה בלתי מזוין, ללא דין וללא דיין.

הארגון הצבאי הלאומי בארץ-ישראל גינה את הרצח, ובביטאון "בחרב" (ניסן תש"ב) נכתב כי אמנם "בשנה האחרונה לא היה יאיר אתנו, ולא פעם התנגשנו אתו בחריפות", אולם למרות זאת "הלבב [כינוי לארגון] עומד דום לזכרו, לזכר המפקד יאיר, מחבר 'חיילים אלמונים', עוזרו של המפקד הראשי, אחד היוזמים והמגשימים של שבירת ההבלגה הארורה, מארגן 'הלבב' בחו"ל וקצין המפקדה הראשית בשנות הפעולה המזהירות".

שער שלישי

האצ"ל מכריז על המרד

"עם לוחם"

ב-24 בנובמבר 1942 הודיעה הסוכנות הטלגרפית הארצישראלית (סט"א) מלונדון כי "למעלה ממיליון יהודים הושמדו בפולין". לא עבר שבוע וסוכנות רויטר הודיעה מושינגטון כי "יש לחשוב ששני מיליון יהודים באירופה איבדו את חייהם ולעוד חמישה מיליונים נשקפת סכנת השמדה". עדות אישית ישירה ובלתי אמצעית נתקבלה בנובמבר 1942, עם בואם של 79 יהודים בעלי נתינות ארץ ישראלית, שהגיעו ארצה במסגרת חילופי שבויים בתמורה לשחרור גרמנים מהארץ. היהודים הגיעו ממקומות שונים באירופה ועדותם תאמה האחד עם השני. הבאים שוכנו במחנה בעתלית ושם קיבל את פניהם ואת עדותם אליהו דובקין (מנהל מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית), ודיווח על כך בישיבת הנהלת הסוכנות שהתקיימה ב-22 בנובמבר 1942:

115

הדבר הבולט ביותר, שלו היה כל כך קשה להאמין, שאנחנו קודם לא האמנו לזה, זהו רצח זקנים וילדים בהמונים....
הדבר השני הוא עניין הגירוש, שנעשה לכיוון בלתי ידוע. גרשו מאות אלפים ואף מאחד לא הגיעו ידיעות לאן הוא הגיע... מספרים שאת החלשים מכניסים לבניינים מיוחדים ומשמידים אותם בגזים.
באושבנצ'ים קיימים 3 תנורים – עכשיו בונים עוד 2 – ובהם שורפים את היהודים [...]

הנהלת הסוכנות היהודית ריכזה את העדויות הללו, פרסמה אותן בעיתונות היומית בארץ והפיצה אותן בקרב הקהילות היהודיות החופשיות. במהלך שנת 1943 הלכו וגברו הידיעות על שואת יהודי אירופה ותגובות המוסדות הלאומיים הצטמצמו בהפגנות, בתפילה ובתענית.

ההתפתחות המדינית בארץ ובעולם ומהלכי המלחמה של שנת 1943 הביאו את מפקדת האצ"ל להערכת מצב חדשה. בעיתון "חרות" מיום 17 ביוני 1943 אנו מוצאים הודעה על הפסקת שביתת הנשק, שהחלה בתחילת מלחמת-העולם השנייה, והכרזה על מאבק מזוין נגד השלטון הבריטי בארץ. אותם דברים שודרו גם בתחנת הרדיו החשאית של הארגון:¹¹⁶

¹¹⁵ אצ"מ, פרוטוקול ישיבת הנהלת הסוכנות היהודית מיום 22.11.1942.

¹¹⁶ מ"ז, "המצודה" ו"חרות".

בפרוץ המלחמה הכריז עם ישראל על לויאליות כלפי ממשלת בריטניה, כדי לעזור לה במיגור אויב העולם וישראל. בריטניה הגדולה התכחשה לידידות זו. עם ישראל לא הוכר כעם לוחם. צבא עברי לא הוקם... בעוד שנה תצטרך בריטניה להכריז, בהתאם לספר הלבן, על הקמת מלכות ערב בארץ-ישראל. עם ישראל לא ישכח את הבגידה. לאור הבגידה וסיוט הזוועה אין לעם ישראל מוצא אחר זולת מלחמת דמים... חזית המלחמה של עם ישראל מופנית נגד הממשלה השולטת בכוח הכידונים והמרמה.

דבקותה של הממשלה הבריטית במדיניות "הספר הלבן", למרות הידיעות על השמדת היהודים באירופה, הגבירה את התסיסה בקרב חוגי הנוער בארץ. רבים חשו שיש לעשות מעשה למען שארית הפליטה, ואף לפעול נגד ממשלת המנדט הבריטית בכוח הנשק אם תסרב לפתוח את שערי הארץ. בנסיבות אלו יצאו שני לוחמים ותיקים, אליהו רביד ("מצדי") ואליהו לנקין, ביוזמה להקים ארגון שיקיף את הנוער מכול הזרמים. שניהם היו מפקדים בכירים באצ"ל, שהצטרפו בעת הפילוג למחנהו של יאיר, אך נואשו ממנו כעבור זמן-מה ופרשו מכול פעילות. ב-1943, כשהתברר להם ששוב אינם יכולים לשבת באפס מעשה, הם הצטרפו מחדש לאצ"ל. בשיחות שניהלו אגב כך, הוחלט לבוא בדברים עם מספר חברי הגנה, כדי להקים גוף חדש, שיקיף את כל הארגונים הלוחמים בארץ. הם קיבלו את ברכתו של יעקב מרידור (שקיבל את הפיקוד על האצ"ל לאחר מותו של דוד רזיאל), ופנו לכמה אקטיביסטים מבין אנשי ההגנה. ראשון הנענים ליוזמתם היה יוסף אדלברג, מראשי ההגנה בחיפה. במהרה הצטרפו אליו יגאל הורביץ, איש נהלל ומראשי "הנוער העובד", אהרון קדישמן (בן-עמי) מנחלת-יהודה ואחרים. רביד ששמע כי משה דיין נמנה אף הוא עם האקטיביסטים, החליט לנסות ולצרפו לגוף החדש. בפתק שהשאיר לדיין במסעדה ברחוב אלנבי מול בית הוועד הפועל של ההסתדרות, הביע רביד את משאלתו לפגישה. דיין הגיב על כך בפתק משלו, ובו מספר טלפון בירושלים לצורך ההתקשרות. רביד נסע לירושלים והגיע אל ביתם של רחל וצבי שוורץ (הורי אשתו של דיין). השיחה בינו ובין דיין ארכה שעות מספר, ובמהלכה הביע

דיין הזדהות עם היוזמה והתבטא באהדה כלפי רעיון הלחימה בבריטים. אולם בסופו של דבר אמר דיין לאורחו כי הוא נמצא במסגרת של ההגנה וימשיך לפעול בתוכה, גם אם יהיו לו חילוקי-דעות עם מנהיגיו. רביד לא אמר נואש, ולאחר סדרה של דיונים וליבון בעיות, קרם הרעיון עור וגידים. על-פי הצעתו של יגאל הורביץ נקרא הארגון בשם "עם לוחם", כדי להדגיש שאינו שייך לקבוצה מסוימת המזדהה עם חוג מדיני זה או אחר. הארגון החדש פתח במסע תעמולה ובין היתר השתמש בתחנת השידור החשאית שהאצ"ל העמיד לרשותו. תוכן השידור פורסם בעיתון "חרות" מיום 11 בנובמבר 1943,¹¹⁷ וכדי שלא יזהו את "עם לוחם" עם האצ"ל, נכתב בראשית הכתבה: "בליל שישי, ו' חשוון ש.ז. [6 באוקטובר 1943] שידרה התחנה החשאית 'קול עם לוחם' את הקריאה הבאה, אשר את תמציתה הרינו מביאים כאן, כפי שעלה בידינו לרשום, עם אי אלה השמטות קלות".

קם גרעין לריכוז הנוער העברי הלוחם

התלכדנו למלחמה באויבי ישראל. הזקיפים הבריטיים אשמים בטבח כמו הגסטפו [...]. קם והיה לעובדה גרעין לריכוז הנוער העברי, לריכוז כל החוגים האקטיביים ביישוב. מעבר למחיצות ארגוניות ורעיונות הושטנו יד איש לרעהו צעירים מכל המחנות... ידם של בני ההתיישבות העובדת הושטה לצופים, לבית"רים ולמכבי בעיר ובמושבה. יצלצל הדבר בעיניכם כאגדה – עובדה היא: אנו נמצאים כאן יחד, מתוך רצוננו החופשי, אנשים מארגון ההגנה ומן הארגון הצבאי הלאומי בארץ-ישראל, אנשים מכל תנועות הנוער הציוניות. עשינו את הצעד הזה כי אין אנו יכולים עוד לחכות [...]. אנו מכריזים מלחמה על כל אויבי ישראל ואויבי ציון. נשליך את נפשנו מנגד, ולא ניתן לרמוס ולהכחיד את תקוות הדורות [...].

ראשי "עם לוחם" החליטו לפתוח את פעילותם במבצע ראווה נגד השלטון הבריטי בארץ – חטיפת הנציב העליון, האיש שסימל את מדיניות "הספר הלבן", העמדתו לדין באשמת כניסה בלתי חוקית לארץ וגירושו לקפריסין. יעקב מרידור נתמנה מפקד הפעולה והיו אמורים להשתתף בו לוחמים

¹¹⁷ מ"ז, "חרות" 1942-1948.

מהאצ"ל ומהפלמ"ח. על-פי התכנית יותקף ארמון הנציב בשלושה ראשים: הראשון, בפיקוד אחד ממפקדיו הצעירים של האצ"ל, ישתלט על משמר השער. בטור השני יהיו אנשי פלמ"ח בפיקודו של אהרון קדישמן, שיבואו לפעולה על נשקם. טור זה יפרוץ את הגדר מדרום ויתקדם אל עבר הכניסה ראשית. הטור השלישי, בפיקודו של אליהו לנקין, ייכנס לארמון הנציב מאחור ויעלה ישר לחדר משכבו של מק-מייקל (הנציב העליון). באותו זמן ינותקו קווי הטלפון בין האתר למרכז העיר וכן בין תחנות המשטרה ומחנות הצבא בירושלים. מוקשים יחסמו את הרחובות המרכזיים בעיר וכן את הכביש המוביל לירושלים.

לאחר החטיפה אמורה הייתה השיירה לנסוע לרמאללה ומשם, בדרכי עפר אל עבר פרדסי פתח-תקווה. באחד הפרדסים נחפר בונקר גדול כדי להחזיק בו את הנציב העליון. אלא שברגע האחרון נודע דבר החטיפה לראשי ההגנה, והם אסרו על חבריהם לקחת חלק במבצע. בהודעת ראש המפקדה הארצית של ההגנה על "עם לוחם", נאמר, בין היתר:¹¹⁸

לפני חודשים מספר התארגנה קבוצה חשאית בעלת מגמות מדיניות-צבאיות בשם "עם לוחם".

קבוצה זו גילתה את פעילותה ברכישת חברים, בתעמולה בכתב ובעל-פה, בשידורי-רדיו ואף פתחה בהכנות לפעולות טרוריסטיות מסוימות.

הוברר לנו מעל לכל ספק, כי קבוצת "עם לוחם" מהווה למעשה שלוחה של "הארגון הצבאי הלאומי בארץ-ישראל" (האצ"ל הרביזיוניסטי)... אי לכך הנני להורות:

כל חבר ארגון ההגנה אשר בא במגע עם קבוצת "עם לוחם" או התקשר אתו בקשרי חברות, חייב תוך 72 שעות מהקראת פקודה זו לנתק את כל קשריו עם הקבוצה האמורה, להתייצב בפני מפקדו ולהודיע על הפסקת הקשרים עם "עם לוחם".

כל חבר ארגון ההגנה, אשר לאחר 72 שעות מהקראת פקודה זו יעמוד במגע או ביחסים כלשהם עם קבוצת "עם לוחם", ייחשב כאשם בקשירת קשר נגד ארגון ההגנה העברי ויענש בכל חומר הדין...

יעקב מרידור

לאחר פרישת אנשי ההגנה, החליט מרידור לבצע את חטיפתו של הנציב העליון בכוחות האצ"ל בלבד, אולם התברר כי דבר הפעולה נודע למספר רב של אנשים וביניהם גם ראשי המפלגה הרביזיוניסטית, שהתנגדו לפעולה, ועל-פי הוראתם סירב גרשון מאל, מפקד האצ"ל בירושלים, להעמיד לרשות מרידור את הלוחמים הירושלמים ואת הנשק הנדרש. כך בוטלה חטיפתו של הנציב העליון, וכעבור זמן קצר התפורר ארגון "עם לוחם".

גרשון מאל נולד בפולין, השתתף במלחמת העצמאות הפולנית ואף זכה בצלב הברזל לאות הצטיינות. הוא שמר על קשריו עם קצינים מן הצבא הפולני ששהו אותה עת בארץ, אשר הדריכו בקורסים של האצ"ל בשוני שליד בנימינה. מאל הקפיד מאוד על הופעתו החיצונית (הוא נהג להופיע במכנסי רכיבה ומגפיים) ושמר על מרחק בינו לבין פיקודיו. היחסים בין מאל לבין הפיקוד הבכיר בירושלים לא היו טובים והאווירה כולה הייתה עכורה. ביטוי לכך, אנו מוצאים בדו"ח הש"י (שירות הידיעות של ההגנה) על מאל:

119

גרשון מאלי

שמו המדויק מאלי גרשון. פרטים נוספים: הצטרף לאצ"ל לפני הפילוג (1939) וקיבל תואר של רב-סמל. תיווך בינו ובין האצ"ל גמי הלפרין [גמליאל הלפרין, מפקד מחוז ירושלים] והוא שסידר שיקבל את התואר... אחרי הפילוג הועלה לדרגת גונדר והיה לסגן מפקד סניף האצ"ל בירושלים (סגנו של גמי). בשנת 1942 לקח חלק פעיל בהרחקתו של גמי ונתמנה למפקד הסניף. הוא היה הגורם המניע והאחראי בפועל לרצח הארמני על-יד בית-הספר אליאנס. בוגד באשתו והיה מפתה ילדות ומפקדות צעירות באצ"ל, זמן מסוים עם ר. ג. ועם א. ק. תיווך בקשרים בין האצ"ל והפולנים – בעיקר עם קולונל אחד (זה שהיה גר על-יד מלון עדן בבית גרסון). ארגן קבוצה של אנשים לשם פעולות חבלה במקרה של פלישה גרמנית וזו קיבלה הדרכה מפולנים. לא ישר. ערום מאד, גם חסר תרבות. אשתו: גם כן פשוטה מאד. חיה עם גברים זרים – גם ערבים ואנגלים בתוכם. לשניהם הייתה חנות דגים במחנה יהודה (בשוק) אבל פשטו את הרגל. יש למשפחה חמש מאות לירות. 3 ילדים... חשוד באצ"ל ששימש מלשין נגדם במשטרה. גם אשתו חשודה בזה. הורחק מהאצ"ל, ניהל כל מיני אינטריגות ושנוא מאוד על אנשי האצ"ל. נאסר כמה פעמים ושוחרר.

ב-29 בדצמבר 1943, לאחר כישלון חטיפתו של הנציב העליון, הועמד מאלי למשפט פנימי בפני בית-דין מיוחד של הארגון. הוא הואשם בכך שסירב להעביר לפקודתו של מרידור אנשים ונשק שהיו דרושים כדי לבצע את חטיפתו של הנציב העליון, ובכך גרם לביטול המבצע.

בית-הדין מצא את מאלי אשם, אולם משום שנמצאו לו גם כמה נקודות זכות, הקל בית-הדין בעונשו. מאלי נידון להורדה בדרגה והרחקה משורות האצ"ל לתקופה של שנה אחת.¹²⁰

מספר חודשים לאחר סילוקו של מאלי מן האצ"ל, פקד את הארגון בירושלים גל של מעצרים. החשד למעשי ההלשנה נפל, בין היתר, על אשתו של מאלי, שהמשיכה להתרועע עם אנגלים, והוחלט לגרש את משפחת מאלי מירושלים. התפקיד הוטל על רחמים כהן ("גד"), שבגלל גל המעצרים

¹²⁰ אלפסי, ב, עמ' 424.

נאלץ לעזוב את ירושלים ועבר לחיפה, שם שימש מפקד הח"ק (חיל-הקרב).
"גד" נפגש עם מאלי, שעבד בצינקוגרפיה של פיקובסקי, והודיע לו את
החלטת מפקד המחוז (אליהו לנקין). למחרת היום עזבה משפחת מאלי את
ירושלים ועברה להתגורר בתל-אביב.

לאור הכישלון של "עם לוחם", החליט יעקב מרידור להתפטר מתפקידו
כמפקד האצ"ל, ולהמליץ בפני חבריו להעביר את הפיקוד לידי מנחם בגין.

האצ"ל מכריז על המרד

באפריל 1942 הגיע ארצה מנחם בגין, מי ששימש עם פרוץ מלחמת-העולם כנציב בית"ר בפולין. בגין, שנמלט מפני הנאצים לווילנה, נעצר שם בידי הבולשת הסובייטית ונידון לשמונה שנות מאסר באזור הארקטי. לאחר ששוחרר ממחנה המעצר, הצטרף בגין לצבא פולין החופשית (בפיקודו של הגנרל אנדרס) והגיע עמו לארץ-ישראל. הוא הוזמן להצטרף למפקדת האצ"ל, אולם סירב לעשות זאת כל זמן שלבש מדים פולניים.

בדצמבר 1943 פקע הסירוב ובגין, ששוחרר מצבא אנדרס, נתמנה למפקדו של "הארגון הצבאי הלאומי בארץ-ישראל". הוא הקים לצידו מפקדה שכללה, מלבדו, את אריה בן-אליעזר, אליהו לנקין ושלמה לוי (לב-עמי). בישיבתה הראשונה החליטה מפקדה זו לחדש את המלחמה בשלטון הבריטי בארץ, לא לקבל עוד את מרותה של המפלגה הרביזיוניסטית ולקבוע בעצמה את דרכו המדינית של הארגון.

מנחם בגין

בעקבות בגידתה של ממשלת בריטניה בהתחייבות שנתנה לחבר הלאומים לעודד עליית יהודים לארץ-ישראל, היא הפכה לשלטון עוין והאצ"ל החליט שיש לסלקו ולהקים לאלתר את המדינה היהודית בארץ-ישראל. ב-1 בפברואר 1944, הכריז האצ"ל על מרד בשלטון הבריטי בארץ. בכרוז שהופץ ברחבי הארץ והודבק על קירות הבתים, נאמר בו בין השאר:¹²¹

אל העם העברי היושב בציון!

אנו עומדים בשלב האחרון של המלחמה. אנו עומדים בפני ההכרעה ההיסטורית של גורלנו לדורות.

שביתת הנשק, אשר הוכרזה בראשית המלחמה, הופרה על-ידי השלטון הבריטי. שליטי הארץ לא התחשבו לא בלויאליות, לא בויתורים ולא בקורבנות; הם הגשימו ומגשימים את מגמתם: חיסול הציונות הממלכתית [...]

נסיק את המסקנות ללא חת. אין עוד שביתת-נשק בין העם והנוער העברי לבין האדמיניסטרציה הבריטית בארץ-ישראל, המסגירה את אחינו בידי היטלר. מלחמה לעם בשלטון הזה, מלחמה עד הסוף [...]. זו דרישתנו:

השלטון יימסר מיד בידי ממשלה עברית זמנית [...]
 הקמת הממשלה העברית והגשמת תוכניתה – זוהי הדרך היחידה להצלת עמנו, להצלת קיומנו וכבודנו [...]
 עברים!

הנוער הלוחם לא יירתע מפני קורבנות וייסורים, דם וסבל. הוא לא ייכנע ולא ינוח, כל עוד לא יחדש את ימינו כקדם, כל עוד לא יבטיח לעמנו מולדת, חרות, כבוד, לחם, צדק ומשפט [...]

הארגון הצבאי הלאומי בארץ-ישראל

כשבועיים לאחר הכרזת המרד, ב-12 בפברואר 1944, הותקפו משרדי העלייה של ממשלת המנדט בירושלים, בתל-אביב ובחיפה. בסוף החודש, ב-27 בפברואר, הותקפו משרדי מס ההכנסה, וגם הפעם בוצעה ההתקפה בשלוש הערים הגדולות בעת ובעונה אחת.

¹²¹ אלפסי, האצ"ל, אוסף מקורות ומסמכים, ג', עמוד 172.

למחרת היום נפגש דב יוסף (מהמחלקה המדינית של הסוכנות היהודית) עם ג'ון שאו, המשנה למזכיר ממשלת המנדט. יוסף הסביר כי הסוכנות מגנה את הפעולות הללו ודורשת כי יופסקו. "גינני אינו מספיק" השיב שאו. "אם הסוכנות רצינית בהתנגדותה למעשי האצ"ל ולח"י, עליה להעביר למשטרה מידע מודיעיני". יוסף הסביר כי זהו תפקיד המשטרה, הפועלת תחת הוראות הממשלה.¹²²

פעולות האצ"ל ולח"י נידונו בהרחבה בתקשורת הבריטית. הבי.בי.סי. דיווח באופן שוטף על תגובת המשטרה בארץ, כמו

הטלת עוצר במקומות יישוב שונים ועל מעצר חשודים. לאחר טבילת האש הראשונה, הוחלט באצ"ל להעז ולפגוע במרכז העצבים של השלטון הבריטי – הבולשת והמשטרה. שוב תוכננה פעולה מתואמת בשלוש הערים הגדולות: ירושלים, תל-אביב וחיפה, והביצוע נקבע ל-23 למרס 1944.

בירושלים שכנה הבולשת המרכזית במגרש-הרוסים, שהיה אזור שמור ומוגן. משרדי הבולשת שכנו בקומה הראשונה של הבניין ובקומת הקרקע היו משרדי משטרה שונים. בעזרת סולם עלתה יחידת הפורצים לקומה הראשונה והעלו לשם את מטעני החבלה. לפתע יצא מאחד החדרים סרג'נט סקוט, סגן מפקח בבולשת, שהיה קצין תורן באותו לילה. אשר בנזימן, מפקד יחידת הפורצים, ירה מאקדחו בסקוט שנפגע, אולם לפני שהתמוטט הצליח לפגוע בבנזימן. למרות חילופי היריות, הצליחו החבלנים להניח את מטעני החבלה במקומות שסומנו מראש. נתנה פקודת הנסיגה, ואשר בנזימן הצליח לרדת מן הסולם בכוחות עצמו. אולם לאחר שהגיע למקום המפגש, התמוטט ולאחר זמן לא רב מת מפצעיו. ארתור ג'ילס, מפקד הבולשת, היה בחדרו בעת שאירעה ההתפוצצות. הוא לא נפגע, אך נותר במצב של הלך תקופה ארוכה לאחר מכן.¹²³

בתל-אביב קרתה תקלה שעלולה הייתה להסתיים באסון. באותו לילה יצאו גם אנשי לח"י לפעולה, וללא תאום עם האצ"ל, ירו בכמה שוטרים בריטים ברחובות העיר וזאת כפעולת נקם על רצח אחד מאנשיהם. פעולת לח"י העמידה את המשטרה על רגליה, אולם למרות המהומה, הצליחו חבלני האצ"ל להיכנס לבניין הבולשת, ששכן ביפו, ולהכניס את מטעני החבלה. כעבור זמן קצר נמסרה אזהרה טלפונית, הבניין פונה מאנשים ובהתפוצצות נהרס האגף הדרומי שלו.

¹²² אייל, מאינטיפדה למרד, עמוד 135.

¹²³ חרובי, מחלקת החקירות הפליליות של המשטרה הבריטית, עמוד 202.

בחיפה שכנו משרדי הבולשת ברחוב חסן שוקרי, על הגבול החוצץ בין הדר לבין השכונות הערביות. החבלנים פרצו את הגדר שהקיפה את הבניין, חדרו לחצר והניחו את המטענים סמוך לדלתות המרתף. לאחר מכן נתנה פקודת הנסיגה וכל החוליות, וביניהן שלוש בנות, עזבו את המקום במהירות. בשל הפיצוץ המוקדם, לא הגיעה בזמן האזהרה הטלפונית והבניין שקרס גרם להרג שלושה שוטרים בריטיים ולשלושה פצועים.¹²⁴

אם פיצוץ משרדי העלייה ומס-ההכנסה לא עורר הד רב, לא כך היה לגבי ההתקפה על מרכזי הבולשת, שהייתה נועזת מאוד ופגעה במרכז העצבים של השלטון הבריטי בארץ. הוטל עוצר בשלוש הערים בהם בוצעה ההתקפה ו-60 חשודים נעצרו ברחבי הארץ. כעבור שבוע ימים הודיע רדיו לונדון על הפסקת העוצר והוסיף: "מקווים שאחרי מעצר 60 אנשים החשודים בהשתייכות ישירה למעשי האלימות, יחזור השקט על כנו מאליו".¹²⁵ כן התפרסמה כתבה מיוחדת בעיתון טיימס הלונדוני:¹²⁶

משטרת ארץ-ישראל עומדת מול קיר אטום

הסופר הירושלמי של טיימס טוען בכתבה שפורסמה היום בעיתון: "לנציגים יהודיים ידועים בארץ-ישראל התופסים עמדות גבוהות מייחסים את הוצאת הדיבה, לפיה האדמיניסטרציה הארץ-ישראלית, ובייחוד המשטרה ומחלקת ה-סי.אי.די. נוהגים מאילו טעמים שהם באופן פסיבי ביחס לטרוריסטים נודעים ונותנים להם להישאר חופשיים, ולהמשיך בפעולתם. נציגים אלה מסיקים, כי דבר זה נעשה מתוך כוונה לערער את האימון במנהיגים היהודים האחראים ולהעלים את כישלונה של מדיניות הספר הלבן.

העובדות הן שהמשטרה עושה כמיטב יכולתה כדי לגלות את הפושעים ולהבטיח הוכחות להעמידם לדין, אך היא עומדת בפני קיר אטום. כפי שהערבים במאורעות הקודמים לא נתנו אלא עזרה מועטה נגד בני עמם, הן מתוך סולידריות עם מה נחשב בעיניהם כמלחמה לאומית, והן מפחד של מעשי נקמה מצד שרידי הכנופיות הבלתי חוקיות. כן כפי הנראה גם את הציבור היהודי מניעים אותם נימוקים.

¹²⁴ לבני, המעמד, עמוד 74.

¹²⁵ עיתון "הארץ" מיום 4.4.1944.

¹²⁶ שם, מיום 6.4.1944.

לאחר ההתקפות על מטות המשטרה והבולשת, חידש הנציב העליון את עונש המוות, שהוכרז בשנת 1937. בעיתון הרשמי שפורסם ביום שישי, 24 במרס, פירטו העבירות אשר בגללן יש לפסוק עונש מוות: יריות בבני-אדם; הטלה או הטמנה של פצצות, חומרי נפץ וחומרי תבערה בכוונה לגרום למיתר או פצעים או נזק לרכוש; נשיאת נשק חם, תחמושת או פצצות, הפרעה או חבלה בשירותי התחבורה ובשירותי המים, החשמל והטלפון. עונש המוות על עבירות אלו הונהג בארץ-ישראל בראשונה ב-12.6.1936 וב-11.11.1937 הועברו עבירות אלו לשיפוטם של בתי-דין צבאיים. למן ה-15.6.1940 היה העונש המקסימלי על עבירות אלו מאסר עולם.¹²⁷ עם גבור פעולות ההתקפה נגד השלטון הבריטי בארץ, גברו בקרב מנהיגי היישוב הקולות שקראו לנקיטת אמצעים נגד המחתרת העברית.

---

¹²⁷ שם, מיום 26.3.1944.

פרשת חילביץ

יעקב חילביץ נולד בליטא בשנת 1913 ובגיל צעיר הצטרף לתנועת בית"ר. בשנת 1936 עלה ארצה והיה פעיל בתנועה הרביזיוניסטית. בתחילת 1942 (לאחר נפילתו של דוד רזיאל) הוקם בארץ מוסד כספי חוקי בשם "מס חזית ישראל", שעסק באיסוף כספים עבור האצ"ל. חילביץ, שהיה בעל חזות נאה והצליח מאוד ביחסי ציבור, היה מראשי המוסד. במסגרת תפקידו נפגש עם אנשים רבים והכיר היטב את ראשי התנועה הרביזיוניסטית וכן את צמרת האצ"ל. בין היתר, הכיר את מנחם בגין, שהתגורר אותה עת ברחוב אלפסי 25 בירושלים. על הביקור מספר בגין: ¹²⁸ "הוא בא לביתנו. גרנו בחדר קטן בחצי מרתף. לבני מלאה שנה. חילביץ, בלויית מכרה משותפת, הביא מתנה בשביל התינוק. שתינו תה, שוחחנו ושחקנו עם הילד... התינוק מצטחק לשנינו. הוא מצחק לילד ולאב, ובאותו זמן הוא זומן מזימות, חושב מחשבותיו". חילביץ הירבה לשחק קלפים ונהג לבזבז כסף רב, אולם לא הייתה כל סיבה לחשוד בנאמנותו. מקרה תפיסתו של משדר האצ"ל עורר לראשונה את החשד שבאצ"ל פועל בוגד. היה זה ב-4 במרס 1944 כאשר הביאו את המשדר לבית הוריו של דוד רזיאל ברחוב נחמני בתל-אביב, לאחסנה ללילה אחד. באותו לילה ערכה המשטרה חיפוש בבית, החרימה את המשדר ועצרה את אסתר רזיאל-נאור (אחותו של דוד רזיאל) ואת בעלה יהודה נאור. בעקבות מקרה זה החל שירות המודיעין של האצ"ל בחקירה נמרצת כדי לחשוף את המלשין, אשר לפי כל הסימנים היה אדם מבפנים. לפי דברי ריצ'רד קאטלינג (קצין בולשת בכיר, שהתמחה בענייני היהודים), נוצר הקשר עם חילביץ לפי יוזמתו של האחרון, מיד לאחר ההתקפה על מרכז הבולשת ב-23.3.44. "נסענו במכונית שלי", סיפר קאטלינג. "חילביץ אמר כי היה זה משגה לפוצץ את הבולשת וכי הדבר גרם נזק למאבק היהודי. הוא הוסיף ואמר כי הוא מוכן לספק את המידע שיש ברשותו על האצ"ל, בתנאי שנערוב ליציאתו מן הארץ וניתן לו סכום כסף שיאפשר לו להסתדר בארצות-הברית".¹²⁹

בבוקר ה-31 במרס 1944 התקיימה פגישה נוספת, בה מסר חילביץ לקאטלינג רשימה שכללה 79 שמות של אנשי אצ"ל (ביניהם שלושת מנהיגי הארגון: מנחם בגין, יעקב מרידור ואריה בן-אליעזר) ובתמורה קיבל 2000

¹²⁸ מנחם בגין, המרד, עמוד 153

¹²⁹ ריצ'רד קאטלינג p. 158 The Palestine Triangle

ליש"ט. חילביץ הוכנס למכונת, שהסיעה אותו לקהיר, שם היה אמור לקבל מן הקונסוליה האמריקנית אשרת כניסת לארצות-הברית. עוד באותו לילה נעצרו ברחבי הארץ 48 איש, ובתוכם אריה בן-אליעזר (את בגין ומרידור לא מצאו בביתם).

לאחר עבודה מאומצת, התגלגל לידי הארגון מכתב סודי ששלח מטה הבולשת הבריטית אל המזכיר הראשי של הממשלה ובו אינפורמציה על קשריו של חילביץ עם הבולשת. במסמך נאמר, בין השאר:¹³⁰

[...] אחרי ההתקפה על משרדי הבולשת, בליל חמישי 23.3.44, אדם הידוע בקשריו עם האצ"ל יצר מגע עם מפקדת הבולשת (הוא עמד בתוקף על כך שאינו חבר בארגון). אדם זה הצהיר, כי הוא מוכן למסור שמות (וכתובות במידת האפשר) של מנהיגי וחברי האצ"ל משום שלדברי, הקו של הארגון המנוהל על-ידי מנהיגים אלה מזיק למלחמה ולעניין היהודי ... דרישתו הייתה כי יאפשרו לו לעזוב את ארץ-ישראל. דבר זה סודר וביום שישי ה-31.3.44 הוא היה בדרכו לחו"ל, לאחר שמסר רשימה שהכילה שמות וכתובות של ראשי הארגון. רשימה זו נראית לנו כבעלת חשיבות רבה. בעקבות רשימה זו, נערכו מאסרים ברחבי הארץ [...]

חילביץ לא הסס להלשין אף על חבריו הקרובים ביותר. מספרת על כך חברת האצ"ל הדס גוטנברג:¹³¹

את חילביץ הכרתי עוד בקובנה (ליטא), שם הוא היה המפקד שלנו בבית"ר. בליטא נהגו לקרוא לו "הגרף", כי הוא תמיד היה לבוש יפה למרות שלא היה בעל אמצעים. בארץ המשכנו להיפגש ובכל שנה ב-1 באפריל נהגה החבורה הליטאית לחגוג את יום-הולדתה של גב' פלוטניק. יום לפני כן הייתי אצל חברה ושם נודע לי כי יום-ההולדת בוטל משום שבלילה אסרו את כולם. מיהרתי הביתה וטלפנתי לבעלי המנוח, חיים לוטנברג, וביקשתי שיבוא מיד כדי לסלק את האקדח שהיה אצלי בארון. ואכן בשעה 2 אחר חצות בא מישהו ולקח את האקדח. למחרת, ב-2 באפריל נסעתי לבת-ים לעבודתי בבית-החרושת לשמרים "פקא".

¹³⁰ אלפסי, האצ"ל, אוסף מקורות ומסמכים, חלק ב, עמוד 683.

¹³¹ יהודה לפידות, היום שרה הקטנה, עמוד 45.

בשעה 9 בבוקר קראו לי למשרד ושם חיכו לי שלושה שוטרי חרש שהכניסו אותי למכונית. התחנה הראשונה הייתה החדר שלי, שם ערכו חיפוש מדוקדק אולם לא מצאו דבר. אחר-כך לקחו אותי לבית-הסוהר ביפו וכעבור כמה ימים הועברתי לבית-הסוהר לנשים בבית-לחם.

כאשר נודע דבר הבגידה, נערך דיון על כך במפקדה. חלק מן החברים דרש להוציא גזר-דין מוות נגד חילביץ, אולם בגין גרס כי יש להביאו ארצה לחקירה ולאפשר לו לומר את גרסתו. "חששתי מפני טעות. דרשתי הוכחות מלאות. לא העליתי על דעתי כי איש מסוגל ליפול לתהום כה עמוקה".¹³² יעקב מרידור, שעשה אותה עת במצרים, קיבל על עצמו ליצור קשר עם חילביץ ולקרוא לו לחזור ארצה כדי להסביר את מעשיו. לאחר שהתגלה המלון שחילביץ התגורר בו, ניגשו אליו שני אנשי אצ"ל ששרתו בצבא הבריטי, יצחק צוקרמן ושמואל קראוסקופ, ומסרו לו את החלטת המפקדה להחזירו ארצה. חילביץ הכחיש את ההאשמות נגדו ואמר כי ברח מן הארץ מפחד מאסר בידי הבריטים. באשר לשובו ארצה, ביקש חילביץ להשיב להם למחרת היום. כאשר באו השניים למלוננו למחרת, הודיע להם כי החליט שלא לחזור ארצה ומשיצאו מן המלון, נעצרו על-ידי אנשי הבולשת הצבאית. הללו רשמו את הפרטים האישיים של השניים ואיפשרו להם ללכת לדרכם (כנראה רצו לעקוב אחריהם כדי לדעת מי היו אנשי הקשר שלהם) צוקרמן וקראוסקופ הצליחו להתחמק מאנשי הבולשת הצבאית ולחזור ליחידתם בשלום. כעבור זמן הועברו ממצאי הבולשת ליחידה, אולם סמל יהודי, ששימש כפקיד במשרד היחידה, הצליח לטשטש את כל העניין.¹³³ למחרת היום עזב חילביץ את קהיר והמשיך בדרכו לארצות-הברית. בגין ביקש להזהיר את החברים בארצות-הברית מפני חילביץ וביקש מערי ז'בוטינסקי להודיע להם על כך. ערי, שיצא אותה עת לטורקיה, שם עסק בענייני העלייה הבלתי ליגלית, שלח מברק שנאמר בו: "אזף חילביץ קיבל 500 לירות בעד בן-אליעזר".¹³⁴ הכוונה במברק הייתה להודיע כי חילביץ הוא מלשין ופרובוקטור, אולם אנשי התנועה בארצות-הברית לא הבינו זאת.

¹³² מנחם בגין, המרד, עמוד 153.

¹³³ ניב, מערכות האצ"ל, חלק ד, עמוד 44.

¹³⁴ אזף, הוא יונה רוסקין, היה פרובוקטור נודע בשירות הבולשת הצארית ברוסיה. אריה בן-אליעזר הגיע ארצה מארצות-הברית, צורף למפקדה ונעצר על-ידי הבולשת מאחר ששמו הופיע ברשימה שמסר חילביץ לבריטים.

בהגיע חילביץ לארצות-הברית, יצר קשר עם אנשי התנועה הלאומית שם ולא חשד כי דבר בריחתו מן הארץ הגיע לידיעתם. הוא אף נאם במסיבה שאורגנה שם ולאחר נאומו, ניגש אליו מרילין, ממנהיגי התנועה הרביזיוניסטית בארצות-הברית, ופנה אליו לתומו בשם "מר אזף חילביץ". חילביץ, שהבין במה המדובר, הסתלק מיד מן המקום ועקבותיו לא נודעו.

תגובת "המוסדות הלאומיים" לפעולות האצ"ל

בעוד האצ"ל מלקקת את פצעיו מפרשת חילביץ, התקיימה ב-27 במרס 1944 התייעצות מיוחדת של הוועד הלאומי בהשתתפות חברי הנהלת הסוכנות היהודית, הרבנים הראשיים ונציגי העיריות והמועצות המקומיות.¹³⁵

בהתייעצות זו באו לידי ביטוי ההתנגדות המאוחדת והחרדה הכללית לתוצאות החמורות ביותר הצפויות ליישוב בארץ, עקב מעשי הטרור והחבלה של הכנופיות הטרוריסטיות.
[...] ההתייעצות נסתיימה בהחלטות דלהלן שנתקבלו פה אחד:

הנהלת הוועד הלאומי, בשיתוף עם הנהלת הסוכנות, תעבד תוכנית פעולה למניעת מעשי הבריונות הפושעת. הארגונים הציבוריים והמוסדות היישוביים מעמידים את עצמם לרשות המוסדות הלאומיים בביצוע התוכנית הזאת. הציבור ידרש לא להירתע מפני האיומים והסחיטות של אנשי הכנופיות ולמנוע מהם תמיכה ומחסה.

לאחר הפגישה של הוועד הלאומי, התקיימה בגבעת-ברנר ישיבה של הוועדה הפוליטית של מפא"י ונערך דיון ממצה בשאלת התגובה למעשי האצ"ל ולח"י.¹³⁶ היו שתי דעות קיצוניות בדיון זה; האחת של גולדה מאיר ושל יצחק לופבן, שטענו כי יש לחסל את "הפורשים". ברל כצנלסון לעומתם היה מתון הרבה יותר.

גולדה מאיר: [...] נניח שהאנגלים אינם רוצים לחסל זאת, האם אנחנו רוצים או איננו רוצים? ... אני כופרת בזאת שחיסול עסק זה, זה רק של הממשלה. גם אם זה עניין של רצח שוטרים בריטיים אחדים, גם אז זו שאלה פוליטית. האם אנחנו יכולים לשבת בשקט מן הצד... אני כופרת שזה עניין רק לממשלה ועלינו לחפש דרך לעשות (בן-גוריון: תגדירי את המילה לחסל!) עוד אגיד, עוד לא גמרתי.

¹³⁵ עיתון "הארץ" מיום 28.3.1944.

¹³⁶ ארכיון מפא"י (בית ברל), פרוטוקול של ישיבת הוועדה הפוליטית של מפא"י, 27.3.1944.

ואני מקבלת זאת, אם חברים אומרים שעם המשטרה אי אפשר לעבוד. עלינו מוטלת העבודה לחפש דרך, עם מי לעבוד. לחסל אותם, לחסל בכל אופן (בן גוריון: האם לחסל זאת אומרת להשמיד אנשים?). פעם נתקיימה מועצת ההסתדרות באותו היום שנזרקה פצצה בחיפה ונפגעו ערבים [יולי 1938]. אני זוכרת שבן-גוריון דיבר במועצה ההיא. לא היה כל ספק אצל בן-גוריון שאנחנו צריכים לעזור לחסל כל אפשרות של פעולה כזאת להבא... לי אין מעצור מוסרי בנוגע לקבוצה זו, ואני עדיין חושבת כך. בן-גוריון לא צריך לשאול איך לחסל, אם יש לעשות משהו שלא יעשו דברים כאלה, לחסל גם אם על-ידי חיסול כמה בחורים (בן-גוריון: והם ישתקו?), אני לא שאלתי גם אז איך לחסל שהרביזיוניסטים לא יזרקו פצצות גם בנו, הייתי בעד זה ולא שאלתי פרטים... אם אליהו [גולומב] חושב והחברים חושבים שיש חוגים בצבא, שאנחנו יכולים לעבוד אתם, אנחנו צריכים לעבוד אתם ולשתף פעולה... אני יודעת מה זאת אומרת למסור מישהו... אך היות ואני חושבת שהדבר העומד ממול זה הוא כל כך רע וכל כך קשה לנו, אני אומרת שאנחנו צריכים לעשות זאת.

בן-גוריון: דבר אחד לא, שלא ישחטו יהודים אחד את השני בארץ-ישראל, רק זה עוד חסר לנו.

גולדה: הם כבר שחטו יהודים, אין לי ביטחון שלא יעשו זאת לאחר הכרוז. אני יודעת שרע מאוד לירות במישהו מהאצ"ל או אנשי שטרן, אבל אם הם יביאו לידי כך... יש לעשות הכול כדי למנוע מהם פעולה זו, אם מישהו יאמר איך לעשות זאת בלי שפיכת דמים – לא אבכה... וזאת לא נעשה על-ידי כרוז הכי מוצלח...

אליהו דובקין: [...] מה שהם עושים בניגוד לדעת הסוכנות היהודית, בניגוד לדעת המוסדות – זוהי מלחמת אזרחים... לא הייתי מהסס בפני קואופורציה עם הממשלה, אך האם זה יועיל. [...]

ברל כצנלסון: [...] אני נגד הסגרה לממשלה בכל התנאים, אני חושב שזה לא שיתוף שתנועה פוליטית רצינית יכולה לעסוק בזה... בזמן רצח הקצין שיף זז משהו ביישוב, הייתה נגיעה, אני לא מרוצה מזה ואנחנו נענשנו אחר-כך, כי כנופיה ממשלתית רצחה את אברהם שטרן. זה דבר איום ונורא, הוא לא נהרג כמו באנגליה, הוא נהרג באופן הכי פרוע, איני יודע אם זה לא יהיה מחר מישהו אחר [ברל רומז פה לשיתוף הפעולה של ההגנה עם הבולשת הבריטית ב"סזון השני" נגד

אנשי לח"י. י.ל.]. ... אתם יודעים מה שהייתה בעולם היהודים מלשינות האחד נגד השני... נשק זה אצלנו הוא אינו יעיל... נשק זה בידינו אינו נשק, הוא קודם כל יפגע פנו, וכשיש עסק עם ממשלה הרוצה לפגוע בנו, היא תשתמש בנשק זה נגד אותם האנשים שעזרו לה. כל משפטי הנשק היו לאחר כל העניינים האלה [ההלשנות על לח"י. י.ל.]. ... מישהו מנבא שזה מוכרח להביא לידי מלחמת אזרחים, אבל איני מחוייב להושיט יד לזה, אם גם זה מוכרח...

אם אדע שמונחת פצצה בבית של הממשלה, והפצצה עומדת להתפוצץ, לא רק שאני חייב ללכת למנוע, אלא גם לסכן את עצמי. אבל אם אדע איפה נמצא חבר קבוצת שטרן לא אלך למסור אותו. אולי מועיל למסור, אבל מותר שיהיה לי רגש יהודי כזה... אם היה למשל בין האירים חלק מתון, האם הוא הלך למסור את הקיצוניים לממשלה?.. לדעתי הטרור הזיק לאירים לא הועיל, אבל איש לא הציע להסגיר אותם לרשות, זה לא נדרש משום תנועה, זה לא הוגן מהממשלה לדרוש דבר זה מאתנו [...]

מעניין להביא את דברי אליהו גולומב באותו דיון על חברי לח"י:

[...] כולם מדברים על השטרניסטים [חברי לח"י] ורוצים לראות אותם כטיפוס מכוער של דמות יהודית ואנושית. אני רואה אותם אחרת. היום כאשר דברתי בוועד הלאומי ודברי היו חריפים, אמר גד לזין שהוא הזדעזע שאני הצגתי אותם כקבוצה אידיאליסטית לוחמת, אבל זה נכון... איני יודע אם יעלה בידינו למנוע אותם מהדרך שהם הולכים בה עכשיו, אם לא יהיו רגעים שאנשים כאלה יכולים להיות לברכה, אנשים שהפקירו את עצמם למלחמה לציון... הם מוכנים להעלות את עצמם לקורבן. אחרי הכול אין כל כך הרבה אנשים כאלה... אני לא נגד מעשי אלימות כמו ברל... אם לא יהיה לנו כוח להתרות, הם ימשיכו במעשיהם, בלי כל ספק, ואנחנו נתגלגל במדרון. הם שואפים כוח מכל מעשה שלהם, גם מחבר שנהרג, דם של אותו חבר מוסיף להם כוח וזהו כוח מלכד. ואם הם מצליחים זהו כוח דוחף למעשים חדשים, וההנהלה [המפקדה] הזאת של שתי הכנופיות – כל הצלחה של אחת דוחפת את השניה למעשים נועזים יותר. [...]

בדיון בהנהלת הסוכנות היהודית מיום 2.4.1944 נאמר, בין השאר:¹³⁷

מר בן-גוריון: [...] המצב מסובך מאוד. קיימות שתי קבוצות: האחת קבוצת שטרן, קטנה מאוד, שאין מאחוריה מפלגה. הם בחורים קנאים המנהלים את מלחמתם לפי שעה רק כלפי חוץ ותוכניתם היא לגרש את ה'כובש' ולהשאיר את ארץ-ישראל ליהודים ולערבים. התעמולה שלהם מסוכנת. בחורים אלה מוכנים להרוג וגם להיהרג. מספרם לא רב ואין להם תומכים בישוב.

לעומת זאת קיימת קבוצה שנייה בשם אצ"ל, שמאחוריה עומדת מפלגה שרק לפני שלושה שבועות הודיעו בוועד הלאומי שהם אחראים למעשי הטרור ורק עתה מסתלקים מאחריות זו. אנשי קבוצה זאת אינם רק אידיאליסטים ... עובדה מעציבה היא שלאנשי אצ"ל יש אוהדים בישוב לא מתוך אהדה פוליטית, אלא סוציאלית, כי רואים בהם נשק נגד "השמאל". יש גם בבולשת קצינים התומכים באנשי אצ"ל. יש להם מהלכים בחוגי השלטון. הם מקבלים רשיונות יציאה מן הארץ וכו', כי השלטון רוצה לגדל כוח נגדנו...

עלינו לבודד את האנשים האלה, ומבחינת זו הוא מצטער על מאמריו של מר גרינבוים, כי הבריונים מוצאים בהם עידוד רב. על האנשים האלה להרגיש שאיש אינו עומד מאחוריהם וזה יפחית בהרבה את אפשרות הפעולה מצדם. הוועד הלאומי תבע מהיישוב לא לתת מחסה לפושעים אלה, ואם רואים אדם הנרצח בראש חוצות, הייתכן לעמוד מן הצד ולא לתפוס את הרוצח? יש גם צורך ללמוד את דרכי האנשים האלה, למען נדע יותר עליהם ונוכל בכוחנו או למנוע מעשים רבים שלהם. אולם לא נוכל לשמש מלשינים למשטרה.

מר גרינבוים: [...] המסקנה הראשונה היא אי-שיתוף פעולה עם המשטרה בשטח זה. אבל יחד עם זה אין הוא שולל פעולה למניעת מעשים אלה. הוא גם מסכים שיש צורך לעשות הכול למניעת סחיטת הכספים מצד אנשי האצ"ל, אבל אינו יודע איך אפשר לעשות זאת מבלי להביא לידי מלחמת אחים. [...] מר בן-גוריון מנסה להבדיל בין שתי הקבוצות: האחת של מטורפים, והשנייה של מנוולים. אותו – את מר

¹³⁷ אצ"מ, פרוטוקול ישיבת הנהלת הסוכנות היהודית מיום 2.4.1944.

גרינבוים – האנשים אינם מעניינים, אלא הוא מעריך את התופעה כשהיא לעצמה... הוא אינו מאמין בעניינים אלה לשום איש ואינו רוצה להיות שותף למשהו מבלי לדעת על הפעולה. משום כך הוא מבקש ממר בן-גוריון לדאוג לכך שנדע על תוכנית הפעולה ועל כל הטכניקה שבתוכנית זאת, כי אינו רוצה לשמוע אחר-כך, אגב-אורחא, על מעשים שנעשו. [...]

סוכם:

1. הסברה נגד מעשי שתי הכנופיות כמזיקים למלחמתנו הפוליטית ומסוכנים לשלום היישוב.
2. על היישוב והתנועה הציונית לבודד את הכנופיות ואת התומכים בהן.
3. בהתנגדות למעשי הכנופיות יש להימנע מתגובות העלולות לגרור אחריהן בהכרח מלחמת אזרחים פנימית או הסגרה הדדית למשטרה.
4. אולם יש למנוע סחיטת כספים והטלת אימים על-ידי הכנופיות הללו, ואן הם ישתמשו לשם כך בכוח, להעמיד נגדם – בלית ברירה – כוח, ובכול האמצעים למנוע מהם מלהשתלט על היישוב.
5. אין איש ביישוב רשאי להתעלם ממעשי הרצח או מניסיון לרצח, ועל כל אחד שנמצא במקום למנוע התנקשות ולתפוס את הרוצחים.
6. יש לדאוג למנוע בכוח יהודי ובאמצעים יהודיים את מעשי הכנופיות [...]

כשבוע לאחר הישיבה הנזכרת של הנהלת הסוכנות היהודית, כינס אליהו גולומב מסיבת עיתונאים ואמר בין היתר:¹³⁸

היישוב העברי בארץ צריך לנסות בכוחו המוסרי לשים קץ לתופעות הטרוריסטיות של שתי קבוצות טועות. יש לאמץ ולעודד את היישוב שלא ייתן להם תמיכה, לנדות את העושים מעשיהם על דעת עצמם, בלי סמכות ציבורית, וייתכן שדבר זה יועיל למניעתם. אנו צריכים להיות מעוניינים שלא נגיע למלחמת אחים, אם כי אין להניח שלא יגררו אותנו לכך. יש לגדור את הדרך בפני מעשים מופקרים.

בסיכום כל הדיונים הללו ניתן לומר כי בן-גוריון, שתמך בשיתוף פעולה עם הבולשת, נתקל בהתנגדות להלשנות הן בישיבות הנהלת הסוכנות והוועד הלאומי והן בתוך מפלגתו שלו.

בעוד הסוכנות היהודית מגנה את מעשי "הפורשים", המשיכו לוחמי האצ"ל בהתקפותיהם נגד שלטון המנדט הבריטי בארץ. ב-17 במאי 1944 השתלטה יחידה של האצ"ל, בפיקודו של ירוחם לבני, על תחנת השידור ברמאללה. הם ניסו לכפות את שידור המנשר הבא:¹³⁹

הננו מכריזים בזה, במלאות חמש שנים לפרסום "הספר הלבן", כי האצ"ל פתח במרד נגד השלטון הבריטי בארץ-ישראל. אנו מביאים בזה לידיעת העולם הרחב, כי "הספר הלבן" בטל ומבוטל וכי לא ננוח ולא נשקוט עד ששלטון הרשע יפנה מקומו למדינה יהודית, שתהיה מקום מקלט לכל יהודי נרדף. אנו משדרים קריאת עידוד ליהודים היכולים לשמוע את בשורת המרד, כדי שידעו שאנחנו נלחמים למען פתיחת השערים למענם וכדי שיפיצו את בשורת המרד בכל דרך אפשרית.

למרות תקלה טכנית שלא אפשרה לשדר את דבר "הארגון", פעולת ההשתלטות על מתקן ממשלתי בעומק השטח הערבי עשתה רושם רב בציבור היהודי והערבי.¹⁴⁰

¹³⁹ לבני, המעמד, עמוד 82.

¹⁴⁰ יגאל אייל, מאינטיפדה למרד, עמוד 151.

תחילת ההלשנות לבולשת הבריטית

ההלשנה ביבניאל

ב-1 באפריל 1944 נפצע איש לח"י, יוסף רוזנבום, מכדור שנפלט מאקדחו, בשעה שטיפל בנשק במחסן סתר של הארגון. שלושה מחבריו העבירוהו לדירת אחד השכנים, אולם במקום להזעיק רופא, טלפן למשטרה. כאשר הגיעו השוטרים, נזרק לעברם רימון-יד; הסמל היהודי יצחק פולני נהרג וקצין בריטי נפצע. שלושת חבריו של רוזנבום הצליחו להימלט, אולם אחד מהם, שבתאי דרוקר, נפצע מחילופי היריות. רוזנבום עצמו נתפס ולמחרת היום מת מפצעיו בבית-החולים. דרוקר הפצוע הועבר למושבה יבניאל ושוכן בביתו של מנחם לונץ, שהיה איש לח"י. דבר הימצאו של דרוקר ביבניאל נודע להגנה, שדיווחה על כך לבולשת. ב-6 באפריל הקיפו שוטרים רבים את יבניאל ופתחו באש לעבר ביתו של לונץ. דרוקר ולונץ השיבו באש, ומשאזלה להם התחמושת, ירו בעצמם.

הפעולה שבוטלה בגלל הלשנה.

החל מיוני 1944 החל הש"י (שירות הידיעות של ההגנה) להביא לידיעת הבריטים, באמצעות המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, התרעות על פיגועים שתכננו האצ"ל ולח"י. הש"י גם פעל בתקופה ההיא, ועד להקמת המדינה, לסילוקם של אנשי אצ"ל ולח"י ממקומות עבודה שהיו בשליטת מוסדות היישוב.¹⁴¹

ב-20 ביוני 1944 רוכזו בירושלים 72 לוחמי האצ"ל כדי לתקוף ארבע מטרות בעת ובעונה אחת. היעדים היו: המטה הארצי של הבולשת (שכזכור הותקף לראשונה ב-23.3.1944), בניין מושל המחוז, מטה הבולשת המחוזית ומשרדי העלייה. שעת היציאה לפעולה נקבעה ל-23:30, וכדי שהבחורים לא יעוררו חשד, הוחלט לשלוח אותם להצגה שנייה של הקולנוע, אשר מסתיימת בשעה 23:00. מקום המפגש היה בנחלת שבעה, שם גם רוכז הנשק באחד המחסנים שנשכר קודם לכן. במשך כל שעות הערב הסתובבו באזור מספר "זוגות" כדי לעקוב אחר הנעשה. והנה קרוב לשעה 21:30 הרגישה אחת הדיירות בשני בחורים המסתובבים ליד ביתה (היה זה בסמוך למחסן הנשק) וחשדה בהם שהם גנבים. האישה הקימה קול צעקה:

¹⁴¹ גלבר, שורשי החבצלת, עמוד 553.

"גנבים, גנבים" ומישהו הזעיק את המשטרה, שבאה חיש מהר למקום. "הזוגות" דיווחו כי באזור ישנם שוטרים רבים ועל כן הוחלט לבטל את ההתקפה ולדחותו למועד אחר.¹⁴² מסתבר כי דבר הפעולה נודע להגנה וזו העבירה את הידיעה לבולשת הבריטית. וכך כותב הנציב העליון אל שר המושבות:¹⁴³

[...] ב-20 ביוני הזהירו נציגי הסוכנות היהודית את השלטונות הצבאיים, כי התקפות מיועדות להתבצע באותו ערב. ננקטו אמצעי זהירות משטרתיים מיוחדים, ולמחרת הודיע מקור סוכנותי למשטרה כי לנוכח צעדים אלה, דחו הטרוריסטים את ההתקפה ל-21 או ל-22 ביוני. בפשיטה שנערכה במקום נמצא מחבוא נשק שכלל, בין היתר, 2 שקים מלאים במלכודות אדם, 2 פאונדים של ג'ליגניט, פצצות מרגמה עם פתילי הצתה וכן חומרי נפץ ואמצעי חבלה נוספים. בעקבות גילוי המבוא, נעצר אדם אחד ומאז נעצרו עוד שני אנשים.

ההתקפה נדחתה ל-14 ביולי 1944, הפעם בהיקף מצומצם יותר. המטרה הייתה מטה הבולשת המחוזית ששכנה ברחוב ממילא בירושלים. את מהלך הפעולה מתאר עיתון "הארץ" שראה אור למחרת היום:¹⁴⁴

סמוך לשעה אחת לפני חצות נראו כמה צעירים לבושי חאקי עושים מעשים מעוררי חשדות ליד בניין מרכז הבולשת במחוז ירושלים, המאכסן בקומתו הראשונה את מחלקת רישום הקרקעות, בקומתו השנייה את משרדי הבולשת המחוזית ובקומתו השלישית – את מעון השוטרים הבריטיים. שני נוטרים ששמרו על הבניין מבחוץ הבחינו בתנועה חשודה והתקרבו אל הצעירים, שפתחו עליהם באש ופצעו פצעי מוות את הנוטר הערבי ופצעו אנשים את הנוטר היהודי. הצעירים חדרו לבניין והניחו בו פצצות. למקום הגיעו שוטרים מתחנת המשטרה הסמוכה, אולם נתקלו במטר יריות ורימוני יד, שבא מצד קבוצת אנשים שהסתתרו בבית-הקברות המוסלמי.. לאחר שהתוקפים נסוגו, נשמעה

¹⁴² אליהו לנקין, סיפורו של מפקד אלטלנה, עמוד 77.

¹⁴³ PR CO 733 75156/151A/44

¹⁴⁴ עיתון "הארץ" מיום 15.7.1944.

התפוצצות אדירה שזעזעה את כל הבניינים בסביבה. מיד לאחר ההתפוצצות פרצה דליקה גדולה והאש התפשטה חיש מהר בכל הבניין...

ארכיון משרד הקרקעות נפגע קשה מהאש ומן המים של צוות הכיבוי הצבאי. כמו כן נפגע קשה המשרד המחוזי של ה-סי.אי.די. תגובתו של ג'יילס, מפקד הבולשת, לאירוועי ירושלים הייתה קשה. הוא הודה כי למרות מאמצי הבולשת, נכשל ארגונו במאבק בטרור.¹⁴⁵ יש לציין כי ההלשנות היו נקודתיות והיקפן היה מצומצם.

ההחלטה הסודית לביצוע ההלשנות

לאור התחזקות פעולות האצ"ל ולח"י, ולאור מברקו של משה שרת (ראה להלן), גמלה בלבו של בן-גוריון ההחלטה לשיתוף פעולה אקטיבי עם המשטרה הבריטית. מאחר ולא הצליח להשיג את הסכמת הנהלת הסוכנות היהודית להלשנות, החליט לעקוף את המוסדות. בן-גוריון זימן אליו ב-22 באוגוסט את אליהו גולומב ומשה סנה (ישראל גלילי, מראשי ההגנה, נעדר מהעיר באותו יום). באותה פגישה הוחלט על ההלשנות, תוך שמירה קפדנית על חשאיות ההחלטה וביצועה. בפגישה זו לא נרשם פרוטקול, אולם על קיומה ועל ההחלטה לשיתוף פעולה עם הבולשת הבריטית, אנו למדים מיומנו של ישראל גלילי, שכתב בדפי רישומו האישיים ביום 24 באוגוסט 1944 את הדברים מפי אליהו גולומב:¹⁴⁶

טלגרמה משרת [ששהה אותה עת בלונדון] כי יש החלטה על הקמת יחידה עברית לוחמת. ההחלטה טרם ידועה לשליט בארץ וגם לא למטכ"ל. ייתכן כי גולומב יידרש לנסוע למטרופולין [לונדון]. צ'רצ'יל אמר כי הוא חותר להכרעה בימי ראשותו, הוא סבור כי בתום תפקידו יושלך מתפקידו... שרת לומד משהותו בלונדון כי יש המלצה לחלוקה...

בהמשך, הוסיף גולומב, כי עתה משמשים אצ"ל ולח"י את הסכנה העיקרית להיות "קלף" נגדנו. אמר לי את דעתו. הצטער על שלא הייתי בעיר ולא שותפתי בהתייעצות. סיפר על ההחלטה [לשיתוף פעולה עם

¹⁴⁵ חרובי, עמוד 210.

¹⁴⁶ יעקב יוניש, סוגיות בנושא "הסזון הגדול", מכון ז'בוטינסקי כ 8-129, עמוד 23.

הבריטים]. הוטל עליו למסור אך לידיעתי ואסר עלי להועץ אלא עם עצמי. הבטחתי הבעת דעתי כעבור שעה-שעתיים. הלכתי. חזרתי אליו עם חצות. הודעתי לו שלילתי והתפתחה שוב שיחה בה העמיד את דעתו בעיקר על חוסר ברירה, מאחר והפעילות העצמית אינה מותרת וכרוכה במשבר בהנהלה. למחרת כתבתי לסנה: השלום עליך.

חבל שלא סיימנו השיחה שפתח בה גולומב בעניין שיתוף עם הבולשת, מאז אני הופך והופך בדבר ואין הסדר מתיישב לא בלבי ולא בדעתי, לא מבחינה פוליטית ולא מבחינה נפשית. אני חושב את הדבר, אם יעשה, לצעד הרה אסון ומוליך למטרה הפוכה. מצידי הדבר קבור: אולם שותף באחריות הזאת איני יכול להיות. איני יודע אם סופר לי הדבר כמשתתף בהכרעה. די לי באחריות הנובעת מהשתיקה. הכרחי שנמשיך את השיחה. אני מקווה לשכנע.

ובמקום אחר, מספר ישראל גלילי:¹⁴⁷

הויכוח בנושא שיתוף הפעולה עם השלטונות כנגד ארגוני הפורשים גרם לזעזוע ביחסי עם רבותי – בן-גוריון ואליהו גולומב. ההחלטה שיש להגיש את המידע לשלטונות נתקבלה בלי ששותפתי בדיונים. וכאשר הובא הדבר לידיעתי על-ידי אליהו גולומב, נדרשתי לשמרו בסוד כמוס אפילו מיצחק טבנקין. [...] טענתי באוזני בני הפלוגתא שלי כי ישנם צעדים שאין לעשותם כי הם חורגים אל מעבר לקו האדום. חריגה אל מעבר לקו זה מובילה לסכנת דמורליזציה. אנשינו הרגישים, המצפוניים, לא יעכלו ולא ישלימו עם שיטה זו המכתימה את ניקיון דרכנו. הבריטים יבזו לנו על שמעדנו. תישח קומתם של אנשינו. רבים ביישוב יגלו הזדהות עם ארגוני הפורשים לא מתוך תמיכה בדרכם אלא מתוך סלידה בפני צעד זה שלנו [...]

על מפתן ועידת ההסתדרות השישית [ראה להלן] עשה בן-גוריון מאמץ חדש, נוסף, לשכנע אותנו, בייחוד בשיחות עם יצחק טבנקין ועמי. הברור נסב על מוקד אחד – שיתוף הפעולה עם השלטונות. [...]

¹⁴⁷ ארכיון הקיבוץ המאוחד, חטיבה 15 גלילי, מיכל 47, תיק 4, תעודה 4.

לא שכנענו זה את זה. הויכוח פרץ בוועידה, בייחוד בוועדת ההחלטות. בן-גוריון בחר בדרך הקלה – הוא הציג את הפורשים כתופעה פלילית מוחלטת והצדיק את הפעילות נגדם בנימוקים המצדיקים שיתוף פעולה עם המשטרה נגד פושעים.

ב-6 בספטמבר 1944 טס גולומב ללונדון לשליחות סודית, מאחר והדיונים בין שרת לממשלה הבריטית בנושא הקמת הבריגדה היהודית עלו על שרטון. הבריטים התנו את הקמת הבריגדה בשיתוף פעולה מלא של הסוכנות היהודית בעניין ההלשנות על חברי האצ"ל ולח"י ורק בעקבות הסכמתו של גולומב בעניין זה, נתפרסמה ב-20 בספטמבר 1944 הודעה רשמית של משרד המלחמה הבריטי בה צוין כי: "ממשלת הוד מלכותו החליטה להיענות לדרישת הסוכנות היהודית ולהקים בריגדה מוגברת יהודית..."¹⁴⁸

אכן באחד ממסמכי הבולשת הבריטית מיום 22.12.44 מצוין במפורש כי ההלשנות החלו בספטמבר 1944.¹⁴⁹

מאז החלה הסוכנות היהודית "לשתף פעולה" בראשית ספטמבר 1944 היא סיפקה לסי.אי.די פרטים על 561 אנשים, להם מיוחס קשר עם ארגונים טרוריסטיים...

בעקבות ההלשנות נערכו מעצרים במספר מקומות בארץ:

חיפושים ומעצרים בפתח-תקוה – 5.9.1944

על-פי הודעה רשמית, הקיפו כוחות צבא בשעות בוקר מוקדמות את פתח-תקוה. הוטל עוצר על העיר ונערכו חיפושים לפי רשימות שהיו בידי המשטרה. החיפושים נפסקו בשעה 11:40 בבוקר. נעצרו 46 חשודים בפעילות טרור.¹⁵⁰

חיפושים ומעצרים בכפר-סבא – 9.10.1944

נעצרו 5 טרוריסטים חשודים.¹⁵¹

¹⁴⁸ שבתאי טבת, קנאת דוד, כרך ד' עמוד 462.

¹⁴⁹ ארכיון משרד המושבות, CO 733/457.

¹⁵⁰ עיתון "הארץ" מיום 6.9.1944 וכן מיום 20.9.1944

¹⁵¹ שם, מיום 11.10.1944 וכן מיום 20.10.1944

חיפושים ומעצרים ברמת-גן ובני-ברק – 10.9.1944

כוחות צבא ומשטרה הקיפו בהשכמת הבוקר את רמת-גן ובני-ברק. יחידות משטרה ערכו חיפושים אחר אנשים המבוקשים בקשר למעשי האלימות הטרוריסטיים האחרונים. העוצר היה משעה 5 בבוקר ועד 11 לפני הצהרים. נעצרו 29 חשודים.¹⁵²

חיפושים ומעצרים בתל-אביב – 18.10.1944

אחרי חצות הגיעו הרבה שוטרים באוטובוסים לפינות שונות בתל-אביב וערכו חיפושים, לפי רשימות מוכנות, בבתים בשדרות חן, שדרות רוטשילד, רחוב הרצל, רחוב יונה הנביא ועוד. נעצרו 36 חשודים.¹⁵³

חיפושים ומעצרים בתל-צור – 18.10.1944. נעצרו 2 חשודים.

חיפושים ומעצרים בנתניה – 26.10.1944

צבא ומשטרה ערכו חיפושים נוספים באזור בתי החרושת של נתניה. כ-900 איש נחקרו. נעצרו 22 אנשים שנדרשו למשטרה.¹⁵⁴

חיפושים ומעצרים בראשון-לציון – 29.10.1944

המשטרה מודיעה שנעצרו 5 טרוריסטים חשופים.

בסך-הכול נעצרו בחודשים ספטמבר ואוקטובר 145 אנשים החשודים בהשתייכות לאצ"ל.

למרות המעצרים, המשיך האצ"ל בהתקפותיו על תחנות משטרה ומוסדות ממשלתיים. אחת הפעולות שפגעה ביוקרתו של השלטון ושמה אותו ללעג הייתה תכנית "הקיר", הקשורה לסדרי התפילה ליד הכותל המערבי. כבר בסוף שנות העשרים התלוננו הערבים כי התקיעה בשופר ליד הכותל המערבי פוגעת בקודשי האיסלם, ובשנת 1931 קבע "דבר המלך במועצתו"

¹⁵² שם, שם

¹⁵³ שם, שם.

¹⁵⁴ שם, מיום 27.10.44.

(הרשות המחוקקת של ממשלת המנדט), כי זכות הבעלות של המוסלמים על הר-הבית מקנה להם גם בעלות על אזור הכותל המערבי. בעקבות החלטה זו, נאסר על היהודים לתקוע בשופר ליד הכותל, למרות שהתקיעה היא חלק חשוב ובלתי נפרד מתפילות ראש השנה ויום הכיפורים.

איסור התקיעה ליד הכותל המערבי פגע קשות ברגשות היהודים והאצ"ל החליט לפעול. בכל מוצאי יום הכיפורים נהגו אנשי אצ"ל ובית"ר "להבריח" שופר לרחבת הכותל, שם כבר חיכה המתנדב התורן שתקע את "התקיעה הגדולה" בסיום יום הצום. הדבר לא היה פשוט, כי שוטרים בריטים רבים מילאו את הדרכים לכותל וערכו חיפושים מדוקדקים בכליהם של היהודים שבאו להתפלל. ברוב המקרים נעצר התוקע בידי המשטרה והובא למשפט.

בקיץ 1944 הועלתה שוב בעיית התקיעה בשופר ליד הכותל, אלא שהפעם הוחלט שלא להסתפק באדם אחד שיתקע במוצאי יום הכיפורים. מספר שבועות לפני הימים הנוראים החל האצ"ל בפרסום אזהרות לבריטים להדיר רגלם מן הכותל וכי שוטר שיימצא בקרבת הכותל ביום הכיפורים ייענש. האזהרות הלכו ותכפו ולקראת החגים הן הוצאו מדי יום ביומו. המתח הלך וגבר והכול היו דרוכים לקראת הבאות. נוצר הרושם שהארגון מתכוון לרכז כוחות גדולים ברחבת הכותל, אשר ימנעו מן הבריטים את הגישה בכוח הזרוע.

אזהרות הארגון בעניין הכותל המערבי היו בבחינת לוחמה פסיכולוגית ושימשו כפעולת הסחה למבצע הצבאי העיקרי. למרבה הפלא, כיבדו השלטונות את אזהרות הארגון, ואף שוטר בריטי לא נמצא ברחבת הכותל ביום הכיפורים. תקיעת השופר המסורתית שלאחר תפילת נעילה בוצעה באין מפריע, ולאחריה פרצו המתפללים בשירת "התקווה" אדירה. שום התנגשות לא אירעה באותו יום ברחבת הכותל או בדרך אליו והבלשים הבריטיים שהסתובבו ללא מדים, התאכזבו מהעדר כוחות מזוינים של הארגון. הם לא ידעו כי במוצאי יום הכיפור התקיפו יחידות הקרב של האצ"ל ארבעה מטרות שונות ברחבי הארץ. היו אלה מבצרי המשטרה בחיפה, בקלקיליה, בגדרה (קטרה) ובבית דגן.¹⁵⁵

במנשר שהעביר שר המושבות, אוליבר סטאנלי, לקבינט המלחמה בלונדון, ייחס חשיבות גדולה להתקפות שנערכו בו זמנית על ארבע תחנות משטרה, על-ידי לפחות 150 איש חמושים בפצצות ובנשק אוטומטי, ושהצביעו על תכנון צבאי.¹⁵⁶ בדיון שנערך בפרלמנט הבריטי הזהיר סטאנלי כי הטרור עשוי להביא רק נזק לעניין היהודי.¹⁵⁷

¹⁵⁶ אייל, מאינטיפדה למרד, עמוד 174.

¹⁵⁷ עיתון "דבר" מיום 12.10.1944.

מספטמבר ואילך קיימה הנהלת הסוכנות היהודית מספר ישיבות שהוקדשו, רובן ככולן, לאמצעים שיש לנקוט נגד האצ"ל ולח"י כדי להפסיק את פעולותיהם נגד ממשלת המנדט.

להלן קטעים מישיבת הסוכנות היהודית שהתקיימה ב-1.10.1944:¹⁵⁸

יו"ר מר בן-גוריון: עלינו לדון על מעשי הטרור בארץ, המתרחבים והולכים... אומנם בעיתונות שלנו מופיעים מאמרים הטוענים שהיישוב מגנה את המעשים האלה, אבל אדם העומד מן הצד קשה לו לקבל הנחה זו. הנה ירו בנציב העליון¹⁵⁹ והיורים ברחו לתוך שכונה יהודית [גבעת שאול]. אדם זר לא יבין שיתכן שאיש מאנשי השכונה לא ראה את הבורחים ולא הסתירם. וכשמטילים עונש קיבוצי על השכונה – מתחיל ויכוח בעיתון עברי נגד העונש הזה.

יש יהודים הנותנים כספים לאנשי האצ"ל מתוך פחד. רבים גם מסכנים את חייהם בסרבם לתרום.

עלינו קודם כל לגמור עם עצמנו – או שאנו תומכים בפעולות-הרס אלה, או שאנו נלחמים בהן. אלה החלו ברצח אנגלים, עברו לרצח ערבים וההגיון נותן שהדברים ייגמרו ברצח יהודים...

עלינו לחפש דרכים יחד עם הוועד הלאומי לביעור הרע הזה מקרבנו. כי לא ייתכן שנרשה לכנופיית-רוצחים להשתולל בתוך היישוב. עליהם להפסיק את מעשי ההרס, ולא – נעשה הכול להפסקתם [...].

הרב פישמן: [...] הוא אינו יכול לקבל את ההנחה שהצעירים האלה הם כולם פושעים וחוטאים, כל עוד לא נחקרו הדברים. אנו עשינו הכול כדי למצוא חן בעיני הממשלה, אבל היא לא ביטלה אף סעיף אחד מסעיפי הספר-הלבן...

הוא לא הרג זבוב מימיו, אבל מכיר היטב את השלטון בארץ ויכול להבין שיש צעירים שדמם רותח בקרבם, אם כי הוא מגנה את מעשיהם... לדעתו לא צריך להתערב.

מר גרינבוים: [...] השלטונות תובעים מאתנו להיהפך למודיעים שלהם, שאם לא כן הם מאיימים באיומים שונים. אבל עובדה היא שהכנופיה אינה מסתירה את שמה. הארץ קטנה; היישוב היהודי קטן הנהו, והמשטרה

¹⁵⁸ אצ"מ, פרוטוקול מישיבת הנה"ס מיום 1.10.1944

¹⁵⁹ ב-8.8.1944 שמו אנשי לח"י מארב לשיירה של הנציב העליון, מק-מייכל. בצאתה מירושלים.

מן היריות נפצע הנציב קלות בידו ובירכיו בעוד שלישו נפצע קשה.

גדולה; הריגול הפוליטי שלה ידוע לתהילה – כל האפשרויות בידיהם, וקשה להאמין שהם אומנם אינם יכולים להפסיק את המעשים האלה...
 מר בן-גוריון סבור, שאם לא נאחוז באמצעים – תעבור הקבוצה לרצח יהודים. ייתכן שכך; אבל אם נתערב, הרי רצח היהודים יתחיל מיד...
 אנו אחראים למעשי קרן-היסוד, להתיישבות, לעלייה, אבל אין אנו אחראים למעשיהם של אזרחים ארצי-ישראליים, ואיני מבין מדוע אנו צריכים לקבל עלינו את האחריות הזאת. אין אנו גם יכולים לעקור את הרע הזה; אנו יכולים רק למסור אותם לשלטונות והם יעשו אתנו חסד ויאסרו את האנשים, או לא יאסרו...
 העניין חמור ויש להביאו בפני הוועד הפועל הציוני המצומצם. ייתכן שכתוצאה מההחלטה הזאת תתפטר ההנהלה ותיבחר הנהלה אחרת במקומה...

הרב פישמן והוא מציעים להגיד שאנו מתנגדים למעשי הטרור; אנו גם מתנגדים לכך שהממשלה תאשים ותעניש את הציבור כולו בגלל מעשי יחידים. הממשלה היא בעלת המכשירים לביעור הפשעים ועלייה לעשות את חובתה.

ד"ר שמורק: [...] אם תתקבל עמדתם של הרב פישמן ומר גרינבוים, הוא חושש להרס שארית תקוותנו, ויש לעשות פעולה להפסקת מעשי הטרור ...

ד"ר גולדמן: [...] הוא אינו מפחד מפני מסירת ידיעות. אם מטעמים מדיניים צריך למסור ידיעות – ימסרן...

מר בן-גוריון: מציע שתי הצעות ברורות:

א. להודיע גלויות שלא נסבול עוד את מעשי הטרור, ולקרוא ליישוב להתנגד להם.

ג. לגייס את כוחותינו לביעור הרע.

בעקבות החלטות אלו פנו ראשי הסוכנות היהודית אל מנהיגי המפלגה הרביזיוניסטית, כדי שיפעילו את השפעתם על האצ"ל, ופנייה זו הולידה מספר פגישות בין ראשי הצ"ח (ההסתדרות הציונית החדשה) לבין מפקדים בכירים של האצ"ל. הפגישה החשובה ביותר הייתה בין ד"ר אריה אלטמן (שעמד בראש הצ"ח בארץ ובעולם והיה מנהיג המפלגה הרביזיוניסטית לאחר מותו של ז'בוטינסקי) לבין בגין. בפגישה זו השתתף גם שלמה לוי (לב-עמי) שהיה ראש המטה של מפקדת האצ"ל. ד"ר אלטמן סיפר להם על הלחצים שהופעלו עליו כדי שיפעיל את השפעתו על האצ"ל ויביא להפסקת הפעולות נגד הבריטים, וגם ציין כי לדעתו יש למתן את ההתקפות נגד

הבריטים. הוא לא דיבר על הפסקתם המוחלטת, מחשש שעמדה כזו תידחה בו במקום. הוא הוסיף כי יש לנצל יותר את הדרכים הדיפלומטיות. "לאט ומעט", זו הייתה הסיסמה שתבע ביחס לפעולות האצ"ל. בגין סקר את המצב הפוליטי באזור ובעולם והסביר כי הדרך היחידה שנותרה היא מלחמה בשלטון הזר עד לסילוקו מן הארץ. יתר-על-כן, בגין אף הציע לראשי הצ"ח לרדת למחתרת ולהצטרף למלחמתו של האצ"ל.¹⁶⁰

ב-11.10.1944 התפרסמה הודעה רשמית של גנרל פייג'ט, מפקד הכוחות הבריטיים במזרח התיכון, ומר שאו, מ"מ הנציב העליון (הנציב העליון מק-מייכל כבר עזב את הארץ לאחר סיום תפקידו, והנציב החדש הלורד גורט טרם הגיע). בהודעה נאמר, בין היתר:¹⁶¹

[...] מתחילת השנה הזאת הייתה ארצנו לזירה שבה בוצעו כמה פשעים ומעשי אלימות נוראים על-ידי טרוריסטים יהודים... וזאת בזמן שבו הגיעה המלחמה הקשה בין האומות המאוחדות לבין גרמניה הנאצית לשלב מר ביותר...

אנו פונים אל היישוב היהודי ומבקשים ממנו שיפעל כמיטב יכולתו ויגיש עזרה לכוחות המשטרה והסדר בארץ, על מנת שיבער את הרע הזה בקרבו. גינוי מעשה האלימות מעל הבימה או מעל עמודי העיתונות יש בו אולי כדי להשפיע במידה מסוימת, אולם גינוי כזה כשהוא לעצמו אינו מספיק. דרוש שיתוף פעולה ממשי עם כוחות המשטרה והסדר, ובייחוד מסירת ידיעות העשויות להביא לידי תפיסת הרוצחים ועוזריהם...

באסיפת המליאה של הוועד הלאומי מה-23.10.1944, התקיים דיון בדרכים למלחמה בטרור היהודי. הועלתה ההצעה של שיתוף הפעולה עם הבולשת, אולם לאחר דין ודברים נתקבלה לבסוף ההחלטה הבאה שפורסמה בעיתונות העברית:¹⁶²

אזהרת היישוב

הוועד הלאומי מתרה ומזהיר במלוא הכרת אחריותו וסמכותו, כי אם הטרור בכל צורותיו וגילויו לא ייפסק מיד, יעשה היישוב בכל כוחותיו למען שים לו קץ.

¹⁶⁰ ראיון המחבר עם שלמה לב-עמי.

¹⁶¹ סת"ה, כרך ג', עמוד 533 וכן עיתון "דבר" מיום 11.10.1944.

¹⁶² עיתון "הארץ" מיום 26.10.1944.

גם בוועד הפועל הציוני התקיים דיון בשאלת הטרור, ובהודעה של בן-גוריון נאמר כי הנהלת הסוכנות היהודית החליטה לאחוז בשורה של פעולות עצמאיות במלחמה בטרור, ולא יהיה שימוש בעזרת הממשלה.¹⁶³ ההחלטות של מוסדות היישוב היהודי עוררו דאגה רבה בקרב ממשלת המנדט. הם התנגדו לכך שראשי היישוב ייקחו את החוק לידיהם, ובמלחמתם בטרור יבצעו בעצמם פעולות בלתי חוקיות. דרישת הממשלה הייתה שהסוכנות היהודית תסתפק במסירת שמות אנשי האצ"ל ולח"י לבולשת, ולא תפעל בכוחות עצמה, כי אין לדכא את הטרור על-ידי הפרת החוק. ב-29.10.1944 פירסמה לשכת העיתונות הממשלתית הודעה נוספת ליישוב היהודי ובה הסבירה הממשלה מהי העזרה הנדרשת מהיישוב למלחמה בטרור:¹⁶⁴

דברים שפורסמו בעיתונות הזמן האחרון מעידים כי שוררת אי הבנה כללית לגבי מידתה וטיבה של העזרה הנדרשת מאת הציבור בדיכוי הטרור. מה שהממשלה דורשת בדרך השיתוף הוא רק זה שכל אזרח ימלא את חובתו ויעשה צעדים של ממש לשיתוף פעולה עם השלטונות בשמירת החוק והסדר... אין הציבור צריך ליטול על עצמו את תפקידיה של המשטרה בחקירת מעשי הטרור ומאסר הטרוריסטים. **הציבור נקרא לא לנסות לדכא את הפרת החוק על-ידי הפרת החוק.** הדבר הנדרש הוא – ידיעות שיש למסור אותן במהירות ובדייקנות רבה ככל האפשר, בעניין כל פעולות חשודות או אנשים חשודים, שיש להניח שהם מעורבים בהם...

¹⁶³ אצ"מ, פרוטוקול ישיבת הוועד הפועל הציוני מיום 19.11.1944.

¹⁶⁴ סת"ה, כרך ג', עמוד 533 וכן עיתון "דבר" מיום 29.10.1944.

מגעים בין האצ"ל ללח"י

עם הכרזת המרד של האצ"ל בשלטון הבריטי בארץ, בפברואר 1944, הלכו ונעלמו ההבדלים בין האצ"ל ולח"י. אותה שנה החל לח"י להתאושש מן המכות שהנחיתה עליו הבולשת הבריטית, בעזרתה של ההגנה, ואנשיו שבו ויצאו לפעולות נגד השלטון. בסוף אוגוסט נפגש מנחם בגין עם יצחק יזרניצקי-שמיר, אחד משלושת החברים במרכז לח"י. נסיבות הפגישה הזאת לא היו שגרתיות. ירוחם לבני ("איתן", ששימש כקצין מבצעים של האצ"ל) אסף את בגין מביתו בצפון תל-אביב והושיטו בסירת משוטים על הירקון עד ל"שבע טחנות". שם ירדו השניים מן הסירה וצעדו ברגל לבני-ברק, לביתו של אוהד לח"י, שם המתין יזרניצקי. בדומה לבגין, היה גם הוא עטור זקן ארוך ולמשקיף מן הצד היה נקל להתרשם כי לפניו שיח רבנים, ולא-דווקא דיון בין שני ראשי ארגוני המחתרת. בעיקרו של דבר הייתה זו שיחת גישוש, שנועדה להתוות דרך לשיתוף-פעולה בין שני הארגונים. עם זאת הועלה בה גם עניין טכני רב-חשיבות: תיאום, שימנע נזק לאחד הארגונים כתוצאה מפעולה שמבצע הארגון האחר. בגין הזכיר, למשל, את ההתקפה הגדולה על משרדי הבולשת בשלוש הערים הגדולות שביצע האצ"ל ארבעה חודשים קודם לכן. שעות מספר לפני שלוחמי האצ"ל יצאו לפוצץ את בניין הבולשת ביפו (23.3.1944), נערכה בקרבת מקום התנקשות של לח"י בקצינים בריטים, כתגובה על הריגתו של חבר הארגון בידי הבולשת. רק בדרך נס לא הופרעו לוחמי האצ"ל בפעולתם. על כך הוסיף שמיר כי הוא עצמו נקלע בסוף אוגוסט 1944 לדרום תל-אביב בשעה שהאצ"ל התקיף את תחנות המשטרה ברחוב לוינסקי ובאבו-כביר. כתוצאה מן ההתקפה, הוכרז עוצר ונערכו חיפושים בכל האזור והתעורר חשש כבד למעצרו. על רקע זה הוסכם שיש למצוא דרך לשיתוף-פעולה בין הארגונים ולו רק כדי למנוע הפרעות הדדיות. בישיבת המפקדה הארצית של האצ"ל, דיווח בגין על המגעים עם לח"י וציין כי "יש התקדמות ניכרת לקראת הבנה מלאה". אלא שמסקנה זו הייתה טרם זמנה. ראוי לציין כי מנחם בגין, וכן נתן פרידמן-יילין וישראל שייב (שני החברים האחרים במרכז לח"י), לא היו בארץ בזמן הפילוג ולכן לא היו מעורבים בכל המעשים המכוערים של העת ההיא. בכל זאת, היה צורך בהרבה רצון טוב כדי להתגבר על חוסר האמון בין שני הארגונים, שגבל לעתים באיבה.

יצחק שמיר

בסוף אוגוסט, נפגש בגין עם פרידמן-יילין ובסיום הפגישה הציע בגין להקים הנהגה משותפת שתמנה שני נציגים מכל ארגון. במקרה של חילוקי-דעות, כך הובהר, תהיה ההכרעה בידי בגין, שיהיה גם אחד הנציגים של האצ"ל. פרידמן-יילין הגיב על ההצעה במכתב לבגין בו נאמר, בין השאר:¹⁶⁵

ידידי היקר,

הצעתך המעשית אינה נראית לנו.

[...] אנו מוסיפים לתמוך בהצעתנו, שפירושה בתקופה הראשונה – תיאום יסודי של פעולות בשטחים: המלחמתי, ההסברתי והפוליטי – בתור מסגרת, שעל קיומה צריכים לדעת אך ורק שני המרכזים של הגופים... אנו מציעים לפי שעה להתחיל מיד בחילופי הודעות על פעולות-מלחמה העומדות להיעשות על-ידי צד זה או אחר. באופן ממש: להודיע יום לפני כן על האזור, שבו תבוצע הפעולה, כדי שהצד השני יספיק לעשות את סידורי הביטחון המתאימים לאדם ולרכוש. הצעה זו היא מחויבת המציאות, לאור דרכי התגובה החדשים של האויב, כפי שלאחרונה באו לידי ביטוי בירושלים ובתל-אביב. אנו מחכים לתשובתך.

¹⁶⁵ י. אלפסי, האצ"ל אוסף מקורות ומסמכים, ג', עמוד 115.

בתשובה, כתב בגין מכתב ארוך, שבו ניתח את מערכת היחסים בין שני הארגונים, וניסה שוב למצוא דרך של שיתוף-פעולה.¹⁶⁶

ידידי היקר,

[...] הגישה שלי – אפשר להגדירה במלים אלו:

א. חיסול פרשת הפילוג ואיחוד מלא של הכוחות – הוא הכרח אובייקטיבי;

ב. נוצרו, במשך החודשים האחרונים, התנאים הסובייקטיביים המאפשרים לעשות את הצעדים הראשונים למען איחוי הקרע.

הגישה שלך – אם הבינתי אותך יפה – היא אחרת: א. אין הכרח אובייקטיבי ... ב. עדיין לא נוצרו התנאים הסובייקטיביים שיאפשרו לאחד את שני הכוחות הלוחמים והנרדפים. בשיחתנו האחרונה הודעת לי, כי אין אתם דנים על האיחוד ...

וזו הייתה הצעתי. ראשית, הצעתי לך להקים מחנה אחד. אולם לאחר שהודעתני, כי אין אתם מקבלים הצעה זו, הצעתי לך לעשות את הצעד הראשון בכיוון הרצוי: להקים גוף שינהל את כל העניינים מתוך קולגיאיות ושיתוף מלא.... לצערי דחיתם גם את ההצעה הזו [...]

מה נשאר אפוא? אתה מציע "שיתוף-פעולה" סתמי, ואמרת לי בפירוש, כי זה יהיה ניסיון: אם יצליח – מה טוב, ואם לא יצליח – יחזור המצב לקדמותו. בשיתוף-פעולה כזה אין תועלת, אבל רבה הסכנה מצדו, דווקא בגלל אותו "ואם לא יצלח" ... יש לי הרושם, כי המלחמה מתפתחת בכיוון רצוי. ההבדלים בין שיטות המלחמה הולכים וקטנים.

גם בשיטות ההסברה הפוליטית הנני רואה התפתחות חיובית ... בסיכום, הנני מציע, לשם ביסוס ההתקרבות ההדרגתית, לקיים פגישות פריודיות בין באי-כוח שני הגופים. תהיינה אלו פגישות בלתי מחייבות, בהן נדון על כל השאלות האקטואליות. אם נבוא לידי איזה שהוא הסכם בשאלה קונקרטית זו או אחרת – ישמחו שני הצדדים, ואם לאו – הרי הייתה זו שיחה חופשית, בלי "אובליג" [בלי התחייבות]. אם תסכימו להצעה זו, הייתי מציע לקיים פגישות כאלה, של שניים-שניים, פעם בחודש, או פעם לשישה שבועות.

הצעתך בקשר להודעות ההדדיות על "פעולות" היא מעשית, וגם אני חושב כי יש למצוא סידור מתאים בנקודה חשובה זו ... זוהי שאלה בשביל מומחים. אני מציע לקיים בהקדם האפשרי פגישה בין יזרניצקי לבין מרידור ושניהם בוודאי ימצאו סידור נכון, שיוצע כהחלטה סופית.

בלחיצת יד, שלך מ.-
ט"ז אלול, תש"ד (4.9.44)

בהמשך להתכתבות הזו, נפגשו נציגי הצדדים והסכימו להודיע זה לזה על פעולות מתוכננות. ואמנם לח"י קיבל הודעה מוקדמת על ההתקפה שביצעו אנשי האצ"ל במוצאי יום הכיפורים תש"ה (27 בספטמבר 1944).

היחסים בין האצ"ל ולח"י הלכו והתהדקו והפגישות נעשו ידידותיות יותר. ב-16 באוקטובר אף יצאו שני הארגונים בכרוז משותף, בתגובה לפניית המפקד העליון של הצבא הבריטי אל היישוב בארץ לשיתוף-פעולה עם הבולשת. מספר ימים לאחר מכן, הגלו הבריטים 251 עצורים מן הארץ, למחנה מעצר באריתריאה. 120 מהם היו אנשי אצ"ל ומיעוטם אנשי לח"י. כמעט כל האחרים היו פעילים במפלגה הרביזיוניסטית שלא השתייכו לאף אחד מארגוני המחתרת.

גירוש ה-251 (ראה להלן) היה חסר תקדים, והיכה את היישוב היהודי בארץ בתדהמה רבה. הגירוש הזה גם זירז את ההתקרבות בין האצ"ל ולח"י, ונציגי שני הארגונים החליטו לצאת לפעולות משותפות נגד השלטון הבריטי, בצמוד להצגתה של דרישה אולטימטיבית משותפת להחזרת הגולים ארצה.

מגעים בין לח"י וההגנה ערב הסזון

ביום 12 בפברואר 1944 נכנסו כמה צעירים למועדון של "השומר הצעיר" על-מנת לחלק כרוזים של לח"י. פרצה תגרה ובמהלכה נפלטה ירייה מאקדחו של אחד מאנשי לח"י. בעקבות התקרית, נערכה פגישה בין פרידמן-ילין לבין אליהו גולומב. במהלך הפגישה הסביר גולומב לפרידמן-ילין שהוא רואה את הפרשה בחומרה רבה ודרש שאנשי לח"י יימנעו מלהפיץ דברי תעמולה במועדוני תנועות הנוער ההסתדרותיות. פרידמן-ילין התנצל ובסיומה של הפגישה אף התחייב למלא את דרישתו של גולומב.¹⁶⁷ מאז נהגו השניים להיפגש לעתים מזומנות, וכן להחליף ביניהם מכתבים. מסמכים אלה מלמדים כי במרוצת הפגישות התפתחו בין השניים יחסי הבנה והערכה הדדית. דוגמא לכך נמצאה בחודש מאי 1944, כאשר הממשלה פרסמה תמונות של אנשי לח"י "מבוקשים" והקציבה פרס כספי לכל מי שיעזור בתפיסתם. בעקבות הפרסום, כתב פרידמן-ילין, בכינויו "שמעון", לגולומב:¹⁶⁸

פרסום התמונות בעיתונות העברית הכניס שינוי במצב מאז פגישתנו. אנו מניחים שהיה ידוע לכם מקודם כי התמונות עומדת להתפרסם. העובדה כי לא ניסיתם לעכב את הפרסום או להודיע לנו, זורקת אור חדש על יחסכם אלינו [...]

בתשובתו כותב גולומב:¹⁶⁹

[...] בנוגע לפרסום התמונות, אמרתי לך כי גם אנו לא ידענו על הדבר למפרע וכי לי נודע הדבר עם הופעת התמונות בעיתון.

מכתב אחר, מ-16.5.44, מלמד כי ההגנה לחצה על לח"י להפסיק את פעילותו (כפי שנעשה הדבר לגבי האצ"ל) וכי לדברי גולומב, אף הייתה הבטחה של לח"י להיענות לדרישת ההגנה. המכתב עצמו שוגר לאחר שלח"י פרסם כרוז, ובו נאמר, בין השאר:

¹⁶⁷ סת"ה, כרך ג, עמוד 516.

¹⁶⁸ את"ה, 112/1067.

¹⁶⁹ שם, שם.

"א. זאב פלש וחיים גוטוביץ, בלשים שכירים, מלשינים, סוכני הבולשת האוייבת, נידונו למיתה. פסקי-הדין הוצאו אל הפועל בירייה. ב. אנו מפרסמים בזה רשימה שחורה ראשונה של מלשינים וסוכני בולשת שכירים. ואלה שמותיהם: [להלן הופיעו תשעה שמות של יהודים המשרתים במשטרת המנדט]. בוגדים ומלשינים אלה מוזהרים בזה, שאם לא יפסיקו את פעולתם מיד, יבואו על עונשם. דמם בראשם..."

על כך כתב גולומב לפרידמן-יילין:¹⁷⁰

שמעון,

הופתעתי לראות את המודעה המכתימה שמות של שוטרים עברים ישרים ומאיימת על חייהם. **גם לולא הייתה הבטחה מצדך להפסיק את פעולותיכם** (מחוץ למקרים של תגובה על המתת חבריכם שלכם באמצעות דין או שלא באמצעות דין), הייתי רואה מעשה זה כהכרזת מלחמה. הנני מזהירך אפוא, אל תלכו בדרך זו כי בזאת אתם פותחים במלחמה הפנימית שרצינו להימנע ממנה. כל ניסיון לפגוע באנשים ישרים, שמשום מה הכרזתם עליהם כבוגדים, תהיינה תוצאותיו כתוצאות רצח שיף וגרועות מזה. על מודעתכם תבוא גם תגובה ציבורית.

16.5.44 א. [אליהו גולומב]

במכתב אחר לפרידמן-יילין, מ-6.9.44, כותב גולומב:¹⁷¹

לשמעון,

אני רוצה להשיב בקיצור למכתבך מיום ח' אלול [27.8.1944] ולהעמיד כמה דברים על אמיתותם המדויקת.

¹⁷⁰ שם, שם.
¹⁷¹ את"ה, 8/131.

א. אני לא דיברתי על הפרת הסכם, כי אם על פעולה בניגוד לדברים שהוסכמו בשיחתנו האחרונה, ולכן כל הדברים על הפירוש הפילולוגי והיורדי של "הסכם" הם לא לעניין.

ב. בנוגע לפעולה במקרה של גזרות או התעללות אמרתי אני, כי זה יצריך פגישה לשם בירור משותף ואתה לא התנגדת לכך. היה מובן לגמרי, כי במקרה של משפט מוות אתם מודיעים למפרע על הגבתכם ובמקרים אחרים יעשה ניסיון לדון יחד.

רציתי להעמיד את הדברים על דיוקם לשם האמת בלבד. מבלי לתלות עוד תקוות בבירורים, כי אם אחר שיחותינו לא מצאת אפילו לנחוח להודיע כי אתם מתכוננים לחדש פעולות¹⁷² אז מתמוטט כל היסוד לשיחה שהיה מבוסס על אִמון הדדי.

בנוסף לזאת אני רוצה לומר לך, כי אצלנו, יש שיקולים רבים מה מזיק יותר, אם פעולה נמרצת למען מנוע את אפשרות המעשים מצדכם, ואין אנו מתעלמים מן הנזק ומן הסכנות שבדבר, או הימנעות מפעולה כל עוד אפשרי הדבר. אולם אין אצלי ספק, כי קרוב הזמן שבו נהיה נאלצים לפעול נגדכם ונגד מעשיכם, אם תמשיכו לא להביא בחשבון את העניינים הציוניים והיישוביים, כפי שהתנועה הציונית והיישוב תופסים אותם.

אני מודה לך על ההשתתפות בצער על אבדתנו הגדולה. [מותו של ברל צנלסון, מבכירי המנהיגים של ההסתדרות הכללית ומפא"י]

(-) אליהו [גולומב]

נ.ב.

היות ואני נוסע היום מהארץ למשך חודשימים, אני רוצה עוד להודיעך, כי אם יהיה צורך בכך, תקבל מחבר שלי פתקה חתומה באות "א" והיא תהיה מוסמכת בשמי ובשם חברי.

¹⁷² ביום 8.8.1944 יצא הנציב העליון מק-מייכל מירושלים למסיבת פרידה שנערכה לכבודו בעיריית יפו, ימים ספורים לפני עזבו את הארץ. בהגיעה השיירה לקילומטר הרביעי, בסיבוב מול הכפר ליפתא, פתחה יחידה של לח"י באש לעבר מכוניתו של הנציב העליון. שלישו של מק-מייכל נפצע קשה ונהגו נפצע קל. הנציב העליון עצמו, שהשתטח על רצפת המכונית, נפצע פצעים קלים בידו וברכו.

אם תרצה להודיע לנו משהו, תוכל לעשות זאת על-ידי מכתב לביתי
בשביל "א".

הנ"ל

בישיבת הוועד הפועל של ההסתדרות, שהתקיימה ב-11.11.1944 סיפר
גולומב כי:

באוקטובר, לפני הרצח של הלורד מוין, שלחו אנשי לח"י שליחים
בהודעה: אנחנו מוכנים להפסקת הפעולה ונשתדל להשפיע גם על אנשי
האצ"ל, וזאת ללא תנאים.

פרידמן-יילין עצמו הסביר כי הפעולה בקהיר לא היוותה הפרת ההבטחה
להפסקת הפעולות, מאחר והבטחה זו התייחסה לנעשה בארץ-ישראל ולא
לנעשה מחוץ לגבולותיה.

נתן פרידמן-יילין

לח"י מתחייב להפוגה

ההתנקשות בלורד מוין שהתקיימה ביום 6 בנובמבר 1944 (ראה להלן), הביאה, בין השאר, לניתוק המגעים בין מנהיג ההגנה אליהו גולומב ובין נציג לח"י, נתן פרידמן-יילין. מספר ימים לאחר חטיפתו של תאודור פלאי¹⁷³, יזם גולומב פגישה חדשה עם פרידמן-יילין, בגבעתיים, ובמהלכה תבע מלח"י להפסיק את פעולותיו, ולא, הזהיר גולומב את איש-שיחו, תפתח ההגנה בסזון מלא גם נגד לח"י. תגובתו של לח"י לתביעה זו הוצגה במרוצת הזמן בשתי גרסאות. פרידמן-יילין סיפר, כי בתגובה לאיומיו של גולומב הוא ענה כן:¹⁷⁴

לא תחזור עוד שנת תש"ב. לא תהיה מלחמת-אחים חד-צדדית. נגיב בחומרה. הואיל ואין ברשותנו התנאים שעומדים לרשותם, פתוחה לפנינו דרך-תגובה יחידה: להוציא להורג את האחראים לפגיעה באנשינו. להוציא להורג, כפשוטו. אנו יודעים היטב את משמעות הדבר: הקזת דם הדדית. אל יהא ספק: אנו נצליח להקיז יותר דם מהם, כי גופם גדול ומגושם יותר וראשיהם נעים על פני השטח. גם שמירה לא תועיל להם, כי אין להם ודאות שבין השומרים לא יהיו אנשי-מחותרת, אשר יסייעו בחיסול.

במלים אחרות, פרידמן-יילין טוען כי האיום ברצח ראשי המוסדות הלאומיים, הוא שהרתיע את גולומב ולכן לא פגעה ההגנה בלח"י בכל תקופת הסזון האיומה. אנשי ההגנה קובעים, לעומת זאת, כי פרידמן-יילין נכנע לאיומיו של גולומב, והתחייב שלא לפעול נגד השלטון הבריטי. וכי בתמורה לכך הבטיח גולומב לשחרר את פלאי ולא לפגוע עוד באנשי לח"י.

כך או כך, בדיון על הסזון, בישיבה סודית של הוועד הלאומי ב-5.6.45, אמר גולומב בין השאר:¹⁷⁵

...אני רוצה להבדיל בין שני ארגוני טרוריסטים; קבוצת שטרן, הקוראת לעצמה לח"י, וארגון האצ"ל. ארגון השטרניסטים נרתע מן הטרור ... הם לא אמרו בפומבי את מה שאמרו לא בפומבי ... הם הודיעו לנו שהם

¹⁷³ איש לח"י תאודור פלאי, המכונה טודרס, נחטף בידי ההגנה ביום 14.12.1944 (ראה להלן).

¹⁷⁴ נתן ילין-מור, לוחמי חרות ישראל, עמודים 234, 237, 262.

¹⁷⁵ אצ"מ, J 1/7240.

מסתלקים מן הטרור, והם מסבירים את זה על-ידי כך שהם נוכחו לדעת שאם יימשך הטרור, יביא הדבר לידי מלחמה תקיפה ונמרצת שלנו נגדם, ומזה הם נרתעים, מזה הם נרתעו והפסיקו את מעשי הטרור ...

ב-28 בדצמבר 1944, זמן קצר לאחר פגישתו של גולומב עם פרידמן-ילין, ולאחר שחרורו של טודרס, כתב ישקה אליאב¹⁷⁶ מכתב למשה דיין וזה לשונו:¹⁷⁷

המרכז [של הלח"י] דן בכובד ראש וביסודיות בהצעתו של אליהו [גולומב]. הדיון עוד טרם הסתיים ויימשך גם בשבוע הבא. הזנחת הדרך אשר הייתה העיקרון המנחה בדרכי הפעולה והשקפת העולם, וכל ההיקף הארגוני והחינוכי של הבחורים, מעוררת דיונים עמוקים ומקיפים, באשר החלטה חיובית תדרוש שינוי ערכים מוחלט. הנני אמונה שאם יושג דבר זה [דהיינו, הסכם בין ההגנה ולח"י] יונח היסוד המוסד אשר עליו תושנת ההגנה ההדדית. מתוך כך גייסתי את מיטב כישרונות השכנוע שלי, ואינני יכול עוד להביע פסימיות מוחלטת. הנני מקווה שביום שני הבא, אוכל למסור לך תשובה מסוימת אשר תלויה במועד הפגישה הקרובה.

העובדה היא שבכל תקופת הסזון, לא פגעה ההגנה באנשי לח"י (למעט שני מקרים של חטיפת אנשי לח"י, ששחררו מיד לאחר שהתבררה הטעות). וכן, שבמשך כל אותה תקופה, לא ביצע לח"י ולו פעולה אחת נגד הבריטים. פרידמן-ילין טוען כי לח"י שבת מפעולה כל עוד נמשך משפטם של חכים ובית-צורי בקהיר, כדי שלא להאפיל על התהודה של המשפט:¹⁷⁸

היה ברור, כי מלחמת-אחים תבטל את האפקט המדיני של הפעולה והמשפט ותעלה על הבמה גורם, שאין אנו מעוניינים בפעולתו לצד השלטון הזר – ההגנה".

¹⁷⁶ יעקב (יאשקה) אליאב שהיה מפקד בכיר בלח"י, נעצר על-ידי הבריטים, אולם הצליח לברוח בדצמבר 1943 מבית-הסוהר המרכזי בירושלים. לאחר הבריחה, הסכימה ההגנה לתת לו מקלט באחד הקיבוצים ושם ניהל שיחות ארוכות עם ראשי ההגנה בדבר שיתוף פעולה בין ההגנה ולח"י.

¹⁷⁷ את"ה, 80/47/12.

¹⁷⁸ ילין-מור, לוחמי חרות ישראל, עמוד 237.

אלא שגם לאחר שהשניים הועלו לגרדום, במארס 1945, לא חזר לח"י לפעול וההפוגה שקיבל על עצמו נמשכה עוד חודשים רבים. במקום אחר טוען פרידמן-יילין, כי "כדי שנוכל לפעול זקוקים היינו לרגיעה בחזית הפנימית, להרחקת הסכנה של הסתבכות במלחמת-אחים, בלי לסטות מעקרונותינו בדבר מלחמה בשלטון הזר ושמירת עצמאותנו הארגונית".¹⁷⁹ טענה זו אינה סותרת, כמובן, את גרסת ההגנה, כי לח"י נכנע לאיומיו של גולומב והתחייב שלא לפעול נגד הבריטים.

בעניין זה מספר אליהו לנקין שהיה חבר מפקדת האצ"ל :¹⁸⁰

כבר אז ידענו את האמת. עוד לפני הסזון, בפגישתנו הרשמית עם גולומב וסנה (ראה להלן) הודיע גולומב בפירוש כי מפקד לח"י נתן פרידמן-יילין נכנע לדרישת פיקוד ההגנה והתחייב לפניו להפסיק את פעולות מחתרתו נגד הבריטים; ובתמורה הבטיח גולומב שלא לרדוף את אנשי לח"י. באותה פגישה דרש גולומב אותו "סידור" גם מאתנו.

ישראל שייב ("אלדד"), מראשי לח"י, שהיה במעצר בתקופת הסזון ולכן לא שותף בדיונים שהתנהלו במרכז לח"י, כותב בספרו "מעשר ראשון" עמוד קעא:

במקרה או שלא במקרה לא הגיע אלי למחנה העצורים חומר ההסברה הפנימי, ורק עכשיו, בחטטי בארכיון, נקלעה לידי חוברת פנימית מאותו חורף ובו שורות שכאלו מתמיהות בסגנון, שהן סגנונו של נתן פרידמן מצד הלשון אבל לא סגנונה של לח"י מצד הרוח:
אנו צריכים לדאוג לכך שנצא מן המשבר שלמים וחזקים יותר. רצינו להאמין, על יסוד הבטחה מפורשת של אדם אחראי בהגנה, שהלשנה תוצא לגמרי משימוש. ההבטחה הופרה. מול פעולה פושעת זו נעמיד אמצעים מוסריים. מה נדרש מאתנו? תבונה ועמידה איתנה. מתנגדינו היו מרוצים אילו עשינו איזה צעד נחפז. ניזהר מפני פרובוקציות. על האפשרות להסביר לא נותר. מרכז התנועה משגיח על התפתחות העניינים והוא שוקל את המצב ומחליט על הצעדים שייעשו ועל מה

¹⁷⁹ שם, שם.

¹⁸⁰ אליהו לנקין, סיפורו של מפקד אלטלנה, עמוד 76.

שלא ייעשה. פעולתנו הארגונית לא תופסק. תתנהל ביתר מרץ. נגייס אנשים חדשים. נחנך, נאמן. ולשניים בקהיר נאמר: נשתדל להיות ראויים לעמידתכם".

[..]אינני מכיר את המצב הארגוני. אינני יודע מה אפשר לעשות מבחינה טכנית במצרים או בארץ. אני מכיר ויודע רק את הצד המדיני והמוסרי. ושניהם מחייבים פעולות מלחמתיות ולא "ארגוניות" ו"הסברתיות" בלבד. אך מכיוון שאין פעולות, ברור לי שאי-אפשר לבצען ... ומאמין אני לאחראים הארגוניים שאי אפשר היה לעשות דבר במצב המתוח שהתהווה. אך שולל אני בכל התוקף את מה שנעשה. ורק במה שנעשה מונח פתרון כל ה"זריות" המנויות לעיל. ומה שנעשה הוא: **התחייבות כלפי ההגנה לא לפעול**. (הדגשה שלי, י.ל.)

בעקבות התחייבות זו לא נפגעו אנשי הלח"י בתקופת הסזון. היה אף מקרה אחד, של ישקה אליאב, שההגנה מצאה לו מסתור בקיבוצים וסירבה להסגירו לבולשת הבריטית.

בדו"ח סודי של הבולשת הבריטית, הסוקר בהרחבה את שיתוף-הפעולה בין ההגנה והבולשת ואת השפעתו על הטרור בארץ, נאמר, בין השאר:¹⁸¹

ממקורות רבים נודע לנו כי הסיבה לאי מסירת שמות של אנשי לח"י לבולשת נובעת מן ההסכם שנעשה בין ההגנה ולח"י. **לפי הסכם זה לא תמסור ההגנה את שמות אנשי לח"י לבולשת, ובתמורה יימנע לח"י מלבצע פעולות טרור** ... וכך, בעוד ההגנה הייתה פורייה מאוד במסירת שמות של חברי אצ"ל, לא נמסר אפילו שם אחד מחברי לח"י. זאת ועוד, כל החטיפות שביצעה ההגנה, היו של אנשי אצ"ל בלבד ... עוד יש לציין כי למרות שההגנה הודתה כי יעקב לבשטין נמצא בפיקוחה, ראשיה סירבו בתוקף להסגיר אותו לשלטונות. לחטוף חשוד זה עניין אחד, אולם מתן מחסה לפושע שנשפט לעשר שנים וברח מן המאסר, אינו מוסיף אמון לנציגים הרשמיים של הסוכנות היהודית, ותהיה הצגת הדברים אשר תהיה ... הידיעות על ההסכם בין ההגנה ולח"י היו כה עקביות, עד כי ההגנה מצאה לנחוץ להכחיש אותן. דבר זה נעשה באמצעות עיתון אשנב ... (הדגשה שלי, י.ל.)

עוד יוזכר כי ההגנה גרסה שההסכם עם לח"י מוגבל לגבולות ארץ-ישראל בלבד (וכך טען, בעצם, גם פרידמן-ילין, בהצדיקו את ההתנקשות בלורד מוין שנערכה בקהיר); לכן נשלחו נציגים של הש"י למצרים, ופעולות הבילוש שלהם הביאו למעצרו של 25 חיילים ארץ-ישראלים, רובם חברי לח"י. חיילים אלו הועברו לארץ במגמה לשחררם מן הצבא ולהפקידם בידי השלטונות האזרחיים.¹⁸²

פגישות בין ההגנה לבין האצ"ל

הפגישה בין דיין ובגין

באחד מימי אוגוסט 1944, הקיש משה דיין על דלת ביתו של אליהו רביד, ברחוב הקישון 71 בתל-אביב, וביקש לשוחח אתו (ההיכרות ביניהם נקשרה, כזכור, בתקופת "עם לוחם", אך הקשר לא היה אמיץ. לרביד לא היה מכשיר טלפון בביתו, לכן נבצר מדיין לתאם את הפגישה מראש). עכשיו סיפר דיין לרביד שהוא מעוניין ללמוד כיצד האצ"ל מבצע את פעולותיו, ולשם כך נקבעה פגישה נוספת, בהשתתפות של אליהו לנקין. היה זה לאחר ההתקפה על המטה המחוזי של הבולשת ברחוב ממילא בירושלים (14.7.1944). לנקין, שלקח חלק בפעולה זו, היה יכול להסביר לדיין את פרטי התכנון והביצוע. דיין הביע את הערכתו ללוחמי האצ"ל ובסיום הפגישה, שאל אם אפשר לארגן פגישה בינו לבין בגין. רביד ענה כי עליו לשאול את הסכמתו של בגין וכי ישיב לו דבר. בגין הביע את הסכמתו ופגש את דיין בביתו של אליהו רביד.¹⁸³ לימים כתב על אותה פגישה בגין בספרו "המרד":¹⁸⁴

בראשית המרד נפגשתי פעם יחידה עם אחד ממפקדי ההגנה החשובים, משה דיין. הוא ביקש להחליף אתי דעות. מאחר שהשמועה אמרה, כי הוא מן "האקטיביסטים" בהגנה, הסכמנו לכך. החלפנו דעות. דיין סיפר לי רבות על ניסיונותיו בסוריה, אליה חדר בימי ממשלת וישי לביצוע פעולת חבלה במתקני מלחמה חשובים. האיש לא התפאר, אך ברור היה מתיאורו השקט, שלבו אינו חסר אומץ. בסוריה אבדה לו עינו; בוודאי לא אבד לו עוז-רוחו.

סיפרתי לדיין על מלחמתנו וערכה המדיני. בדברים רבים מצאנו הסכמה בינינו, לפחות בשיחה. דיין השמיע באוזני גם דברי עידוד מלבבים. הוא אמר כי לאחר פעולותינו החל ציבור הפועלים להתייחס "בחיבה אל האצ"ל". הוא שם לב לכך, שאנו עושים כל מה שאפשר כדי למנוע פגיעות ביהודים. אין הוא נכנס להערכת התוצאות הפוליטיות של מלחמתנו; על כך יכולות להיות תמיד שתי דעות. אולם הוא מעריך את

¹⁸³ ראיון המחבר עם אליהו רביד.

¹⁸⁴ מנחם בגין, המרד, עמוד 391.

פעולתנו בעיקר מבחינה חינוכית. אנחנו מוכיחים לנוער העברי כולו, כי אפשר ואפשר להכות בבריטים.

משה דיין

בסיום הפגישה, שאל בגין את דיין אם הוא בעד שיתוק פעולות האצ"ל בכוח (כפי שראשי הסוכנות היהודית איימו לעשות). דיין ענה שהוא נגד פעולה מעין זו, אבל הוא חייל, ואם יקבל פקודה – יבצע אותה. (יש לציין כי מאוחר יותר השתתף דיין כחבר במטה הסזון, יחד עם משה סנה, אליהו גולומב וישראל גלילי.¹⁸⁵)

על אותה פגישה כותב משה דיין:¹⁸⁶

[...] ניגשתי אל מכרי הוותיק, אליהו מצדי (הוא גר ברחוב הקישון 71). מצאתי אותו יושב בבית. ברגע הראשון לא רצה להכניסני. מצאתי גם את אשתו (מרים מצדי). אמרתי לו שאני רוצה להיפגש עם בגין. נבהל והשתיקני. הסברתי לו מדוע אני מעוניין להיפגש: לשמוע הסברה רעיונית וגם טכנית לשם הפקת לקחים בשבילנו לעתיד ...

¹⁸⁵ יעקב יוניש, סוגיות בנושא "הסזון הגדול", מ"ז, כ 8-129.

¹⁸⁶ את"ה, 112/1117.

אחר הצוהריים נפגשתי עם בגין בדירתו של מצדי. הוא לבוש יפה, שפם חום, משקפיים, שיניים קדמיות גדולות ודלילות. שאלתי לדרכיהם והוא ענה לי כשעה וחצי – שעתיים ... אמר כי הוא מבין שלשם התקוממות דרוש כל היישוב, והוא מוכן לקבל את המנהיגות הקיימת רק אם תעבור לבסיס של מלחמה (תעבור "מבניין הסוכנות להרי הגליל"). הם יילחמו ובן-גוריון ינהל את המשא ומתן. לו ז'בוטינסקי היה חי, היו להם פרטנסיות [יומרות] גם לשלטון. בן-גוריון בסוכנות ובן-גוריון בוועד לשחרור לאומי אינם אותו הדבר ...

בעקבות הדו"ח של דיין, החל הש"י לשמור את צעדיו של אליהו רביד. בסופו של דבר נחטף רביד על-ידי ההגנה והוחזק במעצר באחד הקיבוצים במשך שלושה חודשים. (ראה להלן).

הפגישה בין סנה ובגין

במחצית חודש אוגוסט 1944, נפגש אליהו לנקין עם אליעזר ליבנה (מראשי מפא"י ועורך העיתון המחתרתי של ההגנה, "אשנב"). ליבנה גילה הערכה לפעולות האצ"ל, אבל טען כי לדעתו יש הכרח בכפיפותו של היישוב למנהיגות אחת, ולכן הציע להפגיש את בן-גוריון עם בגין, בתקווה שהם יגיעו לידי הבנה ביניהם. לנקין העלה את הצעתו של ליבנה בפני בגין. לאחר דיון במפקדת האצ"ל הוחלט להשיב בחיוב, ולנקין מיהר להודיע על כך לליבנה.

ב-23 באוגוסט, השתלטו יחידות האצ"ל על שתי תחנות משטרה באזור תל-אביב (תחנת אבו-כביר ותחנת נווה-שאנן) כדי להחרים את הנשק שהיה מצוי בהן. בניגוד לידיעות המוקדמות, היו בתחנות אלו רק 18 רובים אנגלים, שבתנאי המחתרת לא היה להם שימוש רב. הפעולה עוררה תגובות נזעמות מצד מנהיגי היישוב היהודי; השמירה על שתי התחנות הופקדה בידי נוטרים יהודים, והנשק האמור היה מיועד, מנקודת-ראותה של ההנהגה, להגנה על אזרחי תל-אביב. כוחות ההגנה יצאו לחפש אחרי הנשק, והעלו בחקתם מחסן ברמת-גן שהכיל חומר ארכיוני.

האצ"ל ראה את פעולת התגמול הזאת בחומרה רבה, אבל במפקדה גבר קולם של אלה שלא רצו בהחרפת היחסים בין שני הארגונים, ולכן הוחלט לנסות ולהידבר עם ההגנה לפני נקיטת אמצעים. בעקבות החלטה זו נתבקש יעקב תבין (פרשטיי), ששימש אחראי על מחלקת שירות הידיעות (המש"י) של האצ"ל, להתקשר עם משה סנה, שהיה ראש המפקדה הארצית של ההגנה, כדי להציע עסקת חליפין; האצ"ל יחזיר את הרובים

שהחרים בתחנות המשטרה, וההגנה תחזיר את הארכיון שמצאה ברמת-גן.¹⁸⁷

כשהגיע תבין לביתו של סנה, ברחוב ביל"ו בתל-אביב, פתח את הדלת בחור גברתן ששאל לרצונו. תבין אמר כי הוא רוצה לשוחח עם ד"ר קליינבוים.

"מי אתה" שאל הגברתן.

"אמור בבקשה לד"ר קליינבוים [סנה] ששמי תבין ושאני בא אליו בשליחות האצ"ל", ענה תבין. (בהיותו סטודנט באוניברסיטה העברית בירושלים, נפגש עם סנה כשבא להרצות בפני הסטודנטים).

הבחור ביקש מתבין בפרוזדור ונעל את הדלת. כעבור זמן קצר חזר והכניסו לחדרו של סנה, שקיבל את פניו בחמימות, ולבקשת תבין, הורה סנה לשומריו לעזוב את החדר. כשהגיעו לעצם העניין, אמר סנה כי אינו יודע על כך דבר, אבל הוא מוכן לברר ולהמציא תשובה. תוך כדי שיחה על המצב בכללותו, אמר סנה כבדרך אגב: "כידוע לך, אני מכיר את בגין עוד מפולין. האם אפשר לדעתך לסדר פגישה בינינו?". תבין ענה שיבדוק זאת, אבל התנה כל פגישה כזאת, אם תהיה, בכך שהוא יטפל בה לבדו וסנה יגיע אליה ללא שום שומר-ראש. לאחר שסנה נתן את הסכמתו, הבטיח תבין לפנות לבגין. בקשתו של סנה לא הייתה ספונטנית. ימים מספר לפני כן ביקש בן-גוריון את סנה להיפגש עם בגין במקומו וסנה פשוט ניצל את הפגישה עם תבין, כדי ליצור קשר עם בגין.¹⁸⁸

כעבור ימים מספר חזר תבין לדירתו של סנה והודיע לו כי בגין מסכים להיפגש אִתּו. הפגישה עצמה נערכה ביום ראשון, 8 בספטמבר. תבין אסף את סנה מדירתו ברחוב ביל"ו והם צעדו ברגל לאורך רחוב שיינקין. כאשר הגיעו לכיכר מגן-דוד, עצר תבין מונית והורה לנהג לנסוע לצפון תל-אביב. לאחר חצי שעה, שבה המונית לרחוב שיינקין, ליד רחוב ביל"ו, ותבין הסביר לסנה כי כל הסיבוב נועד להבטיח שאיש אינו עוקב אחריהם. הם צעדו עתה לבית מספר 74, ופגשו בחדר המדרגות את אליהו לנקין. תבין הלך לדרכו ואילו לנקין וסנה עלו לדירתם של ישראל ולוקה וקס. בסביבה לא הוצבה כל שמירה ואיש מן הנוכחים בדירת וקס לא היה מזוין.

¹⁸⁷ ראיון המחבר עם יעקב (אלי) תבין.

¹⁸⁸ שם, שם.

בגין קיבל את סנה בחמימות בחדר האורחים של משפחת וקס, והזמינו להסב לשולחן עגול, עמוס בפירות ובסיגריות – בגין עצמו היה אז מעשן "כבד" – שניצב בפינת החדר. מכיוון שסנה ביקש לקיים את השיחה בארבע עיניים, עזב לנקין את חדר והצטרף אל בני הזוג לוקס, שישבו במטבח הקטן. בחדר השינה, מאחורי הדלת הסגורה, ישן בנם בן השבע של משפחת וקס.¹⁸⁹

השולחן העגול בבית משפחת וקס

פגישה, שארכה כחמש שעות, התנהלה באווירה ידידותית. סנה פתח ואמר שהוא נתבקש לייצג את בן-גוריון. הוא שאל כיצד בגין יכול לנהל מלחמה צבאית, מבלי להסתייע במקורות מידע מדיניים. בגין הודה כי המשימה קשה, אבל טען שבעידן התקשורת המודרנית, אפשר ללמוד רבות מהעיתונות ומן הרדיו. בתשובה לשאלתו של בגין העריך סנה כי הבריטים עתידים להציע, לאחר מלחמת-העולם, חלוקה טובה כפתרון לבעיית ארץ-ישראל. בגין השיב כי כל חלוקה של ארץ-ישראל היא רעה בעיניו, וכי אין לסמוך על אדם אחד, אפילו הוא אוהד היהודים (הכוונה לצ'רצ'יל). הוא הוסיף והזכיר שהאצ"ל הכריז מלחמה על השלטון הבריטי בארץ, ואין דרך אחרת לסלק שלטון זר אלא בכוח הנשק.

שירבוטים על קופסאות הסיגריות

סנה נדרש לשאלת המרות הלאומית ואמר:¹⁹⁰

אם תרחיבו את הפעולה, זה מחייב שליטה על הנפש ועל הרכוש של הציבור. ועל הציבור יש לנו שליטה. אין אנחנו מתכוננים לוותר על שליטתנו בציבור, כי אנחנו הננו נושאי מנדט העם היהודי. העם היהודי מסר לנו מנדט, והפעולה שלכם מחייבת שאתם תקבלו את השליטה. אם אתם תלכו לפי התוכנית שלכם, אתם מוכרחים להגיע לידי שליטה על היישוב, אחרת לא תוכלו לבצע את התוכנית. על ישוב זה יש לנו שליטה, נחוצה לנו השליטה. אתם אינכם יכולים להיות שליטים, וזה מוכרח להביא לידי התנגשות.

בגין השיב על כך בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים:

¹⁹⁰ מנחם בגין, המרד, עמוד 194. וכן: סת"ה, כרך ג', עמוד 1887. משה סנה, אחרית כראשית, מבחר דברים: 1967-1972, וכן ראיון המחבר עם אליהו לנקין.

לאצ"ל אין כל אספירציה [יומרה] לשלוט ביישוב ... אין לנו כל אספירציה לכל שלטון פוליטי. מאחר שדברת אתי גלויות, גם אני רוצה לדבר אתך גלויות. איני רואה בהצ"ח את ההנהגה הפוליטית שלנו. מה שהצ"ח רוצה זהו שלטון בתוך היישוב היהודי. זוהי מטרה קטנטונת... להילחם כדי להגיע לידי שינוי המשטר ביישוב—זה אינו מעניין אותנו. אגיד לך יותר מזה – לאחר שנפטר ראש בית"ר אנחנו רואים בתוקף המסיבות הציבוריות, מתוך המצב כמו שהוא, אנחנו רואים בבן-גוריון את האיש היחידי שצריך לנהל את המלחמה הפוליטית של הציונות [...]. אנחנו מוכנים להתייצב לפקודתו, כאשר יתייצב בראש ועד השחרור הלאומי או בראש ממשלה עברית זמנית, כאשר הוא יתחיל את המלחמה בשלטון, וכדי לסבר את האוזן אומר: כאשר הוא יעבור מרחביה להרי הגליל.

סנה הוסיף ואמר כי:

יחס סביל לפעולות האלימות של אצ"ל ולח"י מצד המוסדות הלאומיים, היה מתפרש כצורה מוסווית ובלתי רשמית של אישור ותמיכה לפעולות אלה. משמעות זו הייתה מטילה את האחריות הפוליטית על המוסדות הלאומיים ועל היישוב, בניגוד לרצונם ובניגוד לדעתם. באחריות זו לא יכולנו לשאת, קודם כל מפני שהיא נוגדת את אחריותנו לשותפות ההיסטורית של העם היהודי והיישוב העברי במלחמה האנטי-היטלראית. שנית, לא יכולנו לקבל את האחריות לסיכון היישוב על-ידי חשיפתו למעשי דיכוי של השלטון הבריטי, בעוד הבריטים היו מתרצים את מעשי הדיכוי שלהם בעיני דעת הקהל העולמית כהכרח בל-יגונה אל מול החבלה במאמץ המלחמתי.

סנה ביקש אפוא מבגין להסכים להפוגה בפעולות נגד השלטון הבריטי בארץ, ולו רק באופן זמני. בגין דחה בקשה זו וחזר על טענתו כי יסכים לקבל את מרות ההנהגה הציונית אך ורק ברגע שתבחר בדרך המאבק המזוין.

הם נפרדו באי הסכמה.

אחר-כך נכנסו בני הזוג וקס ואליהו לנקין לחדר האורחים ובגין סיפר להם את תוכן השיחה. בגלל השעה המאוחרת החליטו בגין ולנקין להישאר במקום עד אור הבוקר, ולוקה הציעה להם את הספה הכפולה שעמדה

בחדר האורחים. הם נרדמו למספר שעות, בתחושה לא קלה. האצ"ל – זאת ידעו בבירור – ניצב עתה בפני הכרעות קשות.

משה סנה

גלות אפריקה

בין הפגישות שקיימו ראשי ההגנה עם מנחם בגין, החריו הבריטים את תנאי המעצר על-ידי גירוש 251 לוחמים למחנה מעצר באפריקה.

ביום חמישי, ה-19 באוקטובר 1944 בשעה 4:30 בבוקר, הקיפו את מחנה המעצר בלטרון כוחות צבא גדולים. בשעה 6:00 בבוקר הוצאו, לפי רשימה מוכנה מראש, 239 עצורים מן הצריפים, נכבלו בידיהם ולאחר שנעשה חיפוש על גופם, הובלו אל מחוץ למחנה. העצירים לא הורשו לקחת אתם דבר. כבולים זוגות זוגות הועלו על משאיות והשיירה, מלווה במכונות משוריינות, עשתה את דרכה אל שדה התעופה בוילהלמה. שם הורדו מן המכונות והצטרפו אל 12 עצורי כלא-עכו שהגיעו לשדה שעה קודם לכן. ה-251 סודרו ב-12 קבוצות וכל קבוצה, מלווה במשמר מזוין, נועדה לאכלס מטוס אחד. כאשר היה ברור לעצירים כי עומדים לגרש אותם מן הארץ, הם פרצו בשירה אדירה של "התקווה".

12 המטוסים עשו דרכם לאסמרה, בירת אריתריאה, ולמחרת היום הועברו משדה התעופה אל תחנת גלותם הראשונה באפריקה – מחנה סמבל, ששכן שני קילומטר צפונה לאסמרה.

בעקבות גירושם של 251 העצירים, הוסיפה ממשלת המנדט לגרש מארץ-ישראל

עוד חשודים בהשתייכות למחתרת. בסך הכול גורשו מן הארץ עד סיום המנדט 439 עצירים.

הבריטים נמקו את הגירוש בגלל החשש שאנשי האצ"ל ולח"י ינסו לשחרר בכוח את העצורים שהיו כלואים במחנה בלטרון. אולם ראשי המחתרת טענו כי הסיבה האמיתית לגירוש הייתה לשבור את רוחם של העצירים ושל הלוחמים שנשארו מחוץ למעצר וכן להרתיע את הנוער מלהצטרף למחתרת.¹⁹¹

שתי המחתרות יצאו במתקפת כרוזים נגד הגירוש. בעיתון "חרות" פרסם האצ"ל את הדברים הבאים:¹⁹²

¹⁹¹ מנחם בגין, המרד, עמוד 199.

¹⁹² מ"ז, עיתון "חרות" מיום 31.10.1944

[...] לא נעבור בשתיקה על גירוש נאצי זה. יודעים אנו למה התכוון השלטון, אשר לא מצא אף אנייה ואף מטוס, על מנת להציל, לפחות, מספר יהודים מן התופת. אבל מצא עשרות אווירונים כדי לגרש יהודים מן המולדת. יודעים אנו כי זהו גם ניסיון של הפחדה וגם ניסיון של לחץ: אולי תמורת החזרת המגורשים נשיג שלום, שלום של ספר לבן, בארץ-ישראל... אך מצד שני ברור לנו, כי גירוש ראשון זה לא יהיה האחרון וכי הגירושים הבאים עלולים להקיף לא מאות, אלא אלפים ואולי רבבות – אם שלטון הדיכוי לא ייוכח כי לא כדאי לו לגרש יהודים מארץ-ישראל, ואת זאת נשתדל להוכיח לו.

תגובת העיתונות העברית הייתה מעורבת. עיתון "הארץ" הסתפק במסירה לקונית של הידיעה, ללא שום תגובה. לעומת זאת התפרסם במאמר המערכת גינוי חריף נגד הטרור היהודי והצורך לחסלו. בניגוד ל"הארץ", לא התעלם עיתון "דבר" מן הגירוש ואף הקדיש לו מספר מאמרי מערכת שמחו נגד הגירוש.¹⁹³

251 ששולחו מן הארץ למעצר אי שם... נענשו בעונש אשר דעת היישוב העברי בארץ-ישראל, על זרמיו וחוגיו, לא תוכל לקבלו ולשאתו. עמדתנו שלנו למעשה הטרור ולעושיהם ידועה. קראנו ונקרא ליישוב שיתן את ידו לביעור כוח ההרס אשר קם לחתור תחת שארית התקווה של העם... אולם מעולם לא השלמנו ולא נשלים עם שני עונשים שמהותם אחת: עם דין מוות ועם שילוח יהודי מארצו.

גם עיתון "הבוקר" הצטרף למחאה נגד הגירוש:¹⁹⁴

[...] הרחקת יהודים מארץ-ישראל בכוח יש בה פגיעה בכל רגשי הביטחון הקשורים בנפש היהודית דווקא בארץ זו. הגורל הגלותי של העם היהודי מוצא את ביטויו הבולט ביותר בגירושים. רוצים להיפטר באיזו ארץ שהיא מיהודים, אחרי שינוי משטר או בלי שינוי משטר, ומגרשים אותם מן הארץ. היהודי בונה את ארץ-ישראל בכדי שיהיה מקום אחד בעולם שאי אפשר לגרש אותו ממנו...

¹⁹³ עיתון "דבר" מיום 22.10.1944

¹⁹⁴ עיתון "הבוקר" מיום 23.10.1944

ועכשיו מגרשים מן הארץ יהודים שאשמתם לא הוכחה כלל וכלל, על יסוד חשד בלבד. באופן כזה אפשר לגרש הרבה יהודים מן הארץ, ואם אפשר למנוע את ביאת יהודים ארצה על יסוד נימוקים פוליטיים, אפשר לגרש יהודים מן הארץ על יסוד נימוקים פוליטיים...

מצד הנהלת הסוכנות היהודית הייתה שתיקה רועמת והנושא אף לא עלה על סדר היום. בישיבת הנהלת הסוכנות שהתקיימה ב-23.10.1944, מספר ימים לאחר הגירוש, סיפר שרת כי הרביזיוניסטים פנו אליו ובקשו ממנו שהסוכנות היהודית תמחה נגד הגירוש. הוא ענה להם כי לדעתו "אין זה גירוש אלא מאסר מחוץ לגבולות ארץ-ישראל", בכל זאת הוא חושב כי יש להבחין בין מעשי טרור, לבין אמצעי ענישה פסולים. אליעזר קפלן אמר באותה ישיבה: "אני מתנגד להתערבות הסוכנות היהודית בעניין זה... לדעתי זה עונש הכי קל. מה פירוש הדבר אם אנחנו נתערב, גם אם זה שלוח המוני. הרי כדי למנוע שריפה בארץ, מעבירים אותם לאריתריאה". בן-גוריון הפסיק את הויכוח והוסיף כי "אנחנו במידה ידועה כפותים בהחלטתנו" ובזאת תם הדיון.¹⁹⁵

הערתו של בן-גוריון תמוהה, ולדעתי אין להוציא מכלל אפשרות שגירוש עצורי אצ"ל ולח"י לאפריקה, נעשה בידיעתו ואף בהסכמתו של גולומב, בשעה שניהל את הדיונים החשאיים בלונדון, שכללו את העיסקה: בריגדה יהודית תמורת הלשנות לבולשת הבריטית (ראה לעיל).

האצ"ל ולח"י פרסמו מספר כרוזים בגנות הגירוש לאפריקה ולהלן אחד

מהם:

¹⁹⁵ אצ"מ, פרוטוקול ישיבת הנה"ס מיום 22.10.1944

הפגישה המכרעת בין גולומב וסנה לבין בגין ולנקין

עם שובו של אליהו גולומב מלונדון, נערכה מתקפה תעמולתית במטרה להכשיר את דעת הקהל לקראת הסזון. כצעד ראשון, כינס גולומב מסיבת עיתונאים בה דיווח על הסכמתה של הממשלה הבריטית להקמת הבריגדה היהודית. לאחר מכן עבר לדון בבעיית הטרור היהודי בארץ:¹⁹⁶

[...] הצרה הגדולה היא ההכשלה מבפנים, אמר גולומב בהתכוונו לטרור המתחולל בארץ. בלונדון באים אלינו בטענות: "אתם מרשים כיום טרור בארץ-ישראל". אנו יכולים להפסיד בגלל זה בעיני העם הבריטי. יש חשש שיקומו שונאים וישאלו בפרלמנט על יהודים הרוצחים בריטים. אם יימשך המצב הזה, ישאלו עלינו שאלות ואיש לא יענה. ואם יעז מישהו לענות, יסירוהו מן הבמה.

מי שימשיך בטרור יחבל בעתידנו ובתקוותנו. אין מקום למאמרים המשתמעים לכאן ולכאן.

נילחם עוד בטרור והטרוריסטים יודעים זאת ...

יש צורך לסיים את הדבר בלי קורבנות – אבל עלינו לסיים גם אם יהיה הכרח בקורבנות. ואם תהיה מלחמה מאוחדת, ימעטו הקורבנות. אין זה עניין למעמד זה או אחר. אי אפשר להמשיך במשחק הזה. זה יפגע גם בפועלים וגם בבורגנים. (הדגשה שלי, י.ל.)

למחרת היום דן עיתון "הארץ" במאמר מערכת בפגישת גולומב עם העיתונות:¹⁹⁷

אתמול התפרסמו דבריו של גולומב: הקמת הבריגדה והטרור היהודי בארץ-ישראל.

[...] בפיו של אדם שחזר זה עתה מלונדון, יש משקל מיוחד לאזהרה על הסכנות הצפויות לנו מן הטרור ... עברו כבר עשרה ימים אחרי הכרזת הממשלה בעניין הטרור¹⁹⁸ ועדיין לא נתפרסמה תשובה מצד המוסדות הלאומיים. גם מר גולומב לא דיבר אלא בשמו הפרטי. החלטות

¹⁹⁶ עיתון "הארץ" מיום 19.10.1944

¹⁹⁷ שם, מיום 20.10.1944

¹⁹⁸ הכוונה להודעה הרשמית מטעם שאו, ממלא מקום הנציב העליון וגנרל ברנרד פייג'ט, המפקד העליון של הכוחות הבריטיים במזרח התיכון, שהתפרסמה ב"11.10.1944 (ראה לעיל).

הסוכנות היהודית והוועד הלאומי עדיין לא התקבלו [...] המטרה צריכה להיות ברורה: שחרור חיינו הציבוריים מסיוט הטרור. היישוב מצפה להחלטות המוסדות על מעשים שישימו קץ לסטייה מסוכנת זו מן הדרך שבה הלכה התנועה הציונית מראשיתה.

כעבור מספר ימים, התכנס, כזכור, הוועד הלאומי לדין מיוחד שהוקדש כולו לדרכים למלחמה בטרור. הישיבה נמשכה אל תוך הלילה ורק למחרת היום התפרסמו ההחלטות, בהן נאמר, בין השאר:¹⁹⁹

הוועד הלאומי קובע בצער, כי לא הועילו כל מאמצי השכנוע והלחץ המוסרי מצד מוסדות התנועה הציונית וכנסת ישראל ... אשר ניסו בדרך של הסברה והוכחה להביא לידי הפסקת הטרור הפרוע ולהחזיר את הנוער המותעה למוטב. הוועד הלאומי מתרה ומזהיר במלוא הכרת אחריותו וסמכותו, כי אם הטרור בכל צורותיו וגיליו לא ייפסק מיד, יעשה היישוב בכל כוחותיו למען שים לו קץ.

הוועד הפועל הציוני המצומצם התכנס אף הוא והצטרף להחלטות הוועד הלאומי בדבר הדרכים שיש לנקוט בהן כדי להילחם בטרור.²⁰⁰ בכל ההחלטות האלה דובר ב"פעולות עצמאיות", מבלי להשתמש בהלשנות או כפי שקראו לזאת "שיתוף פעולה עם הממשלה". בסיום שלב זה של מתקפת ההסברה הציבורית נגד הטרור, יזמו ראשי ההגנה "פגישת פסגה" נוספת עם ראשי האצ"ל (היה זה חודש ויותר מאז הפגישה בין סנה ובגין). בתגובה ליוזמה זו הטיל האצ"ל על אליהו רביד להסדיר את הפגישה. הוא פנה תחילה אל זלמן סוזייב (תעשיין ידוע, לימים סגן שר המסחר והתעשייה), שאותו הכיר עוד בריגה (לטביה) ומי שנהג לעזור לאצ"ל בעניינים שונים. גם הפעם הסכים להעמיד את דירתו לפגישה, מבלי לשאול על מה ולמה. אלא שסוזייב חלה ברגע האחרון, ולכן הועתקה הפגישה, בעזרתו, לדירת ידידו, לויתן, בקרן הרחובות אלנבי ויונה-הנביא. ב-31 באוקטובר 1944, נפגש רביד עם גולומב ועם סנה, והביאם למקום. הם עלו לאטם במדרגות ובהגיעם לקומה הרביעית, כבה לפתע האור. גולומב העיר לסנה, ספק בצחוק ספק ברצינות: "הם סידרו שהאור ייכבה,

¹⁹⁹ עיתון "הארץ" וכן עיתון "דבר", מיום 26.10.1944

²⁰⁰ אצ"מ, פרוטוקול ישיבת הוועד הפועל הציוני המצומצם מיום 24.10.1944

כדי שלא נוכל לקרוא מי גר בדירה הזאת". מיד אחר-כך הוכנסו שניהם פנימה, ומצאו שם את בגין ולנקין לבדם.²⁰¹ הפגישה, שהתנהלה באווירה מתוחה, נמשכה מספר שעות:²⁰²

אליהו גולומב (שחזר זה לא מכבר מלונדון): בתחילת דברי רצוני למסור לכם את בקשתו של לורד מלצ'ט, שראיתי בלונדון: "הגד להם בשמי שיפסיקו את מעשיהם". איני חושב שהדבר הזה ישפיע, אולם חובתי הייתה למסור זאת בהתאם לבקשתו.

יש בדעתי לציין הנחת יסודית אחת: על אודות הכוח המזוין העברי שיש לנו... הרבה פעמים ניסו להתנקש בכוח זה, הן מצד הערבים והן מצד האנגלים. אולם לא נכנענו והדפנו את כל ההתנקשויות האלה. אולם עתה באים אתם בפעולות הטרור שלכם, הגורמים לכך שנוצרת לנו סכנה רצינית לקיום הכוח הזה. השיטות שבהן אוחז השלטון למען ביעור הטרור מְסַכְנֹת את כוחנו. כעת אין לנו אפשרות להתנגד לניסיונות של חיפושים בנקודות עבריות, כי בפי השלטון אמתלא שהוא מחפש אחרי טרוריסטים וכך יגיעו לגילוי ופירוק נשקנו.

לאחר מכן עבר גולומב להשפעת פעולות האצ"ל על דעת הקהל בלונדון.

הרושם של פעולות הטרור שלכם הוא מדכא ודוחה ואנו כבר הרגשנו בהרבה מקרים בשינוי היחס אלינו וראינו את התנגדותם הנמרצת של ידידינו למעשים אלה, אשר לדעתם מזיקים לכולם.

גולומב הדגיש את הרושם השלילי שעושות פעולות האצ"ל באנגליה. אפילו צ'רצ'יל התבטא בהזדמנות אחת: "אני אנער את חוצני מהם". ידידינו נרתעים מלדבר בעדנו ובפי אויבינו פעולותיכם משמשים חומר להסתה והשמצה. אנו תלויים בדעת-הציבור של האנגלים ורק בעזרתם נוכל להגשים את מטרתנו. אסור לנו לדחות ולהשניא על עצמנו את דעת-הקהל הנ"ל ואתם מביאים לכך...

המצב מתקרב להכרעת פוליטית ועל כן יש להתכונן ולשמור את שלמותנו. פעולות טרור תכנסנה פירוד ביישוב ותבאנה למצב של

²⁰¹ ראיון המחבר עם אליהו רביד.

²⁰² שלמה לב-עמי, הפרוטוקולים של מפקדת האצ"ל, הציונות, ד', עמוד 432. וכן: אליהו לנקין,

סיפורו של מפקד אלטלנה, עמוד 83.

מתיחות פנימית... פעולותיכם מביאות רק נזק. היישוב וההסתדרות הציונית מוצאות, שפעולותיכם מזיקות והינן בניגוד לאינטרסים של הציונות...

לבסוף עבר גולומב לשפת האיומים:²⁰³

איננו אומרים שאין שום דבר חיובי במעשיכם. אתם הוכחתם לנוער שישנה אפשרות לפעולה והחדרתם בו רוח של גאווה וביטחון בעצמם. אולם הנזק הוא הרבה יותר גדול. לפיכך אנו פונים אליכם בבקשה ובדרישה הנמרצת ביותר, להפסיק את מעשיכם ולהכריז על כך בציבור. אנו פונים אליכם עתה כנציגי ההסתדרות הציונית העולמית וכנסת ישראל.

אנו דורשים מכם להפסיק מיד ... איננו רוצים שתתחיל מלחמת אחים ... אולם נהיה מוכנים גם לכך. נהיה נאלצים לאחוז באמצעים שלנו למען מנוע את מעשיכם. המשטרה, לדעתנו, לא תוכל לחסלכם, אולם אם היישוב יתקומם הרי הדבר יבוא לידי כך. ברור שאיננו מדברים על חיסולכם הפיסי, אולם התפתחות הדברים תביא גם לכך, היא תביא להשמדתכם. ואז לא חשוב מי התחיל הראשון – זה עניין של תעמולה והסברה. (הדגשה שלי, י.ל.).

משה סנה, שדיבר אחריו, היה מתון בהרבה. בראש וראשונה, הוא הסתייג משפת האיומים הבוטה של גולומב: "אני דוחה בהחלט את הביטוי 'השמדתכם'", אמר, והתרכז בניתוח המצב הפוליטי. הוא חזר והדגיש, כי להערכתו, לא ירחק היום שבו יילחמו כל הארגונים ביחד ועל כן יש לשמור את הכוחות לקראת היום הזה:

"ישנן שלוש אסכולות בעניין פתרון השאלה שלנו" קבע: "האחת היא של לורד מוין והיא גורסת להשאירנו במצב של מיעוט תמידי כאן, אם כי תוך פתיחת שערים לעלייה מוגבלת. השנייה היא חלוקה באיזו צורה שהיא. ייתכן שיחתכו את הגליל והעמק מאתנו. השלישית היא של צ'רצ'יל והיא עדיין בלתי ידועה. אולם יש הרגשה שהיא הטובה ביותר. הוא הבטיח לוייצמן את 'השזיף הגדול ביותר בפודינג'. הוא נחשב לידידנו האמיתי.

בשני המקרים הראשונים אנו נצטרך להילחם. לא נשלים עם מצב של מיעוט תמידי ועלייה מוגבלת, אז נעלה עולים וניישב את הקרקעות בכוח. אולם אפילו אם נקבל את מבוקשנו, הרי נצטרך להגן על מדינתנו מכוחות הערבים המתקוממים. המצב הוא כזה שבכל המקרים נצטרך להילחם. ומשום כך הננו שומרים על כוחנו ועל נשקנו. אנו יודעים יפה את הצפוי לנו, והננו מתכוננים לקראת שימוש בנשק. לכן אני רואה אפשרות בטוחה של שיתוף בינינו בימים הבאים.

מכאן עבר סנה לבעיית המרות הלאומית והדגיש שיש צורך בהפסקה זמנית של פעולות האצ"ל, כי הן פועלות בניגוד לאינטרס הלאומי.

אם אתם חושבים שאנו טועים, הרי תיקחו בחשבון שאנו הרוב. אנו נציגי היישוב, שהוטלה עלינו שליחות. לא נסיר מעצמנו את האחריות כי היא הוטלה עלינו על-ידי התנועה הציונית ועל-ידי רוב היישוב העברי".

לבסוף אמר כי:

אנו מוכנים להסכים עם קיומכם הסוברני, ואפילו ביום שיתוף הפעולה בינינו נשתפכם כגוף עצמאי. אולם עם ניהול פעולות הכרוכות בתוצאות פוליטיות לא נוכל להשלים בשום אופן. בייחוד שהן, לדעתנו, מזיקות ומביאות הרס לכול תקוותינו.

בגין, שהשיב לדברי גולומב וסנה, אמר בראשית דבריו:

הנכם מאיימים עלינו בהשמדה. רבותי, לשם השמעת הדרישה והאיומים האלה לא היינו צריכים להתאסף כאן ... מהשמדה איננו מפחדים. איננו מאמינים גם שתצליחו באמת להשמידנו. נאמר לכם גלויות: אנו לא נפסיק את מלחמתנו.

מכאן עבר בגין לניתוח פוליטי של המצב וציין כי אינו רואה כל סימן חיובי מממשלת בריטניה שאפשר לסמוך עליו. כן הביע אכזבה מצ'רצ'יל, אשר התבטא ש"ינער את חוצנו מאתנו" וציין כי צ'רצ'יל לא עשה מאומה כדי להציל את שארית הפליטה שהצליחה להימלט מאירופה הבווערת, אלא

המשיך במדיניות "הספר הלבן" וסגר את הארץ בפני היהודים. בגין הגיב על הטענה כאילו פעולות האצ"ל מסכנות את הנשק של ההגנה, אמר:²⁰⁴

אנו שוללים בהחלט את הנחתכם, שפעולותינו מסכנות את הנשק שבמחסניכם. החיפושים ברמת-הכובש ובחולדה [שהתקיימו בסתיו 1943] ובנקודות אחרות היו לפני פעולותינו ... ודווקא לאחר התחלת הפעולות לא נעשה יותר אף ניסיון אחד של חיפושים כאלה". בגין דחה בתוקף את הטענה כאילו האצ"ל רוצה להשתלט על היישוב. "איננו חושבים לתפוס את השלטון ביישוב", הדגיש. "אמרנו את זאת בהרבה הזדמנויות. אין לנו כל אמביציות לכך. לו היה חי ראש בית"ר, היינו שואפים להעמידו בראש העם, אולם אחרי מותו אין לנו כל כוונות להשתלט על היישוב. אנו חושבים שבן-גוריון הוא האיש, שיכול היום להוביל את הנוער למלחמה. דווקא בן-גוריון ולא אלטמן או מישהו אחר במפלגה הרביזיוניסטית. אולם לשם כך בן-גוריון צריך לעזוב את מושבו ברחביה. כי כל זמן שהוא נמצא שם – לא יוכל לנהל את המלחמה הנ"ל. לנו אין כל אינטרס מפלגתי או מסגרותי. הננו מתפללים לשעה, שבה נוכל להכריז על סיום תפקידו של האצ"ל ולפזרו. ובאותו רגע שתצאו אתם למלחמה – נתייצב כולנו תחת הנהגה אחידה, שבה אתם תהיו הרוב המכריע. אולם כל זמן שלא עשיתם זאת, אנו ננהל את מלחמתנו. לא התחייבנו לפעול כל 24 שעות. ישנן הפסקות. ייתכן שנמצא לנחוץ לבצע את הפעולה הבאה בעוד חצי שנה וייתכן שזה יקרה מחר, אולם דבר אחד ברור: לא נפסיק ולא נודיע על הפסקה. כי לזאת מחכים השלטונות הבריטיים.

אחרון הדוברים היה אליהו לנקין. הוא ניסה לשכנע בדרכי נועם:

איננו עוסקים במעשינו מתוך אהבה למקצוע זה. נהיה מאושרים כשתבוא השעה להפסיק את זאת. איננו טרוריסטים ונפשנו סולדת משפיכת דם ... יותר מכולכם הננו משתוקקים לבוא אותה השעה, כשניווכח שאין כל צורך יותר בקיומנו, כי כל דרכנו היא סבל וקורבנות.

לנקין חזר על התיזה שהציג בגין, כי ברגע שההגנה תפתח בפעולות נגד השלטון הבריטי, יתייצב האצ"ל לפקודתה.

הננו להבטיחכם, שאם מחר תגידו שיש צורך להוריד בכוח אלפי עולים בלתי לגאליים – אנו נפסיק את פיצוץ הבניינים ונלך אתכם יחד להוריד את העולים. אולם אתם לא מציעים לנו בכלל שום מלחמה, בו בזמן שדעתנו היא, שאין לנו רשות לשבת בחיבוק ידיים בימים אלה.²⁰⁵

הפגישה הסתיימה לאחר חמש שעות באווירה קשה, מבלי שהצדדים הצליחו לשכנע זה את זה. שוב לא היה ספק כי ראשי ההגנה נחושים בדעתם לפעול נגד האצ"ל בכוח, כדי לחסלו.

בגין ולנקין לא ידעו כי חודשיים לפני הפגישה כבר החל שיתוף הפעולה בין ההגנה והבולשת הבריטית, וכי המעצרים שבוצעו בחודשים ספטמבר ואוקטובר נעשו בעקבות הלשנות של ההגנה.

אליהו גולומב

²⁰⁵ אליהו לנקין מספר בעדותו כי את הפרוטוקול של הפגישה הזו כתב למחרת היום.

ההתנקשות בחיי הלורד מוין וההכרזה הרשמית של הסזון

בחודש אוקטובר 1944 עסקו פעילי הפלמ"ח בהכנות קדחתניות למתקפה רבתי נגד האצ"ל, בעוד הש"י (שירות הידיעות של ההגנה) מעביר לבולשת הבריטית שמות של מפקדים באצ"ל. למפקדת האצ"ל נודע על בואם של פלמ"חאים לערים הגדולות, כדי לעקוב אחר חברי האצ"ל ולתכנן את חטיפתם. באווירה זו נתכנסה המפקדה הארצית של האצ"ל, כדי לדון במצב ולהחליט על הצעדים שיש לנקוט.

בישיבת המפקדה הארצית ב-16.10.44, דיווח בגין על פגישתו עם משה סנה ואמר, בין היתר:²⁰⁶

נשמעו איומים מצדו [של סנה] על אמצעי חיסול 'המעמד' [כינוי לאצ"ל בפי לוחמיו]. הוחלט להיות זהירים מלהיגרר אחרי פרובוקציה, לעשות את הכל למען מניעת אפשרות של ריב פנימי, אולם אם לא תהיה ברירה – נתגונן, נשיב על כל ניסיון של פגיעה במעשים תקיפים.

בשלב זה עדיין נשמעו קריאות לתגובה על ניסיונות פגיעה מצד ההגנה. אולם שבועיים לאחר מכן, בדיווח על הפגישה עם גולומב וסנה, נשתנתה האווירה.²⁰⁷

הם איימו שיתחילו בפועל להילחם בנו וינקטו בכל האמצעים למען הפסקת מלחמתנו. בקשר עם כך עלול להיווצר מצב רציני, שבאם לא נדע לנהוג בו בתבונה וזהירות, ניסחף לתוך מלחמת אחים", נאמר בישיבת המפקדה הארצית ביום 1.11.44. "לפיכך הוחלט: להוציא פקודה חמורה לכל אנשינו, שלא להגיב על שום מעשה פרובוקטיבי מצד השמאל. אנו נפרסם ברבים את מעשיהם ומאידך נודיע שהננו ממשיכים במלחמתנו כנגד השלטון. אנשינו יהיו חייבים להיזהר בכל צעדיהם ולא להיגרר לתוך התנגשות בין יהודים. לשם כך תתנהל הסברה מקיפה בין השורות, תוך דרישה להישמע לכל ההוראות שתבואנה מצד המפקדה.

²⁰⁶ שלמה לב-עמי, פרוטוקולים של מפקדת האצ"ל, הציונות, ד', עמוד 423.

²⁰⁷ שם, שם.

הבלגה כנגד פעולות ההגנה, זו הייתה אפוא המדיניות הברורה של מפקדת האצ"ל מכאן ואילך.

התפנית במאבק נגד המחתרת העברית התחוללה כתוצאה מההתנקשות בחייו של הלורד מוין בקהיר. מוין, שהיה ידוע כאנטי-ציוני, נתמנה ב-1944 לשר התושב של ממשלת בריטניה במזרח התיכון וממקום מושבו בקהיר, היה אחראי לביצועה של מדיניות "הספר הלבן". לח"י, שראה בו את האחראי לגירושן של אוניות המעפילים, החליט להתנקש בחייו. שני חברי המחתרת, אליהו חכים ואליהו בית-צורי, נשלחו לקהיר לשם כך, מצוידים בסמכות מלאה לקבוע את תוכנית הפעולה ולבצעה. ב-6 בנובמבר 1944 הוציאו השניים את ההתנקשות אל הפועל, אבל שלא בהתאם לתכנון המקורי, נתפסו לאחר ביצוע המשימה:²⁰⁸

ביום הפעולה, בשעות הצהריים, ארבו השניים ללורד מוין, החוזר ממשרדו לביתו. עמו במכונית היו הנהג, השליש והמזכירה. כשנעצרה המכונית יצא השליש כדי לפתוח את הדלת ללורד. אותו רגע קפצו השנים מן המארב ליד הגדר. חכים ניגש בפשטות, פתח את הדלת ביד שמאל וירה שלש יריות ישר במיניסטר. בית-צורי עמד מאחורי המכונית, לחפות על חכים. הנהג זינק לעבר חכים, אבל בית-צורי פגע בו. כל זה נמשך שניות מספר, השניים עלו על אופניים ופתחו בנסיגה. במקרה נזדמן למקום שוטר-תנועה רכוב על אופנוע. לקול צעקותיו של השליש פתח ברדיפה אחר הבורחים. בית-צורי נפגע בכדור שחדר לצלעותיו ונפל. חכים אינו נוטש אותו וחש לעזרתו. עתה מדביקים אותם על גשר בולאק, מכים בהם ואוסרים אותם. הנסיגה נכשלה. תחילה הם מוסרים שמות בדויים, אך כעבור ימים אחדים הם מודים בגלוי, כי הם שליחי לח"י.

בזיכרונותיו כותב בגין על ההתנקשות בלורד מוין:²⁰⁹

ב-6 בנובמבר 1944 המתנתי יחד עם מרידור ליצחק יזרניצקי [שמיר] ולנתן פרידמן מהנהגת לח"י, כדי לעבד יחד את נוסח ההודעה

²⁰⁸ יעקב בנאי, חיילים אלמונים, עמוד 279.

²⁰⁹ מנחם בגין, המרד, עמוד 201.

המשותפת [בתגובה על גירוש 251 העצורים לאריתריאה] ואת פרטי הפעולות המשותפות. יעקב פתח במקרה את הרדיו. והנה ידיעה: בקהיר בוצעה התנקשות בלורד מוין... ראשי לח"י, על אף הסכנה שארבה לנו ועל אף שיתוף הפעולה בינינו, לא הודיעו לנו דבר על העומד להתרחש.

שלושה ימים לאחר ההתנקשות בקהיר, דנה מפקדת האצ"ל במצב החדש שנוצר. בגין פתח את הדיון הזה בדברים הבאים:²¹⁰

נעשה מעשה שלא היה בעתו ושאוּלי יביא תוצאות פוליטיות חמורות, אולם שום אסון גורלי לא קרה ואין לנו על מה להצטדק. הצלחתנו הייתה תלויה בהרבה באהדת היישוב, לפחות אהדת השתיקה שלו, ועתה הדבר ייהרס במידה רבה ... כמובן, במקרה זה לא יבדילו בינינו לבין ה'חורגים' [הכוונה ללח"י], כולנו נצטרך לשאת בתוצאות ואין להימנע מגורל זה ... אולם המקרה הזה מעמיד אותנו בפני הכרח של החלטה סופית בקשר עם היחסים בינינו לבין ה'חורגים'. לא נוכל לסלוח להם, על שהם העלימו מאתנו את תוכניתם זאת, בתקופה שקבענו במשותף תכנית לפעולה אחרת. זוהי רמאות במלוא מובן המילה, ועלינו להסיק מכך את המסקנות. אנו נצטרך להעמיד אותם בפני שתי אפשרויות: 1. עליהם להפסיק להתקיים כגוף עצמאי ולהעביר את כל אנשיהם לפקודת מסגרתנו, או 2. אנו נפסיק אתם את כל הקשרים וכל משא-ומתן על איזו שאלה שהיא. לא יהיה בינינו כל מגע וכל שיתוף. יש לשער שהם לא יקבלו את הצעתנו הראשונה, ולכן נהיה מוכנים למצב של הפסקת יחסים מוחלטת. אנו נפרסם כרוז ובו נודיע שמאמצינו לאיחוד הנוער הלוחם נכשלו. בגילוי-דעת זה נודיע לציבור כי גם עבור המעשה בקהיר אחראים השלטונות, שהביאונו למצב של יחסים כאלו.

בדברי יתר חברי המפקדה הודגש הזעם על פעולת לח"י והחרדה בפני הבאות. בסופו של הדיון הוחלט: "להודיע ל'חורגים' את עמדתנו ביחס למקרה בקהיר ולהעמידם בפני שתי הברירות עליהן דיבר בן-דוד [מנחם בגין]". כן הוחלט שלא לפרסם את ההצהרה כל זמן שהארגון נמצא בדפנסיבה וקבעו אמצעי זהירות מיוחדים, כדי לשמור על ההנהגה מפני

²¹⁰ שלמה לב-עמי, הפרוטוקולים של מפקדת האצ"ל, הציונות, ד', עמוד 430.

התנכלות ההגנה והבולשת הבריטית. לכולם היה ברור כי הסזון נמצא בפתח.

בספרו "לוחמי חרות ישראל", מסביר פרידמן-ילין את הסיבות שבגללן לא סיפר לבגין על תכנון ההתנקשות בלורד מוין בקהיר:²¹¹

החלטנו שלא להודיע דבר, משני טעמים: אחד פורמלי והאחד מעשי. מבחינה פורמלית לא דובר בשיחותינו על פעולות בחוץ-לארץ... מותר היה לפרש את ההסכם כאילו אינו חל על פעולות מסוג זה. אבל הטעם המעשי היה חשוב בעיני יותר: לא היה ספק בלבי, שאם נגלה לבגין את מהות הפעולה ואת מקומה, לא יהסס להביע את התנגדותו המוחלטת וינסה לשכנע אותנו, בשלל נימוקים שידועים לנו מראש, שנבטל את הפעולה. השכנוע והפולמוס בעקבותיו יתמשכו ובסופם לא יקבל אף צד את דעת משנהו. הפעולה תיעשה ואז נעמוד ביחסים שבינינו במצב קשה יותר.

ההתנקשות בחייו של הלורד מוין עוררה סערה גדולה בארץ ובעולם. הארץ רעשה וגעשה ובלונדון הלם וזעם. ראש הממשלה צ'רצ'יל הספיד את הלורד מוין בפרלמנט וכעבור יומיים הופיע גם שר החוץ אידן, אשר דיווח על פרטי הרצח בקהיר וגילה שמיניסטר המושבות ראה את נציגי הסוכנות היהודית והובטח לו שיתוף פעולה מלא לביעור הטרור בארץ-ישראל.²¹² העיתונים פרסמו את ההתנקשות בכותרות גדולות ומאמרים רבים נכתבו בגנות הטרור. הייתה זו ההתנקשות הראשונה בחיי שר תושב וחבר הקבינט. לורד מוין היה ידידו האישי של צ'רצ'יל, אשר רתח מזעם בקבלו את הידיעה המחרידה.

בן-גוריון ניצל את המבוכה והזעם שהשתררו ביישוב היהודי בארץ ופתח בצעדים שמטרתם החלטה ברורה של מלחמת חורמה באצ"ל, כולל הלשנות לבולשת הבריטית.

למחרת ההתנקשות בחיי הלורד מוין, קיימה הנהלת הסוכנות היהודית שתי ישיבות. בישיבת הערב ביקש בן-גוריון את אישור הנהלה לנוסח ההודעה שברצונו למסור לעיתונות. החידוש בהודעה זו היו המילים המפורשות: "ולהושיט את כל עזרה הדרושה לשלטונות למניעת הטרור

²¹¹ נתן ילין-מור, לוחמי חרות ישראל, עמוד 230.

²¹² עיתון "הארץ" מיום 10.11.1944

ולביעור ארגונו". הרב פישמן, שלא יכול היה להשתתף בישיבה, הודיעה קודם לכן לבן-גוריון שאם יפורסם הנוסח הזה, הוא יהיה נאלץ להסיק מסקנות. גרינבוים, כידוע, התנגד כל הזמן לשיתוף פעולה עם השלטונות (מילים נרדפות להלשנה) ואכן לאחר פרסום ההודעה הודיע על התפטרותו מהנהלת הסוכנות היהודית. הרב פישמן לעומתו הודיע מאוחר יותר כי חבריו לסיעה ביקשוהו לדחות את הודעת ההתפטרות שלו לכמה ימים.²¹³ להלן, ההודעה שהתפרסמה בכל העיתונים ביום 8.11.1944²¹⁴

ליישוב בארץ

יחד עם כל העולם התרבותי, נדעזע הציבור היהודי באשר הוא לשמע הפשע המתועב של רצח המיניסטר הבריטי במזרח התיכון – פשע מתועב שבעתיים, כשהעם הבריטי עומד זה השנה השישית בגבורה מופלאה, ובמאמץ עליון, יחד עם בעלי הברית, במלחמה לחיים ולמוות עם האויב הנאצי.

הפשע המחריד הזה שבוצע מחוץ לגבולות ארצנו ואשר נסיבותיו טרם נתבררו, מעלה מחדש את הסכנה הגדולה והולכת של כנופיית הטרוריסטים הקיימת עדיין בארץ.

הטרור בארץ עלול להצמית את סיכויי מאבקנו המדיני ולהרוס את שלומנו הפנימי. הישוב נתבע להקיא מתוכו את אנשי הכנופייה המהרסת והמחריבה הזו, לא להיכנע לאיומיהם ולהושיט את כל העזרה הדרושה לשלטונות למניעת מעשי הטרור ולביעור ארגונו, כי בנפשנו הדבר.

הנהלת הסוכנות היהודית לארץ ישראל
הוועד הלאומי לכנסת ישראל

כעבור יומיים פירסם גולומב מאמר ב"דבר":²¹⁵

²¹³ אצ"מ, פרוטוקולים של ישיבות הנה"ס מיום 7.11.1944 וכן מיום 12.11.1944

²¹⁴ עיתון "דבר" מיום 8.11.1944

²¹⁵ עיתון "דבר" מיום 10.11.1944

לאחר הרצח של לורד מוין אין עוד מקום לויכוח על הדרכים לעקירת הנגע של פשעי הטרוריזם. הצורך למנוע פשעים נוספים ולהרחיק את הסכנות הכרוכות בהם דוחה כל שיקולים אחרים ומחייב לאחוז בכל האמצעים ולהושיט לשלטונות עזרה פעילה בביעור הרציחות.

לאחר מכן, ב-11 בנובמבר 1944, התכנסה הנהלת הסוכנות היהודית לישיבה מיוחדת, שהוקדשה לצעדים הנדרשים נגד "הפורשים". בן-גוריון הרחיב את הדיבור על-כך והסביר את הדרישה לשיתוף-פעולה עם השלטונות ואמר, בין היתר:²¹⁶

[...] לא שאנחנו חשבנו קודם, אבל יש כאלה אשר חשבו קודם שאין להגיש עזרה לממשלה במלחמה בטרור, שאין יהודי רשאי להגיש עזרה לממשלה במלחמה בטרור. רבים חושבים שחובת האזרח, שמחובתם של היהודים, אם הממשלה אינה יכולה למנוע בעצמה, להגיש עזרה במניעת הטרור. הדבר לא היה בגדר דבר אסור לדעת רבים מאתנו, אם כי היו בתוכנו חברים שחשבו שזה אסור ... עלינו לעקור את הטעות כאילו יש איסור על מתן עזרה לממשלה, וכאילו באמת יש קנוניה חשאית יהודית לחפות על הרוצחים. משום כך מצאנו לנחוץ להוסיף את התביעה הרביעית, לא רק להתיר, אלא לתבוע עזרה למניעת מעשי טרור ולפירוק הארגון ... זה לא אסון אם בחורים ישבו זמן-מה במאסר. זה הרבה יותר טוב מאשר יהודים ייתלו, ויהודים וערבים ואנגלים לא יירצחו בשם העם היהודי ...". זאת ועוד: "בארץ-ישראל", אמר, "אין חיי היהודים כחיינו בגולה ... אנחנו איננו יותר נתינים נתונים לחסדי ממשלה זרה ... המסורת שנולדה בגולה ושנולדה מתוך המצב האומלל של היהודים, נתינים חסרי מגן מפני שליטים זרים, מסורת זו אינה הולמת את מצבנו בארץ [...]."

יעקב זרובבל הוסיף על כך :

[...] אין לי מוסר כליות למסור אותם למשטרה. אין אני חושב זאת למלשינות; אין זו מלשינות לגבי גנב או שודד, ובמקרה דָּנָן זה הרבה

²¹⁶ אצ"מ, פרוטוקולים של הנהלת הסוכנות מיום 19.11.1944; פרוטוקול של הוועד הפועל הציוני מיום 19.11.1944

יותר מגנב ושודד. לדידי זה פאשיסט, ואין שונא יותר גדול לפועל, ליהודי ולציונות מאשר פאשיסט וצריך לעקור אותו, ואם אני יכול לעקור אותו דרך הממשלה – צריך לעשות זאת ואין זו מלשינות...". בהמשך הוויכוח העיר משה שרתוק כי "חשבנו על פעולות ידועות עם נשק ביד, אבל לא בתור שיטה... יכולים להיות מקרים של התגוננות, של עמידה על הנפש, לא בתור שיטה של פעולה [...]"

ב-15 בנובמבר הגיע ארצה חיים וייצמן (לאחר היעדרות של חמש שנים), וארבעה ימים לאחר מכן השתתף בשלוש ישיבות שארגן בן-גוריון, במטרה לתת גושפנקה לתוכנית המלחמה באצ"ל: הראשונה – כנס נציגי הנוער בארץ, השנייה – ישיבת הנהלת הסוכנות היהודית ולבסוף – ישיבת וועד הפועל הציוני.

חיים וייצמן

לכנס המיוחד של נציגי הנוער הציוני בארץ, הוזמנו תנועות-הנוער הציוניות וכן נציגים של בתי-הספר התיכוניים. כל בית-ספר שלח ארבעה נציגים, שניים מהכיתה השביעית ושניים מהכיתה השמינית.

באותו זמן למדתי בכינה שביעית בגימנסיה "אוהל שם" ברמת-גן, ונבחרתי לייצג את כיתתי באותו כינוס. למחרת היום יצאנו ארבעת נציגי גימנסיה "אוהל-שם" לירושלים ושמונו פעמינו לבנייני המוסדות הלאומיים אשר ברחביה.

בכניסה לבניין קרן היסוד, בו אמור היה להיערך הכנס, עמד שומר מזוין באקדח מאוזר ארוך-קנה. הוא הפנה אותנו לחדר קטן, שם נערך על גופינו

חיפוש מדוקדק ולאחר שהשארנו את חפצינו באותו חדר, הורשינו להיכנס לאולם. על הבמה, ליד שולחן ארוך, ישבו המנהיגים הציוניים וביניהם נשיא ההסתדרות הציונית הד"ר חיים, יושב ראש הנהלת הסוכנות היהודית בירושלים, דוד בן-גוריון, יושב ראש המחלקה המדינית, משה שרתוק, וד"ר משה סנה. את הכנס פתח חיים וייצמן, שהסביר בעברית עילגת, את הנזק המדיני

שנגרם לציונות על-ידי פעולות האצ"ל והלח"י. אחריו, נשא בן-גוריון נאום פרוגרמטי ארוך, אשר בסיומו התווה את תוכניתו למלחמה בארגוני "הפורשים". התוכנית כללה ארבעה סעיפים עיקריים: להקיאם מתוכנו (על-ידי גירושם ממקומות עבודה ומבתי-ספר), לשלול מהם כל מחסה ומפלט (על-ידי גירושם מדירותיהם), לא להיכנע לאיומיהם (בעיקר בכל הנוגע לאיסוף כספים) ולהסגירם לשלטונות הבריטיים.

בן-גוריון

לאחר נאומו של בן-גוריון, נערך ויכוח כללי, בו הסתייגו רוב המשתתפים משיתוף הפעולה עם השלטונות. הנימוק העיקרי היה, שגם אם יש הצדקה להילחם בארגוני "הפורשים", הרי אין לשכוח שהבריטים מבצעים הלכה

למעשה את הספר הלבן, ועל כן יש לראות בהם את אויבי הציונות. הוויכוח היה סוער ובגלל השעה המאוחרת, הודיע בן-גוריון שהישיבה תימשך למחרת היום ואנו הלכנו למלון "הימלפרב" אשר ברחוב הסולל, שם שוכנו ארבעה בחדר והמשכנו בוויכוח עד לאחר חצות. בסיומו של הוויכוח החלטנו פה-אחד שלא נחתום על מנשר שיופיע בו סעיף של שיתוף הפעולה עם הממשלה.

למחרת בבוקר עברנו שוב את הפרוצדורה של הבדיקות הביטחוניות, והדיון נמשך במקום שהסתיים ביום הקודם. בן-גוריון יצא בשצף-קצף נגד כל המסתייגים ובשלב מסוים של נאומו אמר "ואני יודע שגם באולם זה נמצאים נציגי הפורשים, המנסים להשפיע על הדיון שלנו". עם סיום הוויכוח הכללי, נקראו משלחות ארגוני הנוער, כל אחת בנפרד, לשיחה בחדר צדדי. וראה זה פלא – רובן שוכנעו לפתע וחתמו על המנשר. לא כן לגבי משלחות בתי-הספר ורובן הגדול נמנע מלחתום על המנשר.

למחרת היום, נמסרה הודעה לעיתונות בשם הכינוס המיוחד של נציגי הנוער הציוני, שהתקיים ב-19 בנובמבר 1944, על-פי הזמנת ההנהלה הציונית, וזה לשונו:²¹⁷

מלחמה לנוער העברי בטרור ובמבצעיו!

הטרור הפרוע של הפורשים ופורקי העול...המכוון כביכול כלפי השלטון הבריטי ומוסדותיו, פוגע למעשה בראש ובראשונה בעמנו הדווי ובאחרית התקווה הציונית...

הטרור משרת – במזיד או בשוגג – את שונאי ישראל ועוזר לשונאי ציון להתנכל לנו.

המסייע לאויב – אויב הוא!

מחוללי הטרור, המכנים עצמם "ארגון צבאי לאומי" ו"לוחמי חירות ישראל" – בוגדים המה.

נוער עברי!

[...] אתה נתבע כעת לקום ולבער את נגע הטרור מקרב היישוב.

אל יבואו פורצי הגדר בקהל הנוער העברי!
מספסולי הלימודים יוצאו, ומן הסדנאות יורחקו.

לא תורשה תעמולתם בכתב ובעל פה – לא ברחוב ולא באולם סגור. לא בבית תפילה ולא בבית ספר ולא בשום מקום אחר. אל יינתן מחסה לעוברים בבית הוריהם, קרוביהם ומכריהם! אל כניעה לאיומים ולסחיטות!

יעמוד הנוער על המשמר! יפעל הנוער בכוחות עצמו ויושיט כל העזרה למוסדות הציבור והשלטון לשם מניעת הטרור ופירוק ארגונו! ידעו אנשי הכנופיות, כי ייתקלו בהתנגדותו הנמרצת של הנוער העברי המאוחד. הפתח לתשובה עודנו פתוח לפניהם. אולם המהרסים והמחריבים שאין להם עוד תקנה, יבודדו ויופקרו, עד שיוקעו משורות היישוב, עד שהטרור ייפסק וארגונו יבוטל.

לאחר שנעלה אסיפת נציגי הנוער הציוני, השתתף בן-גוריון בישיבה של הנהלת הסוכנות היהודית ולאחריה במושב סגור של הוועד הפועל הציוני. באותה ישיבה אמר וייצמן כי "הרצח של לורד מוין היה עמוק יותר מהידיעה על מות מיכאל בני (אשר נהרג במלחמה נגד הנאצים)". לאחר שהנהלת הסוכנות היהודית והוועד הפועל הציוני אישרו את תוכניתו של בן-גוריון במלחמה באצ"ל, הובא העניין ב-20 בנובמבר בפני ועידת ה"הסתדרות".

בכנס זה נאם בן-גוריון נאום פרוגרמטי ארוך, בו נאמר בין היתר:²¹⁸

עומדות בפנינו שתי שאלות, או יותר נכון שתי אפשרויות שאין מנוס מהן. הראשונה: טרור או מאבק ציוני מדיני. השאלה היא – זה או זה, שניהם יחד לא ייתכנו... והברירה השנייה: ארגוני טרור או ישוב מאורגן, עם מאורגן, תנועת פועלים מאורגנת. ושוב – זה או זה, שניהם יחד אינם יכולים לדור בכפיפה אחת.

[...] אין ציבור יכול להשלים עם מעשי רצח, שוד וגניבות בתוכו. לשם כך הקים משטרה וממשלה. ציבור שיש לו שלטון עצמי נוהג כך. ציבור שאין לו שלטון עצמי מוכרח להיעזר לשם כך במשטרה ובשלטון הקיימים מטעם אחרים ...

[...] צוינו לפי-שעה ארבע פעולות, ואני רוצה לעמוד עליהן במלים פשוטות וברורות. נתבענו על-ידי המוסדות העליונים – ההנהלה הציונית והוועד הלאומי – להקיא אותם מתוכנו, ואני רוצה לתרגם תביעה זו

לשפת המציאות והמעשה. אם בחור, חבר לכנופיות אלו או תומך בהן, עובד באיזה בית-חרושת או במשרד, נתבעים הפועלים ועובדי המשרד האחרים לגרש אותו ולהרחיקו ממקום-עבודתו ... ובכוונה בחרתי דוגמה קשה זאת; כל מי שקשור לכנופיות אלו, כל מי שתומך בהן – לאו-דווקא אם הוא משתמש באקדח או משליך הפצצה, אלא כל מי שמפיץ את ספרותם ומדביק מודעות שלהם – צריך להיות מורחק ממקום-העבודה

...

הוא הדין אם הוא לומד בבית-ספר – תיכוני או אחר – ולא רק אם הוא עצמו משתתף במעשי רצח ושוד, אלא גם אם הוא מביא את ספרותם הטמאה של הטרוריסטים לנערים, ומפיצה ביניהם. לא זו בלבד שצריכים לקחת ממנו את הכרוזים הטמאים ולשרוף אותם, אלא צריך לגרש אותו מבית-הספר, שידע הוא וידעו אחיו וידעו הוריו, שהציבור מתקומם נגד הפשעים האלה, המסכנים לא את היחיד בלבד, אלא את כלל האומה ...

[...] הדבר השני שנדרש מאתנו: לא לתת להם מקלט ומחסה... נוכח השואה שהטרור וכנופיות הטרור ממיטים עלינו – חייבים אנחנו לומר לכל יהודי בארץ למנוע מחסה ומקלט מכל אנשי הכנופיה ומכל תומכיהם. אני יודע שכאן אנו נתקלים באחד האינסטינקטים המעולים, המשובחים שבתוכנו. זה אינסטינקט אנושי, בייחוד אינסטינקט יהודי. אבל אם איננו רוצים להתאכזר לעם היהודי המתבוסס בקליונו, איננו יכולים להתחשב כרגע עם רחמנות מזויפת זו. אסור לתת מקלט ומחסה לפושעים אלה המסכנים את עתידנו.

והדבר השלישי: לא להיכנע לאיומיהם! ... עלינו ליצור משטר כזה ביישוב שלא יוכלו לאיים על שום איש. יודרכו כל נער ונערה על-ידי בתי-הספר שהם לומדים בהם, שאם יבוא מהכנופיות לאביו ולאמו לדרוש כסף – ימסור מיד את הדבר למקום המתאים; אם אין הוא יודע שום כתובת – ילך למשטרה ...

על עניין שיתוף-הפעולה עם הבריטים, אמר בן-גוריון:

אבל אנחנו אין לנו עדיין שום שלטון ... אין לנו עדיין מה שיש לכל העמים התקינים. עוד לא הוקמה המדינה היהודית ואין שלטון יהודי, ולכן במידה שהשלטון והמשטרה הבריטיים מעוניינים בביעור הטרור – במידה זו אנו משתפים אתם פעולה... אני חוזר ואומר, שלנו יש אינטרס יותר גדול ויותר חיוני בביעור הטרור מאשר לממשלה האנגלית ...

לאחר ההחלטה רשמית בדבר "הסזון", פרסמה הסוכנות היהודית את הכרוז הבא:²¹⁹

קריאה אל היישוב

השתוללותם ומעשיהם הרעים של הטרוריסטים דוחפים את היישוב, ביחד עם תקוותו האחרונה של העם היהודי, לתהום איומה. אורך רוחו וסבלנותו של הצד שכנגד הם מפרשים כחולשה, ואי פעולתו של היישוב – כהסכמה למעשיהם. פטפנותם שאיננה עומדת בפני הביקורת הכי קלה הם מקבלים בעצמם כתורת משה מסיני. לנוכח המצב, אין תקווה שהם יחזרו למוטב מרצונם הטוב, ועל היישוב לעשות פעולה של ממש. הסוכנות מציעה בזה שכל האנשים המכירים את מי שהוא מהטרוריסטים, עליהם להודיע תיכף ומיד למשטרה בעל-פה, בכתב או בטלפון ולקיים בזה את המצווה: "ובערת הרע מקרבך". אבות שיש להם בנים בארגונים, עליהם באותו האופן להודיע למשטרה ולקיים בזה את המצווה: "כי יהיה לאיש בן סורר ומורה, איננו שומע בקול אביו ואמו, והוציאו אותו אל שער העיר וסקלו אותו באבנים". ובפרט, שהאנגלים אינם מתכוונים לעשות לטרוריסטים שום דבר רע. הם יחזיקו אותם שנה, שנתיים מובדל מאנשים, עד שתתקרב בהם עודף המרץ שבא להם כנראה מריבוי אכילה ומאי מעשה מתוך עצלות. חברי הארגונים הטרוריסטיים שיפנו במשך 24 שעות למשטרה, יקבלו עונש של שבוע-שבועיים מאסר ויעמדו זמן ידוע תחת פקוחה. ההורים שלא יעשו את זאת, גורמים ליישוב, להם ולבניהם אסון איום שיחול בראש וראשונה עליהם ועל בניהם.

ארגון ההגנה הצליח לארגן את תנועות הנוער למלחמה בארגוני המחתרת. צעירים וצעירות יצאו להדבקות כרוזים על קירות הבתים בגנות הטרור, אלא שלמרבה האירוניה, המשטרה לא הבחינה בינם לבין צעירי האצ"ל שהדביקו אף הם כרוזים. על אחד המקרים בהם עצרה המשטרה צעירות שהדביקו

כרוזים נגד הטרור, ניתן ללמוד מן המכתב הבא, שנכתב על-ידי ההנהלה הארצית של האיגוד הספורטיבי הדתי, "אליצור":²²⁰

לכבוד
המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית
ירושלים

א.נ.

בהתאם להוראות המוסדות העמדנו את חברינו לשירות המלחמה בטרור. גם על הכרוז המדגיש את חובת עזרת הנוער העברי לשלטונות, חתמנו.

בי' בכסלו ש.ז. [7.12.1944] נעצרו חברות שלנו בתל-אביב בזמן הדבקות כרוזים נגד הטרור ושחררו בערבות של 20 לא"י כל אחד. שלוש פעמים כבר נקראו למשטרה לחקירה, אולם נחקרו רק בביקור השלישי. אחרי לקיחת תביעת אצבעות, הקריא להם החוקר את כתב האשמה שכלל: הפצת כרוזים בלתי לגאליים והסתה.

אחרי החקירה הזאת מסר להן החוקר הוראה להתייבב במשרד הפיקוח של הנוער, שם הודיעו להן להופיע עוד פעם ביום שני הבא.

כל הפרוצדורה הזאת שהמשטרה נוהגת כלפי בנות בגיל 11 וניפוח העניין בצורה לא הוגנת, מהווה גורם רציני בהשפעה על הנוער בכיוון הפוך מהרצוי לנו.

נא להודיעני איך להסביר לחברינו את העניין אחר התנהגות זו של המשטרה.

בתגובה להחלטות הסוכנות היהודית והוועד הפועל של ההסתדרות, פרסם האצ"ל ב-3 בדצמבר 1944 בעיתון "חרות" את מדיניותו בדבר אי-התגובה.²²¹

²²⁰ אצ"מ, S 25/5653.

²²¹ מ"ז, "המצודה" ו"חרות".

לא תהיה מלחמת אחים

[...] ובפנים קודרות שואל היהודי הנאמן את עצמו ואת שכנו: הגם בכך נוכה? התיפרוץ מלחמת-אחים בארץ-ישראל? הייחרב ביתנו בטרם הוקם? היזכו שונאינו לראות את שאיפתם השפלה מתגשמת? האוויר מלא אבק-שריפה. נואמים ומנהיגים אינם חדלים לדבר על מלחמה פנימית. אחד מהם אמר, כי היא כבר פרצה; השני – פטפטן גדול מרעהו – ניבל את פיו בצעקה היסטורית: דם תחת דם, עין תחת עין! שלישי עמל ועמל וגילה סוף-סוף תוכנית הצלה לעם ישראל. וזוהי התוכנית: לגרש מן הבתים, לגרש מבתי-ספר, להרעיב ולמסור לבולשת בנים לוחמים. "הם או אנחנו", אמר, "וכל האמצעים כשרים על מנת לחסלם" [מתוך נאום של בן-גוריון בוועידת ההסתדרות] כן מובנת חרדתו של היהודי הנאמן. הנראה את ילדינו מרימים יד או נשק איש נגד רעהו? מה יעשו הנרדפים, שעליהם נגזרו הגזרות האיומות הללו? איך יתגוננו? ... אלו הן שאלות חמורות ואנו מוצאים לחובתנו לתת בשמנו – בשם הארגון הצבאי הלאומי בארץ-ישראל – תשובה. וזו תשובתנו: היו שקטים, יהודים נאמנים; לא תהיה בארץ זו מלחמת אחים ...

העיתוי ...

בשעה שמנהיגי היישוב וראשי ההגנה עסקו ברדיפת אנשי האצ"ל, הלכה יהדות אירופה ונשמדה בכבשנים.

רבים חשבו, במשך שנים, כי בארץ לא ידעו על הנעשה באירופה ואי-ידיעה זו הוא שמנעה את תגובתם הנכונה של מנהיגי היישוב, אלא שהידיעות על רדידות היהודים באירופה הלכו ותכפו. עדות אישית ישירה ובלתי אמצעית נתקבלה בנובמבר 1942, עם בואם של 79 יהודים בעלי נתינות ארץ ישראלית, שהגיעו ארצה במסגרת חילופי שבויים בתמורה לשחרור גרמנים מהארץ. היהודים הגיעו ממקומות שונים באירופה והייתה התאמה ברורה בין העדויות השונות. הבאים שוכנו במחנה בעתלית ושם קיבל את פניהם ואת עדותם אליהו דובקין (מנהל מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית), ודיווח על כך בישיבת הנהלת הסוכנות שהתקיימה ב-22 בנובמבר 1942 (ראה לעיל).

הנהלת הסוכנות היהודית ריכזה את העדויות הללו והפיצה אותן בקרב הקהילות היהודיות החופשיות, אבל תשומת-לב ההנהגה המקומית של הנהגת מפא"י, התמקדה בשאלה אחרת: יהיה או לא יהיה פילוג במפא"י? האם תפרוש סיעה ב', לימים "אחדות העבודה", ומה יהיה המחיר הפוליטי של הצעד הזה?

ואלה דברי רות בונדי, בעניין זה, בספרה "השליח":²²²

בתוך סיר-הבישול הקטן של ארץ-ישראל נראו ההבדלים בין התנועות הקיבוציות והסיעות במפלגה גדולים ומכריעים, אבל בעיני האיש שחזר ממרחקים [הכוונה לאנצו סרני שעסק באותם ימים בהצלת יהודים באיטליה ואחר-כך בבגדד] הם היו קטנים וטפלים לעומת המתחולל בזירת המלחמה, ומעל לכל צרב הפער בין מה שקורה ליהודים במחנות-המוות ובין הוויכוחים האין-סופיים בתוך תנועת ההתיישבות בארץ, המחלישים את כוחו של הגרעין הקטן, החלש בלאו הכי.

אנצו סרני עצמו אמר על כך בכינוס מפלגתי:²²³

²²² רות בונדי, השליח, עמוד 364.

²²³ שם, שם.

נדמה לי שפילוגנו היום, עמידת חברים מן הצד, חברי סיעה ב' או חברים של "השומר הצעיר", לא הייתה אפשרית, לו כולנו באמת היינו חיים את האסון שקורה ליהדות אירופה והיינו מסיקים את המסקנות המתחייבות ממצבנו החדש, בראייה כנה, אכזרית, של הקטסטרופה.

ב-19 באפריל 1943 פרץ מרד בגיטו וארשה, בו השתתפו בית"רים לצד חברי השומר הצעיר. המלחמה הנואשת נגד החיה הנאצית זכתה לכותרות בעיתוני הארץ והעולם כולו, ואי אפשר היה להתעלם יותר מהטרגדיה שפקדה את יהדות אירופה.

במאי 1944, נשלח יואל בראנד על-ידי אייכמן לארץ-ישראל, כדי להביא בפני הסוכנות היהודית את הצעתו להצלת יהודי הונגריה תמורת 10,000 משאיות שיועברו על-ידי בעלות-הברית לצבא הגרמני. בראנד אמנם נפגש עם ראשי הסוכנות היהודית, אולם מיד לאחר-מכן נעצר על-ידי הבריטים, אשר סירבו לבצע את העסקה.

ראשי ההגנה והמוסדות הלאומיים ידעו יפה כי קיום מדיניות הספר הלבן, מנעה את הצלתם של אותם יהודים שהצליחו להימלט מאירופה, ובזאת הפכו הבריטים לשותפים סמויים לגרמנים. לפי גרסת האצ"ל, המסקנה שהתבקשה הייתה לפתוח במאבק מזוין נגד הבריטים, כדי לזרז את הקמתה של מדינה יהודית בארץ-ישראל, ששעריה יהיו פתוחים בפני כל יהודי שירצה לעלות ארצה.

במקום ללחום בבריטים, פתחו ראשי המוסדות הלאומיים במאבק אלים נגד האצ"ל. הם הסגירו את לוחמיו לבולשת הבריטית, והעסיקו כרבע מכוחו של הפלמ"ח בחטיפת צעירים שנחשדו בהשתייכות למחתרת.

שער רביעי

ה"סזון הגדול"

ההכנות

לאחר החלטת המוסדות הלאומיים בדבר הסזון התקיימה שיחה במשרדי הסוכנות היהודית בירושלים בהשתתפות דוד בן-גוריון, אליהו גולומב ומשהסנה. על תוכן השיחה, מספר משה סנה בעדותו:²²⁴

יו"ר הנהלת הסוכנות ביקש מאת הרמ"א [ראש המפקדה הארצית, דהיינו משה סנה] להטיל את ביצוע ההחלטה על ארגון ההגנה ואליהו נטה לכך. אני התנגדתי משני טעמים: הראשון עקרוני – ההגנה היא ארגון הכוח של היישוב ככלל כלפי חוץ ואין הוא צריך להיות מעורב במאבקים פנימיים; והטעם השני, מעשי – הגוש האזרחי במפקדה הארצית יתנגד לפעולה נגד הפורשים, והכרעתי נגדם תערער את המפקדה הארצית, את הבסיס הציבורי של ההגנה, ובמקום לפגוע בפורשים, נפגע בעצמנו. לבסוף, נתקבל סיכום לפיו יעשו את הפעולה מתנדבים מקרב חברי ההגנה ומפקדיה, לא בפקודת הפיקוד העליון; הגוף הציבורי הקורא לפעולה ולמתנדבים יהיה ההסתדרות והפיקוד העליון של ההגנה יתיר את ההתנדבות ויסייע ...

בהתייעצות בלתי-רשמית (סנה, גילי ודורי) נקבעו יגאל אלון ושמעון קוך (אבידן) כמפקדי הפעולה. בהתאם לכך, הזמנתי את יגאל ושמעון לשיחה פרטית, שהתקיימה בירושלים בקפה "חרמון" ברחביה, והסברתי להם את האופי המסובך של התפקיד, המוטל עליהם למעשה, אך לא להלכה, על-ידי הפיקוד העליון של ההגנה, בעוד הסמכות המוסרית למילוי תפקיד זה שאובה מן הועד הפועל הציוני והנהלת הסוכנות היהודית וכן מן ההסתדרות הכללית...

בניגוד לדבריו של סנה, כאילו ועדת הביטחון של ה"הסתדרות" היא שניהלה את הסזון וההגנה "רק" סיפקה מתנדבים, הרי לאמיתו של דבר הוטל הביצוע בכללותו על ארגון ההגנה; שירות הידיעות של ארגון זה (ש"י) סיפק את רשימת המועמדים לחטיפה וגם חקר את החטופים, ואילו הפלמ"ח היה אחראי על החטיפות עצמן. כן יש לציין כי התקציב הגדול לביצוע הסזון בא כולו מן הסוכנות היהודית (ראה נספח).

²²⁴ את"ה, 21/24 וכן: משה סנה, אחרית כראשית, מבחר דברים: 1967-1972, הוצאת הקיבוץ המאוחד תשמ"ב.

להגשמת הסזון גויסו כ-250 אנשי פלמ"ח ועליהם נוספו מאות אנשים מפלוגות "הפועל" שפעלו במסגרת ההגנה ועוד עשרות אנשי הש"י. כל אלה עסקו באיסוף נתונים על אנשי האצ"ל וכן בחטיפתם ובהסגרתם לבולשת הבריטית. חלק מן החטופים הושמו תחילה בבתי-מעצר, נחקרו שם, לעתים תוך עינויים קשים (ראה להלן).

על הפעילות כולה ניצחה חבורה שכללה את: יעקב דורי (שהיה ראש המטה הכללי של ההגנה), משה סנה (ראש המפקדה הארצית – הרמ"א), ישראל גלילי, אליהו גולומב ומשה דיין.

עם מטה הסזון של הפלמ"ח נמנו: יגאל אלון (שהיה סגן מפקד הפלמ"ח ועמד בתחילה בראש הסזון), שמעון אבידן (סגנו של אלון במטה הסזון), גרשון רבינוביץ (מזכיר), דב בן-ארי ויהודה אבני (גזברים).²²⁵ מפקד הש"י באותם ימים היה ישראל זבלודובסקי (עמיר), אשר ניהל את רוב החקירות באופן אישי.

על ההתארגנות לקראת הסזון, מספר יגאל אלון בעדותו:²²⁶

כאשר הוחלט ב-1944 על הסזון, נקבעו שתי זרועות: הש"י [שירות הידיעות] – אחראי למודיעין והפלמ"ח – אחראי לביצוע. בהתייעצות עם אליהו [גולומב], ישראל גלילי, משה סנה ושאל אביגור נקבע שיעקב דורי, הרמטכ"ל, יהיה מפקד המבצע כולו על שתי זרועותיו. אני שמשתי כסגנו ושמעון אבידן – קצין המבצעים. במטה היו גם גרשון רבינוביץ ועוד מישהו שאיני זוכר את שמו. שמשתי בתפקיד זה כחודש ימים. מפלוגות הפלמ"ח החלו לבוא האנשים לאייש את היחידות בערים הראשיות. קבענו מפקדים ובעלי תפקידים אחרים, כללי פעולה, הובלה וכו'. המחלוקת העיקרית בחודש זה הייתה – מדיניות החטיפות. אני הצעתי שיש לרכז את כל הידע שבידי הש"י, לרכז כוחות גדולים ולבצע את כל המעצרים בכל רחבי הארץ במועד אחד. אף אם לא נתפוס את כל אנשי האצ"ל, אך נמצה את כל המידע שיש לש"י. על-ידי כך לא יוכלו אנשי האצ"ל להתארגן, להסתוות, להחליף מקום מגורים, משרדים וכו'. יש להניח שידוע היה על מרביתם – ופעולה כזו תשתק את פעולתם.

²²⁵ יוניש, מ"ז, כ8–129, עמוד 69.

²²⁶ עדות יגאל אלון, את"ה, 21/24.

תוכנית זו הדהימה את מפקד הש"י, ישראל עמיר. הש"י התנגד לה ורצה שהסזון יתבצע טיפין-טיפין. המחלוקת הובאה בפני דורי, והוא הכריע כדעת הש"י. לכן לא טרחתי להכין ולארגן את כל מקומות המעצר, שלפי דעתי ניתן היה למצוא במקומות שונים בכל רחבי הארץ. הפעולה נמשכה, אפוא, טיפין-טיפין, במסגרת עצמאית לחלוטין. אני הייתי אז סגן מפקד הפלמ"ח, אך בשבועות אלה עסקתי בעיקר בסזון. כעבור כמה שבועות נפלה במוסדות ההחלטה בעד שיתוף עם השלטונות הבריטיים. אני, ורבים מחברי, ש'בערנו' בעד ביעור הפורשים – התנגדנו באותה מידה לשיתוף פעולה עם הבריטים.

הלכתי אל סנה והודעתי שאני מוכן להמשיך בתפקידי רק אם לא יוסגרו החטופים, והודעתי שאתפטר אם יתברר שכתוצאה מן העיקובים שבוצעו על-ידי אנשי הפלמ"ח – הוסגרו אנשי אצ"ל לבריטים...

אני זוכר שיחה ארוכה עם אליהו גולומב, משה סנה, יעקב דורי, ישראל גלילי ואני. רק ישראל גלילי ואני היינו נגד השיתוף עם הבריטים. וכאשר הוכרע סופית בעד השיתוף – הודעתי למפקדה שאני מתנגד לשיתופו של הפלמ"ח בכל פעולת הסזון. אז נכנס לתמונה גם יצחק שדה, מפקד הפלמ"ח, שבדיון הגדול והמר שהתקיים בנושא זה – הטיל את כל משקלו נגד השיתוף עם הבריטים.

דעתו של שמעון אבידן הייתה שעדיף לפעול באופן עצמאי. אך עם הברירה היא בין שיתוף עם הבריטים לבין אי-עשייה כלל – הוא בעד שיתוף עם הבריטים.

כשראיתי שעומדים לתת פקודה המחייבת את חברי הפלמ"ח לפעול תוך שיתוף עם הבריטים, ומכיוון שידעתי למה עלול הדבר להביא, העליתי הצעה – שיצחק שדה וישראל גלילי בירכו עליה – שההגנה לא תיתן פקודה אלא תקבל מתנדבים. ואכן נקבע, שמי שלא יסכים לצאת – לא יראו בכך הפרת משמעת. [...]

עד היום אני חושב את השיתוף [עם הבולשת] לאחד הדברים הנוראים בתולדותינו

כאשר הוחלט להסגיר את אנשי האצ"ל לבולשת הבריטית, ביקש יגאל אלון לשחררו מתפקידו ושמעון אבידן בא במקומו

שמעון אבידן

ביטוי להתנגדות חברי הפלמ"ח לשיתוף-פעולה עם הבולשת הבריטית ניתן בשירו של חיים חפר "קואופריישן".²²⁷

שיר הקואופריישן
(שהושר בנעימת "היא תלבש כותנת משי")
הוא לובש כסיות של משי כשהוא בא,
קואופריישן? – אדרבא ואדרבא,
משפשף ידיו בנחת,
כי הרקיח הוא קלחת,
כל כך קל הוליך שולל את הבובה.

כל צנחן כפלמ"ח וכל ותיק
סי.אי.די. כבר כבדה אותו בתיק.
רבותי, הנה הקץ בא,
לא צילום וטביעת אצבע,
וטופח על כרסו זה מיסטר גריג.

הוא יודע כל דבר אשר נחוץ,
 מה עושים הילדים מן הקיבוץ.
 מה צבעה של כל כותונת,
 כי מיניסקוס יש לינקלה הגוץ.

קואופוריישן זה דבר מאוד נחמד,
 כשמקיים אותו לא צד אחד בלבד,
 עד שותף בא ואוסרני,
 הן זה כלל לא ג'נטלמני,
 יתחסל הקואופוריישן, ומיד!!

אבל התנגדות חברי הפלמ"ח לשיתוף-פעולה עם הבריטים, לא מנעה מהם לקחת חלק פעיל בסזון.

באוקטובר 1944 הוחל בארגון קורסים מיוחדים לחברי הפלמ"ח שנבחרו למילוי המשימה. הקורסים הללו נערכו בקיבוצים קיסריה ומשמר-העמק. התקיימו שישה מחזורים (הראשון החל ב-20 באוקטובר 1944 והאחרון הסתיים ב-21 בנובמבר של אותה שנה), ובסך-הכול השתתפו בהם 171 איש.

חלק מן הקורסים הוקדשו לתורת העיקוב וביתר הזמן למדו את תורת קרב המגע; היאבקות, אגרוף, ג'ודו וכו'.

הכנת מקומות מעצר

לשיכון החטופים היה צורך לבנות בתי-מעצר. מאחר ופעולות החטיפה היו בלתי-חוקיות, היה הכרח לשמור על קיומם בסוד כמוס, לא רק מפני אנשי האצ"ל, אלא גם מעיני השלטונות הבריטיים וכן מפני חברי הקיבוצים שבהם נבנו ה"מוסדות" הללו. להלן רשימת הקיבוצים בהם נבנו בתי-מעצר:²²⁸

קיבוץ עין חרוד:

בקצה המשק, ליד הרפת, היה מתבן גדול. בתוכו נבנה צריף מוארך, שהוסווה בחבילות חציר. הצריף היה חסר-חלונות, והכניסה אליו הייתה בדלת קטנה שכוסתה אף היא בחבילות חציר. החטופים שהוכנסו לחדר

²²⁸ את"ה, 106/55 וכן מ"ז, כ8 – 129.

מעצר זה, היו נתונים בחושך גמור במשך 24 שעות ביממה ולא יכלו להבחין בין יום ולילה.

קיבוץ משמר העמק:

סמוך למשק הייתה מערה, ששימשה לפנים את המחלקה הגרמנית של הפלמ"ח והוסבה לחדר-מעצר; התקינו בה דלת ברזל, וליתר ביטחון נהגו לקשור את החטופים למיטותיהם.

ב-19 בפברואר 1945, קרתה תקרית עליה מסופר בארכיון הפלמ"ח:²²⁹

בשעות הצהריים, ראה אחד האנשים שוטרים מסביב למחנה. השוטרים היו בריטים ומזוינים בטומיגנים. הוא לא הבחין במספרם, ומכיוון שחשד שהיו רבים, רץ למטה להזעיק את אנשי המשק. השוטרים ערכו בינתיים חיפוש אצל שני אנשים ולא מצאו כלום. אנשי המשק הוזעקו ועלו למעלה. את "החולה" [החטוף] שהיה במערה העבירו לצריף (כשעיניו לא קשורות), השכיבוהו במיטה ואמרו לו שבמקרה של חקירה, עליו להגיד שהוא חולה ובא לבקר את חברו במקום. "החולה" ראה את אנש המשק והאנשים שהובילו אותו. נתתי הוראה לסדר סליק במקום ולחכות להודעה חדשה ממני.

חזרתי לתל-אביב וקיבלתי הוראה לנסוע לשחרר את "החולה". הורדתי אותו ליד תחנת הרכבת בחדרה.

קיבוץ אלונים:

בית המעצר הותקן במגדל המים של הקיבוץ. לכך נוספה מערה שהייתה בסמוך לקיבוץ – בגבעה מכוסה עצים, שעליה עמדו צריף ושני אוהלים.

קיבוץ גבעת השלושה:

חדר המעצר הותקן במרתף של בניין גן-הילדים שהיה ריק באותה תקופה. החדר חובר לרשת החשמל ולידו נבנה בית-שימוש. לחברי המשק דווח שמדובר במחסן נשק של ה"הגנה". רק שלושה אנשים ידעו את היעד האמיתי של המחסן.

קיבוץ קריית ענבים:

בשנות השלושים נבנה בין קריית-ענבים ומעלה-החמישה מגדל שמירה, ששוב לא היה צורך בו, ולכן הפכוהו לבית-מעצר. היה זה מסוג מגדלי

²²⁹ א"צ, א"פ, 10/801.

השמירה שנקרא "פיל בוקס".

קיבוץ עין השופט:

בסמוך לקיבוץ הייתה מערה, שהפכה לחדר מעצר.

חדרי מעצר נבנו, לפי עדותו של יקותיאל שבח, גם בערים: ²³⁰

החדרים נבנו בגודל 4-5 מטר. רצפת בטון. הקירות מסוידיים אפור. דלת ברזל בעלת אשנב קטן להכנסת אוכל ובה נקבעה עדשה למען אפשר יהיה לראות את האסיר מבלי שהוא יראה אותנו. [...] בתוך הבניין היה גם חדר חקירות בגודל 3-4 מטר, שהיה מואר באור מסנוור עיניים ובו מכשירים שונים לבדיקת כוחו של האיש וכו'. הקירות היו מבודדים לבל ישמעו את הבכי והצעקות. [...] בבית-הסוהר לא נמצא שום דבר שעלול לעזור לאיש לאבד את עצמו לדעת. לא הייתה כל נקודת אחיזה (כפתור חשמל, חוט או כדומה)

...

התארגנות חברי הפלמ"ח בערים

הופעתם של עשרות חברי פלמ"ח בערים הראשיות, עוררה בעיות לוגיסטיות לא מעטות. ראשית, היה צריך להלבישם בבגדים עירוניים, כדי שהמכנסיים הקצרים וצבע החאקי לא יבליטו אותם בראש חוצות. נוסף לכך היה צריך לשכן אותם, מבלי לעורר חשד מיוחד.

הפלמ"חאים נועדו למלא שני תפקידים עיקריים: לבצע חטיפות של אנשי אצ"ל, לפי הוראות הש"י, ולשמור על מנהיגי היישוב המאורגן, מחשש התנכלות של האצ"ל כתגובה לחטיפות.

הפלמ"חאים שעסקו בחטיפות ובחיפושים בירושלים, שוכנו בבית ההבראה של בית-החרושת "עלית" ברוממה, שהיה ריק בחודשי החורף. מאוחר יותר, הם הועברו לבית ה"הסתדרות". הקבוצה ששמרה על המנהיגים, שוכנה באחד מבתי ההבראה בשכונת בית הכרם.

הממונה על כוח הפלמ"ח בירושלים, אשר עמד בקשר הדוק עם ראשי הש"י בעיר, היה מיקי האפט ואחר-כך – מכבי מוצרי.

בתל-אביב שוכנו הפלמ"חאים בבית ברנר, וכן במלון "שיינקין" שברחוב שיינקין מספר 12. מלון זה היה בבעלות משפחת קמחי, שאחד מבניה, יואל

²³⁰ דוד ניב, מערכות האצ"ל, ד', עמוד 100.

קמחי, היה חבר פעיל באצ"ל. כך קרה ששירות הידיעות של האצ"ל קיבל מידע שוטף על תנועת הפלמ"חאים ששכנו במלון. מיקומו של המלון היה נוח מאוד לפיקוד הפלמ"ח, בשל האפשרות לעבור דרך החצר האחורית שלו הישר אל מועצת הפועלים שברחוב ברנר, ששימש אף הוא כאכסניה לאנשי הסזון.²³¹

האחראי על יחידת הפלמ"ח בתל-אביב, היה זאב גלזר ומאוחר יותר – דב צסיס.

---

²³¹ ראיון המחבר עם יואל קמחי.

הלשנות לבולשת הבריטית

לאנשי הפלמ"ח לא היה קשר ישיר עם הבולשת הבריטית. במסירת שמות חשודים בהשתייכות לאצ"ל עסקו רק אנשי הש"י וכן אנשי הקשר של המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית.

עיקר הקשר עם הבולשת הבריטית קויים באמצעות "המחלקה לתפקידים מיוחדים", שהוקמה בסוכנות היהודית בירושלים. בראשה עמד תחילה ראובן שילוח, ולאחר צאתו בשליחות לארצות-הברית, הוטל התפקיד על טדי קולק. כסגנו שימש יצחק קליינבוים (אחיו של משה סנה). קולק נפגש, בדרך-כלל, עם ג'יילס שהיה מפקד הבולשת הבריטית (ה-C.I.D.) ואילו קליינבוים היה זה שהעביר את המידע השוטף לקציני הבולשת.

הסוכנות היהודית הציעה את שירותיה לשלטונות הבריטיים כבר במאי 1944. בפגישה עם המזכיר הכללי של הממשלה, בהשתתפות המפקח הראשי של המשטרה ונציגי הבולשת, הודיעו נציגי הסוכנות היהודית, שהם מוכנים לחטוף פעילים של ארגוני הטרור, לעצור אותם לצורך חקירה בקיבוצים שונים, ולהעבירם, עם סיום החקירה, לשלטונות, מבלי לציין את מקום מעצרם. נציגי הסוכנות היהודית גם ביקשו לקבל 50 אקדחים ברשיון, מבלי לציין את שמות נושאי הנשק. המזכיר הכללי של הממשלה דחה את הצעת הסוכנות; הוא הסביר כי שמירת החוק והסדר נתונים בידי הממשלה ואל ליהודים להילחם בטרור באמצעים חוקיים. המזכיר הכללי שב וביקש שהסוכנות היהודית תעביר לידי השלטונות את שמות חברי ארגוני הטרור והמשטרה כבר תטפל בהם. כן דחו הבריטים את הצעתו של משה שרתוק לגייס מבין חברי ההגנה שוטרים מיוחדים שיעסקו במלחמה בטרור.²³²

בראשית ספטמבר, החל שיתוף-פעולה סדיר בין "המחלקה לתפקידים מיוחדים" ובין הבולשת הבריטית. ההגנה העבירה לידי הבולשת, באמצעות "המחלקה לתפקידים מיוחדים", רשימת שמות וכתובות של חשודים בהשתייכות לארגוני הטרור. בעקבות שיתוף-פעולה זה, ערכה המשטרה באוקטובר מצוד בתל-אביב, פתח-תקוה, רמת-גן ונתניה ועצרה 189 איש ואישה. הגברים נשלחו למחנה המעצר בלטרון, ואילו הנשים הועברו לכלא הנשים שבבית-לחם.

טדי קולק

בארבעת החודשים הראשונים של שיתוף-הפעולה (ספטמבר-דצמבר 1944), העבירה ההגנה לבולשת הבריטית 561 שמות של חשודים בהשתייכות לארגוני הטרור. כמחציתם – 284 חשודים – אותרו ונעצרו. כן הועבר לבולשת מידע שהולך לגילוי כמויות גדולות של חומר נפץ.²³³ במברקו של חיים וייצמן לראש ממשלת בריטניה, ב-18 בדצמבר 1944, נאמר כי:²³⁴

שיתוף-הפעולה שלנו עם השלטונות בחיסול הטרור נמשך באופן משביע רצון. 500 שמות של חשודים כבר נמסרו למשטרה וכתוצאה מכך נעצרו יותר מ-250. שיתוף הפעולה נעשה גם בצורות אחרות.

יש לציין כי שיתוף הפעולה בין ההגנה לבין הבולשת הבריטית החל לפני הוצאתו להורג של הלורד מוין ולפני שנפלה ההכרעה בעניין זה בהנהלת

²³³ שם, שם.

²³⁴ וייצמן אל צ'רצ'יל, PRO CAB 66/59/wp(44)746, וכן אייל, מאינטיפאדה למרד, עמוד

הסוכנות היהודית. כזכור, ההחלטה להלשנות נתקבלה כבר באוגוסט 1944 בפגישה חשאית של בן-גוריון עם אליהו גולומב ומשה סנה. ישראל גלילי שנעדר מן העיר באותו יום, קיבל דיווח על הפגישה מאליהו גולומב ונתבקש לחוות את דעתו (ראה לעיל).

הש"י השקיע מאמצים רבים בניסיון ללכוד את מפקד האצ"ל מנחם בגין. תמונתו הופצה בין פעילי הסזון, והם נצטוו להעביר מיד כל מידע העשוי להביא למעצרו. באחד מימי הסתיו של שנת 1944, דיווח אחד השומרים שהופקדו על המוסדות הלאומיים בירושלים, כי ראה את בגין עובר ברחוב קרן קיימת. לאמיתו של דבר ראה את יוסף לייזרוביץ, מפעילי שירות הידיעות של האצ"ל, איש רזה, בעל קומה בינונית שהרכיב משקפים בעלות עדשות עבות, ודמה במידת מה לבגין. הדמיון חל גם על הנתונים הביוגרפיים: לייזרוביץ נולד בפולין, ובצעירותו הצטרף לבית"ר ואחר-כך לאצ"ל. כאשר פלש הצבא הגרמני לפולין, ברח לוויילנה, כפי שעשו יהודים רבים וביניהם מנחם בגין. משם נדד למזרח הרחוק ועלה לארץ-ישראל דרך הודו. בהגיעו ארצה התייצב בפני נציגי הארגון והוצב בשירות הידיעות ("הדלק"). הוא התאכסן אצל דודתו, גברת שיף, שגרה יחד עם בעלה בבניין "ראש רחביה", ממול למוסדות הלאומיים.

ההגנה הודיעה לבולשת הבריטית כי מנחם בגין נראה ברחביה ומקום מגוריו אותר. המשטרה שיגרה למקום כוחות מוגברים שעצרו את יוסף לייזרוביץ. החוקרים הבריטים לחצו עליו שיודה כי הוא מנחם בגין ולא יוסף לייזרוביץ, אולם הוא התמיד בטענתו כי שמו יוסף לייזרוביץ ולא מנחם בגין. כאשר נודע דבר המעצר לדודתו, פתחה בפעילות ענפה כדי לשחררו. היא פנתה אל משה סנה, אותו הכירה עוד מפולין (היא לא ידעה כי סנה משמש כראש המפקדה הארצית של ההגנה) וביקשה אותו להתערב לשחררו של לייזרוביץ. היא הזכירה לסנה כי אביו של יוסף לייזרוביץ היה עורך העיתון היידי "היינט", שיצא לאור בווארשה והתפרסם בהתנגדותו לתנועה הרביזיוניסטית. עוד הוסיפה כי היא ערבה לכך שאחיינה חף מכול פשע וכול מעצרו אינו אלא טעות. סנה בירר בש"י את סיבת מעצרו של האיש וכאשר שמע שמדובר במנחם בגין, הלך לראותו בבית המעצר. מאחר שהכיר היטב את בגין, נקל היה לו להבחין מיד בטעות ולהמליץ בפני הבריטים לשחרר את האיש שבידם. כך חזר יוסף לייזרוביץ (המפקד "אהרון") והמשיך את פעילותו באצ"ל באין מפריע.

חטיפות לשם הסגרה לבולשת הבריטית

רוב החטופים בתקופת הסזון הועברו לבתי-מעצר, נחקרו ארוכות וכאשר התברר שאין עוד תועלת במעצרם – שוחררו (שמותיהם הועברו לבולשת הבריטית וחלקם הועברו למחנה מעצר). אבל היו גם חטופים שנועדו מלכתחילה להימסר לידי הבריטים. עם אלה נמנו בעיקר בעלי תפקידים בכירים באצ"ל, אנשים ששינו את מקום מגוריהם לעתים תכופות וקשה היה לסמוך על הבריטים שיהיו זריזים די הצורך כדי לתפוס אותם. על כן הוחלט במטה הסזון לעקוב אחר חשודים אלה, לחטוף אותם ולמסור אותם לבולשת. מספרם של אלה לא היה גדול. להלן שלושה מעשי חטיפה בולטים מסוג זה.

חטיפתו של אליהו לנקין

לנקין, מפקד האצ"ל במחוז ירושלים וחבר המפקדה הארצית, היה ראשון הנחטפים לצורך הסגרה לבולשת. כבר בתחילת הסזון הבחין לנקין באנשים העוקבים אחריו, ולכן החליף את מקום מגוריו פעמים מספר. אלא שפעילותו הרבה אילצה אותו לצאת ממקום מחבואו וכך קרה שעקבותיו שבו והתגלו. לאחר שנתבררה כתובתו החדשה, נצמדו אליו העוקבים והחטיפה נקבעה ליום חמישי ה-7 בדצמבר 1944.

בזיכרונותיו מספר אליהו לנקין:²³⁵

כשיצאתי מחדרי שברחוב המלך-ג'ורג', ראיתי שני בחורים עומדים בחדר-המדרגות. הכרתים יפה. עברתי על פניהם ויצאתי לרחוב. הם הלכו אחרי. החשתי צעדי וחציתי את הרחוב. הם השיגוני בפינת רחוב בן-יהודה, התנפלו מאחור ותפסוני בידי. מיד הופיעו עוד מספר בחורים. גם מונית עמדה מוכנה. כמה דקות נסיעה ואנחנו בתחנת המשטרה שבמחנה-יהודה. אחד מהם צלצל ל-C.I.D., הודיע באנגלית רצוצה על 'הצלחתו' וביקשם לבוא מיד. עוד דקות מספר ובפתח תחנת-המשטרה נעצרה מכונית. קציני הבולשת הבריטית, קרטיס והאמילטון, נכנסו פנימה ואני נמסרתי לידיהם. הבחורים בני-עמי הסתלקו. הם גמרו את מלאכתם.

²³⁵ אליהו לנקין, סיפורו של מפקד אלטלנה, עמוד 88.

אליהו לנקין

הסגרתו של שלמה לוי (לימים לב-עמי)

שלמה לוי, חבר המפקדה הארצית, היה ידוע להגנה עוד מימי פעילותו בבית"ר ובאצ"ל בפתח-תקוה, וכן מתקופת "עם-לוחם". בתקופת הסזון שימש כאיש הקשר בין המפקדה והמחוזות, ולכן נאלץ להרבות בנסיעות ובפגישות ולא הייתה לו כל אפשרות להסתתר. אין פלא שהיה נתון במעקב צמוד של אנשי ההגנה, ובכל זאת הצליח להתחמק מהם במשך חודש ימים. לאחר מעצרו של אליהו לנקין, התמנה דב אפרת ("יהושפט") למפקד מחוז ירושלים ושלמה לוי חיפש דרכים לעזור לו כדי שיוכל להמשיך בפעילות שוטפת ולכן הירבה לנסוע לירושלים. באחד הימים, התוודה שלמה לוי לשמואל ינובסקי, איש פתח-תקוה ובן למשפחה ירושלמית אמידה. אביו היה הבעלים של בית-מלון, דירות וחנויות בירושלים וינובסקי הביע נכונות לעזור לאצ"ל ולהעמיד לרשותו דירות ואף חנויות כדי שישמשו כמקומות מפגש. סוכם שלוי ייסע יחד עם שמואל לירושלים, שם יפגישו את האב עם יהושפט והשניים ידונו בדרכים לניצול עזרתו של ינובסקי לאצ"ל. ב-1 בינואר 1945 אמור היה לוי לפגוש את שמואל ינובסקי בתחנת המוניות "קשר", בשדרות רוטשילד בתל-אביב. בדרך-כלל נהג לוי לנסוע לירושלים באוטובוס ערבי, שתחנתו הראשית הייתה ביפו. אולם הפעם שינה ממנהגו, לא במעט בגלל מעמדו המיוחד של ינובסקי – קבלן שהרבה לעבוד בשירות הצבא הבריטי, ולכן החזיק תעודות של האינטליג'נס הבריטי, שאפשרו לו מעבר

חופשי בדרכי הארץ. כיוון שהכיר רבים מן הקצינים הבריטים, אמר ינובסקי ללוי כי לא תהיה להם כל בעיה להתגבר על מחסומי הצבא שהוצבו בדרכים. בשעה הייעודה, הגיע לוי לתחנת המוניות, שם כבר חיכה לו ינובסקי. הם התנהגו כאילו אינם מכירים זה את זה ונכנסו למונית שיעדה היה ירושלים. כאשר החלה המונית לזוז, הרגיש לוי במכונית נוספת שנסעה בעקבותיו. הסתבר כי בשעות הבוקר של אותו יום, צלצל הטלפון במשרדו של דב צסיס, מפקד המבצעים של הפלמ"ח בתל-אביב, שישב בבניין הוועד הפועל של ההסתדרות ברחוב אלנבי. מן העבר האחר של הקו נשמע קול נרגש של אחד העוקבים, שדיווח כי שלמה לוי נראה נכנס למונית "קשר", העושה דרכה לירושלים. צסיס ירד מיד לחצר, פנה למכונית הפנויה הראשונה שנתגלתה לו (מאוחר יותר התברר שהמכונית הייתה שייכת לחיים וייצמן, נשיא ההסתדרות הציונית), הכניס לתוכה מספר פלמ"חאים והורה לנהג לצאת מיד לתחנת המוניות "קשר". בתחנה קיבל את פרטי המונית שנסעה לירושלים (מספר רישוי, צבע וכו') והחליט לרדוף אחריה, לעצור אותה, להוציא מתוכה בכוח את שלמה לוי ולהעבירו למקום מעצר. מששמע הנהג את התוכנית, הביע התנגדות נמרצת בטענה כי הוא עובד בשירותו של חיים וייצמן, וביצוע חטיפה לאור היום במכוניתו, יסבך את נשיא ההסתדרות הציונית במעורבות בחטיפת אנשים. צסיס שלא רצה להחמיץ את ההזדמנות שנקרתה לו, החליט על דעת עצמו להסגיר את לוי לבולשת הבריטית ולוותר על החטיפה. ההצדקה להחלטתו זו הייתה כי לוי מועמד ממילא להסגרה לאחר חקירתו בידי אנשי הש"י. הוא טלפן, אפוא, למשטרה וסיפק להם את פרטי הזיהוי של המונית שלוי נסע בה, וגם הציע למשטרה לעצור את המונית כשתעבור ליד תחנת משטרת בית-דגן ולהוציא את לוי מתוכה. ואכן, כאשר הגיעה מונית "קשר" לבית-דגן, עצרו אותה שוטרים ליד המחסום וביקשו מכל נוסע את תעודת הזהות שלו. לוי, שהיה רגיל בביקורת מעין זו, שלף את התעודה שלו (שבה הופיע בשם "סלומון הרמנוב") וחיכה בסבלנות לקבלה בחזרה. מאחר ולא נמצא במונית אדם בשם שלמה לוי, הורשתה המונית להמשיך בדרכה לירושלים. כאשר הגיע צסיס לבית-דגן, ספר לו הקצין הבריטי את קורות המונית. איש הפלמ"ח הבין מיד כי האיש המבוקש אינו נושא תעודת זהות בשמו האמיתי, ועל כן הודיע למשטרת רמלה לעצור את המונית ולא לאפשר לה להמשיך בדרכה, עד אשר יבוא אדם שיזדהה את שלמה לוי. וכך היה; משטרת רמלה הקימה מחסום על הכביש ובדקה כל מכונית שעברה במקום. בהגיע מונית "קשר", הוצאו כל הנוסעים והוכנסו לתחנת המשטרה. שוב נבדקו תעודות הזהות של הנוסעים, ומשלא נמצא אחד בשם "שלמה לוי", הוכנסו הנוסעים לחדר המעצר, עד שיבוא מישהו

לזהותו. ואמנם כעבור זמן קצר, הגיע למשטרת רמלה איש הש"י ה' שהכיר את המבוקש. הוא הסתתר מאחורי הדלת והנוסעים, שהוצאו מחדר המעצר, צעדו בטור עורפי לעבר היציאה. בהגיע תורו של שלמה לוי, הצביע עליו איש הש"י. מיד קפצו מספר קצינים בריטים על לוי, כבלו אותו באזיקים והחזירו אותו לתא המעצר. יתר הנוסעים הורשו להמשיך בנסיעתם לירושלים, אולם ינובסקי העדיף לחזור לתל-אביב. הוא היה נרעש מכל אשר ראה (אגב, הוא הצליח לזהות את איש הש"י שהיה בן פתח-תקוה, וסיפר זאת לאחד מפעילי האצ"ל במושבה). שלמה לוי הועבר לחקירה בידי הבולשת הבריטית ואחר הוטס למחנה המעצר באפריקה. הוא שוחרר משם רק לאחר הקמתה של מדינת ישראל.²³⁶

שלמה לב-עמי

הסגרתו של יעקב מרידור

מרידור ששימש בתקופת הסזון סגנו של מנחם בגין, היה מוכר לאנשי ההגנה עוד משנות השלושים. העובדה שהיה נשוי ואב לילד, הכבידה מאוד

²³⁶ עדות דב צסיס, מ"ז, כ8—129, עמוד 138; א"צ א"פ, 801/13 וכן ראיון המחבר עם שלמה לב-עמי.

על פעילותו במחתרת והקלה על רודפיו. אף-על-פי-כן הצליח להתחמק במשך זמן רב מאנשי הש"י שחיפשוהו בכל מקום.

הקורבן הראשון לחיפושים אחר מרידור היה נהגו אפרים פישר. כשנודע לש"י כי פישר מתגורר ברמת-גן, מול תחנת המשטרה, הוחלט לחטוף אותו ולחלץ ממנו מידע על יעקב מרידור. ב-3 בפברואר 1945, בשעה שלוש לפנות בוקר, הגיעו למקום מגוריו 13 פלמ"חאים, ואחד מהם דפק על הדלת. פישר סירב לפתוח, והם חששו לפרוץ את הדלת, שמא יעוררו רעש רב שיסכל את החטיפה. לבסוף החליט איש הש"י, שהצטרף לקבוצת הפלמ"חאים, שעדיף למסור את פישר למשטרה, ולא לאפשר לו להתחמק. הוא הודיע לבולשת על מקום הימצאו של פישר וזו לא איחרה לבוא ולאוסרו. כנשאל פישר בחקירה למקום הימצאו של מרידור, לא היה מסוגל לענות, לגודל אכזבתם של החוקרים. הוא עצמו לא ידע היכן מתגורר מרידור.²³⁷ אבל הש"י לא הרפה מחיפושיו אחר יעקב מרידור, וגם דאג להציב צוות קטן ליד ביתו ברעננה, בהנחה שבמוקדם או במאוחר יבוא לבקר את משפחתו.

ואכן, ביום חמישי, 13 בפברואר 1945, נתקבלה בתל-אביב הודעה כי מרידור הגיע לרעננה לביקור משפחתי. הידיעה הועברה לדרג הגבוה ביותר, וצסיס קיבל הוראה מדורי וסנה לחטוף את מרידור ולהסגירו לבולשת הבריטית. חיש קל התארגנה חוליה של אנשי פלמ"ח, ובדרכם לרעננה, עברו דרך מחנה המשטרה בשרונה, כדי לאסוף שני אנשי הבולשת. בינתיים הוקף ביתה של משפחת מרידור ברעננה בכוחות צבא ומשטרה. על המעצר עצמו מספר בעדותו שמעון אבידן, שעמד בראש יחידות הפלמ"ח שהשתתפו בסזון:²³⁸

[...] בדרך כלל לא הייתה הסגרה ישירה, פרט למקרה אחד, שבו נטלתי על עצמי את האחריות ושחררתי את מפקד הפעולה מכך. אחרי שכוחותינו הקיפו את הבית שבו נמצא מרידור – סגן מפקד האצ"ל – נכנסתי עם קצין בריטי וארבעה סמלים והם אסרוהו בנוכחותי. אחד הטעמים לכך היה שרציתי להבטיח שלא יקרה מעשה רצח נוסח שטרן, אך גם רציתי להיות בטוח שהוא ייאסר סוף סוף.

²³⁷ א"צ, א"פ, 801/11.

²³⁸ את"ה, עדות שמעון אבידן וכן א"צ א"פ, 801/10.

הבריטים פרצו לביתו של יעקב מרידור בשעה שלוש לפנות בוקר, ולאחר חיפוש מדוקדק שנערך בדירה, כבלו את ידי מרידור והכניסוהו למטבח. שם נפרד מבני משפחתו, לא לפני שאשתו צפורה הטיחה דברים קשים בפני אנשי הפלמ"ח והש"י שהיו נוכחים במקום. אחר-כך יצא מרידור את הבית בלוויית השוטרים החמושים. מספר על כך יעקב מרידור:²³⁹

אחר שמונה דקות של הליכה הגענו לכביש רעננה. מישהו חצה את הכביש בקרבתנו ואחד השוטרים הדליק פנס כיס על מנת להיווכח מי הוא. כאן ראיתי בפעם השנייה את שליח "המוסדות המוסמכים" כשהוא ניגש למכוניתו, שהייתה מוסתרת בכניסה לבית מול הסמטה שבה גרתי. הייתה זו מכונית ישנה, ושלטי המספר שלה היו מכוסים בשק, בהתאם לכללי הזהירות הנהוגים בש"י. כפי הנראה נקפו לבו, הוא לא העז ללכת עד אשר יראה במו עיניו כי הכול בסדר ואני מובל למאסר.

לא כל החטופים שהוסגרו לבולשת הבריטית היו חברי המפקדה הארצית של האצ"ל או מבכירי הארגון. ותעיד הדוגמה של סנדר דוידסון, שהתגורר בבני-ברק.²⁴⁰

קיבלנו ידיעות על הנ"ל שהיה מפקד באצ"ל. לפי הידיעות היה שותף של אפרים ובביתו צריך היה להיות מחסן עם חומרי חשמל גנובים. אין מייחסים לאיש שום פעולה אחרת או איזה ערך שהוא. נכנסנו לביתו, אסרנוהו וחקרנוהו. מצאנו את המחסן שהיה ריק. מאחר שלא היה לנו צורך באיש, שלחנוהו ליפו [שם הוסגר לבולשת].

²³⁹ יעקב מרידור, ארוכה הדרך לחירות, עמוד 14.

²⁴⁰ א"צ, א"פ, 10/801.

חטיפות לשם חקירה והרתעה

חטיפתו של ד"ר יחזקאל גורדון

ד"ר גורדון היה החטוף הראשון בירושלים. הוא התגורר ברחוב עזה 22, אולם העוקבים אחריו גילו שבכל ערב הוא יוצא מביתו ונכנס לדירה בשדרות בן-מימון 24, וקרוב לחצות חוזר לביתו. ממצא זה הגדיל את החשד שהאיש עוסק בענייני המחתרת ועל-כן הוחלט לחטוף אותו לחקירה:²⁴¹

ביום חמישי, 30 בנובמבר 1944, בשעה 20:30, הגיענו למקום. ההבטחה תפסה את מקומה והייתה מוכנה להבטיח את הפעולה מהפתעות. כמו-כן היה שם טקסי. בשעה 21:40 הופיע המזהה והודיע שגורדון יצא לביתו... כעבור רגעים מעטים הופיע ד"ר גורדון, עבר בין 4 אנשי החולייה שחיכו לו על המדרכה שלפני הבית (בתוך הגן). בעוברו אותם קפץ מפקד הפעולה מאחור וב"הורדת זקיף" הכריעו. הוא נקשר מיד והוכנס לטקסי שיצא מיד לדרכו...

ממשיך ומספר מיקי האפט, שהיה מפקד החטיפה:²⁴²

לאחר שהכנסנוהו למכונית, נסענו למגדל השמירה בין קריית-ענבים למעלה-החמישה. שם חיכו לנו יגאל אלון ושמעון אבידן ולחצו את ידי על ההצלחה. הוא "ישב" שם יותר משבוע ימים. לא היכוהו, אך ישראל עמיר היה חוקר אותו ארוכות, יום יום. עיניו היו קשורות והתנאים שם לא היו טובים, כי היה חורף. שיטתו של עמיר הייתה – לדבר, לדבר ולמצוא אחיזה.

ד"ר גורדון בן הארבעים סיפר בחקירתו כי נולד ברוסיה והתחנך בצרפת, שם למד משפטים. בשנת 1935 עבר למצרים ושימש כפרופסור למשפטים באוניברסיטת קהיר. במלחמת העולם השנייה גוייס לצבא הצרפתי ונשלח לסוריה. לאחר כיבוש סוריה בידי האנגלים, עלה ארצה יחד עם אשתו ועבר לגור בירושלים ברחוב עזה 22 בדירת גג בת שני חדרים. בירושלים התיידד עם שניארסון, ששימש מזכיר האוניברסיטה העברית, אולם בגלל היעדר

²⁴¹ א"צ, א"פ, 21/801.

²⁴² ראיון עם מיקי האפט, יוניש, מ"ז, כ"ז, 8—129.

פקולטה למשפטים, ניסה את מזלו כעורך דין במשרדו של דניאל אוסטר. הוא הרבה לנסוע למצרים ושם נהג לקיים פגישות עם ראשי הקהילה היהודית. הכחיש כל קשר לאצ"ל או ללח"י. באשר לביקוריו התכופים ברחוב בן מימון סיפר, כי בגלל סיבות משפחתיות הוא נמנע מלישון בבית ונהג ללכת בערבים אל ידידו שניאורסון, שהתגורר ברחוב בן מימון. לקראת חצות, ולעיתים בשעת בוקר מוקדמת, היה נוהג לחזור לביתו, כדי להוביל את בנו בן השלוש לגן. כאשר חוקריו הגיעו למסקנה כי האיש נחטף בטעות, לא הייתה עוד תועלת בהחזקתו, והם והחליטו לשחררו.²⁴³

לאחר שחרורו סיפר כי חוטפיו קשרו את עיניו וסגרו את פיו, אולם אפשרו לו לכתוב אחת ליומיים לאשתו. כפי שהחטיפה באה לד"ר גורדון בהפתעה גמורה – כך גם השחרור. הוא הועבר בעיניים קשורות למכונית ושחרר בשכונת גאולה בירושלים.²⁴⁴

²⁴⁵ חטיפתו של קלמן כץ

קלמן כץ התגורר עם אשתו בשכונת כץ, ליד בני-ברק. ביום רביעי, 7 בדצמבר 1944, בשעה 9 בערב, התפרצו לדירתו שלושה בחורים לבושים במדי משטרה. אחד מהם שלף אקדח ושאל על שמואל כץ. קלמן הודיע שאינו שמואל אלא קלמן, וכהוכחה הציג את הדרכון שלו. אולם בעל האקדח, שלא שוכנע, האיץ בו להתלבש ולבוא אתם. בחוץ חיכו עוד מספר בחורים לבושים במעילי עור.

חוטפיו של קלמן כץ הכניסוהו למכונית שחנתה ליד הבית, קשרו את עיניו ונסעו למקום מעצר בקיבוץ עין חרוד. באותו חורף ירדו גשמים עזים, וכשהמכונית הגיעה לחדרה, היא נעצרה על-פי הוראתם של שוטרי תנועה בריטים, שהודיעו לנהג כי הכביש מוצף ואינו עביר. למראה השוטרים, הורידו נוסעי המכונית את המטפחת מעל עיניו של כץ וזרקו את אקדחיהם לרצפת המכונית. כץ הוזהר לבל יגלה לשוטרים את דבר חטיפתו. הנהג ניסה להתווכח עם השוטרים ולבסוף אמר: "אנו מובילים חולה קשה וחייבים להביאו לבית-החולים". "מי החולה?" שאלו השוטרים והנהג הצביע על קלמן כץ, שהיה המום מהמתרחש. לבסוף הרשו השוטרים לנהג לעבור בקוראם לעברו "על אחריותך" ולפנות בוקר הגיעה החבורה לקיבוץ עין חרוד.

²⁴³ את"ה, 112/1096.2

²⁴⁴ עיתון "המשקיף" מיום 13.12.1944.

²⁴⁵ מ"ז, כ"ז, 6 / 19 / 4.

למחרת היום הלכה אשתו של קלמן כץ למשטרת רמת-גן, כדי לברר את סיבת המעצר וכדי להביא לבעלה פיג'מה ומשחת שיניים. למרבה הפתעתה, השיב לה הקצין התורן כי קלמן כץ אינו עצור בידי המשטרה. קלמן כץ נחקר ארוכות, ולבסוף התברר שנחטף בטעות, במקום שמואל כץ, שהיה לימים חבר המפקדה הארצית של האצ"ל. כך או כך, יומיים לאחר החטיפה, הופיע בדירת משפחת כץ נוטר בלוויית בחורה. הנוטר מסר לגברת כץ מכתב מבעלה, להודיעה שהיחס אליו טוב וכי הוא מקווה לשוב הביתה בקרוב. בסוף המכתב הוסיף כי אינו נמצא בידי המשטרה והוא מבקש מאשתו שלא לפנות למשטרה, מפני שהדבר עלול להזיק לו.

תפיסת המשרדים של "מס חזית ישראל"

בתחילת דצמבר 1944, נחטף בתל-אביב מרדכי פרייס, איש שירות הידיעות של האצ"ל (ה"דלק"), ושבתוקף תפקידו עמד בקשר עם אחד מאנשי ההגנה. זה האחרון דיווח לממונים עליו על קשריו עם פרייס, והחטיפה לא איחרה לבוא.

פרייס נחקר ועונה, וכתוצאה מחקירתו, נודע אנשי ההגנה על משרדי ה"דלק" ו"מס חזית ישראל" (הזרוע הכספית של האצ"ל), ששכנו ברחוב הרצל 16 בתל-אביב.

היו אלה שלושה חדרים ששכר מארק קהאן עבור החברה המסחרית "ירמוק" שעסקה ביבוא ויצוא. יתרונם הגדול היה מיקומם על הגג; איש מבאי הבניין ה"רגילים" לא נהג לעלות על הגג, ולכן היה אפשר לפעול שם בלי הפרעה.

על ה"ביקור" של אנשי ההגנה במשרדי חברת "ירמוק", ב-31 בדצמבר 1944, מספר דב צסיס בעדותו:²⁴⁶

לקחתי שני חבר'ה ובעשר בלילה נכנסנו לבניין בן 4 קומות עם חצר פנימית. במדרגות פגשנו שומר זקן של חברת שמירה. תפסנוהו בשקט, סתמנו לו את הפה וקשרנוהו אל המעקה של המדרגות בחבל שהוצאנו ממכונת שחנתה במרחק מה. דלת הצריף הייתה נעולה. הוצאתי את הברגים של הבריח ונכנסתי בחופשיות, אך עם אקדח שלוף. הדלקתי אור – והנה כרטיסייה על השולחן, כרטיסיית תורמי "קרן תל-חי".

²⁴⁶ עדות דב צסיס, יוניש, מ"ז, כ8—129, עמוד 138.

לקחתי 30 כרטיסים והלכתי למשרדי הוועד הפועל של ההסתדרות. היו שם אליהו גולומב, משה סנה וישראל עמיר, שחיכו לתוצאות סיורי. הם הסיקו שהגענו אל המקור, והחליטו שיש לקחת מיד את הכול. היו שם אלפי כרטיסים.

ש"י תל-אביב הביא בטנדר שקים ריקים, קראתי לעוד חברה והלכנו בחזרה אל המקום. משה דיין הצטרף לראות את הנעשה. כשראה את השומר קשור בחדר-המדרגות, משה נעשה עצבני. כל כמה זמן ניגשנו לבדוק אם השומר נושם.

משה דיין התחיל לקרוא את החומר והיה מתוח מאוד וכעס עלינו שאנו כאילו משחקים וחופשיים. אני זוכר שחתכתי במספריים תלתל משערות הג'ינג'י (מנחם זינגר) כשהיה שקוע בקריאה. ומשה אמר – היית פרח וכך נשאת.

משה החליט שזהו החומר – ואז רוקנו את הצריף לגמרי והסתלקנו. שחררנו את השומר בשלום.

בבואי ב-2 בלילה לחצר הוועד הפועל של ההסתדרות, אמר לי אליהו גולומב: סע מיד לשרונה ותפנה לסרג'נט פלוני. נסעתי, הסרג'נט אמר לי שהם עולים לצריף ושעלי לסגור מבחוץ את הדלת כמו שהייתה לפני החיפוש. עליתי יחד אתם ולאחר שנכנסו – סגרתים שם...".

למחרת בבוקר הופיעה יוכבד גארג'י-טוביאנה ("בת ציון") לעבודתה במשרדים כמנהגה מדי יום ביומו. יוכבד, שעסקה בדרך-כלל ברישום הקבלות וגביית הכספים של "מס חזית ישראל", לא הרגישה בשום דבר חשוד. היא פתחה את הדלת במפתח שהיה ברשותה ונכנסה פנימה. לפתע כונו אליה שני טומיגנים ושוטרים בריטים ציוו עליה לא להרים קול ולשבת בשקט בפינה החשוכה של החדר. יוכבד הספיקה להוציא מתיק-היד שלה כמה פתקים שהיו בו, לקרוע אותם ולבלוע את הקרעים מבלי שאיש הרגיש במעשיה. כעבור זמן קצר נכנסו עוד חמישה מעובדי המשרד (אליעזר אברהמי, נח שניאור, דוד פדרמן, מרדכי גרוסמן וצבי יהודאי) והסיפור חזר על עצמו. החמישה, יחד עם יוכבד טוביאנה, הועברו לבית-הסוהר ביפו ונחקרו שם. יצחק יגנס ("אבינועם") שעמד בראש "הדלק" בתל-אביב, הצליח להימלט ממעצר. בהגיעו למקום, הבחין בתנועה חשודה ברחוב והחליט שלא לעלות למשרד. הוא הציב בפינת הרחוב את מארק קהאן, שהגיע כעבור דקות אחדות, והטיל עליו להזהיר את כל אנשי הארגון שיופיעו בשטח. במקביל הודיע אבינועם לאלי תבין (שעמד בראש ה"דלק" והיה ממונה על אבינועם) וזה האחרון הורה לאבינועם לשלוח את הרב שיף

למקום כדי להזהיר את הבאים שלא לעלות למשרדים (הרב שיף התגורר ברחוב אחד העם, ליד בית-הכנסת הגדול, והיה דמות מוכרת בסביבה. בביתו נהגו להתכנס חברי המטה בתקופת פיקודו של יעקב מרידור). בינתיים עבר במקום העיתונאי שבתאי פורטנוי (שחתם על מאמריו בשם שבתאי נוי), מכרו של אבינועם, שהתבקש לעלות למשרדי "ירמוק" ולברר מה קורה שם. פורטנוי שב כעבור זמן קצר וסיפר כי פגש על הגג בשוטר יהודי שהכיר. לשאלת השוטר על מעשיו שם, ענה פורטנוי כי בא בקשר לעבודתו העיתונאית. השוטר יעץ לו להסתלק מן המקום מבלי לשאול שאלות. אף-על-פי-כן השתהה פורטנוי, כדי לבדוק מה קורה במשרדים. כאשר שב ופגש באבינועם, סיפר לו כי המשטרה עורכת חיפושים נרחבים ומדוקדקים.²⁴⁷

בעוד עצורי "חברת ירמוק" נחקרים במשטרה, הגיעה בשעות הלילה חוליה של אנשי ההגנה לרחוב פלורנטין אל ביתו של משה סיני. סיני היה בעל תלת-אופנוע ועבד כסבל; הוא היה קשור עם אבינועם ונהג להעביר חבילות של האצ"ל באמצעות התלת-אופנוע שלו. אחד מאנשי החוליה ביקש מסיני להצטרף אליהם. סיני סירב, ואנשי ההגנה ניסו לקחת אותו בכוח. תוך כדי כך, התעורר אחיו של סיני שישן בחדר הסמוך. פרצה תגרה בין שני האחים, שהיו בעלי גוף, לבין אנשי ההגנה. בסופו של דבר עזבו אנשי החוליה את המקום. למחרת היום, עזב משה סיני את ביתו מחשש לביקור נוסף.²⁴⁸

בסמוך לגילוי משרדי "ירמוק", הלשינו אנשי ההגנה על בית-הדפוס של האצ"ל, ששכן ברחוב לילנבלום 20 בתל-אביב. בעקבות ההלשנה, הגיעה המשטרה למקום, החרימה חומר הסברה של האצ"ל ואסרה את יצחק רייזמן מבעלי בית-הדפוס. באחת ממכונות הדפוס נמצאו שני כרוזים שכוונו נגד ממשלת המנדט הבריטית ורייזמן הואשם אפוא בהסתה ובפגיעה במאמץ המלחמתי נגד גרמניה. משפטו נערך רק במאי 1945. הוא נמצא אשם "בניסיון להשפיע על דעת הציבור בארץ-ישראל בצורה העלולה לפגוע במאמץ המלחמתי", אולם בהתחשב בעובדה שהמלחמה באירופה כבר נסתיימה, הסתפק השופט בכך שהחתיים את רייזמן על ערבות להתנהגות טובה, בסך 50 לא"י, למשך שנה אחת.²⁴⁹

²⁴⁷ ראיון המחבר עם: יוכבד טוביאנה, אליעזר אברהמי ויצחק אבינועם.

²⁴⁸ ראיון המחבר עם יצחק אבינועם.

²⁴⁹ ניב, כרך רביעי, עמוד 106, וכן עיתון "הארץ" מיום 23.5.1945.

חטיפתו של אליהו רביד (מצדי)

רביד היה אחראי על מחסני הנשק באצ"ל והיה מוכר לאנשי ההגנה מימי "עם לוחם" וכן משום שבביתו התקיימו פגישות בין משה דיין ומנחם בגין. הוא היה בטוח שעוקבים אחריו, ולכן עזב את ביתו. תחילה נהג לישון על שקי סוכר, בבית-חרושת לבירה שבו עבד לפרנסתו. כאשר הלילות נעשו קרים יותר, חיפש מקום לינה אצל מכרים וידידים. הוא הצליח ליצור קשר עם מרים אשתו ונקבעה ביניהם פגישה בחנות הנקניקיה של "האס" ברחוב אלנבי. ב-11 בדצמבר, בעוד בני הזוג רביד יושבים ומשוחחים ביניהם, הם הרגישו בתנועה חשודה ברחוב. לפתע נכנסו מספר בחורים והתיישבו בשולחן סמוך. אליהו הבין מיד שאלה הם אנשי ההגנה ואמר למרים שזו כנראה הפגישה האחרונה ביניהם. הם המשיכו לשוחח אודות הילדים וכאשר יצאו את חנות הנקניקיה, הקיפו אותם אנשי ההגנה שחיכו ברחוב, הפרידו בין מרים ואליהו ואמרו לו:

או שאתה בא אֶתנו בשקט או שנזמין את המשטרה שתאסור אותך.

דבריו האחרונים של רביד לאשתו היו:

תנסי להתקשר אתי באמצעות משה דיין. תמצאי אותו בבית הוועד- הפועל של ההסתדרות.

החוטפים הכניסו את אליהו למכונית סמוכה, קשרו את עיניו ונסעו למערה ליד קיבוץ משמר העמק. שם קשרו אותו באזיקים אל המיטה ונעלו את דלת הברזל שסגרה על הפתח. כך נשאר רביד מספר ימים מבלי שאיש דיבר אֶתו, גם לא שומריו בעת שהביאו לו אוכל. הוא שכב במערה הקרה, עד אשר רגליו קפאו והן מציקות לו עד עצם היום הזה. לבסוף הוסרו האזיקים מידיה ומרגליו והוא נלקח לחקירה. הוא נשאל על מקום הימצאם של מחסני נשק וכן על שמות של פעילים באצ"ל ובמיוחד חברי המפקדה וראשי המחוזות. כן זכה רביד לשיחות אידיאולוגיות, בהן הוסבירו לרביד כי פעולות האצ"ל גורמות נזק רב ליישוב היהודי בארץ, וכי עליו לקבל את מרות

ההנהגה הלאומית ולהפסיק את חברותו באצ"ל. אולם שיחות אלה, כמו גם החקירה, היו לשווא.²⁵⁰
 בדו"ח הש"י על חקירתו של אליהו רביד נאמר, בין השאר:²⁵¹

החברים שלי יושבים בבית-הסוהר. לי אין מה להגיד. איני יכול להגיד מה היה תפקידי. אסור לי להגיד. על מחסני נשק אם אדע, לא אמסור, כי אם אספר, לא אוכל אחרי כן להרים ראש. למזלי אין לי מה לספר. אני יכול למסור רק על עצמי. אני מוכן לסבול ... איני מוכן למסור מספרים על כמות הנשק כי זו תהיה בגידה ... איני מוכן למסור פרטים. "התנועה" שלי מאמינה בי בכוח מוסרי ואינני מוכן לאכזב אותה. מוטב שיהרגו אותי מאשר למסור סודות ...

באחת השיחות אמר לחוקריו:

מאחר ואתם מתיימרים להיות ממשלה, אתם חייבים להיות אחראים גם למשפחתי שנשארה בחוסר כול, כי אין מי שיפרנס את אשתי ושני ילדינו.

בינתיים פנתה מרים רביד אל משה דיין (היא מצאה אותו בבית הוועד-הפועל של ההסתדרות ששכן ברחוב אלנבי בתל-אביב), ומסרה לו מכתב עבור בעלה אליהו. כן סיפרה לדיין על מצבה הכלכלי הקשה שנבע מחטיפתו של אליהו. דיין ביקש שהות לבדוק את העניין (עשה עצמו כאילו אינו יודע דבר) וכעבור כמה ימים הגיע אל מרים אדם לא מוכר ומסר לה סכום כסף לא גדול.

באמצעות דיין קיבלה מרים מכתבים מבעלה, ובאחת הפגישות, אמרה לדיין כי היא מקנאה בחברותיה, אשר כדי לקבל מידע על בעליהן הן הולכות אל ג'יילס או קטלינג מן הבולשת הבריטית, בעוד שהיא חייבת לפנות אל יהודי ...

"אם את כל כך רוצה, אפשר לסדר לך זאת", השיב דיין בציניות.

²⁵⁰ א"צ, א"פ, 801/16 וכן ראיון המחבר עם אליהו רביד.
²⁵¹ את"ה, 112/1117.

מרים לבית שבלבה נולדה בריגה (לטביה), שם למדה בבית הספר העברי ואחר כך בסמינר למורים. לאחר שהייתה למורה מוסמכת, ביקשה לעלות ארצה, אולם לא הצליחה לקבל סרטיפיקאט בגלל היותה חברה בבית"ר (מרים הצטרפה לבית"ר בשנת 1929 והיא בת 15). מה עשתה? כתבה לבית-הספר החקלאי בנהלל ובקשה להצטרף ללימודי החקלאות. לאחר שנתקבלה כתלמידה בבית-הספר בנהלל ולאחר שאביה הפקיד סכום כסף (כפי שהיה מקובל אז), קיבלה מרים את הסרטיפיקאט המיוחל ובשנת 1933 עלתה ארצה. בנהלל הציקו צעירי המושב לשתי הבית"ריות שלמדו בבית-הספר החקלאי (מרים וחברתה פסיה בוקצמן). בין המציקים היה גם משה דיין, בן נהלל. היה זה בעיצומה של ההסתה הפרועה שנערכה נגד התנועה הרביזיוניסטית בעקבות רצח חיים ארלוזורוב. לאחר שנה בנהלל עברה מרים לתל-אביב, ומשלא הצליחה להשיג עבודה כמורה, עבדה כפועלת בבית-החרושת "עלית" ברמת-גן, שם אף הצטרפה לאצ"ל.

בינתיים עלה ארצה אליהו רביד, חברה מריגה, ולאחר שעזב את פלוגת העבודה של בית"ר, נשאו השניים בשנת 1935 ברמת-גן. ביתם הפך מקום מפגש לצמרת המחותרת ובשנת 1943, לאחר שחרורו של מנחם בגין מהצבא הפולני, הוא התאכסן מספר שבועות בבית משפחת רביד, ברחוב הקישון 71 בתל-אביב.

כזכור, נערכה באוגוסט 1944 פגישה, במטבחה של משפחת רביד, בין מנחם בגין ומשה דיין (ראה לעיל). בתום הפגישה, אמר דיין לבגין: "ברצוני להזמין אותך לביקור בנהלל". כאן התערבה מרים ואמרה: "סליחה, כל עוד אני יושבת פה, אתנגד שבגין יבקר בנהלל". (היא זכרה היטב את היחס הרע אליו זכתה בזמן שהותה בנהלל).

גם הישיבות של מפקדת "תנועת המרי העברי" נערכו בבית משפחת רביד. בפגישות אלו השתתפו: מנחם בגין (נציג האצ"ל), נתן פרידמן ילין (נציג לח"י), משה סנה וישראל גלילי (נציגי ההגנה).

ביוני 1946, בעיצומה של "תנועת המרי העברי", תפסו לוחמי האצ"ל חמישה קצינים בריטים והחזיקו אותם בני ערובה, כדי למנוע את הוצאתם להורג של חברי האצ"ל יוסף שמחון ומיכאל אשבל שנידונו למוות. בחצות לילה נשמעו נקישות על דלת משפחת רביד. אליהו רביד התעורר משנתו, ומשני צידי הדלת התנהל הדו-שיח הבא:

"מי שם?"
"ישראל"

"איזה ישראל?"
"ישראל גילי".

רביד פתח את הדלת ולדירה נכנס ישראל גילי, שבא בשליחותה של גולדה מאיר (היא מלאה את מקומו של דוד בן-גוריון ששהה אותה עת בחו"ל). גילי הראה לרביד פתק שקיבל מגולדה ובו נאמר:

להודיע לסיטרא אחרא [כינוי לִסְטָן והכוונה הייתה לאצ"ל] שאם הם לא ישחררו את הקצינים הבריטים אנחנו נפסיק את שיתוף הפעולה אִתָּם.

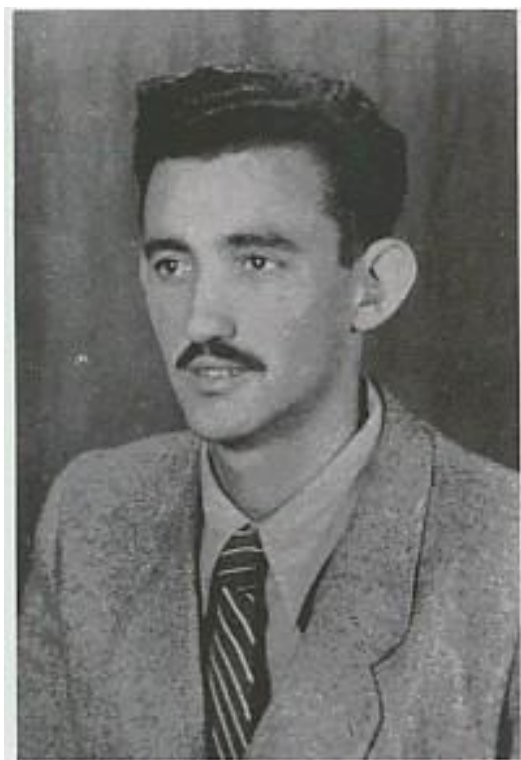
למרות בקשתה-דרישתה של גולדה מאיר, לא הוחזרו הקצינים הבריטים לפני שהובטחה המרת גזר-דין המוות במאסר עולם.²⁵²

חטיפתו של תאודור פלאי

שלושה ימים לאחר חטיפתו של רביד, נחטף בירושלים תאודור פלאי, שנקרא בפי כול "טודרס", איש לח"י והיחיד שנחטף בתור שכזה. טודרס תושב כפר-סבא, הגיע לירושלים בעקבות פעילותו בלח"י ושכר חדר אצל משפחה שגרה ברחוב עזה. ביום חמישי, 14 בדצמבר 1944, עלה לחדרו בשעות הערב. כעבור זמן קצר הופיעו במקום שמונה פלמ"חאים, ובכללם שניים שהיו לבושים במדי משטרה. שני ה"שוטרים" בלוויית "בלש" לבוש אזרחית, כולם מזוינים באקדחים, עלו אל הדירה, ואילו היתר נשאר ליד המכונית לאבטחה. הם כנסו לחדרו של טודרס, מצאוהו לבוש ודרשו ממנו להתלוות אליהם. כשהתברר להם, כי במיטה ישנה ידידתו של טודרס, אף היא חברת לח"י, העיר אותה "הבלש" והציג לה מספר שאלות, אך החליט להשאירה במקום. אחר-כך נערך חיפוש בחדר שלא העלה דבר וטודרס ומלוויו ירדו למכונית. הוא נדחף לתוכה ולראשו נקשרה מטפחת גדולה שכיסתה את עיניו. כעבור זמן-מה מצא את עצמו בבית המעצר של ההגנה, במגדל השמירה של קריית-ענבים. עברו שלושה ימים והוא שוב הוכנס למכונית, הפעם מבלי שעניו כוסו. לאחר שהוזהר שלא לומר דבר במקרה של התקלות במשטרה – שאם לא כן יוסגר לאלתר לבולשת – יצאה המכונית צפונה. לקראת סוף המסע כיסו המלווים את עיניו. הכיסוי הוסר רק לאחר שטודרס הוכנס למערה ליד משמר העמק. כל אלה שבאו אתו במגע

²⁵² ראיון המחבר עם מרים רביד.

במערה, עטו מסכות על פניהם. לאחר מכן נפתחה חקירה ממושכת שנערכה מחוץ למערה, בניצוחם של שני חוקרים. אחד החוקרים הרצה בפני טודרס על עניינים פוליטיים וניסה לשכנע אותו כי פעולות לח"י עלולות להביא אסון על היישוב היהודי בארץ. חוקר זה הוסיף והסביר כי ההגנה מבצעת את הוראות המוסדות הלאומיים ואינה פועלת בשירות השלטון הבריטי.

תאודור פלאי

החוקר האחר עסק בעניינים יותר פרוזאיים; הוא רצה לדעת את שמות הפעילים בלח"י, מקומות המפגש, מקומות המסתור של הנשק וכן הלאה. כבר בראשית החקירה הודה טודרס בהשתייכותו ללח"י.²⁵³

"הרי יש לכם קשר עם המרכז שלנו" אמר לחוקריו "ושם תוכלו לברר את זהותי. רק אל תשכחו כי במרכז מכירים אותי בתור מתיתיהו" הוסיף ואמר.
באשר לילדה שפגשתם בחדרי: היא בת 17, והקשר שלי איתה הוא גם בעבודה וגם באופן אישי... אני אוהב אותה ובטוח שתעמוד בפני

כל ניסיון. אנו נפגשים בכל ערב. את שמה ואת כינויה לא אגיד מכיוון שהיא חברה למחתרת.

בעקבות החטיפה נערכה פגישה בין אליהו גולומב לבין פרידמן-ילין, בה סוכם שלח"י ימנע באופן זמני מפעולות נגד הבריטים, וההגנה מצידה תמנע מלפגוע באנשי לח"י (ראה לעיל). ואכן, ביום שישי, 22 בדצמבר 1944, הובא טודרס לכפר-סבא ושם שוחרר.²⁵⁴

חטיפתו של דניאל ינובסקי.

תיאורי החטיפות של גורדון, כץ ורביד, אומנם פורסמו בעיתונות היומית, אבל החטיפות עצמן לא עוררו הד רב בציבור. קל וחומר חטיפתו של טודרס, שאפילו לא זכתה לשום הד בעיתונות היומית. לא כן חטיפתו של דניאל ינובסקי, דמות ציבורית מוכרת בירושלים, ומי שהיה פעיל בתנועה הרביזיוניסטית ומזכיר ועד הקהילה בעיר.

ינובסקי, שהיה מפקד באצ"ל, הגם שבאותה תקופה לא שימש בתפקיד מוגדר, הרגיש שעוקבים אחריו, והבין שרוצים לחטוף אותו. פעמיים אף היכה את העוקבים שעמדו ליד ביתו. ב-14 בדצמבר, כאשר חזר מעבודתו, בא לקראתו אחד השכנים ולחש באוזנו: "ליד ביתך עומדים כמה בחורים; אחד מהם מצביע עליך באומרו: זהו האיש". ינובסקי פנה מיד לאחור ולן אותו לילה אצל ידידים במאה שערים. אחר-כך החליט שאינו רוצה לעזוב את ביתו ולהתחבא בעיר אחרת (יש לזכור שהוא היה נשוי ואב לשני ילדים קטנים), ולכן הגיש תלונה במשטרת מחנה-יהודה בתקווה שהמשטרה תמנע את חטיפתו. אולם לא כך התפתחו פני הדברים.

שלא כבמקרהו של ד"ר גורדון, חטיפתו של ינובסקי בוצעה בצורה מתוחכמת. ביום שישי, 29 בדצמבר 1944, בשעה 7.30 בערב, הקישו בדלת ביתו של ינובסקי פלמ"חאים מחופשים בבגדי שוטרים. כאשר נפתחה הדלת, נכנסו ה"שוטרים" פנימה ו"השוטר היהודי" פנה אל ינובסקי, שהיה לבוש פיג'מה (לאחר ארוחת ערב שבת המסורתית), והורה לו להתלבש ולהתלוות אליהם לבולשת. ינובסקי, שהיה דתי, מחה על כי באים אליו בשבת, אולם לא חשד שהשוטרים מתחזים. כשיצא אתם מביתו, הבחין בתנועה חשודה (היו אלה המאבטחים שהקיפו את הבניין) ופתח בצעקות: "זו לא משטרה". חוטפיו תפסו אותו בכוח והכניסוהו למכונית שחיכתה

²⁵⁴ א"צ, א"פ, 20/801 וכן: ראיון המחבר עם תאודור פלאי.

בפתח הבית. אשתו, שליוותה את בעלה, התנפלה על דלת המכונית וניסתה למנוע את החטיפה, אולם סולקה בכוח הצידה והמכונית יצאה לדרכה.

בדו"ח של האחראי לחטיפה נאמר, בין השאר:²⁵⁵

חטיפת ינובסקי הצליחה אחרי שלושה נסיונות שנכשלו. הפעולה הרביעית הצליחה בגלל השתתפות "שוטרים" ובמיוחד "הבריטי". למרות שינובסקי ידע שרוצים לחטוף אותו, בכל זאת לא חשד בגלל "הרושם העז" ולא העז להתנגד. עצם הופעת משטרה גורמת לכך שהנחטף אינו מנסה להתנגד, כי הוא בטוח שהבית מוקף. לצורת פעולה זו יש ערך ויתרון בייחוד בסביבת ירושלים, בשכונות שכל אחד מכיר את שכנו, מקום שהתנועה קטנה וכל תנועה מעוררת חשד ומכשילה את הפעולה. יתרון "המשטרה" התבטא בזאת שלא היה צורך לחכות לנחטף, אלא לבוא ישר לביתו, והפעולה אורכת זמן קצר ואין לשכנים אפשרות להתערב ואין מקום לחשדות".

ינובסקי הובא לחדר המעצר באחד מקיבוצי העמק. כעבור שבוע ימים קיבלה ממנו אשתו מכתב בכתב ידו, שבו נאמר:

"אני בריא, אל תדאגי לי, אני מקווה לחזור בקרוב".

יש לזכור כי ימים מספר לפני כן נערכו בחירות לוועד הקהילה בירושלים, ומפלגות הפועלים הסתבכו במהלכם בזיופים. ינובסקי שימש מזכיר ועדת הבחירות, וברשותו נמצאו כל הפרוטוקולים וכל החומר שהיה קשור עם גילוי הזיופים. חטיפתו, כך טענו הרביזיוניסטים, נעשתה "כדי לטשטש את עניין הזיופים בבחירות שאת כל פרטיהם ידע הנחטף".

כך או כך הוא הוחזק במעצר שבועיים ימים. במוצאי שבת, 13.1.1945, הביאוהו שוביו לחדרה, והורידו אותו בתחנת הרכבת (במרחק של שמונה קילומטר מהמושבה), כנראה בגלל התנועה הרבה שהייתה בחדרה. הם נתנו לו לירה אחת להוצאות הדרך מחדרה לירושלים. מאחר שהשעה הייתה

מאוחרת, החליט ינובסקי לעשות את הלילה בבית מלון בחדרה. בבוקר נוכח לדעת כי הלירה שקיבל מחוטפיו נגנבה ממנו.²⁵⁶

דניאל ינובסקי

חטיפתו של מרדכי קורנגולד²⁵⁷

בליל חטיפתו של ינובסקי, נחטף בירושלים גם מרדכי קורנגולד, שהיה בן שש-עשרה וחצי כשנחטף. הוא היה חבר בתנועת הנוער "ברית חשמונאים", שרוב חבריה הצטרפו לאצ"ל ומיעוטם ללח"י (קורנגולד היה חבר ללח"י). כאשר נתקבל לעבודה כשליח בסוכנות היהודית, עזב את ברית חשמונאים והצטרף לתנועת הנוער העובד. מאחר שחבריו היו מזוהים כחברי אצ"ל, נחשד כנראה קורנגולד שהוא משמש כ"מודיע" של האצ"ל בסוכנות היהודית וזו הייתה מן הסתם סיבת חטיפתו.

בדומה למקרה ינובסקי, גם לביתו של קורנגולד הגיעו בערב שבת שני "שוטרים", אחד "אנגלי" והאחר "יהודי", מלווים בבלש ללא מדים, והודיעו לאיש בעיצומה של הארוחה החגיגית, כי באו לעוצרו. הם שמו אזיקים על ידיו והוליכוהו למכונית שהמתינה בחוץ. כל הפעולה נמשכה דקות מספר ואיש מן הנוכחים לא העלה על דעתו כי מדובר בחטיפה. אביו המודאג של מרדכי פנה לרב אריה לוין (שהיה קרוב משפחה) וביקשו לברר אצל

²⁵⁶ א"צ, א"פ, 801/19

²⁵⁷ שם, שם.

השלטונות מה עלה בגורלו של בנו. ר' אריה לוין, רבם של האסירים, שהיו לו מהלכים אצל השלטונות, הלך עוד באותו לילה אל מרכז הבולשת בירושלים ושאל את הקצין התורן היכן מרדכי קורנגולד ובמה מאשימים אותו. הקצין בדק והודיע לר' אריה לוין: "אנו לא עצרנו אותו. ככל הנראה עשו זאת אחיכם היהודים".

החוטפים השכיבו את קורנגולד על רצפת המכונית, כשעיניו קשורות, והביאוהו לחדר המעצר במערה שליד משמר העמק. אחר-כך הוסרה המטפחת מעל עיניו, אולם השומרים היו נכנסים אליו כשמסכות מכסות את פניהם ולא דיברו אותו מטוב ועד רע. הוא עצמו ביקש מהם רק תפילין וסידור ונענה בחיוב. לבד מכך היה מספר ימים בבידוד מוחלט. אחר-כך הובא לחקירה בחדר שהואר במנורת "לוקס" חזקה. הוא עמד בפני חוקריו, שישבו מאחורי שולחן, מאחוריו ניצבו שני שומרים, שהרביצו לו בכל פעם שלא ענה לעניין. קורנגולד נשאל על חבריו, שהיו אנשי אצ"ל, ונתבקש לספר על פגישותיהם ומעשיהם. חוקריו האשימוהו בהדבקת כרוזים של אצ"ל והוא נדרש למסור את שמות החברים שהיו אותו. כן שאלו אותו על עבודתו בסוכנות היהודית ועל הקשר בין עבודתו לבין פעילותו המחתרתית. קורנגולד הכחיש שהיה חבר באצ"ל, אבל לא סיפר לחוקריו כי היה חבר לח"י. עובדת חברותו בלח"י נודע לש"י רק במהלך החקירה וביום האחרון של החקירה, שאלוהו על אנשים שהיו חברי לח"י. בו ביום הודיעו לו על שחרורו; הוא הוכנס למכונית, כשעיניו קשורות, והוסע לאחד הפרדסים בקרבת כפר-סבא. שם הוסרה המטפחת מעיניו, ניתנה לו חצי לירה להוצאות הדרך, ונאמר לו: "רוץ לכיוון האורות. זוהי כפר-סבא". מרוב התרגשות, מעד ונפל. שומריו האיצו בו לקום ולהמשיך בריצה, ותוך כדי כך הסתלקו מן המקום, לא לפני שאמרו לו כי נחטף בטעות.²⁵⁸

לאחר שחרורו, הוזמן קורנגולד למשרדי הבולשת בירושלים ונתבקש לתאר את פרטי חטיפתו, מקום מעצרו ומה אירע בזמן המעצר. לאחר מכן הודיעו לו שהוחלט להטיל עליו מעצר בית ועליו להימצא בביתו משקיעת החמה ועד הזריחה. כן הוטל עליו להתייצב פעמיים ביום בתחנת המשטרה.

חטיפתו של יהושע וורקר

יהושע וורקר נחטף חמישה ימים לאחר ינובסקי וקורנגולד, הפעם בשיטה שונה לחלוטין. בידיעה על כך ב"הארץ" מיום 5.1.45 נאמר:

²⁵⁸ ראיון המחבר עם מרדכי קורנגולד וכן: א"צ, א"פ, 19/801.

עוד יהודי נחטף בירושלים?

תעלומת החטיפות טרם נפתרה. אתמול נתעורר בירושלים חשש כי עוד יהודי נחטף, מאחר ומאז יום ג' אחר הצהריים נעלם ואיש אינו יודע דבר על מקום הימצאו. הנעלם הוא יהושע ווארקאר, בן 28, בנו של בעל דפוס ווארקאר ("העברי"). הוא יצא מבית הדפוס בו עבד ביום ג' 2.1.45 בשעה 6 בערב כדי ללכת לביתו. הוא לא הגיע הביתה ומאחר שהתברר כי גם לקרוביו לא הלך – מתעורר חשד כי נחטף. ייתכן כי השערה זו אינה נכונה. ווארקאר הוא בעל לאישה ואב ל-5 ילדים. היה פעיל בקרב אנשי משמרת השבת והשתייך לרביזיוניסטים.

בבית הדפוס של יחיאל וורקר (אביו של יהושע) הודפסו, בין השאר, גם פרסומי האצ"ל; כבר ב-1936 נדפס שם ספרם של דוד רזיאל ואברהם שטרן "האקדח" (בחתימת ד' ראש), שעליו נכתב כי הודפס בדנציג. יהושע ורקר עצמו היה חבר בארגון ההגנה ומילא בנאמנות את כל אשר הוטל עליו, עד שנקלע לבעיה מצפונית קשה. מפקדו ביקש ממנו שידווח מי האנשים המבקרים בבית הדפוס ויציין במיוחד את שמותיהם של אלה החשודים בחברות באצ"ל. בתגובה על כך הסביר יהושע כי אין לו כל קשר עם האצ"ל או לח"י, אולם נבצר ממנו למסור שמות של חשודים, כי הדבר נוגד את אמונתו. כאדם דתי, אמר, עומד לנגד עיניו הפסוק "ולמלשינים לא תהי תקווה". ראשי הש"י החליטו אפוא להפעיל עליו לחץ וכך נולד הרעיון לחוטפו ולחקור אותו בתנאי מעצר. הוא הוזמן לבנייני הסוכנות היהודית לפגישה עם מפקד המחוז, ושם נאמר לו שעליו להיפגש עם אדם נוסף, הנמצא במעלה-החמישה. מיד אחר-כך הוכנס למכונית והוסע לקיבוץ. בהגיעם למעלה-החמישה, אמרו המלווים ליהושע כי האיש כבר הלך ולכן ימשיכו לנסוע כדי לפגוש אותו במקום אחר. כך נסעו עד לחדרה, שם כיסו את עיניו במטפחת והודיעו לו כי הוחלט לחקור אותו במקום בלתי ידוע. הוא הועבר למשמר העמק והוחזק שם במעצר יותר משבועיים ימים. ביום שישי, 19 בינואר 1945, הובא יהושע ורקר לפרדס חנה ושם הודיעו לו שהוא חופשי. לאחר שקיבל לירה אחת להוצאות הדרך, ביקש עוד שתי לירות לצורכי שבת, והבטיח להחזיר אותן למפקדו הישיר בירושלים.

החטיפה והחקירה שברו את רוחו של יהושע ורקר, ובמשך שנים לא יכול היה להתגבר על ההשפלה שהייתה כרוכה בכך.²⁵⁹

חטיפתו של חיים ביינארט

ב-14.1.45 נתפרסמה ב"הארץ" ידיעה נוספת בענייני חטיפה:

שוב חטיפה בירושלים

הנחטף הוא חיים ביינארט, סטודנט באוניברסיטה העברית. הוא נעלם מחדרו בשכונת נחלת-אחים כבר ביום שני (8.1.45), אולם דבר חטיפתו (או העלמו המסתורי) נמסר למשטרה רק ביום חמישי. לביינארט אין קרובים בירושלים, והוא היה גר בחדר לבדו. לפי הנמסר היה ביינארט חבר הצה"ר.

חיים ביינארט היה אחראי בשעתו על שירות הידיעות של האצ"ל בירושלים והיה מפקדו של אלי תבין, אולם בתקופת הסזון שוב לא היה פעיל (הוא פרש מפעילות בסוף 1943). בשעה שצעד לביתו, לאחר שסעד במסעדת "תנובה" ברחוב אוסישקין, הקיפו אותו שלושה בחורים וביקשו ממנו להצטרף אליהם. הם הכניסו אותו למכונית ונסעו לכיוון חדרה. שם כיסו את עיניו והמכונית המשיכה בנסיעתה לעבר משמר העמק. ביינארט הוכנס למערה והושאר שם מספר ימים. לאחר מכן, העבירו אותו למתבן בעין חרוד ושם נערכה חקירתו. בשעת החקירה היו עיניו של ביינארט מכוסות, ואור חזק כוון אליו ועיניו דמעו כל הזמן. הוא סיפר להם שמזה שנה אינו פעיל ועל כן אינו יודע לענות על שאלותיהם, אולם החוקרים לא הניחו לו. הם ביקשו מקומות מסתור של מחסני הנשק בירושלים וכן את מקום מגוריו של מנחם בגין. כאשר החוקרים השתכנעו שביינארט אינו פעיל יותר באצ"ל, הציעו לו להצטרף לשירות הידיעות של ההגנה. לטענתו סירב וטען כי ברצונו להתמסר ללימודים באוניברסיטה. כעבור שלושה שבועות שוחרר ביינארט והורשה לשוב לירושלים.

דבר חטיפתו של ביינארט נודע מפי חברתו, שנהגה לבקרו בחדרו והיא שהודיעה למשטרה על דבר היעדרו.²⁶⁰

²⁵⁹ א"צ א"פ, 801/10 וכן עדותו של שמעון ברמץ.

²⁶⁰ א"צ א"פ, 801/18 וכן ראיון המחבר עם חיים ביינארט.

לאחר שחרורו מהמעצר ביקש להיפגש עם אלי תבין כדי לספר לו על החקירה שעבר. כשהועלתה בקשה זו בדיון של מטה האצ"ל, התנגדו חברי המטה לקיום הפגישה. למרות זאת נפגש תבין עם ביינארט בפינת שדרות תרס"ט ושדרות בן-ציון (מול בית-הבימה). בפגישה הזהיר ביינארט את תבין שההגנה מחפשת אחריו ורוצה לחטוף אותו. בדיעבד מסתבר כי פגישה זו חרצה את דינו של תבין.²⁶¹

חטיפתו של מרדכי קופמן-רענן

משפחת קופמן הייתה ידועה בפתח-תקוה באהדתה לאצ"ל. בבית המשפחה מצאו לוחמי האצ"ל מחסה ללינת לילה וכן השתמשו בבית לפגישות. הבן מרדכי היה פעיל בארגון ושימש כמחסנאי, ועל חטיפתו הוא מספר:²⁶²

כינוי הבית שלנו היה "הווילה". הוא היה בנוי על גבעה ואפשר היה לראות מי מתקרב אליו. ביום העוצר הגדול, בספטמבר 1944, הייתי עסוק בהעברת נשק מבית הקברות בנחלת-יצחק – לבונקר בפתח-תקוה. לפנות בוקר, בערך בשעה 05:30, חזרתי הביתה בתקווה שאוכל לנוח עד שיפציע השחר. אמי באה ואמרה לי שאנשים זרים מסתובבים ליד הבית. היו עמי עוד ארבעה מאנשי האצ"ל, ביניהם יוסף יהודאי. כששמעתי את דברי אמי, התחמקתי עם ארבעת חברי דרך הכניסה האחורית ונעלמנו בין הפרדסים. השוטרים עלו לדירה ואסרו את הורי, את אשתי ואת דודי, שהתארח אצלנו. במשך שלושה ימים נחקרו בני משפחתי – ושחררו. אשתי שוחררה אחרי כשבוע. הוטל עליה מעצר-בית. כשהתברר שהמשטרה מחפשת אחרי, עברתי לתל-אביב ושם הדרכתי בקורס סגנים (מפקידי כיתות). באחד הימים (היה זה ב-30 בינואר 1944) נחטפתי על-ידי ההגנה בשעה שהלכתי ברחוב. לימים סיפר לי בני מהרשק, שהוא היה בין חוקרי כשנחטפתי. לאחר החטיפה הועברתי לקיבוץ גבעת השלושה ולאחר מכן – למשמר העמק, שם הוחזקתי בתוך מערה, כבול למיטת ברזל.

באותה תקופה היה אבי פעיל בכיר בהתאחדות בעלי התעשייה. כשבא אליהו גולומב לפגישה עם אריה שנקר, נשיא התאחדות התעשיינים, אמר לו שנקר ביידיש: "אני רוצה לראות את הבחור כאן". כעבור כמה

²⁶¹ ראיון המחבר עם אלי תבין.

²⁶² יהושע אופיר, האצ"ל בפתח-תקוה, עמוד 158; א"צ, א"פ, 801/19

ימים שוחררתי. חזרתי לבית הורי וקיבלתי טיפול רפואי. כנראה שדרישתו של שנקר לשחרר אותי באה בזמן שמצב בריאותי היה ירוד וחוטפי החזיקו אותי עוד מספר ימים כדי שאתאושש.

חטיפתו של מאיר סמואלוב מפתח-תקוה

על חטיפתו של סמואלוב מספרים חוטפיו:²⁶³

ביום 23.1.1945 בשעה 21:30, יצאנו חוליה בת 5 אנשים לרחוב חפץ-חיים פינת רחוב קק"ל. תפקידנו היה לארוב לסמואלוב עם בואו הביתה בהמשך רחוב חפץ-חיים. בתחילת הרחוב עמד זוג עם כלי רכב ועליו הוטל התפקיד להודיע לחולית המארב על בואו. בשעה 22:15 קיבלתי את ההודעה על בואו. שני אנשים יצאו לכביש, ובעוברו – עצרוהו. נתתי סימן למכונית שעמדה בסימטה הקרובה להתקרב. הכנסנו אותו למכונית והוא הועבר ל"חניה" [בית מעצר] נפתית, אולם מכיוון שהמקום לא היה עדיין מוכן לקבלו, המשכנו את הנסיעה והעברנוהו ל"חניה" מספר 2.

הפעולה עברה בסדר גמור, בלי הפרעות ובלי התערבות השכנים. הפעולה לא עוררה תשומת לב. התנהגות האנשים – בסדר גמור.

חטיפתו של סמואלוב עוררה מהומה רבתי בפתח-תקוה. על-כך אנו מוצאים בעיתון "הארץ":²⁶⁴

צעיר נחטף בפתח-תקוה

ראש עיריית פתח-תקוה דורש התייעצות ישובית בעניין החטיפות. מאיר בן-שמואל סמואלוב מפתח-תקוה בן 19 וחצי, פועל בבית-חרושת לזכוכית "בזק" וחבר בית"ר, עזב את ביתו ביום ג' בערב בהתכוננו ללכת לקולנוע ומאז לא חזר לביתו. לאחר שההורים התקשרו עם קרוביהם בירושלים וחיפה ונתברר שהצעיר לא הגיע לשם, מתעורר חשד שהוא נחטף.

²⁶³ א"צ, א"פ, 801/21.

²⁶⁴ עיתון "הארץ" מיום רביעי 31.1.1945.

ביום שישי נתקבלה מהנחטף פתקה, בה הוא מודיע להוריו שהוא בריא ושלם ומקווה לחזור לביתו בעוד ימים מספר. העניין נמסר למשטרה. מקרה החטיפה הובא על-ידי ראש העיר ספיר לידיעת מועצת העיר בישיבתה אמש... חברי המועצה הביעו שאט נפש והזדעזעות נוכח נגע החטיפות שפשה ביישוב והגיע לפתח-תקוה, והוצע לפנות לממשלה, למוסדות היישוב ולכל הגורמים הציבוריים בדרישה לרכז את כל המאמצים כדי לשים קץ לדבר. מר י. ספיר דרש גם התייעצות יישובית בעניין החטיפות.

תגובות הציבור בארץ לחטיפות

החטיפות עוררו זעם רב בקרב היישוב היהודי בארץ וגופים ציבוריים רבים יצאו בגנותן. ב-15 בינואר 1945, פרסמה הרבנות הראשית הודעה פומבית נגד החטיפות, בזו הלשון:²⁶⁵

הרבנות הראשית נגד החטיפות

מטעם הרבנות הראשית לארץ-ישראל נמסר לפרסום הכרוז הבא, בחתימת נשיאי הרבנות הראשית ר' י"א הרצוג ור' ב"צ עוזיאל:
 "בשם תורתנו הקדושה, מוסרה ותוכחתה ובשם כל הקדוש לעם ישראל, הננו מוחים בכל תוקף נגד מעשה חטיפת אנשים מישראל מחופשתם ומביתם, משפחתם ועבודתם.
 מעשה אכזרי זה אסור בהחלט מדין תורה, זר ומתועב לעם ישראל ולכל איש מישראל ומחלל שם ישראל ויישובנו הארץ-ישראלי.
 הננו קוראים את כל אלה שידם במעל הזה והשותפים בו, ואומרים: חדלו לכם ממעשה אכזרי זה, והשיבו את העשוקים שנחטפו לחופשתם ולעבודתם, לביתם ומשפחתם; והפסיקו מיישובנו כל מעשה אלימות וחטיפת אנשים ומאסרים אפילו לזמן קצר לאיזו מטרה שהיא.
 ולא תהיה עוד כזאת בישראל ובארץ-ישראל.

אל הרבנות הראשית, הצטרפו גם הארגונים האזרחיים, שהתארגנו במסגרת "האיחוד האזרחי", כדי ליצור משקל נגד להסתדרות. ב-15

²⁶⁵ עיתון "הארץ" מיום 15.1.1945.

בינואר, התכנסה בתל-אביב מועצה הארצית של "הגושים האזרחיים" ביישוב. במעמד שישיים חברים, ביניהם חברי עיריות ומועצות מקומיות, דנו בשאלת החטיפות, וקיבלו את ההחלטה הבאה:²⁶⁶

לאחר שהמועצה שמעה פרטים על החטיפות שאירעו בכמה מקומות, הוחלט להביע בשם הגושים האזרחיים שבתל-אביב, פתח-תקוה, רמת-גן, רעננה, הרצליה, נתניה, רמתיים וכפר-סבא, את החרדה לשמע מעשי פשע אלה. יחד עם הנציגים האזרחיים ברשויות המקומיות, **תובעת המועצה מאת היישוב ומאת השלטונות לעקור את הטרור מתוכנו**.

הייתה זו הפעם הראשונה שהמונח "טרור" יוחס למעשי החטיפות שביצעו אנשי ההגנה. אל המגנים, הצטרפו גם עיריות תל-אביב, פתח-תקוה ונתניה, שבתחום שיפוטן בוצעו מעשי חטיפות. בישיבת מועצת עיריית תל-אביב, אמר ראש העיר, ישראל רוקח:²⁶⁷

אני מצטער על הצורך לשוב לעניין החטיפות ביישוב, לאחר שנדמה היה כי חלפה תקופה מבישה ומצערת זו. המעשים מעבירים כבר את עושיהם על דעתם. הנה קיבל תושב תח-אביב מכתב איום רציני, "מזמינים אותו תחילה", ואחר-כך מתפתח העניין לחטיפות. מצב זה עלול להביא אותנו לקטסטרופה ומחובת נציגי תל-אביב להזהיר אזהרה חמורה שהמצב הקיים חייב להיפסק לחלוטין ובמהרה. מועצת עיריית תל-אביב מרימה את קולה באופן החמור ביותר, שהחטיפות ייפסקו מיד וללא כל תנאים, טענות ומענות, הצטדקויות והסברים.

באותה תקופה התנהלה בארץ "מגבית ההתגייסות וההצלה", ששמה לה למטרה לעזור למפעלי הצלת יהודים מן הגולה ולעזרה סוציאלית לחיילים ולמשפחותיהם. עיקר הכסף בא מן החוגים האזרחיים ונציגם בנשיאות

²⁶⁶ שם, מיום 16.1.1945.
²⁶⁷ שם, מיום 5.2.1945.

המגבית, התעשיין טורבוביץ, התפטר באופן הפגנתי מתפקידו, כאשר נודע לו שחלק מן הכספים משמשים להפעלת הסזון:²⁶⁸

התפטרותו של מר טורבוביץ באה משום שהחוגים שהוא מייצג דרשו מהנהלת המגבית כי כל הסכומים הנכנסים יוקדשו למטרותיה הישירות של "מגבית ההתגייסות וההצלה", זאת אומרת למשען הצלת היהודים מן הגולה ולעזרה סוציאלית לחיילים ולמשפחותיהם ושהמגבית לא תוסיף להקציב סכומים ניכרים למוסד הביטחון של השמאל. בחוגי האזרחים גברה בזמן האחרון ההתמרמרות על מעשי החטפות ביישוב והם החליטו להתנגד למצב המשונה שמהכספים שרובם נכנסים על ידיהם ממגבית ההתגייסות, יחזיקו את המוסד האחראי בעד החטיפות ומכלכל את החוטפים ואת תאי העינויים שלהם. התפטרותו של מר טורבוביץ מנשיאות המגבית היא הצעד הראשון של תגובת החוגים האלה למעשי ההפקרות של השמאל ביישוב.

גם אנשי הרוח התנגדו לחטיפות, והחריף ביניהם היה הפילוסוף הידוע, פרופ' הוגו ברגמן, איש "ברית שלום" ומתנגד מושבע של האצ"ל ולח"י, שאמר:²⁶⁹

חטיפות אלה פירושן קברה של חירות הציבור, קברם של חיי ציבור דמוקרטיים ... דין מוות על כל היקר לנו ביישוב זה, שארית תקוותו של העם ... כאן נעשים מעשי קו-קלוקס-קלאן אלה ללא דין, ללא אפשרות של הגנה מצד הנאשם.

אולם בשלב זה, לא הייתה שום התייחסות של מטה הסזון לפניות הנרגשות והחטיפות נמשכו.

²⁶⁸ את"ה, 112/1005.

²⁶⁹ ש"ה ברגמן, "בעיות", אייר-סיוון תש"ד, עמוד 155.

התגברות החטיפות

חטיפתו של מנחם שיף

ההצלחות של החטיפות הראשונות הגבירו את הביטחון העצמי של חוליות הפלמ"ח בירושלים ואנשיהן החלו לזלזל בכללי הזהירות, שעליהם הקפידו כל-כך בעבר. כך קרה שמנחם שיף נחטף לאור היום, ברחוב הומה מאדם, ובסופו של דבר הביא להסגרת החוטפים לידי הבולשת. פרשת זו חשפה במקצת את סבך היחסים בין הש"י לבולשת הבריטית מחד גיסא ובין הפלמ"ח לש"י מאידך גיסא.

מנחם שיף

מנחם שיף השתייך למחלקת הכספים של האצ"ל, שמשרדה הראשי היה בתל-אביב. יצחק אבינועם, האחראי על המחלקה, שלח את מנחם שיף לירושלים כדי להתרים את רופא-השיניים, ד"ר וילציק, שהיה בעל מרפאה ברחוב בן-יהודה. הרופא השיב למנחם שיף שעליו לשקול בדבר, והציע לקיים פגישה נוספת כעבור מספר ימים. בינתיים הודיע את דבר הפגישה להגנה, ובמטה הש"י הוחלט לארוב לשיף. איש ההגנה, מזוין באקדח, התיישב במרפאה והיה נכון לאותת על בואו של שיף באמצעות הורדת התריס. חוליה של הפלמ"ח שהמתינה בבניין ההסתדרות, לא הרחק משם, קלטה את האות ב-30 בינואר 1945, בשעה 12.30 ומיהרה לצאת למשימה. בינתיים שלף הבחור ששהה במרפאה את אקדחו והורה

לו לשבת בשקט ולא לזוז. כששלושת הפלמ"חאים נכנסו למרפאה, הורו לו להתלוות אליהם. אבל כשהחבורה ירדה מן הקומה השנייה אל הרחוב הסואן, בדרכה למכונית שחנתה בסמוך, ניצל שיף את הנסיבות, השתחרר מידי חוטפיו והחל לברוח, תוך שהוא צועק:

"חוטפים אותי! הצילו!"

החוטפים השיגוהו, תפסו אותו בידיו וברגליו והכניסו אותו בכוח אל תוך המכונית בלוויית צעקות: "גנב, קראו למשטרה!" ועד מהרה נמלטה המכונית מן המקום בדהירה, מבלי שהקהל הספיק להתערב בנעשה. אלא שבין הקהל נמצא מי שרשם את מספר המכונית – מ-1959, והעבירו למשטרה, שהגיעה למקום תוך זמן קצר.

המכונית עם החטוף נסעה דרך מאה שערים ונבי-סמואל לקריית ענבים ושם הושם שיף בחדר המעצר שבמגדל השמירה.²⁷⁰

על החקירה, שהחלה כעבור מספר שעות, מספר שיף בעדותו:²⁷¹

החוקר פנה בדרכי נועם ואמר:

**שמך מנחם שטיינהקר [זה היה השם שהופיע בתעודת הזהות המזויפת של מנחם שיף]. האם זה שמך האמיתי?
תשובה: חושבני שכן.**

החוקר: אם כך, שמע נא מנחם; אנו הסתכנו וחטפנו אותך בצהרי היום במרכז העיר, ולא ניתן לך לצאת מכאן עד אשר תספר לנו את כל הידוע לך על האצ"ל. בעצם אין הבדל בינינו לביניכם. גם אנו רוצים בהקמת מדינה עברית, אלא שהדרך שבה בחרתם היא פסולה ותעכב את הקמתה של המדינה העברית. אתה עושה רושם של בחור שאפשר להחזיר אותך למוטב, על כן ספר לנו את כל הידוע לך ואנו נשחרר אותך עוד היום ונעזור לך להסתדר בחיים, אתה הרי יודע את האפשרויות שלנו. אם אתה חושש מחבריך, ניתן לך מחסה באחד מהקיבוצים שלנו ואיש לא ידע על תוכן השיחה בינינו.

²⁷⁰ ראיון עם מיקי האפט, ארכיון הקיבוץ המאוחד, מכל 45 תיק 3, עיתון "הארץ" מיום 31.1.1945 וכן ראיון המחבר עם מאיר פעיל שהשתתף בחטיפה.
²⁷¹ מ"ז, עדות מנחם שיף.

תשובה: אני אשמח לשוחח אתך על בעיות אידיאולוגיות, אולם תחילה אני מבקש שתשחרר את הכבלים מעל ידי ותסיר את הכיסוי מעל עיני.

כך נמשכה השיחה מספר דקות. כאשר היה ברור שהחקירה אינה מניבה תוצאות, עבר החוקר ל"חקירה קשה" (שם נרדף לעינויים). סטירת לחי מצלצלת היוותה את אות הפתיחה ולאחריה – שורה ארוכה של מכות "יבשות" בבטן ובחלק התחתון של הגוף. המכות הופסקו עם התעלפותו של שיף, אולם כאשר התעורר (לאחר ששפכו עליו מים צוננים), חזרו המכים למלאכתם. מן המכות "היבשות", עברו החוקרים למלקות על כפות הרגליים וכשגילו שגם בהן אין תועלת, ניסו שיטות "קשות" יותר. שיף התעלף מספר פעמים, אולם לא פתח את פיו. לבסוף הביאו רופא שהורה להפסיק את החקירה כדי לאפשר לנחקר לאגור כוח.²⁷²

בעת ששיף נחקר בקריית ענבים, הציבה המשטרה מחסומים בכל הדרכים. באחד מהם, בשכונת סנהדריה, נתפסה מכונית החוטפים בשובה לירושלים והנהג, יהודה אלשיך, נעצר ונחקר. אלשיך ידע על שיתוף הפעולה בין ההגנה והבולשת הבריטית, ולכן לא היסס וסיפר כי העביר את החטוף לקיבוץ קריית ענבים.

למחרת היום נקרא מיקי האפט (שהיה אחראי לכל הפעולה) למשרדי הסוכנות היהודית. שם סיפר לו טדי קולק (שכזכור, היה איש הקשר של הסוכנות היהודית עם הבריטים) כי הבולשת יודעת שהחטוף נמצא בקריית-ענבים, ועומדת לערוך חיפוש – אם האיש לא יוסגר לפני כן. באותה פגישה השתתף גם משה דיין, שהצטרף להחלטה להסגיר את מנחם שיף למשטרה, והאפט נצטווה לבצע את ההסגרה. האפט חשש שכאשר ימסור את החטוף למשטרה,

יואשם בחטיפה. כדי למנוע זאת, קיבל כעבור זמן-מה מכתב ממפקד הבולשת, ג'יילס, הקובע שאין לעצור אותו או לחפש בכליו. על אשר אירע, מספר מיקי האפט:²⁷³

בו ביום הוצא מנחם שיף מחדר המעצר שבקריית ענבים והושכב בעיניים קשורות על רצפת מכונית שנשכרה מטקסי "נשר". המונית יצאה את קריית-ענבים בכיוון ירושלים, ומשוריין בריטי עצר אותה ליד

²⁷² שם, שם.

²⁷³ ראיון עם מיקי האפט, יוניש, מ"ז, כ"ז, 8 – 129, עמוד 143.

מוצא-תחתית. הגשתי לסמל הבריטי את מכתבו של ג'יילס, אולם להפתעתי הרבה הוכנסתי יחד עם חברי לתוך המשוררין. הסמל מצא את שיף על רצפת המונית, הסיר את הכיסוי מעל עיניו, העבירו למשוררין ויצא למשרדי הבולשת שבמגרש הרוסים. ברור היה לגמרי שחיכו לנו. נהג המונית הורשה להמשיך בדרכו לירושלים. בסי.אי.די. היו נבוכים וכועסים. סירבתי לתת את תעודת הזהות שלי, אך לקחו אותה בכוח. הכניסו אותנו לקישלה ומצאנו שם את כל המחלקה [של הפלמ"ח] שנעצרה ברוממה [ראה להלן].

טדי קולק היה צריך לחכות לנו בבית-קפה מסויים בעיר, בחברת הקצינים הבריטים, וסוכם שאם לא נגיע עד השעה 7 בערב, עליו להבין שקרה לנו משהוא.

לפי שסופר לי, אמר להם טדי שאם לא ישחררו אותנו מיד – אין יותר שיתוף פעולה. ואכן לא הספקנו להתארגן לשינה בתא המעצר – קראו לשנינו, החזירו לי את האקדח ושחררונו... למחרת בבוקר הלכתי לבנייני הסוכנות היהודית ושם סיפרו לי שג'יילס (מפקד הבולשת) קיבל על הראש מהמפקח הכלל. שרף [לימים מזכיר ממשלת ישראל] אמר לי: "ג'יילס רוצה לראות אותך אישית, ואם אעמוד על כך, הפגישה תהיה בנוכחות טדי קולק". ענית: "אני לא מאמין יותר לאף אחד ואיני רוצה לראות את ג'יילס". בפגישה עם קולק היה גם משה דיין שאמר: "אל תשתטו, שהוא לא ילך אל ג'יילס. מוטב שילך לאחד הקיבוצים ושיעלם לזמן מה". ואכן באותו יום נסעתי לתל-אביב.

מנחם שיף הופרד מאנשי ההגנה ונשלח לבית-הסוהר המרכזי. כעבור מספר ימים נקרא לבולשת ולאחר חקירה קצרה, הודיע לו סרג'נט דק שהוא מוכן לשחררו, ובלבד שיימצא מי שיחתום ערבות עבורו. שיף נקב בשמו של ד"ר הפנר, שנהג לטפל בפצועי האצ"ל ולח"י. מספר על-כך ד"ר הפנר:²⁷⁴

לאחר שטלפנו אלי מן הבולשת ושאלו באם אני מוכן לחתום על כתב ערבות של 50 לא"י (לירות ארץ-ישראליות) לשם שחרורו של מנחם שטיינהקר, הגעתי למשרדי הבולשת ופגשתי שם את סרג'נט דק. לידו שכב בחור צעיר, מכונס בתוך עצמו, נפוח בפניו; היה זה מנחם שיף. פנית אל דק ואמרת: "אתם, שידועים כג'נטלמנים, אינכם מתביישים

²⁷⁴ מ"ז, עדות ד"ר הפנר.

להכות כך עזיר?" בתשובה אמר הסרג'נט: "אנחנו הבריטים לא מתנהגים כך. זוהי פעולתה של ההגנה". חתמתי על כתב הערבות ויצאתי עם שיף.

מגדל השמירה בקריית-ענבים

שיף הצטווה להתייצב למחרת היום במשטרה, אולם הוא התעלם מכך ונסע באוטובוס לתל-אביב.

הסתבר כי מספר ימים לפני כן, ב-29 בדצמבר, פשטה המשטרה על בית ההבראה של בית החרושת "עלית" שברוממה, ועצרה חמישה חברי הפלמ"ח ששהו בו. בחיפוש שנערך במקום, נמצאו אגרופנים וכן ידיות של טוריות. באלה האחרונות נקדחו חורים, שמולאו בעופרת, כדי שהמכה תהיה אפקטיבית יותר. כן נמצא בחדר פעמון קשור לחוט, שהוביל לפתח הבניין.

העצורים נחקרו במשרדי הבולשת ואחר-כך הועברו לקישלה. כעבור מספר ימים שוחררו בהתערבותו של טדי קולק.²⁷⁵

כשנה לאחר חטיפתו, נסגר המעגל בין מנחם שיף ואחד מחוטפיו. ב-3 באפריל 1946, נתפסו בבת-ים 31 לוחמי אצ"ל, בשעה שחזרו מפיצוץ מסילות-ברזל וגשרים בדרום הארץ (ראה להלן). גם מנחם שיף היה ביניהם. הבחורים הועברו לבית-הסוהר המרכזי בירושלים ונתקבלו בחמימות רבה על-ידי חבריהם. אולם לאחר התאקלמות ראשונית, זיהה שיף לפתע את אחד מחוטפיו; היה זה דוד לוי, שנעצר ב-23.2.45 (כחודש לאחר חטיפתו של שיף).²⁷⁶ הפגישה בין החטוף לחוטפו הייתה קשה וגרמה לשיבוש היחסים בין אסירי האצ"ל ואסירי ההגנה. אחד העדים לאותה פגישה היה מיכאל אשבל²⁷⁷ שכתב ביומנו:²⁷⁸

בין אסירי בת-ים נמצא אחד שנחטף בשעתו על-ידי "משמר האומה". אצלם לא ליקק "דבש" ומשלא עלה בידם להוציא מפיו דבר, מסרוהו למשטרה וזמן מה ישב בבית-הסוהר כאן. רבים מהוותיקים מכירים אותו. אך מה גדול היה תמהונו בראותו כאן אחד מחוטפיו... מובן, שהשערוריה סביב העניין הייתה גדולה וחבריו של הנחטף החליטו להחרים את החטוף. החרם התבטא בזה שאף אחד לא דיבר איתו וכשהיה הוא משתתף במשחק הכדור-עף, היו האחרים עוזבים את המגרש. זה היה חרם נגד איש אחד בלבד ולא היה בכך כדי לפגוע ביחסים בין אנשי "הימין" ו"השמאל". בהיותי בצינוק הורע המצב וחבריו של החוטף הודיעו לאנשי הימין, שמכיון שהם מחרימים את חברם, הם מנתקים את היחסים איתם. כך נותקו היחסים בין אנשי האצ"ל ואנשי ההגנה... אני רוצה להעיר, כי בעיני כל העניין הזה הוא שטותי מאוד ולא יפה. שכן כאן גורל אחד לנו ואיננו צריכים להיות נפרדים; די לנו שכל

²⁷⁵ את"ה, 112/1512.

²⁷⁶ דוד לוי נעצר ליד נביא-מוסא, יחד עם ארבעה מחבריו הפלמ"חאים, בשעה שחפשו נתיב במדבר יהודה שיקשר את קיבוץ בית-הערבה (ליד ים המלח) עם קיבוץ רמת-רחל בירושלים. מאחר ונשאו אתם נשק, נידונו בבית-הדין הצבאי למספר שנות מאסר.

²⁷⁷ מיכאל אשבל וחברו יוסף שמחון נתפסו, בהיותם פצועים, לאחר ההתקפה על המחנה הצבאי בצריפין. השניים נידונו למוות, ולאחר ישיבה ארוכה בתא הנידונים למוות, הומר עונשם למאסר עולם וזאת בעקבות שחרור חמישה קצינים בריטים שנחטפו והוחזקו על-ידי האצ"ל כבני ערובה.
²⁷⁸ עלי בריקדות, יומן הכלא של מיכאל אשבל, עמוד 63. וכן ראיון המחבר עם מנדל מלצקי שהיה עד לפגישת מנחם שיף עם דוד לוי.

העניינים ה"מלוכלכים" האלה בחוץ, ואכן ראיתי מצד חברי רצון רב לסידור העניין... אשר לעצמי, בנפש חפצה הייתי מבקש לראות ביחסים טובים בינינו. החוטף כבר למד את לקחו, ומכיוון שהוא מודה ומתחרט על המעשה עליו רק לבקש סליחה מקורבנו [...]

על שיתוף הפעולה בין אנשי הסזון לבין הבולשת הבריטית, מספר גם דב צסיס, מי שהיה אחראי על יחידות הפלמ"ח באזור תל-אביב רבתי:²⁷⁹

היה סידור לפיו אם מישהו מאנשינו ייאסר – יש להתקשר טלפונית לטלפון מסוים. כשנאסרתי פעם אחת הספקתי להיות במשטרה רק 20 דקות, עד שבא סרג'נט בריטי לשחררני. קיבלתי בחזרה את תעודותי וכן את האקדח שהחזקתי ללא רשיון. אחר-כך אני עצמי הוצאתי מן המשטרה חברה שלי שנעצרו, כי בשרונה [שם היה מחנה של הצבא הבריטי ושל המשטרה] כבר הכירו אותי. אי אפשר לומר שזה לא שיתוף פעולה מלא.

²⁸⁰ חטיפתו של יעקב רוט

ביום שני, 29 בינואר 1945, צלצל הטלפון בביתו של נהג המונית יעקב רוט ואשתו נתבקשה להודיע לו לבוא בדחיפות לקיבוץ משמר-השרון שבעמק-חפר, כדי להסיע אישה חולה לבית-החולים. גברת רוט מיהרה להתקשר עם בעלה, שישב אותה שעה בבית הקפה "יקיר" בנתניה, וזה יצא מיד למשמר השרון. בשער הקיבוץ, נכנסו למונית שני גברים ואישה והורו לרוט לנסוע לבית-החולים ביילינסון שבפתח-תקוה. כאשר החלה המונית לנוע, שלף אחד הנוסעים אקדח ופקד על רוט לעצור. הוא הועבר למכונית שנייה שחנתה בסמוך למקום ומשם – לאחד מבתי המעצר שבעמק-יזרעאל. המונית של רוט הועברה לחיפה וכעבור שבוע ימים נמצאה על-ידי המשטרה באחד ממגרשי החנייה של העיר.

למחרת החטיפה, כאשר גברת רוט החלה לדאוג לגורלו של בעלה, צלצל לפתע הטלפון בביתה וקול של אישה אלמונית הודיע כי הוא יחזור בעוד ימים מספר. אלא שהימים התארכו ורק כעבור שבועיים ויותר, הובא רוט בשעת לילה מאוחרת לסביבות חדרה ושחרר שם. משאית שעברה במקום

²⁷⁹ עדות דב צסיס, יוניש, מ"ז, כ8—129, עמוד 88.

²⁸⁰ שם, שם.

אספה את רוט והביאה אותו בשלום לביתו. מיד לכשנודע דבר שחרורו, הוזמן רוט למשטרה ונחקר ארוכות.

חטיפתו של עזרא פישלזון²⁸¹

שלושה ימים לאחר חטיפתו של יעקב רוט, נחטף בתל-אביב עזרא פישלזון, שההגנה חשדה בו בהשתייכות לאצ"ל. במבצע השתתפו שנים-עשר איש, חלקם בלבוש שוטרים. ביום שישי, 2 בפברואר, בשעה 8 בערב, נעצרו שתי מכוניות ליד בית מספר 40 ברחוב שבטי-ישראל בתל-אביב. ה"שוטרים", בלויית "בלש" בלבוש אזרחי, עלו לקומה הראשונה ונכנסו לדירתו של פישלזון. הוא סרב להתלוות אליהם ופתח בצעקות "הצילו!" לשמע הצעקות, עלו לדירה גם המאבטחים שהמתינו ברחוב, וגררו את פישלזון שהיה לבוש פיג'מה. גברת פישלזון ניסתה לעזור לבעלה, אולם אחד החוטפים היכה אותה במכשיר קהה על ראשה והממה. החטוף המשיך להיאבק עם חוטפיו והקים מהומה שגרמה להתקהלות. במקרה עבר במקום שוטר אנגלי ששאל לפשר הצעקות. אחד ה"שוטרים" המתחזים ענה שהם קיבלו הוראה לאסור טרוריסט, והשוטר הבריטי פנה לדרכו. עוברים ושבים הספיקו לרשום את מספר אחת המכוניות, ששמשותה נופצה תוך כדי המאבק בין פישלזון וחוטפיו.

פישלזון הובא לחדר המעצר, וכאשר התברר לחוקריו כי הוא משתייך ללח"י (ולא לאצ"ל כפי שחשבו תחילה) – שוחרר.

ניסיון חטיפתו של איתן לבני

איתן לבני, ששימש קצין המבצעים של האצ"ל מאז תחילת המרד, הסביר באחת מישיבות המפקדה כי אנשי השורה מתמרמרים מאוד על ההבלגה שהארגון קיבל על עצמו. ומכיוון שגם הוא עצמו לא היה שלם עם חוסר התגובה לנוכח מעשי ההגנה, הציע להגיב בחטיפת כמה מראשיה. הצעתו נתקלה בהתנגדות נמרצת של מנחם בגין ונדחתה לאחר דיון קצר.

עם התגברות מסע החטיפות, הגביר איתן לבני את אמצעי הזהירות שנקט והחליף את מקום מגוריו לעתים קרובות.²⁸²

²⁸¹ א"צ א"פ, 801/11. וכן עיתון "הארץ" מיום 4.2.1945

²⁸² לבני, המעמד, עמוד 129.

"לילה אחד", כותב איתן, "החלטתי לסור לחדרי ברחוב סוקולוב כדי לשמור על סיפור הכיסוי שלי כלפי בעל הדירה ולבדוק חומר שהיה צפון בתוך ארבעת הרגליים החלולות של השולחן. כשהתקרבת לדירה, ראיתי נצנוצי אורות מאחת הקומות. האור נדלק וכבה. סברתי לתומי שנורה מקולקלת מהבהבת באחת הדירות. פתחתי את דלת חדרי. החדר היה חשוך ועוד לפני שהספקתי להציב בו את כף רגלי, זינקו עלי שלושה בחורים. הדלת נסגרה אחרי, והאור נדלק. ניסיתי להשתחרר מפיתתם והם הלמו בי באלות שהיו בידיהם. העמדתי פנים של מתעלף; אזרח תמים שאינו יודע מה פשע ומה חטא. התוקפים השליכו אותי על המיטה וקשרו את ידי בחוט-משיחה. דם רב זב מגולגולתי על ציפוי המיטה. גנחתי והעמדתי פני גוסס, אך התוקפים לא הרפו ממני. לא יכולתי לראות את פניהם משום שכיסו את עיני במטפחת שחורה. החוט חתך בבשרי והכאב היה נורא. שמעתי את קולו של מפקדם, אחר-כך התחיל האיש לחקור אותי. הקול הזה רודף אחרי מאז ועד עצם היום הזה.

הייתי שרוע על המיטה, זב דם ונטול חושים. חוטפי פשפשו בכיסי חליפתי ומצאו בה את הדרכון הפלשתיני-בריטי שלי ושתי תמונות שהכינותי לעצמי, כי היה בדעתי להוציא רישיון-נהיגה במשאית. שכבתי בשלולית גדולה של דם ואילו הם הביטו בפספורט ובתמונות. אחד מהם אמר: "זה לא 'פורש'! אם היה 'פורש' לא היה נושא אתו פספורט ותצלומים". שמעתי אותם חוככים בדעתם. הספק שהתעורר בלבם בלם מעט את תוקפנותם. "מה אתה עושה? מי אתה?", שאלו. לאט לאט התחלתי לנשום ולגמגם תשובות. "אני עובד עם אבא שלי בבית-חרושת לעמילן ומוביל את הסחורה ברחבי הארץ". "למה אתה גר לבדך בחדר ולא בבית ההורים?" עניתי שבדרך כלל אני מתגורר עם ההורים והחדר הזה משמש אותי כשאני רוצה לבלות עם חברה. החקירה נמשכה כשלוש שעות, וכל אותה עת לא חבשו אותי והניחו לחוט המשיחה לחתוך בבשרי. לבסוף התירו את החוטים ונאמר לי: "שמע, אנחנו חושדים בך שאתה שייך לפורשים. תיזהר שחם וחלילה לא תהיה באמת שייך להם". אחר כך עזבו את הבית. בינתיים התאספו ובאו כמה שכנים לקול גניחותי. הם ראו את אנשי הסזון עוזבים את הדירה. "אל תתערבו. לא, אל תמסרו שום דבר למשטרה", הזהירו אותם והסתלקו.

לאחר שאיתן התאושש קמעה מן המכות שספג, הוא יצא את החדר והלך אל אחת מחברות האצ"ל, שהייתה אחות במקצועה. היא חבשה את פצעיו

והביאה אותו לבית-החולים של הארגון, שם תפרו את החתכים בראשו. לאחר מכן הועבר איתן לאחת הדירות ששימשו את הארגון ושם שכב עד ששב לאיתנו והיה מסוגל לחזור לעיסוקיו.

איתן לבני

חטיפתו של יעקב תבין

החמורה ביותר מבין כל החטיפות, הייתה זו של יעקב פרשטיי-תבין ("אליעזר").

תבין, שהיה אחראי על שירות הידיעות של האצ"ל ("משי" ואחר-כך "דלק"), היה מוכר לש"י עוד מתקופת לימודיו באוניברסיטה וכן ממגעים שקיים עם ההגנה, ולא ייפלא אפוא שנעשה מטרה לחטיפה ולחקירה. הוא עצמו הוזהר בעניין זה לאחר חטיפתו ושחרורו של חיים ביינארט (ראה לעיל). כפי שדיווח לו ביינארט, השאלות של חוקריו לימדוהו כי הם חושדים שתבין עומד בראש המש"י ומתכוונים לחטוף אותו.

המרדף אחר תבין נמשך זמן רב; מרגע שנודע לו על האפשרות לחטיפתו, הוא נקט באמצעי זהירות והקפיד להתחמק מהעוקבים אחריו. אחד המעקבים התנהל באחד מימי חנוכה תש"ה (דצמבר 1944). תבין חזר מירושלים לתל-אביב, ויצא לבקר ידידים ברחוב לבונטין 3. בכניסה לבית, הבחין בבחור חשוד, שטיפל זמן רב מדי בשרוכי נעליו. כעבור זמן קצר,

כשתבין יצא מן הבניין בלוויית בחור ובחורה, חברי האצ"ל, שוב התכופף אותו חשוד כדי לשרוך את נעליו. תבין ובני לווייתו החלו צועדים לעבר תחנת האוטובוס והחשוד יחד עם עוד שלושה בחורים שהצטרפו אליו לפתע, הלכו אחריהם. תבין וחבריו נסעו לרחוב הירקון, וכך עשו גם ארבעת העוקבים. ליד אחד מבתי-הקפה ברחוב זה, הורה תבין למלווי להיכנס פנימה, ואילו הוא עצמו המשיך לצעוד. גם העוקבים התפצלו, שניים נכנסו לבית-הקפה ושניים המשיכו לעקוב אחר תבין. הוא עלה על אוטובוס וכך גם הם. בכיכר דיזנגוף ירד תבין מהאוטובוס ושם פעמיו אל בית-הקולנוע "אסתר". לשמחתו שמע את אחד הספסרים מציע "כרטיס אחרון" במחיר מופקע, קנה את הכרטיס הזה ונכנס פנימה, אולם במקום לפנות אל אולם ההקרנה, הסתתר בחדרי השירותים. כעבור 15 דקות יצא את בית-הקולנוע וראה כי אחד העוקבים ממתין לו בחוץ (העוקב האחר נכנס כנראה אף הוא לתוך הקולנוע). תבין עצר מונית שעברה במקום, נכנס פנימה וצעק "ספיישל". העוקב ניסה גם הוא להיכנס למונית, אולם תבין פנה אל הנהג ואמר: "אדוני, הרי זה טקסי ספיישל!" המונית התרחקה מן המקום, והעוקב דיווח מן הסתם לשולחיו כי נכשל במשימה.

זמן מה לאחר מכן נפגש תבין עם יצחק אבינועם (שעמד בראש שירות הידיעות של האצ"ל בתל-אביב). בעודם מהלכים ברחוב אלנבי, הרגישו השניים כי עוקבים אחריהם. הם הצליחו להתחמק מה"ליווי", ואז הבחינו לפתע בשוטרים בריטים המסיירים בסביבה. אבינועם הציע לנצל את שירותיו של שומר בית-החולים "הדסה" (שהיה בקשר עם האצ"ל) ולמצוא מחסה למשך הלילה בבית-החולים. וכך היה; השומר הכניסם דרך השער הראשי, שפנה לרחוב בלפור, אולם הסביר להם שאינו יכול להעמיד לרשותם אלא את חדר המתים (שפנה לעבר רחוב מאז"ה). הם קיבלו את ההצעה בליט-ברירה, ובילו את הלילה במחיצתן של גוויות דוממות.²⁸³ חוליות הפלמ"ח לא הרפו מתבין ויעיד על-כך הדיווח הבא:²⁸⁴

לפי הידיעות שהיו בידינו על הנ"ל, אין לו מקום מגורים קבוע, והוא מקיים את פגישותיו בבתי-קפה בסביבות רחוב בן-יהודה ואלנבי בצפון תל-אביב. הוצאנו שתי חוליות שתשבנה בבתי-הקפה שבין רחוב אידלסון וטרומפלדור וכן ברחוב בן-יהודה. טקסי עם "כפתור" [שוטר]

²⁸³ ראיון המחבר עם יעקב תבין ועם יצחק אבינועם.

²⁸⁴ א"צ, א"פ, 801/10.

סרק את השטח במשך כל הזמן. במקרה שהאיש נראה, צריך היה המזהה לתת סימן על-כך ולהסתלק. אנשינו, בלוויית ה'כפתורים', צריכים היו לאוסרו ולהביאו ל"בית-ההבראה" [בית-המעצר] שלנו. במשך 7 ימים שינינו את שיטת החיפוש לסירוגין, השתמשנו בסיורים ברגל וסיורי שני טקסים. כן החלפנו את בתי-הקפה כדי שלא לעורר תשומת לב יתרה. ביום 27.2.45 (פורים תש"ה) בשעות לפני הצהרים נראה האיש ברחוב בן-יהודה בגפו. ה'כפתור' עם אדם שלנו עצרו את האיש. הוא ניסה לברוח, אך הקהל עזר לתופסו והאיש הובא למקום "החניה" [בית מעצר]. שלחנו אנשים ל-5 כתובות באיום נגד הזיהוי של הטקסי בעניין פרשטיי. האנשים נבהלו והבטיחו להישמע.

עיתון "הארץ", תיאר את החטיפה בזו הלשון:²⁸⁵

רושם רב עשתה ביום ג', ה-27.2.45, על עוברים ושבים ברחובות דיזנגוף וירמיהו חטיפתו של איש צעיר שעבר ברחוב. החטיפה אירעה בשעה 11 לפני הצהריים לעיני אנשים רבים. אותה שעה נעצרה בפירת הרחובות דיזנגוף וירמיהו מכונית טקסי גדולה. מהמכונית יצאו כמה אנשים, מהם אחד לבוש מדי שוטר. האנשים התקרבו לאיש צעיר שעמד על המדרכה וחבילה בידו. בצעקות 'גנב' התנפלו האלמונים על הצעיר והחלו להכותו. הקהל ברחוב חשב שאמנם גנב כאן וכמה מהעוברים ושבים הצטרפו לאלמונים ועזרו להם להכניס את הצעיר לטקסי. הצעיר נאבק עם המתנפלים עליו וצעק ביידיש ובעברית: "יהודים – הצילו!" "מדוע אתם מרשים להכות יהודי?" הוא הוכנס למכונית שנעלמה במהירות הבזק. תמהים נשארו העוברים והשבים עומדים ברחוב לאחר העלם המכונית. אותה שעה עברה במקום מכונית משטרה משוריינת וכמה אנשים ראו בכך סימן כי באמת תפשו גנב והאלמונים היו שוטרי בולשת. אולם בין הקהל היו אנשים בלתי מרוצים מן המקרה. אלה טענו ש"השוטרים" התנהגו בגסות ובפראות ויש למחות נגד התנהגות כזאת כלפי יהודי.

אחד מאלה אזר אומץ והלך למשטרה לספר כיצד שוטרים אוסרים אדם ברחוב. המשטרה רשמה את פרטי העדות והחלה לחקור מי היו

"השוטרים" הגסים הללו. רק אז התברר ששוטרים לא ביצעו כל מאסר וכנראה יש כאן מקרה של חטיפה.
 הנחטף הוא אדם צעיר בגיל 25-26, בעל שפם קטן. בשעת המקרה לבש מעיל גברדין. עדי ראייה מסרו שהמכונית עקבה אחריו בשעה שעבר כמה רחובות. מידי החטוף הושמטה חבילה שנלקחה על-ידי השוטרים. היא הכילה גופיות ופיג'מה של החטוף. [לאמיתו של דבר נועדו הפיג'מה והלבנים לאיתן ליבני, שהחלים מפצעיו בדירה סמוכה למקום החטיפה].

כעבור ימים מספר פנתה אישה אחת למשטרה והודיעה כי דייר-משנה שלה, בחור בשם יעקב סוסנקובסקי (שמו הבדוי של תבין), נעלם לפני מספר ימים ועדיין לא חזר.

אלי תבין

חוטפיו של תבין הכניסוהו בכוח למכונית, קשרו את עיניו במטפחת, כבלו את ידיו והשכיבו אותו על רצפת המכונית (ליתר ביטחון, ישבו עליו שניים

מחוטפיו). הוא הוסע לקיבוץ גבעת- השלושה והוכנס שם לחדר מעצר, שהוכן מבעוד מועד. בחיפוש שנערך בבגדיו נמצאה תעודת-זהות מזויפת על שם י' סוסנקובסקי. בראשית החקירה נאמר לו כי ההגנה אינה מחפשת אותו אלא את מנחם בגין וכי הוא ישוחרר מן המעצר אם יסייע לאיתורו של מפקד האצ"ל. מובן שתבין לא היה מוכן לשתף פעולה. אז עברו חוקריו לשפת האיומים. הם הסבירו לו שסבלנותם פקעה והוא עתיד לעמוד לפני משפט צבאי. לאחר זמן קצר אכן נערך מעין משפט כזה ובמהלכו הואשם תבין בארבע עבירות חמורות:

1. בגידה במדינה בדרך – על כי הקדיש את חייו לחתירה נגד המוסדות הלאומיים;
2. פגיעה בכוחות הצבאיים של המדינה בדרך – על כי שתל סוכנים במטה הפלמ"ח וההגנה, השיג ידיעות סודיות וניסה לערער את המוראל של המגינים.
3. גרימת מוות ליהודים ולא יהודים, כאחראי להספקת מידע לבתי-דין של האצ"ל.
4. ארגון סחיטות מיהודים המסרבים לתמוך באצ"ל.

בגין כל העבירות הללו דרש התובע לדון את תבין למוות ולהוציאו להורג לאלתר.

האיש שמילא תפקיד של אב בית-הדין פנה אל תבין והודיע לו שהוא רשאי לשמש סניגור של עצמו. אם יביע חרטה על מעשיו ויענה בכנות לשאלות שיישאל, הוסיף, ההגנה תהיה מוכנה לשקול את ביטול המשפט. תבין הודיע כי אינו מכיר בסמכותם של שופטיו. הוא מבין, אמר, כי אין ביכולתו למנוע מהם להוציא אותו להורג, אולם הוא משוכנע שבבוא היום הם יתנו את הדין גם על הריגתו וגם על שיתוף-פעולה עם הכובש הבריטי.

בחדר השתררה דממה, וכעבור מספר דקות הודיע אב בית-הדין שתבין נמצא אשם בכל ארבעת הסעיפים ובית-הדין דן אותו למוות בירייה.

בשעה שתיים אחר חצות הוציאוהו שומריו לפרדס. הוא הוכנס למבנה דמוי פילבוקס ונתבקש לומר מלים אחרונות לפני ההוצאה להורג. תבין, שלא ראה דבר, מפני שהמטפחת לא הוסרה מעיניו, השיב בקללה עסיסית ברוסית ואחר-כך אמר: "אתם עוד תשלמו על-כך". השתררה דממה. חלפו שתי דקות, שתבין זוכר אותן כדקות הארוכות ביותר בחייו, ולאחריהן נשמעה דריכה של אקדח הפרבלום. שוב השתררה דממה. החוקרים אמרו לתבין כי ידחו את הוצאתו להורג בשתי דקות. תשובתו הייתה כי הוא בטוח

שחבריו ינקמו את נקמתו. הודעת הדחייה חזרה על עצמה שוב ושוב ותבין, שחשב כי שוביו מתכוונים באמת ובתמים להוציאו להורג, החל לחוש כי המצב אינו חמור עד כדי כך. הוא הבין כי חוקריו מנסים להפחידו ואינם מעיזים להוציאו להורג. שוב נשתררה דממה, שהייתה קשה מנשוא, וכעבור מספר שניות אמר אחד החוקרים-שופטים: "אני מבין שאתה רוצה לחשוב על כך עד הבוקר". נצרת הפרבלום הוחזרה למקומה ותבין הוחזר לחדר המעצר.²⁸⁶

למחרת היום הוכנס תבין למכונית, שוב בידיים כבולות ובעיניים מכוסות ונדחק למושב האחורי, בין שני שומרים. הוא הוזהר שאם המכונית תיתקל בשוטרים בריטים, שומריו יורידו את הכיסוי מעל עיניו ואת הכבלים ויענו בשמו שאינו חש בטוב. אם יבקשו תעודות זהות, נאמר לו, השומרים יראו לשוטרים את תעודת-הזהות שמצאו בכיסו. באם יפתח את פיו, שוביו יודיעו לשוטרים כי הם בדרכם להסגיר אותו למשטרה. לאחר נסיעה של מספר שעות, הגיעה המכונית לקיבוץ עין-חרוד, ושם הוכנס תבין לבית-המעצר של הקיבוץ. הוא הושכב על מיטה צבאית, בעיניים מכוסות, וידו השמאלית נקשרה למיטה. שמונה אנשי פלמ"ח שמרו על תבין, זוגות זוגות, במשך 24 שעות ביממה (רובם נהרגו במהלך מלחמת העצמאות). מלבדם ידעו רק ארבעה איש על מקום מעצרו של תבין (ישראל עמיר, שעמד בראש הש"י, יוסף קריב, אהרון סלע, וחיים בוירסקי, שהיה מפקד אזור עין-חרוד ומפקד מחוז חיפה בש"י). איש מבין חברי הקיבוץ, לא ידע על הנעשה בצריף המעצר.²⁸⁷

מיטת הברזל שתבין נכבל אליה עמדה בחדר חשוך, ללא חלון, בפינת המתבן. הוא נחקר ללא הרף, וחוקריו התחלפו בקביעות. הם לא הניחו לו לישון ונקטו נגדו באמצעים חריפים והולכים. כשסירב להשיב על השאלות, ספג מהלומות בפניו עד ששיניו נשברו. אחר-כך תלו אותו בחבל שהיה קשור אל וו בתקרה בעוד ידיו כבולות מאחור. תבין הרגיש כאילו ידיו נקרעות מגופו, והתעלף. אז הורידו אותו מן הוו ושפכו עליו מים קרים. כשהתעורר, חזרו ותלו אותו כמקודם. לאחר מכן החזירו אותו למיטה, כבול בידי וברגליו, ולא הניחו לו לקום ממנה אפילו לא לעשיית צרכיו. לאחר ששכב כמה ימים בצחנה, הגיע הגרוע מכול; העכברושים שטיילו במתבן, הגיעו אל מיטתו וטיפסו עליו באין מפריע. הגיעו הדברים לידי כך, שאפילו

²⁸⁶ ראיון המחבר עם יעקב תבין.

²⁸⁷ יוניש, מ"ז, כ8—129, עמוד 53.

שומריו של תבין לא יכלו להחזיק מעמד וביקשו מהממונים עליהם לדאוג לסילוק העכברושים. חודש ימים שכב תבין בתנאים אלה. עם גבור העינויים, פתח תבין בשביתת-רעב והותש כליל. אז הובא אליו רופא ותבין שאל אותו אם הוא זוכר את השבועה שנשבע כאשר קיבל את הדיפלומה שלו, והאם מותר להחזיק אדם בתנאים כאלה. הרופא ענה שהוא ממלא פקודות. תבין המשיך בשביתת-הרעב במשך 75 שעות, בדרישה לקבל תנאים של שבוי מלחמה.

בניסיון לשמור על שפיות-דעתו, נהג תבין לספר לעצמו סיפורים ששמע בילדותו. תחילה שחזר את הסיפורים שסיפר לו אביו על המהפכנים הרוסים, שנתפסו בידי שוטרי הצאר ועמדו בעינויים קשים. אם הם יכלו לעמוד בתנאים כה קשים, סיכם תבין בינו לבינו, מדוע לא יוכל גם הוא לעשות זאת? אחר-כך שחזר לעצמו סיפורים ששמע בהיותו תלמיד בבית-הספר ולבסוף – עבר אל התנ"ך. הוא נזכר שכאשר נעצר בידי הבריטים מספר שנים קודם לכן, נהג להעתיק מדי יום ביומו פרקים מן התנ"ך. הפעם, בהיעדר אפשרות לקרוא או לכתוב, שחזר לעצמו את אותם פרקים במוחו. העיסוק המחשבתי הזה, השכיח ממנו את מצבו הקשה ואפשר לו לעבור את התקופה האיומה הזו מבלי להשתגע.

באחד הימים, נכנסו לחדר מספר אנשים, ואחד מהם הודיע בחגיגות: יעקב, מחר ערב פסח. הבאנו לך פיג'מה וכן מים כדי שתוכל להתרחץ. כך נודע לתבין, שנחטף בערב פורים, כי חלף חודש ימים מאז החטיפה. במשך כל הזמן הזה הוא לא התרחץ ולא החליף את בגדיו. תבין שמח על השיפור שחל בתנאי מעצרו, אולם לא פחות מכך, שמח על כי הצליח להחזיק מעמד זמן רב כל-כך מבלי להישבר. לאחר שהתרחץ ולבש את הפיג'מה החדשה, חזרו שומריו וכיסו את עיניו. לפתע פנה אליו אחד הנוכחים:

"יעקב, אני מבקש לומר לך משהו. אני מצטער על מה שעשו לך וברצוני שתדע שכל הזמן התנגדתי לך. טענתי כי התנהגות כזו תבזה את הארגון שאני משתייך אליו".

לימים נודע לתבין כי היה זה חיים בוירסקי, מפקד האזור.²⁸⁸

במאי 1945, עם סיום מלחמת העולם, כמעט חודשיים לאחר שנחטף, הודיעו השומרים לתבין כי הוחלט להעניק לו תנאים של שבוי מלחמה. עכשיו הותר לו לרדת מן המיטה ולהתרחץ באופן קבוע. כן העלו אור בחדר במשך 24 שעות ביממה ולבסוף אף סיפקו לו ספרים ועיתונים לקריאה. על אחד העיתונים גילה תבין הערה בכתב-יד שבה נזכרו המלים "עין חרוד". מכאן הבין לראשונה היכן הוא מצוי.

שישה חודשים היה תבין עצור בידי ההגנה, ושחרר רק ב-8.9.1945, לאחר שהחל המשא-ומתן על הקמת "תנועת המרי העברי". שחרור תבין היה תנאי בל יעבור להצטרפות האצ"ל לתנועת המרי העברי.

בהגיע יום השחרור, כבלו השומרים את ידיו והעבירו אותו באמבולנס למושב אבן-יהודה. שם הוסרו ממנו הכבלים, לא לפני שקיבל מכות מספר "מתנת פרידה". אחר-כך הורשה לצאת מן האמבולנס, והובא אל ביתו של אחד המתיישבים ונאמר לו כי יוכל לשהות בבית הזה באופן חופשי כאוות נפשו. תבין, שהיה המום מן החופש, לא נרדם כל הלילה הראשון. למחרת, לאחר שאכל ארוחת בוקר ליד שולחן מכוסה במפה, יצא להכרת השטח. תחילה הלך לספר לגזוז את השיער הארוך ולגלח את הזקן שצמחו פרא במשך שישה חודשים. כעבור יומיים יצא לתל-אביב באחת ממשאיות המשק וכך חמק ממחסומי המשטרה. תבין הגיע לתל-אביב ופנה לרחוב לבונטין 3, אל ידידיו שרה ומנפרד פיין, שאצלהם נהג להתארח לפני הניסיון הראשון לחטיפתו.

ב-31 באפריל 1945 כתב ראש עיריית תל-אביב, י' רוקח, את המכתב הבא:²⁸⁹

לכבוד
המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית
לידי ד"ר ג'וזף

א.נ.

נמסר לי שלפני חודש ימים נחטף בתל-אביב, על-ידי אחת הקבוצות, מר יעקב סוסנקובסקי [שמו ה בדוי של יעקב תבין], ולפי הידיעות שהגיעוני מחוג משפחתו, הרי עוברים עליו עינויים גופניים קשים מידי חוטפיו.

הנני מפנה את תשומת-לבו להבטחת הפרופ' וייצמן, בזמן ביקורי האחרון אצלו ברחובות, שפעולות חטיפה אלו תיפסקנה לחלוטין. הנני מצטער לציין שלא הושם-לב להבטחתו של הנשיא. מר סוסנקובסקי הוא אזרח תל-אביב והנני פונה אליכם לדאוג לשחרורו ללא כל דיחוי. הנני מחכה להודעת כב' בדבר מתן הוראות שניתנו לשם שחרור הנחטף בהקדם האפשרי ביותר.

י. רוקח, ראש העיר

בתשובה, כתב ברנרד ג'וזף [דב יוסף]:²⁹⁰

16.4.45

הסוכנות היהודית
המחלקה המדינית

לכבוד
ראש העירייה
תל-אביב

א.נ.

הנני לאשר קבלת מכתב כב' מיום 13 בח"ז ולהביע את השתוממותי על תכנון וסגנונו. הסוכנות היהודית לא נתנה אף פעם את ידה לחטיפות אנשים ואין לי כל ידיעה שהיא על מר יעקב סוסנקובסקי ולא על חטיפתו. קשה לי להבין איך כב' מצא לאפשרי לכתוב לנו מכתב זה.

בכל הכבוד
ברנרד י'וסף

לימים, כעבור 42 שנים, הופיע במשרדו של תבין אדם, שהציג את עצמו בשם פרנקל, אשר פתח ואמר: "אתה בוודאי אינך זוכר אותי. אני הייתי אחד השומרים שלך בהיותך בעין חרוד. אמנם לא השתתפתי בחקירה,

אולם אני ידעתי מה עוללו לך והעניין הזה רודף אותי במשך שנים רבות. מזמן רציתי לשוחח אתך, אולם אשתי הזהירה אותי שלא לעשות זאת, מחשש של נקמה. לבסוף אזרתי עוז והריני כאן כדי להודיע לך שאני מצטער על הדרך שהתנהגו אתך".²⁹¹

נסיונות חטיפה שלא עלו יפה

ניסיון לחטוף את דוד טהורי

טהורי שימש בתקופת הסזון מפקד האצ"ל במחוז נתניה, שהשתרע מזכרון-יעקב בצפון ועד פתח-תקוה בדרום. שמואל קרושניבסקי ("אילן"), ממפקדי האצ"ל בנחלת ז'בוטינסקי, העביר לטהורי את כתובתו של יצחק וילדר, אחד מאיכרי זכרון יעקב, אשר הביע נכונות לעזור לארגון וב-28 בדצמבר 1944, הגיע טהורי לכתובת זו, כדי לשוחח עם האיש. מכיוון שהשיחה נתארכה והשעה הייתה מאוחרת, החליט טהורי ללון במקום. הוא לא ידע כי הבית נתון במעקב, וכי חוליה של הפלמ"ח קיבלה הוראה לחטוף אותו בחסות החשיכה. אנשי החוליה חיכו בחוץ במשך כל הלילה, ו"למחרת

בשעה 06.00 בבוקר ראינו שני אנשים יוצאים מן הבית החשוד. אחד מהם זקן (כנראה בעל-הבית) והשני כבן 27 [דוד טהורי היה אז בן 30]. הצעיר עלה למכונית הנוסעת לתל-אביב ואנחנו אחריו.²⁹²

טהורי, שהיה בדרכו לנתניה, עלה על אוטובוס אגד וכמנהגו, קנה כרטיס לתל-אביב. כשישב באוטובוס, עוררו שני הצעירים שעלו אחריו את חשדו. בהגיעו לבית-ליד, ירד טהורי מהאוטובוס והתכוון לצעוד לעבר נתניה. אולם כאשר ראה כי גם שני הצעירים ירדו אחריו, שב בקפיצה אל תוך האוטובוס והמשיך בנסיעתו לכיוון תל-אביב. שני הפלמ"חאים, שלא הספיקו לעלות אחריו, שכרו מונית ונסעו בעקבות האוטובוס. טהורי, שהבחין בהם, תכנן את צעדיו בזהירות. כשהתקרב האוטובוס לתחנה המרכזית של תל-אביב, הוא פתח את הדלת האחורית [באותם ימים היה כל נוסע יכול לעשות זאת], קפץ ונבלע בין העוברים ושבים – הכול לפני שהמונית הגיעה לתחנה. לאחר

²⁹¹ ראיון המחבר עם יעקב תבין.

²⁹² א"צ, א"פ, 16/801 וכן ראיון המחבר עם דוד טהורי.

שהסתובב ברחובות העיר כחצי שעה, עלה על האוטובוס שנסע לנתניה והגיע בשלום לביתו. העוקבים ניסו לטייח את כשלונם.²⁹³

"כשהגענו לתחנה המרכזית", כתבו, "ירד האדם מן האוטובוס ואנו בעקבותיו. התברר שזה היה אדם אחר לבוש באותו לבוש. אחד מאתנו נשלח בחזרה לתחנה המרכזית, כי לפי הסברה על האיש היה לנסוע לנתניה. חיכינו עד השעה 15.00 אולם הוא לא הופיע".

דוד טהורי

אנשי הפלמ"ח ניסו לחטוף גם את שמואל קרושניבסקי בשעה שיצא מפגישה עם יצחק וילדר, אולם הוא הצליח להתחמק מידיהם. כאשר דבר ניסיונות החטיפה הגיע לידיעתם של ראשי ועד המושבה, הם פנו אל מפקד הפלמ"ח במקום ודרשו בתוקף שיסלק את יחידתו מזכרון יעקב. וכך היה.

ניסיון חטיפה שנכשל: ²⁹⁴

קיבלנו הוראה לקחת איש. יצאנו 5 איש בשעה 19.30 וחיכינו ליד ביתו, ומקשר עם אופניים חיכה ליד החנות וצריך היה להודיע לנו לכשיצא האיש בדרכו הביתה. המקשר הגיע ומסר שהאיש עזב את החנות והלך בכיוון יפו עם בחורה ובחור. חזרנו לבסיס. בשעה 20.00 גילו אותו על-יד כיכר מגן-דוד, כשהוא מטייל עם בחורה ברח' אלנבי בכיוון כיכר המושבות. החלטנו "לקחת" אותו בפירת הרחובות אלנבי-לילנבלום. יצאנו וחיכינו ואז קיבלנו הודעה כי התיישב בשד' רוטשילד עם הבחורה. ניגשנו לשם וניסינו ל"הזמינו" [מלת קוד לחטיפה]. היות ולא הספקנו להשתיקם, החלו השניים לצרוח וקהל רב התחיל מתאסף. לא ראינו כל אפשרות "לקחת" אותו במצב זה מבלי ל"לכלך" [להסגיר] את האוטו שעמד בקרבת מקום ואת עצמנו. הסתלקנו במהירות ומבלי שהרגישו בנו.

האיש עם הבחורה המשיכו ללכת דרומה. אחד העוקבים שהלך אחריהם ראה אותם פונים לרחוב צדדי המוביל לכיוון יפו. עוקב שני נשלח לעקוב בקרבת ביתו במגמה לגלותו חוזר לביתו. הוחלט לא לחטוף אותו באותו יום, כי לא הייתה אפשרות להפתיעו. החוטפים הניחו כי האיש לא ילון בביתו, ובאם בכל זאת יחליט ללכת הביתה – קיימת האפשרות שיזעיק עזרה. ניתנה הוראה למרכז העוקבים להוריד את העוקב שעמד ע"י ביתו. אולם עד שעה 23.00 לא מצאנו את שני העוקבים הנ"ל. בשעה 23.00 חזרו העוקבים וסיפרו לנו את המעשה כדלקמן: כשהגיעו לקרבת ביתו של האיש שנגדו בוצעה הפעולה, קפצו על אחד העוקבים (הם לא הלכו ביחד) שני שוטרים יהודים, ערכו חיפוש בכליו ואיימו עליו באקדח שיאמר להם מי הוא, בטענה שהיה בזמן הפעולה בשדרות רוטשילד. מובן שהעוקב הכחיש את הימצאו בשדרות רוטשילד וטען שהוא מטייל לתומו. בינתיים תפסו גם את העוקב השני וחקרו את שניהם. הם הכחישו שוב את דבר הימצאם בשדרות רוטשילד וטענו שהם מטיילים לתומם, מבלי להכיר זה את זה. בהמשך הזמן הופיע האיש שהיה אמור להיחטף וגם הוא התערב בשיחת השוטרים. אחד השוטרים המליץ על האיש שהוא ינהל את המשא-ומתן. השוטרים

סרו הצידה והאיש ניהל מו"מ עם אחד העוקבים בלבד. האיש איים על העוקב שבאם לא יגלה מי שלחו – ייאסר וממילא יצטרך לדבר. אם כי מוטב שיספר לו. כן הוסיף שהוא יודע שהעוקב הוא טוראי ואיננו אשם, ושיספר לו מי הוא המפקד שלו. לבסוף סיפר המועמד לחטיפה שהוא חבר אצ"ל לשעבר, בעל דרגה, אבל עכשיו אין לו שייכות לאצ"ל. הוא סידר לו חנות ורוצה להתחתן ולחיות חיים שקטים. באם רוצים, הוא מוכן לשיחה. כמו כן אמר שהוא מוכן לשבת בלטרון ולא במרתף של ישוב יהודי. אחד השוטרים ניגש ואמר לעוקב שהוא מוכן לאוסרו, אלא שהשוטר השני מנוול, ותמורת לירה ישתוק. הוא קיבל את הלירה ונפרדו.

ניסיון חטיפה נוסף שנכשל: ²⁹⁵

בשעה 18.00 קיבלנו הודעה ללכת לערוך חיפוש בבית. היה עלינו לחפש היטב בכל הדירה, בעיקר בחדר האמבטיה, ול"הזמין" [לחטוף] איש אחד או שניים, שלפי המשוער נמצאים בבית. סתמנו את הרחוב המבוקש משני צדדיו. הצבנו כוחות הבטחה סביב. לבית נכנסו 6 אנשים. בבית היו 3 נשים, 2 ילדים, זקן אחד ובעל הדירה. ערכנו חיפוש ללא כל התנגדות. לאחר גמר החיפושים (שלא הביאו כל תוצאות), ניסינו לקחת את בעל הדירה, היות ואף אחד מיתר האנשים שציינו לנו לא היה במקום. קמה צעקה גדולה והאיש התנגד. השכנים באו לקול הצעקות. יצאתי החוצה וסילקתי את המכונית [שחיכתה ברחוב, כדי לאסוף את החטופים]. בינתיים התחילו להתאסף גם אנשים מהרחוב. הסתלקנו מן המקום במהירות.

חיפושים אלימים

²⁹⁶ חיפש בביתו של חן-מלך מרחביה

כמעט במקביל לחטיפתו של ביינארט, נערך חיפוש בדירתו של חן-מלך מרחביה, מזכיר "הגימנסיה העברית" בירושלים. מרחביה היה פעיל במפלגה הרביזיוניסטית, אך לא נמנה באותם ימים על פעילי האצ"ל. הוא עסק אז בכתיבת מחקר היסטורי-פוליטי על "חרות ומשטר" וביקש מאחד מאנשי ההגנה את הטרמינולוגיה הצבאית-משפטית הקשורה באמנות בין-לאומיות. בכך עורר עליו את חשדה של ההגנה כי הוא כותב בשירות האצ"ל, והוחלט לערוך חיפוש בביתו. ביום חמישי, 11 בינואר 1945, בשעה 10 בבוקר, נכנסו לדירתו של מרחביה שני אנשים לבושים במדים של שוטרים בריטים ואתם אדם נוסף בלבוש אזרחי. הם מצאו בבית את אשתו ואת אימו של מרחביה שנתקפו בפחד רב (מרחביה עצמו היה בגימנסיה כמנהגו מדי יום ביומו). שתי הנשים הוכנסו לחדר השינה ואחד ה"שוטרים" שמר עליהן. השניים האחרים ערכו חיפוש מדוקדק בכל הבית, והפכו אותו על-פיו. לאחר שלא מצאו דבר, עזבו את הדירה, הצטרפו אל המאבטחים שנשארו בחוץ והסתלקו מן המקום במכונית שחנתה בסמוך. כשנודע דבר החיפוש לח"מ מרחביה, הוא דיווח על כך לד"ר אלטמן (מראשי המפלגה הרביזיוניסטית), ובעצתו התייצב במשרדי הבולשת והגיש תלונה רשמית, שלא העלתה דבר.

²⁹⁷ חיפוש בכריכיית חפץ בירושלים

כשבועיים לפני חטיפתו של מנחם שיף, ערכו אנשי ההגנה חיפוש בכריכיית חפץ בירושלים. אורי חפץ, בנם של הבעלים, היה חבר פעיל באצ"ל, ושימש באותה תקופה אחראי על מחסני הנשק בעיר. כשנודע הדבר למטה הסזון נמצא מי שהחליט שיש מחסן נשק גם בכריכייה ולכן יש לערוך שם חיפוש. גם הפעם השתמשה ההגנה בשיטה המקובלת; בשעה 4 אחר הצהריים נכנסו למרתף הבניין ברחוב בן-יהודה 4 (שם שכנה הכריכייה) שני אנשים לבושים במדי שוטרים ו"בלש" בלבוש אזרחי. ה"שוטרים" אספו את כל הפועלים, ובכלל זה גם אמו ואחותו של אורי, והכניסום למשרד.

²⁹⁶ ראיון המחבר עם חן-מלך מרחביה וכן: א"צ, א"פ, 17/801 וכן: את"ה, 47/5 עמוד 661.

²⁹⁷ א"צ, א"פ, 801/18.

מיד לאחר-מכן נכנסו לכריכייה עוד ארבעה בחורים, שהחלו בחיפוש יסודי בכל מקום. הם שברו את הטיח מעל הקירות, חפרו מתחת למרצפות, הוציאו את אדן החלון והפכו ארונות שנמצאו ליד הקירות. בכמה מקומות חשודים, אף שברו חלק מן הקירות, אולם לא מצאו דבר. לבסוף, לפני צאתם, מצאו מחילה, ולאחר מאמץ רב, הוציאו ממנה – 15 מקלות קפא"פ (קרוב פנים-אל-פנים). כל שללם של המחפשים, בתום שעתיים של חיפוש ברברי, היו אותם 15 מקלות!!

298 **חיפוש בבית-הכנסת "החורבה"**

חיפוש אחר, שהניב "יבול" מוצלח במקצת, נערך בבית-הכנסת "החורבה" שבעיר העתיקה. בידיעות שהגיעו אל הש"י נאמר כי בנו של השמש חבר באצ"ל ובמקום מצוי מחסן נשק גדול.

המבצע החל בשעה עשר בערב, כאשר בית-הכנסת ריק ממתפללים, בהשתתפותן של שלוש חוליות. חוליה אחת תפסה עמדות בחוץ, חוליה שנייה נשארה ברזרבה (במקרה שתפתח במקום תגרה) וחוליה שלישית נכנסה לתוך בית-הכנסת. כן חיכו ברחוב שתי מוניות גדולות במיוחד כדי להוביל את ה"שלל". חמשת האנשים שנכנסו לבית-הכנסת, מצאו בו את השמש ושלושת בניו, אשר הכחישו כל שייכות לאצ"ל או לכל מחסן נשק. החיפושים ברחבי "החורבה" העלו חרס. כאשר התקרבה שעת חצות, החליטו הפולשים שהגיע זמן החקירות והחלו להכות את אחד מבני השמש. הבחור לא גילה בתחילה דבר, אולם כאשר המכות הלכו ותכפו, נשבר וגילה את מקומו של אחד המחסנים – כד חלב ובו כמה אקדחים. חקירה אלימה של הבן השני הניבה אף היא כד חלב ובו כמה פתילים ורימונים. מאחר שבאותה עת הוטל עוצר לילה על העיר, אי אפשר היה להוציא את ה"שלל" ולהעבירו העירה. חוליית המחפשים נשארה בבית-הכנסת במשך כל הלילה, ורק בשעות הבוקר הוצאו שני כדי החלב מ"החורבה" והועברו, בשתי המוניות שחיכו ברחוב, לבנייני הסוכנות היהודית.

חיפוש סרק בפתח-תקוה

בארכיון הפלמ"ח אנו מוצאים את הדיווח הבא: ²⁹⁹

²⁹⁸ א"צ, א"פ, 16/801, וכן ראיון עם מאיר פעיל שהשתתף במבצע.

²⁹⁹ א"צ, א"פ, 800/21.

ב-7.8.1944 הוטל עלי לחדור לצריף ברחוב שפירא בפתח תקוה, שנשכר בזמנו על-י צבי אידר ועתה מתגורר בו בחור עריק מהצבא הפולני. שמו בלתי ידוע וכן חסרים פרטים נוספים אודותיו. יש לבדוק אם ישנו מחסן בצריף [...]

הביצוע:

השתתפו 24 אנשים. הבחור חזר הביתה בשעת 23:15 ונכנס לחצר בהאירו בפנס חשמלי. היות והסביבה לא הייתה רדומה לחלוטין וכלב נבח, התעוררו שני אנשים, שהוחזרו הבייתה בעדינות. האיש הובל אל מחוץ לעיר ונשאר תחת משמר... בצריף לא נמצא דבר. האיש שוחרר בשעה 04:00 והאנשים שוחררו לבתיהם.

פיטורים ממקומות עבודה

אין נתונים מדויקים לגבי האנשים שפוטרו ממקומות עבודתם בתקופת הסזון, אולם אין ספק שמספרם הגיע לעשרות רבות, אם לא למאות. מדובר בעיקר במועסקים במוסדות ציבוריים, כמו אלה שהיו שייכים למוסדות הלאומיים (הוועד הלאומי או הסוכנות היהודית) ולהסתדרות הכללית. בדרך-כלל די היה בכך שמישהו מן הש"י הודיע למעסיק כי עובד מסוים חשוד בהשתייכות לאחד מארגוני "הפורשים", כדי שזה יפוטר מעבודתו. הנורמות המקובלות לא כללו חקירה וכן לא היה שום מנגנון שאפשר למפוטר לערער על פיטוריו. רק מעטים ניהלו מאבק בניסיון לשמור על זכויותיהם. היו מקרים שהעניין הובא לטיפולו האישי של אליהו גולומב או הגיע לידי המזכיר הכללי של ההסתדרות. כזה היה המקרה של ד"ר צייטלין (שעבד כרופא בסניף של קופת חולים בנשר) ותבע את עלבונו מדוד רמז (שהיה המזכיר הכללי של ההסתדרות):³⁰⁰

24.12.44

לכבוד

המזכיר הכללי של הוועד הפועל של

הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י

הח' ד. רמז

הודיעו לי מקופת חולים שאני עומד בפני סכנה להיות מפוטר מעבודתי באופן אדמיניסטרטיבי. היום הוזמנתי לשיחה על-ידי הח' א. גולומב ומעצם השאלה שהוא העמיד בפני נתברר לי שמאשימים אותי בהאשמה כה כבדה שממש סמרו שערותי. הנני מכחיש את ההאשמה בכל תוקף וחוזר ומודיע שאין לה כל יסוד. אמנם סוף השיחה עם הח' גולומב הרגיעתני, אבל עדיין אינני יודע אם חלפה הסכנה מעל ראשי. וזה ממריץ אותי לפנות במכתב זה.

אחרי יותר מעשרים שנות עבודה בקופת חולים הנני בבחינת פרולטר ממש; אין לי בית ולא רכוש משלי. ה"רכוש" היקר היחידי שלי הם: בן יחיד ששלחתי לצבא ובת יחידה ששלחתי לקיבוץ. אם לדון על לויאליות כלפי מוסדות היישוב, הרי עובדות אלה דיין כדי להוכיח.

במקרה שאהיה מוכרח להיות מנושל ממקומי, הרי פירוש הדבר למעשה כליה עלי ועל משפחתי. ובייחוד במסיבות המסובכות דהיידנא. במשך כמעט חצי יובל שנים של עבודתי בתור רופא, הצלתי בסייעתא דשמיא כמה וכמה נפשות בישראל. החלטה לחובה תיתן אישור רשמי להאשמה האיזמה המיוסדת על גיבוב דיבות בלבד, והמסקנות תהיינה ברורות. אני מפנה את תשומת לבך לשתי הצהרות הנמצאות בידי הח' גולומב.³⁰¹ החלטתכם לזכותנו תיתן לי אפשרות להמשיך בעבודתי הרפואית ואני מקווה עוד להביא תועלת לחולי ישראל ולמוסד שאני עובד בו כל כך הרבה שנים.

בברכת חברים
ד"ר ז. צייטלין

האם נענתה בקשתו של הרופא מנשר והאם ניתן לו להמשיך ולהביא תועלת לקופת חולים? ארכיון תולדות ההגנה לא מצאתי תשובה לשאלה זו.

ניסיון לפטר את בלה שטיין

בלה שטיין עלתה ארצה עם בעלה יעקב מריגה (לטביה). היא התקבלה לעבודה במעבדות קופת חולים של ההסתדרות הכללית ברחוב זמנהוף בתל-אביב (בעוד בעלה עבד במעבדה הווטרינרית הממשלתית), והתגלתה כעובדת חרוצה. הממונה עליה, ד"ר יוסף שתקאי, החליט להעניק לה קביעות בעבודה, אולם "בזמן שכתב המינוי הקבוע היה מוכן להישלח, הגיעה אלינו הודעה (המסומנת במספר 1), אשר הניעה אותנו לעכב את משלוח כתב המינוי ולהודיע לח' בלה שטיין על "שמועות מבוססות" (כמובן, בלי ציון המקור) הדורשות הודאה מצדה על אי-נכונותן". בהמשך מבקש ד"ר שתקאי, במכתבו אל אליהו גולומב מיום 6.4.45, להנחות אותו כיצד לנהוג; הלהמשיך ולהעסיק את בלה שטיין, או לפטרה. ד"ר שתקאי מדגיש במכתבו, כי "במקרה של פיטורי בלה שטיין אמנם אין לצפות לקשיים מטעם

³⁰¹ ביום 23.12.44 כתב ד"ר צייטלין: "הנני מצהיר שמעולם לא השתייכתי לשום ארגון סודי שאינו מקבל עליו את מרות המוסדות העליונים של היישוב. ומעולם לא פעלתי לפי פקודתם או הוראתם". מכתב זה נשלח, בין היתר, גם לאליהו גולומב.

ועד העובדים הארצי (למרות היותה עובדת טובה וחרוצה), אבל יש להתכונן לדרישה מצד הח' שטיין לבירור ומסירת נימוקים לפיטוריה".³⁰²

בבדיקה שנערכה התברר כי "המודיע" הוא ידידם של בני הזוג שטיין שהתגורר יחד אתם באותה הדירה. אף הוא עלה מריגה וידע לספר כי כבר בריגה השתייכה בלה שטיין לתנועת הנוער בית"ר. נוסף לזאת התברר כי אחיה, דב מילמן, נאסר על-ידי הבריטים ונשלח למחנה המעצר באפריקה, וכי היא קיבלה ממנו מכתבים באופן קבוע, לא תמיד באמצעות הדואר הרשמי. ואם לא די בכך, בלה שטיין "הייתה תמיד מתמרמרת על קופת חולים ופעם אמרה שהיא רק תקבל את הפרקטיקה בקופת חולים ואח"כ תעבור לעבוד אצלם, הכוונה לרביזיוניסטים". "מודיע" אחר ידע לספר עוד כי "בימי הבחירות, היא דברה תמיד נגד המוסדות בהתרגשות ובתקיפות. לפי דבריו, אין לו כל ספק שהיא שייכת לרביזיוניסטים". אבל "אף אחד מהמוסרים לא יודע על הקשרים הרשמיים שלה עם הצ"ח ולא ידוע להם אם היא חברה בעלת פנקס בהצ"ח".

בסוף המסמך, מיום 27.3.45, נכתב:³⁰³

"הערה: נבקש לא לספר לבלה שטיין את כל הפרטים הרשומים במכתב זה, כי מתוך זה היא תבין מי הם המוסרים ודבר זה לא ינעם לחברים המוסרים, כי הם שומרים אתה קשרים חבריים עד היום ומבקרים אצלה בבית לעתים קרובות".

כאשר נודע לבלה שטיין כי עומדים לפטר אותה מעבודתה, היא פתחה במאבק נרחב בניסיון לסכל את המזימה נגדה. היא גייסה, בין השאר, עזרה של מרצים מן האוניברסיטה העברית וכן חברים פעילים בהסתדרות העובדים הכללית. במכתבה אל מרכז קופת חולים כתבה:³⁰⁴

בקשר להאשמה אשר הובאה נגדי ונגד בעלי ונמסרה ע"י החבר ד"ר שתקאי ב-5.3.45, הגשתי, לפי דרישתכם, מכתבים מאנשים מהימנים המעידים על אופיינו מבחינה אישית ופוליטית. המכתבים הם מאת:

1. מרדכי אולמן, חבר מועצת פועלי בת-ים.

³⁰² את"ה, 8/47/59.

³⁰³ שם, שם.

³⁰⁴ שם, שם.

2. שמחה ארקין, מפעילי ההסתדרות בירושלים.
3. מרדכי זלוטניק, מנהל השעה העברית ברדיו, ירושלים.
4. ד"ר ג. ויטנברג, מרצה לפרזיטולוגיה באוניברסיטה העברית.
5. פרופ' ש. אדלר, דיקן הפקולטה לרפואה באוניברסיטה העברית. וכן מכתבים ופניות מאנשים מהימנים אחרים שנעשו לא באמצעותנו.

נא לאשר בהקדם את קבלת החומר הנ"ל ולהודיענו אם נדרש מאתנו עוד איזה שהוא חומר נוסף בכדי להוכיח את אפסיות ההאשמה ולסלק לחלוטין את המזימה להתנקש בעמדותינו ולהשמיץ את שמנו הטוב.

המאבק שניהלו בלה שטיין ובעלה, היה ארוך ועיקש. לבסוף, משלא נמצאו שום הוכחות ברורות להאשמות שהוטחו בה, הוחלט להשאיר בעבודה.

ראוי לציין כי איש לא האשים אותה בהשתייכות לארגוני "הפורשים" – האצ"ל או לח"י. לא נטען אלא זאת שבעבר השתייכה לתנועת בית"ר וכי נראה שהיא בעלת דעות רביזיוניסטיות. לפנינו דוגמא נוספת של ניצול הסזון למטרות פוליטיות מובהקות, ולא רק נגד אנשי אצ"ל ולח"י שלא קבלו על עצמם את מרות ההנהגה הלאומית.

גירוש תלמידים מבתי-הספר

[...] הוא הדין אם הוא לומד בבית-ספר – תיכוני או אחר, ולא רק אם הוא עצמו משתתף במעשי רצח ושוד, אלא גם אם הוא מביא את ספרותם הטמאה של הטרוריסטים לנערים, ומפיץ ביניהם. לא זו בלבד שצריכים לקחת ממנו את הכרוזים הטמאים ולשרוף אותם, אלא צריך לגרש אותו מבית-הספר, שידע הוא וידעו אחיו וידעו הוריו, שהציבור מתקומם נגד הפשעים האלה המסכנים לא את היחיד בלבד, אלא את כלל האומה".

דברים אלה אמר בן-גוריון בוועידת ההסתדרות, ב-20 בנובמבר 1944, כשהתווה בפניה את עקרונות הסזון. גירושם של תלמידים ומורים מבתי-הספר, הצריך את הפעלת מחלקת החינוך של הוועד הלאומי ואכן מנהל המחלקה, ד"ר סולובייצ'יק, פרסם ב-27.12.1944 חוזר מיוחד בנושא "הסזון ובית-הספר", שבו נאמר, בין השאר:³⁰⁵

לכבוד

הנהלות בתי הספר של כנסת ישראל

[...] יש סימנים שארגוני הטרוריסטים משתדלים לצוד בחרמם גם תלמידי בתי-ספר, על-ידי כרוזים שהם מכניסים בסתר לרשות בתי-הספר. על הנהלות והמורים לאחוז באמצעים מיוחדים שכרוזים אלה לא יגיעו לידי התלמידים, אבל יש להשגיח בשבע עיניים על כך, שתעמולה זו לא תתנהל מצד מישהו בתוך כותלי בית-הספר. צריך להיות ברור לכל, שאין מקום בבית-הספר למי שמשתייך לארגון הטרוריסטי, או למי שמנהל בו תעמולה באיזו צורה שהיא ברוח הארגון הזה, בין אם זה מורה או תלמיד. הנהלות בתי הספר נתבעות להודיע למחלקת החינוך על כל מקרה המעורר חששות מבחינה זו. [...]

בהמשך לכך הוקמה "הוועדה למען התלמידים", אשר טיפלה בגירוש "חשודים בהשתייכות לאצ"ל" מבתי-הספר. על-פי דיווחי הוועדה הזו גורשו 30 תלמידים מבתי-ספר שונים ברחבי הארץ.³⁰⁶

³⁰⁵ דוד ניב, מערכות האצ"ל, ד', עמוד 101.

³⁰⁶ סת"ה, כרך שלישי, עמוד 539.

גאולה כהן, שלמדה אז בבית-המדרש למורים בתל-אביב, מספרת על גירושה מהסמינר:³⁰⁷

כשעליתי במדרגות כדי להגיע לאולם בו עמדה להתקיים אותה שעה בחינת-הגמר בפדגוגיה, הבחינה האחרונה בטרם תוענק לנו הסמיכה להוראה, רץ אחרי המנהל.
 "נא לסור למשרד" – אמר.
 "עכשיו?"
 "כן" – אמר המנהל – "מוטב".
 "אבל עכשיו בחינת-גמר, אדוני המנהל, אולי נדחה זאת לאחר הבחינה?"
 במשרדו של המנהל חיכה לי הצו הדורש את גירושי מן הסמינר כחשודה בהשתייכות לאחד מארגוני הטרור.
 לאחר שיחה זו גורשה גאולה כהן מבית-הספר.

גאולה כהן

יונה ארציאלי-ברזילי הצטרפה לאצ"ל בגיל 14 ולאחר שעברה את תקופת הטירונות, עסקה בעיקר בתעמולה ובהדבקת כרוזים. בתקופת

³⁰⁷ גאולה כהן, סיפורה של לוחמת, עמוד 80.

הסזון (1945) נקראה אל מנהל בית-הספר "מעלה" בירושלים (שם למדה) וזה הודיע לה כי הגיע אליו מידע לפיו היא משתייכת לאצ"ל ועל-כן הוחלט לגרש אותה מבית-הספר. יונה נרשמה לסמינר מזרחי לבנות, שם הסכים המנהל לקבלה.

בתקופת הלימודים הציעה ליונה אחת מחברותיה להצטרף לארגון ההגנה. לאחר התייעצות עם המפקדת שלה באצ"ל (ויקי אלעזר-מיכאל) הוחלט, שעדיף שיונה תסכים ללכת לפגישה ושם תאמר שאימה לא מרשה לה להצטרף לארגון מחתרת. יונה הגיעה לבית-הספר "תחכמוני", שם הוכנסה לחדר חשוך בו היו המראיינים מאחורי מסך. ואז החלה חקירה יסודית:

החוקר: אנו יודעים שאת חברה באצ"ל. מה יש לך לומר על כך?
 יונה: אני לא חברה באצ"ל ואינני יודעת מה אתם רוצים ממני.
 החוקר: אם כן איך את מסבירה את העובדה שבביתך נמצא נשק?
 יונה: גם אני קראתי בעיתון שבבית ארציאלי בנחלת שבעה נמצא נשק. אלא שזה לא היה בביתנו. הנשק נמצא בבית שדודי (אח אבא) השכיר למישהו ולדוד לא היה כל קשר לנשק.
 החוקר: האם גם אחיך מרדכי חבר באצ"ל?
 יונה: אחי מבוגר ממני בארבע שנים ואנו לא שייכים לאותה חברה, כך שאיני יודעת הרבה על מעשיו.

החקירה הייתה קשה ולבסוף אמר החוקר ליונה: אנו דאגנו לכך שיסלקו אותך מבית-הספר "מעלה", וכיוון שאת לא משתפת אתנו פעולה, נדאג לכך שיסלקו אותך גם מסמינר למורות "מזרחי".
 לשמחתה של יונה, היא לא גורשה מהסמינר, ובנוסף ללימודים המשיכה את הפעילות באצ"ל.³⁰⁸

פנינה עפרון-כץ, מורה במקצועה, הצטרפה לאצ"ל בהיותה בת 16 והיא תלמידה בכיתה השביעית בבית-הספר הריאלי בחיפה. לאחר שסיימה את לימודיה בבית-הספר הריאלי, למדה בסמינר למורים בירושלים, ולאחר מכן החלה ללמד בבית-הספר היסודי בנווה-שאנן בחיפה. היא הספיקה לקחת חלק בפעולות הראשונות של המרד, אולם עד מהרה נעצרה ונכלאה

³⁰⁸ ראיון המחבר עם יונה ברזילי.

בבית-הסוהר לנשים בבית-לחם. ביום הניצחון של בנות הברית על גרמניה (מאי 1945) שוחררה והוטל עליה מעצר בית.

לאחר שובה מן המעצר התייצבה פנינה בפני מנהל בית-הספר בנווה-שאנן, ומאחר שכבר נלקחה לה ממלאת מקום, עברה לעבוד באופן זמני בבית-הספר "גאולה". המורות בבית-הספר הסתייגו ממנה, ואת ההפסקות נאלצה לבלות בחצר במקום בחדר המורים. עם תום שנת הלימודים, הוזמנה פנינה לחזור וללמד בבית-הספר בנווה-שאנן, אלא ששבועיים לפני תחילת שנת הלימודים טלפן אליה מנהל מחלקת החינוך של הוועד הלאומי (ד"ר סולוביצ'יק) והודיע לה כי לא תוכל לשמש כמורה בבית-הספר. לשאלתה "מדוע?" ענה כי אינו יכול להסביר זאת בטלפון, אולם יהיה מוכן למסור פרטים במשרדו בתל-אביב. מאחר שנאסר על פנינה לעזוב את חיפה בגלל מעצר הבית שהוטל עליה (היא פנתה לבולשת ובקשה רשות לנסוע לתל-אביב, אולם נענתה בסירוב), נסע אביה לפגישה וד"ר סולוביצ'יק הסביר לו, כי על-פי החלטת המוסדות הלאומיים אין להרשות לחברי הארגונים הפורשים ללמד בבתי-הספר. הדבר חרה מאוד לפנינה. היא פנתה לעורך-הדין קייזרמן וזה הגיש תביעה משפטית נגד מחלקת החינוך של הוועד הלאומי. וראה זה פלא, יום לפני פתיחת שנת הלימודים שוב טלפן אליה הד"ר סולוביצ'יק והודיע לה כי שינה את דעתו והיא רשאית לחזור לעבודה כמורה בבית-הספר בנווה-שאנן. בעקבות החלטתו החדשה של ד"ר סולוביצ'יק בוטל המשפט נגד מחלקת החינוך של הוועד הלאומי.³⁰⁹

מחבר ספר זה היה אחד המועמדים לגירוש, אך הצליח להינצל. על חוויותיו מאותם ימים, כתלמיד בבית-הספר התיכון "אוהל-שם" ברמת-גן כתב בספרו "על חומותייך":³¹⁰

הייתי אחד מהתלמידים ששמם הועבר על-ידי הש"י ל'וועדה המיוחדת' כחשוד בהשתייכות לאצ"ל, וזו החליטה לגרשני מבית-הספר. מנהל בית-הספר, מרטין זליגר, הזמין את אבא והודיע לו כי הוחלט לגרשני מבית-הספר "אוהל שם" ברמת-גן בגלל השתייכותי לפורשים. אבא ביקש לכנס את הוועד הציבורי של בית-הספר ושם סיפר המנהל כי שני אנשים ראו אותי בשעה שהדבקתי כרוזים של אצ"ל על קירות הבתים

³⁰⁹ מ"ז, עדות פנינה כץ.

³¹⁰ יהודה לפידות, על חומותייך, עמוד 47.

ברמת-גן. תגובת אבא הייתה כי זו האשמה חמורה מאד, אולם לפני מתן פסק-דין, הוא מבקש לזמן לישיבה את העדים שראוני בפעולה, כדי שאפשר יהיה לחוקרם – אולי טעו בזהות, או שמא זו רק הלשנה בלתי מבוססת. המנהל, שהיה חבר בהגנה, הסביר שאין כל אפשרות להביא את העדים בפני הוועד, משום שאז יוכלו לזהותם והאצ"ל עלול לפגוע בהם. סיכם אבא ואמר: "לפנינו מקרה חמור, בו נאשם בני על-ידי שני אנשים אנונימיים המסרבים להופיע בפנינו ואין כל אפשרות לחקור אותם, כמקובל. לעומת זאת, מכחיש בני את ההאשמות המועלות נגדו מכול וכול. למי עלינו להאמין – לאינפורמציה המגיעה בעילום שם, או לבני המוכר על-ידי כולנו כאדם ישר והגון?" לאחר דיון קצר דחה הוועד הציבורי את דרישת המנהל, ונשארתי כתלמיד מן-המניין בבית-הספר. אולם למחרת היום פנה אלי המנהל ואמר: "לאביך אתה יכול לספר מעשיות, אבל דע לך שאני יודע את האמת. הפעם יצאת בשלום, אולם אנו עוד נתפוס אותך".

המקרה הזה היה יוצא-דופן; כמעט בכל המקרים האחרים לא התנהל כל דיון ומן ה"נאשמים" נמנעה הזכות האלמנטרית להגן עם עצמם. הגירושים, כמו החטיפות וההלשנות לבולשת הבריטית, בוצעו על-ידי הש"י מבלי לאפשר לנפגע להתגונן; שירות הידיעות של ההגנה החליט מי לחטיפה, מי להסגרה ומי לגירוש מבית-הספר, ואיש לא ערער אחרי החלטותיו. הכול בוצע בשיטת המשטרה החשאית, כמקובל בארצות בעלות משטר טוטליטרי.

הסזון דועך

ככל שגברו החטיפות וההלשנות, כן גברה התסיסה בקרב היישוב היהודי בארץ נגד פעולות הסזון. תסיסה זו חלחלה גם לדרגים בכירים, ובכלל זה לחוגים האזרחיים במפקדה הארצית של ההגנה, שלא הובאו, כזכור, בסוד העניין. גם חברי הנהלת הסוכנות היהודית לא קיבלו כל דיווח על מהלך החטיפות וההלשנות והם ניזונו, בעניין זה, מן העיתונות בלבד. בישיבת ההנהלה ב-7.1.45 שאל, למשל, משה שפירא (איש הפועל המזרחי):³¹¹

"האם אפשר לקבל דין-וחשבון על פעולתנו נגד הטרור? בציבור מתהלכות שמועות משמועות שונות".

משה שרתוק ענה לו על כך:

"אני מציע להעמיד את השאלה הזאת על הפרק בישיבה הקרובה, ובינתיים אכין את החומר".

אבל השאלה לא הועלתה בישיבה הבאה ולא בזו שלאחריה. במשך כל חודשי הסזון לא נתקיים אף לא דיון אחד בעניין זה בהנהלת הסוכנות היהודית.

גם ממשלת המנדט לחצה על ההגנה להפסיק את החטיפות. יעיד על כך מברק ששלח הנציב העליון מירושלים לשר המושבות בלונדון, ובו נאמר בין היתר:³¹²

[...] הסוכנות היהודית הודתה שההגנה אחראית לביצוע החטיפות, אולם ציינה כי שיטות החקירות שלהם יעילות יותר מאלה של הבולשת והביאו לתוצאות טובות. בשיחתי עם הד"ר וייצמן, ובשיחתו של המזכיר הכללי עם משה שרתוק, הודענו באופן קטגורי כי אנו מתנגדים לשיטת החטיפות ודורשים להפסיקן באופן מידי. הסוכנות היהודית הודיעה לאחרונה כי החליטה להפסיק את החטיפות [...]

³¹¹ א"צ, פרוטוקולים של ישיבת הנה"ס מיום 7.1.1945.

³¹² CO 733/457.

בספר תולדות ההגנה, תולים את הפסקת הסזון בלחץ הציבורי: ³¹³

מכשול לפעולה הייתה אי-הצלחת המוסדות הלאומיים למשוך את הציבור האזרחי למלחמה בטרור. ציבור זה לא קיבל ברובו לא את הפנייה לשלטונות שבה ראה, בהתאם למסורת היהודית – "מסירה", ולא את שיטת המעצרים הפנימיים. וכך נשען המאבק בטרור בעיקר על ההסתדרות ומפלגותיה.

ללחץ הציבורי בארץ נוסף גם לחצם של מנהיגי יהדות ארצות-הברית. הלל קוק (שהגיע לארצות-הברית לפני פרוץ מלחמת העולם כשליח של האצ"ל) הקים שם בשנת 1944 את "הוועד לשחרור האומה" ומאוחר יותר את "הליגה אמריקאית למען ארץ-ישראל חופשית". פעילות זו עוררה אהדה רבה לאצ"ל בקרב דעת הקהל האמריקאי, שאנשיו נראו בארצות-הברית כלוחמי חופש ולא כטרוריסטים, כפי שראשי הסוכנות היהודית ניסו להציג אותם.

כן התעורר בקרב ראשי ההגנה החשש שהגוש האזרחי ינטוש אותם ויתמוך באצ"ל. חשש זה הצטרף לתחושת הניצחון שפקדה אותם, לאור ההנחה שהצליחו להנחית על האצ"ל מכה אנושה שאולי לא יוכל להתאושש ממנה. כך הבשילה הקרקע לקראת המסקנה שמוטב להגנה להגיע להפוגה במלחמתה באצ"ל ולהפסיק את פעילותם של חברי הפלמ"ח בערים ובמושבות.

הפלמ"חאים שבו למחנותיהם שבקיבוצים, אולם הרגשתם הייתה שעדיין לא סיימו את מלאכתם. שמעון אבידן, שעמד בראש מטה הסזון של הפלמ"ח, הבין שראוי להסביר לאנשיו מה קרה. לפיכך יזם כנס של חברי הפלמ"ח באפריל 1945, באולם של בית-הספר טיץ, בקיבוץ יגור, בהשתתפות אליהו גולומב, משה סנה ויעקב דורי. ראשון הדוברים היה גולומב, שהסביר כי האצ"ל הוכה מכה אנושה ועל כן יש להפסיק את הסזון. סנה הזכיר שמלחמת-העולם עומדת להסתיים, ויש לחכות ולראות לאן יהיו פני הממשלה הבריטית. הוא הוסיף ואמר שהמשך הפעילות נגד האצ"ל לא יביא בתנאים אלה כל תועלת.

רבים מהיושבים באולם התנגדו להפסקת הסזון. הם היו אמנם נגד שיתוף-פעולה עם הבריטים, אולם טענו כי אם יינתן לפלמ"ח להמשיך עוד

³¹³ סת"ה, ג', עמוד 541.

זמן-מה, האצ"ל יחוסל לחלוטין. הפסקה בטרם עת, אמרו, תביא לפריחתו מחדש של האצ"ל ושוב יהיה צורך להפעיל כוחות נגדו. מורת-רוחם של הפלמ"חאים מהפסקת הסזון התבטאה בשני שירים, פרי עטו של חיים חפר, שפורסמו בקרב הפלמ"ח לאחר הכנס ביגור; "שיר הסיום" ו"שיר האשלייה". שירים אלה נעלמו, משום מה, מהקבצים ה"קנוניים" של שירי הפלמ"ח וכנראה שזהו פרסומם הראשון ברבים.³¹⁴

שיר הסיום

סביבנו משטמה גועשת
תלכד בכוח של פלדה,
עוד נקום נקום אחים לנשק
הזקן אך יתן פקודה

עוד נחזור אחים, נחזור סזונה
לקני הנגע נחדור.
עבודה רבה לנו נכונה,
להשמיד עד תום את הטרור

שיר האשלייה

לפני שנתפזר,
שאלה פה נעורר:
האם אמנם חוסל כבר הטרור?
האם סופם הגיע!
ותחת שמי רקיע
לא עוד ישליטו רצח ומגור?

שמע נא, חיסול זו אשלייה
אל תאמינו לבדיה,
זה דבר כל הסזון

יש לכם גרנד – אילוזיון
שמע נא, חיסול זה אשלייה.

חולצות חומות לבשו,
מחתרת הם נטשו
ומהלכים באיצטלת בית"ר,
החליפו את השלט.
אך זאת יבין כל ילד
הוחלף קנקן, התוכן בו נשאר.

שמע נא...

אם תטפחו על כרס,
כי אין עוד פחד והרס,
הניצחון מונח כבר בקופסא.
פתאום יקום הפגע,
ויתפשט כנגע,
הניצחון יהיה אז לתבוסה.

שמע נא...

ואז יהיה אחרת:
"דבר" עיתון מחתרת,
ובסוכנות ישוב ישב הצ"ח,
ציון המשתחררת,
דועכת ונגמרת,
בכלא העברי – חבר פלמ"ח.

בעוד מועד אזהירה,
החזר סזון העירה,
הכוונה אליכם, רבותי!
אמחץ, אכה, אשמידה,
עד סוף אותם אכחידה,
בטרם יגברו עלי אויבי.

הוצאתם של חברי הפלמ"ח מן הערים לא הביאו את הסזון לסיימו. הפגיעות בלוחמי האצ"ל לא פסקו גם לאחר כנס יגור ואף ההסגרות לבריטים נמשכו. אלא שעכשיו, לאחר שתמה מלחמת-העולם השנייה, שוב לא היה אפשר להתלונן על האצ"ל שפעילותו פוגעת במאמץ המלחמתי ובכל זאת לא חדלה שנאת האחים הנוראה.

ב-14 במאי 1945, יצאה חוליה של האצ"ל לפוצץ את צינור הנפט האנגלו-עיראקי שהזרים נפט מכירכור שבעיראק לבתי-הזיקוק שבחיפה. תחנתה הראשונה של חולייה זו הייתה בכפר חסידים, שם הועמס חומר-הנפץ על המשאית. דבר הפעולה נודע, כמסתבר, למפקדי ההגנה וכך קרה שקבוצת נוטרים המתינה ללוחמי האצ"ל בכפר חסידים ועצרה אותם. הנוטרים לא שכחו לערוך חיפוש במשאית ולהחרים את חומר-הנפץ. אבל דריכותם לא הייתה מספקת. עובדה היא שהנהג חמק מן המעצר, יצא במרוצה לכיוון המשאית, התניע אותה במהירות והסתלק מן המקום. יתר אנשי החולייה (שלמה דולה, יעקב-סיקא אהרוני, שמעון שכטר ופנינה בג'יו-שוחט) נכפתו בידיהם והועברו לקיבוץ יגור. הם הוחזקו במשך שלושה ימים, כשידיהם כפותות ועיניהם מכוסות. הבחורים הוכו שוב ושוב ונחקרו אגב המכות. לאחר מכן הסגירום אנשי ההגנה לידי המשטרה הבריטית. כעבור שנים, סיפר חיים גורי:³¹⁵

בשבת אחת, בהיותו קצין תורן ביגור, הגיע קצין המודיעין של נפת זבולון, בחור מגודל ומתולתל, ואמר כי הגיעו ידיעות שלמחרת היום מתכוונים אנשי אצ"ל לפוצץ כנסייה על הר-הכרמל, שעה שיהיו בה קצינים בריטיים רמי מעלה ומשפחותיהם. אותו קצין הודיע, שאם יבוצע פיצוץ זה וייעשה טבח בבריטים, עלולה לצמוח שואה והוא מבקש לשלוח חמישה בחורים שיתפסו את אנשי האצ"ל. גורי כינס קבוצת צעירים, פנה אל רגש האחריות הלאומית שלהם והסביר, כי הכוונה היא למנוע רצח חפים מפשע. עוד לפני ששקלו הללו אם יסכימו לפעולה, ביקש את "מילת הכבוד" של קצין המודיעין, כי אנשי האצ"ל שייתפסו לא יוסגרו לבריטים. הבחור הבטיח. לפנות בוקר נתפסו שלושה צעירים וצעירה מאצ"ל וגורי זוכר איך שכבו על בטנם עקודים: ידיהם כפותות לאחור. לבסוף הוסגרו כולם לבריטים.

³¹⁵ עיתון "הארץ" מיום 1.12.1961.

מובן שקצין המודיעין של נפת זבולון הסתבך בשקר גס כשטען כאילו האצ"ל זמם לפוצץ כנסייה על יושביה. האצ"ל מעולם לא פוצץ שום כנסייה ואיש מאנשיו לא העלה שום רעיון כזה. קצין המודיעין בדה את העלילה הזאת בחששו שאנשי הפלמ"ח יסרבו לתפוס את לוחמי האצ"ל ולהסגירם לבריטים.

חמישה ימים לאחר מכן, נשלחו שני חברי אצ"ל חיפאים, יעקב נחושתן וחיים קונוורטי, להעביר שק עם חומר-נפץ, שהיה מוחבא בכפר אתא בביתו של נהג אגד בשם ברקוביץ. חומר הנפץ הגיע אל ברקוביץ באופן הבא: יעקב גורביץ, חבר האצ"ל, שימש כקצין זוטר בצי הבריטי. באחד הימים, בהיותו בנמל חיפה, הצליח לסלק מן הצבא שק עם חומר נפץ (50 ק"ג משקלו), אולם לא ידע כיצד להוציאו משטח הנמל. בעודו מתלבט, נקרתה בדרכו מונית נהוגה בידי ברקוביץ. גורביץ ביקש מברקוביץ להעביר את השק לביתו ואמר לו כי כעבור מספר ימים יבוא מישהו לקבלו. (גורביץ לא ידע שברקוביץ היה חבר בארגון ההגנה ושמיד עם צאתו משטח נמל חיפה, סיפר על כך למפקדו). נחושתן וקונוורטי, שעלו זה מקרוב מבולגריה והעברית עדיין לא הייתה שגורה בפיהם, הגיעו למקום, קיבלו את השק ושמו פעמיהם לתחנת האוטובוס, כדי לשוב לחיפה. שני אנשים (אחד מהם, שהיה לבוש מדי נוטרים, החזיק רובה בידו) עצרו אותם בדרכם ושאלו לתכולת השק. נחושתן, ששליטתו בעברית הייתה טובה במקצת מזו של חברו, ענה כי הם נשלחו להביא את השק, אבל אינם יודעים מה יש בו. בינתיים הצטרפו לחבורה עוד שלושה אנשים. השק נפתח, נבדק ונלקח מהמקום, בעוד ונחושתן וקונוורטי הצטוו להיכנס לאחד הבתים. כעבור כמה שעות, הגיעה משאית מכוסה בברזנט והשניים, כפותים בידיהם ומטפחות קשורות לעיניהם, הועלו עליה והוסעו לקבוצת כפר-המכבי שם נחקרו. את אשר קרה לאחר מכן, מספר יעקב נחושתן:³¹⁶

כעבור כמה זמן הגיע טנדר, העלו אותנו עליו ואמרו לנו לשבת. כאשר הורידו את הכיסוי מן העניים ראיתי שאני יושב בין שני שוטרים בריטים, ששמו לנו אזיקים על הידיים. קמתי ממקומי, ניגשתי לקצה הטנדר ובעטתי בפרצופו של אחד הקיבוצניקים שעמד שם. מן הבעיטה הוא נפל על הריצפה. השוטרים הושיבו אותי במקומי

³¹⁶ ראיון המחבר עם יעקב נחושתן.

וכך נסענו לחיפה. תחילה הכניסו אותנו לקישלה ולאחר מכן החלו החקירות בסי.אי.די. החוקרים ניסו לשכנע אותנו להודות שהשק שהחזיקו בידיהם, על תכולתו, היה שייך לנו (וזאת מאחר ולא היו להם ראיות שהשק אומנם שלנו). לא נשברנו והכחשנו שיש לנו קשר כלשהו עם השק.

לאחר החקירה העבירו אותנו לבית-הכלא בעכו, ומשם – לבית הסוהר המרכזי בירושלים (הייתה זאת הפעם הראשונה שראיתי את ירושלים מאז עלייתי ארצה). אחר כך העבירו אותנו למחנה המעצר בלטרון ולבסוף הטיסו אותנו לאפריקה. בסך הכול היינו שלוש שנים במעצר, שנה אחת בארץ ושנתיים באפריקה.

יעקב נחושטן

הבריטים תבעו מהמסגיר להעיד במפורש כי ראה את שני אנשי האצ"ל מחזיקים בשק שהכיל חומר-נפץ, אבל זה סירב למסור עדות כזו, משום שחשש מנקמת האצ"ל. לאחר שהודיע לבריטים שאינו מוכן לשתף אתם פעולה, נעצר ונשפט, על-פי החוק לשעת חירום, לשלושה חודשי מאסר. נחושטן וקונוורטי לא הגיעו כלל לבית-המשפט. בשל סירובו של המסגיר להעיד, ויתרו הבריטים על ההליך המשפטי והטיסום למחנה-המעצר באפריקה. הם שוחררו רק לאחר הקמת המדינה.

מעצרו של איש ההגנה, הועלה בפגישה בין טדי קולק לבין א"פ ג'יילס, מפקד הבולשת. בפרוטוקול של אותה פגישה נאמר, בין השאר:³¹⁷

האיש מכפר אתא, שעזר למשטרה, דרכנו, לעצור מספר אנשי אצ"ל, נעצר יחד איתם ונשפט על פי חוקי החירום לשלושה חודשי מעצר ... המפקח הכללי ציין כי למרות שאיש ההגנה עזר באופן פעיל, הוא סירב למסור למשטרה את כל האינפורמציה שהייתה בידיו. תשובתו של קולק הייתה: אני ידעתי את העובדה הזו, אולם הרי זה רק טבעי כי האיש יפחד מנקמת האצ"ל ... מאחר וישנם אנשים נוספים המוכנים למסור ידיעות על האצ"ל, הם עלולים להירתע מלעשות זאת, אם ידעו כי הם עלולים להיעצר על-ידי המשטרה. על כן אני מבקש הבטחה כי מקרים כאלה לא יישנו בעתיד. על כך ענה המפקח הכללי כי הוא האיש שמנהל את המשטרה והוא אינו מוכן שמישהו יאמר לו כיצד לבצע את עבודתו, וכי יעצור כל אדם לכל תקופה שימצא לנחוץ, כדי להוציא ממנו אינפורמציה וכי אינו מוכן לתת הבטחות כפי שביקשתי ... בעניין אחר אמר המפקח הכללי כי ביקש מספר פעמים בעבר להסגיר לידי את לבשטיין [יעקב אליאב]³¹⁸, אולם הדבר לא נעשה. הוא ציין כי שמע במו אוזניו מד"ר ג'וזף שלבשטיין קיבל מחסה על-ידי ההגנה. והנה הסוכנות היהודית באה להתאונן על חוסר שיתוף-פעולה, בעוד זהו סוג שיתוף הפעולה שהסוכנות מראה ...

מעצר הקורס בשוני

למרות אי ההבנות עם ג'לייס, המשיך טדי קולק בהלשנות לבולשת הבריטית, והקורבן הבא היה קורס מפקדים של האצ"ל. בין בנימינה וזיכרון-יעקב שוכן מבצר "שוני", ששימש מושב ארעי למתנחלים בית"רים (מאוחר יותר הם עברו ליישוב הקבע בנחלת ז'בוטינסקי אשר בבנימינה). בשוני נערכו קורסים ארציים של האצ"ל, ומשם גם יצאו הלוחמים שפרצו את כלא עכו (ראה להלן). במשך שנים התנהלו הקורסים ללא תקלה, עד לתפיסתם של 20 חניכי קורס ה"סגנים" (18 בנים ושתי בנות), שהתקיים במקום באוגוסט 1945.

³¹⁷ אצ"מ, S 25/560.

³¹⁸ יעקב אליאב היה איש לח"י. הוא הצליח לברוח מבית-הסוהר המרכזי בירושלים וההגנה, שנתנה לו מחסה באחד הקיבוצים, סירבה להסגירו לבולשת.

בבוקר ה-16 באוגוסט הקיפו כוחות גדולים של משטרה את הסביבה כולה, ו-20 משתתפי הקורס, שישנו תחת כיפת השמים לא הרחק מן המבצר, נעצרו. בחיפושים שנערכו בסביבה נמצאה כמות קטנה של נשק, ששימש ללימודים, וכן חוברות הדרכה ועלוני הסברה שונים. החניכים הובאו בפני בית-הדין הצבאי, שישב במנזר הצרפתי שעל הר-הכרמל, וביום 16 באוקטובר 1945 נידונו 20 נאשמי שוני למאסר של 3 עד 7 שנות מאסר.

מבצר שוני

בנוסף למאסר הקורס בשוני, מן הראוי לציין כי יעקב תבין שנחטף ב-27.2.1945, שוחרר רק ב-8.9.1945 וזאת לאחר שהאצ"ל העמיד את שחרורו כתנאי להצטרפות ל"תנועת המרי העברי".

האצ"ל מתאושש מן הסזון

בתקופת הסזון ספג האצ"ל מכות קשות; ההגנה הצליחה לאתר מחסן נשק מרכזי בפתח-תקוה ולהוציאו ממנו שלושה טונות חומר-נפץ, אקדחים ותחמושת. בחיפה התחלפו תוך שנה שישה מפקדי מחוז (כולם נעצרו בידי המשטרה לאחר שההגנה הלשינה עליהם), וההגנה הצליחה לרוקן את כל מחסני הנשק שהיו לאצ"ל בעיר. הסניף בצפת, שהיה תמיד גדול, התרוקן מחבריו; חלקם נעצרו והחלק האחר גלו למקומות אחרים בארץ. השתלטות אנשי הפלמ"ח על משרדי "מס חזית ישראל" פגעה במשאבים הכספיים, וזאת בשעה שהצורך לתמוך בלוחמים שנאלצו לעזוב את בתיהם ואת מקום-העבודה שלהם הלך וגבר.

אבל חמורה מכול הדברים האלה הייתה ההסגרה לבולשת הבריטית. לפי מסמך הבולשת מסרה ההגנה עד ליום 1.3.1945, 830 שמות של חשודים בחברות באצ"ל, ביניהם מפקדים בכירים במקומות שונים בארץ.³¹⁹ מבין חמשת חברי המפקדה הארצית, שלושה הוסגרו לבולשת (אליהו לנקין, שלמה לוי-לב עמי, ויעקב מרידור) ורק שניים נותרו חופשיים – המפקד, מנחם בגין ואיתן לבני, ששימש קצין המבצעים. למפקדה צורפו אנשים חדשים: חיים לנדאו (שהיה גם ראש המטה), בצלאל עמיצור (שהיה אחראי על המערכת הארגונית) ודוד גרוזברד. עשרות רבות נחטפו, הוסעו למקומות מעצר בקיבוצים, נחקרו שם וחלקם אף עונו. למרות כל זאת, פקד בגין על אנשיו להבליג ולא להגיב. בעניין זה התקיים דיון נוקב במפקדה הראשית והגיעו הדברים לכך שבסוף הישיבה התקיימה הצבעה – שלושה הצביעו בעד ההבלגה ושניים (איתן לבני ודוד גרוזברד) הצביעו נגדה.³²⁰ דומני שהיה זה המקרה היחידי בו התקיימה הצבעה במפקדה. בכל יתר ישיבות המפקדה, התקבלו ההחלטות תוך שיכנוע הדדי. מדיניות ההבלגה פורסמה ברבים תחת הכותרת "לא תהיה מלחמת אחים". בגין הסביר ללוחמיו כי לא ירחק היום וגם ההגנה תצטרף למעגל המלחמה בשלטון הבריטי, ולכן יש לעשות כל מאמץ כדי למנוע מלחמת אחים, ולחכות בסבלנות לרגע ההתפכחות של ראשי המוסדות הלאומיים. בין המפקדים ובשורות, ניטשו ויכוחים סוערים, ומרבית החברים צדדו בתגובה חריפה נגד ההגנה, אולם המשמעת העצמית, שהייתה משמעת מתוך הכרה, גברה על היצר הטבעי

³¹⁹ CO 733/454

³²⁰ איתן לבני, המעמד, עמוד 124.

להשיב מלחמה שעה. הבלגתו של האצ"ל, שמנעה מלחמת אחים, הגבירה את אהדת הציבור אליו. וכך כותב יהודה באואר, ההיסטוריון ואיש הקיבוץ הארצי של השומר הצעיר, בספרו "דיפלומטיה ומחתרת":³²¹

"ואכן יצא האצ"ל ממשבר הסזון כשהילת אחריות לאומית עוטרת אותו."

האצ"ל יצא מן הסזון מחוזק מבחינה מוסרית. הבלגתו של האצ"ל הקנתה לו תדמית ציבורית של קורבן, והאצבע המאשימה של דעת הקהל הופנתה כלפי מנהיגי היישוב היהודי בארץ.

את מקום אלה שנעצרו או נחטפו, מלאו צעירים, שלא היו מוכרים לש"י. השורות התמלאו במגויסים חדשים והקונספרציה הועמקה. למפקדה צורפו מפקדים חדשים וגם מחסני הנשק החלו להתמלא מחדש. חיל הקרב (הח"ק) היה מוכן להמשיך ולהכות בבריטים.

באמצע חודש מאי 1945 יצא האצ"ל למבצע ארצי ראשון, שסימן את ההתאוששות מן הסזון. חובלו עמודי הטלפון והטלגרף במקומות שונים בארץ ומרגמות מתוצרת בית הוצבו מול מטרות בריטיות שונות: בירושלים – מול מלון המלך דוד (מקום מושבה של מפקדת הצבא בארץ וממשלת המנדט) וכן מול בית-הדפוס הממשלתי; בתל-אביב – מול בניין הבולשת ביפו וכן מול מחנה הצבא הבריטי בשרונה (הקריה של היום); וכן בחיפה ובכפר ויתקין. דבר הטמנת המרגמות אל מול מלון המלך דוד נודעה להגנה, ובאמצעות טדי קולק, הועבר המידע לבולשת הבריטית. כוחות מוגברים של שוטרים ערכו חיפושים נרחבים באזור כולו, גילו את המרגמות ופירקו אותן בשלום.³²² בעניין זה התפרסם ב-10.8.1946 בעיתון הלונדוני The New Statement and Nation מכתב למערכת בחתימתו של טדי קולק וזה לשונו:

בנאומו בפרלמנט ביום חמישי, 1.8.46, הכחיש שר המושבות, מר הול, את הערותיו הנכונות של מר קרוסמן וקבע כי לא הסוכנות היהודית אף לא ההגנה עזרו למשטרה בגילוי המרגמות שהוטמנו אל מול מלון המלך דוד. האמת יכולה להיראות מן הציטוט מתוך העיתון "פלסטין פוסט":

³²¹ יהודה באואר, דיפלומטיה ומחתרת, עמוד 283.

³²² את המידע העביר להגנה אחד מחברי האצ"ל מ"ש שנחטף, עונה ונשבר בחקירה. התנאי לשחרורו היה מסירת מידע להגנה.

"המפקח הכללי של המשטרה מבקש להביע את הערכתו לקצין המכס הערבי ולחבר הקהילה היהודית, אשר סיפקו מידע שהוביל לגילויין של שתי סוללות של מרגמות בירושלים ב-12 וב-13 ביוני 1945"³²³

אני הוא "חבר הקהילה היהודית" אליו התכוון המפקח הכללי. אני קיבלתי את המידע בקשר למרגמות בתפקידי כקצין הקשר של הסוכנות היהודית, שפעלה בעקביות במלחמתה נגד הטרור, לבין השלטונות הבריטיים, ואני הוא שהעברתי את המידע הזה בדרך הרגילה.

נכונים דבריו של מר קרוסמן, שבתחילה הועבר על-ידי לבולשת רק מידע כללי בדבר המרגמות שכוונו נגד מלון המלך דוד, וכן נגד בניינים אחרים של הממשלה, וכי מגלי המוקשים של המשטרה והצבא לא היו מסוגלים לגלות את המיקום המדויק של המרגמות. רק מאוחר יותר נמצאה במקרה אחת מסוללות המרגמות על-ידי ערבי. המרגמה השנייה נמצאה אך ורק לאחר שקיבלתי מידע נוסף והעברתי אותו לשלטונות. היו גם מקרים נוספים שבהם השלטונות הוזהרו על-ידינו בקשר לכוונות לפוצץ את מלון המלך דוד.

הספיח האחרון של הסזון, היה הסגרתו של מפקד מחוז ירושלים, דב אפרת ("יהושפט"), לבולשת הבריטית. היה זה בספטמבר 1945, בעיצומו של המשא-ומתן בין ההגנה לבין האצ"ל ולח"י על הקמת תנועת המרי העברי. לש"י נודע כי אפרת עומד לקיים פגישה בכניסה למלון סאן-רמו בקרן הרחובות שטראוס והנביאים. הידיעה הועברה לבולשת, אשר הציבה במקום מארב של שוטרים בלבוש אזרחי. אלה תפסו את אפרת לאחר שסיים את הפגישה, הכניסוהו בכוח למכונית סמוכה והביאוהו למשרדי הבולשת. שם נחקר ארוכות, ובמהלך החקירה נמצא בידיו פתק לקבלת חבילה מחברת המוניות "עתידי". בחבילה עצמה נמצאו 200 נפצים, ששימשו עילה להעמדתו לדין ולהרשעתו. אפרת נידון לשבע שנות מאסר.³²³

חידוש המגעים בין האצ"ל ולח"י

עם חידוש הפעולות נגד השלטון הבריטי, שב והתעורר מחדש הצורך לתיאום בין האצ"ל ולח"י. על הפגישה המסכמת בין שני הארגונים, מספר איתן לבני (קצין המבצעים של האצ"ל):³²⁴

ביולי 1945, נתחדשו המגעים בין האצ"ל ולח"י. הפגישה המכרעת נערכה בבני-ברק. עם חשיכה בגעתי לביתו של בגין ברחוב יהודע בן-נון, ויחד אתו ועם חיים לנדאו יצאנו לדרך. שטנו בסירת משוטים לאורך הירקון ולאחר מכן צעדנו ברגל לצריפו של וילק בבני-ברק, שם כבר חיכו לנו יצחק שמיר ונתן פרידמן-ילין. הישיבה התחילה בשעה 21:00 והסתיימה לפנות בוקר. במהלך השיחה הצעתי כמה פעולות משותפות במסגרת מטה משותף, מבלי להמתין למיזוג אפשרי בעתיד. דעתי הייתה שפעולות משותפות יכשירו את הקרקע למיזוג הרבה יותר משיעשו דיונים עקרוניים ואידאולוגיים. עם גמר הדיון, הלכו שמיר ופרידמן-ילין לדרכם ואנו נשארנו במשך היום בצריף ועם חשיכה חזרנו לתל-אביב.

במגעים בין שני הארגונים, נקבע הסדר קבוע שיגביר את שיתוף הפעולה וימנע תקלות והתנגשויות בלתי רצויות. במסגרתו הוקמה "מועצה פוליטית", שנועדה לקבוע את מועדי הפעולות, את אופיין ומהותן. חברי המועצה היו – שני נציגים של האצ"ל (מ' בגין וח' לנדאו) ושני נציגים של לח"י (נ' פרידמן-ילין וי' שמיר). לצדם הוקם צוות תכנון משותף, שטיפל בכול הקשור בביצוע הפעולות. גם צוות זה היה מורכב מארבעה – שני נציגי אצ"ל (א' לבני וב' עמיצור) ושניים מלח"י (י' אליאב וש' פוזנר).

במקביל, התנהלו שיחות על איחוד שתי המחתרות, שלא עלו יפה. עיקר הקושי לא היה פוליטי אלא פסיכולוגי, ונבע ממשקעי העבר. במגמה להתגבר על כך ולהביא לקירוב הלבבות, הוחלט לנסות שיתוף-פעולה מבצעי, בתקווה שאחוות הלוחמים תשפיע גם על הצמרת הפוליטית. כיעד ראשון לפעולה משותפת בין שני הארגונים, נבחרו שני גשרים של מסילת הברזל ליד הכפר הערבי יבנה (לא הרחק מרחובות). ב-23 ביולי 1945 יצאו מרחובות 26 לוחמים, שלישי מהם אנשי לח"י והיתר אנשי אצ"ל, במטרה

³²⁴ איתן לבני, המעמד, עמוד 132.

לפוצץ את הגשרים הללו. מפקד הפעולה היה יהושע ויינשטיין מהאצ"ל, וסגנו שימש יעקב בנאי מלח"י. כותב השורות האלה זכה להימנות על משתתפי המבצע ועודנו רואה לנגד עיניו את המסדר בטרם יציאה ואת ההתרגשות שתקפה את הנוכחים לשמע דבריו של איתן לבני. "היציאה המשותפת לקרב", אמר איתן, "תביא בסופו של דבר לאיחוד מלא בין שני הארגונים". ואכן, מכאן ואילך התהדקו היחסים והדבר התבטא בפעולות משותפות נוספות נגד מוקדים חשובים של השלטון המנדטורי, אולם אלה נעשו כבר במסגרתה של "תנועת המרי העברי".

שער חמישי

תנועת המרי העברי

ההגנה מצטרפת זמנית למרד

סיום מלחמת העולם השנייה לא חולל שום שינוי לטובה במדיניותה של הממשלה הבריטית בשאלת ארץ-ישראל. מן ההבטחה של צ'רצ'יל לוייצמן, כי לאחר המלחמה "יקבלו היהודים את השזיף הגדול שבפודינג", לא נותר מאומה. "הספר הלבן" נשאר על כנו, ולמרות הלחצים שהפעיל הנשיא טרומן, לא נפתחו שערי הארץ בפני שארית הפליטה היהודית באירופה. כזכור טענו גולומב וסנה בפגישותיהם עם בגין, שהתקיימו בספטמבר ואוקטובר 1944 (ראה לעיל), כי סיום המלחמה יביא למפנה לטובה ועל כן יש להפסיק את הפעולות הצבאיות נגד השלטון. אולם לא כך קרה. צ'רצ'יל, שראשי המוסדות הלאומיים ראו בו ידיד אמיתי של הציונות, לא האריך ימים בתפקידו כראש הממשלה. זמן קצר לאחר תום המלחמה נערכו בבריטניה בחירות כלליות ומפלגת הלייבור עלתה לשלטון. בוועידה השנתית של המפלגה שנערכה לפני הבחירות, פורסם גילוי דעת בזו הלשון:³²⁵

מפלגת הלייבור רואה כבלתי ישר מבחינה מוסרית, ובלתי דרוש מבחינה מדינית, למנוע מכל יהודי השואף לעלות לארץ-ישראל – מלעשות זאת. יש לעודד עלייה חופשית של יהודים לארץ-ישראל ולעזור לה. אנו דורשים הסכם הדוק בין אמריקה, בריטניה וברית-המועצות כדי להשיג תמיכה משותפת במדינה יהודית חופשית, מאושרת ומצליחה בארץ-ישראל.

עם היוודע תוצאות הבחירות בבריטניה, פשטה השמחה בקרב המנהיגים היהודים. הכול חיכו בקוצר רוח להרכבת הממשלה וציפו בתקווה להכרזה על מדיניותה. ב-28 ביולי 1945 פורסמה הרכבת הממשלה החדשה, ומרכז מפא"י מיהר לשלוח מברק ברכה: "בטוחים אנו שנמצא בכם עוזרים נאמנים להגשמת תביעותינו מהעם האנגלי ומהעולם הדמוקרטי, להציל את שארית הפליטה היהודית באירופה על-ידי פתיחת שערי ארץ-ישראל לעלייה גדולה ולכונן את ארץ-ישראל כמדינת היהודים". אולם כגודל הציפיות – כן גודל האכזבות. זמן קצר לאחר המהפך הכריז ראש הממשלה אטלי, כי מדיניות

³²⁵ עיתון "הארץ" מיום 23.5.1945.

החוץ הבריטית תישאר כשהייתה, ובווין, שנתמנה שר החוץ, המשיך לדבוק בגזרות "הספר הלבן" ובהגבלות החמורות על עליית היהודית לארץ-ישראל. ביום 1 באוגוסט 1945 נפתח בלונדון כינוס יהודי עולמי, הראשון אחרי מלחמת העולם. את הקו המתון הובילו חיים וייצמן (נשיא ההסתדרות הציונית), משה שרת ואליעזר קפלן, ולעומתם הובילו את הקו האקטיביסטי דוד בן-גוריון, משה סנה (ששימש אתו זמן ראש המפקדה הארצית של ההגנה) והרב הלל סילבר (ממנהיגי היהודים בארצות הברית). ביום האחרון לדיונים, שנמשכו שבוע ימים, נשא בן-גוריון דברים. הוא הציג חמישה עיקרים, שעליהם יש לבסס את המדיניות הציונית:³²⁶

1. התנגדות סבילה ופעילה להוצאה לפועל או להמשכתה של מדיניות הספר הלבן, בצורתה הנוכחית או בשינוי דמותה; הגברת העלייה, ההתיישבות והביטחון בכל התנאים והאמצעים [...].
2. הפעלת שרידי היהדות באירופה ובראשם הנוער היהודי, ככוח ציוני לוחם במטרה להסעתם המהירה ביותר לארץ.
3. פעילות מדינית מוגברת באנגליה ובשאר מרכזי האומות המאוחדות במטרה שארץ-ישראל תיקבע מיד כמדינה יהודית. הענקת הסמכות הדרושה והאמצעים הכספיים לעם היהודי – או באמצעות הסוכנות היהודית או באמצעות של ממשלה זמנית – כדי להביא להעברה מהירה של מיליון ראשון של יהודים מארצות אירופה לארץ-ישראל.

הרוחות בקרב ההנהגה היהודית סערו. האקטיביסטים גברו על המתונים ובהמשך הוחל בדיונים אינטנסיביים על דרכי המאבק בממשלה הבריטית, לרבות מאבק מזוין בשלטון הבריטי בארץ. בספר תולדות ההגנה נאמר, בין היתר:³²⁷

הדיון המכריע התקיים בישיבות מרכז מפלגת ארץ-ישראל (מפא"י), שבו הגיעה התנועה לכלל הכרעה שאין דרך אחרת אלא דרך היאבקות, היאבקות במובנה הממשי ביותר, לכול צורותיה, מבלי לוותר אף על אחת מהצורות ... היאבקות גם בדרך של פעולה ישירה, גם בדרך של העפלה, גם בדרך של פעולה מדינית. התגבשה דעה כי יש צורך

³²⁶ שם, מיום 9.8.1945, וכן עיתון ניו-יורק טיימס, מיום 9.8.1945.

³²⁷ סת"ה, ג', עמוד 841.

בפעולות שמטרתן להוכיח לבריטים, כי היישוב לא יקבל בשקט הכרעה אנטי-יהודית וכי מחיר המשכתו של 'הספר הלבן' יעלה על מחיר ביטולו.

ב-23.9.45 הבריק משה סנה (ראש המפקדה הארצית של ההגנה) לבן-גוריון, ששהה אותה עת בלונדון:³²⁸

הוצע שלא נחכה עד להודעה הרשמית [של הממשלה הבריטית], אלא נקרא ליהדות העולם להזהיר את השלטונות ולהעלות את המוראל של היישוב. אם אתה מסכים, בקש מזאב שרף את החומר הסטטיסטי בדבר יכולת הקליטה, ואם אינך מסכים, אמור לו כי חומר זה אינו דרוש עדיין. כמו כן הוצע שנגרום אינצידנט אחד חמור. אחרי-כן נפרסם הצהרה, שבה ייאמר כי זוהי רק אזהרה ורמז לאינצידנטים הרבה יותר חמורים, שיאימו על בטחון כל האינטרסים הבריטיים בארץ, אם הממשלה תחליט נגדנו. הבריקו את השקפותיכם בהתאם לנ"ל, אבל תרמזו לחומר סטטיסטי בדבר העלייה בשנות המלחמה.

קבוצת שטרן הביעה את רצונה להצטרף אלינו בשלמות על יסוד תוכנית פעולתנו. הפעם נדמה לי כי הכוונה היא ישרה. אם יהיה איחוד כזה, הרי יש להניח, שנוכל למנוע פעולות עצמאיות אפילו על-ידי האצ"ל. טלגרפו את השקפותיכם בשאלת האיחוד; תרמזו לחומר סטטיסטי בדבר ההתגייסות היהודית לצבא. סנה.

תשובתו של בן-גוריון לא איחרה לבוא. ב-1 באוקטובר 1945, כתב מלונדון אל משה סנה:³²⁹

ד. אין לחכות ב"תגובה" להכרזה. יתכן שלא תהיה כל "הכרזה". ההכרזה הקובעת היא המשכת הספר הלבן למעשה. קיום הספר הלבן זוהי הכרזת מלחמה על העם היהודי. ועל עמנו – עם חסר שלטון ומדוכא – להילחם בכל האמצעים שבידו.

ה. אין לצמצם התגובה בארץ בעלייה ובהתיישבות. מן ההכרח לנקוט ב-ח' [חבלה] וב"גמול". לא טרור אישי, אבל גמול לכול יהודי נרצח על-ידי

CO Palestine Statement of Information Relating to Acts of Violent Cmd. 6873 ³²⁸

את"ה, דף מן הסליק מספר 1. ³²⁹

הספר הלבן. פעולת ח' [חבלה] צריכה להיות רבת משקל ורושם ויש להיזהר ככל האפשר מקורבנות אנושיים.
 ו. יש להזמין שני הפלגים היריבים [אצ"ל ולח"י] לשיתוף-פעולה מלא, בתנאי של מרות אחידה ומשמעת מוחלטת. דרוש מאמץ מתמיד להבטיח אחדות ביישוב וקודם כל בקרב הלוחמים, למען המלחמה.
 ז. התגובה צריכה להיות מתמידה, נועזת ומחושבת לזמן לא מעט

סנה ראה במכתבו של בן-גוריון אישור לפתיחת פעולות צבאיות נגד השלטון הבריטי. הראשונה שבהן התמקדה בשחרור מעפילים, שהוחזקו במחנה-מעצר בעתלית באשמת כניסה בלתי חוקית לארץ. ב-10.10.45 התקיפה יחידה של הפלמ"ח את המחנה הזה ושחררה כ-200 מעפילים, שפוזרו בין הקיבוצים שבסביבה. בשעת הנסיגה נתקלה חוליית ההבטחה במכונית משטרה. בחילופי היריות נהרג שוטר בריטי.

המגעים בין ההגנה והאצ"ל החלו מספר חודשים קודם-לכן. באמצע אוגוסט הגיעה אל מפקדת האצ"ל הזמנה לפתוח במשא-ומתן, ובגין דרש, בתגובה, לשחרר תחילה את יעקב תבין, שהיה עדיין במעצר בעין חרוד. נציגי ההגנה הציעו שעניין זה יתברר בדיון המשותף, אולם בגין עמד על שלו. ואכן, בסוף אוגוסט התבשר תבין, כי הוחלט לשחררו (הגם שלא נאמר לו דבר על המגעים בין ההגנה והאצ"ל).³³⁰

לאחר שחרורו של תבין, החל משא-ומתן בין ההגנה והאצ"ל על שיתוף פעולה בין שני הארגונים. בפגישה הראשונה, הציעו נציגי ההגנה, משה סנה וישראל גלילי, איחוד מלא. הם הזכירו לאיש שיחם, מנחם בגין, כי בפגישותיהם הקודמות הביע נכונות לקבל מרות מלאה של המוסדות הלאומיים, כאשר אלה יחליטו לפתוח במלחמה בשלטון הבריטי. בגין קיבל על עצמו את מרות ההגנה בכל הנוגע למאבק המזוין נגד הבריטים, אולם דחה את ההצעה לאיחוד מלא בטענה כי ההגנה אמנם החליטה, סוף-סוף, לצאת למלחמה בשלטונות, אולם אין ערובה שתתמיד בכך. הרי רק לפני פחות משנה, יצאה ההגנה למלחמה באצ"ל, ומי יודע מה יהיה בעתיד.

כך או כך, בסוף חודש אוקטובר, נחתם ההסכם בין ההגנה, האצ"ל ולח"י, על הקמתה של "תנועת המרי העברי". ואלה היו עיקרי ההסכם:³³¹

³³⁰ מנחם בגין, המרד, עמוד 259.

³³¹ מנחם בגין, במחתרת, ב', עמוד 7.

ארגון ההגנה נכנס למערכה צבאית נגד השלטון הבריטי (קמה "תנועת המרי העברי").

אצ"ל ולח"י לא יוציאו אל הפועל את תוכניות הלחימה שלהם אלא באישורה של מפקדת תנועת המרי.

אצ"ל ולח"י יוציאו אל הפועל תוכניות לחימה שיוטלו עליהם על-ידי מפקדת תנועת המרי.

הדיונים על המבצעים המוצעים לא יהיו פורמליים. נציגי שלושת הארגונים הלוחמים ייועדו לפגישות קבועות, או לפי הצורך, ובהן יקוים דיון על התוכניות מבחינה מדינית ומעשית.

עם הינתן האישור העקרוני למבצעים, יקיימו המומחים של שלושת הארגוני בירורים בקשר לפרטי הביצוע.

הצורך באישורה של מפקדת תנועת המרי אינו חל על מבצעי רכש (כיבוש נשק מידי הבריטים); אצ"ל ולח"י זכאים להוציא מבצעים אלה אל הפועל, על פי החלטתם הם.

ההסכם בין שלושת הארגונים הלוחמים מבוסס על "מצוות עשה".

אם באחד הימים תצטוו ההגנה לנטוש את המערכה הצבאית נגד השלטון הבריטי, הרי האצ"ל והלח"י יוסיפו להילחם.

הנהגת תנועת המרי הייתה מורכבת משני נציגים של ההגנה (ישראל גילי ומשה סנה), נציג של האצ"ל (מנחם בגין) ונציג של לח"י (נתן ילין-מור), ודנה בעניינים כלליים. האצ"ל ולח"י נהגו להביא בפני הפורום הצעות שונות לפעולה, אולם הן לא הוצאו אל הפועל לפני מתן אישור של מפקדת ההגנה. הדיון המקצועי התקיים במטה המבצעי, שכלל את יצחק שדה (אז, רמטכ"ל בפועל של ההגנה), איתן לבני (קצין המבצעים של האצ"ל) ויעקב אליאב (ראש המבצעים של הלח"י). (לימים פרש אליאב מן הפגישות הללו וביקש מלבני לייצג אותו). למפקדת ההגנה הייתה הזכות לפסול הצעה לפעולה, אם מסיבות מבצעיות, מדיניות או אחרות.

למעשה היה הפיקוד על תנועת המרי העברי בידי ההגנה, אשר בתחילה לא חויבה להביא בפני הנהגת תנועת המרי את תוכניותיה. לאחר שהדבר גרם לתקלה חמורה כבר בפעולה המשותפת הראשונה (ראה להלן) שונה הנהג הזו.

יצחק שדה התווה תוכנית ארוכת-טווח לפעולות חבלה ברחבי הארץ. הוא ציין את האובייקטים הראויים להתקפה והדגיש את הצורך לפעול גם במחיר של קורבנות אישיים. בין המטרות שנקב נכללו התחבורה, כבישים ומסילות

הברזל, וכן בנייני הבולשת הבריטית, תחנות משטרה ועוד וכן פגיעות בצינור הנפט, שהוביל נפט מעיראק לבתי-הזיקוק בחיפה.³³²

ליל הרכבות

ב-1 בנובמבר יצאה יחידה משותפת של אצ"ל ולח"י לתקוף את תחנת הרכבת המרכזית בלוד – הייתה זו התחנה הגדולה ביותר בארץ שבה עברו כל הקווים הראשיים. הפעולה הייתה אמורה להתחיל בשעה 22:00 ולהימשך כחצי שעה. מסיבות שונות התאחרה היציאה והיחידה הגיעה למקום רק בשעה 23:30. איתן לבני, מפקד הפעולה, לא ייחס לכך חשיבות רבה מאחר שחשב לתומו כי זו הפעולה היחידה המתבצעת באותו לילה. הוא לא ידע שיחידות הפלמ"ח פעלו בשעה היעודה בכל רחבי הארץ ופוצצו את המסילה ב-153 נקודות שונות וכן סירות משמר בריטיות בחיפה וביפו. כך קרה שבהגיעו עם אנשיו לתחנת הרכבת בלוד, קדמו את פניהם קולות נפץ רבים; החיילים הבריטים, ששמרו על התחנה, פתחו באש על התוקפים והאירו את האזור בזרקורים. הפעולה אמנם בוצעה בהתאם לתוכנית, אולם במהלכה נהרג אחד המפקדים, יששכר וגמן-דרכי.

בישיבה של צמרת תנועת המרי התייחס בגין לחוסר התיאום שנתגלה ב"ליל הרכבות" וסנה הבטיח כי להבא תודיע ההגנה מראש על הפעולות שהיא עומדת לבצע, ותמנע הפתעות מיותרות מלוחמי האצ"ל ולח"י. למחרת ההתקפה המשולבת של שלושת ארגוני המחתרת, נשלח אל בן-גוריון מברק מירושלים, שבו נאמר, בין השאר:

הגענו להסדר עם הפורשים, לפיו הם יבצעו פעולות לפי הנחיותינו ובפיקודנו. הם יפעלו אך ורק לפי תוכניותינו ... ההסדר לא נכנס לתוקפו כי המפלגה [הכוונה למפא"י] משהה אותו. חלק מהמפלגה מתנגד לכול צורה של פעולה ובמיוחד להסכם עם הפורשים ...

על הקמת "תנועת המרי העברי" כתב בן-גוריון ביומנו ב-4.11.1945:³³³

הוסכם להקמת תנועת המרי, שמשה [סנה] יעמוד בראש (קול ישראל מדבר בשמה), משמעת מוחלטת. פולני [האצ"ל] ואברהם [לח"י]

³³² עלי זית וחרב ב', עמוד 175.

³³³ א"צ, יומן בן-גוריון מיום 4.11.1945.

מקבלים סנטור [נציגות] מצביעים בלי לדעת על השאר, ואסור לעשות כל פעולה על דעת עצמם. אם הפעולה תיפסק – הם חופשיים לנפשם. הם לא שותפים בהנהלה, אין מודיעים על חלוקת עבודה (מי יעשה מה – הכול נשאר בשם תנועת המרי העברי). ההסכם הזה נעשה לפני כשנים עשר יום (23-24 באוקטובר).

לאחר ההתקפות המשולבות שבוצעו ב-1 בנובמבר, כתב בן-גוריון לסנה:

מסור לחברים ברכת חזקו ואמצו. מה שעשו, עשו בכישרון, ביכולת ובטוב טעם, ויש שכר לפועלם, אם כי לא מידי ... הייתה זו הפגנת כוח רבת-עוז.

מן הראוי להשוות את הנאמר במכתב זה, לדברים שנשא בן-גוריון שנה קודם לכן בוועידת ההסתדרות: "עומדות בפנינו שתי שאלות, או יותר נכון, שתי ברירות שאין מנוס מהן. הראשונה: טרור או מאבק ציוני-מדיני. השאלה היא – זה או זה, שניהם יחד לא ייתכנו ...". והנה הוא מברך על פעולת טרור ועל תרומתה לתהליך המדיני.

אלא שלא כל חבריו להנהלת הסוכנות היהודית חשבו כמותו. רבים התנגדו לאקטיביזם של בן-גוריון ושל סנה, ותמכו בהמשך הדיונים עם השלטונות. בגלל ההתנגדות הזאת, נדחה אישור ההסכם בין ההגנה, האצ"ל ולח"י וכן האישור הפורמאלי של תחילת המאבק המזוין. רק ב-11 בדצמבר, חודשיים לאחר ההתקפה על המחנה בעתלית ויותר מחודש לאחר "ליל הרכבות", הובא העניין בפני הוועד הפועל הציוני. בסיומו של הוויכוח, העלה סנה (ששימש יושב-ראש הישיבה) להצבעה את הצעת של הנהלת הסוכנות היהודית, בזו הלשון: "השעה מחייבת הגברת היאבקות העם היהודי כולו בארץ ובגולה נגד משטר הספר הלבן ומגמות חיסול הציונות, כפי שיוחלט על-ידי ההנהלה" (בנוסח המקורי של ההצעה נאמר: "כפי שיוחלט מזמן לזמן" – כדי שלא יהיה אפשר להפנות אצבע מאשימה נגד הנהלת הסוכנות היהודית). ההחלטה הייתה מעורפלת במתכוון, אבל כולם ידעו במה המדובר. אחדים מהמתווכחים אף אמרו במפורש שהם שוללים שימוש בכוח, בדומה למעשי החבלה שנעשו ב"ליל הרכבות". ואכן, רק 60 אחוזים מן המשתתפים בהצבעה תמכו בהצעת ההנהלה.³³⁴

³³⁴ אצ"מ, פרוטוקול ישיבת הוועד הפועל הציוני מיום 11.12.1945.

חיים וייצמן, נשיא ההסתדרות הציונית, התנגד באופן עקבי להקמתה של תנועת המרי העברי ולפעולותיה.³³⁵

ב-21 בנובמבר 1945 הגיע ארצה הנציב העליון החדש, סיר אלן קנינגהם (הוא החליף את לורד גורט, שפרש מתפקידו מסיבות בריאות). יומיים לאחר השבעתו, נפגש קנינגהם עם בן-גוריון ושרת וביקש מהם לפעול להפסקת האלימות. בן-גוריון השיב כי למרות התנגדותו לאלימות, לא יוכל למלא את המשאלה הזאת. "היישוב לא יטה אוזן בשום פנים. היישוב פשוט יפנה לה עורף". על כך הגיב הנציב העליון: "במקרה זה נצטרך להטיל את האחריות על המנהיגים".³³⁶

נשק מבסיס צבאי בראש-העין

תוכניותיו הרבות של האצ"ל לפגיעה במוסדות השלטון הבריטי בארץ, הצריכו מילוי של המחסנים בנשק חדיש, והמקור הראשון לכך נמצא בבסיס חיל-האוויר הבריטי בראש-העין. ב-22 בנובמבר 1945, התקרבו לשערי המחנה שתי משאיות צבאיות ובהן לוחמים מחופשים לחיילים בריטיים. "הקצין", שישב ליד נהג המשאית הראשונה, מסר לשומרים מסמכים (מזויפים), לפיהם שתי המשאיות צריכות להעביר נשק מן המחנה הזה לבסיס אחר. התחבולה עלתה יפה והמשאיות שהורשו להיכנס למחנה, עשו דרכן ישירות למחסן הנשק. החייל התורן ופקיד אזורי שנמצאו שם, נכפתו והבחורים החלו להעמיס את הארגזים על המשאיות. הם סיימו את המלאכה במהירות ופרקו את שללם באחד מפרדסי פתח-תקוה. מאגר הנשק של האצ"ל התעשר ב-70 תת-מקלעים מסוג "סטן" יחד עם תחמושת רבה, 2 מרגמות בקוטר של 3 אינטש עם פגזים, וכן 5 מכונות-ירייה כבדות מטיפוס "בראונינג".³³⁷

פיצוץ משטרת גבעת-אולגה וסדנא-עלי

ב-23.11.1945 הצליחו הבריטים לתפוס את הספינה "ברל קצנלסון" וזאת לאחר שמרבית המעפילים שהיו על סיפונה ירדו לחוף מבטחים. בתגובה הוחלט במטה ההגנה לתקוף את תחנות המשטרה בגבעת-אולגה ובסידנא-עלי, ששמשו לשמירה על חופי הארץ. ב-25 בנובמבר, הותקפו על-ידי כוח

³³⁵ טבת, קנאת דוד כרך ד, עמוד 633.

³³⁶ טבת, קנאת דוד, ד, עמוד 625.

³³⁷ איתן לבני, המעמד, עמוד 146.

של הפלמ"ח שתי התחנות. בגבעת-אולגה (ליד חדרה) הצליחו החבלנים לחדור לעבר היעד מבלי שהשוטרים הרגישו בהם, הניחו את מטען הנפץ ולאחר שהפעילו את מנגנוני ההשהייה, נסוגו מן המקום. כעבור רבע שעה נשמע פיצוץ עז והבניין התמוטט. בסידנא-עלי (ליד הרצליה) הבחינו השוטרים באנשי הפלמ"ח כשהגיעו סמוך לגדר. נפתחה אש חזקה, אולם בחסות החיפוי, הצליחו החבלנים להכניס את מטעני הנפץ ולסגת מן המקום. בעת ההתפוצצות, נפגעו שבעה שוטרים.

ליל מטות המשטרה והבולשת

חודש לאחר הפשיטה במחנה חיל-האוויר בראש-העין, ב-27 בדצמבר 1945, שבה המחותרת ותקפה את מרכזי הבולשת הבריטית בירושלים וביפו. בשונה מהפעולה נגד מטרות אלה שנתיים לפני כן, בוצעה הפעם התקיפה בשיתוף עם לח"י. הבריטים, שלמדו את הלקח מן ההתקפה הראשונה, הוסיפו בינתיים ביצורים רבים סביב מרכז הבולשת בירושלים ותגברו את השמירה שם. הגישה הייתה קשה, אולם לוחמי האצ"ל ולח"י התגברו על המכשולים. הם הפתיעו את השומרים, פרצו לבניין והצליחו להניח בו מוקשים. ההתפוצצות הרסה את הבניין עד היסוד. בשעת חילופי היריות נהרג אחד התוקפים ואחדים נפצעו. מבין הבריטים נהרגו שבעה שוטרים ורבים נפצעו.

באותו לילה הותקף גם המטה המחוזי של המשטרה והבולשת ביפו, ששכן ברחוב יפו-תל-אביב. הכוח הפורץ הצליח להצמיד מטען חומר נפץ בתפר שבין הקומה הראשונה לשנייה. מהתפוצצות נפער חור בקיר, דרכו חדרו החבלנים לתוך הבניין, הניחו את מטעני החבלה ונסוגו בשלום. כעבור מספר דקות נשמע פיצוץ עז ומרבית החדרים בקומה השנייה נהרסו.

באותו ערב הותקף המחנה הצבאי במגרשי התערוכה שבצפון תל-אביב במטרה להחרים נשק. למרבה האכזבה, לא נמצא במחסן והשלל היחיד היה הנשק האישי של החיילים שנכנעו. מחילופי היריות נהרג חייל בריטי אחד וכן אחד מלוחמי האצ"ל. הנסיגה הייתה באמצעות שתי סירות שהובילו את הלוחמים לעבר "שבע תחנות" ומשם לרמת-גן.

למחרת ההתקפה החוזרת על מרכזי הבולשת, נקראו בן-גוריון ושרת אל הנציב העליון, אשר דרש מהם לעזור לממשלה בחיפושיה אחר משתתפי ההתקפה. תשובתם הייתה כי אין לסוכנות כל קשר עם ההתקפות על מוסדות הממשלה והצבא. הם הביעו את צערם העמוק על קורבנות האדם שנגרמו על-ידי ההתקפות. עם זאת הבהירו כי הסוכנות לא תתערב במניעת פעולות כאלה כל עוד ממשלת הוד מלכותו ממשיכה במדיניותה הנוכחית.

"קשה לפנות אל היישוב היהודי בקריאה לשמור על החוק בזמן שהממשלה בעצמה מפירה באופן שיטתי את החוק היסודי של הארץ, הכלול במנדט הארץ-ישראלי".³³⁸ מעניין לציין כי בפגישה זו מופנית אצבע מאשימה לעבר ממשלת בריטניה, והבקשה לשיתוף פעולה עם הבריטים נדחית בנימוס. בעקבות הפגישה עם בן-גוריון ושרת, המליץ קנינגהם בפני לונדון לתפוס את בנייני הסוכנות היהודית ולשים את חברי הנהלת הסוכנות תחת פיקוח משטרתי רציף. המלצותיו של הנציב העליון נדחו לעת עתה וזאת מן הנימוק שצעד דרסטי כזה עלול לפגוע בעבודת הוועדה באנגלו-אמריקנית, שנתמנתה ב-12.11.1945 כדי לחקור את בעיית הסכסוך בארץ-ישראל ולהמליץ על פתרונו.³³⁹

ליל שדות התעופה

ההתקפה החוזרת על מרכזי הבולשת, עוררה הדים רבים בכלי התקשורת ופגעה קשות ביוקרה הבריטית. מעודדים מן ההצלחה, הגישו נציגי האצ"ל תוכניות נוספות לפגיעה במוסדות השלטון הבריטי, אולם מטה ההגנה החליט להאט את קצב ההתקפות ודחה את האישור להצעות האצ"ל. עברו חודשיים ושוב יצאו לוחמי המחתרת להכות בבריטים, הפעם בשדות-תעופה. ב-27 בפברואר 1946 תקפו יחידות של האצ"ל מטוסים ומתקנים בשדות התעופה בלוד ובקסטינה, ויחידה של לח"י תקפה את שדה התעופה שליד כפר סירקין.

יחידה של לח"י פרצה דרך השער של שדה התעופה בליווי מכת-אש חזקה. השומרים נסו מן המקום והחבלנים נכנסו לתוך השדה והשמידו שמונה מטוסי-קרב מטיפוס "ספיטפייר".

בגלל הגשם והבוץ, הגיעה לוחמי האצ"ל לשדה התעופה הצבאי בלוד באיחור רב, וכאשר התקרבו לגדר, נשמעו ברקע הדי הפיצוץ מכפר סירקין. בשדה התעופה נתנן אות אזהקה והחיילים נקראו לעמדות. אחת היחידות הצליחה להתקרב לשנאי שהיה בקרבת מקום ולפוצצו. בחסות החשיכה, פרצו החבלנים את הגדר והסתערו אל המטוסים שחנו על הקרקע. לאחר הנחת המטענים, נסוגו הפורצים למקום המפגש והיחידה נסוגה לעבר פרדסי פתח-תקוה ורמת-גן. למחרת נודע כי 11 מטוסים צבאיים הושמדו בשדה התעופה בלוד.

³³⁸ עיתון "דבר" מיום 30.12.1945.

³³⁹ אייל, מאינטיפדה למרד, עמוד 231.

באותו לילה הותקף גם שדה התעופה הצבאי בקסטינה (חצור של היום). הכוח הגיע עד קרוב למקום בשתי משאיות, ובכסות אש החיפוי, חדרו החבלנים אל תוך השדה והצמידו את מטעני הנפץ במקום החיבור של הכנף וגוף המטוס. לאחר הפעלת מנגנוני ההשהייה, החלה הנסיגה. הכוח צעד בשביל בין הפרדסים ועבור כרבע שעה נשמעה ירייה בודדת. אחד הלוחמים נפגע וכעבור זמן קצר מת מפצעיו. היה זה הקורבן היחידי בפעולה הרחבה שנערכה באותו לילה.

בשלוש ההתקפות נהרסו לחלוטין 22 מטוסים ונזק נגרם לאחרים.³⁴⁰ בעקבות ההתקפות על שדות התעופה הצבאיים, והפגיעה במפציצים הכבדים שחנו על המסלול במחנה חצור, הועברו מרבית מטוסי חיל האוויר הבריטי למצרים, ובזאת נגנזה התוכנית להפוך את ארץ-ישראל לבסיס עיקרי של חייל האוויר.³⁴¹

ההתקפה על תחנות המשטרה הניידת

ארבעה ימים לפני כן, ב-22.2.1946, תקפה ההגנה, בעת ובעונה אחת, שלושה בסיסים של כוח המשטרה הניידת; בשפרעם, בכפר ויתקין ובשרונה שליד תל-אביב. בשפרעם ובכפר ויתקין בוצעה התוכנית במלואה: עשרות כלי רכב, וביניהם מכוניות משוריינות, הושמדו באמצעות חומר נפץ ופצצות תבערה. כל הלוחמים הצליחו לסגת מן המקום בשלום.

בשרונה (היום הקרייה של תל-אביב) קרתה תקלה חמורה. לוחמי ההגנה יצאו לעבר המחנה הצבאי שעתיים לאחר השעה שנקבעה מראש, וכאשר פתחו בהתקפה, הבריטים קבלו את פניהם באש עזה. למרות האש, הצליחו החבלנים להתקרב אל מספר משוריינים ולפוצצם, אולם כתוצאה מן היריות, נהרגו ארבעה לוחמים.

ב-6 במרס 1946 הגיעה ארצה הוועדה האנגלו-אמריקנית, שבדקה דרכים לפתרון הבעיה הארץ-ישראלית. כעבור חודשיים של חקירה ובדיקה, פרסמה ועדה זו את מסקנותיה, שכללו המלצה להעלאת מאה אלף יהודים מאירופה. תנועת המרי העברי, על שלושת רכיביה, הודיעה לממשלת בריטניה, כי תכריז על הפוגה בכול פעולותיה, כדי לאפשר את עלייתם של היהודים האמורים. אבל הבריטים דחו, בסופו של דבר, את המלצות הוועדה ותנועת המרי חזרה לתקוף מטרות ממשלתיות וצבאיות ביתר שאת.

³⁴⁰ שם, עמוד 245.

³⁴¹ חרובי, מחלקת החקירות הפליליות של המשטרה הבריטית, עמוד 248.

הפריצה למחנה הצבאי בספרנד (צריפין)

ביום הגעתה של ועדת החקירה האנגלו-אמריקנית לארץ-ישראל, ב-6.3.1945, בשעה 1:30 (שעת ארוחת הצהרים), קרבה לשער המערבי של המחנה הצבאי בצריפין (סרפנד) משאית צבאית ועליה 30 לוחמי אצ"ל מחופשים לחיילים בריטיים. בעוד ה"קצין" שישב ליד הנהג מוסר את צו התנועה לש"ג, ירדו כמה בחורים מן המכונית והתגברו ללא קושי על הזקיף ועל חמשת החיילים שהיו בתורנות באוהל המשמר. המכונית עשתה את דרכה במהירות ישירות למחסן הנשק. ה"חיילים" קפצו מן המשאית והחלו מיד בהעמסת ארגזי הנשק. לפני שסיימו את מלאכתם, חזר אחד החיילים הבריטיים מן הארוחה והתעורר אצלו חשד כשראה את הפעילות הבלתי שיגרתית. הוא פתח באש ואילו הצטרפו חיילים נוספים שהיו בקרבת מקום. מחילופי האש נפגעו חמישה לוחמים, ביניהם יוסף שמחון ומיכאל אשבל שנפצעו באורח קשה. נהג המשאית מיהר לצאת מהמחנה עם הנשק והלוחמים, לא לפני שמפקד הפעולה, אליהו טמלר ("יהושע"), הפעיל מוקש שפוצץ את אשר נשאר במחסן הנשק. ליד ראשון-לציון הורדו הפצועים לקבלת עזרה רפואית והנשק פורק בחולות המושבה. הפצועים קל הסתלקו מן המקום יחד עם הבריאים, בעוד שמחון ואשבל הוכנסו למכונית, יחד עם שולמית שמואלי וצפורה פלומין שהיו בתחנת העזרה ראשונה, והנהג עשה את דרכו במהירות לכיוון בית-החולים בתל אביב. בדרך נתקלו במשוריין בריטי שחייליו ערכו חיפוש במכונית ועצרו את נוסעיה. שני הפצועים הועברו תחילה לכלא יפו ולאחר שנחקרו, הועברו לבית החולים הממשלתי, שם נותחו, ולאחר שהחלימו, הועמדו לבית-הסוהר המרכזי בירושלים. שתי הבנות הועברו לבית-הסוהר לנשים בבית-לחם והוחזקו במעצר עד צאת הבריטים את הארץ.

למעלה מחודשיים לאחר מעצרו, הועמדו שמחון ואשבל בפני בית-הדין הצבאי בירושלים. הם ויתרו על עזרתו של עורך-הדין מכס קריצ'מן, שהועמד לרשותם, ובחרו להצהיר הצהרות פוליטיות בהן כפרו בזכות הבריטים לשלוט בארץ.

[...] את רוחו של העם העברי לא תשברו ואת שאיפת החופש, המקננת בלבות בניו, לא תשמידו. והודעתי זו, שהנני מוסר במקום הזה, תשמש עדות – אחת מני רבות – לעמדתם הבלתי ניתנת לערעור של ששים ריבוא אזרחים עברים, המאוחדים כאיש אחד במלחמתם למען שחרור ארצם מידי שלטון הדמים הבריטי (דברי מיכאל אשבל).

ב-13 ביוני 1946 דן בית-הדין הצבאי את שמחון ואת אשבל למוות בתלייה. לאחר קריאת גזר-הדין קמו השניים ושרו את "התקווה" יחד עם העיתונאים שהיו באולם. מיד לאחר פרסום גזר-הדין, שודרה ב"קול ציון הלוחמת" (תחנת השידור של האצ"ל) ההודעה הבאה:

אל תתלו את חיילינו השבויים,
חי אלוהים כי שבור נשבור את עמודי התלייה שלכם.
על גרדום בגרדום נשיב.

ב-18 ביוני 1946, יצאו לוחמי האצ"ל לתפוס בני ערובה בריטיים כדי להציל את חיי חבריהם שנידונו למוות. בתל-אביב פשטו שתי חוליות על שני בתי-מלון, "גת רימון" ו"הירקון", בהם נהגו להתארח קצינים בריטים. בשני המקרים פגשו הלוחמים מספר רב של קצינים; הם בחרו בחמישה בעלי הדרגות הגבוהות ביותר והעבירו אותם למקום מחבוא שהוכן בעוד מועד. הצבא הבריטי ערך חיפושים נרחבים בתל-אביב ובסביבתה, אולם מקום המחבוא לא נמצא. באותם ימים ביקר בארץ פילדמרשל מונטגומרי, לאחר שנתמנה לתפקיד "ראש המטה הקיסרי הבריטי". בפגישתו עם הגנרל ברקר, מפקד הצבא בארץ, אמר: "עליך לאשר את גזר-דין המוות, גם אם כתוצאה מכך ירצח הארגון את חמשת הקצינים שנלקחו כבני ערובה".³⁴² המלצתו של מונטגומרי לא נתקבלה, ובסופו של דבר שוחררו הקצינים הבריטיים והנציב העליון המיר את גזר-דין המוות שהוטל על שמחון ואשבל במאסר עולם. את מסקנותיו מן הביקור סיכם מונטגומרי במילים הבאות:³⁴³

כתוצאה מן המצב בארץ התברר לי שהשלטון הבריטי הוא רק בשם; השולטים האמיתיים, לדעתי, הם היהודים. הסברתי למפקד הצבא בארץ (הגנרל ברקר) שאסור שמצב זה יימשך. עלינו ללחוץ על הממשלה בלונדון להחליט שיש להחזיר את השלטון האפקטיבי בארץ לבריטים. החלטה כזו תביא למלחמה ביהודים, ומבחינת הצבא תהיה זו מלחמה נגד אויב ערמומי ופנאטי, שלא יהסס לנקוט בחטיפות, רצח וסבוטג'.³⁴³

The Memories of Field Marshal Montgomery, p. 426³⁴²

The Memoirs of Field Marshal Montgomery, p.243³⁴³

ההתקפה על מתקני הרכבת בדרום הארץ

ב-2 באפריל יצא האצ"ל לפעולה נרחבת בדרום הארץ, במטרה לשתק את תנועת הרכבות. הייה זאת הפעולה הגדולה ביותר שערך האצ"ל עד אז והשתתפו בו כמאה לוחמים. אותו לילה פוצצו אנשי לח"י את גשר "נעמן" מדרום לעכו.

האצ"ל פעל בשלוש קבוצות: האחת – צעדה מרחובות לעבר הכפר הערבי יבנה (היום יבנה). בהגיעם ליעד, הצליחו החבלנים לפוצץ את גשר הרכבת וכן מתקנים שונים. הכוח נסוג לעבר בת-ים וכולם הגיעו בשלום לבסיס. הקבוצה השנייה – יצאה לעבר אזור זרנוקה (כפר ערבי ששכן דרומה ליבנה), אולם הבחורים הגיעו ליעד באיחור, ונתקלו בירי רקטות תאורה. לאחר הנחת המטענים מתחת לגשרונים וכן ליד עמודי הטלפון, פתחו השוטרים באש. מחילופי היריות נהרג אחד הלוחמים ושני נפצעו. לאחר סיום הפעולה, החלה הנסיגה לעבר בת-ים.

הקבוצה השלישית התקיפה את תחנת הרכבת באשדוד ואף היא הגיעה באיחור ליעד. אחת החוליות שתקפה את הגשר, נתקלה בהתנגדות השוטרים שהתבצרו ב"פילבוקס". בקרב שהתפתח נהרגו שני שוטרים והשלישי נמלט. לאחר הנחת המטענים מתחת לגשר, התקדם הכוח לעבר התחנה. הבחורים השתלטו על חמשת השוטרים ששמרו על המקום והניחו מטענים ליד המתקנים השונים וכן מתחת לקטר שהגיע למקום. עם סיום המשימה, החלה הצעידה לעבר בת-ים. ההליכה בחולות הייתה קשה והאטה את הנסיגה. כאשר הבחורים התקרבו לבת-ים, כבר האיר השחר, ומטוס סיור בריטי גילה אותם. לא עבר זמן רב וכוחות צבא זרמו לאזור והקיפו את הבחורים העייפים.

בחולות בת-ים נעצרו על-ידי בריטים 31 לוחמים (ביניהם גם לוחמת אחת). תפיסתם של ה-31 הייתה מכה קשה לחיל הקרב של הארגון, אולם יחד עם זאת גרם מעצרים, ובעיקר משפטם, להד נרחב בתקשורת המקומית והבינלאומית.

בין העצורים היה גן איתן לבני – קצין המבצעים הראשי של האצ"ל, אשר נידון, יחד עם חבריו, ל-15 שנות מאסר.

המחבר, שהשתתף באותה פעולה, נפצע בזרועו והועבר לבית-החולים ליולדות ברחוב לילנבלום בתל-אביב, ששימש את פצועי האצ"ל. ארבעים שנה לאחר מכן, כאשר עיינתי בארכיון ההגנה לצורך כתיבת ספרי, מצאתי

את המסמך הבא, שנכתב בידי האחראי על שירותי הרפואה של ההגנה באזור תל-אביב בשנת 1946:³⁴⁴

מפי גיל [ארנסט גוטהלף, רופא סניף תל-אביב]:
 נודע ששני פצועים מפעולת ליל ה-2.4 נמצאים בעיר. אחד הפצועים הגיע לד"ר פרידלנדר (חבר "אחדות" [ההגנה]) באיזו דרך לא ידוע. ד"ר פרידלנדר בא יחד עם ד"ר מתן שנקר ל"הדסה" בכדי להכניס את הפצוע. אולם לא הסכימו לקבלו (פרידלנדר קיבל הוראה מפורשת לא לטפל בפצועי האצ"ל ולמרות זאת קיבל את הפצוע). לאחר שלא נתקבל ב"הדסה", הביאו את הפצוע לבית-חולים של ד"ר ברנט ברחוב לילנבלום. לפצוע יש שבר בזרוע ולפי דבריו הלך עם חוסם עורקים כ-10 שעות עד שהגיע העירה. שם הפצוע עדיין לא ידוע. (ההדגשה שלי, י.ל.)

מסמך חמור זה אומר דרשיני: ראשית, כיצד זה מעיזים להורות לרופא שלא לטפל בפצועים, גם אם הם משתייכים לאצ"ל. ושנית, הרי הייתה זו תקופת תנועת המרי העברי, תקופה של שיתוף פעולה מלא בין שלושת הארגונים החשאיים בארץ – ההגנה, האצ"ל ולח"י.

ההתקפה על משטרת רמת-גן

ביום שלישי, ה-23 באפריל 1946, התקרבה אל משטרת רמת-גן מכונית צבאית ומתוכה יצאו כתריסר "אסירים ערבים" מלוויים ב"חיילים בריטים". ה"אסירים" הוכנסו לתחנה וה"סמל הבריטי" האחראי על השיירה הודיע ליומנאי כי ה"ערבים" נתפסו בגניבה במחנה הצבאי בתל-ליטבינסקי (היום תל-השומר) והם מובאים למאסר. בעוד היומנאי מברר כיצד לנהוג, שלפו ה"אסירים" ומלוויהם אקדחים וכל השוטרים נצטוו להרים את ידיהם ולהיכנס אל תא המעצר. תוך דקות השתלטה יחידת הפורצים על התחנה, והבחורים פנו למחסן הנשק ופרצו את הדלת בעזרת חומר-נפץ. בינתיים נכנסה לבניין יחידת "הסבלים" בפיקודו של דב גרונר. הם הוציאו את הנשק מן המחסן והטעינו אותו על המשאית שחנתה מחוץ לבניין. תוך מהלך הטענת הנשק, הבחין בנעשה אחד השוטרים, ששהה בקומה העליונה, וכיוון מקלע לעבר התוקפים. תחילה פגע במקלען האצ"ל שהתמקם על מרפסת הבית מול

המשטרה ולאחר מכן כיוון השוטר את האש לעבר "הסבלים", שהמשיכו להעביר את הנשק אל תוך המשאית, כאשר הכדורים שורקים לידם. עם סיום המלאכה, יצאה המשאית לדרכה אל אחד הפרדסים הסמוכים לרמת-גן. במפקד שנערך במקום התברר שחסרים שלושה לוחמים: הברניסט ישראל פיינרמן, שנורה למוות בעודו מחפה על "הסבלים" מעל מרפסת הבניין שממול למשטרה; יעקב זלוטניק, איש האצ"ל מחיפה, שנפצע פצעי מוות תוך כדי ריצה אל המשאית. הלוחם השלישי שנעדר מההתקפה היה דב גרונר, שנפצע קשה בלסתו, צנח אל תוך התעלה שליד הגדר ונלקח בשבי. הבריטים העבירו את גרונר לבית-חולים "הדסה" בתל-אביב, שם נותח על-ידי פרופ' מרכוס, מידידי המחתרת. שנים עשר יום שהה גרונר ב"הדסה", כאשר משמר מזוין שומר על חדרו בכל שעות היממה. מ"הדסה" הועבר לבית-החולים הממשלתי ביפו ולאחר מכן לאגף החולים בבית-הסוהר המרכזי בירושלים.

ב-25.5.1946 התכנסו ראשי המטות בלונדון כדי לעדכן את "הדרישות האסטרטגיות הבריטיות במזרח התיכון". הם חיברו מסמך שבו נקבע כי "רוסיה היא האויב" וכי במקרה של מלחמה, מצרים וארץ-ישראל חיוניות להגנה על המזרח התיכון. לדעתם "יהיה זה נכון לשמור בארץ-ישראל כל כוח צבאי שאנחנו מחשיבים להכרחי, ואנחנו חייבים בשליטה מלאה על ארגון המגננה האסטרטגית באזור זה".³⁴⁵

אולם בארץ המצב הלך והסתבך. ב-10.6.1946 הותקפו רכבות הנוסעים בשלושה מקומות בארץ. הרכבת שיצאה מירושלים, נעצרה על-ידי כוח של האצ"ל בהתקרבה לתל-אביב, כל הנוסעים הוצאו מן הרכבת והיא הועלתה באש. "המאורע עורר רושם בכל הסביבה. ביפו ובשכונות הסמוכות עלו מאות אנשים על הגגות והסתכלו במחזה הנדיר כשרכבת שלמה עולה בלהבות".³⁴⁶

באותה עת הותקפו עוד שתי רכבות; האחת ליד נען בדרום הארץ והשנייה – הרכבת שנסעה מתל-אביב לחיפה.

ליל הגשרים

גולת הכותרת של פעולות ההגנה נגד השלטון הבריטי בארץ, נודעה בכינוי "ליל הגשרים". ב-16 ביוני, פוצצו יחידות הפלמ"ח 11 גשרים שחיברו את

³⁴⁵ אייל, מאיטיפדה למרד, עמוד 286.

³⁴⁶ עיתון "הארץ" מיום 19.6.1946.

ארץ-ישראל עם הארצות השכנות. מגשר בנות-יעקב בצפון ועד גשר אלנבי ליד יריחו וגשרים שמדרום לעזה. בין היתר, הותקף גם גשר מסילת-הברזל שליד הכפר הערבי א-זיב בקרבת ראש הנקרה. בהתקפה זו קרה אסון, וכתוצאה מהתפוצצות אחד המטענים בטרם עת, נהרגו 13 מלוחמי הפלמ"ח. לוחם נוסף נהרג באש הבריטים לפני כן. יתר ההתקפות עברו ללא תקלות והלוחמים חזרו בשלום לבסיסים.

לאחר "ליל הגשרים" נכתב ב"עוז", כתב-העת הבלתי-לגאלי של "אחדות העבודה", כי:

הפעולות האחרונות מעידות על-כך שהמערכה עלתה לשלב חמור יותר: שוב לא היו אלה מבצעי אזהרה בלבד. הפעולות היו מכוונות לגרימת נזק ממשי לשלטונות הארץ, והנזק נגרם. הן נועדו להפסיק את התחבורה בין הארץ ושכנותיה, והתחבורה נפסקה. הפעולות הוכיחו שכל עוד לא יהיה פתרון ציוני לארץ, לא תוכל הממשלה לשלוט בה.

אולם בדיעבד התברר כי החבלה ב-11 הגשרים, הייתה הפעולה האחרונה שביצע הפלמ"ח במסגרת "תנועת המרי העברי".

ההתקפה על בתי-המלאכה של הרכבת בחיפה

למחרת "ליל הגשרים" תקפה יחידה של הלח"י את בתי-המלאכה של הרכבות במפרץ חיפה. הייתה זו הפעולה הגדולה ביותר שביצע לח"י, אך גם החמורות ביותר בתוצאותיה.

בתי המלאכה נמצאו בלב אזור שהיה מוקף מחנות צבא, יחידות משטרה ומתקנים שנשמרו בידי חיילים ושוטרים. בנוסף לזאת יש לזכור כי הפעולה בוצעה לילה אחד לאחר "ליל הגשרים", כאשר הצבא והמשטרה הבריטיים היו בכוננות גבוהה.

המתקיפים פרצו דרך שער הכניסה, לאחר שהנוטרים הערבים ברחו עקב פיצוץ השער. במחנה עצמו נתקלו הפורצים בהתנגדות ובחילופי האש נהרגו שניים מחבריהם ושלושה נפצעו. לאחר זמן קצר השתלטו המתקיפים על כל שטח בתי-המלאכה והחבלנים הצליחו לפוצץ קטרים ומתקנים חשובים. לאחר שניתן אות הנסיגה, יצאו התוקפים דרך פריצה שנעשתה בגדר והגיעו למכונית משא שדפנותיה היו משוריינים. המכונית יצאה לדרכה והצליחה להתגבר על האש שניתכה עליה מחיילים שניסו לעצרה. לפתע התנגשה המשאית במחסום טנקים ואש כבדה הומטרה ממקלעים, תת-מקלעים ורובים. תשעה לוחמים נפלו בו במקום; שישה הצליחו להתחמק לכפר-אתא

הסמוך, וכל השאר – 22 במספר, רבים מהם פצועים, נפלו בשבי והובלו אל מחנה צבאי סמוך וממנו, לבית-הסוהר בעכו.

תגובת הבריטים לא איחרה לבוא. למחרת "ליל הגשרים", ביצעו כוחות גדולים של הצבא חיפושים נרחבים בקיבוץ מצובה שבגליל המערבי, בחשד כי שימש כבסיס יציאה ליחידת הפלמ"ח. התושבים הוצאו מן הבתים ונכלאו במכלאות מיוחדות שהוכנו מגדר-תיל. 27 חברים נעצרו ונשלחו לכלא עכו.

חיפוש דומה נערך בקיבוץ בית-הערבה שליד ים-המלח ובהתנגשות בין החברים והחיילים, נפצעו 12 מתושבי המקום. 70 גברים נעצרו ונשלחו למחנה-המעצר בלטרון. למחרת היום צרו כוחות גדולים של צבא על קיבוץ כפר-גלעדי שבצפון. החיילים פרצו פנימה, ונתקלו בהתנגדות פסיבית של חברי הקיבוץ. מאות מתושבי הגליל העליון חשו לעזרת הנצורים, ומשהתקרבו לקיבוץ, נפתחה עליהם אש; שלושה נהרגו ושישה נפצעו.

כל הפעולות האלה היו מעין הקדמה למבצע גדול בהרבה, שנערך כעבור שבועיים ונודע בשם "השבת השחורה".

"השבת השחורה"

אור ליום שבת, 29 ביוני, פתחו 17 אלף חיילים במבצע "ברודסייד" שתוכנן זמן רב לפני כן בקפידה ובסודיות רבה. גבולות הארץ נסגרו, קווי הטלפון נותקו ובכל חלקי הארץ הוכרז עוצר. הצבא פשט על יישובים קטנים ומוסדות בערים, כדי להחרים נשק ומסמכים ולעצור את מנהיגי היישוב ואת פעילי ההגנה בעת ובעונה אחת. ממשלת המנדט הודיעה כי היא נחושה בדעתה לעקור את הטרור והאלימות, וכי פעולות הצבא קיבלו את אישור הממשלה המרכזית בלונדון.

המבצע בא בהפתעה והשיג את מרבית מטרותיו. בירושלים פשטו הבריטים על בנייני הסוכנות היהודית ולאחר חיפוש יסודי בחדרים, ובעיקר בארכיון, החרימו מסמכים שהוטענו על שלוש משאיות גדולות. בתוכם היו מברקים שהוכיחו בעליל את חלקה של הסוכנות היהודית בהנהגת תנועת המרי העברי. בין היתר הוחרם ההסכם בין ההגנה, האצ"ל ולח"י וכן מברקים המאשרים פעולות שונות שבוצעו על-ידי שלושת הארגונים. חיילים שפרצו לבתיהם של חברי הנהלת הסוכנות היהודית לא הסתפקו בעריכת חיפושים אלא גם עצרו את האנשים עצמם.³⁴⁷

לביתו של הרב פישמן-מימון בן השישים, הגיעו בשבת ב-4.15 בבוקר. הרב פישמן הודיע לבאים כי אינו יכול לנסוע בשבת והציע ללכת ברגל עד לתחנת המשטרה, או להעמיד משמר ליד הבית עד מוצאי שבת ואז יוכל לנסוע. הוא ביקש מן הקצינים שיפנו אל הממונים עליהם בקשר להצעה זו. אך הללו קיבלו הוראה לקחתו מיד. אז ישב הרב פישמן על הכיסא והשיב כי לא יזוז ממקומו. החיילים אמרו לשאת אותו בידיים עם הכיסא, אולם הרב פישמן החליק מן הכיסא ואז לקחוהו בכוח והעלוהו על המכונית. בבית גם נעשה חיפוש ומאחר ולא היה חשמל לרגל השבת, השתמשו החיילים בפנסים שהיו בידיהם.

בין העצורים היו גם משה שרתוק (שרת) וברנרד ג'וזף (דב יוסף) ראשי המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית וכן דוד רמז, שהיה אז יושב-ראש הוועד הלאומי. עליהם נוספו עוד אישי ציבור שנעצרו ברחבי הארץ והובאו למחנה המעצר המיוחד שהוקם בלטרון.

³⁴⁷ עיתון "דבר" מיום 1.7.46.

חיפושים ומעצרים נערכו גם בקיבוצים רבים. בקיבוץ מזרע פרצו חיילים בריטים למטה הפלמ"ח והחרימו מסמכים רבים, ובכללם כרטסת של כל חברי הפלמ"ח. השמות אמנם נכתבו בכתב-סתרים, אולם עצם ההחרמה היוותה פגיעה מורלית קשה.

אולם ההצלחה הגדולה ביותר נרשמה לבריטים בקיבוץ יגור. לבריטים היו כנראה ידיעות מוקדמות על קיומם של מחסני נשק גדולים במקום, והם התמידו בחיפושיהם במשך שבוע ימים. חברי הקיבוץ התנגדו באופן פסיבי, אולם הם פוזרו בגז מדמיע והושמו במכלאות שהקימו החיילים. תחילה היה לחיפוש אופי שגרתי, אולם לאחר שנמצא מחסן הנשק הראשון, השתנה היחס והבריטים החלו להפוך כל אבן בחיפושיהם אחר נשק. ואמנם בתום שבוע ימים, נפל בידיהם שלל רב: יותר מ-300 רובים, 100 מרגמות 2 אינטש, יותר מ-400,000 כדורים, 5,000 רימונים ו-78 אקדחים. השלל העצום הזה הוצג במסיבת עיתונאים שערכו הבריטים במקום. הם עצרו את כל הגברים שנמצאו ביגור ופינו את השטח.

במהלך "השבת השחורה", נעצרו ברחבי הארץ יותר מ-2,700 איש, שהועברו למחנות המעצר ברפיח ובלטרון. בין אלה שחמקו ממעצר היו משה סנה, שהצליח להסתתר לפני תחילת המבצע ובן-גוריון, שהיה באותה עת בפאריס.

היישוב בארץ הוכה בהלם, וההגנה הגיבה בזעם רב. "החומה", בטאונה של ההגנה, יצא בפרסום מיוחד מטעם תנועת המרי, שבו נאמר:

החֹמָה

עֲנֵי בְּטַחֲוֹן וְהֶאֱנֵפֵי

ברִיטְנִיהַ אַסְרֵה מַלְחָמָה
עַל עַם יִשְׂרָאֵל!
עַם יִשְׂרָאֵל יִשִּׁיב מַלְחָמָה
שְׁעָרָה!

הַמְרֵי הָעֵבְרִי יִמְשֶׁךְ!
הַמְרֵי הָעֵבְרִי אַךְ הַחֹל!
הַמַּחְתָּדֹת הָעֵבְרִית
עוֹמְדֹת אִיתְנָה לְשִׁירוֹת
הָאוֹמָה!

הַלֵּאָה הַשְּׁלֵמֶן הַנְּאֻצִי-
בְרִיטִי!

הַלֵּאָה בְּנֵי טִיטוֹס הַטּוֹמָאִים
מִן הָאָרֶץ הַקְּדוּשָׁה!
יְגוֹר הַחֲרָבָה: עוֹד נְבִיךְ
וְנִבְנִית!

תְּחִי הָעֲלִיָּה הַחֲפֵשִׁית!
תְּחִי מְדִינַת הַיְהוּדִים!

תַּמְעַת הַבְּרִי

ב' תמוז ה'תש"ו

פיצוץ מלון המלך-דוד³⁴⁸

"השבת השחורה" גרמה להסלמה חזיתית בין היישוב היהודי לבין השלטון הבריטי; באוויר עמדה התחושה שאין דרך חזרה וכי מתקרב היום בו תכריז המנהיגות על הקמת ממשלה יהודית זמנית במחותרת. בישיבת המפקדה הארצית של ההגנה טענו כמעט כל המשתתפים, כי יש להמשיך במאבק המזוין ביתר תנופה, כדי להוכיח לבריטים שלא הצליחו לשתק את תנועת המרי העברי למרות המעצרים ההמוניים. באותה ישיבה, הוחלט לבצע שלוש פעולות נגד השלטון הבריטי; האחת – פשיטה של הפלמ"ח על מחנה הצבא בבת-גלים במטרה להחרים נשק (לפי הידיעות שהיו בידי הש"י, הועבר לשם הנשק שנלקח ביגור). ביצוע הפעולה השנייה – פיצוץ בניין מלון "המלך דוד", בו שכנו המפקדה הראשית של הצבא הבריטי וכן מזכירות ממשלת המנדט, הוטל על האצ"ל. על לח"י הוטל לפוצץ את בניין "האחים דוד" (הסמוך למלון "המלך דוד"), שבו שכנו משרדי הממשלה. סנה הציג את תוכנית הפעולה בקווים כלליים בפני ועדת א³⁴⁹ לאחר קבלת האישור, כתב סנה למנחם בגין ולפרידמן ילין:³⁵⁰

(א) עליכם לבצע בהקדם האפשרי את הציק [כינוי למלון "המלך דוד"] ואת 'עבדך משיחך' [הכוונה לבניין האחים דוד]. הודיעונו על המועד. מוטב בבת-אחת. אין לפרסם זהות הגוף המבצע – לא פרסום מפורש ואף לא ברמיזה.
 (ב) אף אנו מכינים משהו – פרטים נודיעכם בעוד מועד.
 (ג) יש להוציא את ת.א. [תל-אביב] וסביבתה מכלל כל תוכנית פעולה. אנו מעוניינים כולנו לשמור מכל משמר על ת.א. – כמרכז חיי היישוב וכמרכז פעולתנו אנו. אם בעקבות פעולה תשותק ת.א. (עוצר, מאסרים), נשותק גם אנו ותוכניותינו. אגב, לא כאן מרוכזים העצמים החשובים של הצד שכנגד. ובכן, ת.א. – 'מחוץ לתחום' בשביל צבאות ישראל ...
 "מ" [משה סנה] 1.7.46

³⁴⁸ פרטים על ההתקפה על מלון המלך-דוד ראה בספרו של המחבר "בלהב המרד".

³⁴⁹ ועדת א הייתה הדרג המדיני העליון, שבפניה הובאו בקווים כלליים התוכניות האופרטיביות של תנועת המרי. כל ביצוע היה מותנה באישור הוועדה.

³⁵⁰ מ"ז, כ-4, 1/11/5.

בעוד ההכנות לפעולות בעיצומן, הגיע מאיר ויסגל (ששימש מזכירו של וייצמן) למקום מחבואו של סנה. ויסגל בא בשליחותו האישית של חיים ויצמן, נשיא ההסתדרות הציונית (וייצמן עצמו שכב אותו זמן על ערש דווי בביתו ברחובות). ויסגל הודיע לסנה כי ויצמן מפציר בו להפסיק את המאבק המזוין נגד הבריטים. בין השאר, ציטט ויסגל את וייצמן באומרו:³⁵¹

המאורעות האחרונים זיעזעו אותי עד עומק נפשי. אנחנו עומדים על עברי פי תהום הכול עלול להיחרב. אם תמשיכו בפעולות, זו תהיה הכרזת-מלחמה על בריטניה, ובריטניה תשיב מלחמה שעה. אנוכי הנני עדיין נשיא ההסתדרות הציונית, במדינות מקובל כי הנשיא הוא המפקד העליון של הכוחות המזוינים. מעולם לא נזקקתי לסמכות זו ולא עלה בדעתי להתערב בענייניכם. הפעם, הראשונה והיחידה, הנני משתמש בזכות זו ודורש ממך להפסיק את כל הפעילות [...] אני מבקש ממך תשובה ברורה – חיובית או שלילית. אם תשובתך תהיה שלילית, מיד אתפטר ואפרסם את נימוקי התפטרותי. אני יודע שייגרם נזק, כי מהשמעות תהיה קרע בהנהגה ובתנועה, והייתי רוצה למנוע את הנזק הזה. אבל הנזק שבהמשכת הפעולות הוא יותר גדול ולא אוכל לשאת באחריות לו.

סנה, שהתנגד להפסקת המאבק, הודיע לויסגל כי אינו יכול להכריע בעניין זה בעצמו וכי יביא את דרישתו של וייצמן בפני ועדת -x-. בוועדה התעורר ויכוח לגבי סמכויותיו של נשיא ההסתדרות הציונית, אולם בסופו של דבר הוחלט ברוב קולות להיענות לבקשתו של וייצמן. סנה התנגד להחלטת ועדת -x- והודיע על התפטרותו מתפקידו כראש המפקדה הארצית, אולם נשאר איש הקשר עם האצ"ל ולח"י. בפגישה עם בגין העלים סנה את החלטת ועדת -x- וכל בקשתו הייתה לדחות את ההתקפה על מלון המלך דוד, אבל לא לבטלה.

בינתיים דיברו חבריו של סנה על לבו שישהה את התפטרותו וייסע לפאריס, כדי שישתתף שם בישיבה של הנהלת הסוכנות היהודית וינסה

³⁵¹ סנה, אחרית בראשית, עמוד 98.

להשפיע על חבריה להמשיך במאבק המזוין נגד הבריטים. ב-19 ביולי, לפני צאתו את הארץ, העביר סנה פתק נוסף אל בגין, שבו נאמר:³⁵²

שלום!

שמעתי מחברי על מהלך השיחה האחרונה. אם עודך מחשיב את פנייתי האישית, הריני מבקשך בכל לשון של בקשה להשהות את הפעולות העומדות על הפרק לימים ספורים נוספים.

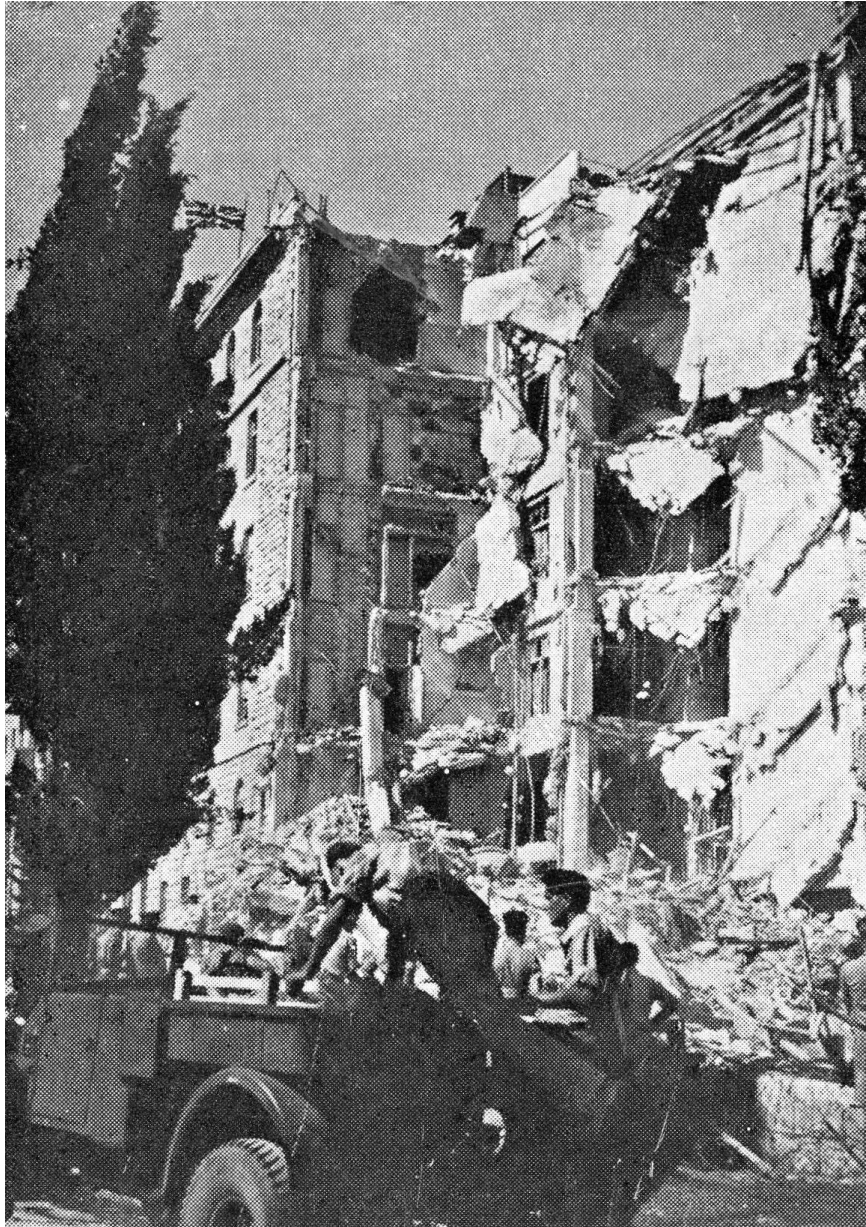
בעקבות בקשותיו של סנה, נדחה מועד ההתקפה עד ה-22 ביולי. בו ביום בשעה 12.30, הוחרדה ירושלים מפיצוץ אדיר; האגף הדרומי של מלון המלך דוד קרס תחתיו. האזהרות ששוגרו טלפונית מבעוד מועד לשלושה מוקדים (מרכזיית הטלפונים במלון המלך דוד, מערכת העיתון "פלשתיין פוסט" ובית הקונסוליה הבלגית הסמוכה למלון המלך דוד), לא הועילו. הבניין לא פונה ולמעלה מ-91 איש (28 אנגלים, 41 ערבים, 17 יהודים ו-5 אחרים) מצאו את מותם מתחת להריסות. חברי הנהלת הסוכנות היהודית והוועד הלאומי, שלא נעצרו ביום "השבת השחורה", התכנסו בירושלים וקיימו התייעצות, יחד עם פקידים בכירים, באשר לתגובה. הם לא ידעו כי מפקדת ההגנה אישרה את הפעולה מלכתחילה, ובחששם מצעדי נקם בריטיים, פרסמו גינוי חריף, שבו הובעו "רגשי זוועה על מעשה התועבה שלא היה דוגמתו, שבוצע היום על-ידי חבר פושעים". האצ"ל, כהבטחתו, לא פרסם את זהות המבצעים (כפי שנתבקש על-ידי סנה), אולם בשידורי "קול ישראל" נאמר כי "תנועת המרי העברי שוללת את ההרג הרב של אנשים ונשים חפים מפשע, שנגרם במשרד המזכירות הראשית בירושלים, כתוצאה מפעולות הפורשים ...".³⁵³ ועיתון "דבר" פירסם למחרת ההתקפה על מלון המלך דוד כי:³⁵⁴

מודיעים למערכת, כי הידיעה כאילו "תנועת המרי" פוצצה את בנייני המזכירות הראשים בירושלים – איננה נכונה. את המעשה הזה ביצע אחד הארגונים המתבדלים. "תנועת המרי העברי" בפעולותיה שוללת קורבנות אדם ומוסיפה לעמוד על דרכה.

³⁵² שם, שם.

³⁵³ סת"ה, ג', עמוד 899.

³⁵⁴ עיתון "דבר" מיום 23.7.1946.

מלון המלך דוד לאחר פיצוץ

ב-2 באוגוסט התכנסה הנהלת הסוכנות היהודית בפאריס והחליט על הפסקת המאבק המזוין נגד הבריטים. וכך ניסח בן-גוריון את הדברים: "לפי שעה תהיה הפסקה של קו מסוים עד לקונגרס הבא". יד המתונים גברה על האקטיביסטים, ושיתוף הפעולה בין שלושת ארגוני המחתרת, שנמשך עשרה חודשים, הגיע לקיצו. ראשי ההגנה ניסו להסביר כאילו פיצוץ מלון המלך דוד הוא שגרם לפירוקה של תנועת המרי העברי, אולם האמת היא שהסיבה העיקרית להחלטת הנהלת הסוכנות היהודית על הפסקת הפעולות הצבאיות של ההגנה הייתה נעוצה ב"שבת השחורה". החלטת הנהלת הסוכנות גרמה לאכזבה גדולה בקרב ראשי ההגנה, אשר סברו כי התנכלות

השלטונות ליישוב היהודי מחייבת דווקא להגביר את המאבק הצבאי נגד הבריטים. בעלון הפלמ"ח נאמר כי:

"תגובה זו [של הבריטים] הייתה צפויה מראש, ולא פעם התפלאנו על שאיחרו לנקוט בה. שגו אלה שהשלו את עצמם ולא הביאו אותה בחשבון כשהחליטו. אם די בפעולה אחת כדי לשתקנו – מוטב היה אילולא פתחנו כלל".

ישראל גלילי כתב כי "שלב ב' והשלבים הבאים יעלו בחומרתם ובאכזריותם. יהיו קורבנות, יחובלו יישובים, יהיו אלפי אסירים ויהיו הרוגי מלכות, אולם הארץ לא תשקוט". הגדיל לעשות יצחק שדה, שכתב בעיתונה של "התנועה אחדות העבודה":

"לא תהיה כניעה, כי אין מי שיצווה לנו על כניעה, ואם ימצא מי שיצווה, לא ימצא מי שימלא את הצו הזה"

בן-גוריון לא שכח לשדה את מאמרו, וכאשר בפרוס מלחמת העצמאות מונה שדה למפקד חטיבה חדשה, ביטל בן-גוריון את המינוי בטענה, שאדם המסוגל לכתוב מאמר כזה, אינו ראוי לשמש מפקד חטיבה.

יצחק שדה

יומיים לאחר ההתקפה על מלון המלך דוד, פירסמה הממשלה הבריטית "ספר לבן" ובו הביאה הוכחות לקשר שבין הסוכנות היהודית ובין פעולות הטרור בארץ-ישראל. הוכחות היו מבוססות על המסמכים שנמצאו בארכיון הסוכנת היהודית וכן על מברקים סודיים שנשלחו מארץ-ישראל לחברי ההנהלה בלונדון ושנקלטו על-ידי שירות המודיעין הבריטי.

הבריטים לא הסתפקו בגינויי שהטיחה ההנהגה הציונית כלפי "הפורשים" לאחר פיצוץ מלון המלך דוד, וגם לא בהחלטת הנהלת הסוכנות היהודית להפסיק את המאבק המזוין. הם המשיכו להתנכל לכוחות ההגנה כמקודם. בחודש אוגוסט החל גירוש מעפילים לקפריסין ונמשכו חיפושים נרחבים אחר הנשק של ההגנה. ב-26 באוגוסט נערכו חיפושים מדוקדקים בקיבוץ שדות-ים ו-84 מחבריו נעצרו והובאו למחנה המעצר ברפיח. יומיים לאחר מכן שם הצבא מצור בן שישה ימים על שני קיבוצים בדרום הארץ – דורות ורוחמה – והסב להם הרס רב.

בעקבות החלטת הנהלת הסוכנות היהודית בפאריס, התפטר סנה מתפקידו כראש המפקדה הארצית של ההגנה ומחברותו בהנהלת הסוכנות היהודית. במכתבו אל בן-גוריון, כותב סנה בין השאר:³⁵⁵

[...] לא ראיתי ואינני רואה בהתקפה זו של ה-29 ביוני, הנמשכת למעשה עד היום הזה, לא אסון ולא כישלון. אדרבה, ההתקפה הוכיחה כי השלטון רואה בכוחנו הפעיל גורם רציני, ולכן הוא הגיע לכולל מסקנה, שהוא מוכרח את הכוח הזה לשבור. ההיגיון המדיני חייב להפעיל שוב את כוחנו מיד לאחר ה-29 ביוני, כדי להוכיח, כי כוחנו לא נשבר ואף רצוננו להשתמש בו לא נשבר ... אולם הנשיא [וייצמן], אשר שהה אז בארץ, גזר על היישוב שלא להגיב על כל הפגיעות והעלבונות, פסל כל הצעה של פעולה, וכן גזר עלי להפסיק על כל פעולה שהיא. הייתי מוכן להמרות את פיו ולהפר גזירתו נטולת הסמכות, אולם נציגי כל המפלגות במוסד, פרט לחתום מטה ולבא-כוח אחת המפלגות הקטנות, התנגדו אף הם לביצוע הפעולות המעטות שהוחלט עליהן קודם לכן ...

שער שישי

פירוק תנועת המרי

האצ"ל ולח"י ממשיכים את מלחמתם בבריטים

עם פירוקה של "תנועת המרי העברי", השתחררו האצ"ל ולח"י מן הכבלים שהעיקו עליהם במשך עשרה חודשים, בהם נדחו רבות מן ההצעות שהציעו נציגיהם לראשי ההגנה. בתקופת תנועת המרי העברי התחזק האצ"ל מאוד, בנשק ובאנשים, ופתח בשורה ארוכה של מבצעים נגד השלטון הבריטי, אשר הגיעו לשיאן ב-1947. גם האהדה לאצ"ל בקרב היישוב היהודי בארץ, הלכה וגברה; האיש ברחוב לא היה מסוגל להבין את ההבדל בין פעולות האצ"ל בתקופת "תנועת המרי העברי", שזכו להערכה ולשבחים גם מפי ראשי היישוב, לבין אותן פעולות שבוצעו לאחר-מכן ואשר זכו לקיתונות של שופכין. "הלך רוח זה, של אי שביעות רצון מפירוק תנועת המרי, הביא לגילויים נסתרים וגלויים של אהדה לפורשים בקרב אנשי ההגנה".³⁵⁶

ב-9 בספטמבר 1946 התקיפו חוליות של האצ"ל את מתקני הרכבת במקומות שונים בארץ. נגרם נזק ותנועת מספר קוים של הרכבת שותקה. באותו יום פוצצו לוחמי לח"י את בניין הבולשת הבריטית ביפו.

פיצוץ תחנת הרכבת בחיפה

ב-20 בספטמבר 1946 הקרבה לתחנת הרכבת המזרחית של חיפה מכונית ועליה חבית. שני בחורים גלגלו את החבית למרכז התחנה והציבו לידה שלטי אזהרה בעברית, אנגלית וערבית. לאחר הנסיגה טלפנו למנהל התחנה והזהירו אותו מפני הפצצה שהוטמנה בתחנה. המנהל פינה את תחנת הרכבת מאנשים והזעיק את המשטרה. מומחי חבלה מן הצבא קשרו חבל סביב החבית, ובשעה שניסו להזיזה ממקומה, אירעה התפוצצות אדירה שהרסת כליל את תחנת הרכב.

יומיים לאחר מכן, הניחה יחידה של האצ"ל מוקשים על פסי הרכבת בקו חיפה-חדרה, ורכבת הדלק שעברה במקום התפוצצה ועלתה באש.

ההתקפה על תחנת הרכבת בירושלים

ב-30.10.1946 התקרבו לתחנת הרכבת בירושלים שתי מוניות. מאחת מהן ירדו גבר ואישה שנראו כאילו זה עתה נשאו, ואתם שלוש מזוודות. שני "סבלים" שחיכו למונית, נשאו אתם את המזוודות והניחו אותן בחדר הקבלה

³⁵⁶ סת"ה, ג, עמוד 948.

של תחנת הרכבת. האישה הלכה אל הקופה כדי לקנות כרטיסים לנסיעה, בעוד הגבר מטפל במזוודות (הוא הוציא את הניצרה כדי להפעיל את מנגנוני ההשהייה של המוקשים). לאחר שהאישה סיימה את רכישת הכרטיסים, הוציאה מתיקה בד והניחה אותו על המזוודות. על הבד היה כתוב בשלוש שפות (עברית, אנגלית וערבית) "סכנה מוקשים" ובצד היה מצויר סמל האצ"ל. שוטר ערבי שעמד בקרבת מקום, ניגש אל האישה, אחז בשמלתה ושאל: "מה זה?" מאבטח שעמד בקרבת מקום ירה בשוטר, וכל לוחמי האצ"ל שהיו בסביבה פתחו בריצה לעבר המונית שחיכתה בחוץ. כאשר המונית החלו לנסוע, נפתח עליה מטר של יריות. היה זה מארב של שוטרים, שהגיעו למקום בעקבות הלשנה של הבוגד היינריך ריינהולד ("ינאי") שהצליח להסתכן לתוך שורות המחותרת. הנהג, מאיר פיינשטיין, נפצע קשה בידו השמאלית, אולם המשיך בנהיגה עד לכניסה לשכונת ימין משה. מהיריות נפצע גם דניאל אזולאי. שני הפצועים הועברו לאחת הדירות בימין משה, אולם הצבא הקיף את השכונה ועצר את שני הפצועים, שהועברו לבית-החולים הממשלתי, שם נקטעה ידו של פיינשטיין.³⁵⁷

בשעה 2 אחר הצהרים הגיעו שוטרים רבים לתחנת הרכבת וכאשר חבלן המשטרה ניסה להרים את אחת המזוודות, אירעה התפוצצות שהחריבה את אולם התחנה. מן ההתפוצצות נהרג החבלן, שהיה קצין משטרה בריטי.

פיצוץ השגרירות הבריטית ברומא

יום לאחר ההתקפה על תחנת הרכבת בירושלים, נפתחה באירופה החזית השנייה, בפיקודו של אליעזר תבין. ב-31 באוקטובר 1946, בשעה 2 אחר חצות, הניחה חולייה של האצ"ל שתי מזוודות ליד דלת הכניסה של השגרירות הבריטית ברומא. חולייה נוספת הציבה שלטי אזהרה בסמוך לבניין. בשעה שנבחרה להתקפה, פסקה כבר התחבורה הציבורית וכל מועדוני הלילה היו סגורים. בשעה 2:46 (כפי שנקבע על פי שעוני השגרירות שפסקו לפעול) התפוצצו שתי המזוודות וכל החלק המרכזי של הבניין נהרס.

לפיצוץ השגרירות היה הד רב באנגליה. הודעת האצ"ל שאנשיו בצעו את ההתקפה, הכניסה את שירותי הביטחון באנגליה לחרדה וגבר החשש של פגיעה נוספת בנציגות הבריטית ברחבי אירופה. רוב העיתונים באנגליה

³⁵⁷ פרטים על הפעולה ועל בגידתו של "ינאי", ראה ספרו של המחבר "בלהב המרד", עמוד 193 והילך.

ידעו לספר על פלישת טרוריסטים יהודיים ללונדון, וידיעה זו הופצה גם בעיתוני המערב והמזרח.³⁵⁸

מלקות

ב-13 בספטמבר 1946 התקיפה יחידה של האצ"ל, בפיקודו של אליעזר סודיט-שרון ("קבצן"), את בנק עותומן ביפו במטרה להחרים כסף שהיה דרוש למלחמת המחתרת. הבחורים שהו בבנק למעלה מן המתוכנן וכאשר יצאו, נתקלו בהמון ערבי שהתנפל עליהם. הם התפזרו לכיוונים שונים, אולם לא כולם הצליחו להימלט. יחזקאל ונגר נדקר קשות בידי הערבים וכעבור שלושה ימים נפח את נשמתו. שלושה (אליעזר סודיט, בנימין נס ובנימין קמחי) נתפסו בידי המשטרה עם נשק בידיהם והובאו בפני בית-הדין הצבאי בירושלים. ב-17 בדצמבר נידונו אליעזר סודיט ובנימין נס ל-15 שנות מאסר ללא יחס מיוחד, בעוד בנימין קמחי בן ה-17, שהואשם גם ביריות על מנהל הבנק, נידון ל-18 שנות מאסר וכן ל-18 מלקות. הייתה זאת הפעם הראשונה שלוחם האצ"ל קיבל עונש משפיל של מלקות, והאצ"ל יצא באזהרה חמורה, בעברית ובאנגלית, לפיה "אם יוצא העונש לפועל, יוטל אותו עונש על קציני הצבא הבריטי. כל אחד מהם עלול ללקות 18 מלקות". הבריטים לא שעו לאזהרת הארגון, וביום שישי ה-27 בדצמבר 1946, הולקה בנימין קמחי 18 מלקות בבית-הסוהר המרכזי בירושלים. עם היוודע הדבר, יצאו לוחמי האצ"ל במוצאי השבת, ה-29 בדצמבר 1946, לפעולה. בנתניה הולקה מייג'ור ברט מן הדיביזיה השישית המוטסת, בתל-אביב הולקו שני סמלים בריטים ובראשון-לציון הולקה סמל נוסף. יחידה נוספת, שמנתה חמישה לוחמים (יחיאל דרזנר, מרדכי אלקחי, אליעזר קשאני, חיים גולובסקי ואברהם מזרחי) יצאה למשימתה במכונית מפתח-תקווה. לא הרחק מן הכפר וילהלמה נתקלה המכונית במחסום צבאי, ולפני שהנהג הצליח להתחמק, ניתכה עליהם אש עזה. מן היריות נפגע הנהג, אברהם מזרחי, שמת לאחר מכן מפצעיו. יתר הארבעה הוצאו מן המכונית והובלו למחנה צבאי סמוך, שם הפשיטום מבגדיהם, היכו והשפילו אותם. לאחר חמישה ימים של עינויים והשפלות הובאו הארבעה לבית-הסוהר המרכזי בירושלים. משפטם התקיים ב-10 בפברואר 1947 (ראה להלן).

אזהרה!

חייל עברי, שופל בשבי האויב, "גידון" ע"י, בית-דין של
 צבא הכבוש הבריטי למלקות.
 אנו מזהירים את מאשלת הדכוי מפני הוצאה לפועל של
 עונש משפיל זה.
 אם הוא יוצא אל הפועל, יופל אותו עונש על
 קציני הצבא הבריטי. כל אחד מהם יהיה עלול
ללקות 18 מלקות.

הארגון הצבאי הלאומי
 בארץ-ישראל

בסלו תשי"ז

WARNING!

A Hebrew soldier, taken prisoner by the enemy, was
 sentenced by an illegal British Military "Court" to the
 humiliating punishment of flogging.
 We warn the occupation Government not to carry out
 this punishment, which is contrary to the laws of soldiers
 honour. If it is put into effect — every officer of the British
 occupation army in Eretz-Israel will be liable to be punished
 in the same way: to get 18 whips.

HAIRGUN HAZVAI HALEUMI (N. M. O.)
 b'Eretz-Israel

הלקאת קצינים וסמלים בריטים הייתה מעשה ללא תקדים בתולדות האימפריה הבריטית; אולם למרות הכעס והעלבון, למדו הבריטים את הלקח, והנציב העליון ביטל את עונש המלקות שהוטל על אהרון כהן.³⁵⁹ בכך פסו ההלקאות מן הארץ.

החלטתו של הנציב העליון לחון את אהרון כהן עוררה זעם וזעזעה את דעת הקהל בבריטניה. ההחלטה הביאה לגל של אנטישמיות ברחבי האי הבריטי ועוררה כעס רב בפרלמנט. צ'רצ'יל הגיב בכעס רב ואמר: "אתה יכול לבטל עונש מלקות מאחר שאינך מעדיף סוג עונש זה, אתה יכול לבטל זאת

³⁵⁹ עיתון "המשקיף" מיום 7 בינואר 1947.

מאחר שיש לך לב רגיש, אתה יכול לבטל אותו בשל נסיבות חדשות שצצו, אבל אינך יכול לבטל אותו משום שקצין בריטי ושלושה סרג'נטים בריטיים נחטפו בתגובה לעונש זה... הדרך הזו מובילה לכניעה בזוויה".³⁶⁰

בעקבות ההלקאות, נכנע שר המושבות הבריטי לעמיתו ממשרד המלחמה, והממשלה אימצה את מדיניות היד הקשה, שכללה הטלת משטר צבאי ועונשי מוות ללוחמי המחתרת העברית בארץ-ישראל. הנציב העליון קיבל הנחיות חדשות שכללו, בין היתר:³⁶¹

ממשלת הוד מלכותו החליטה שמאמצים נוספים יינקטו כדי להפסיק את הפרת הסדר ואת הטרוריות.

כן החליטה הממשלה שיש לנקוט בכל האמצעים כדי להשליט חוק וסדר בארץ-ישראל, תוך שימוש במשטרה ובצבא ככל שיידרש.

[...] המשטרה והצבא ינקטו במתקפה נגד מפירי החוק והסדר וידאגו לכך שהיוזמה תישאר בידי כוחות הביטחון...

משפטו של דב גרונר

ב-1 בינואר 1947, שבעה חדשים לאחר שנפצע ונלקח בשבי, נפתח משפטו של דב גרונר בבית-הדין הצבאי בירושלים. הוא הואשם ביריות על אנשי משטרה ובהנחת פצצות בכוונה "להמית אנשים בשירות הוד מלכותו". לשאלה אם הוא מודה באשמה, השיב גרונר שאין הוא מכיר בסמכותו של בית-הדין לדון אותו, אין בדעתו להשתתף במהלך המשפט ואינו מבקש את תרגום הדיונים לעברית. במקום כל אלה קרא לפני שופטיו את הצהרתו:³⁶²

אינני מכיר בסמכותכם לשפוט אותי. בית-דין זה משולל כל יסוד חוקי, מאחר שהוא נתמנה על-ידי שלטון שאין לו יסוד חוקי.

באתם לארץ-ישראל על סמך התחייבות שקיבלתם על עצמכם מידי כל אומות העולם, לתקן את העוול הגדול ביותר בתולדות האנושות שנגרם לאיזו שהיא אומה, את העוול של גירוש ישראל מארצו והפיכתו לקורבן עולמי של רדיפות ושחיטות בלתי-פוסקות. התחייבות זו – ורק התחייבות זו – הייתה היסוד החוקי והמוסרי למציאותכם בארץ זו. אך

³⁶⁰ אייל, מאינתיפאדה למרד, עמוד 370.

³⁶¹ The Memories of Field Marshal Montgomery p. 469.

³⁶² מנחם בגין, המרד, עמוד 487.

אתם הפרתם אותה בזדון-לבב, בכוח ברוטלי ובעורמה שטנית. הפכתם את התחייבותכם לפיסת נייר ואותה קרעתם לגזרים...

דממה הושלכה באולם לאחר דבריו של דב גרונר. הקטגור נשא את נאומו והביא את העדים שהיו נוכחים בשעת ההתקפה על משטרת רמת-גן. שלא כמנהגו, העלה הקטגור פרטים לזכותו של הנאשם: שירות של חמש שנים בצבא הבריטי, התנהגות טובה במשך השירות, השתתפות בקרבות בחזית האיטלקית וכן הפציעה הקשה העושה את הנאשם בעל-מום לכל ימי חייו. אולם לא היו לדברים אלה כל השפעה על השופטים, ולאחר התייעצות קצרה הודיע נשיא בית-המשפט: "דב גרונר, בית-הדין מצא אותך חייב בשתי האשמות שבהן נאשמת. על האשמה הראשונה הנך נידון להיתלות בצווארך. בית-הדין שומר לעצמו זכות לקבוע את העונש לגבי האשמה השנייה". מיד לאחר גמר קריאת פסק-הדין קם דב גרונר על רגליו והכריז: "בדם ואש יהודה נפלה, בדם ואש יהודה תקום" (מילות הפזמון החוזר ב"שיר הבריונים", אחד משירי הקנאים שכתב המשורר יעקב כהן לאחר פרעות קישינב בשנת 1903. הפזמון החוזר הפך מאוחר יותר לסיסמת ארגון "השומר").

ב-23 בינואר אישר הגנרל ברקר, מפקד הצבא הבריטי בארץ-ישראל, את פסק-הדין שנגזר בבית-הדין הצבאי בירושלים על דב גרונר. ביצעו של פסק-הדין נקבע ל-28 בינואר, חמישה ימים לאחר האישור.

בני ערובה

אישור פסק-דין המוות שנפסק לדב גרונר עורר סערה ציבורית בארץ ובעולם ובקשות חנינה החלו זורמות אל הנציב העליון ואל מפקד כוחות הצבא. מפקדת האצ"ל הזהירה את השלטון הבריטי מביצוע גזר-דין המוות, ובמקביל נתנה הוראה ליחידות הח"ק (חיל הקרב) לתפוס בני ערובה. ב-26 בינואר נחטף בדירתו אשר ברחוב ממילא בירושלים קצין הביון הבריטי המייג'ור ה.י. קולינס. החטוף גדל הגוף גילה התנגדות, אולם הבחורים הצליחו להתגבר עליו והוא הועבר לבונקר שהוכן מראש בשכונת גבעת-שאול. למקום הובא רופא שטיפל בקולינס אשר נפגע בזמן ההיאבקות עם חוטפיו.

למחרת היום בוצעה חטיפה שנייה. צעירים חמושים נכנסו לאולם בית-הדין המחוזי אשר ברחוב יהודה הלוי בתל-אביב, ובאיומי אקדח ביקשו את נשיא בית-הדין, השופט וינדהם, להילוות אליהם. השופט הועבר לאחת

המכוניות שחיכו בחוץ, בעודו לובש את הגלימה השחורה ולראשו הפאה הנוכרית, והוסע למקום מחבוא ליד בני-ברק.

החטיפות עוררו סערה גדולה בקרב השלטון הבריטי ועוד באותו ערב התפרסמה הודעה ממשלתית, ובה נמסר כי מפקד הצבא החליט לדחות את ביצוע פסק-דין המוות לפרק זמן בלתי מוגבל, וזאת "כדי לאפשר לנידון גרונר להגיש ערעור למועצת-המלך בלונדון". במכתב לשר המושבות, כתב הנציב העליון: "אין כל ברירה, אלא לדחות את עונש המוות של דב גרונר".³⁶³ מפקדת הארגון ראתה בדחיית הוצאתו לפועל של פסק-הדין, שתים עשרה שעות לפני המועד שנקבע, הישג חשוב והחליטה לשחרר את החטופים. מה עוד שהיה קושי להמשיך ולהחזיק בשופט וינדהם, מאחר והוא הוכנס לצריף באור יום, והיה חשש כבד שמישהו הבחין בנעשה.

ביצוע פסק-הדין נדחה, וב-16 באפריל 1947, עלה דב גרונר לגרדום יחד עם שלשה מחבריו למאבק: מרדכי אלקחי, יחיאל דרזנר ואליעזר קשאני (ראה להלן בפרק "גרדומים").

פינוי הנתונים הבריטים ומדיניות "היד החזקה".

בסוף חודש ינואר פורסמה ברדיו הממשלתי "קול ירושלים" הודעת ממשלת ארץ-ישראל האומרת, כי כתוצאה מן המאורעות האחרונים בארץ, "הוחלט שהנשים והילדים הבריטים ונתונים בריטיים אחרים, שנוכחותם אינה חיונית, יפנו מארץ-ישראל, כך שהממשלה והכוחות המזוינים לא יוגבלו בתפקידם לקיים חוק וסדר". הפינוי עצמו החל בתחילת חודש פברואר, והשיירה הראשונה של 1500 איש ואישה הועברה למצרים ומשם באונייה לבריטניה. במקביל החלו בבניית מצודות מבוצרות בשלוש הערים הגדולות כדי למנוע פגיעה של המחתרת העברית. אזורי הביטחון (או ה"בווינגרדים", כפי שכונו בפי העם) הפכו חיש-מהר ל"מחנות מעצר" עבור השוטרים והחיילים הבריטים, אשר נצטוו שלא לצאת אותם אלא בתפקיד. הבריטים הפסיקו לבקר בבתי-השעשועים (שהיו כולם מחוץ לאזורי הביטחון), והמגע עם האוכלוסייה האזרחית הלך והצטמצם.

האווירה ביישוב היהודי בארץ-ישראל הפכה יותר ויותר אנטי בריטית. תרם לכך יחס השלטונות אל האוכלוסייה היהודית וכן ההתעללות של הצבא הבריטי במעפילים שהובאו ארצה מאירופה על-ידי המוסד לעלייה ב' של ההגנה. באותה תקופה הגבירה ההגנה את פעילותה זו, ומספר אוניות

³⁶³ אייל, מאינטיפדה למרד, עמוד 399.

המעפילים הלך ורב. אלא שברוב המקרים לא הצליחו האוניות לפרוץ את המצור ששם הצי הבריטי על ארץ-ישראל, והמעפילים נתפסו והועברו באוניות בריטיות למחנות מעצר שהוקמו עבורם בקפריסין. המעפילים, שהתנגדו להעברתם, נלקחו בכוח ורבים מהם נפצעו תוך כדי כך. התעללות זו באנשים חסרי מגן, שבאו לארץ מפלט מגיא ההריגה של אירופה, גרמה תסיסה בדעת הקהל בארץ ובעולם כולו.

תגובת האצ"ל לא איחרה לבוא. המחתרת, שהתחזקה מאוד באנשים ובנשק, הגבירה את המהלומות שהנחיתה על השלטון הבריטי.

העיתונים הבריטים "דיילי מייל" ו"דיילי אקספרס" הודיעו בקשר לפינוי האזרחים הבריטים מארץ-ישראל, כי "הקבינט נתן פקודה מקיפה של הצבא נגד הטרור", וכי בארץ יוכרז "משטר צבאי" אם המוסדות הלאומיים לא ישתפו פעולה עם הממשלה. בתגובה הודיעה הנהלת הסוכנות היהודית: "איננו יכולים לצוות ש-600 אלף יהודים יהפכו בן-לילה למלשינים". גם מליאת הוועד הלאומי התכנסה והרימה את קולה נגד איומי השלטונות.

ממשלת בריטניה מעבירה את בעיית ארץ-ישראל לאו"ם.

במאבק נגד השלטון הבריטי בארץ-ישראל, גרמו הקורבנות בנפש לתגובות קשות ביותר בבריטניה עצמה. בכל פעם שנהרגו בארץ חיילים או שוטרים בריטים, זכה הדבר בפרסום רב בעיתונות הבריטית ובעקבות כך הועלו שאילתות בפרלמנט הבריטי. ככל שהתגברה מלחמת המחתרת בארץ וגדל מספר הקורבנות הבריטיים, כן גבר לחצה של דעת-הקהל בבריטניה על הממשלה לעזוב את ארץ-ישראל. הגדילו לעשות אימותיהם של החיילים אשר שירתו בארץ; הן הפגיזו את שר-המושב ואת שר-החוץ במכתבים, בדרישה להחזיר את הבנים הביתה. מכתבים אלה מצאו את דרכם גם לפרלמנט, שם השתמשו בהם צירי הבית כבסיס לשאילתות שהביכו לא מעט את הממשלה. יש לזכור כי חיילים אלו אך זה סיימו את שירותם בגיהנום של המלחמה באירופה, ובמקום לחזור הביתה נשלחו לפלשתינה, שנחשבה בעיניהם לארץ גזירה. נוסף למלחמת המחתרת העברית בשלטון המנדט בארץ-ישראל, היה על הממשלה הבריטית להתמודד עם בעיות כלכליות קשות ביותר. מלחמת-העולם השנייה פגעה קשות בתשתית הכלכלית של המדינה, ולממשלה לא היו האמצעים לשקם את ההריסות. החיילים, שניצחו בקרב, חזרו הביתה לחיי צנע ואבטלה. היה קיצוב במזון ובמלבוש, ולא היה מספיק דלק כדי לספק את מלוא צריכת החשמל והתחבורה. ואם לא די בכל אלה, עבר על בריטניה בסוף שנת 1946

ותחילת 1947 חורף נורא שכמוהו לא ראו הבריטים שנים רבות. הקור והשלג שיתקו לחלוטין את החיים הסדירים בערים ובכפרים. לא היה פחם לחימום הבתים ולאספקת חשמל; בתי-חרושת נסגרו בזה אחר זה ושירותי הרכבות קוצצו באופן דרסטי. הופסק ייצור הבירה וקוצצה אספקת הסיגריות. הגיע המצב לידי כך, שהמדינה בעלת מחצבי הפחם הגדולים, נאלצה לשלם במטבע חוץ, שהיה בצמצום, כדי לייבא פחם מארצות-הברית. ה"ניוז כרוניקל" כותב ב-11 בפברואר 1947, כי משבר הדלק הוא משבר לאומי וכי בריטניה נמצאת במצב של 1940 (השנה הקשה ביותר במלחמה נגד גרמניה הנאצית). "בתנאים כאלה צריך לשים קץ לכל מדיניות מפלגתית כבשעה השחורה ביותר במלחמה". ואומנם מספר המובטלים עקב הקיצוץ בהספקת החשמל עלה ל-4 מליון.³⁶⁴

ב-24 בפברואר הגיעה מלונדון הידיעה הבאה (י.ו. פי):³⁶⁵

הסערה הגדולה ביותר שאירעה במאה הזו החישה משבר חדש במצב הדלק הבריטי ומיניסטריון הדלק הזהיר, שהעם הבריטי עומד בפני תקופה קריטית של 48 שעות, שבה עלולה להיפסק הספקת הגז בכמה אזורים. ירידת שלג חדשה כיסתה רכבות פחם ובודדה הרבה כפרים. "רויטר" מציין כי זו הפעם הראשונה מזה שלושה שבועות האירה אתמול השמש באנגליה.

המצב בבריטניה היה ללא נשוא, והתלות בארצות-הברית הלכה וגברה. צ'רצ'יל, שהיה באותה תקופה מנהיג האופוזיציה, הכריז בנאומיו בפרלמנט, כי בריטניה שלאחר המלחמה חלשה בכדי לשאת בנטל הרב שנגרם בעקבות מלחמת המחתרת בארץ. צ'רצ'יל טען כי האינטרסים של בריטניה בארץ-ישראל אינם כה חשובים כדי שיצדיקו החזקת 100,000 חיילים ושוטרים, העולים לאוצר הבריטי הריק הון עתק. הוא תבע מן הממשלה לצאת את ארץ-ישראל ללא דיחוי.

ב-19 בפברואר 1947, הכריז בוויין, שר החוץ של בריטניה, כי הוא עומד למסור את בעיית ארץ-ישראל לארגון האומות המאוחדות, אולם הוסיף כי

³⁶⁴ עיתון "המשקיף" מיום 12.2.47

³⁶⁵ שם, מיום 24.2.47

"הספר הלבן יישאר בתוקפו והעלייה לא תוגדל".³⁶⁶ כשבוע לאחר הכרזתו של בוויין, הודיע קריץ' ג'ונס, שר המושבות, כי:³⁶⁷

אין אנו הולכים אל האומות המאוחדות כדי למסור את המנדט על ארץ-ישראל. אנו הולכים אל האומות המאוחדות כדי לבקש עצה איך אפשר להגשים את המנדט. אם אי אפשר להגשימו במתכונתו הנוכחית, שואלים אנו איך אפשר לתקנו.

בעקבות ההתרחשויות המדיניות החליטו מפקדות האצ"ל ולח"י להגביר את מלחמתם בשלטון הבריטי בארץ-ישראל, כדי להכריחו לצאת את הארץ.

משפטם של הארבעה שנתפסו בליל ההלקאות

ביום 10 בפברואר 1947 נפתח משפטם של מרדכי אלקחי, יחיאל דרזנר, אליעזר קאשני וחיים גולובסקי, שנתפסו בליל ההלקאות (ראה לעיל). ארבעת הנאשמים לא השתתפו במהלך המשפט, סרבו לענות על שאלות ולא חקרו את העדים שהופיעו מטעם התביעה.

לאחר גמר העדויות קמו שניים מהם – דרזנר וגולובסקי – והכריזו כי אינם מכירים בסמכותו של בית-הדין לדונם; הם רואים את עצמם בחזקת שבויי-מלחמה ועל-כן רשאים השלטונות לשימם במעצר, אך אינם רשאים להעמידם לדין. יחיאל דרזנר היה ראשון הדוברים ואמר, בין השאר :

[...] יצאנו באותו לילה, בכדי להגן על כבוד חברנו שחולל בידי שליטיכם... יצאנו – להוכיח לכם, שקם בארץ זו דור עברי חדש שלא יסבול השפלה, לא ישלים עם שיעבוד וילחם על כבודו בכל מחיר. בדיבור אחד: יצאנו, בשליחות הארגון הצבאי הלאומי, להלקות קצין בריטי בתגובה על הלקאתו של חייל עברי, שנפל בשבייכם... נשבור את השוט שלכם... לא עוד תלקו את אזרחי הארץ הזאת, לא עברים ולא ערבים, כי אנו חיילי ישראל מרדנו בשלטונכם ובשיטותיו הנפסדות.

³⁶⁶ שם, מיום 19.2.47

³⁶⁷ אייל, מאינטיפדה למרד, עמוד 380.

הצהרתו של חיים גולובסקי הופנתה אף היא אל "קציני צבא הכיבוש" ונסבה בעיקר על תיאור ההתעללות, העינויים הפיסיים וההשפלה הנפשית, בהם היו נתונים ארבעת הלוחמים לאחר שנתפסו. מטרת התיאור הייתה להביא לידיעת העולם, באמצעות כתבי-החוץ שהיו נוכחים באולם בית-הדין, את אכזריות הבריטים כלפי לוחמי המחתרת.

מהלך המשפט היה קצר ועוד באותו יום ניתן פסק-הדין: מוות בתלייה לאלקחי, דרזנר וקשאני, ומאסר עולם לגולובסקי בהתחשב בגילו הצעיר (בן 17). לאחר קריאת גזר-הדין קמו הארבעה על רגליהם ושרו את "התקווה". הם הובלו לבית-הסוהר המרכזי בירושלים וצורפו אל דב גרונר שישב בתא הנידונים למוות.

48 שעות לאחר מתן גזר-הדין אישר אותו מפקד הצבא בארץ הגנרל ברקר ועוד באותו יום עזב את הארץ בהסתר וללא טקס רשמי. במקומו בא הגנרל מקמילן.

אישים ומוסדות ציבור עשו מאמצים גדולים להמתקת גזר-הדין. הוגשה עצומה חתומה על-ידי 800 מתושבי פתח-תקווה (שלושה מהנידונים היו מתושבי המקום) ואף הוגש לבית-הדין העליון "צו על תנאי", מבוסס על טעות בנהל המשפטי. אולם ללא הועיל. יש להדגיש כי כל הצעדים הללו נעשו ביוזמתם של אישים וקרובי משפחה. הנידונים למוות לא ייפו את כוחו של איש לפעול בשמם וכדב גרונר סירבו לחתום על בקשת חנינה. הם אף פנו בקריאה גלויה, חתומה בשם "הנידונים למוות" ובה נאמר:

האם לא תבינו שבבקשות החנינה שלכם הנכם משפילים את כבודכם ואת כבוד העם כולו? הרי זו התרפסות בפני הרשות בנוסח הגלות. אנו הננו שבויים ואנו דורשים שיתייחסו עמנו כמו עם שבויים... כרגע הננו בידיהם. אין בכוחנו להתנגד להם והם יכולים לנהוג בנו כרצונם. כמובן עד נקודה מסוימת – את רוחנו לא ישברו. אנו נדע למות בכבוד כיאה לעברים.

שלושת הנידונים למוות הצטרפו לתאו של דב גרונר. (על ההוצאה של פסקי הדין לפועל, ראה להלן בפרק "גרדומים").

ההתקפה על מועדון הקצינים הבריטים בירושלים

בשבת, ה-1 במרס 1947, יצאה יחידה של הח"ק בירושלים להתקיף את מועדון הקצינים הבריטים בבית-גולדשמיד, מול בית-הכנסת "ישורון" ובתוככי אזור הביטחון. בדרך כלל לא נהג האצ"ל לתקוף בשבת, אלא

שהפעם נעשה הדבר כדי למנוע קורבנות של אזרחים; ואכן בשבת, שעה לאחר התפילה, היה האזור כולו ריק מאדם. אל האזור המוגן התקרב טנדר, שיושביו התחזו לחיילים בריטים, פרץ את מחסום השער והתקרב לבניין. החבלנים נכנסו פנימה בחיפוי אש, הניחו את המטענים ומיהרו החוצה. היחידה השאירה את המכונית בחזית הבניין ויחד עם יחידות האבטחה, נסוגו ברגל לעבר מנזר "רטיסבון" הסמוך ומשם למקום הכינוס. בשעה 15:15 נשמעה התפוצצות אדירה שהרסה את הבניין עד היסוד. מן ההתפוצצות נהרגו 17 קצינים וחיילים בריטים, בתוכם כמה קצינים בכירים משירות הביון, ונפצעו 27.

את התגובות בבריטניה, מביא כתב עיתון "הארץ" בלונדון:

לונדון נזדעזעה

ההתקפה בירושלים באה כזעזוע ללונדון בסוף השבוע. עיתוני הערב הוציאו מהדורות אחרי מהדורות עם כותרות גדולות על כל ידיעה נוספת שנתקבלה. ההתקפה מזכירה לכול את מעשה מלון המלך דוד. העיתונים מטעימים שזו הפעם הראשונה ערכו הטרוריסטים את התקפתם בשבת והם מבליטים שההתקפה בוצעה בתוך האזור המוגן.

ביום בו הותקף מועדון הקצינים בירושלים, נערכו בחיפה מספר התקפות, שהמרכזית ביניהן הייתה השמדת משאיות של הצי הבריטי. באותו יום הפליגה מנמל פורט דה בוק שבצרפת האונייה "בן הכט" ועליה 650 מעפילים. הייתה זו האונייה הראשונה והיחידה שאורגנה על-ידי האצ"ל לאחר מלחמת העולם השנייה. האונייה הגיעה ארצה ב-9 במרס, נעצרה על-ידי הבריטים והמעפילים הועברו למחנות המעצר בקפריסין.

מבצע "אליפנט" ו"היפו"

התגובה למבצעי ה-1 במרס לא איחרה לבוא, ועוד באותו ערב שודרה ב"קול ירושלים" הודעה רשמית, המוסרת כי הנציב העליון החליט להטיל משטר צבאי על השכונות היהודיות בצפון ירושלים ועל האזורים: תל-אביב, רמת-גן, בני-ברק, ופתח-תקווה. בירושלים ניתן למבצע השם "היפו" (קיצור של "היפופוטם", סוס היאור באנגלית), ולמבצע בתל-אביב ניתן השם "אֶלְפֶּנט" (פיל באנגלית)

המבצע תוכנן בקפידה מזה מספר חודשים, והנציב העליון קיבל אישור להפעילו לפי שיקול דעתו. במבצע כולו השתתפו למעלה מ-20,000 חיילים. הטלת המצב הצבאי לא באה בהפתעה; כאמור, איים הנציב העליון מספר פעמים על מנהיגי היישוב, שאם לא יחזרו לשיתוף פעולה מלא עם השלטונות במלחמתם בארגוני המחותרת (כפי שעשו בתקופת ה"סזון"), יכביד את עולו על כלל היישוב היהודי בארץ, עד כדי הכרזת מצב צבאי על האזורים היהודיים. ראשי הסוכנות היהודית והוועד הלאומי חששו מפני הרס המפעל הציוני בארץ, אולם מסיבות פנימיות לא יכלו להיענות לדרישתו של הנציב העליון ולחדש את ההלשנות על לוחמי המחותרת. הפחד מפני האיום בדבר הטלת מצב צבאי היה גדול יותר מעצם הטלתו.

עם הטלת המשטר הצבאי פירסמה הממשלה הודעה רשמית מספר 111 וזו לשונה:³⁶⁸

לפני חודש ביקשה הממשלה מאת הסוכנות היהודית והוועד הלאומי לפנות בקריאה אל היישוב שיסייע בהעמדתם לדין של הרוצחים מארגוני הטרור.

קריאה זו נדחתה.

ניתנה הודעה חדשה עם הדגשת התוצאות העלולות לנבוע מסירוב זה. מחמת חוסר שיתוף פעולה בוצעו, מאז ניתנה ההתראה, 48 התנקשויות, בהן נהרגו 20 איש ו-31 נפצעו. בהתנקשויות אתמול (שבת) בלבד נהרגו 18 איש.

לפיכך יופעלו החל משעה 1:15 אחר-הצהריים, היום 2 במרס, התקנות להנהגת משטר צבאי בתל-אביב, רמת-גן, בני-ברק ופתח-תקווה וכן בירושלים.

הטלת המצב הצבאי נפלה בי"א באדר, הוא יום העלייה לרגל לקברו של יוסף טרומפלדור בתל-חי.

כתבה על כך אנו מוצאים בעיתון "המשקיף":

ביום תל-חי

ספק, אם ביום מן הימים של י"א באדר, בכל אותן 27 השנים מאז מאורעות תל-חי – העלנו את זכרו של גיבור תל-חי במסיבות דומות לאלה של היום ...

המשטר הצבאי כלל את העברת סמכויות השלטון האזרחי לידי הצבא. בתי- המשפט האזרחיים בוטלו ובמקומם הוקמו בתי-משפט צבאיים עם סמכויות לשיפוט מזורז; בתי-הדואר נסגרו והתחבורה הציבורית והפרטית שותקה. הוגבל השימוש בטלפון ונדרשה קבלת רשות מיוחדת לפתיחת הבנקים. החיילים קיבלו סמכויות של שוטרים ויכלו לעצור כל אדם שנראה חשוד בעיניהם וכן לירות בכל אדם שלא יציית להוראותיהם. ואמנם מיד עם הכרזת המצב הצבאי נורו למוות שני יהודים, ביניהם ילדה בת ארבע שעמדה על מרפסת ביתה בשכונת מאה-שערים בירושלים. כל האזור נסגר לתנועה והיו דרושים אישורים מיוחדים לשם כניסה או יציאה מתוך אזור המצב הצבאי.

הבריטים הציבו לעצמם שתי מטרות בהכריזם על המצב הצבאי; האחת – לשתק את פעילות המחתרת, שלפי הערכתם התרכזה באזורים הסגורים, והאחרת – לפגוע בכלכלת היישוב היהודי בארץ ועל-ידי כך לאלץ את ראשי הסוכנות היהודית לחזור לשיתוף הפעולה הישיר נגד האצ"ל ולח"י.

במהרה התברר, כי התושבים התרגלו למצב החדש כבר בתחילתו וראו כי השד אינו נורא כל-כך. מכונת האילתורים עבדה במלוא הקצב; במקום האוטובוסים המושבתים – פעלו עגלות רתומות לסוסים שהובילו את ציבור הנוסעים למחוז חפצם. נוסף לעגלות, השתמשו אזרחים רבים באופניים ואחרים פשוט הלכו ברגל. ביומיים הראשונים של המצב הצבאי נמכרו בתל-אביב 400 זוגות אופניים!

ההחלטה להטיל משטר צבאי בחלקים של ארץ-ישראל עורר הד עצום בעולם. בכל השידורים של הרדיו הבריטי נמסרה ידיעה זו בראש החדשות. גם הרדיו בארצות-הברית מסר ידיעה זו בהבלטה רבה, תוך הדגשה כי "מחצית היישוב היהודי בארץ נפגעה על-ידי גזירה זו".

מפקדת האצ"ל החליטה להגביר את התקפותיה על מרכזי השלטון הבריטי בכל מקום אפשרי; לשם כך ניתנה הוראה לכל מפקדי המחוזות לפעול בשטחם ללא צורך בקבלת אישור מיוחד מן המפקדה. תחילה הותקפו מטרות שונות שהיו מחוץ לאזורים הסגורים וכן הותקפה התחבורה הבין-עירונית. עם הזמן החלו לוחמי האצ"ל ולח"י לתקוף מטרות בתוך האזורים הסגורים. במהלך המצב הצבאי ביצע האצ"ל 20 התקפות ברחבי הארץ. החמורה שבהם הייתה ההתקפה על המחנה הצבאי במתחם "שנלר" בירושלים, שהיה בתוך אזור הביטחון. התקפה זו זכתה להד נרחב בעיתונות המקומית והעולמית ופגעה קשות ביוקרתו של השלטון הבריטי בארץ.

המשטר הצבאי, שנמשך 16 יום, בוטל ב-17 במרס 1947. בסך-הכל נעצרו ברחבי הארץ 78 איש "החשודים בהשתייכות לארגוני הטרור" –

מספר לא רב לעומת גודל המבצע. המשטר הצבאי נכשל כישלון חרוץ; הבריטים לא הצליחו לשתק את ארגוני המחתרת וראשי הסוכנות היהודית עמדו בסירובם להסגיר לשלטונות את לוחמי האצ"ל ולח"י. השלטונות העלו חרס בידם גם בניסיון לאלץ את מערכות העיתונים העבריים לפרסם תמונות של פעילי-מחתרת מבוקשים, שפרס הובטח לכל מי שיביא להסגרתם. כל עורכי העיתונים כאחד סירבו הפעם להיענות לדרישה זו. זאת ועוד, ניטל העוקץ מן האיום שריחף על היישוב היהודי במשך תקופה ארוכה. עד מהרה התברר, כי התושבים התרגלו למצב החדש כבר בתחילתו וראו כי השד אינו נורא כל-כך. הבריטים נוכחו לדעת שהאמצעי החמור ביותר שהיה בידיהם הוכח כבלתי יעיל וכגזירה שהציבור היהודי יכול לעמוד בה.

ארגוני המחתרת יצאו מחוזקים מן המצב הצבאי, ויוקרתם עלתה בעיני הציבור בארץ ובעולם. ובבריטניה יצאו העיתונים בכותרת שטבע צ'רצ'יל: "לשלוט או לצאת". אולם הממשלה הבריטית לא ויתרה והמשיכה במדיניות "היד הקשה".

פריצה לכלא עכו³⁶⁹

המחתרת העברית המשיכה להכות במתקני השלטון הבריטי, אולם גולת הכותרת הייתה הפריצה לכלא עכו.

בית-הסוהר בעכו היה המבצר השמור ביותר בארץ; מוקף חומות וחפיר עמוק שהקיף את המבצר ממזרח ומצפון, בעוד הים סגר ממערב. המבצר שכן בליבה של עיר ערבית שלא כללה תושבים יהודים. אולם למרות שבריחה מן המקום נראתה כמשימה בלתי אפשרית, לא פסקו לוחמי המחתרת מלתכנן תוכניות.

מבצע הפריצה נקבע ליום ראשון, 4 במאי 1947. אותו יום יצאו את מבצר שוני עשרים לוחמים לבושים במדי יחידת המהנדסים הבריטים, ושלושה בלבוש ערבי. לאחר ההסברים הם יצאו בשיירה שכללה: משאית צבאית אחת בת 3 טון, שני טנדרים צבועים בצבעי הסוואה בריטיים ושני טנדרים אזרחיים.

בהגיע השיירה לעכו, נכנסו שני הטנדרים הצבאיים אל תוך השוק, בעוד המשאית חיכתה ליד השער. מאחת המכוניות הורידו סולמות ו"יחידת ההנדסה" צעדה לעבר בית-המרחץ הטורקי כדי "לתקן" את קווי הטלפון. הם טיפסו בעזרת סולם על הגג המתחבר אל חומת המבצר, וחיברו את המטענים באמצעות אנקולים אל החלונות של בית-הסוהר. אותה שעה

³⁶⁹ פרטים ראה אצל לפידות, האצ"ל בחיפה האדומה.

התפרסו שתי יחידות החסימה ופיזרו מוקשים בדרכים שהובילו אל מקום הפריצה. יחידה אחת, שכללה את אבשלום חביב, יעקב וייס ומאיר נקר, והשנייה כללה שני לוחמים (מיכאלי ואוסטרוביץ).

בעוד החוליות מתפרסות מחוץ למבצר, החלה ההתארגנות בתוך כותלי בית-הסוהר. בשעה 15:00 נפתחו דלתות התאים לטיול של אחר-הצוהריים. אותם אסירים שלא נכללו בין הבורחים, ירדו לחצר ותפקידם היה לבצע את פעולות ההסחה, בעוד המועמדים לבריחה נשארו בתאים. בשעה 16.22 נשמע פיצוץ עז שהחריד את כל הסביבה. חומת המבצר נפרצה.

הקבוצה הראשונה של הבורחים זינקה מן התא, והבחורים רצו במסדרון לכיוון הפריצה ראשון הבורחים, מיכאל אשבל, הצמיד מטענים אל המנעולים שסגרו את השער של המסדרון והדליק את פתיל ההשהיה. פיצוץ, והשער נפתח. באותה צורה נפרץ גם השער השני והדרך אל החופש נפתחה. אותה עת נכנסה לפעולה הקבוצה השנייה; הם יצרו מחסום אש על-ידי הבערת נפט מעורב בשמן. התלקחה מדורה גדולה שחסמה את הדרך בפני כניסת שוטרים למסלול הבריחה. בתוך כל המהומה שנוצרה מן ההתפוצצות, פילסו 41 אסירים את דרכם אל החופש. הפגישה עם יחידת התוקפים הייתה נרגשת, אולם לא היה זמן לחילופי חוויות.

הקבוצה הראשונה של הבורחים עלתה על הטנדר הראשון ויצאה לדרך, אולם הנהג טעה ונסע לכיוון חיפה במקום לנסוע לכיוון הר-נפוליון. ליד החוף הם נתקלו בקבוצה של חיילים בריטים, וכשהבחינו בטנדר פתחו באש. מבין 13 הבחורים שיצאו ראשונה אל החופש, 5 נהרגו, 6 נפצעו ורק שניים לא נפגעו מן היריות. הפצועים ושני הבריאים הוחזרו אל הכלא.

תקלה נוספת קרתה ליחידת החסימה שכללה את אבשלום חביב, יעקב וייס ומאיר נקר. הם לא שמעו את אות הנסיגה ונשארו בשטח גם לאחר שיתר היחידות כבר עזבו את עכו. לאחר קרב ארוך עם חיילים בריטים נתפסו ונאסרו. גם ביחידת החסימה השנייה, שכללה את אמנון מיכאלי ומנחם אוסטרוביץ, לא שמעו את קול החצוצרה (שסימנה את הנסיגה) ונתפסו אף הם בידי הבריטים אולם ללא קרב. יתר הבורחים והתוקפים, שהיו במשאית ובטנדר השני, הצליחו לצאת בשלום את עכו.

דב כהן ("שמשון")

בסיכום הפעולה התברר שמספר האסירים שהצליחו לצאת אל החופש הגיע ל-27 (20 אנשי אצ"ל ו-7 אנשי לח"י). 9 לוחמים נהרגו בהיתקלויות עם כוחות הצבא הבריטי: 6 מן הבורחים ו-3 מן המשחררים. 8 מן הבורחים, חלקם פצועים, נתפסו והוחזרו לכלא. כן הובאו למאסר 5 מן המתקיפים שלא הצליחו לחזור לבסיסם. האסירים הערבים ניצלו את המהומה שנוצרה ו-182 מהם ברחו מבית-הסוהר.

למרות מחיר הדמים הכבד, תוארה הפעולה על-ידי כתבי-חוץ כ"פריצת בית-הכלא הגדולה בהיסטוריה". שליחו של עיתון "הארץ" בלונדון כתב:³⁷⁰

ההתקפה על כלא עכו נתקבלה כאן כמהלומה רצינית לפרסטיז'ה הבריטית... חוגים צבאיים תיארו את ההתקפה כמלאכת-מחשבת אסטרטגית.

³⁷⁰ עיתון הארץ מיום 5.5.1947.

בעיתון הנפוץ "ניו-יורק הרולד טריביון" אנו מוצאים את התיאור הבא:

הם הוציאו לפועל את המשימה השאפתנית, שהייתה הקשה מכל אלה שיזמו עד כה, בצורה מושלמת. ביצוע הפעולה תואר על-ידי אנשי צבא כמעשה מופת.

בעיתון "המשקיף" אנו מוצאים את הידיעה הבאה:³⁷¹

העיתונות הבריטית

נפוליון לא הצליח

לונדון (מאת סופרנו) – ההתקפה על כלא עכו זכתה לפרסום רב בעיתוני בריטניה. רוב העיתונים מציינים כי כדורי תותחיו של נפוליון לא יכלו לחומות עכו במלחמת 1799...

בפרלמנט הבריטי בלונדון שאל הציר אוליבר סטאנלי: "איזו פעולה ינקטו כתוצאה מהאירוע בכלא עכו, שהוריד את היוקרה הבריטית לשפל נמוך ביותר?"

ובדו"ח מתנצל ששלח הנציב העליון למשרד המושבות בלונדון, ושנמסר לפרסום בעיתונות היומית בארץ, נאמר בין השאר:³⁷²

שום מספר של חיילים או שוטרים כשלעצמו אינו יכול לשמש ערובה לביטחון מפני התקפה על הרבה בניינים, גשרים ומוסדות אזרחיים. אף אחד מבניינים אלה לא הוקם לשמש מבצר, והגנה מוצלחת עליהם הייתה מצריכה הריסת הבניינים הסמוכים והחרמתם לצורך פינוי התושבים. דבר זה אינו בא בחשבון ולו מחמת מחירו. הגנה בת מאה אחוז לכל מוסדות הממשלה מפני התקפות מאורגנות איננה בגדר של אפשרות מעשית... יש לזכור שהפורשים בארץ-ישראל מאומנים בטכסיסי המחותרת שבהם השתמשה המחותרת באירופה בימי המלחמה האחרונים, בעוד התושבים שומרי החוק, בגלל סיבות

³⁷¹ עיתון "המשקיף" מיום 7.5.1947.

³⁷² שם, מיום 5.6.1947.

פוליטיות, מאוחדים בסירובם להוציא מכללם את אנשי הקבוצות המתקיפות [...]

משפטם של אבשלום חביב, יעקב וייס ומאיר נקר

ב-28 במאי, כשלושה שבועות לאחר פריצת כלא עכו, נערך משפטם של החמישה שנתפסו בעכו לאחר פריצת הכלא. אבשלום חביב, יעקב וייס ומאיר נקר שנתפסו סמוך לחומת בית-הכלא בעודם מחזיקים בנשקם, לא הכירו בזכות בית-הדין לשפוט אותם והעדיפו לנצל את המשפט כדי להצהיר הצהרות מדיניות. השניים האחרים, אמנון מיכאלי ומנחם אוסטרוביץ, נכנעו ללחץ משפחותיהם וניהלו משפט מסודר. עורכי-הדין, שנשכרו על-ידי המשפחות, הצליחו להמציא תעודות המוכיחות כי גילם פחות מ-18 וכך להצילם מתלייה. אבשלום חביב, יעקב וייס ומאיר נקר לא לקחו חלק במשפט, שנמשך קרוב לשלושה שבועות, ואשר העידו בו למעלה מ-35 עדי הקטגוריה. לאחר סיכומי הקטגוריה, הגיע תור ההצהרות. ראשון הדוברים היה אבשלום חביב, אשר הישווה את מלחמת המחתרת העברית עם זו של האירים ואמר, בין היתר:

כאשר יצאו נגדכם לוחמי המחתרת האירית ניסיתם להטביע בנהרי-נחלי-דם את ההתקוממות נגד העריצות. הקימותם תליות; רצחתם ברחובות; גירשתם לארץ-גזרה. חשבתם בטיפשותכם הרבה כי בכוח רדיפות תשברו את רוח ההתנגדות של האירים החופשיים, אבל טעיתם. המרד האירי הלך וגבר עד שקמה אירלנד החופשית... תמהים אתם כיצד זה אירע שהיהודים הללו שחשבתם אותם לפחדנים, שהיו קורבן לשחיטות במשך דורות, התקוממו נגד שלטונכם, נלחמים בצבאותיכם ובעמדם בצל המוות – בזים למוות [...]?

מאיר נקר עמד גם הוא בהצהרתו על "פשיטת הרגל" של המדיניות הבריטית בארץ-ישראל ועל התמוטטות השלטון "אשר פקידיו נאלצים לשבת בגטאות" (רמז לאזורי הביטחון בהם הסתגרו הבריטים). יעקב וייס תקף את המדיניות האנטי-ציונית של הממשלה הבריטית ושלל את עצם חוקיותה של הנוכחות הבריטית בארץ:

עצם הימצאותכם כאן, שהכול מתקוממים נגדה, היא בלתי חוקית. הארץ הזאת ארצנו היא מימים ימימה ולנצח נצחים. מה לכם, קצינים

בריטיים, ולמולדתנו? מי שמכם שליטים על אומה עתיקה ושחרת
חופש...?

ב-16 ביוני ניתן גזר-הדין: עונש מוות בתלייה לאבשלום חביב, מאיר נקר ויעקב וייס. אמנון מיכאלי ומנחם אוסטרוביץ נידונו למאסר עולם עקב גילם הצעיר. כעבור שלושה שבועות, ב-8 ביולי, אישר המפקד הראשי של הצבא הבריטי בארץ את גזר-דין המוות. (על ההוצאה לפועל של פסק-הדין, ראה להלן בפרק "גרדומים").

שער שביעי
גרדומים

שלמה בן-יוסף

שלמה בן-יוסף עלה לגרדום ב-29 ביוני 1938 והיה לעולה הגרדום היהודי הראשון בארץ-ישראל בתקופת המנדט הבריטי. (פרטים – ראה לעיל ב"שער ראשון").

אליהו חכים ואליהו בית-צורי

הלורד מוין נתמנה למניסטר תושב לענייני המזרח התיכון, וממקום מושבו בקהיר היה אחראי לביצוע מדיניות "הספר הלבן". לח"י, שראה בלורד מוין את האחראי לגירוש אוניות המעפילים, החליט להתנקש בחייו. לשם כך נשלחו לקהיר שני חברי המחותרת, אליהו חכים ואליהו בית-צורי, וב-6 ביוני 1944 ביצעו את ההתנקשות. תוך כדי הנסיגה נתפסו השניים, הועמדו בפני בית-דין צבאי ונידונו למוות. עלו לגרדום בכלא בקהיר ב-22 במרס 1945 (פרטים על הפעולה ותוצאותיה – ראה לעיל).

אליהו בית-צורי

אליהו בית-צורי נולד בתל-אביב בשנת 1922, למשפחה ותיקה בארץ. החל את פעילותו המחותרתית באצ"ל ומאוחר יותר עבר ללח"י. במשפטו אמר לשופטיו:

מליונים טבעו בים של דם ודמעות, אך רב-החובל הבריטי לא אסף אותם אל האנייה. ואם אחדים מהטובעים נאחזו בדפנותיה, הוא,

הבריטי, דחף אותם חזרה הימה. ולנו, במולדת, לא נשאל אלא להיכנע או להילחם. החלטנו להילחם.

אליהו חכים נולד בשנת 1925 בבירות, לבנון. בהיותו בן שבע, עלה ארצה עם משפחתו, שהשתקעה בחיפה. הצטרף ללח"י בתקופת לימודיו בבית-הספר הראלי בחיפה. במשפטו, אמר לשופטיו:

הננו מאשימים את לורד מוין והממשלה שהוא ייצג, ברצח מאות ואלפים מאחינו, בגזלת מולדתנו ושוד רכושנו... אנוסים היינו לקחת את הצדק לידינו.

בטרם עלה לגרדום, התבונן בבגדיו האדומים, בגדי הנידונים למוות, ואמר: "זוהי החליפה היפה ביותר שלבשתי בימי חיי".

אליהו חכים

דב גרונר, מרדכי אלקחי, יחיאל דרזנר ואליעזר קשאני ב-15 באפריל 1947 העבירו הבריטים את ארבעת הנידונים למוות – גרונר, אלקחי, דרזנר וקשאני – מכלא ירושלים לכלא עכו. ההעברה נעשתה בחשאיות רבה, תוך פיזור רמיזות על-ידי השלטונות כי אין להם כל כוונה

לבצע את גזר-הדין בזמן הקרוב. כאשר פנה עורך-הדין מקס קריצמן אל שלטונות בית-הסוהר בעכו וביקש הבהרות בקשר להעברה, נאמר לו כי: "המנהל לא קיבל כל הוראות בדבר ההכנות לביצוע גזר-דין המוות, והנהוג הוא שהנהלת בית-הכלא מקבלת הוראות כאלה ימים מספר לפני הביצוע". למחרת היום, בשעה 2:45 לפנות בוקר, הגיעו שלושה שוטרים בריטים ושוטר ערבי אחד אל דירתה של משפחת נחמיה כתריאל מגריל, המשפחה היהודית היחידה שהתגוררה בעכו. מגריל היה תלמיד חכם; הוא נהג לשמש כשליח ציבור לפני האסירים היהודים בכלא עכו והיה עובר לפני התיבה בשבתות ובחגים. כתריאל מגריל לא הוסמך לרבנות, אך היה ידוע בקרב הערבים בכינויו "חכם אבו מוסה".³⁷³

השוטרים העירו את מגריל משנתו וביקשוהו לבוא עימם לבית-הסוהר. הם סירבו לגלות לו את סיבת בקשתם והאיצו בו שימהר, באומרם כי אין להם פנאי. כששאלם מר מגריל לכמה זמן הוא דרוש להם, השיבוהו "לשעתיים בערך". אז הבין מגריל את פשר הדבר והשיב לשוטרים הבריטים: "אני מסרב ללכת אתכם. עליכם להתקשר בעניין זה עם הרבנות הראשית בחיפה", והשוטרים חזרו כלעומת שבאו. על הוצאתם להורג של דב גרונר וחבריו נודע למר מגריל רק מקץ כמה שעות, משידור רדיו ירושלים.

בשעה ארבע לפנות בוקר העירו את דב גרונר משנתו והוא הובל אל תא הגרדום. בתא נכחו מנהל בתי-הסוהר בארץ, מנהל כלא עכו, רופא וכן שישה קצינים בריטים. כנהוג בבריטניה ובמושבותיה, שימש מנהל בית-הכלא כתליין, אולם שלא כנהוג – לא נכח במקום רב יהודי. דב גרונר עלה לגרדום ללא וידוי וכך גם יחיאל דרזנר, אליעזר קשאני ומרדכי אלקחי. הארבעה נתלו תוך מחצית השעה וכל אחד מהם, בהגיע תורו, שר את "התקווה" עד שהעניבה חנקה את גרונו. אל השירה הצטרפו החברים שחיכו לתורם. כאשר שירת המוצאים להורג נשמעה במעומעם בין כותלי בית-הכלא, קמו כל האסירים היהודים על רגליהם ושרו בקול גדול את ההמנון הלאומי.

דב גרונר נולד ב-6 בדצמבר 1912 בהונגריה. בשנת 1938 הצטרף לבית"ר, ושנתיים לאחר מכן עלה ארצה באניית המעפילים "סקאריה",

³⁷³ עיתון "הארץ" מיום 17.4.47.

שאורגנה על-ידי בית"ר. לאחר ישיבה של שישה חדשים במחנה המעצר בעתלית, הצטרף לפלוגת בית"ר בראש פינה, שם גם מצא את דרכו לאצ"ל. ב-1941 התגייס גרונר לצבא הבריטי כדי להשתתף במלחמה נגד האויב הנאצי ויחד עם חבריו בבריגדה היהודית נרתם לעזור לשארית הפליטה באירופה. עם שחרורו, במאוס 1946, חזר לפעילות באצ"ל והצטרף לחיל הקרב (הח"ק). בעודו בחופשת שחרור השתתף בהתקפה על משטרת רמת-גן. בן 35 היה בעלותו לגרדום. על תפיסתו ומשפטו, ראה לעיל.

דב גרונר

מרדכי אלקחי נולד בפתח-תקווה ב-10 במרס 1925, בן למשפחה מעוטת אמצעים מיוצאי תורכיה. בהיותו בן 14 החל לעבוד כדי לעזור בפרנסת המשפחה, ובסוף 1943 הצטרף לאצ"ל. לאחר תקופת הטירונות הועבר לח"ק (חיל הקרב) והפעולה הראשונה בה השתתף הייתה ההתקפה במוצאי יום הכיפורים תש"ה. לאחר מכן השתתף בפעולות רבות, ביניהן ההתקפה על משטרת רמת-גן בה נשבה דב גרונר. רוב הפעולות בוצעו בחסות הלילה, ובשעות היום המשיך בעבודתו כפועל-חרושת, עד למבצע האחרון ב"ליל ההלקאות". בן 22 היה בעלותו לגרדום.

מרדכי אלקחי

יחיאל דרזנר נולד בפולין ב-13 באוקטובר 1922, בן למשפחה ציונית-דתית, שעלתה ארצה בשנת 1933. בגיל 13 הצטרף לתנועת הנוער בית"ר בירושלים ובשנת 1940 – לשורות האצ"ל. בארגון הוא מילא תפקידים רבים; תחילה בחת"ם (חיל תעמולה מהפכני), אחר ב"דלק" (שירות הידיעות) ולבסוף בח"ק (חיל הקרב). יחיאל השתתף כטוראי וכמפקד בפעולות רבות: השמדת מטוסים בשדה התעופה לוד; ההתקפה על תחנת הרכבת ביבנה; ההתקפה על משטרת רמת-גן וכן מבצעי חבלה במקומות שונים בארץ. שלושת אחיו היו פעילים אף הם באצ"ל, ולאחר מעצרו והגלייתו של אחיו הגדול צבי, עזב יחיאל את הבית והתמסר כולו לעבודת המחתרת. כשנתפס, שירת כמפקד הח"ק (חיל הקרב) בפתח-תקוה ונשא עימו תעודת זהות על שם "דב רוזנבאום". בשם זה עלה לגרדום מבלי שהבריטים והציבור ידעו את שמו האמיתי. בן 25 היה בעלותו לגרדום.

יחיאל דרזנר

אליעזר קשאני נולד בפתח-תקווה ב-13 במרס 1923 למשפחת עמלים בת עשר נפשות, דור שלישי בארץ. בגיל 13 יצא לעבוד כדי לעזור לפרנסת המשפחה. ב-23 באוגוסט 1944, בשעת המצוד המקיף שערכה המשטרה בפתח-תקווה, נעצר קשאני כ"חשוד בטרור", הובא למחנה המעצר בלטרון ואחר נשלח עם הקבוצה הראשונה של 251 עצורים לאריתריאה. עם שחרורו בפברואר 1945 הצטרף לאצ"ל. בארץ החל את פעילותו במחתרת למרות חובת ההתייצבות היומית במשטרה שהוטלה עליו. לאחר פיצוץ מלון המלך דוד נעצר שוב, אולם לאחר זמן קצר שוחרר ומיד חזר לפעילות. בן 24 היה בעלותו לגרדום.

אליעזר קאשני

ימים ספורים לאחר שהבריטים העלו לגרדום את ארבעת לוחמי האצ"ל, הוחלט במפקדת האצ"ל לתפוס בני ערובה ולתלות אותם, כדי להפסיק את העלאתם של יהודים לגרדום. אלא שהבריטים היו זהירים מאוד ונמנעו מלבקר במקומות הביילוי היהודיים. באחד המקרים, יצאה יחידה לרחוב הירקון בתל-אביב כדי לתפוס קצינים בריטים שנהגו לבקר בבארים של בתי-המלון. על הקורות את אנשי יחידה, מספר יעקב עמרמי:³⁷⁴

פתאום הופיעה חוה בריצה ואמרה: "ישנו בריטי אחד על-יד הבאר במלון פארק, מעשן פייפ. אי אפשר לטעות, זה בריטי ממש". ניגשנו אל נחום להודיע לו, נחום ואהרון מזרחי נכנסו ראשונים לבית-המלון ודב כהן ("שמשון") סגר את הדלת אחריהם. נחום התיישב אל אחד השולחנות, הוציא את אקדחו למען יראו הנוכחים, וביקש שכל אחד יראה את תעודת הזהות שלו. נבדקו התעודות של כעשרים זוגות; כולם היו יהודים. "אנו יוצאים", אמר נחום, "אין לנו מה לחפש כאן".

³⁷⁴ יעקב עמרמי, הדברים גדולים הם מאתנו, עמוד 97.

בצאתם החוצה ראו ברחבת-הכניסה טיפוס ככן ארבעים, לבוש צעיר ומקטרת בפיו. שמשון שאל מיד: "Who are you?" והאנגלי ענה לו: "I am an Englishman". נחום תקע לו את האקדח בין צלעותיו ואהרון מזרחי אמר: "Come with us".

הבריטי הועבר לאחד הפרדסים בקצה רחוב גורדון ושם אמורים היו לתלות אותו. אלא שיעקב עמרמי החליט לחקור אותו תחילה וגילה ששמו היה ג'ק וילקינסון. לדבריו הגיע ממצרים ורצה לטייל בארץ הואיל והוא יהודי המשרת בצבא הבריטי. על המשך החקירה מספר עמרמי:³⁷⁵

עמרמי: אם אתה יהודי, איך אתה מסביר את שמך שמצלצל כאנגלי?
 ג'ק: שמי האמיתי הוא יעקב ולדמן, אלא ששיניתי אותו, וליתר דיוק אבא שלי שינה אותו.
 "האם אתה מדבר יידיש?"
 "לא"
 "היש לך דרכון?"
 "לא".

"שמשון" הפציר בעמרמי לגמור את החקירה ולאפשר לו להוציא את התלייה אל הפועל. כאשר תרגם עמרמי את דברי "שמשון" לאנגלית, החוויר הבריטי כסיד ואמר: "אני זוכר שלפני 30 שנה, כשהייתי ילד, אמרתי משהו בעברית לאחר מות אבי". פתאום התחיל לומר תפילת "קדיש" מתחילתה ועד סופה ואחר הוסיף פסוקים מתפילת "אדון עולם". לאחר הדברים האלה, התנצל עמרמי בפני החטוף והוא הוחזר לבית המלון.

משה ברזני ומאיר פינשטיין נידונים למוות

ב-17 במרס 1947, ביום בו בוטל המצב הצבאי, דן בית-הדין הצבאי בירושלים את משה ברזני למוות בתלייה. משה ברזני, איש לח"י, נתפס שמונה ימים קודם לכן בשכונת מקור-ברוך בירושלים (לא הרחק ממחנה "שנלר") בעיצומו של המצב הצבאי. בחיפוש שנערך בכליו נמצא רימון והוא הואשם בנשיאת נשק ובכוונה להתנקש בבריגדיר א.פ. דיוויס, האחראי על

המשטר הצבאי בעיר, שנהג לעבור באותה סביבה. ברזני הודיע כי אינו מכיר בסמכות בית-הדין לשפוט אותו ועל-כן לא השתתף בדיוניו. ברזני הצהיר הצהרה פוליטית, לפיה רואה העם העברי את הבריטים כשליטים זרים במולדתו. בין היתר אמר:

במלחמה זו נפלתי בשביכם ואין לכם רשות לשפוט אותי. בתליות לא תפחידונו ולהשמידנו לא תצליחו. עמי וכל העמים המשועבדים לכם יילחמו באימפריה שלכם עד חורמה.

המשפט כולו היה קצר; תשעים דקות לאחר תחילת המשפט קרא השופט את גזר-דין המוות. ברזני קם על רגליו ושר את ה"תקווה", אולם השוטרים הפריעו לו בשירתו וסחבוהו ממקומו בכוח. הוא נכבל בידי וברגליו והובא אל תא הנידונים למוות, שם הצטרף אל דב גרונר ושלושת חבריו – אליעזר קשאני, יחיאל דרזנר ומרדכי אלקחי, שגזר-דין המוות שהוטל עליהם כבר אושר על-ידי מפקד הצבא הבריטי הארץ-ישראל.

שבוע ימים לאחר משפטו של משה ברזני, ב-25 במרס 1947, התכנס שוב בית-הדין הצבאי – הפעם כדי לדון במשפטם של ארבעת לוחמי האצ"ל שנתפסו לאחר פיצוץ תחנת-הרכבת בירושלים (ראה לעיל). שניים מן הנאשמים, מסעוד בוטון ומשה הורביץ, נתפסו רחוק מתחנת הרכבת, ועל-כן הוחלט במטה האצ"ל שיכחישו כל שייכות למעשה. אמנם הורביץ נתפס כשהוא פצוע מכדור שפגע בו, אולם אחד הסוחרים מן המרכז המסחרי הסכים להעיד כי הורביץ היה בחנותו באותו זמן וכששמע את היריות יצא החוצה לראות מה קרה ואז נפצע. שני האחרים, מאיר פינשטיין ודניאל אזולאי, הודיעו כי אינם מכירים בזכותו של בית-הדין לדון אותם ועל-כן לא ישתתפו במהלך המשפט. לפני מתן גזר-הדין הצהירו השניים הצהרות פוליטיות. פתח פינשטיין ואמר:

משטר של עצי תלייה, זה המשטר שהנכם רוצים להשליט בארץ זו, שנועדה לשמש מגדל-אור לאנושות כולה. וברשעותכם האווילית הנכם מניחים כי על-ידי משטר זה תצליחו לשבור את רוח עמנו, העם שכל הארץ הייתה לו לגרדום. טעיתם. תיווכחו כי נתקלתם בפלדה, בפלדה המתחשלת לאש האהבה והשנאה, האהבה למולדת ולדרור והשנאה לשיעבוד ולפולש. פלדה בוערת היא, לא תשברוה. את ידיכם תכוו.

בית-הדין קיבל את האליבי של הורביץ ובוטון ושיחרר אותם ללא עונש (השנים נעצרו על-פי החוקים לשעת חירום והועברו למחנה המעצר בלטרון). מאיר פינשטיין ודניאל אזולאי נידונו למוות בתלייה. לאחר מתן גזר-הדין, קמו השניים וקראו: "בדם ואש יהודה נפלה, בדם ואש יהודה תקום." אחר-כך הוצאו השניים מאולם בית-הדין והועברו לתא הנידונים למוות בבית-הסוהר המרכזי בירושלים. פינשטיין ואזולאי הצטרפו אל חמשת הנידונים למוות: גרונר, אלקחי, דרזנר, קשאני וברזני.

ב-17 באפריל 1947, למחרת התליות בעכו של גרונר, אלקחי, דרזנר וקשאני, אישר מפקד הצבא הבריטי בארץ את גזר-הדין של פינשטיין וברזני. גזר-הדין של דניאל אזולאי הומר במאסר-עולם.

דניאל אזולאי היה חבר ההגנה, שהשתל באצ"ל על מנת להעביר ידיעות לש"י. מיד לאחר תפיסתו החלו מאמצי הסוכנות היהודית להצילו בשבתו בבית-הסוהר, נטש אזולאי את האצ"ל וחזר באופן פורמלי חזרה לחיק ההגנה.

רימון בין לבבות

בתא-הנידונים למוות בבית-הסוהר המרכזי בירושלים גמלה בליבם של פינשטיין וברזני ההחלטה לפוצץ עצמם יחד עם תלייניהם, בבחינת "תמות נפשי עם פלשתים".

וכך כתבו פינשטיין וברזני מתא הנידונים למוות אל אחיהם, האסירים השפוטים, שישובו בתאים הסמוכים:

אחים, שלום רב. אין זה כי אם עשיתם לא טוב שלא שלחתם לנו את זה. מי יודע אם עד אור הבוקר לא יהיה מאוחר. אל נא תתנו לזמן לעבור כלא היה. שילחו לנו את זה מה שיותר מהר. כל מה שסופר לכם זה היה רק סערה נפשית שחלפה מהר. אצלנו הכל מוחלט. דרישת שלום לכולם. היו חזקים וגם אנחנו. מ.פ. מ.ב.

"את זה" היו שני רימונים אותם תיכננו פינשטיין וברזני להטיל על התליינים בבואם לקחת אותם לגרדום. הרעיון לא היה חדש; הוא עלה כאשר דב גרונר ישב בתא הנידונים למוות בבית-הסוהר המרכזי בירושלים וחיכה שם להוצאת גזר-הדין לפועל. חומר הנפץ הועבר אל תוך בית-הסוהר באמצעות המזון שהיה מיועד לאסירים שקיבלו "יחס מיוחד". כאשר הועבר דב גרונר עם חבריו לבית-הכלא בעכו, נשאר חומר הנפץ בבית-הסוהר המרכזי בירושלים.

לא קל היה לאנשי האצ"ל ולח"י השפוטים למלא את בקשתם של אחיהם הנידונים למוות, אולם כל אחד מהם ידע כי לו הוא במקומם – היה מבקש אותה בקשה עצמה. ביום שבו נתקבל בבית-הסוהר אישור ממפקדת האצ"ל וממרכז לח"י להיענות לבקשתם של פינשטיין וברזני, ניגשו הבחורים במרץ להכין את הרימונים. הם חתכו את ראש התפוז, הוציאו בעזרת כפית את בשר הפרי ומילאו את החלל שנוצר בחומר נפץ ובפיסות מתכת קטנות. לתוך חומר הנפץ הוכנסו נפצים, מחוברים לפתיל הצתה. לבסוף חובר ראש התפוז למקומו באמצעות קסמי עץ דקים, כך שלא ניתן היה להכיר כי בוצע בו חתך כלשהו.

שלוש פעמים ביום הועבר לנידונים למוות מזון שהוכן על-ידי האסירים שעבדו במטבח. הסוהרים, שבדקו את המזון בקפידה, התרגלו למראה התפוזים ואישרו את העברתם ללא בדיקה מיוחדת. או-אז הוכן סל הפירות שהכיל את שני "התפוזים המיוחדים". האוכל הוכנס לתא הנידונים למוות

על-ידי אחד האסירים הפליליים, ובין שאריות המזון שהוצאו מן התא, היה מגולגל פתק קטן:

שלום רב חברים יקרים. קבלנו את ה'עיתונות'. הכל ברור לנו, ואנו שמחים על הזדמנות אחרונה זו שנותנים לנו לקחת חלק בנקמת ארבעת חברינו. באשר לנו – אנו בטוחים כי ארגונינו ינקמו בעדנו במידה ובצורה הנכונה. אולם יתכן שיפתיעו אותנו בהעברה לעכו, ולכן בקשו בחוץ שיכינו לנו גם בעכו דבר כזה, כדי שנהיה בטוחים שאנו עושים זאת. אנו חזקים. שלום רב. מ. פינשטיין, ומ. ברזני.

ביום שני, 21 באפריל 1947, כשבוע לאחר התליות בעכו, הוטל עוצר על ירושלים, ובעיר נפוצו שמועות כי הגיעה שעתם של פינשטיין וברזני. בשעה 9:15 בערב, הופיעו קצינים בריטים בביתו של הרב יעקב גולדמן, הרב הראשי של בית-הסוהר, וביקשוהו לבוא אִתם לכלא המרכזי. הקצינים לא פירטו את מטרת בואם, אולם היה ברור לכול כי עומדים להוציא להורג את פינשטיין וברזני. הרב גולדמן הוכנס לתא הנידונים למוות וניסה לעודד את רוחם של שני הלוחמים. כאשר ביקשו השניים מהרב לומר "וידוי", ענה להם: "אתם אינכם זקוקים לווידוי כי טהורים אתם. אני הוא שצריך לומר וידוי בפניכם"³⁷⁶ ולבקשתו של פינשטיין, שרו בקול רם את תפילת "אדון עולם". אחר פרצו שני הנידונים למוות בשירת "התקווה" והרב יצא עם מנהל בית-הסוהר, תוך הבטחה שיחזור כדי להיות עם השניים בשעתם האחרונה. פינשטיין וברזני לא גילו לרב את סודם, אולם הפצירו בו כי לא יחזור בשעת ההוצאות להורג. הרב לא נענה להפצרותיהם, וכדי שלא לפגוע בו החליטו השניים לשנות מתוכניתם המקורית ולפוצץ עצמם לפני בוא התליין. כחצי שעה לאחר צאת הרב מתא הנידונים נשמעו שתי התפוצצויות:

משה ומאיר עמדו חבוקים אחד ביד השני. בידו של משה היו הרימונים, כי ידו האחת של מאיר נקטעה בפעולה בה נשבה. הרימונים היו בין חזיהם, מול לבותיהם. מאיר עישן סיגריה בה הצית את הפתילים וככה התחבקו והוציאו את נשמותיהם בלי עינויים ומתו מות גיבורים.³⁷⁷

³⁷⁶ ראיון המחבר עם טוביה גולדמן, בן הרב.
³⁷⁷ יוסף נדבה, ספר עולי הגרדום, עמוד 235.

על-פי הוראת הרב הראשי, הרב יצחק הלוי הרצוג, נקברו השניים בהר-
 הזיתים בחלקת קדושי פרעות תרפ"ט ופרעות תרצ"ו - תרצ"ח. ליד הקבר
 הפתוח ספדו לנופלים הרב אריה לוין (רבם של האסירים) ובנימין פינשטיין,
 אחיו של מאיר.

עמידתם האמיצה של לוחמי המחתרת בשעתם האחרונה, עוררה כבוד
 והערצה בארץ ובעולם כולו. דור חדש קם בארץ; דור המוכן להקריב עצמו
 למען המטרה הנשגבה של שחרור העם והארץ, כששירה על שפתיו.
 המשורר נתן אלתרמן, שהשתייך אל מחנה המתנגדים לאצ"ל וללח"י, פרסם
 בעיתון "דבר" שיר תהילה לפינשטיין וברזני, שעלו בסערה השמימה:

אל נסב את עינינו, לשווא נתכחש
 להודה של אותה שעת-ליל.
 שווא נידום. כי דוברת לשון האש
 בה שרפו את עצמם השניים.

.....

אל נסב את עינינו. בתא-הדמים
 שעת-קורבן בערה לא דועכת.
 ויכלה היא לשוות לשעות שְׁעָמִים
 עוד חיים עליהם כעל כד ועל לחם.

בשעות שכאלה מפסיד את הקרב
 האויב.
 החורק שיניים.
 לשעה שכזאת, הדולקת לא לשווא,
 נועדו המתים השניים.

משה ברזני נולד ב-20 ביוני 1928 בבגדאד שבעיראק ובהיותו בן שש
 עלתה משפחתו בת שמונה הנפשות לארץ-ישראל והתיישבה בירושלים
 העתיקה. בגיל צעיר יצא לעבוד כדי לעזור בפרנסת המשפחה, תחילה
 כשוליית-נגר, ואחר בבית-חרושת לגזוז. בגיל צעיר הצטרף ללח"י, תחילה
 ביחידת הנוער כמדביק כרוזים ואחר השתתף בפעולות חבלה ומיקוש.
 בן 19 היה במותו.

משה ברזני

מאיר פינשטיין נולד ב-5 באוקטובר 1927 בעיר העתיקה בירושלים להורים שומרי מצוות. הוא למד בישיבת "עץ חיים", אולם בגיל צעיר התייתם מאביו והתחיל לפרנס את עצמו ולסייע בפרנסת המשפחה. תחילה עבד בירושלים, ואחר-כך יצא לעבודה חקלאית בקיבוץ גבעת-השלושה, שם הצטרף להגנה. בשנת 1944 הוא בן 16, התגייס לצבא הבריטי בעזרת תעודת מזויפת שקיבל ממוכתר פתח-תקווה לפיה היה בן 20. לאחר שיחרורו מן הצבא הבריטי הצטרף לאצ"ל בו פעל תחילה בחת"ם (חיל תעמולה מהפכני). אחר התקבל לקורס מפקדים ובעיצומו של הקורס יצא להשתתף במבצע שבעקבותיו נתפס ונעצר. בן 19 וחצי היה במותו.

מאיר פינשטיין

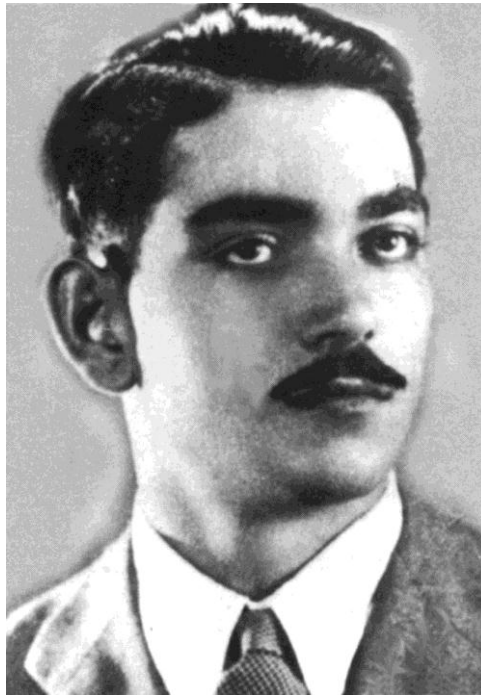
אבשלום חביב, יעקב וייס ומאיר נקר נידונו למוות

בשעות הבוקר המוקדמות של ה-29 ביולי הועלו לגרדום בכלא עכו שלושת לוחמי האצ"ל שנתפסו הפריצה לכלא עכו: אבשלום חביב, יעקב וייס ומאיר נקר. יש לציין, כי ההחלטה לבצע את גזרי-הדין נתקבלה בישיבה מיוחדת של הקבינט הבריטי בלונדון, למרות ידיעתם הברורה כי בכך הם חורצים את דינם של שני הסרג'נטים שנלקחו כבני ערובה (ראה להלן). על התנהגותם של לוחמי האצ"ל בתא הנידונים למוות לפני עלייתם לגרדום, כותב הרב נסים אוחנה מחיפה, שנתבקש להיות אתם בשעתם האחרונה:

הם לא גילו כל סימני פחד או זעזוע. הם היו אמיצים מאוד... שהיתי עם הנידונים למוות כשעה וכשיצאתי ביקשוני לדרוש בשלום היישוב וביקשו גאולה לעם-ישראל. אני אמרתי להם: אשריכם גיבורי האומה.

אבשלום חביב נולד ב-18 ביוני 1926 בחיפה ובגיל רך עברה המשפחה לירושלים. בהיותו בבית-הספר התיכון בבית-הכרם הצטרף לאצ"ל. משסיים את לימודיו, שירת שנה בפלמ"ח וזאת כתנאי להמשך לימודיו באוניברסיטה העברית (על-פי החלטת המוסדות הלאומיים היה על כל מסיים בית-ספר

תיכון לעשות שנה אחת בעבודה חקלאית באחד הקיבוצים או לשרת בפלמ"ח). כשחזר לירושלים נרשם לאוניברסיטה העברית, בפקולטה למדעי הרוח, וחידש את פעילותו באצ"ל, הפעם במסגרת הח"ק (חיל הקרב). הוא השתתף בפעולות רבות, האחרונה שבהן הייתה פיצוץ מועדון הקצינים בבית-גולדשמיד, בה חיפה במקלע "ברן" על יחידת הפורצים. בפריצה לכלא עכו שימש כמפקד יחידת החיפוי, שהמשיכה בלחימה עד ללכידתה בידי הבריטים. בן 21 היה בעלותו לגרדום.

אבשלום חביב

יעקב וייס חניך בית"ר מנעוריו, נולד בצ'כסלובקיה ב-15 ביולי 1924. בזמן מלחמת-העולם השנייה התחזה לקצין הונגרי וכך הציל את חייו. הוא הגיע ארצה באניית מעפילים אשר נתפסה בידי הבריטים ונוסעיה נשלחו למחנה המעצר בעתלית. הוא שהה במחנה המעצר עד שחרור המעפילים על-ידי הפלמ"ח (9 באוקטובר 1945), עבר לגור בנתניה, וכעבור זמן קצר הצטרף לאצ"ל. משסיים "קורס סגנים" (מפקדי כיתות) הועבר לח"ק (חיל הקרב) והשתתף במספר מבצעים: התקפה על מחנה-הנופש הצבאי בנתניה וכן חבלה בגשרים וברכבות. בהתקפה על כלא עכו שימש ביחידת החיפוי ונלחם עד שנפל בידי הבריטים. בן 23 היה בעלותו לגרדום.

יעקב וייס

מאיר נקר נולד בירושלים ב-26 ביולי 1926 למשפחה מעוטת-יכולת מיוצאי עיראק. בגיל 12 הפסיק את לימודיו בתלמוד-תורה כדי לעזור בפרנסת המשפחה, וכעבור שנה הצטרף לבית"ר. בגיל 17 התגייס לצבא הבריטי, לאחר שזייף את רישום גילו. עם שחרורו מן הצבא הבריטי ב-1946 מצא את דרכו לאצ"ל. תחילה פעל בענייני גיוס והסברה ואחר עבר לח"ק והשתתף במספר מבצעים, חלקם יחד עם אבשלום חביב, שהיה מפקדו בפעולתם האחרונה. בן 21 היה בעלותו לגרדום.

מאיר נקר

תליית הסרג'נטים

לאחר מתן פסק-דין המוות, נתנה מפקדת האצ"ל נתנה הוראה ליחידות הח"ק לחטוף בני-ערובה כדי להציל את חייהם של אבשלום חביב, יעקב וייס מאיר נקר. אולם הממשלה הבריטית התעלמה מאזהרות האצ"ל ואף מבקשותיהם של מנהיגי היישוב בארץ ושל אישים רבים בעולם. כמה ימים לאחר אישור גזר-הדין, תפסה יחידה של האצ"ל בנתניה שני סרג'נטים בריטים, קליפורד מרטין ומרוין פייס בשעה שיצאו מאחד מבתי-הקפה. הסרג'נטים הוכנסו למכונית שחיכתה בקרבת מקום ונלקחו למקום מחבוא שהוכן במיוחד למטרה זו.

חטיפת הסרג'נטים הייתה בתדהמה לא רק את הבריטים, אלא גם את מנהיגי היישוב היהודי בארץ. הם ידעו היטב שהאצ"ל יקיים את אזהרותיו, וחששו מתגובת הצבא הבריטי.

מיד עם היוודע דבר החטיפה, הוטל עוצר על נתניה וסביבתה והוחל בחיפושים מבית לבית. גם כוחות ההגנה הצטרפו לחיפושים, אולם העלו חרס בידם. שני הסרג'נטים הוחזקו בבונקר, שנחפר בבית-חרושת ליהלומים בקצה העיר, ובו מזון ומכלי חמצן, שהספיקו לתקופה ארוכה. החזקתם של בני-הערובה בידי האצ"ל לא הרתיעה את הממשלה הבריטית.

הבריטים לא הותירו בפני האצ"ל כל ברירה, ולמחרת הגרדומים בעכו, ב-30 ביולי, נמצאו שני הסרג'נטים תלויים בחורשה ליד נתניה.

לתליית הסרג'נטים הייתה השפעה פסיכולוגית קשה, והמעשה הדהים את ממשלת בריטניה ואת דעת הקהל שם יותר מכל מבצע טרור אחר שנעשה עד אז בארץ-ישראל.³⁷⁸

התליות זיעזעו את ממשלת בריטניה ואת העם הבריטי. העיתונות הבליטה את סיפור התלייה בעמודים הראשונים ומהומות אנטישמיות פרצו בלונדון ובערים נוספות ברחבי המדינה. יחד עם זאת נשמעו קריאות להחזיר את הבנים הביתה.

ב-12 באוגוסט נקרא בית-הנבחרים לשוב מפגרת הקיץ לשם דיון מיוחד בפרשת התליות. הוויכוח היה סוער והייתה הסכמה בין כל המפלגות שיש להוציא את החיילים מארץ-ישראל. "על בריטניה לנקוט במהלך היחיד שנשאר לה – לבקש מהאו"ם לשחררה מהחובה, כך שיורשה לה להוציא את כוחותיה הצבאיים בהקדם האפשרי".³⁷⁹

בגין כותב בספרו "המרד" כי המעשה האכזרי בנתניה, לא רק הציל עשרות בחורים עבריים מגרדום, אלא אף שבר את מפרקתו של השלטון הבריטי, והיה אחד הצעדים שהכריעו את הכף להסתלקותם של הבריטים מן הארץ. גם הקולונל ארצ'ר קאסט, מי שהיה עוזרו הראשון של מזכיר ממשלת המנדט, אמר בהרצאה שנשא ב-1949 כי: "תליית הסרג'נטים גרמה יותר מכול ליציאתנו מארץ-ישראל יותר מכל דבר אחר".³⁸⁰

³⁷⁸ אייל, מאינטיפדה למרד, עמוד 459.

³⁷⁹ שם, עמוד 460 וכן כהן, אצל שביט (עורך), מאבק, מרד, מרי. עמוד 74-76.

³⁸⁰ בגין, המרד, עמוד 361.

שער שמיני

"הסזון הקטן"

ההגנה חוזרת לסזון

ב-29.10.46 התכנס הוועד הפועל הציוני בירושלים והחליט "להוקיע ולדחות ללא סייג את טרור הדמים, מעשי קבוצות מתבדלות, המוציאות את עצמן מכלל הציבור המאורגן. פעולות אלו מכותימות את המאבק של העם העברי, מסלפות את דמותו ומחזקות את ידיהם של צוררי ישראל. הוועד הפועל חוזר וקורא ליישוב לבודד את הפורשים ולמנוע מהם כל עידוד, תמיכה ועזרה".³⁸¹

החלטה זו היוותה את אות הפתיחה לחזרה לסזון. ב-30 באוקטובר, ביום בו הותקפה תחנת הרכבת בירושלים (ראה לעיל), נפגש דובר הסוכנות היהודית עם עיתונאי חוץ. לשאלה "מה חושבת הסוכנות היהודית לעשות בעניין הטרור"? ענה: "בשיחות האחרונות בלונדון הדגיש מיניסטר המושבות כי אין מבקשים מהסוכנות היהודית לנקוט איזה צעדים שמתפקיד המשטרה לעשות". בנוסף לזאת אמר הדובר: "הסוכנות היהודית והוועד הפועל הציוני קראו לכל היהודים לבודד את הפורשים ולמנוע מהם כל עזרה שהיא. אולם אי אפשר לקוות כי תהליך זה מתגשם תוך יום או יומיים. יש תחילה להחזיר את אמון הציבור בממשלה וזה לא יוכל להיעשות כל זמן שהממשלה לא תיתן את חלקה לרכישת אמון זה".³⁸²

הממשלה הבריטית ראתה בהחלטות המוסדות הלאומיים לא רק הסתייגות מהמאבק המזוין, אלא גם הבעת נכונות להילחם באצ"ל ובלח"י. בתגובה על כך, כמחווה של רצון טוב, החליט כעבור כמה ימים הקבינט הבריטי לשחרר את כל 700 עצורי ה-29 ביוני שנשארו עדיין במחנה המעצר וכן לשחרר מלטרון את שמונת מנהיגי הסוכנות היהודים. בנוסף לשחרור העצורים, הורשו בן-גוריון ומשה סנה לחזור ארצה מבלי חשש שייעצרו על-ידי השלטונות.

ב-9 בדצמבר 1946 התכנס בבאזל הקונגרס הציוני הכ"ב (הראשון מאז מלחמת העולם, והפעם הזו בהשתתפות צירים רביזיוניסטים, לאחר שתנועתם שבה למסגרת ההסתדרות הציונית).

ערב הקונגרס, ביקשה גולדה מאיר מנציגי האצ"ל ולח"י להפסיק זמנית את ההתקפות לתקופת המושב של הקונגרס הציוני, והסבירה כי צעד זה יגביר את כוחם של האקטיביסטים ויאפשר להם לקבל החלטות שיקדמו את

³⁸¹ אצ"מ, S 25/5647

³⁸² עיתון "הארץ" מיום 31.10.1946

המשך שיתוף-הפעולה בין שלושת ארגוני המחתרת. נציגי האצ"ל והלח"י נענו לבקשתה של גולדה, הגם שלא הייתה להם כל אשליה בדבר התוצאות. הקונגרס הציוני הסתיים וידם של המתונים הייתה על העליונה. בין החלטות הקונגרס הציוני, שנעל ב-24 בחודש, ישנה התייחסות גם לפעולות האצ"ל ולח"י:³⁸³

[...] פעולות הטרור של קבוצות מסוימות בארץ-ישראל, שפרשו מכלל הציבור מתוך הפרת המשמעת של המוסדות הלאומיים העליונים, מסלפות את אופיו האמיתי של היישוב בעיני העולם ואינן מקדמות אלא מכשילות את מאבקו הצודק. הקונגרס מכריז על תמיכתה המלאה של התנועה הציונית ביישוב ובמאמציו נגד הטרור. הוא קורא את חברי הקבוצות הפורשות להימנע משפיכת דמים ולקבל עליהם את המרות הלאומית של היישוב המאורגן והתנועה הציונית.

רק בינואר 1947, עם תום הקונגרס הציוני ושובם של ראשי המוסדות הלאומיים ארצה, התפנה בן-גוריון לניהול המערכה נגד ארגוני המחתרת, שהמשיכו במאבק המזוין נגד הבריטים. החלה מערכת תעמולה חריפה, שכללה גם אזהרות ואיומים. "סבלנות היישוב הגיעה לקיצה" נאמר באחד הכרוזים החתום בשם "תנועת המרי" (ההגנה המשיכה להשתמש בשם זה, אף שנטשה את המאבק המזוין וחרף פירוקה של "תנועת המרי העברי" כמסגרת משותפת לשלוש המחתרות). "היישוב העברי כולו, יצטרך להסיק מסקנות מעשיות מהמשכת מעשי ההפקרות".
ב-2 בינואר 1947 נפגש בן-גוריון עם גריץ ג'ונס, אז סגן מזכיר המושבות, וכך כתב אודות הפגישה ביומנו:³⁸⁴

[...] לבסוף הגיע למה שחכייתי: למאורעות האחרונים בארץ. המלקות [ראה לעיל]. דברים אלה מעוררים שנאה, פה ושם חיילים נהרגים. כחבר פרלמנט הוא רואה [את] תגובת האנגלים וזה מזיק לעניינינו, זה מזיק לאנגליה. הם רוצים מבלי להתרשם בטרור – למסור סידור נאות. אבל הטרור מפריע ומעורר רוגז. וכן גם עלייה ב' – מגבירה טרור,

³⁸³ אצ"מ, S 25/5647

³⁸⁴ א"צ, 2874, יומן בן-גוריון, עמוד 33.

התרגזות ביישוב. בשנים שלושה החודשים הבאים הם מקווים למצוא פתרון. כלום אי אפשר להפסיק [את] עלייה ב'?

אמרתי: הטרור מזיק לנו יותר אולי מאשר להם. אנגלים נהרגים בכל חלקי האימפריה ואין הטרור מעמיד בסכנה [את] האימפריה שלהם (קריץ ג'ונס עשה תנועת התנגדות, כאומר שזה כן מעמיד בסכנה או מזיק לכל הפחות) – בשבילנו זה גרוע, כי לנו דרושים כל הכוחות לבניין וחלק מהנוער הולך לאיבוד ואין לו חילופין. אבל אני משתומם ומצטער על צרוף טרור ועלייה ב'. נגד טרור אולי לא נוכל לעשות הרבה – אבל אין אנו מדינה והממשלה והמשטרה בידכם. לא תושבי לונדון מחפשים את שורפי בית הכנסת – אלא המשטרה, והמשטרה בארץ בידכם. אולי נוכל לפעול נגד הטרור באמצעים מוסריים ולחץ ציבורי (סיפרתי והסברתי [את] החלטת הקונגרס בעניין הטרור), אבל לא נעשה כלום נגד עלייה ב'. אילו לא הייתי חבר בהנהלה הייתי מקדיש [את] כל כוחותי לעלייה ב' ומלבד יהודים ספורים בעולם, אין יהודי שלא יעזור לכל יהודי הרוצה לעלות ארצה – בלי סרטיפיקט...

חזרתי לעניין הטרור. אמרתי כי ביקשתי לראות אותו לפני מקרה המלקות. בינתיים נפל מאורע מכפיר זה. עכשיו קראתי [כי] ילקו עוד בחור יהודי. ואני חושב ששוב יבוא מעשה נגד. צעיר עומד להיתלות – ושוב תואנה למעשי טרור. איני יכול לייעץ שלא יילחמו נגד הטרוריסטים – כי טרור לא יעקרו במשטרה אלא ב"משטר" (not by police, but by policy).

העובדה שהממשלה והמשטרה בארץ היו בידי הבריטים שימשה בשנת 1944 נימוק לשיתוף פעולה עם הממשלה (דהיינו הלשנות), בעוד שבשנת 1947 שימשה אותה עובדה – לאי שיתוף פעולה עם הממשלה. האם שינה בן-גוריון את דעתו? לאו דווקא. אלא שבשנת 1947, לאחר תקופת "תנועת המרי העברי" (בה פעלה ההגנה יחד עם האצ"ל ולח"י נגד הבריטים), לא ימצא בן-גוריון שותפים לשיתוף פעולה עם השלטון הבריטי, שמתנכל לעליית יהודים לארץ-ישראל.

ב-20 בינואר, התכנסה מליאת הוועד הלאומי לדיון באמצעים שיש לנקוט כדי להביא להפסקת ההתקפות של המחתרת העברית נגד השלטון הבריטי בארץ. בסוף הדיון, נתקבלו ההחלטות הבאות:³⁸⁵

1. הוועד הלאומי חוזר על עיקרי הייסוד שהם חובה על כל איש בתוכנו.
- א. קבלת מרות התנועה הציונית והיישוב בענייני המערכה המדינית לקריעת הספר הלבן וגזירותיו. לפתיחת שערי הארץ לעליית היהודים הרוצים לעלות למולדתם.
- ב. היישוב והתנועה הציונית שוללים את דרך הרצח ושפיכת דמי נקיים כשיטה של מלחמה פוליטית.
2. היישוב יתגונן בכוח מפני מעשים של השתלטות וכפייה על-ידי הפחדה והטלת אימים, לשם סחיטת כספים.
3. הוועד הלאומי מכריז: אין פנינו למלחמת אחים. אין רצוננו בשום תגרת אחים. אין כל הצדקה למערכה פנימית בתוך המערכה החיצונית, אשר אנו נתונים בה...
4. הוועד הלאומי מדגיש את הצורך להגברת ההסברה הציבורית על הסכנה הגדולה כלפי פנים, המאיימת עלינו מתוך מעשי הקבוצות הפורשות, ועל הצורך באחדות בשעה גורלית זו, להגדלת מלחמתנו המדינית והשגת מטרתנו.

היה ברור כי לאחר תשעה חודשים של שיתוף-פעולה בין שלושת הארגונים, שוב לא היה אפשר להחזיר את הגלגל לאחור, וכל הצעה לשיתוף-פעולה אקטיבי עם השלטונות, תידחה על הסף. גם אילו החליטה ההנהגה הציונית להורות על הלשנות והסגרת לוחמים לבולשת הבריטית, ספק אם היו נמצאים מתנדבים שיסכימו לבצע את המעשים האלה.

השלטון הבריטי לא השלים עם סירובה של ההנהגה הציונית לשיתוף-פעולה מלא. ב-3 בפברואר שלח המזכיר הכללי של ממשלת המנדט מכתב אולטימטיבי לגולדה מאיר (מראשי המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית), שבו נאמר בין השאר:³⁸⁶

[...] למרות הגיוניים נגד הטרור ושפיכת הדם, לא נעשה שום שימוש על-ידי הסוכנות היהודית והוועד הלאומי באמצעי היחיד לאכיפת חוק וסדר והוא כוחות הביטחון.

למעשה, הסוכנות היהודית הודיעה לאחרונה בגלוי על סירובה לשתף פעולה עם הממשלה בקשר לטרור. ברצוני להפנות את תשומת-לבך למצב החמור שנוצר עקב סירוב זה, ואני מבקש ממך להצהיר מיד ובאופן קטגורי, האם הסוכנות היהודית והוועד הלאומי מוכנים, תוך שבעה ימים, לצאת בקריאה פומבית אל היישוב היהודי להושיט עזרה לממשלה ולשתף-פעולה עם המשטרה וכוחות הביטחון בהסגרת הקבוצות הטרוריסטיות. [...]

גולדה מאיר

גולדה מאירסון-מאיר מנתה בתשובתה, מיום 10.2.1947, את כל החלטות הגיוני שנתקבלו בישיבות הנהלת הסוכנות היהודית והוועד הפועל הציוני וציינה כי :³⁸⁷

[...] נוסף לגיוני הטרור קרא הוועד הפועל של ההסתדרות הציונית, בהחלטה שנתקבלה ב-29 אוקטובר 1946, "לבדד את הקבוצות הטרוריסטיות ולשלול מהם כל עידוד, תמיכה ועזרה" ... מנוי וגמור עם היישוב לעשות, באמצעיו שלו, כל אשר ביכולתו למען התנגד לפעולות ולתעמולה טרוריסטיות ואם יהיה צורך – להשתמש בכוח למטרה זו" ... לדעתה של הסוכנות היהודית, אין להפריד את המלחמה בטרור מהמסיבות המדיניות אשר הצמיחו טירוף נורא זה. שרשי הטרוריים

נעוצים בייאוש ובמרירות שנגרמו על-ידי מדיניות הספר-הלבן, אשר הממשלה מוסיפה להתמיד בה. היישוב מגנה לחלוטין פעולות טרוריסטיות ויתנגד להן באמצעים אשר ברשותו, אולם אין לדרוש ממנו להעמיד עצמו לרשות הממשלה בתוצאותיה השליליות של מדיניות, שהינה יציר-כפיה של אותה ממשלה ואשר היישוב רואה בה סכנה לקיומו. המצב שבו נתון היישוב בעניין זה, אין להשוותו בשום פנים למצב שבו מצפים בדרך-כלל לשיתוף פעולה מצד אזרחים במלחמה נגד הפרת חוק" [...].

ברצון הנהלת הסוכנות היהודית להצביע על האחריות הכבדה שתקבל על עצמה הממשלה אם תפנה לפעולות עונשין קיבוציים נגד העדה כולה על מעשים המבוצעים על-ידי מיעוט קטן, שפרק את מרותה של עדה זו. פעולות עונשין כאלו לא יפגעו באשם או יפחידוהו, אלא רק יגרמו סבל בלתי מוצדק להמונים חפים מפשע ויחריפו רגשות נגד הממשלה שאת תוצאותיהם מי יחזה.

ההנהלה בטוחה, כי האמצעים שנוקט היישוב בהתנגדותו לפעולת טרוריסטיות, יביאו לשיפור הדרגתי במצב הביטחון. יש לחזור ולהדגיש כי ההנהלה משוכנעת שבסופו של דבר יש למצוא את התרופה לרע זה לא באמצעים של דיכוי, אלא בקבלת סידור מדיני קונסטרוקטיבי, אשר יסיר את ענן הייאוש מעל העם היהודי.

על היחסים ששררו באותה עת בין השלטונות לבין היישוב היהודי, מלמד גם פרוטוקול השיחה בין הרב הרצוג, רבה הראשי של ארץ-ישראל, והנציב העליון ב-1 בפברואר 1947:³⁸⁸

אמרתי: אתה עומד להטיל עלינו "מצב צבאי" והדבר עלול להביא את היישוב לידי הרס. מה חטאנו עד כדי כך?
 הוא ענה: אתה שואל מה פשעכם, הרי נהרגו בארץ יותר ב-80 בריטים, האם אנו יכולים להפקיר את אנשינו? ומי אשם בדבר?
 אמרתי: אתה יודע שזה מיעוט קטן, ואינך יכול להטיל את האחריות על היישוב כולו.
 הוא אמר: אחראי היישוב כולו, הוא אינו עושה מה שהוא יכול לעשות ומחויב לעשות.

אמרתי לו: אני הייתי באירלנד [לפני הגיעו לארץ-ישראל, שימש הרב הרצוג כרבה הראשי של אירלנד]. יש הקבלה בין המצב פה והמצב שם. שם היה מרד, מרד של מיעוט. הממשלה פנתה אל האומה האירית לדכא את המרד, ומה עשה היישוב האירי, האם האומה האירית דיכאה את המרד? מדוע אתם דורשים מאתנו יותר מאשר דרשתם מן האירים? הנתתם לנו מדינה, הנתתם לנו צבא, הנתתם לנו משטרה? אותו הדבר היה באירלנד. האירים אמרו: זהו עסק שלכם. לכם יש צבא ומשטרה. אתם לא דרשתם מן האירים להיהפך לאינפורמטורים. בעם העברי אין דבר יותר מתועב מאשר להיות מלשינים ... אתם אמרתם שהעם האירי אינו עושה את חובתו, הוא אינו משתף פעולה, אך לא הוצאתם שם איום כזה, לא דברתם שם על "מארשל לאו" [משטר צבאי] כדי לדכא את העם האירי ... מה נשתנינו מכל אומה ולשון, שבמקרה זה אתם עושים הכול להפך [...]. איני דורש ממך שאתה תכיר אותנו כעם סגולה, זה עניין של אמונתנו; אבל האם התנהגתם אתנו כמו שהתנהגתם עם עם אחר, עם ממוצא אירופי? גם אנחנו עם בעל תרבות גבוהה.

כאן נפלטו מפיו [של הנציב העליון] מילים, שאני חושב שהוא אחר-כך התחרט עליהן, אבל לא לקח אותן בחזרה. הוא אמר: *They are our kith and kin* (הם, הכוונה לאירים, ידידים ובני משפחה שלנו). אך האירים, כידוע לנו, לא הכירו בכך ואינם מסכימים למחוק את כל ההיסטוריה שלהם.

אבל הבריטים לא הבינו מה נשתנה מאז הסזון הגדול של השנים 1945-1944 (כי הרי מדיניות הספר הלבן הייתה קיימת כבר אז). אי לזאת לא קיבלו את נימוקי הסוכנות היהודית לאי שיתוף-פעולה, והגבירו את לחצם על היישוב היהודי בארץ, כדי לאלצו לשתף פעולה עם השלטונות.

לעומת זאת, בעקבות החלטתה של הנהלת הסוכנות היהודית, הורה המטה הכללי של ההגנה להקים בכל סניף יחידות מיוחדות, שימנו 10 עד 16 איש, שיפעלו נגד ה"פורשים". בתוך החי"ש (חיל-השדה) הוקמה "פלוגה מיוחדת", שעברה אימונים מיוחדים כדי לבצע פעולות שונות "שהזמן גרמן". היחידות המיוחדות שפעלו נגד האצ"ל ולח"י, היו מורכבות מאנשי חי"ש, בצירוף אנשי הרזרבה של הפלמ"ח. יחידות הפלמ"ח המגויסות נשארן במחנותיהם בקיבוצים ולא נקראו העירה, כפי שהיה שנתיים לפני כן.³⁸⁹

³⁸⁹ סת"ה, כרך ג', עמוד 954 ואילך.

ההגנה פעלה במספר מישורים, שהחשוב ביניהם היה סתימת המקורות הכספיים של ארגוני המחתרת. לשם כך נערכו מעקבים אחרי מתרימים מן האצ"ל וחלקם אף נחטפו, נחקרו והוכו. ב-12 בפברואר 1947, חטפו אנשי ההגנה את יהושע צוקרמן, שעסק בהתרמה למען האצ"ל. בתגובה, חטף האצ"ל כעבור יומיים את איש ההגנה אביחיל תנורי והכריז עליו כבן-ערובה. הכרזה זו עשתה את שלה וכעבור זמן קצר שוחררו שני החטופים. "הארץ" דיווח על כך בזו הלשון:³⁹⁰

נחטף צעיר בפתח-תקוה

בליל שבת, בשעה 8.30 בערב, נחטף הצעיר אביחיל תנורי בן 20. כ-8 אלמונים רדפו אחרי אביחיל תנורי ברחוב שטמפר בפתח-תקוה, כשנכנס לקפה ברלין. האלמונים נכנסו אף הם לבית-הקפה, איימו על תנורי באקדחים וטומיגנים, היכוהו בראשו ופצעוהו. הוא נאבק אתם, אך לבסוף התגברו עליו והכניסוהו לטנדר. רווחות שמועות שהוא מעורב בסחיטת כספים בשם האצ"ל.

למחרת נתפרסמה באותו עיתון הידיעה הבאה:³⁹¹

הצעיר שנחטף בפתח-תקוה - הוחזר לביתו

במשטרת פתח-תקוה והודיע על המקרה. המשטרה העבירה אותו לחקירה ליפו. הוריו סיפרו כי בנם חזר בשלום הביתה בלילה כשהוא פצוע בראשו.

בהודעה חתומה על-ידי היישוב המאורגן, שהודבקה בחוצות העיר נאמר: "שליחי היישוב המאורגן אסרו ביום שישי בחור בפתח-תקוה. בחקירה הודה הנאסר בביצוע מעשה שוד, סחיטה והתנפלות מזוינת על יהודי בהדרכתו ובהשתתפותו של בחור אחר מפתח-תקוה, ששמו וכתובתו ידועים לנו. היישוב המאורגן הבטיח לבער מקרבם את נגע הסחיטות והשוד וימשיך לרדוף פושעים כאלה ללא רחמים".

³⁹⁰ עיתון "הארץ" מיום 16.2.1947.

³⁹¹ שם, מיום 17.2.1947.

כעבור יומיים, הופיעה ידיעה נוספת ובה נאמר, כי שני צעירים נחטפו בירושלים בסוף השבוע שעבר וטרם שוחררו. עוד נאמר בידיעה כי "כפי שנמסר, נחשדו השניים בקשרים עם ארגונים שעסקו בסחיטת כספים". בנוסף לחטיפת חשודים בהתרמה למען האצ"ל, התנהלה תעמולה חריפה בגנות הפעולות של האצ"ל ולח"י נגד הבריטים. במקביל, ניסתה ההגנה למנוע מארגונים אלה לומר את דברם. אנשי ההגנה היו עוקבים אחרי מדביקי כרוזים שלהם ומורידים את הכרוזים מן הקירות. לעתים, הדביקו על כרוזי האצ"ל את כרוזי ההגנה. מעניין לציין כי באותה תקופה הופיעו כרוזי ההגנה תחת שמות שונים כמו "החומה", "נאמני היישוב", "המגן העברי" ועוד.

אלא שהפעם, בניגוד לתקופת הסזון של שנת 1944, האצ"ל לא הבליג והפעיל כוח כנגד כוח. תגרות בין אנשי האצ"ל לבין אנשי ההגנה, בקשר להדבקת כרוזים, נעשו לחיזיון נפוץ בערים ובמושבות. לעתים היו להן תוצאות חמורות, כפי שקרה בנתניה, וכמתואר ב"הארץ" מ-10.2.47:

הדי התגרה בעניין כרוז של אצ"ל בנתניה

קבוצה של נערים ונערות תימנים משכונת נווה שלום שליד נתניה, שחזרו במוצאי שבת מהצגת קולנוע, הותקפו והוכו על-ידי צעירים, שהופיעו לידם במכונית משא. לדברי המוכים היו המתנפלים מחברי קיבוץ "אילת" של השומר-הצעיר.

נראה שההתנפלות באה כתגובה על כך שאחד מחברי הקיבוץ הוכה באותו ערב במרכז נתניה על-ידי מדביקי כרוזים של האצ"ל, כשניסה להסיר את אחד הכרוזים המודבקים. לדברי המוכה, היו בין מתקיפיו תימנים. את המחיר שלמו אפוא בני עדתו על לא עוול בכפם.

הפצועים סיפרו כי כשחזרו לשכונתם סמוך לשעה 8.30 ובהגיעם לגבול מחנה הנופש הצבאי, הופיעה מולם, מכיוון הקיבוץ, מכונית משא ומתוכה קפצו 25 צעירים מזוינים באלות. הללו הסתערו עליהם, דחפום לעבר גדר התיל שלצד הכביש והחלו ממטירים עליהם מהלומות ללא הבחנה ומבלי שהייתה למוכים כל אפשרות להתגונן.

ניסיון חטיפה בירושלים

ב-13 במארס 1947, עשתה ההגנה ניסיון לחטוף בירושלים את איש האצ"ל ישראל זילברברג ("גרא"). ישראל היה הקשר של מפקד המחוז וכן היה

אחראי בירושלים על "מס חזית ישראל" (המחלקה שעסקה בהתרמת כספים עבור האצ"ל). עקב תפקידיו היה עליו להרבות בהתרוצות ברחבי העיר, ועל מנת ליעל את עבודתו, הוחלט לשלוח אותו ללמוד נהיגה. אנשי הש"י עקבו אחרי ישראל זילברברג, ובשעה שקיבל שיעור נהיגה, נעצר לפתע אופנוע לפני המכונית. ישראל עצר מיד, ואז פתחו אנשי ההגנה את דלתות המכונית; תחילה הוציאו את מורה הנהיגה מן המכונית ואחר-כך ניסו להוציא גם את ישראל, אלא שהוא נאחז בחוזקה בהגה ומנע את הוצאתו. כדי לשחרר את ידיו מן ההגה, היכו אנשי ההגנה את ישראל בראשו באמצעות אלה מסומרת. ישראל איבד את הכרתו ונפל על רצפת המכונית. לפתע הרגיש שגוררים אותו, ובאופן אינסטינקטיבי תפס שנית בהגה ומנע את הוצאתו מן המכונית. שוב הוכה באלה בראשו ובמקומות שונים בגופו, ושוב איבד את הכרתו. בינתיים התאסף קהל סקרנים סביב המכונית ואנשי ההגנה הסתלקו מן המקום. במקרה עבר במקום עמנואל שלוסברג, שהיה אף הוא איש האצ"ל, אשר עזר לישראל זילברברג לצאת מן המכונית ולקח אותו לתחנת מגן-דוד-אדום ברחוב הסולל (היום רחוב החבצלת), שם חבשו את פצעיו. הוא נפצע קשה בראשו וכן בידו (נקרע לו גיד) ובנוסף לזאת הוא סבל משבר בכמה מצלעותיו. לאחר שנחבש, הסתלקו השניים מן התחנה והלכו ברגל למושבה הגרמנית כדי למצוא מחסה באחד מחדרי הארגון. לרוע המזל, היה החדר נעול ושלוסברג הזמין את ישראל להתארח בבית-הוריו בשכונת בית-הכרם. מאחר שבינתיים נכנס עוצר הלילה לתוקפו, הלכו השניים ברגל מהמושבה הגרמנית, דרך השדות, בואכה בית-הכרם. בדרך הציע שלוסברג שינוחו קמעה, אולם ישראל החבוש ענה לו: "אם אתיישב לנוח, לא אוכל לקום יותר". כעבור מספר שעות, הגיעו לבית שלוסברג, שם טיפלה בפצוע אחת מבנות האצ"ל שהייתה אחות במקצועה וכשהחלים – עזב את ירושלים.³⁹²

בדיווח הש"י על המקרה נאמר, בין היתר:³⁹³

ישראל זילברברג סוחט האצ"ל

ישראל זילברברג (או זילברברג) המכונה "גרא", הוכה לפני ימים מספר לאחר שהוצא ממכונית טקסי בה ניסה לברוח. בחוגי האצ"ל רב הזעם

³⁹² ראיון המחבר עם ישראל זילברברג.

³⁹³ את"ה, 112/1504.

על-כי התנפלו עליו 15 אנשים מזוינים באלות מסומרות. לפי המסופר הצליח גרא להגיע לבית-הכרם לאחר הליכה של כ-4 שעות למרות המכות הקשות שקיבל וּשְׁבַר בכמה מצלעותיו. גרא שכב כמה ימים בביתו של עימנאל שלוסברג ואחר במקום אחר, גם-כן בבית-הכרם. כמה מן המכים מוכרים לאנשי האצ"ל וכן מוכר רוכב האופנוע שנסע לפני הטקסי ... אנשי האצ"ל חושדים שבתקיפה היה מעורב אופנוע מספר 5112 השייך לסטודנט צולע, משה לדברג. המכונית שבה נסע גרא בשעה שנעצר ונתקף הייתה מכונית של חברת לימוד נהיגה "שמואל" שמספרה 8585. לבעל המכונית אין כל שייכות לאצ"ל.

כשבוע ימים לאחר הניסיון לחטוף את ישראל זילברברג בירושלים, פרצה תגרה בין מדביקי כרוזים של האצ"ל וההגנה בשכונת התקוה בתל-אביב. כך תוארה התיגרה על-ידי אנשי ההגנה:³⁹⁴

הנידון: תגרה עם מדביקי החומה בשכ' התקוה

ב-20.3.47 בשעה 21.45, באו ארבעה צעירים לשכונת "התקוה" והדביקו כרוזים של "החומה" ליד קולנוע "התקוה". שניים הדביקו ושניים היו באבטחה. הם הרגישו בנער תימני שהוא מוריד את הכרוזים והכוהו. הנער הזעיק את יושבי בית-הקפה "ניצחון" וכ-70 צעירים, שרובם היו תימנים, הופיעו והתחילו להכות את ארבעת המדביקים. בקושי רב הצליח אחד מהם להגיע העירה והזעיק כ-10 בחורים לעזרה. בבואם לשכונה, נתקלו במחנה בריונים שמנו כבר כ-90 איש, מזוינים בשבריות ובסכינים. בשעה 23.00 הצליחו ארבעת המדביקים לעזוב את השכונה באוטובוס האחרון. יתר חברי ההגנה שהוזעקו מן העיר לעזרה קיבלו מכות הגונות ופצועים-למחצה נסוגו מן השכונה. המחנה הנרגש והמוסת הסתדרו ליד הגשר המוליך לשכונה ובדקו כל מונית שעברה במקום. משם הלכו לבית-התרבות של מועצת פועלי תל-אביב, על מנת להחריב אותו עד היסוד. אחד הבחורים הצליח להיכנס פנימה והאיר באור מלא את האולם ובכל החדרים. אנו סבורים שמעשה זה הרתיע את הפורעים ומנע פגיעה בבית. המאורע התחיל באופן ספונטני ולא נשא אופי של מעשה מאורגן. ואלה שמותיהם של הפעילים ביותר [...]

מעניין כי המשטרה לא הבחינה בין מדביקי כרוזים של "הפורשים" לבין יריביהם. ב-9 באפריל 1947 התקיים בירושלים משפטם של שלושה צעירים (שושנה לזר, בת 17, רחל לנדאו, בת 18, ואליהו גינצבורג, בן 17) שנאשמו בהפצת כרוזים בלתי חוקיים ברחוב בן-יהודה בירושלים ב-15 בינואר. הכרוזים שהודבקו אותו ערב היו קריאה של הנוער והיישוב נגד כנופיות הטרור. כל השלושה כפרו באשמה.³⁹⁵

פרשת מרדכי ברגר

ביום חמישי, 28 במרס 1947, התנפלו שמונה צעירים על מרדכי ברגר, קורפורל במחלקת התנועה של משטרת ארץ-ישראל, בפינת הרחובות בן-יהודה וארלזורוב בתל-אביב. התוקפים סתמו את פיו והיכוהו באלות על ראשו. ברגר נפל מתבוסס בדמו. עוברים ושבים הביאוהו לבית-החולים "הדסה" ושם מת מפצעיו. בעיר הופצו שמועות, כאילו היה זה מעשה ידיו של האצ"ל, אולם למחלקת המודיעין של האצ"ל ("דלק") נודע, כי חברי ההגנה הם שהיכו את ברגר וגרמו למותו. כאשר השמועות לא פסקו, פרסם האצ"ל כרוז שבו נאמר:

"אנו יודעים מי ציווה להרוג את ברגר ומי גרם למותו. אם תוקם ועדת חקירה עברית ציבורית, נהיה מוכנים להעמיד לרשותה את הידיעות אשר בידינו".

העניין הובא בפני בית-דין פנימי של ההגנה, אשר חקר את המקרה והגיע למסקנה כי ידה של ההגנה אכן הייתה במעשה הזה. הסתבר כי ברגר עבד קודם לכן בבולשת ונחשד במסירת ידיעות על ההגנה ולכן הוחלט להענישו במכות בלבד. מפקד ההגנה במחוז תל-אביב נמצא אשם בכך שפקד לעשות זאת ללא הוראה מגבוה וגרם למותו של ברגר. הוא נידון להעברה מתפקידו לתפקיד אחר.³⁹⁶

ביום שבו הוכה מרדכי ברגר ומת מפצעיו, יצאה חוליה של אנשי אצ"ל לבצע שלושה פיגועים בצינור הנפט העיראקי. שניים מהפיגועים הושלמו כמתוכנן – הצינור נפגע מן הפיצוץ והנפט פרץ בלהבה גדולה. ביעד השלישי

³⁹⁵ עיתון "הארץ" מיום 9.4.47.

³⁹⁶ את"ה, תיקי מטכ"ל, ב 73/14

קרתה תקלה, ובמקום לפגוע בצינור הנפט, פגעו החבלנים בצינור המים של קריית-חיים.

מפקדת האצ"ל הודיעה על פיצוץ צינור הנפט והוסיפה כי היא מצטערת על הפגיעה בטעות בצינור המים, אבל ההתנצלות לא מנעה מן ההגנה לצאת במסע השמצות נגד האצ"ל והעיתון "על המשמר" אף כתב: "עם מעשה החבלה בעורק-המשק החיוני בקריית-הפועלים נפתח שלב חדש בפעולות הטרוריסטיות". יותר מכך, ההגנה ניצלה את האירוע המצער, כדי לפרוע בתושבי קריית-חיים החשודים בהשתייכות לאצ"ל. בארכיון תולדות ההגנה שמור הדו"ח המלא של הביצוע, המדבר בעד עצמו:³⁹⁷

הנידון: פעולת עונשין נגד אנשי האצ"ל בקריית-חיים, קריית-מוצקין וכפר-חסידים בליל 2-3.4.47

לפעולה רוכזו כ-130 איש. היו שני בסיסי יציאה: א) יגור. ב) עיר המפרץ. שעת האפס (אחידה) 01.30. לפעולה יצאו 15 חוליות בנות 6-7 איש. פעולה מוצלחת לגמרי בוצעה על-ידי 11 חוליות.

פעולה מס' 1 – הנושא פנחס בל – בן 19, קריית-מוצקין שכונת הצריפים.

פ.ב. הוצא החוצה בביתו. נבהל ושאל 'למה בכוח'. גיסו שהיה בבית לא התערב. האם צעקה 'חמס'. הוכה בנאמנות. יתכן ששברו לו רגל. הפריצה לבית בוצעה בכוח. נסיגה מסודרת, על כל הציוד.

פעולה מס' 2 – הנושא צבי וייס ואחיו טוביה וייס (בני 18-19) ק. מוצקין. החוליה תפסה את כל הבניין. קראו לו החוצה באנגלית. פתחו את הדלת. הנושאים עשו את עצמם ישנים. אחרי זה ניסו להתנגד. השתלטו עליהם. בחוץ התאספו אנשים. מפקד החוליה פקד עליהם להסתלק. בינתיים הצליחו אנשי הבית לסגור את הדלת. התפרצו שנית והשלימו את מלאכתם. בחוליה נוכח מזהה. נסיגה מסודרת על הציוד.

פעולה מס' 3 – הנושא חנן לבקוביץ. קריית-מוצקין. בן 17.

החוליה ניסתה להתפרץ ולא הצליחה. התפרצו דרך המרפסת. בבית נוכחו אנשים שהגנו על הנושא בכוח. התגברו על ההגנה. הנושא ברח לבית-כיסא. משם הוצא החוצה. לא הוכה חזק בגלל גילו הרך. התפתחה שיחה בינו ובין החוליה. טען שהוכנס לאצ"ל באיומים ולא יכול לעזוב בגלל הפחד מפניהם. נוכח מזהה. נסיגה מסודרת על הציוד.

פעולה מ4.0 – הנושא יצחק אקשטיין, בן 19. מפרץ חיפה. הכניסה עלתה בנקל. הייתה שיחה עם האב. פועל מקרי הקים צעקות. הוצא החוצה יחד עם אחיו המבוגר. טען שהוכנס לאצ"ל על-ידי שמואל מזרחי מקריית-מוצקין. לא הוכה חזק. קיבל סטירות הגונות ואזהרה. הגישה למקום הייתה קשה בגלל הימצאות שמירה צבאית בסביבה, אך עלתה יפה. הנסיגה מסודרת.

פעולה מ5.0 – הנושא קלמן מנגל – קריית-חיים, בן 19. הדלת נפתחה על-ידי אנשים מבפנים. האם הגנה על בנה באומץ. היו צעקות רבות. קיבל את מנתו בפנים הבית. בני הבית התערבו בעניין. קמה קטטה. החוליה התגברה וסיימה את מלאכתה. אבד חלק מן הציוד (מסכה, אגרופן וכובע). הנסיגה בוצעה בריצה בגלל חשש מהמשרה הקרובה.

פעולה מ6.0 – הנושא דוד סגל - בן 18, קריית-חיים. הכניסה הייתה תרמית. הנושא הוצא מביתו. ההורים התערבו קיבל מכות נאמנות. ייתכן שנשברה לו יד. אבדו כובע ומקל.

פעולה מ7.0 – הנושא יוסף סגל - בן 30, כפר חסידים. החוליה החלה שתי דקות לפני שעת האפס. פרצו פנימה. י.ס. ברח מהחלון לכיוון צינור הנפט. עצרוהו על-ידי איום ביריות. אמר שלא יגלה כלום. הוכה קשה.

פעולה מ8.0 - הנושא בלקו משה - בן 32, כפר-חסידים. הדלת נשברה. ניזוקו החלונות. קמה התקהלות בחוץ. האיש ניסה לברוח. התברר שישן בבגדים. התגונן בחוזקה. נשך אחד התוקפים.

פעולה מ9.0 - הנושא בלקו שלום - בן 31, כפר-חסידים.

זקן פתח את הדלת. הוא צעק לא לפתוח. החוליה נאלצה לשבור עוד דלת פנימית. ניסה לקפוץ מהחלון. נתפס. אשתו צעקה. שכנים התאספו בחוץ ולא התערבו. לחם קשות. הוכה קשות.

פעולה מס' 10 - הנושא יעקב בירנבום - בן 34, כפר-חסידיים. הוצא מביתו בתרמית. הוכה קשות. יתכן שנשברה לו יד. השכנים ניסו להתערב אך סולקו. פתק הסברה שהיה צריך להישאר במקום, אבד.

פעולה מס' 11. הנושא אברהם רובינשטיין - בן 35, כפר-חסידיים. הועלה אור בחוץ אחרי שנקרא החוצה. שברו את המנורה. השכנים הושתקו. הנושא הוכנס פנימה.

הערות: בזמן הפעולה במוצקין צפצפו נהגי הטקסי במקום בצפצפותיהם.

בכפר-חסידיים ניתנה אזעקה.

לא הייתה כל התנקשות עם כוחות יפה [הכוונה לבריטים]. שתי פעולות בוטלו בגלל אי הופעתם של שתי חוליות חיפאיות.

שלושה מבין המוכים נזקקו לאישפוז בבית-חולים וארבעה נזקקו לטיפול של רופא בביתם.

ארבעה מבין המוכים נעצרו על-ידי המשטרה; אחד מהם, יוסף סגל, נעצר בשעה ששכב בבית-החולים "הדסה".

כשלושה שבועות לאחר ליל ההכאות בכפר חסידיים, נעשה מבצע דומה בחיפה ללא כל פרובוקציה מוקדמת. 15 חשודים בהשתייכות לאצ"ל הוכו קשה על-ידי חוליות של ההגנה, חלקם נפצעו קשה ונזקקו לטיפול בבית החולים. כדי למנוע התמרמרות בקרב הציבור, פנתה ההגנה לעורכי העיתונים וביקשה לא לפרסם את אשר אירע בחיפה. העיתון היחיד שלא נענה לפניית ההגנה, היה "המשקיף":³⁹⁸

³⁹⁸ עיתון "המשקיף", מיום 1.5.1947.

הכאת חברי האצ"ל בחיפה בידי ההגנה יהודים הוכו באכזריות בחיפה

כ-15 צעירים הוצאו הלילה בין השעה 1-2 אחר חצות מבתיהם, ברחובות שונים בהדר הכרמל, והוכו קשות על-ידי אלמונים... המתנפלים השתמשו באלות, אגרופנים ומוטות. אחדים מן הפצועים קיבלו עזרה ראשונה במגן-דוד-אדום, רובם בגיל 18-20. ברוב המקרים היו המתנפלים במסכות מצבע חאקי. המוכים הם צעירים שיש עליהם מעצר בית.

פירוט מלא ומאלף על אשר קרה בחיפה באותו לילה, אנו מוצאים במסמך המסומן "סודי" והמצוי בארכיון תולדות ההגנה:³⁹⁹

ביום א' 24.4.47 נתקבלה הוראה מהדרי להכין רשימת אנשי אצ"ל בחיפה הידועים לנו. הוכנה רשימה של 104 איש, אך ירמיהו דרש לצמצם את הרשימה שתכיל שמות של אנשים שבנוגע לפעילותם אין כל ספקות. ביום ג' בשעה 0300 הוגשה לירמיהו רשימה של 52 שמות, אך ירמיהו ביקש להקטינה ל-43 לאחר שלא היה לו מספר מספיק של מבצעים.

כתובותיהם של האנשים נבדקו ברשימות שונות, אך לא הייתה בידינו שהות לבדוק את כל הכתובות על-ידי סיירים.

ברוב המקרים הצענו לירמיהו מזהים או המצאנו צילומים. מתוך הרשימה של 43 בוצעו 15 נושאים ולהלן שמותיהם:

משה בודק: רחוב בצלאל 7, קומה א'. התפרצות דרך הדלת הפתוחה למחצה. הנושא הוכה בפנים, בשניו ועם מקלות על זרועותיו. קיבל גם מכה עם אגרופן בפנים. ההורים ניסו להגן על בנם ונאבקו עם המתפרצים. נסיגה מסודרת.

דוד בוזגלו: רחוב סירקין 29. התפרצות על-ידי עורמה – בקול שקט – חנוק: "דוד, פתח מהר". מכות במקלות על הזרועות, הרגלים והחזה. הנושא התגונן וצעק – אני דורש משפט. בדירה היה כלב שנשך את אחד המתפרצים.

אנושי אברהם: רחוב מאי 12. ניגשו לדלת והאב ענה שאברהם בתל-אביב, אך הבן נמצא בחדר השני. הוכה באגרופן ובמקלות. האב ניסה להגן על בנו. לשמיעת הצעקות יצאו כמה שכנים, אך כאשר נאמר להם "היזהרו, מוקשים", הם חזרו לדירותיהם.

אונגר זאב: רחוב סוקולוב 9. הדלת נפתחה אחרי ויכוח קצר. הבן הוצא לחדר המדרגות והוכה. הבן צעק "אני יודע, לא אעשה את זה יותר". דינר גד: הדלת נפתחה לאחר שהדופקים הציגו את עצמם כאפרים בנדל. החלו להכות את הנושא, אך ההורים ניסו להגן על בנם. הוכה קשה בראש ובגופו.

בנדל אפרים: רחוב הרצל 62. הדלת נפרצה ובחדר נמצאו כעשרה איש ברובם גברים. פיזרו אותם במכות לפינות השונות של החדר לאחר שניסו להגן על הנושא. בחדר היו שלושה אנשים דומים לאיש, לפי התצלום, ועל-כן הוכה המבוגר שביניהם מכות קשות. בשעות המאוחרות פנה איש בשם מרדכי בנדל למגן-דוד-אדום לאחר שנפצע בראשו. כאשר נפגש שם עם אליהו מרקוביץ, התבטא האחרון "ודאי החליפו אותך עם אפרים".

קלמן אודי: עמק הזיתים 9. הדלת נפתחה עם הצלצול. ההורים ניסו להגן על הבן, כמו-כן התערבו השכנים, אך הנושא הוכה. זייד יצחק: רחוב הבורג' בית בורובסקי. הדלת נפתחה אחר הצלצול. הנושא התנגד והתגונן. בני הבית והשכנים צעקו והקימו רעש. הנושא הוכה.

אמנון הרמן: רחוב הרצל 34. הדלת נפתחה על-ידי האב לאחר הצלצול. הנושא התגונן והאב ניסה להגן עליו והוכה באופן קל. קשרמן חיים: רחוב יל"ג 15. האם פתחה את הדלת וסיפרה שבנה שוכב חולה. הנושא התלבש ויצא מן החדר. הנושא הוכה קשות עם מקלות בכל גופו. האחראי על הפעולה משוכנע לפי הגבת השכנים שהנושא משתייך לפורשים.

פלד אפרים: רחוב תבור 45. הדלת נפרצה. האב והנושא צעקו. הנושא פנה בשעות הלילה המאוחרות למגן-דוד-אדום בבקשת עזרה ראשונה. אוריאל קופ: רחוב בר-גיורא 19. האב פתח את הדלת לאחר הצלצול. נמנעה התערבות ההורים והנושא הוכה קשות בכל גופו.

קובי דוד: רחוב החלוץ 27 – מלון. הדלת נפתחה על-ידי בעל המלון. הנושא הוכה קשות.

צבי פוירשטיין: עמק הזיתים 13 א'. לצלצול הפעמון נפתחה הדלת. הנושא הוכה קשה.

מרקוביץ אליהו: רחוב השומר 33. הדלת נפרצה וההורים ניסו להגן על בנם. הנושא הוכה קשה, והקים רעש. צעק "לא אכנע – אקפוץ מן הגג". פנה למגן-דוד-אדום פצוע בראשו ובבטן. התאונן על כאבים.

	סיכום:
15	בוצעו בסדר
1	ביצוע שנכשל
3	אי דבקות בתפקיד
6	כתובות שלא נמצאו
3	אינפורמציה בלתי מספקת
4	התערבות גורמי חוץ
3	חוסר אפשרות טכנית לביצוע
2	אי נוכחות בבית
6	ביטול מחוסר מבצעים
43	סך-הכול

חמישה מבין חברי ההגנה שהשתתפו בפעולה, נעצרו על-ידי המשטרה, אולם שוחררו למחרת היום לאחר התערבות "הגורמים המוסמכים".⁴⁰⁰ בדו"ח של ההגנה על ביצוע המכות, כל שם קיבל מספר, והמוכה הפך להיות "נושא": "הנושא הוכה בפנים, בשיניו ועם מקלות גם בזרועותיו ...". אברהם אנושי היה אחד המוכים (מספר 3 במסמך ההגנה) וכעבור שנים כתב על החוויה הקשה שעבר, שהשאירה בו צלקות גופניות ונפשיות:⁴⁰¹

באחד הלילות, בערך בשעה שתיים לפנות בוקר, הופיע בחור צעיר בדירתנו, דפק על הדלת והעיר את אמי משנתה. כשהיא ניגשה לדלת אמר לה הבחור שהוא חבר שלי ושהוא מבקש שנעזור לו. בתום לב פתחה אמי את הדלת ומיד זינקו לתוך הדירה שמונה חברי פלמ"ח. הם דחפו את אמי הצידה, לקחו אותי בכוח למטבח והרעימו עלי מכות רצח באגרופני נחושת ובמקלות עץ. הם הודיעו לי שהם פועלים בשם

⁴⁰⁰ שם, שם.

⁴⁰¹ אברהם אנושי, אגרת המסורת, עמוד 97.

הפלמ"ח יחד עם צוותים דומים בכל חלקי העיר כדי להכות את מפקדי האצ"ל ולהדגים לנו שהפלמ"ח ישבור את האצ"ל. הם הזהירו אותי שבאם לא אפסיק את פעילותי בארגון, הם ישתמשו באמצעים קשים יותר בעתיד. כל חיי אזכור את הכאבים מהמכות שקיבלתי באותו לילה. קשה היה לי להאמין שהיו בארץ יהודים המסוגלים לפעול באגרופני נחושת מול יהודים אחרים ולישון בלילה בשקט.

שיתוף פעולה של הש"י עם הבולשת הבריטית

אף-על-פי שהנהלת הסוכנות היהודית והוועד הלאומי החליטו בסוף 1946 ובראשית 1947 שלא לשתף פעולה עם הבריטים בכל הקשור למלחמה ב"פורשים", מסתבר היום כי הש"י קיים בכל זאת קשרים הדוקים למדי עם הבולשת הבריטית וגם סיפק לה באופן סלקטיבי אינפורמציה חשובה הקשורה בפעילות האצ"ל. יחזקאל סחרוב-סהר סיפר בעדותו, כי בשנת 1947 שימש קצין-קשר בענייני ביטחון עם ממשלת המנדט וכי עסק, בין השאר, גם בהעברת מידע סודי על פעולות האצ"ל או על מפקדים בכירים באצ"ל. על אחד המקרים, מספר יחזקאל סהר:⁴⁰²

משרבו התקפות האצ"ל על השלטון, נתקבלה החלטה במוסדות הלאומיים למנוע את פעולתם, והוטל על מטה ההגנה לבצע זאת. כאשר נוגע לש"י (שירות הידיעות של ההגנה) על פעולה צפויה, הוא היה מודיע לי, ואני הייתי מזהיר את הקולונל נורמן על פעולה מתוכננת ומפקדת ההגנה הייתה מזהירה את האצ"ל כי ייזהרו,⁴⁰³ שכן הבריטים יודעים עליה.

זה פעל יפה, עד שיום אחד בחודש מרס, השכם בבוקר, הודיע לי שרף [לימים מזכיר הממשלה] כי הבוקר יפוצץ פנסיון גולדשמיט, שהפך מועדון של קציני הצבא. אני הייתי חייב לקבל את הסכמת גולדה [מאיר] או של בן-גוריון כדי להודיע על כך לבריטים. צלצלתי לגולדה והיא לא הייתה בבית, צלצלתי לבן-גוריון ונאמר לי שהוא נמצא בים המלח. מיהרתי לשם ונסעתי במהירות מטורפת עד שהגעתי למלון. חיפשתי

⁴⁰² יחזקאל סהר, סיפור חיי, עמוד 84.

⁴⁰³ דברים אלה נאמרו, ככל הנראה, כדי להשקיט את מצפונו של סהר, כי בראיונות שערכתי עם מפקדים בכירים רבים, איש לא שמע על-כך.

את בן-גוריון והוא אישר לי להודיע על-כך לבריטים. וטסתי במכונית לירושלים ובמעלה ההר האחרון, בואך ירושלימה, שמעתי קול נפץ אדיר וראיתי פטרייה העולה השמימה. איחרתי.

מקרה אחר נקשר בהסגרתם של שלושה מפקדי אצ"ל בכירים בירושלים, ב-17 במרס 1947, חמישה ימים לאחר שהאצ"ל תקף את מחנה שנלר בעת "המשטר הצבאי" שהוטל על העיר. יצחק אבינועם-יגנס ("אבינועם"), מפקד האצ"ל בירושלים, הגיע לחדרו של יהושע גולדשמידט ("גל"), מפקד הח"ק (חיל הקרב) בעיר, שנמצא ברחוב גאולה, ליד מחנה שנלר. כשנפתחה הדלת, התייצב מולו קצין בריטי, באקדח שלוף, ואמר בתקיפות: Hands up. אבינועם התבונן בקצין, העביר במוחו במשך שניות מספר את כל ההזדמנויות שבהן הצליח להתחמק מן הבולשת, והבין שהפעם לא שיחק לו מזלו. בחדר פנימה היו כבר שניים מחבריו שהגיעו לפניו ונעצרו גם הם: שמואל כצנלסון ("תמיר"), סגנו של אבינועם, ומרדכי ארציאלי, ממפקדי האצ"ל בירושלים. השלושה ישבו בפניה ולא החליפו ביניהם מלה. בעודם מחכים, הוכנס פנימה יהודי צנום ומזוקן, שהוצב תחת שמירה מיוחדת. הסתבר כי האיש, שעבר במקרה בפרוזדור הבית, נחשב בטעות למנחם בגין. הוא נחקר ארוכות במשך מספר ימים, עד אשר הצליח להוכיח את זהותו האמיתית.

אבינועם וחבריו הוחזקו בחדר עד רדת החשיכה, היא שעת תחילת העוצר שהוכרז אז בירושלים. כאשר היה ברור לבריטים ששום אדם נוסף לא יגיע לחדר, הועברו העצורים למחנה שנלר הסמוך, ומשם – למשרדי הבולשת בעיר.⁴⁰⁴

כעבור זמן-מה התברר שהבריטים הגיעו לחדרו של "גל" לא במקרה, אלא בעקבות הלשנה של ההגנה. הש"י "שתל" באצ"ל את מרדכי וגר, שהתיידד עם "גל" וגילה שחדרו משמש מקום מפגש של מפקדים בכירים באצ"ל. לאחר שהעביר את המידע הזה למפעילו בש"י, הוחלט לשתף בו את הבולשת הבריטית, וכך תפסה המשטרה את שלושת המפקדים הבכירים של האצ"ל בירושלים. כאשר נודע לוגר דבר תפיסתם של אבינועם וחבריו, ייסר אותו מצפונו והוא התוודה על מעשיו בפני מפקדו באצ"ל. במשפט הפנימי שנערך לו לאחר מכן, הוסכם שהוא ישמש סוכן כפול ויעביר לאצ"ל ידיעות מן הנעשה בהגנה.

⁴⁰⁴ ראיון המחבר עם יצחק אבינועם.

לאחר "המצב הצבאי" שהוטל בירושלים ובתל-אביב רבתי, גבר שיתוף הפעולה של ההגנה עם הבולשת הבריטית: אבא חושי (ממפקדי ההגנה בחיפה) מסר למשטרה מספר שמות וכתובות של חשודים בהשתייכות לאצ"ל והש"י העביר לבולשת מידע על תוכניות מבצעיות של האצ"ל ולח"י.⁴⁰⁵

החרפת ה"סזון הקטן"

בישיבת מליאת הוועד הלאומי שהתקיימה ביום 1.4.1947, קרא בן-גוריון להחרף את המאבק נגד "הפורשים":⁴⁰⁶

[...] אין לנו חלק בשלטון, אין המשטרה בידינו, ואין אנו יכולים להכתיב לשלטון את מדיניותה ואין בכוחנו אפילו לבדוק את התנהגותה המוזרה והתמוה של המשטרה. אם הממשלה אינה רוצה משום-מה לשים קץ לטרור – לא על-ידי עקירת עילת השורש של הטרור ולא על-ידי מניעה אפקטיבית של מעשי הטרוריסטים, הרי אנו מחוסרי אונים כלפי השלטון בנידון זה [...].

ואם הממשלה אינה רוצה לחסל את הטרור, אין אנחנו חייבים לסבול ממנו בחיינו אנו.

הטרור מבחינה יהודית יונק משני מקורות: הוא יונק מצד אחד מן הייאוש, מטירוף הדעת שהוליד משטר הדיכוי, הספר הלבן, גירוש מעפילים, התעללות בזכויותינו. אבל הוא גם יונק, ולא במעט, מיצר השתלטות בכוח הזרוע ואלימות על היישוב ועל התנועה הציונית. יש מסייעים לטרור ותומכים בו מתוך אהדה למלחמה כביכול נגד הספר הלבן. אבל יש כאלה שהם רחוקים מאוד מלהילחם בממשלה – להפך, הם המיועדים להיות יהודי החצר – וגם הם תומכים בטרור אך ורק מתוך שיקולים פנימיים. רצוי להם שיהיה כוח מזוין, כוח של אלימות העומד לשרותם... הניסיון להטיל אימים על היישוב הוא מלחמת אחים. ולא יפחידו איש ולא יביאו אותנו לידי השלמה וכניעה לשוד, לרצח, להטלת אימים מתוך הטענה שמא נגיע למלחמת אחים. מניעת הטרור

⁴⁰⁵ חרובי, מחלקת החקירות של המשטרה הבריטית, עמוד 282.

⁴⁰⁶ אצ"מ, S 25/5645.

הפנימי ביישוב הכרחית היא למען עקירת כל אפשרות של מלחמת אחים.

אני רואה שהוועד הלאומי קיבל לפני כחודשיים החלטה שהיישוב יתגונן מפני מעשים של השתלטות וכפייה. אני רוצה להגיד לוועד הלאומי וליישוב, בשם ההנהלה הציונית ובשם ההסתדרות הציונית, שהתנועה הציונית תיתן את עזרתה – והיא איננה קטנה, ותעמיד את כל כוחה – והוא איננו זעום כל כך, לרשות ההתגוננות הזאת של היישוב [...]. לא נפנה אליהם בדברי מוסר, אבל אם יהא הכרח לפנות אליהם, תיערך הפניה בלשון היחידה המובנה להם. לא רק הם בלבד יודעים להשתמש בלשון שבה הם מנסים להטיל אימה על היישוב – היישוב יש ביכולתו, ומחובתו לעשות זאת באופן היעיל ביותר, לעקור את החרפה של השתלטות הטרור עלינו. איני יודע אם הממשלה לא תפריע ליישוב בהתגוננות זו מפני הטרור, אבל יישוב זה ידע לשמור על עצמו.

מעניין להשוות את דבריו אלה של בן-גוריון, לדברים שאמר בנובמבר 1944, "אבל אנחנו אין לנו עדיין שום שלטון... לכן במידה שהשלטון והמשטרה הבריטיים מעוניינים בביעור הטרור – במידה זו אנו משתפים אתם פעולה". הפעם, כדי להימנע מהלשנות, הוא מאשים את הממשלה שכיכול אינה מעוניינת במלחמה בטרור, ועל כן העובדה "שאינו לנו חלק בשלטון ואין המשטרה בידינו", עלינו לפעול נגד הטרור ללא עזרת הממשלה. אבל האמת היא שהממשלה לחצה כל הזמן על בן-גוריון לשתף אתה פעולה, ורק החשש שהציבור יתנגד למהלך, מביא אותו להטיל את האשמה על הממשלה. זאת ועוד; בשנת 1944 נתנו שלוש סיבות שהצדיקו את המאבק האלים באצ"ל (כולל הלשנות לבולשת הבריטית): האחת – שאין להלחם בבריטים כל עוד נמשכת המלחמה בגרמניה הנאצית. ובמיוחד כאשר ההערכה המדינית של הסוכנות היהודית הייתה כי לאחר המלחמה תבטל הממשלה את הספר הלבן ותאפשר עליית יהודים לארץ-ישראל. הסיבה השנייה – שהמאבק המזוין נגד ממשלת המנדט יהווה עבור הבריטים עילה לחפש נשק של ההגנה שהוחבא בקיבוצים, ויחליש את היישוב היהודי בארץ על-ידי הכרזת עוצר בערים ומעצרים רבים. והסיבה השלישית – שמטרת האצ"ל היא לא לפגוע בממשלת המנדט, אלא להשתלט על היישוב היהודי בארץ.

משלוש הסיבות שנתנו להצדקת "הסזון הגדול" שנערך בשנים 1944-1945, נשארה בשנת 1947 רק אחת והיא, שמטרת האצ"ל להשתלט על היישוב היהודי בארץ, ואת זאת יש למנוע בכוח הזרוע. מעניין לציין כי שני "הסזונים" (זה של שנת 1944 וזה של שנת 1947) הופנו אך ורק נגד האצ"ל. נכון שבשנת 1944 הלח"י נכנע לאולטימטום שהציבה ההגנה והסכים להפוגה במלחמתו בבריטים. אבל בשנת 1947 המשיך לח"י, יחד עם האצ"ל, בהתקפותיו נגד מטרות בריטיות ובכל זאת הסזון פסח על אנשיו. הסיבה היא שבן-גוריון לא ראה בלח"י יריב פוליטי, כפי שהסביר בנאום שנשא בישיבת הנהלת הסוכנות היהודית שהתקיימה ב-2 באפריל 1944:⁴⁰⁷

קיימות שתי קבוצות: האחת קבוצת שטרן, קטנה מאוד, שאין מאחוריה מפלגה... לעומת זאת קיימת קבוצה שנייה בשם אצ"ל, שמאחוריה עומדת מפלגה... עובדה מעציבה היא שלאנשי האצ"ל יש אוהדים ביישוב לא מתוך אהדה פוליטית, אלא סוציאלית, כי רואים בהם נשק נגד השמאל.

ב-20 במאי 1947, התכנס בקולנוע "אוריון" בירושלים מושב אספת הנבחרים, שהיה מעין רשות מחוקקת של היישוב המאורגן. ישיבת הנעילה של המושב הזה הוקדש לדיון מדיני, בהשתתפותו של יו"ר הנהלת הסוכנות היהודית, דוד בן-גוריון. מטבע הדברים, נסוב חלק נכבד מן הדיון על ארגוני ה"פורשים" והמאבק המזוין נגד השלטון הבריטי תפס מקום נכבד בדיונים. בהחלטותיה של אספת הנבחרים בעניין הטרור נאמר:⁴⁰⁸

שיטת הטרור הרצחני המשתולל בארץ-ישראל מסלפת ומכשילה את המאבק היישובי, מעלה יצרים אפלים בתוך ההמונים, מרעילה את נפש הנוער ומסייעת למזימות האנטי-ציוניות של הממשלה... אספת הנבחרים ליהודי ארץ-ישראל מציינת את דרכי ההתאפקות שנקט בהם היישוב עד כה במלחמתו בארגוני הטרור, מתוך ראיית הסכנה שבמלחמה יישובית פנימית וניצולה על-ידי גורמי חוץ המעוניינים בזאת.

⁴⁰⁷ אצ"מ, פרוטוקול של ישיבת הנה"ס מיום 2.4.1944.

⁴⁰⁸ אצ"מ, S 23.661

אולם מעשי ההתגרות של מבצעי הטרור גוברים והולכים ולכן מחליטה אספת הנבחרים על המשכת ההתנגדות בכוח לכל ניסיון של הטרוריסטים לכפות את רצונם על כלל היישוב ועל בידודם בתוכו. על סיכול פעולות טרור ותעמולת רצח בנקודות היישוב היהודי, על מתן אזהרה על סכנת מוות לאלה שסכנת מוות צפויה להם, בידודן של חבורות הטרור, בידוד ציבורי; סתימת מקורות יניקתן בארץ ובחוץ-לארץ; הגברת פעולת ההסברה בקרב הנוער. מלחמת זו היא מלחמת היישוב העצמאי, ברשות מוסדותיו המוסמכים, ללא שיתוף כלשהו עם שלטון הדיכוי, הספר הלבן וגירוש המעפילים, היוצר רקע להשתוללות הדמים בארץ.

זמן קצר לאחר מכן הוזמן דוד בן-גוריון אל הנציב העליון. בצאתו מאותה פגישה, כינס את מפקדת ההגנה לישיבה דחופה וסיפר במהלכה כי הנציב העליון איים עליו שאם היישוב היהודי לא ישתף פעולה עם הבריטים נגד המחתרת, השלטונות ינקטו אמצעים חריפים מאוד נגד הקיבוצים. **בן-גוריון טען שיש להיענות לדרישת הנציב העליון והציע שההגנה תחזור ותשתף פעולה עם הבריטים כפי שעשתה בעבר.** הרישומים מלמדים כי "דרישה זו של בן-גוריון עוררה סערת רוחות והגיעו הדברים כמעט לידי קטטה. הישיבה נתפזרה ללא קבלת החלטות כל שהן. מבין המתנגדים נשמעו קריאות כי לפני חודשים מספר נעזרו המוסדות בארגוני המחתרת ואין לדעת אם לא יידרשו בעוד חודשים מספר לבקש שוב את עזרת המחתרת. וכיצד זה יסגירם? תקיפים במיוחד במחאתם נגד בן-גוריון היו נציגי האזרחים ואנשי התנועה לאחדות העבודה".⁴⁰⁹

בעקבות ההחלטות של אספת הנבחרים, הוצאו לחברי ההגנה הוראות פעולה נגד האצ"ל ולח"י בזו הלשון:⁴¹⁰

[...] ביעורם וחיסולם של הארגונים הפורשים מחייב בראש ובראשונה תנופה גדולה וחיובית בפעולה חינוכית רצינית בחיול וחדירה לשדרות הנידחות של הנוער. אולם ביעורם של הארגונים הפורשים יהיה מן הנמנע בלי הכרח-לא-יגונה של נקיטת דרכי כוח. הארגונים הפורשים לא יוותרו על קיומם, אלא אם כן יוכרחו לכך.

⁴⁰⁹ את"ה, 112/1057.

⁴¹⁰ את"ה, 122/173/121.

במסיבות המדיניות של ימינו, תוך היאבקות נגד מדיניות החנק, אין העת כשרה לפתוח כנגד הפורשים במלחמת-חיסול וכל הכרוך בה. לפיכך תוגבל – בשלב זה – פעולת ה"גיבוש" [כינוי לארגון ההגנה] בהגשמת החלטותיה של אספת הנבחרים, בנקיטת אמצעים מתאימים המכוונים:

למנוע השתלטותם בתחום היהודי,
 לבלום את התפשטותם,
 להכביד על פעילותם,
 למנוע את פעולותיהם (שיש למנען),
 לסתום מקורות יניקתם בחיול ובממון,
 לחולל ביישוב העברי התנגדות פעילה לקיומם ולפעילותם
 המהרסת.

[...] יש להסביר לכל חברי ה"גיבוש" כי סכנת קיומם של הארגונים הפורשים מחייבת שה"גיבוש" ידע ידיעה מלאה את אנשיהם, מחבואיהם, תוכניותיהם ופעולותיהם של הארגונים הפורשים לצורך ההתגוננות בפניהם ולשם שיתוקם וחיסולם. לכן חייב כל חבר "גיבוש" לסייע ל"גיבוש" להתגונן בפני הפורשים ולפעול לשיתוקם של הפורשים על-ידי הודעה ל"גיבוש" הפרטים הידועים לו על הארגונים העוינים.

- א. התנגדות לחיול, תעמולה ואמונים בבת-הספר ...
- ב. פעולה נגד חיול ותעמולה ברחוב ...
- ג. גירוש הפורשים משכונות ומבניינים ציבוריים ...
- ד. גיוס והפעלת הציבור ...
- ה. הפעולה לסתימת המקורות הכספיים.

1. הכבדה על התרמה: ...

2. הגשת עזרה והגנה אפקטיבית לנסחטים.

3. הענשת הסוחטים.

4. פעולות הטרדה נגד המשתתפים. השיטות:

התראה על-ידי ביקור.

הודעה למקומות פרנסתו – ספקים, תנובה, לקוחות

גדולים – על עובדת היותו "שותף", "חותר".

ארגון חרם חברתי, הדבקה מיוחדת של כרוזים על פתח ביתו

או עסקו.

5. הודעה ברבים, על-ידי כרוזים וחוזרים, על כל מקרה של

הגנה אפקטיבית של נסחט, לעודדו בעמדו נגד הסוחטים

ולהציגו כדוגמה ליישוב.

6. רמז בפרסומים מיוחדים, על "שותפים" אשר ממשיכים ל"שתף" פעולה למרות האזהרות. לדוגמה: "סוחר פלוני הוזהר על ידינו לחדול לסייע לארגוני הטרור. איננו מפרסמים כעת את שמו, אולם אם יוסיף לחזק בכספו את ארגוני הטרור ומעשיהם לא תהיה לנו ברירה אחרת אלא להודיע על-כך ברבים".

7. הודעה מדי פעם על קיום רשימה שחורה "שותפים", אשר שמותיהם נמסרו לארגוניהם הכלכליים.

ו. לשם מניעת חטיפות מכוניות יש:

... להעניש את החוטפים עונש גופני;

אם החוטפים אינם ידועים – להעניש מספר חבריהם.

יג. היחידה המגויסת.

לצורך פעילות מהירה תועמד לפקודת 'מנהל הנחלה' [מפקד האזור] יחידה מגויסת ומאומנת. היחידה תצויד בצויד הדרוש.

יד. קצין מטה מרכזי.

קצין מטה מרכזי יתמנה להנהלת הפעולה נגד הארגונים הפורשים. הוא יפעל בשליחות הרמטכ"ל. הוראתו תחייב ...

(-) הלל [כינויו של ישראל גילי, ראש המפקדה הארצית] (הדגשה שלי, י.ל.)

בהתאם להנחיות אלה של המלחמה באצ"ל ובלח"י, "ניתנה הוראה מטעם המטכ"ל להקים בכל סניף וסניף 'יחידות מגויסות' של 10-16 איש לרשות המאבק עם הפורשים. מאמץ מיוחד נעשה לסתימת המקורות הכספיים שמהם ניזונו הפורשים".⁴¹¹ מספר המגויסים למלחמה באצ"ל הגיע למאות, וההיקף לא נפל מזה של "הסזון הגדול" שנערך שנתיים לפני כן. ב"סזון הגדול" הוכרז, כזכור, כי ההשתתפות היא להלכה על בסיס התנדבותי, וכל מי שיסרב לקחת חלק בפעולות הסזון, לא ייחשב כמפר משמעת. אבל הפעם חויבו חברי ההגנה להשתתף בפעולות נגד האצ"ל ולח"י, כפי שאפשר להסיק מן המסמך הבא:⁴¹²

⁴¹¹ סת"ה, ג', עמוד 954.

⁴¹² את"ה 73/21

מאת: הלל
אל: סגל א', יורם [יצחק שדה], [יוסף] אבידר, בועז [צבי איילון].
19.5.47

מאחר שהיו מקרים בהם סירבו חברים למלא אחר פקודות פעולה
נגד הפורשים (הוראות) עליך להודיעני:
1. מה האמצעים שנקטת נגד הסרבנים;
2. אם טרם נקטת באמצעים – הודיעני מה עתך בדבר האמצעים
שיש לנקוט כלפיהם.

(-) הלל [ישראל גילי]

ישראל גילי

תגובת האצ"ל

בשנת 1947, שוב לא הבליג האצ"ל על ההתקפות של ההגנה נגדו, כפי שעשה שנתיים וחצי לפני כן. הטעם העיקרי היה נעוץ בשינוי הנסיבות. ב-1944, בתקופת "הסזון הגדול" היה האצ"ל מבודד, והסכנה של מלחמת אחים הייתה מוחשית. ראשי הסוכנות היהודית הצליחו להטיל מורא על היישוב, כאילו מלחמת המחתרת בבריטים עלולה להמיט שואה על יהודי ארץ-ישראל. הקרקע לא הייתה בשלה עדיין לקלוט את רעיון המרד בשלטון הבריטי בארץ ונקל היה לקבל את הערכתה של ההנהגה הציונית, כי לאחר מלחמת העולם יחול שינוי מהותי לטובה במדיניות הממשלה הבריטית.

אבל עם סיומה של מלחמת העולם שוב לא היה מנוס מהתפכחות. בראש בראשונה התבררו ממדי השואה שעברה על יהדות אירופה, ולכך נוספה העובדה שיותר ממיליון פליטים יהודים נדדו באירופה מארץ לארץ, מבלי למצוא מקלט מדיני. הממשלה הבריטית התעלמה מרצונם של הפליטים האלה לעלות לארץ-ישראל, והמשיכה במדיניות "הספר לבן" שסגרה את שערי הארץ. היא שיגרה אוניות מלחמה של הצי הבריטי נגד פליטים, שניסו לפרוץ את ההסגר, והטילה את המעפילים למחנות מעצר. האשליות על שינוי לטובה נגוזו אפוא כליל.

מעבר לכך נרשמה בתודעה הציבורית עובדת הקמתה של "תנועת המרי העברי". הכול ידעו עתה כי ארגון ההגנה אימץ את רעיון המחתרת הלוחמת ופתח במאבק מזוין בשלטון הבריטי בארץ. יחידות הפלמ"ח פוצצו גשרים ופסי-רכבת ופעלו באותן שיטות ששימשו את האצ"ל ואת לח"י. עכשיו לא היה אפשר לדבר על פגמים "מוסריים" בהתנהגותם של "הפורשים". באחת, האצ"ל יצא מן הסזון מנצח מבחינה מוסרית, ועצם הקמתה של "תנועת המרי העברי" שימשה הכרה בצדקת דרכו.

ואם לא די בכך, הנה באה "השבת השחורה" ותרמה את שלה. בעקבות "השבת השחורה" נטשה ההגנה את המאבק המזוין נגד השלטון הבריטי בארץ ו"תנועת המרי העברי" התפרקה למעשה (אם כי לא להלכה), אבל הפסקת המאבק המזוין לא חוללה שום שינוי במדיניות הממשלה הבריטית ביחס לארץ-ישראל; המצור על חופי הארץ נמשך וכל פתרון מדיני לא נראה באופק.

גם האווירה הבין-לאומית, ערב הכרעות מדיניות באו"ם בשאלת ארץ-ישראל, לא הקלה על פתיחת מערכה פנימית שהייתה עלולה להחליש את היישוב היהודי בארץ בהתמודדות הקשה שעמד בפניה.

ואכן, בישיבה של מליאת הוועד הלאומי נאמר מפורשות: "אין פנינו למלחמת אחים, אין רצוננו בשום תגרת אחים. אין כל הצדקה למערכה הפנימית בתוך המערכה החיצונית, אשר אנו נתונים בה...".⁴¹³
 יצחק גרינבוים אמר בנאומו בישיבת הוועד הפועל הציוני שהתכנס בציריך:

"אני לא אהיה שותף לאחדות בין בן-גוריון ובווין נגד בגין".

לאור ההתפתחויות האלה, החליט האצ"ל שלא להבליג על התנכלויות ההגנה. בכרוז שהופץ ברבים ב-14.7.47, נאמר, בין השאר:⁴¹⁴

מול איומים נוספים במלחמת אחים

[...] עוד בימי "האידיליה" בינינו, כאשר נלחמנו שכם אל שכם, כאשר לא חדלתם להבטיח לנו, כי המלחמה תלך ותגבר ותאפשרו אפילו איחוד מלא של הכוחות הלוחמים – עוד אז אמרנו לכם, כי אם בכל זאת תיטשו את המלחמה כלפי חוץ ותפנו את נשקיכם כלפי פנים, לא תהא זו הפעם מלחמה חד צדדית, כפי שהייתה בשנת תש"ד-תש"ה. אז שפכתם את דמנו, עיניתם עינויי תופת את חברינו, הסגרתם את מפקדינו לידי האויב, חטפתם, הכיתם, הלשנתם – ואנו הבלגנו, למען המלחמה המשותפת הבלגנו, למען חזון האחדות הלוחמת הבלגנו. אך היום – לאחר שערקתם מן החזית לתמיד והנכם מובילים את העם לכניעת אבדון – היום לא נבליג עוד. לא אותנו תפחידו ברדיפות או במוות – אנו מוכנים לכל סבל ולכל קורבן, באשר יודעים אנו על מה אנו נלחמים, על מה אנו סובלים ונופלים. לא תרתיעונו. באויב הנאצו-בריטי נכה, ונגד התקפותיכם הבוגדניות נתגונן. נתגונן באותם האמצעים עצמם שבהם תתקיפנו. ואם תמיטו על העם את האסון של מלחמה פנימית, לא זו בלבד שנהדוף אתכם, אלא אף נשלם לכם עבור כל מה שעוללתם לנו בימי החטיפות, ההסגרות וההלשנות.

⁴¹³ ארכיון ציוני מרכזי, S 5/329.

⁴¹⁴ מנחם בגין, המחותרת, ג', עמוד 223.

בחוזר פנימי, מה-6.8.47, כתב בגין לחייליו:⁴¹⁵

בעמדנו מול רדיפות אלו, עלינו לנהוג לפי עצת החכמים: לא להגזים ולא לזלזל. הרדיפות אינן כה מסוכנות למלחמתנו ולקיומנו, כפי שזה נדמה ממבט ראשון. מאחורינו ניסיון. רבות למדנו ממנו. ואנו יודעים, כי מחתרת, אם היא שומרת על חוקי חייה, היא בעצם בלתי מנוצחת. אפשר לגרום לה אבדות; אי-אפשר להשמידה. אף הבוגדים מבינים זאת, על כן אין הם מדברים היום כפי שדיברו לפני שלוש שנים על "חיסול ופרוק", כי אם על "הפסקת הפעולות".

מאידך אל נקל ראש. המלחמה הפנימית תקשה עלינו. היא תקשה על חיינו, על תנועותינו ועל מלחמתנו. עלינו לחסן את עצמנו בפני כל ניסיונות העומדים לבוא עלינו. על נשקנו נשמור בכל מחיר – בכל מחיר ממש ...

על חטיפות נשיב, כמובן, בחטיפות ועל מכות במכות. הבוגדים יודעים שאנו יודעים עליהם יותר משהם יודעים עלינו ....

בעיתון המחתרת "חרות" שהופץ ברבים ב-20.8.47, נאמר, בין השאר:

מכונת ההלשנה עובדת

... מה בין תש"ד לתש"ז? מדוע אז היה מותר להלשין והיום "אסור"? צא לרחוב, הקורא, ותבין. לו המנהיגות הכושלת הייתה מעזה היום להודיע בפרהסיה, כי היא מסגירה לוחמים עברים בידי הבולשת הבריטית, היו קמים ההמונים ומטאטאים אותה ממש מכורסותיה. המנהיגות יודעת את זאת, ועל כן היא נשבעת שלא תסגירנו. מובן מאליו, ששבועותיה אינן אלא אחיזת-עיניים. שקר הדבר, כי אפשר להילחם נגד מחתרת לוחמת בלי שיתוף פעולה עם המשעבד; המלחמה נגד המחתרת היא שיתוף-פעולה עם האויב [...]. גירוש פועלים "חשודים" ממקומות-עבודה וגירוש אזרחים "חשודים" מדירותיהם הנם לא רק ניסיונות הרעבה מחפירים, כי אם, בעיקר, הסגרה בעקיפין בידי הבולשת, שתדע בנקל מי ומי בין המגורשים [...].

ההגנה מסכלת מבצעים של המחותרת

לאחר העלאתם לגרדום של דב גרונר וחבריו, נעשו ניסיונות רבים לחטוף בני-ערובה כדי למנוע מתן פסקי-דין מוות לחמשת לוחמי האצ"ל שנתפסו במהלך הפריצה לכלא עכו (בסופו של דבר רק שלושה מתוך החמישה נידונו למוות, ויתר השניים נידונו למאסר עולם). ב-9 ביוני נכנסו 12 צעירים מזוינים לבריכת "גלי-גיל" שברמת-גן וחטפו שני שוטרים בריטים שרצו בבריכה. מיד לאחר החטיפה, התפרסמה קריאה של "מוסדות הביטחון היישובי" (שם נוסף שההגנה נהגה להשתמש בו), לעזור למשטרה במאמציה למצוא את החטופים. כל חברי ההגנה באזור נצטוו להצטרף לחיפושים ואפילו להשתמש בכוח אם יהיה צורך בכך. ואמנם למחרת היום נמצא מקום מחבואם, באזור קריית-שאול. ההגנה הודיעה על כך למשטרה, שהקיפה את האזור, אולם לפני שהוחל בחיפושים מדוקדקים, הופיעו לעיני המשטרה, שני השוטרים הבריטיים שהיו לבושים עדיין בבגדי-ים. הם הצביעו על הבית שהוחזקו בו וסיפרו כי נשמרו שם בידי ארבעה אנשים רעולי-פנים. עוד דיווחו כי החוטפים גילו להם את הסיבה לחטיפתם וכי נהגו בהם ביחס טוב כל זמן מעצרם. (כשהרגישו השומרים כי טבעת החיפושים מתהדקת סביבם, הם נטשו את המקום והחטופים יצאו לחופשי).
 כמחווה על שיתוף הפעולה, שחררו השלטונות 32 מאסירי ההגנה מבתי-הכלא בעכו ובירושלים, לרגל יום-הולדתו של המלך ג'ורג' השישי.⁴¹⁶

המנהרה לבית הדר

בית הדר השוכן בדרך פתח-תקוה בתל-אביב, ליד תחנת החשמל, היה בין "אזורי הביטחון" של השלטון המנדטורי. הבית וסביבתו גודרו והכניסה למתחם הותנה בחיפוש מדוקדק. כל אימת שהבריטים הטילו עוצר על תל-אביב, שימש בית הדר כמפקדה וכמקום ריכוז לכל הרכב המשוריין. ביוני 1947, לאחר עלייתם לגרדום של דב גרונר וחבריו בכלא עכו ולאחר התאבדותם של פינשטיין וברזני בכלא ירושלים, הוחלט במפקדה הארצית של האצ"ל לתקוף את בית הדר. ההתקפה החזיתית נראתה נועזת ומסוכנת, ועל-כן הוחלט הפעם לפעול בגישה עקיפה – לחפור מנהרה שתוליך אל מתחת לבניין, להטמין מוקש גדול ליד היסודות ולהפעילו לאחר

⁴¹⁶ עיתון "הארץ" מיום 11.6.1947.

מתן אזהרה מבעוד מועד לבריטים ולתושבי הסביבה כאחד. ההנחה הייתה שלאחר פיצוץ בניין מלון המלך דוד והתעלמות הבריטים מן האזהרה הטלפונית שניתנה להם לפני כן, תתקבל האזהרה הפעם במלוא הרצינות, והסביבה כולה תפונה ולא יהיו שום פגיעות באזרחים חפים מפשע.

מארק קהאן, שהיה מבוגר יחסית ובעל חזות של "בעל בית" מכובד, יצא לסייר באזור ושכר מחסן מול בית הדר. הוא הציג את עצמו בפני הבעלים כסוחר בתפוחי-אדמה, ואמר שהמחסן דרוש לו בתור שכזה. מיד לאחר-מכן התחילו "פועליו" של קהאן להעביר למחסן שקים מלאים בתפוחי-אדמה, וגם לחפור את המנהרה לעבר היסודות של בית הדר. העפר שנחפר סולק בשקים, כאילו מדובר בתפוחי-אדמה. באמצע חודש יוני כבר הגיעו אנשי האצ"ל עד למחצית הדרך, אבל הפעילות הרבה במחסנו של סוחר תפוחי-האדמה, עוררה את חשדו של איש ההגנה מדיירי הסביבה והעניין הועלה בפני מפקד הש"י בתל-אביב. לאחר בדיקה, נתגלה דבר חפירת המנהרה. ב-18 ביוני נשלחה למקום חוליה בת 12 איש, שכללה גם את החבלן זאב ורבר. הם התפרצו למחסן בתואנה שבאו "לבער עכברושים" ועד מהרה מצאו את פתח המנהרה. למודי ניסיון מפרשת מותו של ליטמנוביץ בחיפה (ראה להלן), הניחו הפורצים כי פתח המנהרה עלול להיות ממוקש. זאב ורבר ביקש מחבריו לצאת את המחסן, והוא עצמו גילה את המוקש וניסה לפרקו. לאחר מספר רגעים נשמעה התפוצצות, בה נהרג זאב ורבר.⁴¹⁷

על כך מספר אחד מחברי החוליה של ההגנה שנשלחה לבצע את המשימה:⁴¹⁸

בליל יום שלישי, ה-17 ביוני 1947, ירדה קבוצת צעירים אל הבית הישן מול "בית הדר", בנצלה רגע של חשכה. לאור פנס בדקנו את הנעשה במרתף וראינו את כלי העבודה ושקי החול והרימונו את המכסה שכיסה את פי המנהרה. בגיר רשמנו על גבי הארגז שעמד שם, כי ביקרנו והשארנו כתובת אזהרה לבל ימשיכו בחפירה ולבל יוציאו לפועל את מזימתם.

למחרת יצאנו אל מקום הפעולה. לא נשאנו נשק. היו אתנו שקי מלט וכלי עבודה. הספקנו להוריד כמה שקי מלט, וזאב ורבר, שהיה מפקד הפעולה, נכנס פנימה ומשהרים את המכסה – התפוצץ המוקש. הוא לא

⁴¹⁷ סת"ה, כרך ג', עמוד 956.

⁴¹⁸ עיתון "דבר" מיום 20.6.1947.

הספיק לומר מאומה. קול הנפץ היה חלש. ורבר התרסק מיד. הצלחנו להתחמק מהחדר, כדי לבשר בשורת איוב זו.

למחרת נערכה לזאב ורבר הלוויה רבתי. "נוער מאורגן באלפיו הסתדר בשורות מלוכדות לאורך הרחובות הסמוכים לרחוב מזא"ה. תנועת כלי הרכב הופסקה ברחוב הראשי כמחצית השעה לפני צאת ההלוויה. חבלים נמתחו ברחובות שבהם עבר המסע. כל החנויות ובתי העסק נסגרו מאליהן. שוטרי המשטרה המיוחדת על קציניהם וכן קצינים מהמשטרה הרגילה פיקחו על הסדר...".⁴¹⁹

לאחר המקרה פרסמה ההגנה כרוז, שבו נאמר כי גילוי המנהרה בא "להגן על חירותו הפנימית של היישוב היהודי מפני תעלולי חבורות של פורשים". בכרוז הודגש שהדבר נעשה ללא שיתוף-פעולה עם השלטונות. "תודת" הצבא הבריטי לא איחרה לבוא; חיילים בריטים פתחו בחיפושים מדוקדקים בכל האזור, וגילו מפעל גדול לייצור נשק שהיה שייך להגנה. ב-30 ביוני תכננו אנשי לח"י להתנקש בירושלים בחייו של הגנרל מק-מילן, מפקד הצבא הבריטי בארץ. על-פי התוכנית ההתנקשות הייתה אמורה להתבצע ליד בית-החולים "שערי צדק", באמצעות מוקש מוסתר בעגלת סבלים. הדבר נודע להגנה ולמקום נשלחה יחידה שגילתה את עגלת הסבלים ואת שני אנשי לח"י בקרבתה. אנשי ההגנה ניגשו אל שני הבחורים, הזדהו בפניהם והורו להם לפרק את המוקש ולהסתלק מן המקום. אנשי לח"י לא ראו בתנאים שנוצרו כל טעם להמשיך במשימתם. הם פירקו את המוקש והעבירו את עגלת הסבלים לכיוון שוק מחנה-יהודה. כעבור ארבעה ימים גילו אנשי ההגנה מוקש שהונח בכביש ירושלים-יפו. הם לא ידעו למי נועד המוקש הזה ומתי אמור היה להתפוצץ. אולם החליטו שלא להסתכן והזעיקו את המשטרה הבריטית, שפירקה את המוקש.

מכות ומכות נגד בחיפה

בתחילת יולי 1947, הגיב האצ"ל בחיפה על המכות שהוכו חבריו בידי אנשי ההגנה. חוליות של האצ"ל פרצו לדירותיהם של חמישה מפקדים בכירים של ההגנה והיכו אותם מכות נמרצות. ביניהם היה גם יוסף גרוספלד:⁴²⁰

בחצות ה-5 ביולי, התפרצו לדירתו של יוסף גרוספלד, בן 45, מפקד ב"משמר העם", 7 צעירים רעולי פנים והכוהו במקלות ואלות באכזריות רבה בראשו. באותו זמן חדרו כתריסר איש לדירתו של יוסף אהרונוביץ, בן 29, אף הוא מפקד ב"משמר העם". הוא הותקף באלות, אולם אשתו יצאו לעזרתו, ובקטטה שפרצה, נפצעו גם כמה מן המתקיפים. ההתקפה השלישית הייתה על מפקד הגזרה ב"משמר העם", יוסף אהרוני בן 49, הגר ברחוב סוקולוב 19. כ-10 איש מזוינים במקלות ורעולי פנים חדרו לדירתו. לעזרתו בא גיסו, משה חבש, אף הוא חבר "משמר העם". פרצה קטטה, שבה היכו את חבש ואת אהרוני באכזריות על ראשם. המכים השאירו מכתבים המסבירים את מעשיהם. במכתבים נאמר: "נענשת על הכאת חברינו ויהודים סתם. על הוראת גירוש, איומים וחטיפות, שבוצעו על-ידך ועל ידי חבריך באזור העמק, הגליל וחיפה. עונש זה ישמש דוגמה ואזהרה לחבריך ולממונים עליכם. תגובה זו הייתה רק התראה והמשכת מעשים מסוג זה תביא בעקבותיה תגובה חריפה יותר".

חתום: "מפקד מחוז הצפון של הארגון הצבאי הלאומי בארץ-ישראל".

תגובת ההגנה לא איחרה לבוא. ב-11 ביולי הותקפו שלושה צעירים שנחשדו בהשתייכות לאצ"ל. אחד המוכים נזקק לטיפול רפואי והועבר לבית-החולים. באותו ערב הופצו בהדר-הכרמל כרוזים, בחתימת "מגן היישוב", ובהם נאמר כי בעקבות ההתראה לעזוב את חיפה, שניתנה לשמונה איש שהשתתפו בהתנפלות על חברי "משמר העם", נערכה בדיקה ושלושה, שלא מילאו אחר ההוראה, הוכו. אחד מהם ביקש את חסותה של המשטרה ושוטרים נשלחו לשמור עליו. הכרוז הודיע כי גם אדם זה יבוא על עונשו ואיים בעונשים חמורים לכל מי שיפגע בעתיד באנשי המגן של היישוב. בדיווח פנימי הדין בגירוש מחיפה, נאמר:⁴²¹

⁴²⁰ את"ה, 112/1168, וכן: עיתון "הארץ" מיום 6.7.47.

- יאיר נחמני, אברהם נמירובצקי ויוסף סולוביצ'יק נלקחו ביום א' בערב לקייטנה [בית מעצר] והוזהרו למלא אחרי פקודת הגירוש. כששוחררו למחרת בבוקר נמסרה להם ההודעה הבאה:
1. הננו מתרים בך בפעם האחרונה שעליך לעזוב את מחוז חיפה למשך חצי שנה.
  2. עליך לעזוב ביום 22.6.47 בין השעות 14:00 – 15:00 באמצעות "אגד".
  3. במקרה של סירוב ינקטו נגדך באמצעים החמורים יותר.

כעבור ארבעה ימים, באה התגובה לתגובה. אנשי אצ"ל, מזוינים באלות, התקיפו שלוש דירות בחיפה. הם הצליחו לחדור לדירה בנווה-שאנן והיכו שם שלושה אנשים שנזקקו אחר-כך לטיפול רפואי. בהדר-הכרמל הוכה ונפצע קשה גדעון פרידמן, בן 32, מורה בגימנסיה "ביאליק". הוא הועבר ל"מגן דוד אדום" ושם נקבע כי הוא סובל משבר בידו ומפצעים בראשו. במקום שלישי לא הצליחו המתקיפים לחדור לדירה.

הכאות בתל-אביב

ב-3 במאי 1947, חדרו אנשי אצ"ל למספר בתי-קולנוע בתל-אביב והכריחו את המכונאים להקרין על המסך סיסמאות של המחתרת וכן להשמיע נאום תעמולה קצר שעל תקליט. בכל בית-קולנוע פעלו 10-20 איש; חלקם תפסו את חדר-המדרגות המוליך אל תאי המכונות ועצרו בעד האנשים להיכנס למקום. במקביל נכלאו בעלי בתי-הקולנוע במשרדיהם ומנעו מהם להתקשר למשטרה. כל הפעולה ארכה כחמש דקות.⁴²²

כתגובה על הפעולה בבתי-הקולנוע, החליט מטה ההגנה בתל-אביב להעניש 14 מאנשי האצ"ל בעיר, לפי רשימה שהכין הש"י. הייתה זו הפעולה הראשונה מסוגה בתל-אביב והשתתפו בה יותר ממאה מאנשי החי"ש. מפקד כיתה אחד ו-20 טוראים, סירבו להשתתף במבצע. במסמך שהופץ בין המכים, "הוראת ההכאות", נאמר: "לא להכות בראש אלא בגוף ולהשתמש במקלות ובאגרופנים ולא במוטות ברזל. שעות הביצוע: משעה

⁴²¹ את"ה, 112/1189.

⁴²² עיתון "הארץ" מיום 4.5.47.

18.00 ועד שעה 13.00 למחרתו".⁴²³ ואכן אנשי האצ"ל הוכו מכות נמרצות וחלקם נזקק לטיפול רפואי. אבל היו גם אנשי אצ"ל שהוכו לאו-דווקא מתוך שיקולים לאומיים טהורים, ויעיד המקרה הבא:

לאחר תום מלחמת העולם השנייה שרר בארץ מחסור חמור בדירות. השלטונות, שביקשו לסייע למשוחררי הצבא הבריטי, התקינו תקנה לפיה ניתן להחרים דירה או חדר פנויים ולשכן בהם חיילים משוחררים חסרי דיור. כך הגיע החייל המשוחרר אברהם פרידמן לחדר שהתפנה בדירתו של יצחק טליתמן, ברחוב שיינקין 66 בתל-אביב, והשתכן בו בראשית יולי 1947 כדייר משנה. למחרת היום, מצא את הדלת החיצונית נעולה ואת וכל חפציו מוטלים בחוץ. שוטר שהוזעק למקום הסתפק בגביית עדות, מאחר שלא היה בידו צו-פריצה. רק בבוקר שלאחר מכן הצליח פרידמן להחזיר את חפציו לחדרו, אבל שמחתו לא ארכה. בשעות אחר-הצהריים נכנס לפתע לחדר סרליו, חתנו של בעל הדירה, שקרא: "היכנסו חברה!" כעשרה צעירים מזוינים באלות ובאגרופנים פרצו בעקבותיו והחלו להכות את פרידמן ואת שימל, ידידו שבא לבקרו. ההמולה משכה למקום קהל רב ואחדים מהמכים ירדו והסבירו שמדובר בתגרה פוליטית ובענישת "סחטן" של האצ"ל. המכות פסקו רק לאחר שפרידמן נפל על הארץ, מתבוסס בדמו. פרידמן ושימל ירדו הובאו לתחנת "מגן דוד אדום", ושם נחבשו. למחרת היום התלונן פרידמן במשטרה על המקרה, וזו עצרה את סרליו, אולם הוא שוחרר כעבור זמן קצר.⁴²⁴

הפרשה נזכרה גם בעדותו של אליעזר ליף, איש יחידת הפלמ"ח שפעלה באותה עת בתל-אביב:⁴²⁵

קרה לא פעם שניצלו את הסזון לפתרון בעיות אישיות. הייתה שם בעיה של איזו דירה שצריך היה להוציא ממנה פולשים ולהכניס אליה את נחום גרשונוביץ (מפעילי הסזון, ששוחרר אותה עת מן הצבא הבריטי). אבל זה לא היה במסגרת הפעולות שלנו, זה נגד את כל ההשקפות, את כל הקונספציה ...

⁴²³ את"ה, 8/23.

⁴²⁴ מ"ז, 9/19, וכן: עיתון "הארץ" מיום 7.7.47.

⁴²⁵ עדות אליעזר ליף, ארכיון יד טבנקין, חטיבה 4, מיכל 114, תיק 7.

דיוני הוועד הפועל הציוני

ב-26 באוגוסט 1947, התכנס בציריך הוועד הפועל הציוני:⁴²⁶ **משה שרת** פתח את נאומו בהתקפה חריפה על תליית הסרג'נטים על-ידי האצ"ל, מעשה שלדעתו חיפה על פרשת האונייה "יציאת אירופה". אחר עבר לדון בתמיכת הציבור בארץ ובגולה באצ"ל:

משה שרת

יש עכשיו שאלה חמורה, שאלת הביטחון בארץ, שמחייבת ריכוז הרבה כוחות ואחריות לחזית ההגנה היישובית. איך נעמוד בחזית הזאת כשישנו ההרס הזה מבפנים וכשישנה תמיכה בהרס הזה זעיר שם זעיר שם ברחבי העולם היהודי – תמיכה מבלי דעת, תמיכה מתוך טמטום, מתוך תלישות, מתוך חוסר אחריות, אבל גם תמיכה במתכוון ובמרץ. שאלת הפורשים היא בנפשנו. ויש החלטת הקונגרס. היא הקובעת, היא מחייבת. היא אינה יכולה להיות נאוטרלית כאשר סמכותה נהרסת מבפנים. היא אינה יכולה להיות נאוטרלית כאשר סכינים ננעצים בגב המערכה המדינית שלה. והנאוטרליות צריכה להיפסק: או בעד או נגד. או בעד השרלטניות המחוצפת של קבוצת ברגסון באמריקה ובמדינות אחרות או נגד. ואם נגד אז בפעילות ובמפורש. או בעד מעשי ההרס והקלון בארץ או נגד, ואם נגד, אז נגד בפעילות ובמפורש [...]

הרב יהודה לייב פישמן

אני רוצה להעיר לנאומו של שרתוק. הוא התחיל בנאומו כמדינאי – גילה טפח וכיסה טפחיים, דיבר בשקט עד כמה שיכול, דיבר כפי שמדינאי צריך לדבר. וגם כאשר דיבר על הממשלה הבריטית ומעשיה בארץ-ישראל – דיבר בזהירות ובשקט, אך זה לא היה כך כאשר הוא הגיע לשאלת הפורשים, אז "התחמם" מאוד. אני חושב שבשאלת הפורשים אי אפשר לדבר בישיבה פתוחה, אם אנחנו רוצים להיות צודקים לעצמנו ולחברינו. בשאלה זו יש שתי דעות, אחת יכולה לדבר בפומבי, ואלה שהם בדעה השנייה

אינן יכולים לדבר באופן פומבי. זאת אומרת ששוללים מחברים מסוימים את האפשרות לומר את מה שהם רוצים לומר. לכן יש למסור שאלה זו לוועדה מיוחדת, או לוועדה המדינית, שבה ידונו בבעיה זו מכל צדדיה. אני חושב שיהיה זה חטא מצידנו אם אנחנו נאפשר רק לצד אחד לדבר פה. ופה אני רוצה לבקש את ידידי בן-גוריון שהוא יתגבר על היצר הרע, ואולי היצר הטוב שבו וישאיר שאלה זו לשיחה בוועדה, אם הוא רוצה להשאיר גם לאחרים את האפשרות לדבר. [...]

אני מבקש ומציע ששאלת הפורשים תהיה נדונה בוועדה, כי אתם יכולים לדבר והאחרים אינם יכולים לדבר, ועלינו לתת אפשרות לכל אחד לומר את דברו, וזה יכול להיות רק בוועדה.

בן-גוריון פתח את נאומו ואמר: "אני מניח, כמו שזה היה תמיד, שישיבות הוועד הפועל הן סגורות. ואני מדבר על יסוד הנחה זו, אם זה מתאים למציאות או לא". אחר עבר לעצם הנאום, שהיה מורכב משני חלקים: החלק הראשון הוקדש לדיון מדיני-בטחוני, והשני היווה התקפה חסרת-תקדים על ה"פורשים".

[...] שאלת הביטחון עתה עומדת באור אחר. אשתדל לקצר עד כמה שאפשר, אולי מישהו יתרעם עלי, כי אני מתאר תמונה בצבעים שחורים, אלא אני חושב שחובה ראשונה היא לדעת את המצב לאשורו ולדעת את הסכנות הצפויות ליישוב.

החזית הערבית

מטרת התנפלות הערבית עכשיו אינה שוד, טרור, הפסקת גידול המפעל הציוני, אלא החרמת המפעל הציוני כולו. תורת היטלר לא עברה לשוא בשביל העולם הערבי, ואני חושב שהיא לא עברה לשוא גם לעולם הנוצרי באירופה. אבל אני מייחד את דברי עכשיו לארץ-ישראל.

אם ישאלו אותי, אם דבר זה אפשרי, הרי תשובתי היא: כן, זהו דבר שבגדר האפשרות, אם אנחנו לא נתיחס לזאת ברצינות, ולא נתכונן לקראת זאת בזמן...

בעיתון צרפתי בבירות נתפרסם לפני כמה שבועות אנטרויו על פאוזי אל קאוקג'י, בו הוא אומר שהקרוב בין היהודים ובין הערבים הוא קרב טולאלי. אין זו שאלה בין הערבים ובין הציונים, אלא בין הערבים ובין היהודים. והאפשרות היחידה היא השמדה שלמה של כל יהודי, הן בארץ-ישראל והן בכל ארצות ערב. זה שאמר קאוקג'י זו היא התוכנית הנכונה של המנהיג האמיתי של התנועה הערבית האנטי-ציונית.

באומרו זאת יש לו על מה לסמוך. במשך מלחמה זו קרו מבחינה זו כמה וכמה שינויים מרחיק לכת אצל הערבים. גם הם למדו להשתמש בנשק מודרני. גם הם למדו להשתמש בטקטיקה מודרנית צבאית. אפילו כנופיות רוצחים – אני חושב שכולכם שמעתם עליהן – אשר פעלו בזמן האחרון ופועלות גם עכשיו במושבות הגדולות: ראשון-לציון, רחובות, מגדיאל, והן חדרו לתל-אביב ולמקומות אחרים, אינם הולכים כרוצחים ושודדים כפי שהלכו לפני שנים, אלא באים בטקטיקה צבאית מודרנית ביותר ומזוינים בנשק אבטומטי... לכל זה נוסף גורם שני, אשר אנחנו צרכים להעריכו מנקודתינו אנו: צבאות ערב גדולים בארצות השכנות, לכל הפחות בארצות

השכנות לארץ-ישראל, יש להם צבא של למעלה מ-120,000 איש, מאומנים במידה פחות או יותר גדולה, ומצוידים בנשק מודרני. ואל נהיה בעלי אופטימיזם קל, אל נהיה קלי דעת, ואל נאמר לעצמנו שמה שקרה באירופה לששת מליוני היהודים, לא יכול לקרות לשש מאות וחמישים אלף היהודים בארץ-ישראל. גם אני יודע במה נבדלים יהודי ארץ-ישראל מיהודי פולין או יהודי מקום אחר. בדעתי הבדל זה אני מזהיר את הציונות מפני אופטימיזם קל, מפני קלות דעת שפה זה לא יכול לקרות. זה יכול לקרות ומהר מאוד, אם אנחנו לא נתכונן כראוי לכך. [...]

האו"ם והחזית הבריטית

אינני יודע מה תהיה חוות הדעת של ועדתה האו"ם, מה תהיה החלטת עצרת האומות המאוחדות בישיבתה הקרובה, אפילו אניח – ואין זה כה קל להניח – שהצעות הוועדה תהיינה פחות או יותר טובות בשביתנו, והחלטות עצרת האו"ם תהיינה גם כן פחות או יותר טובות – אין לי כל ביטחון שזה יוגשפ. כי הכוח אינו בידי הוועדה, והוא איננו – ויתכן מה שאני אומר זוהי אפיקורסות ציונית ובין לאומית – גם בידי עצרת האומות המאוחדות... ואין אני מתאר לי שהן תוגשמנה נגד רצונן של אנגליה ואמריקה...

ברור שעלינו להשתדל להרחיק, עד כמה שאפשר מהר, את השלטון בריטי מארץ-ישראל בלי שום שיירים וסייגים, ולא שזה יישאר בשינוי זה או אחר, אלא ממש הרחקה פיזית, זאת אומרת שלא יישאר סימן לשלטון אנגליה בארץ-ישראל...

עד כמה שלא נתאמץ, הם ירצו להישאר. עד כמה שאני מבין את המדיניות של מזכירות החוץ ומנהלה, הם יהיו מוכנים לעזוב את כל העולם: בורמה, הודו וכו', אבל להישאר בארץ-ישראל. אינני יודע מדוע, יש דברים אי רציונליים אהל היהודים ויש דברים אי רציונליים אצל בוויין, ולי נראה שהם רוצים להישאר בכל מחיר בארץ-ישראל [...]. אבל יכולות להיות סיבות שיאלצו אותם לעזוב את ארץ-ישראל, ואז יהיה בארץ וואקום צבאי... הסכסוך עם אנגליה הוא סכסוך פוליטי קשה, ויכולים לפתור אותו בדרכים פוליטיים, ואנחנו יכולים וצריכים להשתמש בכל האמצעים הראויים לזה, וגם לעתים באמצעים שאינם לפי אופיים פוליטיים, אבל לא זה יהיה המצב כאשר אנגליה תעזוב את ארץ-ישראל. אז לא יעמדו נגדנו מתנגדים פוליטיים, ואנו נשאר פנם אל פנים עם חברים, תלמידים של היטלר, אשר יודעים דרך אחת לפתור את הבעיה היהודית – השמדה טוטלים. וזוהי הבעיה הראשונה, החשובה והמכריעה [...].

החזית הפנימית – הפורשים

יש עוד סעיף אחד שאני רואה עצמי חייב לדבר עליו, ואין אני יכול לצערי לקבל את בקשת ידידי הרב פישמן שלא אדבר בשאלה זו כאן, ומה שאני אדבר כאן יהיה רק חלק קטן ממה שאני אומר בפני העם היהודי כולו, ובייחוד מפני יהדות אמריקה. אין זה כדברי הרב פישמן שאחד מדבר והשני איננו יכול לדבר, אלא האחד עושה והשני צריך לשתוק. יצרו שיטה המסכנת את היישוב לא פחות מהמופתי. **מסכנים את היישוב כי רוצים להשתלט עליו בעזרת האקדח.** יש לפני רשימה של עשרים ותשעה יהודים אשר נרצחו על-ידי אלה העושים. אל יאמרו לנו שאסור לדבר...

היישוב בארץ מאוחד בהחלטתו להגביר פעולה במלוא כוחותיו המאורגנים לעקירת הטרור, המכשיל את המאבק היישובי, מגביר את מזימות האויב, מכשיל כל אפשרות של ביטחון. שלטון הרצח והשוד זוהי הכרזת מלחמה על היישוב ועל הציונות...

אני רוצה לדבר על אמריקה. אני מכיר את אמריקה ויש לי חוש הריח, והרגשתי בזאת. יש חלקים גדולים של יהדות אמריקה וחלקים טובים וגדולים של הציונות – ופה לא אומר אם הם טובים או רעים, אני מניח שכל הציונים הם טובים – אשר יש להם סימפטיה לטרור בארץ-ישראל והם תומכים בו, לא רק במתן כסף וחתימת הצהרה, הם תומכים בו באלפי דרכים. זוהי הבעה מיוחדת של חיבה לאצ"ל... והם שבעי רצון שלא רק הגויים יכולים להכות יהודים, אלא יהודים מכים בגויים. זוהי התפעלות זולה, וולגרית, אבל בכל זאת התפעלות לגבורת אנשים המקריבים את חייהם, ההולכים לתליה לא כפחדנים, אלא מרימים ראש ושרים התקוה. באמריקה עושים להם "מי שברך", זה אינו עלה בהרבה, זה עולה בח"י דולר... הייתה ועידה של ההסתדרות הציונית באמריקה לפני זמן קצר, ומנסחי ההחלטות שם לא נתנו לגנות את קבוצות הטרור (קריאות מספסלי ציוני אמריקה: זה לא אמת)...

ביישוב יש תמיכה במעשיהם מפני שתי סיבות: סיבה אחת, מעטים בטוחים שזוהי הדרך, הם חושבים שאין לנו ברירה אחרת. אני חושב שחברים אלה שוגים שגיאה פאטאלית, אבל אין אדם נתפס על דעתו. אני יכול להתווכח איתם ויכוח פוליטי אידיאולוגי, אבל יש חילוקי דעות בינינו.

אך יש חלק שני התומכים בהם, ואינם חושבים שזוהי הדרך. הם אינם מוכנים להילחם בממשלה, אלה מוכנים לצחצח את נעלי הממשלה, הם מוכנים להיות יהודי החצר (ב. ויינשטיין: מי הם?) אני אומר מה שאני חושב לנכון לומר ולא מה שאתה חושב שאני צריך לענות לשאלותיך. כולם יודעים מי הם [...]

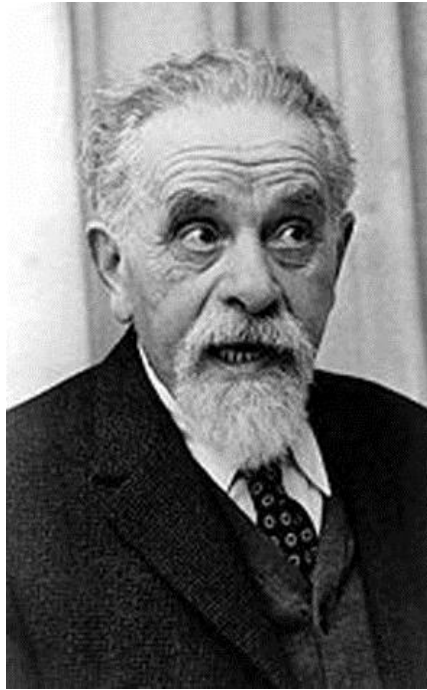
הטרוריסטים נעצו חרב בגב היישוב ועם ישראל... אנחנו לא יכולים להיות בעד טרור ונגדו, זה לא ילך... הסכנה הפוליטית והמוסרית של הטרוריסטים היא לא רק במעשיהם, אלא עצם קיומם...

הקרובים לכנופיות אלה מתכננים הקמת מדינה יהודית. לפני שנה בערך הם כיבדו אותי בכבוד המפוקפק והציעו לי שאני אעמוד בראש השלטון הזמני שלהם. אני יודע שאחר כך הציעו לאחרים להיות בראש שלטון זמני זה. איני יודע מה זאת אומרת בחוק הבינלאומי, אבל אני יודע מה זאת אומרת כלפי פנים – להעביר את הסוכנות היהודית הקיימת, לחסלה... יש האומרים שצריך למנוע מלחמת אחים. מניעת מלחמת אחים זאת אומרת לתמוך בטרוריסטים ולקבל את ההכתבה שלהם. זאת לא יהיה! קיומם זו היא הצהרת מלחמה ליישוב, והיישוב קיבל הכרזת מלחמה זו.

אנסה בשלוש הצעות – על הפרטים אדבר בוועדה קטנה, וזה לא מפני נימוקיו של הרב פישמן (י. גרינבוים: בשם מי אתה אומר זאת?). בשמי, בשם עשרות אלפים של ציונים-חלוצים בארץ-ישראל... (י. גרינבוים: גם לי יש יפוי-כוח לדבר בשם עשרות אלפים חלוצים. כל הנאום שלך זוהי שפיכת בנזין לתוך אש) [...] אציע שלוש הצעות – הראשונה זוהי החלטת ההנהלה: התנועה הציונית תתן את מלוא תמיכתה ליישוב במלחמה נגד הטרור ונגד מעשיהם בכוונה להשתלט על היישוב על-ידי מעשי טרור. זוהי החלטת ההנהלה ונחוץ שהוועד הפועל יאשר זאת.

שתי ההצעות האחרונות אני מציע כחבר ההנהלה: מפעל הסברה רחב בגלות, במיוחד באמריקה, על הסכנה אשר פעולת הטרור וקיום קבוצות הטרור מהווה ליישוב ולציונות. הצעה שלישית: כל אחד אשר בודעים תומך בקבוצות הטרור – אצ"ל או לח"י – ולבפעולותיהם, אינו יכול להיות חבר התנועה הציונית. (הדגשות שלי, י.ל.)

יצחק גרינבוים התנגד לצעדים שבן-גוריון דרש ואף איים בהתפטרות אם תתקבל החלטה ברוח זו. הוא אמר, בין היתר: "אני לא אהיה שותף לאחדות בין בן-גוריון ובווין נגד בגין". בין השניים התפתח פולמוס חריף, והדברים הגיעו לידי כך, שבאחת הישיבות עזב בן-גוריון את החדר בכעס.

יצחק גרינבוים

בסופו של דבר, קיבל הוועד הפועל הציוני, ברוב דעות, את הצעתו של בן-גוריון, שעיקרה – החרפת המלחמה בארגוני הפורשים. ואלה הן ההחלטות שהתקבלו, בין היתר:⁴²⁷

נגד הטרור

- א. על סמך החלטת הקונגרס הכ"ב בשאלת הטרור, מאשר הוועד הפועל הציוני את החלטות ההנהלה בעניין זה ומחליט להושיט את תמיכתה המלאה של התנועה הציונית ליישוב המאורגן במאמציו נגד הפורשים וארגוניהם (אצ"ל ולח"י) ופעולתם הטרוריסטית.
- ב. הוועד הפועל הציוני תובע מכל חלקי התנועה לארצותיהם ומטיל על ההנהלה לערוך פעולת הסברה מקיפה ויעילה על הנזק המוסרי והפוליטי הכרוך בפעולות הטרור ובעצם קיומם של ארגונים פורשים הממרים את הסמכות הלאומית ומשתמשים ברצח כאמצעי פוליטי. ההנהלה וכל ההסתדרויות הציוניות חייבות לערער ולמנוע כל תמיכה מוסרים וכספית מהארגונים הפורשים ומבני בריתם שבארץ ובגולה.
- ג. הוועד הפועל הציוני קובע שכל תמיכה לארגוני הפורשים או למעשיהם מהווה הפרת המשמעת הציונית.

ההעפלה

הוועד הפועל הציוני ראה במסיבות הנהוגות את תנועת ההעפלה לארץ-ישראל כגורם עיקרי בהיאבקותה המדינית של הציונות נגד גזירות הספר הלבן וכמפעל חיוני במערכת ההצלה של שארית ישראל.

באותם ימים התכנסה ועדת האו"ם לעניין ארץ-ישראל (אונסקו"פ) לישיבת סיכום בג'נבה.

משלחת הסוכנות היהודית שעקבה מקרוב אחר דיוני הוועדה, מיהרה לדווח לבן-גוריון על מסקנות הוועדה. על הפגישה הזו מספר אבא אבן, שעמד בראש משלחת הסוכנות היהודית בג'נבה:⁴²⁸

נסענו מג'נבה לציריך להודיע על כך לבן-גוריון. דבר משונה: הוא היה כולו שרוי במאמץ לבנות את הליכוד הפנימי, והוא היה רועש נגד מה שהיה קורא "הפורשים". וכמעט לא רצה להתרכז בשום דבר נוסף. אז נכנסנו, [דוד] הורביץ ואני, והוא אמר: "יש לגמור עם הפורשים!" אנחנו אמרנו: בן-גוריון, יש דו"ח. מדינה יהודית והנגב כלול בתוך מדינת היהודים. כי זו הייתה תמיד דאגתו, שיציעו לנו מדינות בלי הנגב. אבל הוא בשלו: "לגמור עם הפורשים!" כשראינו, שאי אפשר להשפיע עליו להתייחס למה שאנחנו אומרים, קמנו והלכנו לקראת הדלת. ואז קולו רדף אחרינו: "מה זאת אמרתם? מדינה יהודית עם הנגב? מדוע לא אמרתם לי את זה קודם?" אז הוא היה מאד ברוממות רוח; ולמחרת שמע הוועד הפועל הציוני את הדיווח. היו כאלה שאמרו שזה חלום בלהות, המפה הזאת עם כל ריסוק-האיברים של מדינה. ובן-גוריון אמר: "הלואי ויתגשם חלום הבלהות הזה".

מה הביא את בן-גוריון להילחם בצורה כל-כך נחרצת ב"פורשים"? הוא הרי לא העלה את הנימוק שמלחמתם בבריטים גורמים נזק ליישוב היהודי בארץ, כי הוא עצמו גרס ש"הסכסוך עם אנגליה הוא סכסוך פוליטי קשה ... ואנחנו יכולים וצריכים להשתמש בכל האמצעים הראויים לזה, וגם לעתים באמצעים שאינם לפי אופיים פוליטיים". מכאן שמלחמתם של האצ"ל ולח"י בבריטים תאם את השקפתו. אלא שבן-גוריון ראה באצ"ל יריב פוליטי, שהלך והתחזק

⁴²⁸ יגאל לוסין, עמוד האש, עמוד 481.

הן בארץ והן בארצות-הברית (בקרב יהודים ולא יהודים). רבים ראו ביציאת הבריטים מארץ-ישראל את ניצחוננו של האצ"ל, ולכן הגדילו את תמיכתם בו. תופעה זו הייתה לצנינים בעיני בן-גוריון, אשר חשש מהשתלטות האצ"ל על היישוב וזו הסיבה העיקרית להכרזת המלחמה ב"פורשים" עוד לפני הקמתה של מדינת ישראל. תמיכה לתיזה זו אפשר לקבל מתוכן השיחה שהייתה לבן-גוריון עם ישראל רוקח (ראש עיריית תל-אביב):⁴²⁹

לפני ימים מספר נפגש רוקח עם בן-גוריון. השיחה נסבה על המצב הפוליטי. בן-גוריון אמר בדבריו שאין לציונות וליישוב דרך אחרת, אלא דרך המאבק באנגליה ולא רק כאן אלא בעולם כולו. **אלמלא המאבק ואי השקט, היו האנגלים מחסלים את הציונות זה מכבר.** רוקח שאל איך אפשר להבין את גישתו זו לאור נאומו האחרון בישיבת הוועד הלאומי במלחמה קשה בטרור. בן-גוריון השיב כי הצרה היא בארגונים הפורשים, שאין הם מסתפקים במלחמה באנגליה בלבד, אלא מהווים סכנה למוסדות הנבחרים של היישוב. (הדגשה שלי, י.ל.)

ראוי לציין כי כבר ב-19 באוגוסט, שבוע לפני תחילת הדיונים של הוועד הפועל הציוני, החליט המטה הכללי של ההגנה להגביר את הפעולה נגד הפורשים "בדרך של פינוי ממקומות יישוב". פעולה מוגברת זו כללה "הטרדה ממקומות עבודה, מקומות מפגש ואימונים... איסור הדבקת כרוזים... תעמולה נרחבת למניעת התרמות".
ספר תולדות ההגנה, בהתייחסו לפרשה זו, קובע:⁴³⁰

עם ההחלטה של "הטרדה", רבו המקרים של ארגון הכאתם של פעילי האצ"ל. חוליות של מכים היו נשלחות לפיכתובות שנמסרו מאת שירות הידיעות. המכים היו נקראים לפעולה מבין יחידות החי"ש שבאזור... חשודים בקשריהם עם האצ"ל גורשו לעתים מן השכונה או מן המושבה בה התגוררו.

אלא שהפעם החזיר האצ"ל מלחמה שיערה והתוצאות לא איחרו לבוא.

⁴²⁹ את"ה, 112/1057

⁴³⁰ סת"ה, ג', עמוד 957.

"מחול השדים" בירושלים⁴³¹

ב-31 באוגוסט 1947 חטפו אנשי ההגנה בירושלים את מנחם קאסטרו, שעסק בגיוס כספים למען האצ"ל. חקרו אותו והיכוהו קשות ולאחר-מכן הוא גורש מירושלים בצירוף אזהרה שלא יעז לשוב לעיר במשך שישה חודשים. עם היוודע דבר חטיפתו של קאסטרו, הוחלט במטה האצ"ל בעיר להשיב להגנה באותה מטבע, ולחטוף את אליהו פריזנט, אדם אשר הגיע לירושלים מן הקיבוץ וצורף ליחידה המיוחדת שלחמה ב"פורשים".

ביום שלישי, 9 בספטמבר, ארבו לו אנשי אצ"ל בקרבת ביתו שבגבעת-שאל, אילצוהו לרדת מן האופנוע שרכב עליו, הצמידו לאפו מטפחת ספוגה בכלורופורם, כבלו את ידיו והובילוהו, במכונית שחיכתה לידם, למקום-סתר. בחקירתו גילה פריזנט את דרכי עבודתה של היחידה המיוחדת שהשתייך אליה וכן את שמות חבריו ומקומות המפגש שלהם.

למחרת היום נחטף מביתו חבר ההגנה אליהו אודיז, בנו של קצין המשטרה חיים אודיז, ששימש מפקח בתחנת המשטרה במחנה-יהודה. כחמישה צעירים, מזוינים באקדחים, פרצו בשעה תשע בערב לדירת המשפחה בבית השוטרים שברחוב הטורים, בשכונת מקור-ברוך. הם תקפו את הבן הבכור, אליהו אודיז, סתמו את פיו, כפתו את ידיו והובילו אותו אל מכונית שחיכתה ליד הבניין. בינתיים שוחרר אליהו פריזנט ממעצרו, אבל ההגנה החליטה להגיב על חטיפתו של אליהו אודיז בחטיפת בן-ערובה. ב-11 בספטמבר, בשעה 3 אחר-הצהריים, הגיעה קבוצה בת עשרה אנשי ההגנה, מזוינים באלות ובאגרופנים, לביתו של חיים חקר. הם התפרצו פנימה, התנפלו על חיים חקר ועל אביו, שניסה להגן על בנו והיכו אותם קשות. האח הקטן ניצל את המהומה, התחמק מן הבית והזעיק את המשטרה. אבל החוטפים הספיקו לגרור את חיים חקר למכונית שחיכתה בחוץ. לאחר שמכונית זו יצאה לדרכה, הגיע משוריין של המשטרה. השוטרים פתחו באש לעבר מכונית הליווי, שלא הספיקה להתרחק מן המקום, ועצרו אותה. מתוכה יצאו ארבעה צעירים, שבגדיהם מגואלים בדם. השוטרים עצרו אותם, וכן את נהג מכונית הליווי, אולם חמישתם שוחררו בערבות כעבור כמה ימים.

ידיעה שגויה על שחרורו של אליהו אודיז, שהגיעה למטה ההגנה, הביאה לשחרורו של חיים חקר, שנזקק לטיפול רפואי עקב המכות שקיבל בשעת

החטיפה. דבורה שמחון, שזה עתה סיימה קורס עזרה ראשונה, נפגשה עמו מיד לאחר שחרורו והוליכה אותו אל ד"ר הפנר. לדבריה: "הרופא ביקש ממני להסיר את התחבושת מעל ראשו של חקר, בעוד הוא עצמו החל בהכנות לטיפול. התחבושת הייתה דבוקה לראש, בגלל הדם הרב שזרם מן הפצע, והורדתה גרמה לחיים כאבים. בשלב מסוים הרגשתי שראשי נעשה סחרחר, וכשהתעוררתי מן העילפון, מצאתי עצמי שוכבת על הספה. ד"ר הפנר המשיך את הטיפול בפצע בעצמו, בעוד אני מתבוננת במעשיו".⁴³²

משהתברר לאנשי ההגנה כי אודיז לא שוחרר, הוחלט לחטוף בן-ערובה נוסף, והפור נפל על אהרון סדובניק.

בבוקר שבת, 13 בספטמבר, פרצו שישה צעירים מזוינים לחדרו של אהרון סדובניק, בדירת הגג בבית עיסא מוסא שבשכונת רוממה. הם ערכו חיפוש בחדר ומצאו מקלט רדיו, ששימש גם כמשדר. לאחר מכן, קשרו מטפחת לעיניו של סדובניק, שמו פלסטר על פיו והורידוהו אל מכונית שהסיעה אותו למקום מעצרו. בחדרו של סדובניק נשארה יחידה של ההגנה, בפיקודו של מאיר גרוסמן, כדי לתפוס אנשי אצ"ל שיגיעו למקום.

מפקד האצ"ל בירושלים, ששמע כי אהרון סדובניק נחטף ומשמש כבן-ערובה לאליהו אודיז, הטיל על יהושע גולדשמיד ("גל"), מפקד הח"ק בירושלים, לבדוק אם אפשר להוציא מחדרו של סדובניק את מקלט הרדיו. גל, שיצא לשטח, הבחין באנשי ההגנה השומרים על חדרו של סדובניק, והזעיק אליו את דבורה שמחון. ביום ראשון, 14 בספטמבר, עלתה דבורה במדרגות הבית והקישה על דלת החדר. אנשי ההגנה, שלא חשדו בה, פתחו את הדלת ושאלו לרצונה. בעוד דבורה משוחחת עם אנשי ההגנה, פרצו חברי אצ"ל אל תוך החדר והשתלטו במהירות על מאיר גרוסמן ושלושה צעירים שהיו נתונים לפקודתו. הפורצים מצאו את מקלט הרדיו ומסרוהו לדבורה, שהעבירה אותו למקום מבטחים. אחר-כך אסף "גל" את תעודותיהם של הנוכחים, שחרר את שלושת הצעירים, והורה למאיר גרוסמן לרדת למטה לשיחה. בחוץ המתינו עוד כמה מאנשי האצ"ל, והחבורה כולה הוליכה את גרוסמן לשכונת כרם. בהגיעם לאחת הסמטאות, ניסה גרוסמן להימלט. הוא נתפס והוזהר שאם ינסה שנית – יָרָה. אז נקשרה מטפחת לעיניו והוא הוכנס לחדר מעצר. הוסבר לו כי הוא מוחזק כבן-ערובה לאהרון סדובניק שנחטף על-ידי ההגנה.

שלוש שעות לאחר מעצרו של גרוסמן, נחטף משה כהנא, מפקד "הדלק"

(מחלקת שירות הידיעות של האצ"ל) בירושלים, מביתו שברחוב אלפסי 29. אליהו אודיז שוחרר בערב ראש-השנה. למחרת היום שחררה ההגנה את אהרון סדובניק. משה כהנא נשאר במעצר, והוחזק כבן ערובה למאיר גרוסמן.

ב-17 בספטמבר, גילתה ההגנה את מקום מעצרו של גרוסמן בדירת משפחת זילברברג, בבית שושני שבשכונת סנהדריה. בן המשפחה, ישראל זילברברג ("גרא"), שהיה חבר האצ"ל, דאג לבנות בדירה חדר-מסתור למקרה שאחד מחבריו לארגון יישפט למוות ויתעורר הצורך לחטוף בן ערובה בריטי. עכשיו נכלא שם גרוסמן. 12 חברי ההגנה פרצו את דלת הברזל של הדירה, השתלטו על שני שומרי האצ"ל שהיו בדירה ופרקו מעליהם את נשקם. בדירה נערך חיפוש מדוקדק שלא העלה דבר, אבל כאשר הוסר הראי הגדול ממקומו, נתגלה המבוא לחדר-המסתור, בו הוחזק מאיר גרוסמן כשידיו כבולות. גרוסמן שוחרר, שומריו הוכו ורהיטי הדירה נהרסו.

לאחר-מכן שוחרר אהרון החטופים, משה כהנא איש אצ"ל. בכך תם מחול השדים המטורף, שבמהלכו נחטפו והוכו ארבעה אנשי אצ"ל ושלושה אנשי ההגנה, ותחילתו הייתה, כזכור, בחטיפתו של איש האצ"ל מנחם קאסטרו. ב-24 בספטמבר נעשה ניסיון לחטוף את מאיר דובשני, איש ההגנה, שהשתתף כעשרה ימים קודם לכן בחטיפתו של חיים חקר, נעצר בהמשך לכך על-ידי המשטרה ושוחרר בערבות. מזלו של דובשני שיחק לו והוא לא היה בביתו כאשר באו לחוטפו.

במערכת החטיפות וההכאות, היה גם מקרה אחד שנסתיים בהסגרה למשטרה. אנשי האצ"ל הגיעו לביתו של רפאל מורלי, איש "היחידה המיוחדת" שפעלה נגד האצ"ל, כדי להכותו. מאחר ורפאל מורלי לא היה בביתו, הוכו תחתיו אחיו ואביו, אשר הזעיקו לעזרה שני נוטרים שהיו בקרבת מקום. אלה פתחו באש והמתקיפים נסוגו, אבל אחד מהם נתפס והוסגר למשטרת מחנה-יהודה.⁴³³

ראוי להזכיר כי יומיים לפני חטיפתו של סדובניק, הצליחה ההגנה להשתלט על מחסן נשק של האצ"ל, ברחוב דוד ילין 39, והחרימה שם 2 תת-מקלעים, 6 רובים, 10 אקדחים וכן תחמושת וחומר-נפץ. האצ"ל הגיב על כך בדרישה להחזיר מיד את כל מה שהוחרם, שאם לא כן ידאגו לכך אנשיו בכוח הזרוע.

במהלך החטיפות, שלח מפקד האצ"ל במחוז ירושלים, את המכתב הבא:⁴³⁴

אל: מפקד ההגנה במחוז ירושלים.

א. ביום ו', י"ג באלול תש"ז, חטפתם חבר שלנו והחזקתם אותו במעצר כשלושה ימים. כפי שמסר לנו חברנו, הפעלתם כלפיו שיטות הגסטפו. עיניתם אותו עינויים קשים ובין השאר שמתם לרגליו סיגריות בוערות.

ב. כתגובה למעשה החטיפה, עצרנו ביום ג', כ"ד אלול תש"ז, את חברכם אליהו פריזנט והחזקנוהו במעצר במשך 24 שעות. לא נגענו בו לרעה, על-אף העינויים שעונה חברנו, משום שחברכם הביע את צערו על המלאכה הבזויה שהוטלה עליו על-ידי אלה הרואים את עיקר מלאכתם בהבערת האש של מלחמת אחים. אולם תהיה זו אזהרה אחרונה. על חטיפות נשיב בחטיפות ועל עינויים נשיב בעינויים.

ג. חטיפתו של חברנו על-ידכם שבוצעה ביום ה', כ"ו אלול תש"ז, לא הייתה אפוא תגובה על מעצר חברכם, מאחר שמעצר זה שימש כתגובה למעשה הנבלה שלכם. אתם יודעים יפה, כי אין אנו יוזמים שום מעשה איבה כלפיכם, מאחר שענייננו לחזית אחת ויחידה, חזית המלחמה במשעבד. החטיפה של חברנו הייתה מעשה התגרות נוסף בנו, מצדכם, ואנו רושמים לפנינו את העובדה הזאת. חברנו אף הוכה מכות רצח בשעת החטיפה, לה התנגד אחד כנגד עשרה. גם זאת רשמנו לפנינו.

ד. באותו יום ביצעתם פעולת התגרות נוספת נגדנו. חבריכם התפרצו למחסני לימודים שלנו ושדדו נשק לימודים שכלל, בין השאר, אקדחים, תת-מקלעים, רובים ומחסניות של טומיגן, כדורים וכן מכונית דפוס. אנו יודעים לאן הובא הנשק הזה. עליכם לדעת ששום דבר בעולם לא ימנע בעדנו מלהגן על נשקנו, שהינו קודש להדרכת הנוער למלחמת השחרור.

הריני דורש ממך לתת הוראה מידית להחזיר לנו את נשקנו, כפי שפורט לעיל, במשך 72 שעות. תואיל להחזיר את הנשק לאחד המקומות ממנו נשדד ותודיעני על-כך בזמן המתאים.

יום ו', כ"ז אלול תש"ז [12.9.47] הארגון הצבאי הלאומי בארץ-ישראל
מפקד מחוז ירושלים

התנגשויות במושבות הדרום

ההתנגשויות במושבות הדרום החלו במאבק על הדבקות כרוזים. מפקדי ההגנה ביישובים אלה נצטוו לחסום בכוח את פעולות ההסברה והתעמולה של "הפורשים", כדי להקטין את השפעתם, ואחת הדרכים לכך הייתה מניעת ההדבקה של כרוזים על קירות הבתים ועל לוחות המודעות. מדרך הטבע, נלוו לכך גם התנגשויות אלימות. במאוס 1947 פרצו בראשון-לציון תגרות ידיים בין מדביקי כרוזים של אצ"ל לבין אנשי ההגנה. בתגרה הראשונה הצליחו אנשי ההגנה להבריח את אנשי האצ"ל מן המושבה לאחר שהיכום, ולהוריד את כל הכרוזים שכבר הודבקו. אלא שהתגובה לא איחרה לבוא. כעבור מספר ימים פרצו אנשי אצ"ל לדירותיהם של אנשי ההגנה במושבה והיכו אותם מכות נאמנות. כך החלה שרשרת של התנגשויות, שהלכה וגברה, והגיעה עד לחילופי אש בין הצדדים.

ב-26 בספטמבר נתקלו שני שומרים מזוינים של ההגנה בקבוצת אנשי אצ"ל שניסו לפרוץ לאחת הדירות, במטרה לבצע פעולות עונשין. הם ניסו להבריח את הפורצים, ומשלא הצליחו בכך, פתחו ביריות. אנשי האצ"ל נסוגו מן המקום בחסות רימוני הפחדה. הייתה זו אות הפתיחה לשימוש בנשק חם, שהלך וגבר.

כעבור שבועיים עסקו צעירים בהדבקות כרוזי אצ"ל במרכז רחובות ונתקלו בקבוצה של אנשי ההגנה שניסתה להוריד את הכרוזים. מאבטחי האצ"ל הורו להם להפסיק את מעשיהם, ומשלא נענו – השליכו רימוני הפחדה וירו באוויר.

המקרה החמור ביותר, התרחש בראשון-לציון ב-24 באוקטובר 1947. יחידה של ההגנה ציוותה על מדביקי הכרוזים של האצ"ל להוריד את הכרוזים שהדביקו ולהסתלק מן המקום. אנשי האצ"ל, שלא נענו, שלפו אקדחים ואיימו לפתוח באש. בתגובה, נשלפו גם אקדחיהם של מאבטחי ההגנה. אלא שבינתיים עברה במקום במקרה מכונית משטרה – ושני הצדדים החזירו את האקדחים לנרתיקיהם. כאשר הסתלקה מכונית המשטרה מן המקום, התחדש הוויכוח ועמו איומי האקדחים, והבלתי נמנע – קרה; בחילופי-האש נפצעו צעירים משני הארגונים. אחד מאנשי האצ"ל נשבה בידי ההגנה, והוא הובא לחקירה ממושכת בפני אנשי הש"י. הוא שוחרר לאחר שהוכה קשה, ונזקק לעזרה רפואית.

בו בלילה התחוללה התנגשות אלימה גם ברחובות, שנסתיימה גם היא בחילופי-אש. למרבה המזל, לא נפגע איש מן היריות.

עכשיו הוחלט במטה ההגנה על פעולה דרסטית נגד האצ"ל, כדי להפסיק את השפעתו במושבות הדרום. בדיווח על הפעולה, נאמר:⁴³⁵

דו"ח פעולה נגד הפורשים

תפקיד: להכות ולחבל באנשים הפורשים ברחובות ובראשון-לציון לפי רשימה שהוגשה על-ידי הש"י, כתגובה על פגיעות באנשים שלנו.
ההכנות: רוכזו יחידות "זורעים" [אנשי הש"י], כולל יחידת "עלומים מנהלים" [מפקדים בגדנ"ע], שפעלו כחוליות. לכל חוליה נמסר "מריצה" [תת-מקלע], "מקדח" [אקדח], מקלות ו"מרססים" [רימונים].

הביצוע: ברחובות באו על עונשם 6 פורשים, מהם אחד הובא לבית-החולים. בשעריים נתקלו היחידות, תוך כדי פעולה, באש בבתים מסוימים. בראשון-לציון באו על עונשם 8 אנשים. מהם אחד הובא לבית-החולים.

ליקויים: [...] הורגשה אצל חלק מהאנשים חוסר נכונות והססנות לפעולות אלו.

הערכה: לאור חוצפתם של הפורשים והגנה מילולית של חלק מהציבור האזרחי לפורשים, יש לראות את הבעיה כרצינית במיוחד ברחובות ויש לפעול שם ביתר תוקף ובעקביות.

רשימת הפורשים שהוכו ברחובות:

שטיירמן מנחם
שפק חיים (הובא לבית-חולים)
חיים אנשלם
אליפנט משה
חנוך מליק
אריה סבו

פורשים שהוכו בראשון-לציון:

נחמן יעקובוביץ

עקיבא יעקובוביץ
 נעמי יעקובוביץ
 אמציה פרשקובסקי (הובא לבית-חולים)
 בצלאל גיפשטיין
 שלמה גיפשטיין
 משה גיפשטיין
 מנחם פירסט

רשימת אנשים שנחבלו ורכושם הוחרב:
 פנחס פוקסי (הובא לבית-חולים ורכושו הוחרב)
 קצין התיכון הנחלתי (רכושו הוחרב)

כתוצאה מן המכות, היה צריך לאשפז שניים מאנשי האצ"ל בבית-החולים "הירקון" בתל-אביב. הרופאים קבעו שבר בעצם הגולגולת של אחד מהם, שפאק, אבל חבריו הוציאוהו מבית-החולים על אלונקה, למרות מצבו הקשה, מחשש שהבריטים יבואו לעוצרו. הצעיר השני, פרשקובסקי, הושאר בבית-החולים לפי בקשתו.

בתגובה לפעולת ההגנה נגד אנשי אצ"ל ואוהדיהם, פרצו כעשרים צעירים לביתו של פנחס מוקסיי (ממפקדי ההגנה ברחובות), הרסו את הרהיטים והיכו את בעל-הבית עד כי נזקק לעזרה רפואית.

מאחר שאחד המתקיפים היה בעל חזות של יהודי תימני, פשטו עשרות מחברי ההגנה על שכונת שעריים ברחובות, שרוב תושביה היו יהודים יוצאי תימן. הם חטפו שניים מתושבי השכונה שנחשדו בהשתתפות בהתקפה על פנחס מוקסיי, ותקפו את השכנים שבאו לעזרת הנחטפים. תושבי שעריים ראו במעשי ההגנה פגיעה בעדתם, דבר שהסעיר את הרוחות וקבוצה גדולה מתושבי השכונה יצאו בהפגנה למושבה, ליד המועצה המקומית וליד ביתו של ראש המועצה, בדרישה לשחרר את החטופים. כתוצאה מן הלחץ הציבורי, שוחררו שני הצעירים, שנחטפו בטעות. עם זאת נותרה בקרב יודעי-דבר התחושה שההתקפה של ההגנה על שכונת שעריים, הייתה יותר מפעולת-תגמול ובעצם היה צריך לראותה כעונש קיבוצי נגד יוצאי תימן, על שאחדים מהם "העזו" להשתייך לאצ"ל ולח"י.

הסערה הציבורית שהתחוללה לאחר הדברים האלה אילצה את דובר ההגנה לספק הסבר על המתרחש במושבות הדרום. הוא הודה שחברי ההגנה מנסים למנוע מצעירי האצ"ל להדביק כרוזים ומפריעים להם לגייס כספים מסוחרים. עוד טען שפעילות זו נועדה להגן על בני היישוב מפני

אלימות של הפורשים. על חילופי היריות בראשון-לציון וברחובות, אמר כי האצ"ל החל בכך ולאנשי ההגנה לא נותרה ברירה אלא להשיב אש.

436 התנגשויות בבנימינה

מלחמת הדבקת הכרוזים הגיעה גם לבנימינה. יחידות מיוחדות של ההגנה הסתובבו ברחובותיה והורידו את כרוזי האצ"ל ולח"י מיד לאחר הדבקתם. בתגובה לכך החלו המחותרות להציב ליד המדביקים מאבטחים, וההתנגשות לא איחרה לבוא. מה שהחל כהתכתשות מילולית, גלש במהרה למהלומות ולבסוף אף לשימוש בנשק חם. ב-23 באוקטובר 1947, נתקלה קבוצה של אנשי ההגנה בשני מדביקי כרוזים של האצ"ל, החרימה את הכרוזים והיכתה את השניים מכות נמרצות. מאבטחי האצ"ל פתחו באש אקדחים ותת-מקלע לעבר המכים, אנשי ההגנה השיבו באש, ולמרבה המזל לא היו פגיעות בנפש. כעבור שעות אחדות, נקרא רופא מבנימינה להגיש עזרה רפואית לפצוע ששהה בנחלת ז'בוטינסקי הסמוכה. היה זה אחד ממדביקי הכרוזים שהוכה עד כדי כך שנזקק לטיפול רפואי.

ימים אחדים לפני כן טילפן איש האצ"ל לתחנת מוניות בחדרה והזמין מונית, כדי להסיע חולה מבנימינה לבית-חולים. כאשר הגיעה המונית למקום המיועד, ניגשו אל הנהג שני צעירים מזוינים, הודיעו לו כי הם מאנשי אצ"ל וכי המכונית דרושה להם לביצוע פעולה מסוימת והביאוהו לאחת מחורשות האקליפטוס בקרבת המושבה. איש הגנה שעבר במקום במקרה, דיווח לממונים עליו את אשר ראו עיניו. מפקד ההגנה בבנימינה גייס מספר אנשים מזוינים, שיצאו לחפש את נהג המונית ואת מכוניתו. כעבור זמן קצר, נמצא הנהג בחורשה ולידו שני שומרים מזוינים. אנשי ההגנה שחררו אותו, פרקו את השומרים מנשקם ולקחו אותם בשבי. הם נחקרו, הוכו ושוחררו לבתיהם. מפקד ההגנה באזור יצא בינתיים לסייר במכוניתו בכבישי הסביבה וגילה את המונית בכביש המוליך לפרדס-חנה. הוא עקף אותה ומנע ממנה להמשיך בנסיעתה, ונוסעיה נטשו אותה במהירות והסתלקו מן המקום בריצה. בו בערב "ביקרו" אלמונים בביתו של אותו מפקד, חיבלו במכוניתו והשליכו פצצת הפחדה.

בעקבות המקרה הזה גברה המתיחות בין האצ"ל וההגנה בבנימינה, והתרבו בפעולות עונשין משני הצדדים.

גם במגדיאל פרצו התנגשויות בין אנשי שני הארגונים. לאחר הורדת כרוזים של אצ"ל, שהודבקו במושבה, פרצו צעירים לדירתו של אחד ממפקדי ההגנה במקום והיכוהו באלות.⁴³⁷

שוב התנגשויות בתל-אביב רבתי

בחודשים ספטמבר ואוקטובר 1947 התרבו מעשי האיבה בין אנשי אצ"ל וההגנה באזור תל-אביב. התנגשויות התחוללו בשלושה מישורים; הפרעות בהדבקת כרוזים, פריצות לדירות והכאת יושביהן ונסיונות של ההגנה להכות מתרימים ולסתום בכך את המקורות הכספיים של האצ"ל.

יקצר המצע מלהזכיר את כל האירועים שנכללו במסגרת זו, ולכן נסתפק במספר דוגמאות בולטות. שתיים מהן מוצגות בדו"חות הבאים:⁴³⁸

אל: קרייתי [פקד ההגנה בתל-אביב].
מאת: וולטר
דו"ח

הנידון: פעולת הגבה על ניסיון התנפלות על בעל החנות "אפיריון", לאחר אזהרת מפקד ההגנה בתל-אביב. הפקודה שקיבלתי אמרה לפגוע ב-5 אנשי אצ"ל סחטנים ראשיים בעיר. הכנות לפעולה: קבלנו מן הש"י רשימה של 5 אנשים והם: שמחה קליין, מאיר לוינגר, משה שחר, קוטיק וכץ, כאובייקטים לפעולה זו ... ההוראה שניתנה למבצעים הייתה; לפגוע באנשים בצורה קשה, ולהשתדל לגרום להם שבר ברגליים. במידה ומן הנמנע לפגוע ברחוב, יש לקפוץ לדירתם ולהכותם.

ניתנה הוראה להקים רעש וצעקות בזמן ההלקאה, כדי לעורר את הקהל ולהסביר על-ידי צעקות שהמוכה הוא סחטן מהפורשים...

וכן:

⁴³⁷ את"ה, 112/1168, וכן: 73/2.

⁴³⁸ את"ה, 73/21.

הנידון: דו"ח פעולה בליל 26.10.47⁴³⁹

התפקיד: לבקר אצל ישראל פופוביץ

ד. וידר

צ'יטה יואל מ.

להכותם, להזהירם ולחפש בביתם.

הכנות: הוכנו שתי יחידות, בידיהם "מריצות" [תת-מקלעים], "מקדח" [אקדח] ו"מרססי התקפה" [רימוני התקפה].

יציאה ב-01.30. [...]

"הערה: אין נכונות מספקת מצד האנשים לפעולות אלה הנראות בעיניהם כמעגל קסמים לאין קץ". (ההדגשה שלי, י.ל.)

מקרה אחר שגרם לתגובת שרשרת, היה קשור בניסיון מטעם האצ"ל להתרים את הבעלים של בית-הקפה "עטרה", שברחוב אלנבי בתל-אביב. הרברט לוי, אחד מבעלי בית-הקפה, אמר למתרים שפנה אליו ב-21 באוקטובר, לשוב למחרת היום בשעות אחר-הצהריים, כאשר לא יהיו שם הרבה אנשים. לאחר מכן הודיע לוי על דבר הביקור להגנה, שהציבה בבית-הקפה את אנשיה. הם תפסו את המתרים בבואו והיכו אותו באכזריות רבה בכל חלקי גופו – אפילו על איברי המין לא פסחו. האיש עזב את המקום בשארית כוחותיו (הוא נזקק אחר-כך לטיפול רפואי ממושך) ודיווח על הקורות אותו ליעקב עמרמי ("יואל"), מפקד ה"דלק" (שירות הידיעות של האצ"ל). עמרמי הזדעזע ממראה עיניו והורה מיד ליחידה שעמדה לרשותו להשיב להרברט לוי כגמולו. ב-23 באוקטובר, פרצו לבית-הקפה "עטרה" שמונה אנשי אצ"ל, מצוידים במקלות ובאקדח. הם נכנסו למשרדו של הרברט לוי, ניתקו את קו הטלפון, ניפצו את כל הרהיטים, היכו את לוי עצמו והתפזרו לכל עבר.

למחרת היום התפרסם העניין בעיתונות העברית, והגיע לידיעתו של מנחם בגין. כשנפגש עם עמרמי, שאל אותו: "מדוע לא התייעצת אתי לפני שנתת את ההוראה לפגוע בהרברט לוי?" על כך ענה עמרמי: "וכי מה היה לי לשאול, האם היית אומר לי להבליג?" תשובתו של עמרמי לא הניחה את דעתו של בגין, ששב ואמר: "היית צריך להתייעץ קודם!"⁴⁴⁰

⁴³⁹ שם, שם.

⁴⁴⁰ ראיון המחבר על יעקב עמרמי.

התקפת האצ"ל על בעלי קפה "עטרה" היוותה מכה קשה ליוקרתה של ההגנה, ואיימה לערער את הבטחתה להגן על כל בעל עסק שאנשי האצ"ל או לח"י יאיימו עליו. החשש שבעלי העסקים שוב לא יפנו לבקש הגנה מפני המתרימים של האצ"ל, הוליד תגובה קשה ומהירה. כעבור מספר ימים, פשטו אנשי "היחידה המיוחדת" על מספר דירות של אנשי אצ"ל, ובכלל זה על מגוריו של יעקב עמרמי עצמו, שההגנה חשדה בו כי הוא נמנה עם מרכזי המחלקה הכספית של האצ"ל. עמרמי גר אותה עת, עם אשתו ובתו בת השנתיים, בחדר אחד, בדירת הורי אשתו. בשעה שלוש לפנות בוקר נשמעו דפיקות בדלת הדירה, והחותן, שהיה רגיל לביקורי חברים אצל יעקב בשעות בלתי שגרתיות, פתח את הדלת. מיד אחר-כך פרצו פנימה שמונה בחורים שפנו מיד אל חדרו של עמרמי. הם העירו אותו משנתו בחבטה על ראשו בקת של טוריה. הוא נאבק אתם ואף הצליח לתפוס את הקת ולהשיב מכות; אבל יתרונו המספרי לא הותיר לו כל סיכוי והם הרביצו בו בכל חלקי גופו. התינוקת פרצה בבכי היסטרי, שלא מנע את המשך המכות. התוקפים גם הודיעו, לפני שהסתלקו, כי המכות הן נקמה על מה שעשה האצ"ל לבעל בית-הקפה "עטרה". חוה עמרמי (אשתו של יעקב) רחצה את הדם שזרם מגופו של בעלה וכשראתה פצע עמוק בראשו וגילתה כי היד הימנית שבורה, החליטה להזעיק רופא. פנייה למגן-דוד-אדום לא באה בחשבון, מחשש שתיוודע לבריטים ותגרום למעצרו של יעקב. היא הגיעה לביתו של רופא שהכירה, העירה אותו משנתו, סיפרה לו כי בעלה הוכה קשות וביקשה ממנו שיבוא לטפל בו. הרופא ניסה להשתמט בטענה שאינו מרגיש טוב, אולם חוה התיישבה על כיסא בחדרו ואמרה שלא תזוז משם עד שהרופא יבוא אתה לביתה. בסופו של דבר הייתה ידה על העליונה. הרופא חבש את ראשו של יעקב וקבע שידו הימנית נשברה ושיש לשימה בגבס. למחרת, התקשרה חוה עם ד"ר מתן, שהיה אחראי על השירות הרפואי של האצ"ל, וסיפרה לו את קורות הלילה. יעקב הועבר לבית החולים "הדסה" ושם קיבל טיפל על-ידי ד"ר פרידלנדר, שנהג לטפל בפצועי האצ"ל.

באותו לילה פרצו אנשי ההגנה גם לדירתו של יצחק גפן, ברחוב ג'ורג' אליוט. הם הוציאו אותו מחדרו והיכו אותו בחוץ. גם יגאל גריפל (שהיה אחד מסגניו של עמרמי) זכה ל"ביקור", בביתו שברחוב הרצל, והוכה קשה בכל חלקי גופו.⁴⁴¹

יעד אחר של "היחידה המיוחדת" באותו לילה היה – יהודה למפרט, שגר יחד עם שלושת אחיו בבית הוריו ברחוב יוחנן הסנדלר 29. בשעה 6 בבוקר הגיעו למקום ארבע מכוניות ובהן צעירים מצויידיים במקלות ובאקדחים. אבי המשפחה, דוד למפרט, יצא לפני כן את דירתו וירד אל חנות המכולת שהייתה באותו בניין. הצעירים, כעשרה במספר, עלו אל הדירה ופנו אל חדרו של יהודה, ומצאו להפתעתם ארבעה בחורים בעלי גוף, שהתגוננו בחירוף-נפש. אחד מהם, יעקב למפרט, שהיה שוטר, אף שלף אקדח שהחזיק ברשיון. אנשי ההגנה החליטו לסגת וירדו במהירות במדרגות. אלא שבינתיים שמע האב את הצעקות ועלה לברר מה קרה. ליתר ביטחון, הצטייד במכולה בשני "סיפונים" (בקבוקים מזכוכית עבה, ששימשו להחזקת מי-סודה), וכשראה את חברי ההגנה יוצאים מדירתו, הטיח את הבקבוקים בראשי שניים מהם. יעקב השוטר רדף אחריהם וירה שלוש יריות באויר. החבורה כולה, על הפצועים שבה, נסוגה במכוניות הממתונות, תוך ירי באויר.

יעקב למפרט, שירה את שלושת הכדורים מאקדחו, הלך לאחר המקרה אל עמרמי, מכרו משירות משותף במשטרה, כדי לבקש ממנו שלושה כדורים במקום אלה שנורו. הוא גולל בהתרגשות את קורות הבוקר ההוא והסביר כי לא יוכל להתייצב במשטרה ללא הכדורים החסרים. ורק לאחר שכילה את דבריו, התברר לו שעמרמי השוכב במיטתו חבוש, כתוצאה מהאירוע ה"פרטי" שלו. אף-על-פי-כן נמצאה הדרך לספק ללמפרט את מבוקשו.⁴⁴² מועמד נוסף להכאה, גרשון ברקבי, לא נמצא באותו לילה בביתו, ולכן "טופל" למחרת היום במקום עבודתו, בחברת ההובלה ההסתדרותית "שלב", ונזקק לעזרה רפואית. בדו"ח של ההגנה צויין כי חבריו-לעבודה של ברקבו התנגדו להכאה.

אנשי האצ"ל לא טמנו את ידם בצלחת, ובתגובה לתגובה, פשטו ב-27 באוקטובר על מספר דירות של חברי ההגנה. וכך נאמר בדו"ח ההגנה מה-28 באוקטובר:⁴⁴³

28.10.47

אל: הנהלת "כנסת" [מפקדת ההגנה]
מאת: קרייתי [מפקד מחוז תל-אביב]

⁴⁴² את"ה, 73/18, וכן: ראיון המחבר עם יעקב עמרמי ועם יוסף למפרט.

⁴⁴³ את"ה, 73/21.

הנידון: פעולות הפורשים בליל אמש

בשעה 23.30 הוקפו בתיהם של מספר חברי "כנסת" [ההגנה]. יחידות הפלוגה המיוחדת, אשר נשלחו לבדוק את אמיתות הידיעות, הגיעו כולן באיחור, לאחר שהפורשים סיימו את פעולותיהם והסתלקו.

להלן פעולות הפורשים:

התפרצות לביתו של אברהם שקלרש. אברהם שקלרש ואביו אלחנן, שיצא לעזרתו, הוכו קשות.

2. התפרצות לביתם של יוסף וריבי אלייב מרחוב פלורנטין 7 שניהם הוכו.

3. התפרצות 12 אנשי אצ"ל, לאחר פריצת הדלת, לבית זיידמן בבת-ים. שני בניו של זיידמן הוכו קשות. המתנפלים הסתלקו בשתי מכוניות טקסי לכיוון יפו. נורתה עליהם ירייה מרובה-ציד פרטי. ברשות המתנפלים היה אקדח, בו איימו לפתוח באש. אחד הבנים הועבר לבית-החולים.

4. התפרצות לביתו של מתיתיהו סרלין. שברו את הדלת אולם את האיש לא מצאו בבית.

5. התפרצות לביתו של אהרון מורבסקי, אולם את האיש לא מצאו בבית.

6. התפרצות לביתו של שמעון סבוראי, אשר הוכה קשה והועבר לבית-החולים. היחידה שביצעה את הפעולה הייתה מורכבת מ-14 איש, אשר הסתלקו לאחר הפעולה בשתי מכוניות טקסי. קבוצה זו נפגשה עם יחידה ניידת של אנשינו ופתחה עליהם באש. אנשינו השיבו אש והפורשים הסתלקו.

כל יחידות הפורשים היו מזוינות בנשק חם, מקלות ומכשירי פריצה והריסה.

מבין בתיהם של חברי ה"כנסת", אשר הותקפו אולם לא פרצו לתוכם, גם ביתו של דוד פלינט.

גם בגבעתיים הוכו באכזריות אנשים משני המחנות, אלא שכאן הוסיפה ההגנה על המכות גם "צווי גירוש" לחשודים בהשתייכות לאצ"ל; הם נצטוו לעזוב את המקום ולא לחזור לבתיהם (חלקם לחצי שנה וחלקם – לזמן בלתי-מוגבל).

התפרצות לביתו של יואל פרידלר

על ההתפרצות לביתו של יואל פרידלר ("אמנון"), שהיה חבר האצ"ל מגבעתיים, מספרת אחותו פנינה הורביץ:⁴⁴⁴

ב-30.7.1947 באו אנשי ההגנה לביתנו במטרה להכות את יואל. לקול דפיקות, פתחתי את הדלת. מולי ראיתי מספר בחורים וכובעי גרב מכסים את פניהם ובידיהם מקלות. הבנתי מיד את מטרת בואם. חסמתי את הדלת וצעקתי "אני מכירה אתכם". עשיתי זאת כדי שיואל, שישן בחדר השני, יתעורר ויברח על נפשו. ואמנם, יואל שמע את הצעקות והספיק לברוח דרך החלון ולהימלט מן המקום. בעודי עומדת בפתח הבית, התנפלו עלי אנשי ההגנה והיכו אותי בראשי עם המקלות שהיו בידיהם. הם פרצו פנימה אל תוך הבית, אולם לא מצאו את מבוקשם. מן המכות שספגתי, נגרם לי זעזוע מוח ואושפזתי בבית-החולים "הירקון" למשך למעלה משבועיים. כאשר נשאלתי מה קרה לי, אמרתי שנפלתי מסולם. פחדתי שמא ייודע הדבר לאנגלים והם יבואו ויאסרו את ההורים.

התפרצות לביתו של בן-ציון הרמתי (הוכמן)⁴⁴⁵

לאחר שנסוגו מביתו של יואל פרידלר, הגיעה יחידת המכים לביתו של בן-ציון הרמתי. יש להניח כי לא ידעו שבן-ציון היה בתקופת החלמה, לאחר פציעתו באחת מפעולות האצ"ל. הוא השתתף בהנחת מוקשים ליד המחנה הצבאי בכפר סירקין, כאשר לפתע התפוצץ אחד מהם ורסיסי מתכת פגעו בפניו של בן-ציון. בעזרת חבריו הוא הועבר לפתח-תקוה, שם קיבל טיפול רפואי. לאחר מכן הוחזר לביתו שבשכונת בורוכוב ונצטווה לנוח ולהיות תחת השגחה רפואי. כתוצאה מן הפציעה נפגמה מאוד ראייתו של בן-ציון. בשעה שלוש לפנות בוקר, נשמעו דפיקות בדלת הכניסה של משפחת הוכמן (בן-ציון עברת מאוחר יותר את שמו להרמתי). האב, שהיה רגיל לביקורם בשעות מוזרות של הלילה, פתח את הדלת ולתוך הדירה התפרצו מספר בחורים רעולי פנים. הם הגיעו לחדרו של בן-ציון, שישן שנת ישרים ולא הבחין בכניסתם. בעודו שוכב במיטתו, היכו אותו באמצעות מקלות. האב ניסה להגן על בנו, אולם שניים מהמכים תפסו אותו בכוח ומנעו ממנו

⁴⁴⁴ ראיון המחבר עם פנינה הורביץ, וכן מ"ז, כ4 – 9/19.

⁴⁴⁵ ראיון המחבר עם בן-ציון הרמתי.

מלהתערב. בן-ציון התעורר מן המכות והצליח לזהות חלק מן המכים שלמדו יחד אתו בבית-הספר.

בעוד המכות נמשכות, החל האב בצעקות רמות. כאשר הגיעו השכנים, שהתעוררו מן הצעקות, עזבה חבורת המכים את המקום. אחיו של בן-ציון, שהתגורר לא רחוק משם, העביר את בן-ציון לביתו של עמוס גולדבלט (אף הוא חבר האצ"ל), אשר הזמין רופא כדי לטפל בפצוע.

התפרצות לביתו של שילינגובסקי

בלילה בו היכו את יואל פרידלר ובן-ציון הרמתי, התפרצו גם לביתו של זאב שילינגובסקי. על אשר אירע באותו לילה הוא מספר בעדותו.⁴⁴⁶

הדבר קרה בליל ה-30.8.1947, יום שאשתי חזרה מבית-החולים לאחר שילדה את בתי השלישית. אותה שעה התארח בביתי המפקד שמואל המכונה "ברוך". זה היה בערך בחצות. הקיצותי לשמע צלצול בדלת הקדמית. פתחתי מבלי לשאול מי המצלצל, מאחר והורגלנו לצלצולי דלת רבים מאחר ואשתי הייתה רופאת שיניים.

כשפתחתי את הדלת, ראיתי קבוצת בחורים רעולי פנים וחמושים באלות מסומרות, שהממוני ואחר החלו ממתירים עלי מכות בלי הבחנה. מאופן אינטנסיבי תפסתי בכיסא וחיפיתי על ראשי. לשמע הרעש התעוררה אשתי ובקול צעקות נכנסה לחדר כשחברי עוצר בעדה. המתנפלים נבהלו מן הצעקות ועזבו את הבית תוך שהם אומרים שכל זה מגיע לי בגלל שאיני חבר בהגנה. בהיותם ברחוב צעקו כי עלי לעזוב את המקום ולהסתלק כי אין מקום לרביזיוניסטים בשכונה זו.

ידידי הזעיק אמבולנס, אשר לקחני לתחנת מגן דוד אדום. לא רציתי להיכנס לבית-חולים ולהיות מוסגר לבולשת. שכבתי חולה כשבוע ימים, והתפרים שעשו לי נשאר עד היום בולטים בצורת צלקת. באותה תקופה לא הייתי חבר באצ"ל או בלח"י.

ההגנה ממתנת את פעולותיה

ההתנגשויות בין ההגנה לבין האצ"ל, שהגיעו לשיאן בחודשים ספטמבר ואוקטובר 1947, עוררו מורת-רוח קשה בכל שכבות הציבור בארץ. דעת הקהל דרשה בתוקף להפסיק את ההתכתשות ההדדית ולאחד את הכוחות לקראת ההתמודדות האמיתית עם האויב החיצוני. אחרי ככלות הכול, הלכה והסתמנה בעצרת האומות המאוחדות ההכרעה האמיתית בשאלת ארץ-ישראל. נידונה תוכנית החלוקה למדינה יהודית ולמדינה ערבית והערבים הודיעו בלשון נמרצת כי יתנגדו לכל פתרון שאין עמו הקמה של מדינה ערבית בכל שטחה של ארץ-ישראל, ואף יאחזו בנשק כדי לממש את תביעותיהם. בתנאים אלה היה זה רק טבעי שהקריאה להפסקת הסזון ולאיחוד של כל הכוחות הציוניים אכן תישמע ברמה.

הפנייה להפסקת פעולות האיבה הפנימית הופנתה בראש וראשונה אל מנהיגי היישוב, אשר בידם היה המפתח לסיומו של הסזון. הנהלת הסוכנות היהודית היא שהכריזה, בעצה אחת עם ראשי ההגנה, מלחמת חורמה נגד האצ"ל ולח"י; ראשי הממסד, הם שהודיעו בפומבי על הצעדים שיינקטו כדי להביא להפסקת פעולותיה של המחתרת העברית נגד השלטון הבריטי; אנשי ההגנה הם שהחלו בפגיעה במדביקי כרוזים, הם שנקטו פעולות עונשין נגד אנשי האצ"ל, ובכלל זה הכאות וגירוש ממקום המגורים. האצ"ל מעולם לא שם לו למטרה לפגוע בארגון ההגנה. היפוכו של דבר, האצ"ל הכריז שהוא מוכן לקבל עליו את מרות ההגנה, אם זו תצטרף למלחמה בבריטים, כדי להביא לסילוקם מן הארץ (כפי שאמנם היה בתקופת "תנועת המרי העברי"). פעולות האצ"ל נגד אנשי ההגנה נעשו בתגובה לפגיעה באנשיו, ומרגע שההגנה הפסיקה, למשל, את החטיפות, הלך האצ"ל בעקבותיה. משום כך לא הייתה סימטריה בקריאה להרגעת הרוחות.

האות הבולט הראשון להפסקת הסזון ניתן בכינוס של החוגים האזרחיים, שנערך ברמת-גן ב- 27.10.47. משתתפי הכינוס הזה, השני במניין, היו הנבחרים האזרחיים ברשויות המקומיות וכן נציגי החוגים האזרחיים במפקדה הארצית של ההגנה. לאחר האזנה לדיווח על המצב בארץ, יצאו הדוברים בתביעה נמרצת לכול הצדדים להפסיק מיד את התנגשויות הדמים, והפנו קריאה מיוחדת בעניין זה אל ראשי ההגנה, אשר הפכה את מלחמת הכרוזים למלחמת דמים. בהחלטות נאמר, בין היתר, כי: "...הכינוס מטיל על הנציגים האזרחיים במוסדות ובמקומות המתאימים לתבוע באופן

החלטי לתת הוראות להפסקה מיידית של ההתנגשויות".⁴⁴⁷ הכינוס גם קבע מחדש את "הצורך הדחוף ביצירת מסגרת יישובית המאחדת את כל היישוב בשעת חירום זו". בהתאם לכך הוטל על נציגי החוגים האזרחיים במפקדה הארצית של ההגנה להפעיל את מלוא כובד משקלם כדי שהמפקדה תורה לחברי ההגנה להפסיק את הפעולות נגד האצ"ל ולח"י, בטרם תפרוץ מלחמת אחים. מפלגת "המזרחי" הצטרפה אף היא אל קריאת החוגים האזרחיים. בגילוי הדעת שפרסמו, נאמר: "את אשר יגורנו ואת אשר שונאינו בנפש שואפים אליו – בא. מלחמת אחים, על כל המוראות והזוועות הגלומות בה, משתוללת ברחובותינו ומאיימת להביא, חס ושלום, הרס ליישוב ודלדול הכוחות על ארצנו ... אנו דורשים מהיישוב המאורגן וממוסדותיו הלאומיים, וגם ובמיוחד מאלה החושבים לנכון ללכת בדרך המיוחדת להם – לפקוח את עיניהם לסכנה של חרב איש ברעהו, שרק הרס וחורבן נשקף ממנה ...".⁴⁴⁸ הרב צבי יהודה הכהן קוק תרם את חלקו במאמר שכתב בעיתון "המשקיף" שכותרתו "נגד שנאת אחים". אל כל אלה הצטרף ארגון הנשים "ויצו". בישיבת הוועד הפועל שלו הוחלט לפנות אל המוסדות העליונים בדרישה לנקוט את האמצעים כדי להפסיק את שפיכות הדמים.

גם העיתונות היומית יצאה בקריאה נרגשת להפסקת פעולות האיבה ההדדיות בין הארגונים. עיקר הטענות הושמעו נגד ארגון ההגנה, אשר יזם את המהלכים ובידו היה להפסיקם. ב"הארץ", שלא נמנה עם אוהדי האצ"ל או לח"י, נכתב, למשל, כי "התנגשויות אלו בשעה זו הן בלתי רצויות ומסוכנות ... כלום דווקא עכשיו, ברגע הבלתי נוח ביותר, כשתפקידים חיוניים ביותר דורשים את כל מרצם [של המוסדות הלאומיים], וסכנה מבחוץ קוראת לאיחוד הכוחות, הגיעה שעת הכושר לפתיחת חזית חדשה מבית?" עיתונים אחרים התבטאו גם הם באותה רוח.

קריאות להפסקת מלחמת האחים בארץ הגיעו גם ממנהיגיה של יהדות ארצות-הברית – במיוחד לאחר שדובר מחלקת המדינה ציין, כי התגרות בין ההגנה והאצ"ל יעמידו בספק את כושר ההתגוננות היהודית בארץ. "קץ למלחמת האחים בארץ-ישראל", זו הייתה כותרתו של המאמר הראשי באחד העיתונים החשובים של ניו יורק. באותו מאמר הובע צער רב על המלחמה הגלויה הנטושה בין ההגנה והאצ"ל ועל השימוש בדרכים לא-יהודיות כמו חטיפות, יריות ושפיכות-דמים.

⁴⁴⁷ סת"ה, ג, עמוד 958.

⁴⁴⁸ שם, שם.

הביקורת על הפעולות נגד האצ"ל, הלכה וגברה גם בשורות ההגנה, ומספר החברים שסירבו להשתתף בפעולות אלו הלך וגדל. לכך נוספה ההפתעה של ראשי ההגנה מן התגובה של האצ"ל על ההתקפות נגד אנשיו. אפשר שהם קיוו שהאצ"ל יבליג גם הפעם, כפי שקרה שנתיים לפני כן, אבל בוודאי לא ציפו לתגובה כל-כך נמרצת.

בישיבתה של הנהלת הסוכנות היהודית, ב-2 בנובמבר, הוחלט להגביל את ההפרעות לאצ"ל לשני תחומים בלבד – התרמת כספים ("סחיטות") והפעולה בבתי-הספר – וזאת "בצורה שלא תגביר את המריבה הפנימית".⁴⁴⁹

בכרוז של ההגנה, שכותרתו: "מאת חבר ההגנה אל חבר אחד הארגונים הפורשים", נאמר, בין היתר:⁴⁵⁰

השעה הנוכחית היא שעה גדולה לסכנות ולסיכויים. הסכנות והסיכויים כרוכים אלה באלה. דבר המדינה העברית איננו עוד חזון של ימות-המשיח – אלא תוכנית העשויה להתממש בזמן הקרוב ... המייחלים לכישלוננו אינם מועטים. בריטניה תעשה כל שביכולתה כדי להכשיל אותנו. מדינות ערב משחזות את הסכינים, האם גם בקרב היישוב העברי עצמו יקומו מכשולים ומהרסים?

בהמשך, קורא הכרוז למתינות ביחסים בין הארגונים, לפירוקם של הארגונים הפורשים ולהצטרפות חבריהם לארגון ההגנה – צבא האומה. לאור כל הדברים האלה, החליטה מפקדת ההגנה למתן את פעולותיה נגד האצ"ל ולח"י:⁴⁵¹

הוחלט לצמצם ככל האפשר את החזית הפנימית, ובהתאם לכך ניתנו הוראות להפסיק את ההתנגשויות עם מדביקי הכרוזים ולהסתפק בהורדת כרוזים לאחר מעשה.

תגובת האצ"ל לפנייה הציבורית להפסקת מעשי האיבה הפנימיים ביישוב, התפרסמה בשידור של "קול ציון הלוחמת", ב-2 בנובמבר: "...אנחנו איננו מעוניינים ואיננו נלהבים להוריד מהלומות על ראשים עבריים; לא לכך

⁴⁴⁹ אצ"מ, פרוטוקול של ישיבת הנה"ס מיום 2.11.1947.

⁴⁵⁰ את"ה, 122 א 73/121.

⁴⁵¹ סת"ה, ג', עמוד 1060.

נוצרנו. אבל אין בדעתנו לסבול שאחרים יורידו מהלומות על ראשי חברינו; גם לכך לא נוצרנו. אם ההגנה תנהג לפי רגש האחריות, שחודש אצלה בשבוע שעבר, לא נתקיף אותה, כמובן ...".⁴⁵² כחודש לאחר מכן, פורסם כרוז של האצ"ל ובו נאמר, בין השאר:

צו השעה – אחדות הכוחות

אל העם ואל הנוער!
האויב הנאצו-בריטי זומם להטיל את הארץ למערבולת דמים.
ג'מאל חוסייני, סוכנו של היטלר ושל בוויין, מאיים עלינו במלחמת
השמדה.
מול המזימה והאיום עולה הצו:
אחדות לוחמת!
המערכה היא בלתי נמנעת ...
במלחמה זו נעמוד כולנו כגוש פלדה.
אנו, חלוצי האומה הלוחמת, מוכנים להושיט ידינו גם לרודפינו מיום
האתמול ...

הסזון באירופה

ההתנגשויות בין ההגנה ואצ"ל בארץ השפיעו במישרין על היחסים בין שני הארגונים באירופה.

כזכור, לפני מלחמת-העולם השנייה היה האצ"ל פעיל מאוד במזרח אירופה ובמיוחד בפולניה. רבים הצטרפו לשורותיו ובמחסניו נאגר נשק רב. עם פרוץ המלחמה ופלישת גרמניה לפולניה, לא נותר לכך, כמובן, שום זכר. באוקטובר 1945 החליטה מפקדת האצ"ל לשגר לאירופה את אלי תבין, שכזכור נחטף בידי ההגנה ושחרר עם הקמתה של תנועת המרי העברי. כמלווהו נקבע חנניה דייטל, פעיל הארגון שהיה לשעבר קצין בצבא האיטלקי ובוגר אוניברסיטה איטלקית. ב-7 בינואר 1946 הוברחו השניים למיכלית נפט שעגנה בנמל חיפה, והפליגו כנוסעים סמויים. בהגיעה הספינה אל מול חופי סיציליה, הורדו השניים בחשאי לסירת מבריחים מקצועיים והגיעו בשלום לחוף.⁴⁵³

באותם ימים זרמו לאיטליה אלפי פליטים יהודים שעשו דרכם לעלייה הבלתי לגאלית שאורגנה על-ידי שליחי ההגנה. בין הפליטים הללו נמצאו גם חברי בית"ר וביניהם אף פעילים, שלפני פרוץ מלחמת העולם היו חברים בתאי האצ"ל בפולין, ובמהלך המלחמה היו חברים בארגוני הפרטיזנים. בנוסף לזאת נמצאו באיטליה חברי הארגון מן הארץ שהתגייסו לצבא הבריטי. אנשים אלה היוו את הבסיס לארגון תאי האצ"ל באיטליה. הכשרת המפקדים וכן האימונים בנשק, נעשו בחסות בית"ר החוקית. לאחר חודשים של התארגנות ואימונים, הוחל בתכנון פעילות צבאים אנטי-בריטית על אדמת אירופה.

הפעולה הראשונה, והחשובה ביותר שנערכה נגד מטרה בריטית באירופה, הייתה ההתקפה על השגרירות הבריטית ברומא (ראה לעיל). להתקפה על השגרירות הבריטית ברומא היה הד רב, הן בעיתונות האיטלקית והן בעיתונות הבריטית. רוב העיתונים באנגליה ידעו לספר על פלישת טרוריסטים יהודיים ללונדון. רובם הבליטו את תוכנה המדוייק של הודעת האצ"ל על הפעולה ועל פתיחת החזית השנייה, והבליטו את הפחד שתקף את החוגים הרשמיים הבריטיים מפני הטרוריסטים. הדיה של העיתונות גרמו לוויכוחים ארוכים בשני בתי הפרלמנט הבריטי, בהם ניסו נציגי הממשלה להרגיע את הקהל ונבחריו בהבטחה כי השלטונות נקטו

⁴⁵³ אלי תבין, החזית השנייה, עמוד 45.

באמצעי-זהירות מתאימים. בלונדון הוגברה השמירה על בנייני הממשלה, וראשי הצבא והמדינה הוקפו בשומרי-ראש מיוחדים.

המשטרה ברומא ערכה מעצרים בקרב ראשי בית"ר והתנועה הרביזיוניסטית. בין הנעצרים היו גם ישראל אפשטין, שזה מקרוב הגיע מארץ-ישראל לאיטליה, וכן אלי תבין. אפשטין, מורה במקצועו וידידו האישי של מנחם בגין, חשש שהמשטרה תסגיר אותו לבריטים ותכנן בריחה מבית-הסוהר. בעזרת חבריו שהיו חופשיים, ניסה בליל ה-27.12.1946 להרדים את שומריו, והחל לרדת מן הקומה השנייה בעזרת חבל שקשר לצינור שהיה מתחת למשקוף החלון. אלא שאחד השומרים התעורר, ניגש לחלון וירה לעבר העציר הבורח. אפשטין נפצע מן הירי וכעבור זמן קצר מת בבית-החולים.

אלי תבין שוחרר כעבור שלושה חודשים, עזב את איטליה והעביר את מפקדת האצ"ל באירופה לפריס.⁴⁵⁴

לצד הפעילות נגד מטרות בריטיות, פנה האצ"ל גם לארגון עלייה בלתי-לגאלית לארץ. "בחודשי הבריחה הראשונים נמצא מחנה גנדנול שעל-יד אינסברוק (אוסטריה) ברשות אנשי בית"ר. משום חשיבותו של המקום, כנקודת מעבר מאוסטריה לאיטליה, נחתם הסכם עם הבית"רים, לפיו שותפו בעבודת ה"בריחה" בכל אוסטריה. הסכם זה נעשה כדי להוציא מידי בית"ר את השליטה האבסולוטית שהייתה להם על אינסברוק והגבול האיטלקי".⁴⁵⁵ למרות ההסכם, קיפחו אנשי ההגנה את חברי בית"ר, ובתגובה לכך החלו האצ"ל ובית"ר בארגון עצמאי של העברת פליטים מאוסטריה לאיטליה. בינתיים חרף "הסזון הקטן" בארץ, והאחראי על הבריחה באירופה מטעם ההגנה, הצטווה למנוע מהחשודים בהשתייכות לאצ"ל מלהגיע לריכוזי העלייה.

במכתב שכתב בגין למטה האצ"ל באירופה ב-26.9.47, נאמר בין השאר:⁴⁵⁶

...לפי שעה, כפי ששמעת, הוחמר מאד המצב הפנימי. הדיקטטור [הכוונה לבן-גוריון] בא מציריך [שם התכנס הוועד הפועל הציוני] עם יפוי כוח בכיס להתחיל בהסתערות. ההסתערות הגדולה אמנם עדיין לא התחילה, אך כבר היו מעשי גישוש הדדיים, מהם עלולה לפרוץ

⁴⁵⁴ שם, עמוד 65-71.

⁴⁵⁵ סת"ה, ג, עמוד 1060.

⁴⁵⁶ מ"ז, כ"ז, 1/1/2/2/8.

מערכה יותר רצינית, בייחוד אם 'ננגן' [הכוונה להתקפות נגד הבריטים] ויש בדעתנו לנגן. אחרת ילך וישתרש הרושם בכל החוגים כי הכול בארץ מצפים לחלוקה ...

אין אנו נשאים בעלי חוב לש"ד [כינוי להגנה]. אבל אם יגיע לידי התלקחות כללית, יהיה הכרח להרחיבה גם לחוץ-לארץ. אני מבין את ההיסוסים של אסף [כינויו של אליהו לנקין שהיה מפקד האצ"ל באירופה] בעניין זה ועל-כן איננו לוחץ על ההחשה, אם כי בינתיים כבר קרו מקרים חמורים ביותר מצד הש"ד [ההגנה] ועינויי תופת של בחורינו בתוכם. אבל ברור לי, שלא נוכל להימנע זמן רב מפתיחת חזית שנייה, כי היא תעזור לקצר את המערכה הטמאה כאן ...

מכתבו של בגין הגיע בתקופה שאנשי בית"ר ואצ"ל הגבירו את העברת הפליטים מאוסטריה לאיטליה ונתקלו בהתנגדות ההגנה: "סמי לוי, מפקד ה'בריחה' באזור, ניסה, לפי הוראות שקיבל, למנוע 'בריחה' 'פרטיזנית' זאת, ומפעם לפעם עצר חבורות 'פרטיות' כאלה ... האנשים שנעצרו על-ידי אנשי ה'בריחה' נחקרו ואף הוכו, כדי שלא יחזרו על מעשיהם".⁴⁵⁷ לפרסום מיוחד זכה מעצרו של ארבעת אנשי אצ"ל אשר עונו בידי חוקריהם ורק שלושה מהם חזרו לבסיסם. במהרה נפוצה שמועה כי הרביעי, מילו פרידליך, מת כתוצאה מן העינויים וארגון בית"ר באוסטריה פרסם מודעות אבל לזכרו. לאמיתו של דבר הצליח פרידליך לברוח מן המעצר ולא סיפר לאיש על מקום הימצאו, מחשש שייתפס מחדש. הוא הגיע בכוחות עצמו לאיטליה, וכעבור זמן קצר עלה ארצה באחת מהאוניות של ההגנה.

בתקרית אחרת נחטפו שלושה אנשי אצ"ל (אלחנן טלרנט, יחיאל קדישאי ומנחם שפיגלר) בשעה שעברו את הגבול מאיטליה לאוסטריה. לאחר שהוחזקו במעצר מספר ימים, הוסגרו לידי המשטרה האיטלקית ובילו מספר שבועות בכלא באיטליה.

בתגובה לחטיפות ולהפרעות המעבר של חברי בית"ר ואצ"ל מאוסטריה לאיטליה, חדרה קבוצה גדולה של בית"רים, חלקם מזוינים, למחנה ויזנהוף שליד אינסברוק. הבית"רים נתקלו בהתנגדות מצד כמה שליחים ארצישראליים ו"תוך כדי קטטה נורתה ירייה ונהרג איתן אבידוב, בן נהלל, אשר הגיע זה עתה מן הארץ".⁴⁵⁸ שלושה שליחים נוספים נפצעו. בינתיים

⁴⁵⁷ סת"ה, ג', עמוד 1555.

⁴⁵⁸ יהודה באואר, הבריחה, עמוד 300.

הוזעקה המשטרה הצבאית הצרפתית למקום, עצרה 71 איש והחרימה שני תת-מקלעים וכמה אקדחים. 18 מבין העצורים הועמדו למשפט ונידונו למאסר מחצי שנה ועד שבע שנים.

ועדת חקירה שהקימה הסוכנות היהודית קבעה כי "לדעתנו לא התכוונו הפולשים לקפח את חייו של איתן ז"ל ועל כן אין לדבר על רצח בכוונה תחילה, אלא על הריגת אדם".

בעקבות התקרית הזאת התרחשו מספר התנגשויות בין הצדדים, ואנשי בית"ר הוכו במחנות-הפליטים צלסהיים ורשל שליד פרנקפורט. הבית"רים לא טמנו ידם בצלחת, וב-13 בספטמבר 1947, פרצו למשרדי המוסד לעלייה ב' של ההגנה במילאנו והיכו את יששכר חיימוביץ, מפקד ה"בריחה" באיטליה (שנראה להם כאחראי לסגירת שערי הארץ בפני חברי בית"ר והאצ"ל).⁴⁵⁹

ראשי ההגנה עשו להרגעת הרוחות; יאני אבידוב, אביו של איתן, שנמנה בעצמו עם פעילי ההעפלה, כלל בהספד לבנו קריאה לאיפוק ולהמשך העבודה. בעקבותיו הלך גם משה סנה, שהסביר בכינוס של פעילי ה"בריחה", שנערך בברטיסלבה בנובמבר 1947, כי "יש לשים סכר להתנגשויות עם האצ"ל, כי התפקיד הוא לא לנצח את האצ"ל, אלא למלא את התפקיד שלנו; לא להכניס שיטת נקמת-דם, כי אז יפסיקו השלטונות את כל פעולתנו".⁴⁶⁰

בינתיים נשתררה בארץ הפוגה במאבק הפנימי, ומטה האצ"ל בארץ קרא לאנשיו באירופה להפסיק את ההתנגשויות עם ההגנה. אלי תבין, מראשי האצ"ל באירופה, מספר כי בשנת 1947 נפגש עם הסופר ארטור קסטלר, אשר סיפר לתבין על פגישתו עם טדי קולק בלונדון:⁴⁶¹

לדברי קסטלר, חיפש קולק דרך כיצד לכפר על מלאכתו בירושלים בתקופת הסזון, כשהסגיר חשודים בהשתייכות לאצ"ל לידי הבולשת הבריטית. עתה – אמר קסטלר – טוען קולק שהוא עשה מה שעשה רק כמציית לפקודות, ואילו בנפשו התחרט על-כך כבר מזמן והוא מוכן לבוא לפריס ולהסביר את עמדתו... והוא מבקש למנוע "אי הבנות" העלולות לפגוע בו אישית. לאחר התייעצות, סירבו מפקדי האצ"ל לקיים פגישה עם קולק.

⁴⁵⁹ אלי תבין, החזית השנייה, עמוד 136.

⁴⁶⁰ סת"ה, ג', עמוד 1554.

⁴⁶¹ תבין, החזית השנייה, עמוד 140.

משא ומתן להסכם בין האצ"ל וההגנה

בשלהי 1947, עם האצת התהליכים לקראת מלחמת העצמאות, קראו נציגי החוגים האזרחיים במוסדות הלאומיים להידברות עם האצ"ל, אלא שבן-גוריון דחה בתוקף כל צורה של הידברות. "אין כל משא-ומתן עם הפורשים וגם לא יהיה", הכריז במסיבת עיתונאים שכינס בתל-אביב. "אם הפורשים יפרקו את ארגוניהם וימסרו את נשקם, יוכל כל אחד מהם להתנדב להגנת הישוב ככל יהודי אחר, ואם יימצא מתאים יצורף לשורתיה".⁴⁶² בן-גוריון היה עקבי, והחזיק בדעתו זו במשך כל הזמן, עד לפירוקם המוחלט של האצ"ל ולח"י. אבל לא כך סברו רוב חבריו וההנהגה הציונית. ב-15 בדצמבר 1947 נערכה בביתו של ד. פנקס (הפועל המזרחי) פגישה פרלימנרית בה השתתפו: הרב פישמן (מימון), י. גרינבוים, מ. שפירא, ד. פנקס וד. רמז. בשם האצ"ל הופיעו: מ. בגין, ח. לנדאו וש. כץ (בחלק מן המשא ומתן השתתף גם הרב לוי יצחק רבינוביץ, רבה הראשי של יהדות דרום-אפריקה, שהגיע ארצה זמן קצר לפני כן). לאחר הסכמה עקרונית בדבר הסכם בין האצ"ל וההגנה, הובא הדבר בפני הנהלת הסוכנות היהודית ונפתח משא ומתן רשמי, שהיה קשה ומייגע, בייחוד בגלל ההתנגדות הנמרצת של בן-גוריון ומוסדות מפא"י לכל צורה של הסדר. אל מפא"י הצטרפה גם "מפלגת הפועלים המאוחדת" (מפ"ם), שקמה באותם ימים מהאיחוד בין "אחדות העבודה – פועלי ציון" ו"השומר הצעיר". "את החשבון עם הפורשים יש לעשות לפני קבלת המדינה", אמר אז אחד ממנהיגי "השומר הצעיר".

גם ראשי ההגנה היו נגד כל משא-ומתן עם האצ"ל והפיקוד העליון הודיע כי ל"ארגונים הפורשים יש רק דרך אחת לשתף עצמם כבני העם היהודי במלחמתו על עצמאותו: לפרק את ארגוניהם ולמסור את נשקם לארגון ההגנה ולהיכנס אישית לארגון ההגנה".⁴⁶³

קודם שהמשא ומתן הגיע לסיומו, קמו בשטח הסדרים מקומיים של שיתוף-פעולה בין לוחמי האצ"ל ולוחמי ההגנה. הרקע לכך היו מעשי האיבה של הערבים, שהלכו והתגברו בכל חלקי הארץ. הקורבנות היהודיים הראשונים נפלו כבר למחרת ההחלטה של עצרת האו"ם על החלוקה שהתקיימה ב-29.11.1947. כמה ימים לאחר-מכן, תקפו

⁴⁶² עיתון "הארץ" מיום 15.10.1947.

⁴⁶³ סת"ה, ג', עמוד 1154.

הערבים את המרכז המסחרי בירושלים, שדדו את חנויות היהודים והעלו אותן באש. מעודדים מהצלחתם, עברו הערבים להתקפת התחבורה היהודית בכבישים הבין-עירוניים, והנסיעה לירושלים, לגליל ולנגב הייתה בבחינת סכנת נפשות. בחודש דצמבר 1947 נהרגו ברחבי הארץ 184 יהודים! ראשי המוסדות הלאומיים קראו להבלגה ונקבע קו של ריסון והתאפקות. ההנחה הייתה שההבלגה תשקיט את הרוחות ותמנע התגברות של המאבק המזוין. האצ"ל, לעומת זאת, גרס שיש לפתוח ביוזמות צבאיות כנגד הערבים ולא להסתפק בהתגוננות בלבד. הוויכוח של שנות השלושים – מה עדיף: הבלגה או תגובה? – שב ועלה למרכז הבמה הציבורית וההכרעה נפלה במהרה. האצ"ל עבר מדיבורים למעשים, ופתח בהתקפות על ריכוזי הערבים בכל חלקי הארץ. דעת הקהל בארץ התנגדה להבלגה והאדהה לאצ"ל הלכה וגברה.

על רקע המאורעות האלה ובמיוחד בגלל התנגדותו של בן-גוריון למשא ומתן שהתנהל עם האצ"ל, נקל להבין שורה של תקריות בין ההגנה והאצ"ל באותה תקופה.

בעוד מתנהל המשא ומתן בין נציגי ההנהגה הציונית לבין האצ"ל, חזרה ההגנה לפעולות אלימות נגד האצ"ל (אולי כדי לטרפד את המשא ומתן?).

חזרה לחטיפות

ב-4 בינואר 1948, בשעה 11.00 בערב, חזר עמוס גולדבלט לביתו שברחוב הרצל ברמת-גן, ונתקל בצעירים רעולי-פנים שהכניסוהו בכוח למכונית. אמו, ששמעה את קריאתו "אמא", יצאה לרחוב והספיקה לראות את המכונית המתרחקת. החוטפים היו אנשי ההגנה והחטיפה הייתה קשורה לפריצת אחד ממחסני הנשק של ארגון זה.

בתגובה לחטיפתו של עמוס גולדבלט, פרצו אנשי אצ"ל לביתו של א' רבינוביץ, ממפקדי ההגנה במקום, וחטפוהו. החוטפים הודיעו לרבינוביץ כי הוא בן-ערובה וישוחרר ברגע שחבריו ישחררו את גולדבלט. ואמנם לא חלפו 24 שעות, ועמוס גולדבלט שוחרר, בפנים חבולות. למחרת היום שוחרר גם א' רבינוביץ. בכך תמה פרשת החטיפות ברמת-גן, שעוררה התמרמרות רבה בקרב תושבי המקום.

פרשת ידידיה סגל

היחסים בין ההגנה והאצ"ל בחיפה היו מתוחים במיוחד. הפעולות היזומות שנקט האצ"ל נגד הערבים, היו לצנינים בעיני מפקדת ההגנה בעיר זו,

שהחליטה להעניש את הנוגעים בדבר. יחידות של ההגנה פרצו אפוא לבתיהם של כמה ממפקדי האצ"ל והיכום. בעיתון "המשקיף" מ-2.1.48 דווח, למשל, על קבוצת אלמונים מזוינים שחטפו את חיים רדיקוביץ. הצעיר הוכה על-ידם ושחרר אחר-כך בשדה בקרבת שכונת כרמליה. בתגובה להכאת אנשי אצ"ל, הוכו כמה ממפקדי ההגנה בעיר, ביניהם גם מפקד בכיר בנוה-שאנן.

ממכות עברה ההגנה לחטיפות. ביום ראשון, 11 בינואר, חטפו אנשי "המחלקה המיוחדת" של ההגנה את משה לוי, סגן מפקד הח"ק (חיל הקרב) בחיפה, בשעה שסייר בעיר התחתית. הוא הוכנס למכונית, הושכב על הרצפה כדי שלא יוכלו לראות אותו מבחוץ והוסע לבית בודד בשכונת אחוזה. לדברי אנשי ההגנה, חטיפתו של לוי בוצעה כדי למנוע מן האצ"ל לבצע פעולה נגד הערבים שתוכננה לאותו יום. לוי נחקר תוך עינויים במשך כל הלילה; הוא נשאל על מקומם של מחסני נשק, שמות מפקדים בכירים ועוד, אולם סירב לשתף-פעולה עם חוקריו. לפני עלות השחר, שוחרר ממעצרו.

בטרם נודע דבר שחרורו של לוי, חטפו אנשי האצ"ל כבן ערוכה את דניאל קמינצקי, ממפקדי ההגנה בעיר. קמינצקי הועבר לבית לא-גמור בהדר-הכרמל, ולאחר מכן לזכרון-יעקב, שם הוחזק בביתו של אחד מחברי האצ"ל. בינתיים הגיעה ההגנה אל הבית הלא-גמור שבהדר-הכרמל, ומשלא מצאה שם את קמינצקי, חטפה את ידידיה סגל, מפקד צעיר באצ"ל, ששימש שומר במקום. במקביל, חטפה יחידה אחרת של אנשי ההגנה את יחיאל שרון. שני החטופים הועברו לחדר-מעצר של ההגנה, על הכרמל. הם נחקרו תוך שימוש בעינויים קשים ונכבלו כדי שלא יוכלו לברוח. למחרת פנה מפקד ההגנה בחיפה אל מפקד האצ"ל בעיר בהצעה בכתב לשחרר את החטופים משני הצדדים בעת ובעונה אחת. מפקד האצ"ל קיבל את ההצעה ומכונית נשלחה לזכרון-יעקב כדי לשחרר את דניאל קמינצקי. בו ביום שוחרר גם יחיאל שרון, אולם ידידיה סגל לא חזר לביתו.

ידידיה סגל

גופתו של ידידיה סגל נמצאה למחרת היום ליד הכפר הערבי טירה, כשעל הגופה נראו סימני מכות וחבלות. כעבור מספר ימים פרסמה ההגנה את גרסתה לפרשת חטיפתו ומותו של סגל:⁴⁶⁴

אנשי ההגנה עצרו את ידידיה סגל והעבירו אותו ל"קייטנה" [מקום מעצר] בהר הכרמל, ששימשה כעין בית-מעצר לאסירים של ההגנה. כאן נחקר תוך שימוש באלימות ונכבל ... לפנות בוקר ביקש סגל רשות לעזוב את החדר, על-מנת לעשות את צרכיו. הדבר ניתן לו. סגל התחמק משומריו וברח במורד ההר לעבר הכפר הערבי טירה. האחראי לשמירה ירה לעברו, אך הוא נעלם בחשיכה שעטתה בשעת בוקר זו את ההר.

במלים אחרות, לטענת ההגנה טעה ידידיה סגל בדרכו, ובמקום ללכת לחיפה, הגיע לטירה. יתרה מכך, באותה ידיעה נאמר כי "אנשי הכפר גילו צעיר יהודי שהתנהגותו הייתה חשודה בעיניהם. הם תפסוהו ודקרוהו". מפקדת האצ"ל לא קיבלה את הטענות האלה. ראשית, טען האצ"ל בכרוז שהפיץ ברבים, שאנשי ההגנה נהגו לכבול את עציריהם והכריחו אותם לעשות את צרכיהם בחדר-המעצר, ומכאן שלסגל לא הייתה כל אפשרות

⁴⁶⁴ סת"ה, ג', עמוד 1555.

לברוח ממעצרו. נוסף לזאת, אם ברח, לא ייתכן כי טעה בדרכו שכן סגל הכיר היטב את הסביבה וידע במדויק היכן הכפר הערבי טירה והיכן מצויה חיפה. המסקנה המתבקשת הייתה אפוא שידידיה סגל מת במהלך החקירה, והאחראים לכך ניסו לחפות על מעשיהם בכך שהשליכו את גופתו ליד טירה ובדו את סיפור הבריחה.⁴⁶⁵ מפקדת האצ"ל דרשה להקים ועדת חקירה אובייקטיבית לבירור הפרשה, ובינתיים השעה האצ"ל את המשך המשא-והמתן עם ההגנה. הנהלת הסוכנות היהודית נענתה לדרישת האצ"ל ומינתה ועדת חקירה, שכללה את: יצחק גרינבוים, הרב י"ל פישמן ומשה שפירא, אלא שוועדה זו לא הצליחה להגיע למסקנות ברורות באשר למותו של ידידיה סגל; לא נמצאו הוכחות לכך שההגנה רצחה את ידידיה סגל וגם לא לכך שערבוי טירה עשו זאת. מסקנות הוועדה, שלא פורסמו ברבים, אפשרו לכל צד להחזיק בגרסתו, והמשא מתן שב והתחדש.⁴⁶⁶

ההסכם מבשיל

אם בינואר חלה הפוגה בהתנגשויות בין ההגנה והאצ"ל, הנה הן חזרו והתחדשו בחריפות רבה בפברואר. חלקן נקשר במגבית עממית של האצ"ל, "קרן הברזל", שהקיפה את כל הארץ ונערכה על בסיס התנדבותי, ללא הפעלת אמצעי לחץ ואלימות. להתרמה קדמה מערכת הסברה מקיפה ובמסגרתה נערך שידור מיוחד של תחנת "קול ציון הלוחמת" בכיכר מוגרבי בתל-אביב. הכוונה הייתה להפעיל את המשדר מבית לא-גמור ברחוב פינסקר, אבל בבוא השדרים לבניין, התברר שאנשי ההגנה הקדימו ותפסו אותו, וכל האזור היה מוקף באנשים חמושים. השדרים החליטו להימנע מהתנגשות עם ההגנה וחיפשו מקום אחר לפעילותם. בינתיים התמלאה הכיכר באלפים שבאו לשמוע את דבר האצ"ל. אנשי ההגנה פנו אל הקהל הרב וביקשו ממנו להתפזר, אולם הנאספים לא נענו להם, ואפילו פתחו בקריאות מחאה נגד ההגנה, המנסה למנוע את השידור של האצ"ל. "מפקד ההגנה פקד לזרוק בהמון רימוני הפחדה"⁴⁶⁷ ועשרות נפצעו ונזקקו לטיפול רפואי. משהגיעה למקום תגבורת של אנשי אצ"ל, נסוגו אנשי ההגנה והשידור התקיים ללא הפרעה. האירוע כולו עורר תגובות קשות בציבור

⁴⁶⁵ מסמכי האצ"ל (יצחק אלפסי עורך), ה', עמוד 66.

⁴⁶⁶ בגין, המרד, עמוד 419.

⁴⁶⁷ סת"ה, ג', עמוד 1549.

ולמחרת היום יצאה הוראה מטעם הפיקוד העליון של ההגנה, שלא להפריע עוד להתרמה ל"קרן הברזל".

האירוניה היא שבעוד הקרבות משתוללים ברחבי הארץ, עצרו הבריטים אנשי מגן עברים והאשימו אותם בהחזקת נשק ללא רישיון. הם אף המשיכו להפעיל את בית-הדין הצבאי, בשכונת טלביה בירושלים, וב-3 בפברואר נידונו בו אנשי ההגנה לחמש שנות מאסר. האצ"ל, שראה בבית-הדין הצבאי הזה את סמל השלטון הבריטי בארץ, החליט לפוצץ את הבניין ולהפסיק בכך את משפטי הראווה הצבאיים. דבר ההתקפה נודע להגנה, שהחליטה למנוע את ביצועה. בשעה שיחידת האצ"ל התקרבה למקום, תפסו אנשי ההגנה את אחת מחוליות החיפוי, עצרו שניים מאנשיה, החרימו את מקלע הברן שהיה ברשותם, וסיכלו את פיצוץ הבניין. מפקדת האצ"ל בירושלים דרשה מההגנה להחזיר את הנשק שהוחרם מידי לוחמי האצ"ל, ומשלא נענתה, פרצו אנשי אצ"ל למחסן של ההגנה והחרימו מקלע ברן. בעקבות המקרה הזה, נפגשו נציגי האצ"ל וההגנה, והחליטו שכול ארגון יחזיר את הנשק שאנשיו החרימו, ובכך באה הפרשה לסיומה.⁴⁶⁸

לאחר תקרית זו, החליט בן-גוריון לפרק את היחידות המיוחדות שעסקו בפעולות נגד האצ"ל ולח"י. לא נותרו מהן אלא חמישה קציני ביצוע: בחיפה, באזור התיכון, בתל-אביב, בדרום (ראשון-לציון ורחובות) ובירושלים.⁴⁶⁹ לאחר הקמתה של ועדת החקירה בסבר מותו של ידידיה סגל, התחדש המשא ומתן בין נציגי הסוכנות היהודית לבין האצ"ל, וב-7 במרס 1948 הגיעו הצדדים לידי הסכם, שנתקבל בשמחה גלויה בשורות שני הארגונים המזוינים וביישוב כולו. "הודעה על ההסכם בין הכוחות הלוחמים של היישוב עוררה גל של שמחה ועידוד בציבור הרחב בירושלים ובמקומות שונים, ביניהם עמדות-מגן, מקום שם הרימו האנשים כוס יין להצלחת האיחוד ולניצחון".⁴⁷⁰ ההסכם היה אמור לקבל את אישור המוסדות הלאומיים, אולם זה התמהמה.

בעקבות ההתקפות על התחבורה היהודית, פתחה ההגנה במבצע "נחשון", במטרה לפרוץ את הדרך לירושלים, תוך כדי כיבוש הכפרים הערביים משני צידי הדרך. הכפר דיר-יאסין נכלל אף הוא בפקודות המבצע.

⁴⁶⁸ לפידות, בלהב המרד, עמוד 293.

⁴⁶⁹ דוד בן-גוריון, יומן המלחמה, עמוד 200.

⁴⁷⁰ עיתון "הארץ" מיום 9.3.1948.

ב-9 באפריל כבשו לוחמי האצ"ל ולח"י, באישור ההגנה, את הכפר הערבי דיר-יאסין. באותם ימים התכנס הוועד הפועל הציוני, לדון, בין השאר, בהסכם עם האצ"ל. הדיונים נמשכו שבוע ימים ובן-גוריון גייס את תומכיו לטרפד את ההסכם. הדי פרשת דיר-יאסין⁴⁷¹ העיבה על הדיונים, ושני הצדדים השתמשו בה כדי לחזק את עמדתם. שוללי ההסכם אמרו: "ראו למה מסוגלים ה'פורשים'. אין לעשות אתם הסכם". לעומתם טענו המחייבים: "ראו מה קורה כאשר אין הסכם וה'פורשים' פועלים לבדם". בסופו של דבר אישר הוועד הפועל הציוני את ההסכם עם האצ"ל; 23 נציגי מפא"י ומפ"ם הצביעו נגד ההסכם, אבל 39 הנציגים של יתר המפלגות הצביעו בעד ההסכם ובן-גוריון נותר במיעוט בשאלה זו.

472 ואלה סעיפי ההסכם:

- א. עמדות האצ"ל תהיינה נתונות למרותו של מפקד החזית הממונה מטעם ההגנה שיעביר למפקדיהן את הוראותיו באמצעות מפקד שיתמנה על-ידי האצ"ל.
- ב. תוכניות ההתקפה בחזית א' (הערבית) ותוכניות התגובה בחזית ב' (הבריטית) תהיינה טעונות אישור מוקדם. פרטיהן, ביחס לאובייקט ולזמן, יתבררו בפגישות אישיות של הנציגים והמומחים. כמו כן יהיה האצ"ל מוכן לבצע תוכניות שתוטלנה עליו.
- ג. את חברי האצ"ל יחייב העיקרון של התנגדות לניסיון לפרוק מעליהם את נשקם. בנסיבות מיוחדות יתחשבו חברי האצ"ל, הניצבים בעמדות מהגן, במצבן של עמדות ההגנה הקרובות.
- ד. לא תבוצענה פעולות החרמה של כסף בשטח הניתן לשמירה יהודית. מאידך לא יופרע האצ"ל באוסף כספים חפשי והמוסדות יאשרו, הן בארץ והן בתפוצות הגולה, כי אין אצ"ל מקבל מהם כל הקצבה מן המגביות הנערכות לצרכי הביטחון הכלליים.
- ה. התוכניות לרכישת נשק תעובדנה מתוך התייעצות משותפת ותבוצענה מתוך הסכמה הדדית.
- ו. ההסדר העקרוני הזה יהיה טעון, בטרם ייכנס לתוקפו, הבהרה ביחס לאי-אלה פרטים. על הנציגים והמומחים יוטל להבהיר פרטים אלה.

⁴⁷¹ על פרשת דיר-יאסין, ראה אצל לפידות בספר "בלהב המרד".

⁴⁷² בגין, המרד, עמוד 423.

אולם בגלל לחצים שונים מצד המתנגדים להסכם כולו, לא הזדרז ארגון ההגנה לקיים את פגישה המומחים. לבסוף, לאחר שהאצ"ל פתח במתקפה לכיבוש יפו, נתקיימה פגישת המומחים ובחול המועד פסח נחתם ההסכם באופן סופי.

סיום המנדט הבריטי בארץ-ישראל

ביום שישי, 14 במאי 1948, עזב הנציב העליון הבריטי את הארץ. באותו יום, הכריז דוד בן-גוריון על הקמתה של מדינת ישראל. במוצאי שבת, 15 במאי, שידר מנחם בגין נאום לאומה, ואמר, בין השאר:

473

[...] הארגון הצבאי הלאומי נוטש את המחתרת בגבולות המדינה העברית העצמאית. אנחנו ירדנו למחתרת תחת שלטון דיכוי נוכרי כדי להכותו ולסלקו. עתה קם, לפי שעה בחלק של המולדת, שלטון עברי. ובחלק זה של המולדת, בחלק המשוחרר, בחלק שבו ישלוט החוק העברי והוא החוק היחידי החוקי בארץ זו – אין צורך במחתרת עברית. במדינת ישראל נהיה חיילים ובונים. לחוקיה נישמע, כי חוקינו הם. ואת ממשלתה נכבד, כי ממשלתנו היא [...].

קורבנות ה"סזון"

אליהו שלומי

תחילתה של הפרשה בקיץ 1939, כאשר האצ"ל גילה בהרצליה שני מחסני נשק של ההגנה בפרדסי המושבה. חברי האצ"ל פתחו את המחסנים והחרימו את תכולתם. אנשי ההגנה עמדו על כך רק כעבור שנה לערך, בקיץ 1940, כאשר ערכו ביקורת במחסנים. הם פתחו מיד בחיפושים יסודיים בפרדסי הרצליה, חטפו את מחסנאי האצ"ל המקומי וחילצו מפיו, במכות ובעינויים, פרטים על המחסנים של ארגונו.⁴⁷⁴ כיוון שכמות הנשק שנמצאה בהרצליה הייתה קטנה מדי, חטפו אנשי ההגנה גם את הממונה על מחסני הנשק של האצ"ל בכפר-סבא ולאחר חקירה מאומצת, שלוותה אף היא בעינויים, גילו שני מחסנים נוספים והחרימו את תכולתם. נשק זה היה בהיקף גדול בהרבה מזה שנלקח על-ידי האצ"ל.⁴⁷⁵

פיקוד ההגנה לא אמר די בכך וב-18 באוגוסט 1940, בשעות הבוקר המוקדמות, התנפלו כמאתיים מאנשיה, מזוינים באלות ובאגרופנים, על פלוגת בית"ר בהרצליה, ניתקו את המים למקום ומנעו כל קשר עם הסביבה. בתגרה שהתפתחה, הכו אנשי ההגנה (שעלו במספרם על הבית"רים עשרת מונים) את חברי בית"ר מכות נמרצות. רבים מהנתקפים נפצעו והבית"רי אליהו שלומי שהובהל לבית-החולים במצב אנוש, מת מפצעיו. הצריף, על כל מה שהיה בו, נהרס כליל.

אנשי ההגנה לא באו לחפש נשק וכל רצונם היה אלא "להטיל סנקציות נגד הפורשים".⁴⁷⁶

אליהו שלומי (דייכס), בן ה-21, עלה ארצה בוויילנה (ליטה) באופן בלתי לגאלי, באונייה "דראגה". הוא שירת בפלוגות הגיוס של בית"ר בזכרון יעקב ובפתח תקוה ואחר עבר להרצליה.

מרדכי ברגר

ביום חמישי, 28 במרס 1947, בפינת הרחובות ארלזורוב ובן-יהודה בתל-אביב, התנפלו שמונה צעירים על מרדכי ברגר, קורפורל במחלקת התנועה

⁴⁷⁴ סת"ה, ג, עמ' 55.

⁴⁷⁵ את"ה, 112/1050.

⁴⁷⁶ סת"ה, ג, עמ' 474.

של משטרת ארץ-ישראל. התוקפים סתמו את פיו והיכוהו באלות על ראשו. ברגר נפל מתבוסס בדמו. עוברים ושבים הביאוהו לבית-החולים "הדסה", שם מת מפצעיו. בעיר הופצו שמועות, כאילו היה זה מעשה ידיו של האצ"ל, אולם למחלקת המודיעין של האצ"ל ("דלק") נודע, כי חברי ההגנה הם שהיכו את ברגר וגרמו למותו. כאשר השמועות לא פסקו, פרסם האצ"ל כרוז שבו נאמר:

"אנו יודעים מי ציווה להרוג את ברגר ומי גרם למותו. אם תוקם ועדת חקירה עברית ציבורית, נהיה מוכנים להעמיד לרשותה את הידיעות אשר בידינו".

העניין הובא בפני בית-דין פנימי של ההגנה, אשר חקר את המקרה והגיע למסקנה כי אכן ידה של ההגנה הייתה במעשה. הסתבר כי ברגר עבד קודם לכן בבולשת ונחשד כי מסר ידיעות על ההגנה ועל כן הוחלט להענישו במכות בלבד. מפקד ההגנה במחוז תל-אביב נמצא אשם בכך שפקד לעשות זאת ללא הוראה מגבוה וגרם למותו של ברגר. הוא נידון להעברה מתפקידו לתפקיד אחר.⁴⁷⁷

פרשת מותו של יהודה ליטמנוביץ

ארגון ההגנה לא הסתפק בהכאת אנשי האצ"ל, אלא ניסה גם להחרים חומרי מלחמה ובכך לפגוע ביכולת הפעולה של הארגון. בחודש אפריל 1947 החליטו ראשי ההגנה בחיפה לפרוץ לשני מחסני האצ"ל בעיר – האחד ברחוב שפירא 11 והשני ברחוב ירושלים 8 – שהיו ידועים לש"י מזה זמן-מה. בעקבות תצפיות ממושכות, נשלחו ב-24 במאי שתי חוליות, כדי לפשוט על שני המחסנים בעת ובעונה אחת. בכל חוליה היו חבלן, איש הש"י וחמישה מאבטחים. החבלנים צורפו בגלל החשש כי המחסנים עלולים להיות ממוקשים. הם התאספו לפני הפעולה והודרכו על-ידי קצין החבלה המחוזי בגילוי ופירוק מוקשים, במיוחד בפתיחת מכסים, דלתות וחלונות.⁴⁷⁸ חבלן החוליה הראשונה, יהודה ליטמנוביץ, החל לטפל במנעול הדלת ברחוב שפירא, בעוד יתר האנשים הסתתרו כדי שלא להיפגע במקרה של פיצוץ. בשעה שליטמנוביץ ניסה להוריד את הבריא, נשמעה התפוצצות

⁴⁷⁷ את"ה, תיקי מטכ"ל, ב 73/14.

⁴⁷⁸ ארכיון תולדות ההגנה, 73/21.

חזקה. הוא נפצע פצעים קשה ושניים מחבריו נפצעו באופן קל. שאר אנשי החוליה התערבו בקהל שנאסף במקום ונמלטו על נפשם. כעבור כמה דקות הגיע אמבולנס של מגן דוד אדום ומכוניות משטרה. ליטמנוביץ הוצא מן ההריסות במצב קשה והוסע לבית-החולים, שם מת מפצעיו. במחסן החרב, מצאה המשטרה כרוזים וחומר תעמולה אחר של האצ"ל. היחידה שפרצה למחסן שברחוב ירושלים 8, גילתה שני סליקים גדולים שהיו ריקים.

למחרת נכתב ב"דבר":⁴⁷⁹

החבר ליטמנוביץ לא יצא להטיל מוקשים, אלא כדי למנוע מאחרים להטיל אותם ולסכן חיי אדם. בשעת מילוי תפקיד יישובי אחראי זה קופחו חייו. בהלווייתו השתתפו אלפים מחברי ההגנה וההסתדרות.

זאב ורבר

"בית הדר" ניצב במרכזו של אזור הביטחון שהקימו הבריטים בתחום העיר תל-אביב. בבניין עצמו שיכנו הבריטים את מפקדתם, והגישה לבניין הייתה קשה ביותר. גדרות-תיל הקיפו את אזור הביטחון כולו וכל אדם שרצה להיכנס לאזור, היה נבדק ב"שבע עיניים". לכן הוחלט באצ"ל לחפור מנהרה שתגיע עד אל מתחת לבניין. דרך המנהרה תוכנס כמות גדולה של חומר-נפץ, אשר יהיה ביכולתו להרוס את הבניין עד היסוד. עוד הוחלט כי לפני ביצוע הפיצוץ, יזהיר האצ"ל את הבריטים לפנות אל כל אזורי הביטחון בארץ. לאחר פיצוץ מלון המלך דוד, והאבדות הרבות שנגרמו עקב אי-פינוי הבניין, סביר היה להניח כי הבריטים לא ייקחו סיכונים מיותרים ואומנם יפנו את אזורי הביטחון בכל הארץ. עצם הפינוי היה מהווה מכה קשה ליוקרה הבריטית, שלא לדבר על יכולתו של האצ"ל לפגוע בצורה כה חמורה במרכז-העצבים של השלטון הבריטי בתחום העיר תל-אביב. פיצוץ "בית הדר" כוון לקראת דיוניה של ועדת החקירה המיוחדת של האו"ם, שעמדה להגיע ארצה, או לחילופין למקרה שהבריטים יחליטו להוציא לפועל את פסקי-דין המוות נגד אבשלום חביב, יעקב וייס ומאיר נקר. אלא שכאשר הגיעה המנהרה למחצית הדרך, נודע דבר קיומה ל"הגנה", אשר החליטה לסכל את תוכניות האצ"ל. למודי ניסיון מפרשת מותו של ליטמנוביץ בחיפה, הניחו הפורצים כי פתח המנהרה עלול להיות ממוקש. זאב ורבר ביקש

⁴⁷⁹ עיתון "דבר" מיום 25.5.1947

מחבריו לצאת את המחסן, והוא עצמו גילה את המוקש וניסה לפרקו. לאחר מספר רגעים נשמעה התפוצצות, בה נהרג זאב ורבר.⁴⁸⁰

צדוק ליסבונה

בנוסף לעונשים גופניים וגירוש אנשי האצ"ל ממקום מגוריהם, נתנה הוראה לאנשי ההגנה לפעול כדי לסכל את פעולות האצ"ל. הוראה זו הביאה לתקרית מעציבה, שעלתה בחייו של צדוק ליסבונה.

הפעילות הרבה של האצ"ל, וכן העובדה שרבים מאנשי הארגון נאלצו לעזוב את מקום מגוריהם, הצריכה מימון רב. בדיון במפקדת האצ"ל בחיפה עלה הרעיון להחרים כסף מבנק "ברקליס" בעיר, שכידוע היה בנק בריטי ולכן הפעולה לא תפגע במערכת הבנקאית של היישוב היהודי בארץ.

ב-4 באוגוסט 1947 יצאו שישה לוחמים במכונית, שחנתה בקרבת בנק ברקליס שברחוב הרצל בחיפה. עמרם (שנתמנה מפקד הפעולה) וחיה קנופ, נכנסו לחדר המנהל וביקשו ממנו, תוך איומים באקדח, שיפתח את הכספת. עמיאל ואריה ריכזו את הקהל ואת הפקידים באחת הפינות והחלו לאסוף את הכסף שנמצא בקופות. לפתע נפלט כדור מאחד האקדחים, ומפקד הפעולה פקד על נסיגה. אז קפץ אחד הפקידים, צדוק ליסבונה, שהיה מפקד בהגנה, ותפס בחיה קנופ שעברה על-ידו, ומנע ממנה להימלט מן המקום. חיה נאבקה עם ליסבונה, אולם לא הצליחה להיחלץ מידי. גם צעקותיהם של פקידי הבנק לא שכנעו אותו לאפשר לחיה לצאת מהבנק. עמרם איים על ליסבונה באקדחו, דרש ממנו לשחרר את חיה וצעק לעברו: "זה כסף אנגלי, עזוב אותה". לאחר שגם יריית אזהרה לא הועילה, ירה עמרם בליסבונה, שנפל מתבוסס בדמו, וחיה הצטרפה אל חבריה שנכנסו למכונית ונמלטו מן המקום.⁴⁸¹

השלל לא היה גדול, רק 1,300 לא"י, אולם התוצאות היו חמורות. צדוק ליסבונה הפצוע הועבר לבית-החולים, אולם כעבור זמן מת מפצעיו. על המקרה נכתב למחרת היום בעיתון "דבר":⁴⁸²

[...] בראות הקופאי צדוק ליסבונה את השודדים בורחים, רדף אחריהם בלי לשים לב לאזהרות חברים שיעצו לו שלא יסכן את עצמו ...

⁴⁸⁰ סת"ה, כרך ג', עמוד 956.

⁴⁸¹ משה לוי, מעיר האר" ללוע הארי, עמוד 102.

⁴⁸² עתון "דבר" מיום 5.8.1947.

ליסבונה היה אמיץ ובעל משמעת למופת. הוא ראה חובה למלא את דרישת המוסדות הלאומיים ולהתנגד לפורשים השודדים, ולא נרתע לסכן את חייו במילוי צו היישוב...

איתן אבידוב

ההתנגשויות בין ההגנה ואצ"ל בארץ השפיעו במישרין על היחסים בין שני הארגונים באירופה.

אנשי ההגנה נהגו במבצע ה"בריחה" לקפח את חברי בית"ר, ובתגובה לכך החלו האצ"ל ובית"ר בארגון עצמאי של העברת פליטים מאוסטריה לאיטליה. בינתיים החריף "הסזון הקטן" בארץ, והאחראי על ה"בריחה" באירופה מטעם ההגנה, נצטווה למנוע מהחשודים בהשתייכות לאצ"ל מלהגיע לריכוזי העלייה. יתרה מזאת, המפקד שהיה אחראי על העברת הפליטים מאוסטריה לאיטליה מטעם ההגנה, סמי לוי, עצר מפעם לפעם את אנשי האצ"ל וחקר אותם, תוך שימוש באלימות.⁴⁸³

באחת התקריות נחטפו שלושה אנשי אצ"ל (אלחנן טלרנט, יחיאל קדישאי ומנחם שפיגלר) בשעה שעברו את הגבול מאיטליה לאוסטריה, ולאחר שהוחזקו במעצר בספר ימים, הוסגרו לידי המשטרה האיטלקית ו"בילו" מספר שבועות בכלא האיטלקי.

בתגובה לחטיפות ולהפרעות המעבר של חברי בית"ר ואצ"ל מאוסטריה לאיטליה, חדרה קבוצה גדולה של בית"רים, חלקם מזוינים, למחנה ויזנהוף שליד אינסברוק. הבית"רים נתקלו בהתנגדות מצד כמה שליחים ארצישראליים ו"תוך כדי קטטה נורתה ירייה ונהרג איתן אבידוב, בן נהלל, אשר הגיע זה עתה מן הארץ".⁴⁸⁴

ועדת חקירה שהקימה הסוכנות היהודית קבעה כי "לדעתנו לא התכוונו הפולשים לקפח את חייו של איתן ז"ל ועל כן אין לדבר על רצח בכוונה תחילה, אלא על הריגת אדם".⁴⁸⁵

משה וייסבורט

במטה האצ"ל בחיפה נתקבלה ידיעה לפיה מדי שבועיים מגיעה לנאפ"י (השקם של הצבא הבריטי) בבת-גלים מכונית המביאה את משכורות

⁴⁸³ סת"ה, ג, עמוד 1555.

⁴⁸⁴ יהודה באואר, הבריחה, עמוד 300.

⁴⁸⁵ תבין, החזית השנייה, עמוד 292.

העובדים. הוחלט להשתלט על המכונית ולהחרים את הכסף. באחד מימי דצמבר 1947 הגיעה לכניסה של הנאפ"י מכונית ובה חמישה אנשי האצ"ל, שנכנסו פנימה ובאקדחים שלופים השתלטו על העובדים. משה וייסבורט, חייל יהודי שהיה במקום התנפל על משה לוי והחל נאבק אתו, תוך ניסיון לקחת את נשקו. אחד הבחורים הזהיר את החייל להניח ללוי, ומשלא נענה, ירה בו והרגו. בעקבות היריות הוחלט לסגת מן המקום, מבלי למלא את המשימה.

פרשת ידידיה סגל

ביום 12 בינואר 1948 חטפו אנשי ההגנה את ידידיה סגל, שהיה "סגן" (מפקד כיתה) באצ"ל. למחרת היום הודיע איש ההגנה בחיפה להוריו של ידידיה סגל, כי בנם שוחרר ממעצר, אולם לביתו לא חזר. גופתו נמצאה ליד הכפר הערבי טירה. כזכור, טענה ההגנה כי לפנות בוקר ביקש סגל לעזוב את החדר על-מנת לעשות את צרכיו ובהיותו מחוץ חדר המעצר, ברח במורד ההר לעבר הכפר טירה.⁴⁸⁶ האצ"ל לא קיבל את הטענה ודרש להקים ועדת חקירה. הוועדה לא הצליחה להגיע למסקנות ברורות באשר לסיבת מותו של סגל – לא נמצאו הוכחות שההגנה רצחה אותו וגם לא לכך שערביי טירה עשו זאת. (בדבר פרטים, ראה לעיל).⁴⁸⁷

⁴⁸⁶ סת"ה, ג, עמוד 1555.

⁴⁸⁷ מנחם בגין, המרד, עמוד 419.

הוצאות להורג

בן-גוריון טען כי ה"פורשים" אינם מסתפקים ברצח אנגלים או ערבים. הם מסוגלים גם לרצוח יהודים, כי מטרתם היא השתלטות על היישוב היהודי בכוח הנשק. בישיבת הוועד הפועל הציוני, שנערכה בציריך באוגוסט 1947, אמר בעניין זה:⁴⁸⁸

הפורשים יצרו שיטה המסכנת את היישוב לא פחות מהמופתי. מסכנים את היישוב כי רוצים להשתלט עליו בעזרת האקדח, בעזרת האקדח רוצים לשלוט ביישוב ובציונות. יש לפני רשימה של 29 יהודים אשר נרצחו על-ידי הפורשים".

לעומת האצ"ל ולח"י, הוצגה ההגנה כארגון המקבל את מרות המוסדות הלאומיים ושומר על טוהר הנשק.

אכן, באצ"ל ובלח"י נהגו להוציא להורג בוגדים ומלשינים, כמקובל בכל ארגון מחתרת הלוחם נגד שלטון זר. אולם מסתבר כי גם ההגנה נקטה באותן שיטות עצמן ולא היססה להוציא להורג יהודים שנחשדו בבגידה. מחקר שנתפרסם לאחרונה מלמד כי מספר ההוצאות להורג שביצעה ההגנה, היה גדול יותר ממספר ההוצאות להורג של האצ"ל ואילו לח"י הגדיל לעשות משני הארגונים האחרים גם יחד.

ההוצאות להורג של שלושת הארגונים⁴⁸⁹

	ההגנה	האצ"ל	לח"י	
יהודים	10	14	20	
ערבים	3	0	2	
בריטים	2	1	17	
אחרים	1	0	3	
סך-הכול	16	15	42	

⁴⁸⁸ אצ"מ, S 5/320.

⁴⁸⁹ Nachman Ben-Yehuda, Political Assassinations by Jews, p. 370

נספחים

רשימת החטופים (הרשימה אינה מלאה)

נחטפו על-ידי ההגנה

שם	ארגון	מקום	תאריך	מקור
אהרוני יעקב	א	כפר-חסידים	14.5.45	ניב, ד, עמוד 162
אנצילביץ	א	מגדיאל	18.8.40	את"ה. 112/1050
אפלבוים זאב	א	ראשון-לציון	17.2.45	א"פ 801/10
בג'יו פנינה	א	כפר-חסידים	14.5.45	ניב, ד, עמ' 162
ביאנרט חיים	א	ירושלים	7.1.45	א.פ. 801/18
בראדה משה	א	כפר-רופין	0.1.45	"הארץ" מיום 4.2.45
ג'יבאני ישראל	א	רחובות	12.2.47	"הארץ" מיום 13.2.47
גולדבלט עמוס	א	רמת-גן	4.1.48	את"ה. 112/1168
גורדון ד"ר		ירושלים	30.11.44	א"פ 801/21
גלבע יעקב	ל	מעלה-חמישה	1.3.42	מ"ז. כ-9218
גרטל שלמה	א	תל-אביב	7.1.47	את"ה 112/1168
גרינברג אליהו	ה	תל-אביב	3.5.48	"הארץ" מיום 14.5.48
דוידסון סנדר	א	בני-ברק	21.2.45	א"פ 801/10
דולה שלמה	א	כפר-חסידים	14.5.45	ניב, ד, עמ' 162
דזיאלובסקי ישראל	א	חיפה	7.1.45	ניב, כרך רביעי עמ' 107
דמתי שמעון	א	חיפה	11.1.47	ניב, ו, עמוד 121
הרשמן יעקב	ל	תל-אביב	2.42	ניב, ג, עמוד 193
ווקר יהושע	ה	ירושלים	19.1.45	א"פ 801/10
וייזר		תל-אביב	19.9.47	"הארץ" מיום 21.9.47
ורדי	א	עין-ורד	24.1.45	א"פ 801/19
זטלר אפרים	ל	כפר-סבא	2.42	ניב, ג, עמוד 193
חקר חיים	א	ירושלים	11.9.45	את"ה 112/1168
טהורי דוד	א	זכרון-יעקב	28.12.44	א.פ. 801/16 (ניסיון שלא הצליח)
טלרנט אלחנן	א	אוסטריה	9.47	עדות יחיאל קדישאי

801/19 א"פ	29.12.44	ירושלים	א	ינובסקי דניאל
112/1168 א.ת.ה.	14.9.47	ירושלים	א	כהנא משה
6/19/4 מ.ז'. כ-	7.12.44	פרדס-כץ	א	כץ קלמן
193 ניב כרך שלישי עמ' 193	1942		ל	לוי אליהו
112/1168 א.ת.ה.	11.1.48	חיפה	א	לוי משה
801/13 א.פ.	1.1.45	תל-אביב	א	לוי שלמה
112/1057 א.ת.ה.	2.5.47	רמת-ישי	א	ליפינר בן-ציון
108 ניב, ד, עמ' 108	15.2.45	ירושלים	א	לנקין אליהו
801/10 א.פ.	13.2.45	רעננה	א	מרידור יעקב
164 ניב, ד, עמ' 164	20.5.45	כפר-אתא	א	נחושתן יעקב
1.5.42 "הארץ" מיום 1.5.42	30.4.42	תל-אביב	ל	ניקולאיבסקי יוסף
112/1168 את"ה	11.1.47	חיפה	א	סגל ידידיה
112/1168 את"ה	13.9.47	ירושלים	א	סדובניק אהרון
עדות אבינועם. נסיון שלא הצליח	8.12.44	תל-אביב	א	סיני דוד
801/21 א"פ	23.1.45	פתח-תקוה	א	סמואלוב מאיר
26.9.47 "הארץ" מיום 26.9.47	22.9.47	נתניה	א	פיין מאיר
801/11 א"פ	2.2.45	תל-אביב	ל	פישלזון עזרא
801/11 א"פ	4.2.45	רמת-גן	א	פישר אפרים
801/20 א"פ	14.12.44	ירושלים	ל	פלאי תאודור
112/1050 את"ה	17.8.40	כפר-סבא	א	פלסר שמואל
1061 סת"ה, ג, עמוד 1061	9.47	אוסטריה	א	פרידליך מילו
עדויות תבין ואבינועם	5.12.44	תל-אביב	א	פרייס מרדכי
801/10 אפ"	27.2.45	תל-אביב	א	פרשטיי יעקב
9/19-4 מ"ז כ	12.2.47	פתח-תקוה	א	צוקרמן יהושע
10.8.47 "הארץ" מיום 10.8.47	8.8.47	תל-אביב		צינמן מקס
801/19 א"פ	30.1.45	פתח-תקוה	א	קאופמן מרדכי
112/1168 את"ה	31.8.47	ירושלים	א	קאסטרו מנחם
עדות י. קדישאי	9.47	אוסטריה	א	קדישאי יחיאל
164 ניב, ד, עמ' 164	20.5.45	כפר-אתא	א	קונוורטי חיים
604 חיילים אלמונים, עמוד 604	7.5.48	חיפה	ל	קסטנבוים משה
801/19 א"פ	29.12.44	ירושלים	ל	קרונגולד מרדכי
106 ניב כרך רביעי עמ' 106	11.12.44	תל-אביב	א	רביד אליהו
6.1.48 "המשקיף" מיום 6.1.48	2.1.48	חיפה		רדיקוביץ חיים
193 ניב, ג, עמ' 193	1942		ל	רוזין פסח

107	ניב, ד, עמ' 107	15.1.45	תל-אביב	א	רוזנולד שמואל
	עדות תבין	7.12.44	עין-דור	א	רוזנפלד
	א"פ 801/21	29.1.45	נתניה	א	רוט יעקב
106	ניב, ד, עמ' 106	7.12.44	תל-אביב	א	רייזמן יצחק
	"הארץ" מיום 4.2.45	30.1.45	ירושלים		שטנבאואר מנחם
	"הארץ" מיום 31.1.45	30.1.45	ירושלים	א	שיף מנחם
	ניב, ד, עמ' 162	14.5.45	כפר-חסידיים	א	שכטר שמעון
604	חיילים אלמונים, עמוד 604	7.5.48	חיפה	ל	שמנסקי שמעון
	עדות י. קדישאי	9.47	אוסטריה	א	שפיגלר מנחם
	עדות אפרת	8.45	ירושלים	א	שפירא משה
	את"ה 112/1168	11.1.48	חיפה	א	שרון יחיאל
604	חיילים אלמונים, עמוד 604	7.5.48	חיפה	ל	תבואה יפה
604	חיילים אלמונים, עמוד 604	7.5.48	חיפה	ל	תבואה ישראל
			ראה פרשטיי	א	תבין אלי יעקב

נחטפו על-ידי האצ"ל

שם	ארגון	מקום	תאריך	מקור
אודיז אליהו	ה	ירושלים	0.9.47	את"ה 112/1186
אושרובסקי	ה	תל-אביב	18.9.47	את"ה 112/1168
גרוסמן מאיר	ה	ירושלים	14.9.47	את"ה 112/1168
דובשני בנימין	ה	ירושלים	23.9.47	את"ה 112/1168
פריזנט אליהו	ה	ירושלים	9.9.47	את"ה 112/1168
קמינסקי דניאל	ה	חיפה	12.1.48	את"ה 112/1168
רבינוביץ א.	ה	רמת-גן	5.1.48	את"ה 112/1168
שמחון	ה	חיפה	11.1.48	את"ה 112/1168
תנורי אביחיל	ה	פתח-תקוה	14.2.47	מ"ז כ-4/19-9

נחטפו על-ידי לח"י

שם	ארגון	מקום	תאריך	מקור
אבידר יוסף	ה	תל-אביב	8.5.48	סת"ה, ג, עמוד 1546
ברבש מנחם	ה	תל-אביב	8.5.48	סת"ה, ג, עמוד 1546
יחד איתם נחטפו על-ידי לח"י עוד שני חברי ההגנה.				

א – אצ"ל

ל – לח"י

ה – ההגנה

גנזך משרד המושבות הבריטי
CO 733 75156/151A/44
 (תרגום מאנגלית)

25.6.1944

אל: שר המושבות
 מאת: סיר ה. מקמייכל [הנציב העליון].

סודי ביותר

מספר 802

המשטרה פעלה על-פי מידע שבא בעקבות דיווחים שהאצ"ל וקבוצת שטרן עורכים תוכניות משותפות למעשי פשע נוספים בקנה מידה גדול. בפשיטה שנערכה ב-22 ביוני הוחרמה כמות חשובה של חומר-נפץ ומכשירים קטלניים אחרים.

2. ידיעות ממקורות מהימנים אמרו כי התוכנית הטרוריסטית התכוונה להרוס משרדי משטרה ובעיקר בניינים משטרתיים. מקורות של הצבא הפולני קיבלו ידיעות, כי אחת המטרות עמדה להיות מטה יחידת הקבע הפולנית המוצבת באותו גוש בניינים בו נמצא מטה המשטרה בירושלים. הבניינים החדשים של בית-הדין הצבאי, שם עמדו להישפט מספר טרוריסטים של קבוצת שטרן ב-22 ביוני, היו גם הם – לפי הידיעות – יד להתקפה.

ב-20 ביוני הזהירו נציגי הסוכנות היהודית את השלטונות הצבאיים, כי ההתקפות מיועדות להתבצע באותו ערב. ננקטו אמצעי זהירות משטרתיים מיוחדים, ולמחרת הודיע מקור סוכנותי למשטרה כי לנוכח צעדים אלה, דחו הטרוריסטים את ההתקפה ל-21 או ל-22 ביוני.

3. תכולת מחבוא הנשק כללה, בין היתר:

2 תרמילים חומרי-נפץ המותאמים לשמש כמוקשים נגד אדם.

21 בקבוקים חתומים מלאים עם נפצים.

266 רימוני התקפה.

126 מקלות ג'ליגנייט במשקל של חצי פאונד כל-אחד.

12 פיזים המיועדים לפצצות במשקל של 3 עד 12 פאונד.

13 שקי אמונאל וג'ליגנייט (תכולת כל-אחד 50 פאונד).

כמויות קטנות של תחמושת לאקדחים.

שקיקי בד לתחמושת.
מחסנית מלאה לתת-מקלע.
1 דגל ציוני.
פיוז ביטחון ונפצים.
1 נפץ חשמלי.

בעקבות גילוי המחבוא, נעצר אדם אחד ומאז נעשו עוד שני מעצרים.
5. מבדיקת הפריטים שנמצאו במחבוא, ברור כי החדר שימש להכנת
פצצות לקראת מבצע בקנה-מידה גדול.

גנזך משרד המושבות הבריטי
CO 733/457/112722
 (תרגום מאנגלית)

22.12.1944

לשכת המזכיר הראשי
 ירושלים פלשתינה

סודי

סר ארטור דאו היקר [משרד המושבות],

בטיפול במסמכים בעניין פלשתינה, בוודאי ראית התייחסות מצד חברים אחרים של המוסדות היהודים הרשמיים, ומצד החברים בכלל, בנושא שיתוף-הפעולה שהיישוב היהודי הרשמי מצהיר כי הוא נותן לממשלה במערכה האנטי-טרוריסטית. חושבני שעליך להיות מודע למידה המדויקת שבה נהנתה המשטרה מסיוע ממשי מן המקורות היהודיים הרשמיים בפעול האנטי-טרוריסטית שלה.

2. מאז החלה הסוכנות היהודית "לשתף פעולה" בראשית ספטמבר השנה, היא סיפקה ל-C.I.D. פרטים על 561 אנשים, להם מיוחס קשר עם ארגונים טרוריסטיים. מבין אלה נלכדו ונעצרו 284. מתוכם עצורים 219 על-פי תקנות שעת-חירום, 28 שוחררו ונמצאים בפיקוח המשטרה, ו-37 שוחררו משום שהמידע לא היה מספיק כדי להצדיק את מעצמם.

3. הוסבר "לקצין הקישור" של הסוכנות היהודית, כי הרשימות שהוא סיפק לא כללו פרטים על שום טרוריסטים מנהיגים; להיפך, דומה שהשמות נלקחו מרישומים ישנים, ומתייחסים לחברים לא חשובים של הארגונים הבלתי-חוקיים. כאשר הוא טען כי לא ידועה לו זהותם של רוב הטרוריסטים החשובים באמת שהינם מבוקשים, סופקה לו רשימה (כולל מספר תצלומים) של 56 אנשים, שה-C.I.D. רואה בהם את ה"שמנת" של האצ"ל וקבוצת שטרן. בשלושת השבועות שחלפו מאז, רק אחד מבין 56 אלה נעצר כתוצאה ממידע של הסוכנות.

4. מחוץ למידע בנושא ארגוני הטרור, סיפקה הסוכנות מידע שהביא להחרמות כדלקמן :

כמות גדולה של אמונאל

7 רימוני-יד

75 כדורי אקדח

מכונת-דפוס של האצ"ל.

הסוכנות גם סיפקה מידע שהוביל לפשיטה מועילה מאוד בחיפה, ב-23 בנובמבר, אשר הביאה למעצרים של 17 טרוריסטים מוכרים.

5. המפורט לעיל מהווה את מכלול הסיוע האפקטיבי שהמשטרה קיבלה מן הגופים היהודיים הרשמיים עד לימים האחרונים ממש. בסיכומו של דבר, ערך המידע שסופק היה דל, ויתכן כי הייתה בו מידה מסוימת של סילוק חשבונות פוליטיים. באחרונה חל שיפור, שהוביל למעצרים של מספר טרוריסטים מוכרים. וממש בימים האחרונים נעצר האיש מספר 2 בשרשרת הפיקוד של האצ"ל, בעקבות מידע שסופק על-ידי הסוכנות. עם זאת, בעינה עומדת העובדה, כי רוב המנהיגים הטרוריסטים עדיין לא נלכדו.

שלטונות המשטרה משוכנעים, כי הסוכנות יודעת את מקום הימצאם של רבים מן המנהיגים הללו, והייתה יכולה לתת יותר מידע, אילו רצתה בכך. המפקח הכללי בפועל חש כי שיתוף הפעולה של הסוכנות אינו כן ובלב שלם, וכי ה-C.I.D. מקבל רק את מה שהסוכנות חושבת שיש להעביר לה (לאחר מיון קפדני).

6. מלבד שני מקרים שפורסמו בעיתונות (ואשר רק אחד מהם אושר על-ידי המשטרה) לפיהם הציבור התנגד לנסיון שוד של הטרוריסטים, לא הייתה כל עזרה ישירה על-ידי הציבור היהודי. הכול מצביע, שהושטת עזרה ישירה למשטרה על-ידי הציבור אינה זוכה לעידודם של המוסדות היהודיים הרשמיים. הם מעדיפים שכל מידע הקשור בטרוריסטים ותוכניותיהם שהציבור יכול לספק, יועבר לסוכנות תחילה לצורכי ניפוי.

לפני יומיים או שלושה, סמל בריטי זיהה ברחובות תל-אביב יהודי שברח ממחנה המעצר בלטרון ב-1943. הוא ניסה לעצור אותו, ובעזרת קצין משטרה אחר שבא לעזרתו, הצליח בסופו של דבר. אך לא הייתה כל עזרה שהיא מן הציבור ולאמיתו של דבר הייתה אפילו הפרעה מוסווית והתערבות, אשר לו היה הסמל בודד הייתה בוודאי מאפשרת לאיש לברוח.

7. מכתב זה הינו ניסיון לתת לך מושג הוגן ואובייקטיבי על המצב, בכל הקשור ל"שיתוף הפעולה", כי הרבה חינקה תעשה סביב הדבר, בעיקר כשנח לסוכנות היהודית לזקוף נקודות לזכותה. לסיכום, ישנו "שיתוף פעולה" מסוים אשר הביא לנו תועלת, אך כל העניין אינו כן והוא מבוקר על-ידי מדיניות ערמומית אשר מניעה פוליטיים.

גנזך משרד המושבות הבריטי

CO 733/457

(תרגום מאנגלית)

1.3.1945

אל: שר המושבות
מאת: הנציב העליון
מספר 197

סודי

שלך מספר 325, שיתוף-הפעולה של הסוכנות היהודית נגד הטרוריסטים

מאז הסקירה שניתנה במכתבו של שאו [המזכיר הכללי של ממשלת המנדט] לדאו מה-22 בדצמבר 1944, נמשך שיתוף הפעולה של הסוכנות ובכמה אספקטים איכותו שופרה. מאז ספטמבר 1944, המידע של הסוכנות הוביל למעצרים של 25 טרוריסטים חשובים וביניהם ויניארסקי (המכונה מרידור), ראש המבצעים של האצ"ל (גורש לסודן ב-21 בפברואר). בסך-הכול סיפקה הסוכנות עד כה פרטים על 830 חשודים, שמתוכם אותרו ונעצרו עד עתה 337. מבין אלה, כלואים 241 על-פי תקנות לשעת-חירום; השאר שוחררו, ונמצאים תחת פיקוח או ללא תנאי. המידע של הסוכנות גם הוביל לתפיסת 150 פאונד של אמונאל, 8 פצצות ג'ליגנייט, 4-5 פאונד של ג'ליגנייט וכן 2 משגרי מרגמות "2" בירושלים. כמו-כן נעשו מספר מעצרים מועילים במרכז של האצ"ל בתל-אביב.

2. למרבה הצער, רשימות הסוכנות של טרוריסטים כביכול, ממשיכות לכלול אנשים רבים שאינם קשורים לטרור, אך מבחינה פוליטית הם בלתי-רצויים לסוכנות. דבר זה מוסיף לקשיי המשטרה בהפרדת העזים מן בתיישים. יתר-על-כן, הסוכנות מתחמקת ממתן מידע מפורט, כלומר רישומים אמיתיים על האצ"ל, שהיוו את חומר הגלם ממנו נערכו רשימות החשודים שהגישו לנו. דבר זה מונע מן המשטרה מידע שיש בו ערך פוטנציאלי רב.

3. המאפיין המצער ביותר של "שיתוף הפעולה" מצד הסוכנות הינו גל של חטיפות, שלפחות 12 כאלה אומתו מדצמבר 1944 ועד פברואר 1945.

הסוכנות הודתה באופן בלתי-רשמי באחריות לכך, אך טוענת כי שיטות החקירה שלה עולות על אלה של המשטרה, וכי המשטרה יוצאת נשכרת מתוצאות החקירה. בעקבות התבטאויות תקיפות שלי לד"ר ויצמן ועל-ידי המזכיר הראשי לשרתוק, בהן הבעתי את מורת-רוחי משיטות אלה ואת החלטתי הנחושה לשים להן קץ, הצהירה עתה הסוכנות כי החטיפות הסתיימו. החטופים כולם הוחזרו בשלום, הגם שלא כולם במצב גופני הכי טוב.

4. היחסים בין המשטרה לבין אנשי ה"ביטחון" של הסוכנות עדיין רחוקים מבסיס של אמון הדדי. אנשי הסוכנות נוטים לבקש טובות וחסדים שאי אפשר להעניק להם. אך המשטרה עושה כמיטב יכולתה לתת להם את מבוקשם, בהתאם לגבולות נאותים.

5. ברמה הפוליטית, הסוכנות שמרה על גישה של מחאה קלה ונבוכה לגבי החטיפות. שרתוק, כאשר נשאל בתוקף במהלך שיחה על אחריותה של ההגנה לחטיפות, לא ניסה להכחיש את העובדות, אך רמז כי יש לסבול שיטות בלתי-נאותות אלה למען האינטרסים של ביטחון היישוב. הוא גם ניסה לרמוז, כי הסוכנות הייתה מתקשה לשלוט ב"אנשים החזקים" של ההגנה, וכי הפעלת סמכות למען האינטרס של המתינות, ייתכן שלא תכובד. למעשה התברר שהוא טעה, ועובדה היא שהחטיפות נפסקו.

דו"ח מפגישה בין טדי קולק לבין המפקח הכללי של

המשטרה⁴⁹⁰

מיום 18 ביוני 1945
(תרגום מאנגלית)

1. אדם מכפר אתא שעזר למשטרה, דרכנו, לעצור כמה חברים פעילים של אצ"ל נאסר יחד עם אותם האנשים ונדון למעצר לשלושה חודשים לפי תקנות לשעת חירום. 20 יום כבר חלפו מאז והוא טרם שוחרר.
2. באותו זמן פורסמו בעיתונות כמה בוליטינים מנוסחים בצורה שלומיאלית.
3. ובכך, ביום ראשון, 17 ביוני 1945, קליינבוים⁴⁹¹ הלך לראות כמה קציני C.I.D. ואמר להם שפעולותיהם גורמות לקשיים רבים בשיתוף הפעולה בינינו.
4. למחרת, קיבלתי טלפון ממר ג'ילס בו נאמר שהמפקח הכללי רוצה לראות אותי ב-11.15 באותו יום. מאוחר יותר נדחתה הפגישה לשעה 4 אחר-הצהריים. הרושם שלי הוא שהדחייה באה בגלל רצונו של המפקח שהפגישה תתקיים אחרי שחרורו של האיש מכפר אתא (הלה שוחרר בבוקר).
5. כאשר נכנסתי לחדר אמר לי המפקח שאינו בטוח כלל אם אני רוצה לראות אותו, אבל שהוא רוצה לדבר אתי. השבתי שאני לא ביקשתי לראות אותו במיוחד, אבל קידמתי בברכה את ההזדמנות לשיחה אתו, היות ובכמה מקרים התנהגה המשטרה בצורה שהפכה את שיתוף הפעולה בינינו לקשה ביותר. התחלתי לספר לו על מקרה חיפה. כמובן, שסופר לו על נקודת הראות של המשטרה והוא הצביע על כך שהאיש, למרות עזרתו הפעילה, לא סיפר למשטרה את כל הידוע לו. תשובתי לכך הייתה שהעובדה הזאת ידועה לי, אבל היה זה אך טבעי שהאיש פחד מנקמת האצ"ל. נוסף לזאת אנו הצענו למשטרה, מיד לאחר מעצרו, להשתדל ולקבל ממנו את המידע בעצמנו ולהעמידו לרשות המשטרה.

⁴⁹⁰ אצ"מ, S 25/560

⁴⁹¹ יצחק קליינבוים (אחיו של משה סנה) שימש סגנו של טדי קולק ב"מחלקה לתפקידים מיוחדים". קולק נהג להיפגש, בדרך-כלל, עם ג'ילס, שהיה מפקד הבולשת הבריטית, ואילו קליינבוים היה זה שהעביר את המידע השותף לקציני הבולשת.

6. הוספתי שאינני מעוניין במקרהו של אותו אדם, אלא בהשלכותיו. האוכלוסייה היהודית של אזור חיפה הראתה רוח של שיתוף פעולה נפלא במלחמה בטרור וכתוצאה מכך למעשה לא נשאר שם ארגוני טרור. ההוכחה לכך היא שכול האנשים שנעצרו בזמן האחרון באזור בקשר עם פעילות טרוריסטית, לא היו חיפאים. מקרים כמקרה הנידון מקשים עלינו מאוד לפנות לציבור לעזרה. למעשה, פנו אל עוד אנשים לשתף פעולה עם האצ"ל ועם לח"י ואנחנו רצינו שיקבלו את ההצעה כדי שתהיה לנו ביקורת על הארגונים האלה, ועל-ידי כך נוכל לערב את המשטרה ברגע המתאים. אבל אם אנשים אלה מסתכנים במעצר בלטרון או בסודן כתוצאה מעזרתם למשטרה, לא נוכל לבצע את תוכניותנו. לפיכך אני נאלץ לבקש שמקרים כאלה לא יקרו בעתיד. לזאת ענה המפקח הכללי שעלי לזכור כי הוא מנהל את המשטרה, והוא לא מוכן לקבל עצות מאף אחד כיצד לנהל אותה, וכי הוא יעצור כל אדם אשר ניתן לקבל ממנו אינפורמציה. הוא הוסיף כי אינו מוכן להיענות לבקשתי, מאחר ואין לו כל ביטחון שהאנשים שמדובר בהם אינם פושעים בעצמם. לכך עניתי שבעבר היינו מעורבים "בחטיפות"; ומאחר והשלטונות התנגדו לזאת, הפסקנו את החטיפות, למרות שרק אנחנו היינו מסוגלים לשפוט כמה היה הדבר חשוב מנקודת ראות של קבלת מידע. כתוצאה מההיענות לבקשת השלטונות, נאלצנו לוותר על מקורות מידע חשובים. המפקח הכללי מטיל עלינו עכשיו מגבלות נוספות, ובאופן טבעי תהיה לך השפעה על הפעילות שלנו.

7. המפקח הכללי אמר כי שמע שקליינבוים רמז על האפשרות שננתק את שיתוף הפעולה אתם ונעביר את החומר שיש לנו לשלטונות הצבאיים. הוא רצה שאדע שצעד כזה ייראה כמחווה עויינת. עניתי שטרם הוחלט כדבר הזה, אבל שאנו מאוד מודאגים מחוסר שיתוף הפעולה שלהם, וכמובן, במצב עניינים כזה אנו שוקלים אפשרויות שונות.

8. המפקח הכללי אמר ששמע שאנו בלתי מרוצים מהניסוח של בוליטין המשטרה. סיפרתי לו מה הקהל מסיק מהבוליטינים, בהזכירי את האחד שפורסם מיד לאחר האזהרות לאצ"ל ועד אחרון שדיבר על מציאת המרגמות.⁴⁹² המפקח השיב שאנו מפרשים פירושים שונים את הבוליטינים

⁴⁹² באמצע מאי 1945, הטמינו לוחמי האצ"ל מרגמות שכוונו אל מלון המלך דוד בירושלים. הדבר נודע להגנה וזו סיפרה על-כך לבולשת הבריטית. כתוצאה מן ההלשנה, מצאה המשטרה את המרגמות ונטרלה אותן.

וחוץ מזה, הוא לא סוכן הפרסום שלנו. הוא לא השיב להערתי שברגיל סוכנויות הממשלה היו זהירות מאוד בניסוח הודעותיהן כך ששום מובן בלתי רצוי לא השתרבב לתוכן.

9. ניסיתי להסביר למפקח שהוא אינו מנסה אפילו להבין את קשיינו. הוא חזר ואמר שהוא מנהל את המשטרה בעצמו, אך הוסיף שכמובן, הוא אסיר תודה על כל עזרה שהושטנו לו, וזהו זה.

10. אז שאל המפקח, מדוע לא קיבלנו את הצעתו לגיוס שוטרים מיוחדים למלחמה בטרור. אני הצבעתי על כך שיש לנו סיבה להאמין שגל הטרור הנוכחי אינו כה מסוכן כפי שחששנו בזמן שמר שרתוק הציע את הצעתו למזכיר הכללי; שאני שוחחתי עם מר ג'יילס בזמנו והסברתי לו את השקפתנו; שאני אמרתי למר ג'יילס שהצעתנו הייתה לא לגייס את האנשים מיד, כי חשבנו שבחודשים הקרובים יהיה הדבר בבחינת בזבז כוח-אדם וכסף; שאני שאלתי האם ההצעה תישאר פתוחה, כי אם לא – היא תתקבל מיד; וכי נאמר לי על-ידי מר ג'יילס שההצעה תישאר בעינה; שאני אמרתי למר ג'יילס שהכול מצביע על חידוש הפעילות של האצ"ל בחודש או בחודשיים הקרובים ושאז נשמח מיד לקבל את ההצעה.

11. אחרי כל הדברים האלה התחיל דיון בעניין כוחם של הארגונים הטרוריסטים בהווה. המידע שהיה בידו היה על ארגון גדול וחזק ובעל מספרים רבים יותר מאשר היה לנו. בהקשר זה הצבעתי על כך שמנגנוני ההצתה של המרגמות שנמצאו לא כווננו לשימוש ביום הולדת המלך, הסבר שהמפקח הכללי לא קיבל. נהפוך הוא, המפקח היה בטוח ששני המנגנונים כווננו להפעלה בזמן המצעד. תשובתי הייתה שאם המידע שבידינו היה טוב מספיק למציאת המרגמות, חלקו השני של המידע שלנו צריך להתקבל אף הוא, ואותו דבר נכון בקשר למידע שיש בידינו ביחס לכוחם של ארגוני הטרור.

12. המפקח אמר אז שהגיע תורו לשאול שאלות. ראשית כל, מה עם לבשטין [יעקב לבשטין-אליאב, איש לח"י, ברח, כזכור, מבית-הסוהר המרכזי בירושלים, ומצא מקלט באחד הקיבוצים בחסות ההגנה]. הוא ביקש כמה פעמים שלבשטין יימסר למשטרה אך הדבר לא נעשה. הוא שמע באותו משרד עצמו מפי ד"ר ג'וזף שלבשטין מצא מקלט אצל אנשים הקרובים לסוכנות; והנה הסוכנות באה ומתלוננת על חוסר שיתוף פעולה, וזהו סוג שיתוף הפעולה שהסוכנות מגלה. בהגיעו ארצה, הוזהר שאי אפשר לעבוד אתנו בגילוי לב ובכנות (הכוונה הייתה "עם היהודים", אף-על-פי שלא נאמר כך במפורש). הוא לא האמין לכך, ועשה כל מאמץ לשתף פעולה אתנו והלך לקראתנו לאורך כל הדרך, אך הגיע לידי מסקנה שהאזהרות היו מוצדקות.

אני כשלעצמי אמרתי שקבוצת שטרן עשויה להתחיל שוב בפעילות והוא ידע בדיוק מי ינהיג אותם – לבשטין שהיה הפושע המיומן והמתוחכם ביותר שלהם. לכך חזרתי על התשובות שנתתי בהזדמנויות קודמות והצבעתי שאחרי הכול עוד אנשים ברחו מן המשטרה ובנסיבות דומות ורק מעטים נתפסו עד עתה ושכולם מסוכנים כמו לבשטין. כפי הנראה הבעיה היחידה שנשארה במלחמה בטרור היא בעיית לבשטין.

13. המפקח הכללי המשיך: "עלי לשאולך שאלה אישית. מתי היה זה שביקשת מידע מהמפקח לוסטיג?" עניתי לו שאני מכיר את לוסטיג מזה עשרים שנה, אך לא נפגשתי עמו מאז באתי לירושלים, מלבד במסדרונות ה-C.I.D. וכי מעולם לא ביקשתי שום מידע ממנו. המפקח הכללי השיב: "הו, זו בדיוק התשובה לה ציפיתי". לשאלתי, מאין הוא קיבל את המידע, אמר שנאמר לו כך על-ידי לוסטיג עצמו. המשכתי ואמרתי שאין כל טעם שאבוא למשרדו ואשב מולו אם הוא חושד בי כך ואם הוא חוקר אותי חקירת שתי וערב ואינו מאמין לי. הוא התחיל לסגת ואמר: "אני רק שואל אם ראית את החוקר לוסטיג ולא אמרתי שום דבר שכן ראית אותו ושביקשת ממנו מידע. היה לנו הסכם בעניין זה פעם. אנשיכם חקרו קצין משטרה ואני הזהרתי אתכם שאסור שהדבר ישנה, אך מאז קרו כמה מקרים כאלה" (האיש שנחקר על-ידינו היה שוטר מוסף, חבר האצ"ל שעבד ב-C.I.D. ואשר לפי מידע שאושר מאז, שיתף פעולה עם המודיעין של האצ"ל. המפקח באותו זמן לא האמין למידע זה ולא קיבל אותו כסיבה טובה שאזרחים פשוטים יתערבו בענייני המשטרה. אני הסכמתי אתו בנקודה זו והבטחתי שדבר זה לא יישנה בעתיד). עניתי למפקח הכללי שהקו בו נקט הפך את שיתוף הפעולה בינינו לקשה. לכך השיב שיאמין לנו יותר אם נסגיר את לבשטין. ובנעימה זו נגמר הראיון.

ביבליוגפיה

- אייל, יגאל: **מאינטיפאדה למרד, 1939-1947**. אפי מלצר בע"מ, 2007.
 אלדד, ד"ר ישראל: **מעשר ראשון**. "המתמיד", תל-אביב, תש"י.
 אלון, יגאל: **מערכות פלמ"ח**. הקיבוץ המאוחד, תשכ"ו.
 אליאב, יעקב (ישקה): **המבוקש**. הוצאת "במחתרת", ירושלים, 1983.
 אשל, אריה: **שבירת הגרדומים**. זמורה-ביתן, מוציאים לאור, תל-אביב, 1990.
 באואר, יהודה: **דיפלומטיה ומחתרת**. ספרית הפועלים, תל-אביב, 1966.
 באואר, יהודה: **הבריחה**. ספרית הפועלים, תל-אביב, 1974.
 בן-גוריון, דוד: **יומן המלחמה, תש"ח-תש"ט**. משרד הבטחון - הוצאה לאור.
 בגין, מנחם: **במחתרת**, א-ד. "הדר", תל-אביב, תשי"ט.
 בגין, מנחם: **המרד**. אחיאסף, ירושלים, 1950.
 גלבע, יעקב: **בלכתך בשדות אימה**. הוצאת בית-יאיר ע"ש אברהם שטרן, 1989.
 דקל, אפרים: **עלילות הש"י**. "מערכות", תל-אביב, 1953.
 הדר, יוסף: **לח"י 1940-1949**. מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, 1989.
 טבת, שבתאי: **כיתת יורים בבית ג'יז**. איש-דור, בית הוצאה, 1992.
 טבת, שבתאי: **קנאת דוד, כרך ד**. שוקן, 2004.
 יוניש, יעקב: **סוגיות בנושא הסזון הגדול**. מכון ז'בוטינסקי.
 ילין-מור, נתן: **לוחמי חרות ישראל**. שקמונה, ירושלים, 1974.
 כץ שמואל: **יום האש**. קרני, תל-אביב, תשכ"ב.
 לבני, איתן: **המעמד**. הוצאת עידנים, ספרי ידיעות אחרונות, 1989.
 לב-עמי, שלמה: **במאבק ובמרד**. משרד הבטחון – ההוצאה לאור.
לוחמי חרות ישראל. כתבים א-ב. הועד להוצאת כתבי לח"י, 1959.
 לנקין, אליהו: **סיפורו של מפקד אלטלנה**. "הדר", תל-אביב, תשל"ו.
 לפידות, יהודה: **על חומותייך**. משרד הביטחון – ההוצאה לאור, 1992.
 לפידות יהודה: **הסזון, צייד אחים**. מכון ז'בוטינסקי, 1994.
 לפידות יהודה: **בלהב המרד**. משרד הביטחון – ההוצאה לאור, 1996.
 לפידות יהודה: **פרקים בתולדות האצ"ל**. מכון ז'בוטינסקי, 1998.
 לפידות יהודה: **לידתה של מחתרת**. ברית חיילי האצ"ל, 2001.
 לפידות יהודה: **היום שרה הקטנה**. מכון ז'בוטינסקי, 2003.

- מאבק וטרור.** המרכז לתולדות כוח המגן "ההגנה", ע"ש ישראל גילי, 1987.
- מרידור, יעקב: **ארוכה הדרך לחרות.** אחיאסף, ירושלים, 1956.
- ניב, דוד: **מערכות הארגון הצבאי הלאומי.** כרכים א-ו. מוסד קלוזנר - "הדר", תל-אביב,
- ספר הפלמ"ח.** הקיבוץ המאוחד, תל-אביב, תשי"ג.
- ספר תולדות ההגנה.** הוצאת עם עובד, תל-אביב.
- עלי בריקדות.** יומן הכלא של מיכאל אשבל. ערך והקדים: יוסף נדבה. "הדר", תל-אביב, 1976.
- עמרמי, יעקב: **ביבליוגרפיה שימושית.** ניל"י, ברית הבריונים, הארגון הצבאי הלאומי, לוחמי חרות ישראל. "הדר" - המדרשה הלאומית, תל-אביב, תשל"ה.
- צור, אלי: **שומר ישראל.** משרד הביטחון-ההוצאה לאור, 2001.
- שביט, יעקב: **עונת הצייד, הסזון.** "הדר", תל-אביב, 1976.
- שביט, יעקב (עורך): **מאבק, מרד ומרי.** מרכז זלמן שזר, 1987.
- שרת, משה: **יומן מדיני.** כרך ג'. עם עובד, תל-אביב, תשל"ג.
- תבין, יעקב: **החזית השנייה.** רון, תל-אביב, 3791.
- Ben-Yehuda, Nachman: **Political Assassinations by Jews.** State University of New York Press, Albany. 1993.